Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/mtulliiciceronis07cice

M. TULLII
CICERONIS
OPERA.

TOMUS SEPTIMUS,

IN QUO EPISTOLÆ AD FAMILIARES.

OXONII,

E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO.

M DCC LXXX III.

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELMSLEY PLACE
TORONTO 5, CANADA.

JAN 23 1932

4097

E P I S T O L A R U M

C H R O N O L O G I A.

Romanus numerus librum deſignat: Arabicus epiſtolam.

Anno U. C.	Anno Cicer.	*Ad Atticum.*	*Ad Familiares.*	*Ad Q. Fratrem.*
685	39	I. 5. 6. 7.		
686	40	I. 8. 9. 10. 11. 3.		
687	41	I. 4.		
688	42	I. 1.		
689	43	I. 2.		
691	45		V. 7. Pompeio. 1. *Metellus.* 2. Metello. 5. C. Antonio.	
692	46	I. 12. 13. 14. 15. 16. 17.	V. 6. P. Sextio.	
693	47	I. 18. 19. 20. II. 1. 2.		I. 1.

Anno U. C.	Anno Cicer.	*Ad Atticum.*	*Ad Familiares.*	*Ad Q. Fratrem.*
694	48	II. 3.		
		4.		
		5.		
		6.		
		8.		
		7.		
		9.		
		12.		
		10.		
		11.		
		13.		
		14.		I. 2.
		&c. *ad ult.*		
695	49	III. 3.		
		2.		
		4.		
		1.		
		5.		
		6.	XIV. 4. Terentiæ.	
		7.		
		8.		I. 3.
		9.		
		10.		4.
		11.		
		12.		
		14.		
		13.	2. Terentiæ.	
		15.	1. Terentiæ.	
		&c. *ad ult.*	3. Terentiæ.	
696	50	IV. 1.	V. 4. Metello.	
		2.		
		3.		II. 1.
697	51	IV. 4.	I. 1. Lentulo.	II. 2.
			2. Lentulo.	
			3. Lentulo.	3.
			4. Lentulo.	4.
		5.	5. Lentulo.	5.
		6.	6. Lentulo.	6.
		7.	V. 12. Lucceio.	7.
		8.	3. *Metellus.*	8.
698	52	IV. 10.	I. 7. Lentulo.	II. 9.
		11.	8. Lentulo.	10.
		9.	VII. 1. Mario.	11.
		12.	XIII. 48. Sextilio.	
		13.		

Anno U. C.	Anno Cicer.	*Ad Atticum.*	*Ad Familiares.*	*Ad Q. Fratrem.*
699	53		V. 8. Craſſo.	II. 12.
		IV. 14.	VII. 5. Cæſari.	13.
		15.		14.
			6.	15.
			7.	16.
			8.	III. 1.
		16.	17. Trebatio.	2.
		17.	9.	3.
			10.	&c. *ad ult.*
		18.	16.	
			I. 9. Lentulo.	
			10. Valerio.	
700	54		VII. 11.	
			12.	
			13. Trebatio.	
			15.	
			18.	
			II. 1.	
			2.	
			3. Curioni.	
			4.	
			5.	
			V. 17. Sextio.	
			VII. 14. Trebatio.	
			II. 6. Curioni.	
701	55		VII. 2. Mario.	
			V. 18. T. Fadio.	
			XIII. 75. Titio.	
702	56	V. 1.	III. 1.	
		&c. *ad ult.*	2. Appio.	
			3.	
			VIII. 1. *Cælius.*	
			III. 4. Appio.	
			XIII. 1. Memmio.	
			2. Memmio.	
			II. 8. Cælio.	
			VIII. 2. *Cælius.*	
			3. *Cælius.*	
			III. 5. Appio.	
			VIII. 4.	
			5. *Cælius.*	
			9.	
			XV. 9.	
			7. Marcello.	
			8.	
			12. Paulo.	
			2. Senatui.	

PA 6278 .A2 1783

Anno U. C.	Anno Cicer.	*Ad Atticum.*	*Ad Familiares.*	* * * *
702	56		3. Catoni.	
			1. Senatui.	
			III. 6. Appio.	
			VIII. 8. *Cælius.*	
			II. 9. Cælio.	
			III. 8. Appio.	
			II. 10. Cælio.	
			VIII. 10. *Cælius.*	
			II. 7. Curioni.	
			VII. 32. Volumnio.	
			XIII. 53. }	
			56. } Thermo.	
			55. }	
			61. }	
			62. }	
			63. } Silio.	
			64. }	
			65. }	
			9. Craſſipedi.	
			47. Silio.	
703	57		XV. 4. Catoni.	
			10. Marcello.	
		V. 21.	13. Paulo.	
			VIII. 6. *Cælius.*	
			7. *Cælius.*	
			III. 7. Appio.	
			XV. 14. Caſſio.	
		VI. 1.	II. 14. Cælio.	
		2.	XIII. 58. Titio.	
		3.	59. Curtio.	
		4.	III. 9. Appio.	
		5.	II. 11. Cælio.	
		7.	XIII. 54. Thermo.	
		6.	57. Thermo.	
		8.	II. 13. Cælio.	
		9.	18. Thermo.	
			III. 10. Appio.	
			IX. 25. Pæto.	
			II. 19. Cælio.	
			12. Cælio.	
		VII. 1.	III. 11. Appio.	
		2.	XV. 5. *Cato.*	
		3.	VIII. 11. *Cælius.*	
		4.	II. 17. Salluſtio.	
		5.	VIII. 13. *Cælius.*	
		6.	III. 12. Appio.	
		7.	XV. 6. Catoni.	
		8.	11. Marcello.	
			III. 13. Appio.	

Anno U. C.	Anno Cicer.	*Ad Atticum.*	*Ad Familiares.*	* * * *
703	57		II. 15. Cælio.	
			VIII. 12. *Cælius.*	
			14. *Cælius.*	
			XIV. 5. Terentiæ.	
			XVI. 1. Tironi.	
			2. 3. 4. 5. 6. 7. 9. } Tironi.	
704	58	VII. 9. &c. *ad ult.*	XVI. 10. Tironi.	
			V. 20. Rufo.	
			XIV. 14. Tulliæ.	
			18. Tulliæ.	
			XVI. 11. Tironi.	
			9. *Q. Frater.*	
		VIII. 1. &c. *ad ult.*	VIII. 15. *Cælius.*	
		IX. 1. &c. *ad ult.*	XVI. 13. 14. 15. } Tironi.	
		X. 1. &c. *ad ult.*	IV. 1. Sulpicio.	
			VIII. 16. *Cælius.*	
			IV. 2. Sulpicio.	
			II. 16. Cælio.	
			V. 19. Rufo.	
			XIV. 7. Terentiæ.	
705	59	XI. 1. &c. *ad* 9.	VIII. 17. *Cælius.*	
			IX. 9. *Dolabella.*	
			XIV. 8. 21. 6. 12. 19. 9. 17. } Terentiæ.	
706	60	XI. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18.	XIV. 16. 11. 15. 10. 13. 24. } Terentiæ.	

Anno U. C.	Anno Cicer.	*Ad Atticum.*	*Ad Familiares.*	* * * *
706	60	25.	23. Terentiæ.	
		23.	22. Terentiæ.	
		19.	20. Terentiæ.	
		24.		
		20.		
		21.	XV. 21. Trebonio.	
		22.		
707 *	61		Classis I.	
			IV. 14. Plancio.	
			IX. 1. Varroni.	
			XV. 15. Caſſio.	
			VI. 22. Domitio.	
			IV. 15. Plancio.	
		XII. 1.	XIII. 29. Planco.	
		2.	VI. 1. Torquato.	
		3.	XIII. 78. Allieno.	
		4.	79. Allieno.	
		5.	VI. 3. Torquato.	
			V. 21. Meſcinio.	
			VI. 4. Torquato.	
			IX. 3. Varroni.	
			2. Varroni.	
			4. Varroni.	
			5. Varroni.	
			7. Varroni.	
			6. Varroni.	
			16. Pæto.	
			VII. 33. Volumnio.	
			IX. 18. Pæto.	
			Claſſis II.	
			IX. 19. Pæto.	
			17. Pæto.	
		6.	20. Pæto.	
		10.	VII. 3. Mario.	
		11.	VI. 2. Torquato.	
		7.	IX. 23. Pæto.	

* Epiſtolarum hujus anni alias conſtat eo tempore ſcriptas eſſe, quo Cæſar *bellum geſſit in Africa*: alias, *poſtquam in urbem rediit*: reliquas, *poſt ejus profectionem ad bellum Hiſpanienſe*. Fruſtrà in earum ordinanda collocatione accuratius aliquid requiras; ubi nulla neque diei eſt, neque menſis aſſignatio. Includentur ergo triplicem in claſſem, quam tria illa offerunt tempora. Quartam habebunt *commendatitiæ*. Porrò hic annus menſes habuit quindecim, dies 445. Calendas intercalares *priores*, et *poſteriores*. Priores conferantur in diem 27. Septembris, ut nos numeramus: poſteriores, in 30. Octobris. Cæſar ex Africa, bello confecto, ad urbem venit die 26. Julii.

Anno U. C.	Anno Cicer.	*Ad Atticum.*	*Ad Familiares.*	* * * *
707	61		3. Sulpicio.	
			13. Nigid. Fig.	
			XIII. 68. Serv. Iſaur.	
			VI. 11. } Trebiano.	
			10. }	
			IV. 7. Marcello.	
			VI. 13. Ligario.	
			IV. 8. }	
			9. } Marcello.	
			10. }	
			VI. 14. Ligario.	
			VII. 28. Curio.	
			IV. 11. *Marcellus.*	
			VI. 6. Cæcinæ.	
			IX. 15. Pæto.	
			26. Pæto.	
			VII. 27. Gallo.	
			IV. 4. Sulpicio.	
			VI. 12. Ampio.	
			Claſſis III.	
		16.	VI. 8. Cæcinæ.	
		9.	9. Furfanio.	
		12.	7. *Cæcina.*	
		13.	5. Cæcinæ.	
		14.	XV. 18. Caſſio.	
		15.	VI. 21. Toranio.	
		18.	20. Toranio.	
		17.		
		19.		
		20.		
		&c. *ad ult.*		
			Literæ commendatitiæ.	
			XIII. 10. }	
			11. }	
			12. } Bruto.	
			13. }	
			14. }	
			17. }	
			18. }	
			19. }	
			20. }	
			21. } Sulpicio.	
			22. }	
			23. }	
			24. }	
			25. }	

Anno U. C.	Anno Cicer.	*Ad Atticum.*	*Ad Familiares.*	* * * *
707	61		26.	
			27. Sulpicio.	
			28.	
			66.	
			67.	
			69. Servilio	
			70. Iſaurico.	
			71.	
			72.	
			30.	
			31.	
			32.	
			33.	
			34. Acilio.	
			35.	
			36.	
			37.	
			38.	
			39.	
708	62		VI. 18. Leptæ.	
			XV. 18.	
			16. Caſſio.	
			17.	
			19. *Caſſius.*	
			IX. 10.	
			13. Dolabellæ.	
			11.	
		XIII. 26.	XIII. 15. Cæſari.	
		1.	16. Cæſari.	
		2.	IV. 5. *Sulpicius.*	
		27.	V. 13. Lucceio.	
		28.	XVI. 22.	
		29.	17.	
		30.	20. Tironi.	
		31.	19.	
		32.	10.	
		33.	18.	
		3.	16. *Q. Frater.*	
		6.	IV. 6. Sulpicio.	
		&c. *ad* 26.	10. Marcello.	
		XII. 8.	12. *Sulpicius.*	
		XIII. 35.	V. 14. *Lucceius.*	
		34.	15. Lucceio.	
		36.	9. *Vatinius.*	
		&c. *ad ult.*	IX. 8. Varroni.	
			XIII. 77. Sulpicio.	
			VI. 19. Leptæ.	
			VII. 24. Gallo.	
			25. Gallo.	
			XII. 17. Cornificio.	

Anno U. C.	Anno Cicer.	*Ad Atticum.*	*Ad Familiares.*	* * * *
708	62		XIII. 4. Valerio.	
			5. Valerio.	
			7. Cluvio.	
			8. Rutilio.	
			XII. 18. Cornificio.	
			V. 11. Vatinio.	
			VII. 29. *Curius.*	
			V. 10. *Vatinius.*	
			IX. 12. Dolabellæ.	
709	63		VII. 30. Curio.	
			XIII. 50. Aucto.	
			XII. 19. Cornificio.	
			VII. 31. Curio.	
			XI. 1. *D. Brutus.*	
			XVI. 24. Tironi.	
			VI. 17. Bithynico.	
		XIV. 1.	XVI. 23. Tironi.	
		&c. *ad ult.*	IX. 14. Dolabellæ.	
			XII. 16. *Trebonius.*	
			XV. 20. Trebonio.	
			XI. 27. Matio.	
			2. *Brutus, et Caſſ.*	
		XV. 1.	XII. 1. Caſſio.	
		2.	XI. 28. *Matius.*	
		3.	29. Oppio.	
		4.	VII. 20. Trebatio.	
		8.	19. Trebatio.	
		5.	XI. 3. *Brutus, et Caſſ.*	
		9.	X. 1. Planco.	
		10.	V. 16. Titio.	
		11.	XI. 4. *D. Brutus.*	
		12.	16. D. Bruto.	
		13.	17. D. Bruto.	
		7.	XII. 2. Caſſio.	
		14.	X. 2. Planco.	
		&c. *ad ult.*	XII. 3. Caſſio.	
		XVI. 1.	23. }	
		5.	21. } Cornificio.	
		4.	26. }	
		2.	27. }	
		3.	XI. 5. }	
		6.	7. } D. Bruto.	
		7.	6. }	
		8.	XII. 22. Cornificio.	
		9.	XVI. 27. Tironi.	
		11.	21. *Cicero Filius.*	
		10.	25. *Cicero Filius.*	
		13.	VI. 16. *Bithynicus.*	
		&c. *ad ult.*		

Anno U. C.	Anno Cicer.	* * * *	*Ad Familiares.*	*Ad Brutum.*
710	64		XII. 24. Cornificio.	
			XI. 8. D. Bruto.	
			X. 3. Planco.	
			XII. 4. Caſſio.	
			X. 28. Trebonio.	
			XII. 5. Caſſio.	
			X. 4. *Plancus.*	1.
			IX. 24. Pæto.	
			XII. 10. Caſſio.	2.
			11. *Caſſius.*	
			X. 5. Planco.	
			31. *Pollio.*	3.
			6. Planco.	
			8. *Plancus Senat.*	4.
			XII. 7. Caſſio.	
			X. 27. Lepido.	5.
			7. *Plancus.*	
			10. Planco.	6.
			12. Planco.	
			XII. 28. Cornificio.	7.
			29. Cornificio.	
			6. Caſſio.	8.
			X. 30. *Galba.*	
			9. *Plancus.*	10.
			XI. 9. *D. Brutus.*	11.
			XII. 25. Cornificio.	
			XI. 10. *D. Brutus.*	9.
			11. *D. Brutus.*	
			XII. 12. *Caſſius.*	
			X. 11. *Plancus.*	
			14. Planco.	
			XI. 22. D. Bruto.	12.
			X. 15. *Plancus.*	
			17. *Plancus.*	
			16. Planco.	
			XII. 30. Cornificio.	13.
			XI. 18. D. Bruto.	
			19. *D. Brutus.*	
			X. 34. *Lepidus.*	
			25. Furnio.	15.
			18. *Plancus.*	
			21. *Plancus.*	
			22. Planco.	14.
			XI. 15. D. Bruto.	
			X. 13. Planco.	
			19. Planco.	18.
			XI. 12. D. Bruto.	
			X. 33. *Pollio.*	
			26. Furnio.	16.

Anno U. C.	Anno Cicer.	* * * *	*Ad Familiares.*	* * * *
710	64		XI. 14. D. Bruto.	
			20. *D. Brutus.*	
			23. *D. Brutus.*	
			X. 20. Planco.	
			XII. 14. *Lentulus Cicer.*	
			15. *Lentulus Senat.*	
			X. 35. *Lepidus Senat.*	
			XI. 13. *D. Brutus.*	
			26. *D. Brutus.*	
			21. D. Bruto.	
			24. D. Bruto.	
			X. 23. *Plancus.*	
			32. *Pollio.*	
			XII. 8. Caſſio.	
			9. Caſſio.	
			13. *Caſſius.*	
			XI. 25. D. Bruto.	
			XII. 10. Caſſio.	
			X. 29. Ampio.	
			24. *Plancus.*	

M. TULLII

M. TULLII CICERONIS EPISTOLÆ AD FAMILIARES.

LIBER I.

M. T. C. P. Lentulo Procos. S. D.

I. EGO omni officio, ac potius pietate, erga te cæteris ſatisfacio omnibus, mihi ipſe nunquam ſatisfacio. Tanta enim magnitudo eſt tuorum erga me meritorum, ut quoniam tu, niſi perfecta re, de me non conquieſti, ego, quia non idem in tua cauſa efficio, vitam mihi eſſe acerbam putem. In cauſa hæc ſunt. Ammonius, regis legatus, aperte pecunia nos oppugnat. Res agitur per eoſdem creditores, per quos, cum tu aderas, agebatur. Regis cauſa ſi qui ſunt qui velint, qui pauci ſunt, omnes rem ad Pompeium deferri volunt. Senatus religionis calumniam non religione, ſed malevolentia, et illius regiæ largitionis invidia, comprobat. Pompeium et hortari, et orare, et jam liberius accuſare, et monere, ut magnam infamiam fugiat, non deſiſtimus. Sed plane nec precibus noſtris, nec admonitionibus, relinquit locum. Nam cum in ſermone quotidiano, tum in ſenatu, palam

ſic egit cauſam tuam, ut neque eloquentia majore quiſquam, neque gravitate, nec ſtudio, nec contentione, agere potuerit, cum ſumma teſtificatione tuorum in ſe officiorum, et amoris erga te ſui. Marcellinum tibi eſſe iratum ſcis. Is, hac regia cauſa excepta, cæteris in rebus ſe acerrimum tui defenſorem fore oſtendit. Quod dat, accipimus: quod inſtituit referre de religione, et ſæpe jam retulit, ab eo deduci non poteſt. Res ante idus acta ſic eſt; nam hæc idibus mane ſcripſi. Hortenſii, et mea, et Luculli, ſententia cedit religioni de exercitu; teneri enim res aliter non poteſt: ſed ex illo ſenatus-conſulto, quod, te referente, factum eſt, tibi decernit, ut regem reducas; quod commodo rem facere poſſis; ut exercitum religio tollat, te auctorem ſenatus retineat. Craſſus tres legatos decernit, nec excludit Pompeium; cenſet enim etiam ex iis, qui cum imperio ſunt. M. Bibulus tres legatos ex iis, qui privati ſunt. Huic aſſentiuntur reliqui conſulares, præter Servilium, qui omnino reduci negat oportere; et Volcatium, qui, Lupo referente, Pompeio decernit; et Afranium, qui aſſentitur Volcatio: quæ res auget ſuſpicionem Pompeii voluntatis; nam advertebantur Pompeii familiares aſſentire Volcatio. Laboratur vehementer. Inclinata res eſt. Libonis et Hypſæi non obſcura concurſatio et contentio, omniumque Pompeii familiarium ſtudium, in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompeius cupere videatur: cui qui nolunt, iidem tibi, quod eum ornaſti, non ſunt amici. Nos in cauſa auctoritatem eo minorem habemus, quod tibi debemus. Gratiam autem noſtram extinguit hominum ſuſpicio, quod Pompeio ſe gratificari putant. Ut in rebus, multo ante quam profectus es, ab ipſo rege, et ab intimis, ac domeſticis Pompeii, clam exulceratis, deinde palam a conſularibus exagitatis, et in ſummam invidiam adductis, ita verſamur. Noſtram fidem omnes, amorem tui abſentis præſentes tui, cognoſcent. Si eſſet in iis fides, in quibus ſumma eſſe debebat, non laboraremus. Vale.

M. T. C. S. D. P. Lentulo Procos.

II. IDIBUS Januariis in ſenatu nihil eſt confectum; propterea quod dies magna ex parte conſumptus eſt altercatione Lentuli conſulis et Caninii tribuni plebis. Eo die nos quoque multa verba fecimus: maximeque viſi ſumus ſenatum commemoratione tuæ voluntatis erga illum ordinem commovere. Itaque poſtridie placuit, ut breviter ſententias diceremus. Videbatur enim reconciliata nobis voluntas ſenatus eſſe; quod, cum dicendo, tum ſingulis appellandis rogandiſque, perſpexeram. Itaque, cum ſententia prima Bibuli pronuntiata eſſet, ut tres legati regem reducerent; ſecunda Hortenſii, ut tu ſine exercitu reduceres; tertia Volcatii, ut Pompeius reduceret; poſtulatum eſt, ut Bibuli ſententia divideretur. Quatenus de religione dicebat, cuique rei jam obſiſti non poterat, Bibulo aſſenſum eſt: de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia. Proxima erat Hortenſii ſententia, cum Lupus, tribunus plebis, quod ipſe de Pompeio retuliſſet, intendere cœpit, ante ſe oportere diſceſſionem facere, quam conſules. Ejus orationi vehementer ab omnibus reclamatum eſt. Erat enim iniqua et nova. Conſules neque concedebant, neque valde repugnabant. Diem conſumi volebant: id quod eſt factum. Perſpiciebant enim in Hortenſii ſententiam multis partibus plures ituros; quanquam aperte Volcatio aſſentirentur. Multi rogabantur, atque idipſum conſulibus invitis: nam ii Bibuli ſententiam valere cupierunt. Hac controverſia uſque ad noctem ducta, ſenatus dimiſſus: et ego eo die caſu apud Pompeium cœnavi: nactuſque tempus hoc magis idoneum, quam unquam antea, quod poſt tuum diſceſſum is dies honeſtiſſimus nobis fuerat in ſenatu, ita ſum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem tuendam traducere. Quem ego ipſum cum audio, prorſus eum libero

omni ſuſpicione cupiditatis: cum autem ejus familiares omnium ordinum video, perſpicio, id quod jam omnibus eſt apertum, totam rem iſtam jampridem a certis hominibus, non invito rege ipſo, conſiliariiſque ejus, eſſe corruptam. Hæc ſcripſi ante diem XVI. kal. Febr. ante lucem. Eo die ſenatus erat futurus. Nos in ſenatu, quemadmodum ſpero, dignitatem noſtram, ut poteſt in tanta hominum perfidia et iniquitate, retinebimus. Quod ad popularem rationem attinet, hoc videmur eſſe conſecuti, ut ne quid agi cum populo, aut ſalvis auſpiciis, aut ſalvis legibus, aut denique ſine vi, poſſit. De his rebus pridie, quam hæc ſcripſi, ſenatus auctoritas graviſſima interceſſit: cui cum Cato et Caninius interceſſiſſent, tamen eſt perſcripta. Eam ad te miſſam eſſe arbitror. De cæteris rebus, quidquid erit actum, ſcribam ad te: èt, ut quam rectiſſime agantur omnia, mea cura, opera, diligentia, gratia, providebo. Vale.

M. T. C. P. Lentulo S. D.

III. AULO Trebonio, qui in tua provincia magna negotia, et ampla, et expedita, habet, multos annos utor valde familiariter. Is cum antea ſemper et ſuo ſplendore, et noſtra cæterorumque amicorum commendatione, gratioſiſſimus in provincia fuit; tum hoc tempore propter tuum in me amorem, noſtramque neceſſitudinem, vehementer confidit his meis literis ſe apud te gratioſum fore: quæ ne ſpes eum fallat, vehementer rogo te; commendoque tibi ejus omnia negotia, libertos, procuratores, familiam; inprimiſque, ut, quæ T. Ampius de ejus re decreverit, ea comprobes, omnibuſque rebus eum ita tractes, ut intelligat meam commendationem non vulgarem fuiſſe. Vale.

M. T. C. P. Lentulo Procos. S. D.

IV. ANTE diem XVI. kal. Feb. cum in ſenatu pulcherrime ſtaremus, quod jam illam ſententiam Bibuli de tribus legatis pridie ejus diei fregeramus, unumque certamen eſſet relictum, ſententia Volcatii, res ab adverſariis noſtris extracta eſt variis calumniis. Cauſam enim frequenti ſenatu, in magna varietate, magnaque invidia eorum, qui a te cauſam regiam alio transferebant, obtinebamus. Eo die acerbum habuimus Curionem; Bibulum multo juſtiorem, pene etiam amicum. Caninius et Cato negarunt ſe legem ullam ante comitia eſſe laturos. Senatus haberi ante kalendas Februarii per legem Pupiam, id quod ſcis, non poteſt; neque menſe Februario toto, niſi perfectis aut rejectis legationibus. Hæc tamen opinio eſt populi Romani, a tuis invidis atque obtrectatoribus nomen inductum fictæ religionis, non tam ut te impedirent, quam ut ne quis propter exercitus cupiditatem Alexandriam vellet ire. Dignitatis autem tuæ nemo eſt quin exiſtimet habitam eſſe rationem ab ſenatu. Nemo eſt enim qui neſciat, quo minus diſceſſio fieret, per adverſarios tuos eſſe factum; qui nunc populi nomine, re autem vera ſceleratiſſimo latrocinio, ſi quæ conabuntur agere, ſatis proviſum eſt, ut ne quid ſalvis auſpiciis, aut legibus, aut etiam ſine vi, agere poſſint. Ego neque de meo ſtudio, neque de nonnullorum injuria, ſcribendum mihi eſſe arbitror. Quid enim aut me oſtentem? qui, ſi vitam pro tua dignitate profundam, nullam partem videar tuorum meritorum aſſecutus: aut de aliorum injuriis querar? quod ſine ſummo dolore facere non poſſum. Ego tibi a vi, hac præſertim imbecillitate magiſtratuum, præſtare nihil poſſum. Vi excepta, poſſum confirmare, te, et ſenatus et populi Romani ſummo ſtudio, amplitudinem tuam retenturum. Vale.

M. T. C. P. Lentulo Procos. S. D.

V. TAMETSI mihi nihil fuit optatius, quam ut primum abs te ipſo, deinde a cæteris omnibus, quam gratiſſimus erga te eſſe cognoſcerer; tamen afficior ſummo dolore, ejuſmodi tempora poſt tuam profectionem conſecuta eſſe, ut et meam et cæterorum erga te fidem et benevolentiam abſens experirere. Te videre et ſentire, eandem fidem eſſe hominum in tua dignitate, quam ego in mea ſalute ſum expertus, ex tuis literis intellexi. Nos cum maxime conſilio, ſtudio, labore, gratia, de cauſa regia niteremur, ſubito exorta eſt nefaria Catonis promulgatio, quæ noſtra ſtudia impediret, et animos a minore cura ad ſummum timorem traduceret. Sed tamen in hujuſmodi perturbatione rerum, quanquam omnia ſunt metuenda, nihil magis quam perfidiam timemus; et Catoni quidem, quoquo modo ſe res habeat, profecto reſiſtimus. De Alexandrina re, cauſaque regia, tantum habeo polliceri, me tibi abſenti tuiſque præſentibus cumulate ſatisfacturum. Sed vereor, ne aut eripiatur cauſa regia nobis, aut deſeratur: quorum utrum minus velim, non facile poſſum exiſtimare. Sed, ſi res coget, eſt quiddam tertium, quod neque Selicio, nec mihi, diſplicebat; ut neque jacere regem pateremur, nec, nobis repugnantibus, ad eum deferri, ad quem prope jam delatum exiſtimatur. A nobis agentur omnia diligenter; ut nec, ſi quid obtineri poterit, non contendamus; nec, ſi quid non obtinuerimus, repulſi eſſe videamur. Tuæ ſapientiæ magnitudiniſque animi eſt, omnem amplitudinem et dignitatem tuam in virtute, atque in rebus geſtis tuis, atque in tua gravitate, poſitam exiſtimare. Si quid ex iis rebus, quas tibi fortuna largita eſt, nonnullorum hominum perfidia detraxerit, id majori illis fraudi, quam tibi, futurum. A me nullum tempus prætermittitur de tuis rebus et agendi, et cogitandi: utorque ad omnia Q. Selicio;

neque enim prudentiorem quemquam ex tuis, neque fide majore, eſſe judico, neque amantiorem tui.

Hic quæ agantur, quæque acta ſint, ea te et literis multorum et nuntiis cognoſcere arbitror: quæ autem poſita ſunt in conjectura, quæque mihi videntur fore, ea puto tibi a me ſcribi oportere. Poſteaquam Pompeius apud populum ante diem VIII. idus Februarii, cum pro Milone diceret, clamore convicioque jactatus eſt, in ſenatuque a Catone aſpere et acerbe nimium magno ſilentio eſt accuſatus, viſus eſt mihi vehementer eſſe perturbatus. Itaque Alexandrina cauſa, quæ nobis adhuc integra eſt, (nihil enim tibi detraxit ſenatus, niſi id, quod per eandem religionem dari alteri non poteſt) videtur ab illo plane eſſe depoſita. Nunc id ſperamus, idque molimur, ut, cum rex intelligat, ſeſe id, quod cogitabat, ut a Pompeio reducatur, aſſequi non poſſe, et, niſi per te ſit reſtitutus, deſertum ſe atque abjectum fore, proficiſcatur ad te. Quod ſine ulla dubitatione, ſi Pompeius paulum modo oſtenderit ſibi placere, faciet. Sed noſti hominis tarditatem et taciturnitatem. Nos tamen nihil, quod ad eam rem pertineat, prætermittimus. Cæteris injuriis, quæ propoſitæ ſunt a Catone, facile, ut ſpero, reſiſtemus. Amicum ex conſularibus neminem tibi eſſe video, præter Hortenſium et Lucullum: cæteri ſunt, partim obſcurius iniqui, partim non diſſimulanter irati. Tu fac animo forti magnoque ſis, ſpereſque fore, ut, fracto impetu leviſſimi hominis, tuam priſtinam dignitatem et gloriam conſequare.

M. T. C. P. Lentulo Procos. S. D.

VI. QUÆ gerantur, accipies ex Pollione; qui omnibus negotiis non interfuit ſolum, ſed præfuit. Me in ſummo dolore, quem in tuis rebus capio, maxime ſcilicet conſolatur ſpes, quod valde ſuſpicor fore, ut infringatur hominum improbitas et conſiliis tuorum amicorum, et ipſa die, quæ

debilitat cogitationes et inimicorum et proditorum. Facile ſecundo loco me conſolatur recordatio meorum tempotum, quorum imaginem video in rebus tuis. Nam etſi minore in re violatur tua dignitas, quam mea ſalus afflicta ſit; tamen eſt tanta ſimilitudo, ut ſperem te mihi ignoſcere, ſi ea non timuerim, quæ ne tu quidem unquam timenda duxiſti. Sed præſta te eum, qui mihi a teneris, ut Græci dicunt, unguiculis es cognitus. Illuſtrabit, mihi crede, tuam amplitudinem hominum injuria. A me omnia ſumma in te ſtudia officiaque expecta. Non fallam opinionem tuam. Vale.

M. T. C. P. Lentulo Procos. S. D.

VII. LEGI tuas literas, quibus ad me ſcribis, gratum tibi eſſe, quod crebro certior per me fias de omnibus rebus, et meam erga te benevolentiam facile perſpicias: quorum alterum mihi, ut te plurimum diligam, facere neceſſe eſt, ſi volo is eſſe, quem tu me eſſe voluiſti; alterum facio libenter, ut, quoniam intervallo locorum et temporum disjuncti ſumus, per literas tecum quam ſæpiſſime colloquar. Quod ſi rarius fiet quam tu expectabis, id erit cauſæ, quod non ejus generis meæ literæ ſunt, ut eas audeam temere committere. Quoties mihi certorum hominum poteſtas erit, quibus recte dem, non prætermittam. Quod ſcire vis, qua quiſque in te fide ſit et voluntate; difficile dictu eſt de ſingulis. Unum illud audeo, quod antea tibi ſæpe ſignificavi, nunc quoque, re perſpecta et cognita, ſcribere; vehementer quoſdam homines, et eos maxime, qui te et maxime debuerunt et plurimum juvare potuerunt, invidiſſe dignitati tuæ; ſimillimamque, in re diſſimili, tui temporis nunc, et noſtri quondam, fuiſſe rationem: ut, quos tu reipublicæ cauſa læſeras, palam te oppugnarent; quorum auctoritatem, dignitatem, voluntatemque, defenderas, non tam memores eſſent virtutis tuæ, quam laudis inimici. Quo quidem

tempore, ut perſcripſi ad te antea, cognovi Hortenſium percupidum tui, ſtudioſum Lucullum, ex magiſtratibus autem L. Racilium et fide et animo in te ſingulari. Nam noſtra propugnatio ac defenſio dignitatis tuæ, propter magnitudinem beneficii tui, fortaſſe pleriſque officii majorem auctoritatem habere videatur, quam ſententiæ. Præterea quidem, de conſularibus nemini poſſum aut ſtudii erga te, aut officii, aut amici animi, eſſe teſtis. Etenim Pompeium, qui mecum ſæpiſſime, non ſolum a me provocatus, ſed etiam ſua ſponte, de te communicare ſolet, ſcis temporibus illis non ſæpe in ſenatu fuiſſe. Cui quidem literæ tuæ, quas proxime miſeras, quod facile intellexerim, perjucundæ fuerunt. Mihi quidem humanitas tua, vel ſumma potius ſapientia, non jucunda ſolum, ſed etiam admirabilis, viſa eſt. Virum enim excellentem, et tibi tua præſtanti in eum liberalitate devinctum, nonnihil ſuſpicantem propter aliquorum opinionem ſuæ cupiditatis te ab ſe abalienatum, illa epiſtola retinuiſti. Qui mihi cum ſemper tuæ laudi favere viſus eſt, etiam ipſo ſuſpicioſiſſimo tempore Caniniano; tum vero, lectis tuis literis, perſpectus eſt a me toto animo de te, ac de tuis ornamentis et commodis, cogitare. Quare ea quæ ſcribam ſic habeto, me, cum illo re ſæpe communicata, de illius ad te ſententia atque auctoritate ſcribere: quoniam ſenatus-conſultum nullum extat, quo reductio regis Alexandrini tibi adempta ſit; eaque, quæ de ea ſcripta eſt, auctoritas, cui ſcis interceſſum eſſe, ut ne quis omnino regem reduceret, tantam vim habet, ut magis iratorum hominum ſtudium, quam conſtantis ſenatus conſultum, eſſe videatur; te perſpicere poſſe, qui Ciliciam Cyprumque teneas, quid efficere, et quid conſequi, poſſis: et, ſi res facultatem habitura videatur, ut Alexandriam atque Ægyptum tenere poſſis, eſſe et tuæ et noſtri imperii dignitatis, Ptolemaide aut aliquo propinquo loco rege collocato, te cum claſſe atque exercitu proficiſci Alexandriam; ut, cum eam pace præſidiiſque firmaris, Ptolemæus redeat in regnum: ita fore, ut per te reſtituatur, quemadmodum

ſenatus initio cenſuit; et ſine multitudine reducatur, quemadmodum homines religioſi Sibyllæ placere dixerunt. Sed hæc ſententia ſic et illi et nobis probabatur, ut ex eventu homines de tuo conſilio exiſtimaturos videremus: ſi cecidiſſet ut volumus et optamus, omnes te ſapienter et fortiter, ſin aliquid eſſet offenſum, eoſdem illos et cupide et temere, feciſſe dicturos. Quare quid aſſequi poſſis, non tam facile eſt nobis, quam tibi, cujus prope in conſpectu Ægyptus eſt, judicare. Nos quidem hoc ſentimus: ſi exploratum tibi ſit poſſe te illius regni potiri, non eſſe cunctandum; ſi dubium, non eſſe conandum. Illud tibi affirmo; ſi rem iſtam ex ſententia geſſeris, fore ut abſens a multis, cum redieris ab omnibus, collaudere. Offenſionem eſſe periculoſam, propter interpoſitam auctoritatem religionemque, video. Sed ego te, ut ad certam laudem adhortor, ſic a dimicatione deterreo: redeoque ad illud, quod initio ſcripſi, totius facti tui judicium, non tam ex conſilio tuo, quam ex eventu, homines eſſe facturos. Quod ſi hæc ratio rei gerendæ periculoſa tibi eſſe videbitur, placebat illud, ut, ſi rex amicis tuis, qui per provinciam imperii tui pecunias ei credidiſſent, fidem ſuam præſtitiſſet, et auxiliis eum tuis et copiis adjuvares. Eam eſſe naturam et rationem provinciæ tuæ, ut illius reditum vel adjuvando confirmares, vel negligendo impedires. In hac ratione quid res, quid cauſa, quid tempus, ferat, tu facillime optimeque perſpicies: quid nobis placuiſſet, ex me potiſſimum putavi te ſcire oportere.

Quod mihi de noſtro ſtatu, de Milonis familiaritate, de levitate et imbecillitate Clodii, gratularis, minime miramur te tuis, ut egregium artificem, præclaris operis lætari; quanquam eſt incredibilis hominum perverſitas, (graviori enim verbo uti non libet) qui nos, quos favendo in communi cauſa retinere potuerunt, invidendo abalienarunt: quorum malevolentiſſimis obtrectationibus nos ſcito de vetere illa noſtra diuturnaque ſententia prope jam eſſe depulſos, non nos quidem ut noſtræ dignitatis ſimus obliti, ſed ut habeamus rationem aliquando

etiam ſalutis. Poterat utrumque præclare, ſi eſſet fides, ſi gravitas, in hominibus conſularibus: ſed tanta eſt in pleriſque levitas, ut eos, non tam conſtantia in republica noſtra delectet, quam ſplendor offendat. Quod eo libentius ad te ſcribo, quod tu non ſolum temporibus iis, quæ per te ſum adeptus, ſed etiam olim naſcenti prope noſtræ laudi, dignitati, virtutique, præfuiſti; ſimulque quod video, non, ut antehac putabam, novitati eſſe inviſum meæ; in te enim homine omnium nobiliſſimo ſimilia invidorum vitia perſpexi; quem tamen illi eſſe in principibus facile ſunt paſſi, evolare altius certe noluerunt. Gaudeo tuam diſſimilem fuiſſe fortunam; multum enim intereſt, utrum laus imminuatur, an ſalus deſeratur. Me meæ tamen ne nimis pœniteret, tua virtute perfectum eſt; curaſti enim, ut plus additum ad memoriam nominis noſtri, quam demptum de fortuna, videretur. Te vero moneo, cum beneficiis tuis, tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam, ad quam a pueritia inflammatus fuiſti, omni cura atque induſtria conſequare; magnitudinemque animi tui, quam ego ſemper ſum admiratus, ſemperque amavi, ne unquam inflectas cujuſquam injuria. Magna eſt hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria conſulatus tui. Hæc profecto vides quanto expreſſiora quantoque illuſtriora futura ſint, cum aliquantum ex provincia atque ex imperio laudis acceſſerit. Quanquam te ita gerere volo, quæ per exercitum atque imperium gerenda ſunt, ut hæc multo ante meditere, huc te pares, hæc cogites, ad hæc te exerceas; ſentiaſque id, quod, quia ſemper ſperaſti, non dubito quin adeptus intelligas, te facillime poſſe obtinere ſummum atque altiſſimum gradum civitatis. Quæ quidem mea cohortatio ne tibi inanis, aut ſine cauſa ſuſcepta, videatur; illa me ratio movit, ut te ex noſtris eventis communibus admonendum putarem, ut conſiderares in omni reliqua vita quibus crederes, quos caveres.

Quod ſcribis te velle ſcire, qui ſit reipublicæ ſtatus; ſumma diſſenſio eſt, ſed contentio diſpar. Nam qui plus opibus,

armis, potentia, valent, profeciſſe tantum mihi videntur ſtultitia et inconſtantia adverſariorum, ut etiam auctoritate jam plus valerent. Itaque, perpaucis adverſantibus, omnia, quæ ne per populum quidem ſine ſeditione ſe aſſequi poſſe arbitrabantur, per ſenatum conſecuti ſunt. Nam et ſtipendium Cæſari decretum eſt, et decem legati: et, ne lege Sempronia ſuccederetur, facile perfectum eſt. Quod ad te brevius ſcribo, quia me ſtatus hic reipublicæ non delectat: ſcribo tamen, ut te admoneam, quod ipſe, literis omnibus a pueritia deditus, experiendo tamen magis, quam diſcendo, cognovi, tu rebus tuis integris diſcas; neque ſalutis noſtræ rationem habendam nobis eſſe ſine dignitate, neque dignitatis ſine ſalute. Quod mihi de filia et de Craſſipede gratularis, agnoſco humanitatem tuam: ſperoque et opto nobis hanc conjunctionem voluptati fore. Lentulum noſtrum, eximia ſpe ſummæ virtutis adoleſcentem, cum cæteris artibus, quibus ſtuduiſti ſemper ipſe, tum in primis imitatione tui, fac erudias: nulla enim erit hac præſtantior diſciplina: quem nos, et quia tuus, et quia te dignus eſt filius, et quia nos diligit, ſemperque dilexit, in primis amamus, carumque habemus.

M. T. C. P. Lentulo Procos. S. D.

VIII. DE omnibus rebus, quæ ad te pertinent, quid actum, quid conſtitutum ſit, quid Pompeius ſuſceperit, optime ex M. Plætorio cognoſces; qui non ſolum interfuit his rebus, ſed etiam præfuit; neque ullum officium erga te hominis amantiſſimi, prudentiſſimi, diligentiſſimi, prætermiſit. Ex eodem de toto ſtatu rerum communium cognoſces; quæ quales ſint, non facile eſt ſcribere. Sunt quidem certe in amicorum noſtrorum poteſtate, atque ita, ut nullam mutationem unquam hac hominum ætate habitura res eſſe videatur. Ego quidem, ut debeo, et ut tute mihi præcepiſti, et ut me pietas utilitaſque

cogit, me ad ejus rationes adjungo, quem tu in meis rationibus tibi eſſe adjungendum putaſti. Sed te non præterit, quam ſit difficile, ſenſum in republica, præſertim rectum et confirmatum, deponere. Veruntamen ipſe me conformo ad ejus voluntatem, a quo honeſte diſſentire non poſſum : neque id facio, ut forſitan quibuſdam videor, ſimulatione. Tantum enim animi inductio, et mehercule amor, erga Pompeium apud me valet, ut, quæ illi utilia ſunt, et quæ ille vult, ea mihi omnia jam et recta et vera videantur. Neque (ut ego arbitror) errarent, ne adverſarii quidem ejus, ſi, cum pares eſſe non poſſent, pugnare deſiſterent. Me quidem etiam illa res conſolatur, quod ego is ſum, cui vel maxime concedant omnes, ut vel ea defendam, quæ Pompeius velit, vel taceam, vel etiam, id quod mihi maxime lubet, ad noſtra me ſtudia referam literarum : quod profecto faciam, ſi mihi per ejuſdem amicitiam licebit. Quæ enim propoſita fuerant nobis, cum et honoribus ampliſſimis et laboribus maximis perfuncti eſſemus, dignitas in ſententiis dicendis, libertas in republica capeſſenda, ea ſublata tota : ſed nec mihi magis, quam omnibus. Nam, aut aſſentiendum eſt nulla cum gravitate paucis, aut fruſtra diſſentiendum. Hæc ego ad te ob eam cauſam maxime ſcribo, ut jam de tua quoque ratione meditere. Commutata tota ratio eſt ſenatus, judiciorum, rei totius publicæ. Otium nobis exoptandum eſt : quod ii, qui potiuntur rerum, præſtaturi videntur, ſi quidam homines patientius eorum potentiam ferre potuerint. Dignitatem quidem illam conſularem fortis et conſtantis ſenatoris nihil eſt quod cogitemus : amiſſa eſt, culpa eorum, qui a ſenatu et ordinem conjunctiſſimum, et hominem clariſſimum, abalienarunt. Sed ut ad ea, quæ conjunctiora rebus tuis ſunt, revertar ; Pompeium tibi valde amicum eſſe cognovi : eo tu conſule, quantum ego perſpicio, omnia quæ voles obtinebis ; quibus in rebus me ſibi ille affixum habebit : neque a me ulla res, quæ ad te pertineat, negligetur. Neque enim verebor ne ſim ei moleſtus ; cui jucundum erit, etiam propter idipſum, quod me eſſe gratum

videbit. Tu velim tibi ita perſuadeas, nullam rem eſſe minimam, quæ ad te pertineat, quæ mihi non carior ſit, quam meæ res omnes. Idque cum ſentiam, ſedulitate mihimet ipſe ſatisfacere poſſum; re quidem ipſa ideo mihi non ſatisfacio, quod nullam partem tuorum meritorum non modo referenda, ſed ne cogitanda quidem, gratia conſequi poſſum. Rem te valde bene geſſiſſe rumor erat. Expectabantur literæ tuæ; de quibus eramus jam cum Pompeio locuti: quæ ſi erunt allatæ, noſtrum ſtudium extabit in conveniendis magiſtratibus, et ſenatoribus. Cætera, quæ ad te pertinebunt, cum etiam plus contenderimus, quam poſſumus, minus tamen faciemus, quam debemus.

M. T. C. P. Lentulo Imperatori S. D.

IX. PERJUCUNDÆ mihi fuerunt literæ tuæ, quibus intellexi te perſpicere meam in te pietatem: quid enim dicam benevolentiam, cum illud ipſum graviſſimum et ſanctiſſimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis eſſe videatur? Quod autem tibi grata mea erga te ſtudia ſcribis eſſe, facis tu quidem abundantia quadam amoris, ut etiam grata ſint ea, quæ prætermitti ſine nefario ſcelere non poſſunt. Tibi autem multo notior atque illuſtrior meus in te animus eſſet, ſi hoc tempore omni, quo disjuncti fuimus, et una et Romæ fuiſſemus. Nam in eo ipſo, quod te oſtendis eſſe facturum, quodque et in primis potes, et ego a te vehementer expecto, in ſententiis ſenatoriis, et in omni actione, atque adminiſtratione reipublicæ, floruiſſemus. De qua oſtendam equidem paulo poſt, qui ſit meus ſenſus et ſtatus: et reſcribam tibi ad ea, quæ quæris. Sed certe, et ego te auctore amiciſſimo ac ſapientiſſimo, et tu me conſiliario fortaſſe non imperitiſſimo, fideli quidem et benevolo certe, uſus eſſes: quanquam, tua quidem cauſa, te eſſe imperatorem, provinciamque bene geſtis rebus cum exer-

citu victore obtinere, ut debeo, lætor: ſed certe qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiores et præſentiores præſens capere potuiſſes. In eis vero ulciſcendis, quos tibi partim inimicos eſſe intelligis propter tuam propugnationem ſalutis meæ, partim invidere propter illius actionis amplitudinem et gloriam, mirificum me tibi comitem præbuiſſem: quanquam ille perennis inimicus amicorum ſuorum, qui, tuis maximis beneficiis ornatus, in te potiſſimum fractam illam et debilitatam vim ſuam contulit, noſtram vicem ultus eſt ipſe ſeſe; eſt enim ea conatus, quibus patefactis nullam ſibi in poſterum, non modo dignitatis, ſed ne libertatis quidem, partem reliquit. Te autem etſi mallem in meis rebus expertum, quam etiam in tuis; tamen in moleſtia gaudeo, eam fidem cognoſſe hominum non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram. De qua ratione tota jam videtur mihi exponendi tempus dari, ut tibi reſcribam ad ea, quæ quæris. Certiorem te per literas ſcribis eſſe factum, me cum Cæſare, et cum Appio, eſſe in gratia: teque id non reprehendere adſcribis. Vatinium autem, ſcire te velle oſtendis, quibus rebus adductus defenderim et laudarim. Quod tibi ut planius exponam, altius paulo rationem conſiliorum meorum repetam neceſſe eſt. Ego me, Lentule, initio rerum atque actionum tuarum, non ſolum meis, ſed etiam reipublicæ, reſtitutum putabam: et quoniam tibi incredibilem quendam amorem, et omnia in te ipſum ſumma ac ſingularia ſtudia, deberem; reipublicæ, quæ te in me reſtituendo multum adjuviſſet, eum certe me animum merito ipſius debere arbitrabar, quem antea tantummodo communi officio civium, non aliquo erga me ſingulari beneficio, debitum præſtitiſſem. Hac me mente fuiſſe, et ſenatus ex me, te conſule, audivit, et tu in noſtris ſermonibus collocutionibuſque ipſe vidiſti: etſi, jam primis temporibus illis, multis rebus meus offendebatur animus; cum, te agente de reliqua noſtra dignitate, aut occulta nonnullorum odia, aut obſcura in me ſtudia, cernebam. Nam neque de monumentis meis ab iis adjutus es, a quibus

debuiſti; neque de vi nefaria, qua cum fratre eram domo expulſus, neque hercule in iis ipſis rebus, quæ, quanquam erant mihi propter rei familiaris naufragia neceſſariæ, tamen a me minimi putabantur in meis damnis, ex auctoritate ſenatus reſarciendis, eam voluntatem, quam expectaram, præſtiterunt. Quæ cum viderem, (neque enim erant obſcura) non tamen tam acerba mihi hæc accidebant, quam erant illa grata, quæ fecerant. Itaque, quanquam et Pompeio plurimum, te quidem ipſo prædicatore ac teſte, debebam, et eum non ſolum beneficio, ſed amore etiam, et perpetuo quodam judicio meo, diligebam; tamen non reputans quid ille vellet, in omnibus meis ſententiis de republica priſtinis permanebam. Ego, ſedente Cn. Pompeio, cum, ut laudaret P. Sextium, introiſſet in urbem, dixiſſetque teſtis Vatinius, me, fortuna et felicitate C. Cæſaris commotum, illi amicum eſſe cœpiſſe, dixi me eam Bibuli fortunam, quam ille afflictam putaret, omnium triumphis victoriiſque anteferre: dixique, eodem teſte, alio loco, eoſdem eſſe, qui Bibulum exire domo prohibuiſſent, et qui me coegiſſent. Tota vero interrogatio mea nihil habuit aliud, niſi reprehenſionem illius tribunatus; in quo omnia dicta ſunt libertate animoque maximo, de vi, de auſpiciis, de donatione regnorum. Neque vero hac in cauſa modo, ſed conſtanter ſæpe in ſenatu. Quin etiam, Marcellino et Philippo conſulibus, nonis Aprilis mihi eſt ſenatus aſſenſus, ut de agro Campano, frequenti ſenatu, idibus Maii, referretur. Num potui magis in arcem illius cauſæ invadere, aut magis oblíviſci temporum meorum, meminiſſe actionum? Hac a me ſententia dicta, magnus animorum factus eſt motus, cum eorum, quorum oportuit, tum illorum etiam, quorum nunquam putaram. Nam, hoc ſenatus-conſulto in meam ſententiam facto, Pompeius, cum mihi nihil oſtendiſſet ſe eſſe offenſum, in Sardiniam, et in Africam, profectus eſt, eoque itinere Lucam ad Cæſarem venit. Ibi multa de mea ſententia queſtus eſt Cæſar, quippe qui etiam Ravennæ Craſſum ante vidiſſet, ab eoque

in me eſſet incenſus. Sane moleſte Pompeium id ferre conſtabat: quod ego cum audiſſem ex aliis, maxime ex meo fratre cognovi, quem cum in Sardinia Pompeius paucis poſt diebus, quam Luca diſceſſerat, conveniſſet: Te, inquit, ipſum cupio: nihil oportunius potuit accidere: niſi cum Marco fratre diligenter egeris, dependendum tibi eſt, quod mihi pro illo ſpoſpondiſti. Quid multa? queſtus eſt graviter: ſua merita commemoravit: quid egiſſet ſæpiſſime de actis Cæſaris cum ipſo meo fratre, quidque ſibi is de me recepiſſet, in memoriam redegit: ſeque, quæ de mea ſalute egiſſet, voluntate Cæſaris egiſſe, ipſum meum fratrem teſtatus eſt: cujus cauſam dignitatemque mihi ut commendaret, rogavit, ut eam ne oppugnarem, ſi nollem, aut non poſſem, tueri. Hæc cum ad me frater pertuliſſet, et cum ante tamen Pompeius ad me cum mandatis Vibullium miſiſſet, ut integrum mihi de cauſa Campana ad ſuum reditum reſervarem, collegi ipſe me, et cum ipſa quaſi republica collocutus ſum; ut mihi tam multa pro ſe perpeſſo atque perfuncto concederet, ut officium meum, memoremque in bene meritos animum, fidemque fratris mei, præſtarem; eumque, quem bonum civem ſemper habuiſſet, bonum virum eſſe pateretur. In illis autem meis actionibus ſententiiſque omnibus, quæ Pompeium videbantur offendere, certorum hominum, quos jam debes ſuſpicari, ſermones referebantur ad me: qui, cum illa ſentirent in republica, quæ ego agebam, ſemperque ſenſiſſent, me tamen non ſatisfacere Pompeio, Cæſaremque inimiciſſimum mihi futurum, gaudere ſe aiebant. Erat hoc mihi dolendum: ſed multo illud magis, quod inimicum meum, (meum autem? immo vero legum, judiciorum, otii, patriæ, bonorum omnium) ſic amplexabantur, ſic in manibus habebant, ſic fovebant, ſic me præſente oſculabantur; non illi quidem, ut mihi ſtomachum facerent, quem ego funditus perdidi, ſed certe ut facere ſe arbitrarentur. Hic ego, quantum humano conſilio efficere potui, circumſpectis rebus meis omnibus, rationibuſque ſubductis, ſummam feci cogitationum

mearum omnium; quam tibi, ſi potero, breviter exponam. Ego, ſi ab improbis et perditis civibus rempublicam teneri viderem, ſicut et meis temporibus ſcimus, et nonnullis aliis accidiſſe accepimus, non modo præmiis, quæ apud me minimum valent, ſed ne periculis quidem compulſus ullis, quibus tamen moventur etiam fortiſſimi viri, ad eorum cauſam me adjungerem; ne, ſi ſumma quidem eorum in me merita conſtarent. Cum autem in republica Cn. Pompeius princeps eſſet, vir is, qui hanc potentiam et gloriam maximis in rempublicam meritis, præſtantiſſimiſque rebus geſtis, eſſet conſecutus, cujuſque ego dignitatis ab adoleſcentia fautor, in prætura autem et in conſulatu adjutor etiam, extitiſſem: cumque idem auctoritate et ſententia per ſe, conſiliis et ſtudiis tecum, me adjuviſſet; meumque inimicum unum in civitate haberet inimicum; non putavi famam inconſtantiæ mihi pertimeſcendam, ſi quibuſdam in ſententiis paulum me immutaſſem, meamque voluntatem ad ſummi viri, de meque optime meriti, dignitatem aggregaſſem. In hac ſententia complectendus erat mihi Cæſar, ut vides, in conjuncta et cauſa et dignitate. Hic multum valuit cum vetus amicitia, quam tu non ignoras mihi et Q. fratri cum Cæſare fuiſſe, tum humanitas ejus ac liberalitas, brevi tempore et literis et officiis perſpecta nobis et cognita. Vehementer etiam res ipſa publica me movit; quæ mihi videbatur contentionem, præſertim maximis rebus a Cæſare geſtis, cum illis viris nolle fieri; et, ne fieret, vehementer recuſare. Graviſſime autem me in hac mente impulit et Pompeii fides, quam de me Cæſari dederat; et fratris mei, quam Pompeio. Erant præterea hæc animadvertenda in civitate, quæ ſunt apud Platonem noſtrum ſcripta divinitus: Quales in republica principes eſſent, tales reliquos ſolere eſſe cives. Tenebam memoria, nobis conſulibus, ea fundamenta jacta ex kalendis Januariis confirmandi ſenatus, ut neminem mirari oporteret, nonis Decembris tantum vel animi fuiſſe in illo ordine, vel auctoritatis. Idemque memineram, nobis privatis uſque ad Cæſarem et

Bibulum conſules, cum ſententiæ noſtræ magnum in ſenatu pondus haberent, unum fere ſenſum fuiſſe bonorum omnium. Poſtea, cum tu Hiſpaniam citeriorem cum imperio obtineres, neque reſpublica conſules haberet, ſed mercatores provinciarum, et ſeditionum ſervos ac miniſtros, jecit quidam caſus caput meum, quaſi certaminis cauſa, in mediam contentionem diſſenſionemque civilem. Quo in diſcrimine cum mirificus ſenatus, incredibilis Italiæ totius, ſingularis omnium bonorum, conſenſus in me tuendo extitiſſet; non dicam, quid acciderit; multorum eſt enim, et varia culpa: tantum dicam brevi, non mihi exercitum, ſed duces, defuiſſe. In quo, ut jam ſit in iis culpa, qui me non defenderunt; non minor eſt in iis, qui reliquerunt: et, ſi accuſandi ſunt, ſi qui pertimuerunt; magis etiam reprehendendi, ſi qui ſe timere ſimularunt. Illud quidem certe noſtrum conſilium jure laudandum eſt, qui meos cives, et a me conſervatos, et me ſervare cupientes, ſpoliatos ducibus, ſervis armatis objici noluerim: declararique maluerim, quanta vis eſſe potuiſſet in conſenſu bonorum, ſi iis pro me ſtante pugnare licuiſſet, cum afflictum excitare potuiſſent. Quorum quidem animum tu non perſpexiſti ſolum, cum de me ageres, ſed etiam confirmaſti, atque tenuiſti. Qua in cauſa, (non modo non negabo, ſed etiam ſemper et meminero et prædicabo libenter) uſus es quibuſdam nobiliſſimis hominibus, fortioribus in me reſtituendo, quam fuerant iidem in tenendo: qua in ſententia ſi conſtare voluiſſent, ſuam auctoritatem ſimul cum ſalute mea recuperaſſent. Recreatis enim bonis viris conſulatu tuo, et conſtantiſſimis atque optimis actionibus tuis excitatis, Cn. Pompeio præſertim ad cauſam adjuncto, cum etiam Cæſar, rebus maximis geſtis, ſingularibus ornatus et novis honoribus, ac judiciis ſenatus, ad auctoritatem ejus ordinis adjungeretur; nulli improbo civi locus ad rempublicam violandam eſſe potuiſſet. Sed attende, quæſo, quæ ſint conſecuta. Primum illa furia muliebrium religionum, qui non pluris fecerat Bonam Deam, quam tres ſorores, impunitatem eſt illorum ſententiis aſſecutus,

qui (cum tribunus plebis pœnas a ſeditioſo cive per bonos viros judicio perſequi vellet) exemplum præclariſſimum in poſterum vindicandæ ſeditionis de republica ſuſtulerunt: iidemque poſtea non meum monumentum, (non enim illæ manubiæ meæ, ſed operis locatio mea fuerat) monumentum vero ſenatus, hoſtili nomine et cruentis inuſtum literis eſſe paſſi ſunt. Qui me homines quod ſalvum eſſe voluerunt, eſt mihi gratiſſimum: ſed vellem non ſolum ſalutis meæ, quemadmodum medici, ſed, ut aliptæ, etiam virium et coloris, rationem habere voluiſſent. Nunc, ut Apelles Veneris caput et ſumma pectoris politiſſima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit; ſic quidam homines in capite meo ſolum elaborarunt, reliquum corpus imperfectum ac rude reliquerunt. In quo ego ſpem fefelli non modo invidorum, ſed etiam inimicorum meorum: qui de uno acerrimo et fortiſſimo viro, meoque judicio, omnium magnitudine animi et conſtantia præſtantiſſimo, Q. Metello Lucii filio, quondam falſam opinionem acceperunt; quem poſt reditum dictitant fracto animo et demiſſo fuiſſe. Eſt vero probandum, qui et ſumma voluntate ceſſerit, et egregia animi alacritate abfuerit, neque ſane redire curarit, eum ob id ipſum fractum fuiſſe, in quo cum omnes homines, tum M. illum Scaurum, ſingularem virum, conſtantia et gravitate ſuperaſſet. Sed, quod de illo acceperant, aut etiam ſuſpicabantur, de me idem cogitabant, abjectiore animo me futurum: cum reſpublica majorem etiam mihi animum, quam unquam habuiſſem, daret, quæ declaraſſet, ſe non potuiſſe me uno cive carere; cumque Metellum unius tribuni plebis rogatio, me univerſa reſpublica, duce ſenatu, comitante Italia, promulgantibus omnibus, referente conſule, comitiis centuriatis, cunctis ordinibus, hominibus, incumbentibus, omnibus denique ſuis viribus, recuperaſſet. Neque vero ego mihi poſtea quidquam aſſumpſi, neque hodie aſſumo, quod quemquam malevolentiſſimum jure poſſit offendere: tantum enitor, ut neque amicis, neque etiam alienioribus, opera, conſilio, labore,

deſim. Hic meæ vitæ curſus offendit eos fortaſſe, qui ſplendorem et ſpeciem hujus vitæ intuentur, ſollicitudinem autem et laborem perſpicere non poſſunt. Illud vero non obſcure queruntur in meis ſententiis, quibus ornem Cæſarem, quaſi deſciverim a priſtina cauſa. Ego autem cum illa ſequor, quæ paulo ante propoſui, tum hoc non in poſtremis, de quo cœperam exponere. Non offendes eundem bonorum ſenſum, Lentule, quem reliquiſti: qui confirmatus conſulatu noſtro, nonnunquam poſtea interruptus, afflictus ante te conſulem, recreatus abs te totus eſt; nunc ab iis, a quibus tuendus fuerat, derelictus: idemque non ſolum fronte atque vultu, quibus ſimulatio facillime ſuſtinetur, declarant ii, qui tum noſtro illo ſtatu optimates nominabantur; ſed etiam ſenſu ſæpe jam tabellaque docuerunt. Itaque tota jam ſapientium civium, qualem me et eſſe et numerari volo, et ſententia et voluntas mutata eſſe debet. Id enim jubet idem ille Plato, quem ego vehementer auctorem ſequor, *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus poſſis: Vim neque parenti, neque patriæ, afferre oportere.* Atque hanc quidem ille cauſam ſibi ait non attingendæ reipublicæ fuiſſe; quod, cum offendiſſet populum Athenienſem prope jam deſipientem ſenectute, cumque eum nec perſuadendo, nec cogendo, regi poſſe vidiſſet, cum perſuaderi poſſe diffideret, cogi fas eſſe non arbitraretur. Mea ratio fuit alia, quod neque deſipiente populo, neque integra re mihi ad conſulendum, capeſſeremne rempublicam, implicatus tenebar. Sed lætatus tamen ſum, quod mihi liceret in eadem cauſa et mihi utilia, et cuivis bono recta, defendere. Huc acceſſit commemoranda quædam et divina Cæſaris in me fratremque meum liberalitas: qui mihi, quaſcunque res gereret, tuendus eſſet, nunc in tanta felicitate tantiſque victoriis, etiam ſi in nos non is eſſet qui eſt, tamen ornandus videretur. Sic enim te exiſtimare velim; cum a vobis, meæ ſalutis auctoribus, diſceſſerim, neminem eſſe, cujus officiis me tam eſſe devinctum non ſolum confitear, ſed etiam gaudeam. Quod quoniam tibi expoſui,

facilia ſunt ea, quæ a me de Vatinio et de Craſſo requiris: nam de Appio quod ſcribis, ſicuti de Cæſare, te non reprehendere; gaudeo conſilium tibi probari meum. De Vatinio autem; primum, reditus interceſſerat in gratiam per Pompeium, ſtatim ut ille prætor eſt factus; cum quidem ego ejus petitionem graviſſimis in ſenatu ſententiis oppugnaſſem, neque tam illius lædendi cauſa, quam defendendi atque ornandi Catonis. Poſt autem, Cæſaris, ut illum defenderem, mira contentio eſt conſecuta. Cur autem laudarim, peto a te, ut id a me neve in hoc reo, neve in aliis, requiras; ne tibi ego idem reponam, cum veneris: tametſi poſſum vel abſenti. Recordare enim, quibus laudationem ex ultimis terris miſeris. Nec hoc pertimueris; nam a me ipſo laudantur et laudabuntur iidem. Sed tamen defendendi Vatinii fuit etiam ille ſtimulus, de quo in judicio, cum illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in Eunucho paraſitus ſuaderet militi:

Ubi nominabit Phædriam: tu Pamphilam
Continuo. Si quando illa dicet, Phædriam
Intromittamus comiſſatum: tu, Pamphilam
Cantatum provocemus. Si laudabit hæc
Illius formam: tu hujus contra. Denique
Par pari referto, quod eam mordeat.

Sic petivi a judicibus, ut, quoniam quidam nobiles homines, et de me optime meriti, nimis amarent inimicum meum; meque inſpectante, ſæpe eum in ſenatu modo ſevere ſeducerent, modo familiariter atque hilare amplexarentur; quoniamque illi haberent ſuum Publium; darent mihi ipſi alium Publium, in quo poſſem illorum animos, mediocriter laceſſitus, leviter repungere. Neque ſolum dixi: ſed etiam ſæpe facio, diis hominibuſque approbantibus. Habes de Vatinio: cognoſce de Craſſo. Ego, cum mihi cum illo magna jam gratia eſſet, quod ejus omnes graviſſimas injurias, communis concordiæ cauſa, voluntaria quadam oblivione contriveram, repentinam ejus defenſionem Gabinii, quem proximis ſuperioribus diebus acerrime

oppugnaſſet, tamen, ſi ſine ulla mea contumelia ſuſcepiſſet, tuliſſem: ſed, cum me diſputantem, non laceſſentem, læſiſſet, exarſi non ſolum præſenti, credo, iracundia, (nam ea tam vehemens fortaſſe non fuiſſet) ſed, cum incluſum illud odium multarum ejus in me injuriarum, quod ego effudiſſe me omne arbitrabar, reſiduum tamen inſciente me fuiſſet, omne repente apparuit. Quo quidem tempore ipſo, quidam homines, et iidem illi quos ſæpe nutu ſignificationeque appello, cum ſe maximum fructum cepiſſe dicerent ex libertate mea, meque tum denique ſibi eſſe viſum reipublicæ, qualis fuiſſem, reſtitutum, cumque ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tuliſſet, gaudere ſe dicebant, mihi et illum inimicum, et eos, qui in eadem cauſa eſſent, nunquam amicos futuros. Quorum iniqui ſermones cum ad me per homines honeſtiſſimos perferrentur: cumque Pompeius ita contendiſſet, ut nihil unquam magis, ut cum Craſſo redirem in gratiam; Cæſarque per literas maxima ſe moleſtia ex illa contentione affectum oſtenderet; habui non temporum ſolum rationem meorum, ſed etiam naturæ: Craſſuſque, ut quaſi teſtata populo Romano eſſet noſtra gratia, pene a meis laribus in provinciam eſt profectus. Nam, cum mihi condixiſſet, cœnavit apud me in mei generi Craſſipedis hortis. Quamobrem ejus cauſam, quod te ſcribis audiſſe, magna illius commendatione ſuſceptam, defendi in ſenatu, ſicut mea fides poſtulabat. Accepiſti, quibus rebus adductus quamque rem cauſamque defenderim; quique meus in republica ſit pro mea parte capeſſenda ſtatus: de quo ſic velim ſtatuas, me hæc eadem ſenſurum fuiſſe, ſi mihi integra omnia ac libera fuiſſent. Nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes; neque delendum, etiamſi id fieri poſſet, ſummorum civium principatum; neque permanendum in una ſententia, converſis rebus, ac bonorum voluntatibus immutatis; ſed temporibus aſſentiendum. Nunquam enim præſtantibus in republica gubernanda viris laudata eſt in una ſententia perpetua permanſio: ſed ut in navigando tempeſtati obſequi artis eſt, etiamſi

portum tenere non queas; cum vero id poſſis mutata velificatione aſſequi, ſtultum eſt eum tenere cum periculo curſum quem ceperis, potius quam, eo commutato, quo velis tandem pervenire: ſic, cum omnibus nobis in adminiſtranda republica propoſitum eſſe debeat id, quod a me ſæpiſſime dictum eſt, *Cum dignitate otium:* non idem ſemper dicere, ſed idem ſemper ſpectare, debemus. Quamobrem, ut paulo ante poſui, ſi eſſent omnia mihi ſolutiſſima, tamen in republica non alius eſſem atque nunc ſum. Cum vero in hunc ſenſum et alliciar beneficiis hominum, et compellar injuriis; facile patior ea me de republica ſentire ac dicere, quæ maxime cum mihi, tum etiam reipublicæ rationibus, putem conducere. Apertius autem hæc ago ac ſæpius, quod et Q. frater meus, legatus eſt Cæſaris, et nullum meum minimum dictum, non modo factum, pro Cæſare interceſſit, quod ille non ita illuſtri gratia exceperit, ut ego eum mihi devinctum putarem. Itaque ejus omni et gratia, quæ ſumma eſt, et opibus, quas intelligis eſſe maximas, ſic fruor, ut meis. Nec mihi aliter potuiſſe videor hominum perditorum de me conſilia frangere, niſi cum præſidiis iis, quæ ſemper habui, nunc etiam potentium benevolentiam conjunxiſſem. His ego conſiliis, ſi te præſentem habuiſſem, ut opinio mea fert, eſſem uſus eiſdem. Novi enim temperantiam et moderationem naturæ tuæ: novi animum tum mihi amiciſſimum, tum nulla in cæteros malevolentia ſuffuſum; contraque cum magnum et excelſum, tum etiam apertum et ſimplicem. Vidi ego quoſdam in te tales, quales tu eoſdem in me videre potuiſti. Quæ me moverunt, moviſſent eadem te profecto. Sed, quocunque tempore mihi poteſtas præſentis tui fuerit, tu eris omnium moderator conſiliorum meorum: tibi erit eidem, cui ſalus mea fuit, etiam dignitas curæ. Me quidem certe tuarum actionum, ſententiarum, voluntatum, rerum denique omnium, ſocium comitemque habebis: neque mihi in omni vita res tam erit ulla propoſita, quam ut quotidie vehementius te de me optime meritum eſſe lætere. Quod rogas ut mea tibi

ſcripta mittam, quæ poſt diſceſſum tuum ſcripſerim; ſunt orationes quædam, quas Menocrito dabo; neque ita multæ, ut pertimeſcas. Scripſi etiam, (nam ab orationibus disjungo me fere, referoque ad manſuetiores Muſas, quæ me maxime, ſicut jam a prima adoleſcentia delectarunt) ſcripſi igitur Ariſtoteleo more, quemadmodum quidem volui, tres libros in diſputatione ac dialogo de Oratore, quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles. Abhorrent enim a communibus præceptis; ac omnem antiquorum, et Ariſtoteleam, et Iſocrateam, rationem oratoriam complectuntur. Scripſi etiam verſibus tres libros de temporibus meis: quos jam pridem ad te miſiſſem, ſi eſſe edendos putaſſem. Sunt enim teſtes, et erunt ſempiterni, meritorum erga me tuorum, meæque in te pietatis. Sed, quia verebar, non eos, qui ſe læſos arbitrarentur, (etenim id feci parce et molliter) ſed eos, quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare. Quos tamen ipſos libros, ſi quem cui recte committam invenero, curabo ad te perferendos. Atque iſtam quidem partem vitæ conſuetudiniſque noſtræ totam ad te defero. Quantum literis, quantum ſtudiis, veteribus noſtris delectationibus, conſequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum, qui hæc ſemper amaſti, libentiſſime conferemus. Quæ ad me de tuis rebus domeſticis ſcribis, quæque mihi commendas, ea tantæ mihi curæ ſunt, ut me nolim admoneri; rogari vero ſine magno dolore vix poſſim. Quod de Quinti fratris negotio ſcribis, te priore æſtate, quod morbo impeditus in Ciliciam non tranſieris, conficere non potuiſſe, nunc autem omnia facturum ut conficias; id ſcito eſſe ejuſmodi, ut frater meus vere exiſtimet, adjuncto iſto fundo, patrimonium fore ſuum per te conſtitutum. Tu me de tuis rebus omnibus, et de Lentuli tui noſtrique ſtudiis et exercitationibus, velim quam familiariſſime certiorem et quam ſæpiſſime facias; exiſtimeſque neminem cuiquam neque cariorem, neque jucundiorem, unquam fuiſſe, quam te mihi; idque me, non modo ut tu ſentias, ſed ut omnes gentes, etiam ut poſteritas omnis, intelligat, eſſe facturum.

Appius in ſermonibus antea dictitabat, poſtea dixit etiam in ſenatu palam, ſeſe, ſi licitum eſſet legem curiatam ferre, ſortiturum eſſe cum collega provinciam: ſi curiata lex non eſſet, ſe paraturum cum collega, tibique ſucceſſurum: legemque curiatam conſuli ferri opus eſſe, neceſſe non eſſe: ſe, quoniam ex ſenatus-conſulto provinciam haberet, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem introiſſet. Ego, quid ad te tuorum quiſque neceſſariorum ſcribat, neſcio: varias eſſe opiniones intelligo. Sunt qui putent poſſe te non decedere, quod ſine lege curiata tibi ſuccedatur: ſunt etiam, qui, ſi decedas, a te relinqui poſſe qui provinciæ præſit. Mihi non tam de jure certum eſt, (quanquam ne id quidem valde dubium eſt) quam illud ad tuam ſummam amplitudinem, dignitatem, liberalitatem, qua te ſcio libentiſſime frui ſolere, pertinere, te ſine ulla mora provinciam ſucceſſori concedere; præſertim cum ſine ſuſpicione tuæ cupiditatis non poſſis illius cupiditatem refutare. Ego utrumque meum puto eſſe; et, quid ſentiam, oſtendere; et, quod feceris, defendere.

Scripta jam epiſtola ſuperiore, accepi tuas literas de publicanis: quibus æquitatem tuam non potui non probare. Felicitate quidem, vellem, conſequi potuiſſes, ne ejus ordinis, quem ſemper ornaſti, rem aut voluntatem offenderes. Equidem non deſinam tua decreta defendere: ſed noſti conſuetudinem hominum: ſcis, quam graviter inimici ipſi illi Q. Scævolæ fuerint. Tibi tamen ſum auctor, ut, ſi quibus rebus poſſis, eum tibi ordinem aut reconcilies, aut mitiges. Id etſi difficile eſt, tamen mihi videtur eſſe prudentiæ tuæ. Vale.

M. T. C. S. D. L. Valerio, Jurisconsulto.

X. CUR enim tibi hoc non gratificer, neſcio; præſertim cum his temporibus audacia pro ſapientia liceat uti. Lentulo noſtro egi per literas tuo nomine gratias diligenter.

Sed tu velim deſinas jam noſtris literis uti, et nos aliquando reviſas: et ibi malis eſſe ubi aliquo numero ſis, quam iſtic ubi ſolus ſapere videare. Quanquam, qui iſtinc veniunt, partim te ſuperbum eſſe dicunt, quod nihil reſpondeas; partim contumelioſum, quod male reſpondeas. Sed jam cupio tecum coram jocari. Quare fac ut quamprimum venias, neque in Apuliam tuam accedas, ut poſſimus, ſalvum veniſſe, gaudere. Nam illo ſi veneris, tanquam Ulyſſes, cognoſces tuorum neminem. Vale.

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES.

LIBER II.

M. T. C. C. Curioni. S. D.

I. QUANQUAM me nomine negligentiæ ſuſpectum tibi eſſe doleo; tamen non tam mihi moleſtum fuit accuſari abs te officium meum, quam jucundum requiri; præſertim cum in quo accuſabar, culpa vacarem: in quo autem deſiderare te ſignificabas meas literas, præ te ferres perſpectum mihi quidem, ſed tamen dulcem et optatum, amorem tuum. Equidem neminem prætermiſi, quem quidem ad te perventurum putarem, cui literas non dederim. Etenim quis eſt tam ſcribendo impiger, quam ego? A te vero bis terve ſummum, et eas perbreves, accepi. Quare ſi iniquus es in me judex, condemnabo eodem ego te crimine: ſin me id facere noles, te mihi æquum præbere debebis. Sed de literis hactenus: non enim vereor ne non ſcribendo te expleam; præſertim ſi in eo genere ſtudium meum non aſpernabere. Ego te abfuiſſe tamdiu a nobis et doleo, quod carui fructu jucundiſſimæ conſuetudinis tuæ; et lætor, quod abſens omnia cum maxima dignitate es conſecutus, quodque in omnibus tuis rebus meis optatis fortuna reſpondit. Breve eſt quod me tibi præcipere meus incredibilis in te amor cogit: tanta eſt expectatio vel animi, vel ingenii tui, ut ego te obſecrare obteſtarique non

dubitem, ſic ad nos conformatus revertare, ut, quam expectationem tui concitaſti, hanc ſuſtinere ac tueri poſſis. Et, quoniam meam tuorum erga me meritorum memoriam ulla nunquam delebit oblivio, te rogo, ut memineris, quantæcunque tibi acceſſiones fient et fortunæ et dignitatis, eas te non potuiſſe conſequi, niſi meis puer olim fideliſſimis atque amantiſſimis conſiliis paruiſſes. Quare hoc animo in nos eſſe debebis, ut ætas noſtra jam ingraveſcens in amore atque in adoleſcentia tua conquieſcat. Vale.

M. T. C. C. Curioni S. D.

II. GRAVI teſte privatus ſum amoris ſummi erga te mei, patre tuo, clariſſimo viro: qui cum ſuis laudibus, tum vero te filio, ſuperaſſet omnium fortunam, ſi ei contigiſſet, ut te ante videret, quam e vita diſcederet. Sed ſpero noſtram amicitiam non egere teſtibus. Tibi patrimonium dii fortunent. Me certe habebis, cui et carus æque ſis et jucundus, ac fuiſti patri. Vale.

M. T. C. C. Curioni S. D.

III. RUPÆ ſtudium non defuit declarandorum munerum tuo nomine: ſed nec mihi placuit, nec cuiquam tuorum, quidquam te abſente fieri, quod tibi, cum veniſſes, non eſſet integrum. Equidem, quid ſentiam, aut ſcribam ad te poſtea pluribus, aut, ne ad eam meditere, imparatum te offendam, coramque contra iſtam rationem meam dicam: ut aut te in meam ſententiam adducam, aut certe teſtatum apud animum tuum relinquam, quid ſenſerim; ut, ſi quando (quod nolim) diſplicere tibi conſilium tuum cœperit, poſſis meum recordari. Brevi tamen ſic habeto, in eum ſtatum temporum tuum

reditum incidere, ut iis bonis, quæ tibi natura, ſtudio, fortuna, data ſunt, facilius omnia, quæ ſunt ampliſſima in republica, conſequi poſſis, quam muneribus: quorum neque facultatem quiſquam admiratur, (eſt enim copiarum, non virtutis) neque quiſquam eſt, quin ſatietate jam defeſſus ſit. Sed aliter, atque oſtenderam, facio, qui ingrediar ad explicandam rationem ſententiæ meæ. Quare omnem hanc diſputationem in adventum tuum differo. Summa ſcito in expectatione te eſſe, eaque a te expectari, quæ a ſumma virtute ſummoque ingenio expectanda ſunt: ad quæ ſi es, ut debes, paratus, (quod ita eſſe confido) plurimis maximiſque muneribus et nos amicos et cives tuos univerſos et rempublicam afficies. Illud cognoſces profecto, mihi te neque cariorem, neque jucundiorem, eſſe quemquam. Vale.

M. T. C. C. Curioni S. D.

IV. EPISTOLARUM genera multa eſſe non ignoras: ſed unum illud certiſſimum, cujus cauſa inventa res ipſa eſt, ut certiores faceremus abſentes, ſi quid eſſet, quod eos ſcire, aut noſtra aut ipſorum intereſſet. Hujus generis literas a me profecto non expetis: tuarum enim rerum domeſticarum habes et ſcriptores et nuntios: in meis autem rebus nihil eſt ſane novi. Reliqua ſunt epiſtolarum genera duo, quæ me magnopere delectant; unum familiare et jocoſum; alterum ſeverum et grave. Utro me minus deceat uti, non intelligo. Jocerne tecum per literas? civem mehercule non puto eſſe, qui temporibus his ridere poſſit. An gravius aliquid ſcribam? quid eſt, quod poſſit graviter a Cicerone ſcribi ad Curionem, niſi de republica? Atque in hoc genere hæc mea cauſa eſt, ut neque ea, quæ nunc ſentio, velim ſcribere. Quamobrem, quoniam mihi nullum ſcribendi argumentum relictum eſt, utar ea clauſula, qua ſoleo; teque ad ſtudium ſummæ laudis cohortabor. Eſt

enim tibi gravis adverſaria conſtituta et parata, incredibilis quædam expectatio : quam tu una re facillime vinces, ſi hoc ſtatueris ; quarum laudum gloriam adamaris, quibus artibus eæ laudes comparantur, in iis eſſe laborandum. In hanc ſententiam ſcriberem plura, niſi te tua ſponte ſatis incitatum eſſe confiderem : et hoc quidquid attigi, non feci inflammandi tui cauſa, ſed teſtificandi amoris mei. Vale.

M. T. C. C. Curioni S. P. D.

V. HÆC negotia quomodo ſe habeant, ne epiſtola quidem narrare audeo. Tibi, etſi, ubicunque es, (ut ſcripſi ad te antea) in eadem es navi, tamen, quod abes, gratulor: vel quia non vides ea, quæ nos ; vel quod excelſo et illuſtri loco ſita ſit laus tua in plurimorum et ſociorum et civium conſpectu : quæ ad nos nec obſcuro, nec vario ſermone, ſed et clariſſima et una omnium voce, perfertur. Unum illud neſcio gratulerne tibi, an timeam, quod mirabilis eſt expectatio reditus tui: non quo verear, ne tua virtus opinioni hominum non reſpondeat ; ſed, mehercule, ne, cum veneris, non habeas jam quod cures ; ita ſunt omnia debilitata jam, prope et extincta. Sed hæc ipſa neſcio rectene ſint literis commiſſa : quare cætera cognoſces ex aliis. Tu tamen, ſive habes aliquam ſpem de republica, ſive deſperas, ea para, meditare, cogita, quæ eſſe in eo civi ac viro debent, qui ſit rempublicam afflictam et oppreſſam miſeris temporibus ac perditis moribus in veterem dignitatem ac libertatem vindicaturus. Vale.

M. T. C. C. Curioni S. P. D.

VI. NONDUM erat auditum, te ad Italiam adventare, cum Sextum Villium, Milonis mei familiarem, cum his ad

te literis miſi. Sed tamen, cum appropinquare tuus adventus putaretur, et te jam ex Aſia Romam verſus profectum eſſe conſtaret, magnitudo rei fecit, ut non vereremur, ne nimis cito mitteremus, cum has quam primum ad te perferri literas magnopere vellemus. Ego, ſi mea in te eſſent officia ſolum, Curio, tanta, quanta magis a te ipſo prædicari, quam a me ponderari, ſolent, verecundius a te, ſi qua magna res mihi petenda eſſet, contenderem. Grave eſt enim homini pudenti, petere aliquid magnum ab eo, de quo ſe bene meritum putet; ne id, quod petat, exigere magis, quam rogare, et in mercedis potius, quam beneficii, loco numerare, videatur. Sed, quia tua in me vel nota omnibus, vel ipſa novitate meorum temporum clariſſima et maxima, beneficia extiterunt; eſtque animi ingenui, cui multum debeas, eidem plurimum velle debere; non dubitavi id a te per literas petere, quod mihi omnium eſſet maximum maximeque neceſſarium. Neque enim ſum veritus, ne ſuſtinere tua in me vel innumerabilia beneficia non poſſem: cum præſertim confiderem, nullam eſſe gratiam tantam, quam non vel capere animus meus in accipiendo, vel in remunerando cumulandoque illuſtrare, poſſet. Ego omnia mea ſtudia, omnem operam, curam, induſtriam, cogitationem, mentem denique omnem, in Milonis conſulatu fixi et locavi: ſtatuique in eo me non officii ſolum fructum, ſed etiam pietatis laudem, debere quærere. Neque vero cuiquam ſalutem ac fortunas ſuas tantæ curæ fuiſſe unquam puto, quantæ mihi ſit honos ejus, in quo omnia mea poſita eſſe decrevi. Huic te unum tanto adjumento eſſe, ſi volueris, poſſe intelligo, ut nihil ſit præterea nobis requirendum. Habemus hæc omnia; bonorum ſtudium conciliatum ex tribunatu, propter noſtram (ut ſpero te intelligere) cauſam; vulgi ac multitudinis, propter magnificentiam munerum, liberalitatemque naturæ; juventutis et gratioſorum in ſuffragiis ſtudia, propter ipſius excellentem in eo genere vel gratiam, vel diligentiam; noſtram ſuffragationem, ſi minus potentem, at probatam tamen et juſtam et debitam, et propterea

fortaſſe etiam gratioſam. Dux nobis et auctor opus eſt, et eorum ventorum, quos propoſui, moderator quidam, et quaſi gubernator: qui ſi ex omnibus unus optandus eſſet, quem tecum conferre poſſemus, non haberemus. Quamobrem, ſi me memorem, ſi gratum, ſi bonum, virum, vel ex hoc ipſo quod tam vehementer de Milone laborem, exiſtimare potes; ſi dignum denique tuis beneficiis judicas; hoc a te peto, ut ſubvenias huic meæ ſollicitudini, ut huic meæ laudi, vel (ut verius dicam) prope ſaluti, tuum ſtudium dices. De ipſo T. Annio tantum tibi polliceor, te majoris animi, gravitatis, conſtantiæ, benevolentiæque erga te, ſi complecti hominem volueris, habiturum eſſe neminem. Mihi vero tantum decoris, tantum dignitatis, adjunxeris, ut eundem te facile agnoſcam fuiſſe in laude mea, qui fueris in ſalute. Ego, ni te videre ſcirem, cum ad te hæc ſcriberem, quantum officii ſuſtinerem, quantopere mihi eſſet in hac petitione Milonis omni non modo contentione, ſed etiam dimicatione, elaborandum, plura ſcriberem. Nunc tibi omnem rem atque cauſam, meque totum, commendo atque trado. Unum hoc ſic habeto: ſi a te hanc rem impetraro, me pene plus tibi, quam ipſi Miloni, debiturum. Non enim mihi tam mea ſalus cara fuit, in qua præcipue ſum ab illo adjutus, quam pietas erit in referenda gratia jucunda. Eam autem unius tui ſtudio me aſſequi poſſe confido. Vale.

M. T. C. Proconsul C. Curioni, Tribuno plebis, S. D.

VII. SERA gratulatio reprehendi non ſolet, præſertim ſi nulla negligentia prætermiſſa eſt. Longe enim abſum: audio ſero. Sed tibi et gratulor, et, ut ſempiternæ laudi tibi ſit iſte tribunatus, exopto: teque hortor, ut omnia gubernes et moderere prudentia tua; ne te auferant aliorum conſilia. Nemo eſt, qui tibi ſapientius ſuadere poſſit te ipſo: nunquam labere, ſi te audies. Non ſcribo hoc temere: cui ſcribam, video: novi

animum, novi conſilium tuum. Non vereor, ne quid timide, ne quid ſtulte, facias, ſi ea defendes, quæ ipſe recta eſſe ſenties. Quod in id reipublicæ tempus non incideris, ſed veneris, (judicio enim tuo, non caſu, in ipſum diſcrimen rerum contuliſti tribunatum tuum) profecto vides, quanta vis in republica temporum ſit, quanta varietas rerum, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum voluntates: quid inſidiarum, quid vanitatis in vita, non dubito quin cogites. Sed, amabo te, cura et cogita nihil novi, ſed illud idem, quod initio ſcripſi: tecum loquere, te adhibe in conſilium, te audi, tibi obtempera. Alteri qui melius dare conſilium poſſit, quam tu, non facile inveniri poteſt: tibi vero ipſi certe nemo melius dabit. Dii immortales! cur ego non adſum vel ſpectator laudum tuarum, vel particeps, vel ſocius, vel miniſter, conſiliorum? Tametſi hoc minime tibi deeſt; ſed tamen efficeret magnitudo et vis amoris mei, conſilio te ut poſſem juvare. Scribam ad te plura alias. Paucis enim diebus eram miſſurus domeſticos tabellarios; ut, quoniam ſane feliciter et ex mea ſententia rempublicam geſſimus, unis literis totius æſtatis res geſtas ad ſenatum perſcriberem. De ſacerdotio tuo quantam curam adhibuerim, quanquam difficili in re atque cauſa, cognoſces ex iis literis, quas Tharaſoni, liberto tuo, dedi. Te, mi Curio, pro tua incredibili in me benevolentia, meaque item in te ſingulari, rogo atque oro, ne patiare quidquam mihi ad hanc provincialem moleſtiam temporis prorogari. Præſens tecum egi, cum te tribunum plebis iſto anno fore non putarem: itemque petivi ſæpius per literas: ſed tum quaſi a ſenatore nobiliſſimo, et adoleſcente gratioſiſſimo; nunc a tribuno plebis, et a Curione tribuno: non ut decernatur aliquid novi, quod ſolet eſſe difficilius; ſed ut ne quid novi decernatur; et ut ſenati-conſultum et leges defendas; eaque mihi conditio maneat, qua profectus ſum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. C. Proconſul M. Cælio S. D.

VIII. QUID? tu me hoc tibi mandaſſe exiſtimas, ut mihi gladiatorum compoſitiones, ut vadimonia dilata et Chreſti compilationem, mitteres, et ea, quæ nobis, cum Romæ ſumus, narrare nemo audeat? Vide quantum tibi meo judicio tribuam: nec mehercule injuria; *πολιτικώτερον* enim te adhuc neminem cognovi. Ne illa quidem curo mihi ſcribas, quæ maximis in rebus reipublicæ geruntur quotidie, niſi quid ad me ipſum pertinebit. Scribent alii: multi nuntiabunt: perferet multa etiam ipſe rumor. Quare ego nec præterita, nec præſentia, abs te, ſed, ut ab homine longe in poſterum proſpiciente, futura, expecto; ut, ex tuis literis cum formam reipublicæ viderim, quale ædificium futurum ſit, ſcire poſſim. Neque tamen adhuc habeo, quod te accuſem: neque enim fuit, quod tu plus providere poſſes, quam quivis noſtrum; in primiſque ego, qui cum Pompeio complures dies nullis in aliis, niſi de republica, ſermonibus verſatus ſum: quæ nec poſſunt ſcribi, nec ſcribenda ſunt. Tantum habeto, civem egregium eſſe Pompeium, et ad omnia, quæ providenda ſunt in republica, et animo et conſilio paratum. Quare da te homini: complectetur, mihi crede. Jam eidem illi et boni, et mali, cives videntur, qui nobis videri ſolent. Ego, cum Athenis decem ipſos dies fuiſſem, multumque mecum Gallus noſter Caninius, proficiſcebar inde prid. Nonas. Quint. cum hoc ad te literarum dedi. Tibi cum omnia mea commendatiſſima eſſe cupio, tum nihil magis, quam ne tempus nobis provinciæ prorogetur. In eo mihi ſunt omnia. Quod, quando et quomodo et per quos agendum ſit, tu optime conſtitues. Vale.

M. T. C. Cælio Rufo, Ædili Curuli designato, S. D.

IX. PRIMUM tibi, ut debeo, gratulor, lætorque cum præſenti, tum etiam ſperata tua dignitate, ſerius non negligentia mea, ſed ignoratione rerum omnium. In his enim ſum locis, quo et propter longinquitatem, et propter latrocinia, tardiſſime omnia perferuntur. Et cum gratulor, tum vero quibus verbis tibi gratias agam, non reperio: quod ita factus ſis, ut dederis nobis, quemadmodum ſcripſeras ad me, quem ſemper ridere poſſemus. Itaque, cum primum audivi, ego ille ipſe factus ſum: ſcis, quem dicam: egique omnes illos adoleſcentes, quos ille jactitat. Difficile eſt loqui. *Te autem contemplans abſentem, et quaſi tecum coram loquerer, Non, ædepol, quantam egeris rem, neque quantum facinus feceris.* Quod quia præter opinionem mihi acciderat, referebam me ad illud: *Incredibile hoc factu objicitur.* Repente vero inceſſi *omnibus lætitiis.* In quo cum objurgarer, quod nimio gaudio pene deſiperem, ita me defendebam: *Ego voluptatem animi nimiam.* Quid quæris? dum illum rideo, pene ſum factus ille. Sed hæc pluribus; multaque alia et de te, et ad te, cum primum ero aliquid otii nactus. Te vero, mi Rufe, diligo, quem mihi fortuna dedit amplificatorem dignitatis meæ, ultorem non modo inimicorum, ſed etiam invidorum meorum; ut eos partim ſcelerum ſuorum, partim etiam ineptiarum, pœniteret. Vale.

M. T. C. Imp. M. Cælio Rufo, Æd. cur. design. S. D.

X. TU vide, quam ad me literæ non perferantur: non enim poſſum adduci, ut abs te, poſtea quam ædilis es factus, nullas putem datas; præſertim cum eſſet tanta res, tantæ gratulationis: de te, quia quod ſperabam; de Hillo, (balbus enim

ſum) quod non putaram. Atqui ſic habeto, nullam me epiſtolam accepiſſe tuam poſt comitia iſta præclara, quæ me lætitia extulerunt: ex quo vereor ne idem eveniat in meas literas. Equidem nunquam domum miſi unam epiſtolam, quin eſſet ad te altera: nec mihi eſt te jucundius quidquam, nec carius. Sed balbi non ſumus: ad rem redeamus. Ut optaſti, ita eſt. Velles enim, ais, tantummodo ut haberem negotii, quod eſſet ad laureolam ſatis: Parthos times, quia diffidis copiis noſtris. Ergo ita accidit. Nam, Parthico bello nuntiato, locorum quibuſdam anguſtiis et natura montium fretus, ad Amanum exercitum adduxi, ſatis probe ornatum auxiliis et quadam auctoritate apud eos, qui me non norant, nominis noſtri. Multum eſt enim in his locis: Hiccine eſt ille, qui urbem? quem ſenatus? noſti cætera. Cum veniſſem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis eſt, diviſus aquarum divortiis; Caſſius noſter, quod mihi magnæ voluptati fuit, feliciter ab Antiochia hoſtem rejecerat. Bibulus provinciam acceperat. Interea cum meis copiis omnibus vexavi Amanienſes, hoſtes ſempiternos. Multi occiſi, capti, reliqui diſſipati: caſtella munita improviſo adventu capta et incenſa. Ita victoria juſta *Imperator* appellatus apud Iſſum (quo in loco ſæpe, ut ex te audivi, Clitarchus tibi narravit Darium ab Alexandro eſſe ſuperatum) adduxi exercitum ad infeſtiſſimam Ciliciæ partem. Ibi quintum et viceſimum jam diem aggeribus, vineis, turribus, oppugnabam oppidum munitiſſimum Pindeniſſum, tantis opibus, tantoque negotio, ut mihi ad ſummam gloriam nihil deſit niſi nomen oppidi: quod ſi, ut ſpero, cepero, tum vero literas publice mittam. Hæc ad te in præſenti ſcripſi, ut ſperes te aſſequi id, quod optaſſes. Sed, ut redeam ad Parthos, hæc æſtas habuit hunc exitum ſatis felicem: ea quæ ſequitur, magno eſt in timore. Quare, mi Rufe, vigila, primum ut mihi ſuccedatur: ſin id erit, ut ſcribis, et ut ego arbitror, ſpiſſius; illud, quod facile eſt, ne quid mihi temporis prorogetur. De republica ex tuis literis, ut antea tibi ſcripſi, cum præſentia,

tum etiam futura magis, expecto. Quare, ut ad me omnia quam diligentiſſime perſcribas, te vehementer rogo. Vale.

M. T. C. Imp. M. Cælio, Ædili curuli, S. D.

XI. PUTARES-NE unquam accidere poſſe, ut mihi verba deeſſent, neque ſolum iſta veſtra oratoria, ſed hæc etiam levia noſtratia? Deſunt autem propter hanc cauſam, quod mirifice ſum ſollicitus, quidnam de provinciis decernatur. Mirum me deſiderium tenet urbis, incredibile meorum, atque in primis tui; ſatietas autem provinciæ: vel quia videmur eam famam conſecuti, ut non tam acceſſio quærenda, quam fortuna metuenda ſit; vel quia totum negotium non eſt dignum viribus noſtris, qui majora onera in republica ſuſtinere et poſſimus et ſoleamus; vel quia belli magni timor impendet, quod videmur effugere, ſi ad conſtitutam diem decedemus. De pantheris, per eos qui venari ſolent, agitur mandato meo diligenter: ſed mira paucitas eſt; et eas, quæ ſunt, valde aiunt queri, quod nihil cuiquam inſidiarum in mea provincia, niſi ſibi, fiat. Itaque conſtituiſſe dicuntur in Cariam ex noſtra provincia decedere. Sed tamen ſedulo fit et in primis a Patiſco. Quidquid erit, tibi erit: ſed, quid eſſet plane, neſciebamus. Mihi, mehercule, magnæ curæ eſt ædilitas tua: ipſa dies me admonebat; ſcripſi enim hæc ipſis Megalenſibus. Tu velim ad me de omni reipublicæ ſtatu quam diligentiſſime perſcribas: ea enim certiſſima putabo, quæ ex te cognovero. Vale.

M. T. C. Imp. M. Cælio, Ædili curuli, S. D.

XII. SOLLICITUS equidem eram de rebus urbanis; ita tumultuoſæ conciones, ita moleſtæ Quinquatrus, afferebantur: nam citeriora nondum audiebamus. Sed tamen nihil

me magis ſollicitabat, quam in his moleſtiis non me, ſi quæ ridenda eſſent, ridere tecum: ſunt enim multa; ſed ea non audeo ſcribere. Illud moleſte fero, nihil me adhuc his de rebus habere tuarum literarum. Quare etſi, cum tu hæc leges, ego jam annuum munus confecero, tamen obviæ mihi velim ſint literæ tuæ, quæ me erudiant de omni republica, ne hoſpes plane veniam. Hoc melius, quam tu, facere nemo poteſt. Diogenes tuus, homo modeſtus, a me cum Philone Peſſinunte diſceſſit. Iter habebant ad Dejotarum regem: quanquam omnia nec benigna, nec copioſa, cognorant. Urbem, urbem, mi Rufe, cole; et in iſta luce vive. Omnis peregrinatio (quod ego ab adoleſcentia judicavi) obſcura et ſordida iis, quorum induſtria Romæ poteſt illuſtris eſſe. Quod cum probe ſcirem, utinam in ſententia permanſiſſem. Cum una, mehercule, ambulatiuncula atque uno ſermone noſtro omnes fructus provinciæ non confero. Spero me integritatis laudem conſecutum. Non erat minor ex contemnenda, quam ex conſervata, provincia. Spem triumphi? inquis. Satis glorioſe triumpharem, ſi non eſſem quidem tamdiu in deſiderio rerum mihi cariſſimarum. Sed (ut ſpero) propediem te vibebo. Tu mihi obviam mitte epiſtolas te dignas. Vale.

M. T. C. Imp. M. Cælio, Ædili curuli, S. D.

XIII. RARAS tuas quidem, (fortaſſe enim non perferuntur) ſed ſuaves accipio literas. Vel quas proxime acceperam, quam prudentes, quam multi et officii et conſilii? Etſi omnia ſic conſtitueram mihi agenda, ut tu admonebas; tamen confirmantur noſtra conſilia, cum ſentimus prudentibus fideliterque ſuadentibus idem videri. Ego Appium (ut ſæpe tecum locutus ſum) valde diligo, meque ab eo diligi ſtatim cœptum eſſe, ut ſimultatem depoſuimus, ſenſi. Nam et honorificus in me conſul fuit, et ſuavis amicus, et ſtudioſus ſtudiorum etiam

meorum. Mea vero officia ei non defuiſſe, tu es teſtis; quoniam κωμικὸς μάρτυς (ut opinor) occidit Phania: et mehercule etiam pluris eum feci, quod te amari ab eo ſenſi. Jam me Pompeii totum eſſe ſcis: Brutum a me amari intelligis. Quid eſt cauſæ, cur mihi non ſit in optatis complecti hominem florentem ætate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, affinibus, amicis, collegam meum præſertim, et in ipſa collegii laude et ſcientia ſtudioſum mei? Hæc eo pluribus ſcripſi, quod mihi ſignificabant tuæ literæ, ſubdubitare, qua eſſem erga illum voluntate. Credo te audiſſe aliquid. Falſum eſt, mihi crede, ſi quid audiſti. Genus inſtitutorum et rationum mearum diſſimilitudinem nonnullam habet cum illius adminiſtratione provinciæ: ex eo quidam ſuſpicati fortaſſe ſunt, animorum contentione, non opinionum diſſenſione, me ab eo diſcrepare. Nihil autem feci unquam, neque dixi, quod contra illius exiſtimationem eſſe vellem. Poſt hoc negotium autem et temeritatem noſtri Dolabellæ, deprecatorem me pro illius periculo præbeo. Erat in eadem epiſtola veternus civitatis. Gaudebam ſane, et congelaſſe noſtrum amicum lætabar otio. Extrema pagella pupugit me tuo chirographo. Quid ais? Cæſarem nunc defendit Curio? Quis hoc putaret præter me? Nam, ita vivam, putavi. Dii immortales, quam ego riſum noſtrum deſidero! Mihi erat in animo, quoniam juriſdictionem confeceram, civitates locupletaram, publicanis etiam ſuperioris luſtri reliqua ſine ſociorum ulla querela conſervaram, privatis, ſummis, infimis, fueram jucundus, proficiſci in Ciliciam nonis Maii; et, cum prima æſtiva attigiſſem militaremque rem collocaſſem, decedere ex ſenatus-conſulto. Cupio te ædilem videre, miroque deſiderio me urbs afficit, et omnes mei, tuque in primis. Vale.

M. T. C. Imp. M. Cælio, Ædili curuli, S. D.

XIV. MARCO Fabio, viro optimo et homine doctiſſimo, familiariſſime utor: mirificeque eum diligo, cum propter ſummum ingenium ejus ſummamque doctrinam, tum propter ſingularem modeſtiam. Ejus negotium ſic velim ſuſcipias, ut ſi eſſet res mea. Novi ego vos magnos patronos: hominem occidat oportet, qui veſtra opera uti velit. Sed in hoc homine nullam accipio excuſationem. Omnia relinques, ſi me amabis, cum tua opera Fabius uti volet. Ego res Romanas vehementer expecto et deſidero: in primiſque, quid agas, ſcire cupio. Nam jamdiu, propter hiemis magnitudinem, nihil novi ad nos afferebatur. Vale.

M. T. C. Imp. M. Cælio, Ædili curuli, S. P. D.

XV. NON potuit accuratius agi, nec prudentius, quam actum eſt a te cum Curione de ſupplicatione: et, mehercule, confecta res ex ſententia mea eſt, cum celeritate, tum quod is, qui erat iratus, competitor tuus et idem meus, aſſenſus eſt ei, qui ornavit res noſtras divinis laudibus. Quare ſcito me ſperare ea quæ ſequuntur: ad quæ tu te para. Dolabellam a te gaudeo primum laudari, deinde etiam amari. Nam ea, quæ ſperas Tulliæ meæ prudentia temperari poſſe, ſcio, cui tuæ epiſtolæ reſpondeant. Quid, ſi meam legas, quam ego tum ex tuis literis miſi ad Appium? Sed quid agas? Sic vivitur. Quod actum eſt, dii approbent. Spero fore jucundum generum nobis: multumque in eo tua nos humanitas adjuvabit. Reſpublica me valde ſollicitat: faveo Curioni: Cæſarem honeſtum eſſe cupio: pro Pompeio emori poſſum. Sed tamen ipſa republica nihil mihi eſt carius: in qua tu non valde te jactas.

Diſtrictus enim mihi videris eſſe, quod et bonus civis et bonus amicus es. Ego de provincia decedens quæſtorem Cælium præpoſui provinciæ. Puerum? inquies. At quæſtorem, at nobilem adoleſcentem, at omnium fere exemplo: neque erat ſuperiore honore uſus, quem præficerem. Pontinius multo ante diſceſſerat. A Quinto fratre impetrari non poterat: quem tamen ſi reliquiſſem, dicerent iniqui, non me plane poſt annum, ut ſenatus voluiſſet, de provincia deceſſiſſe; quoniam alterum me reliquiſſem. Fortaſſe etiam illud adderent, ſenatum eos voluiſſe provinciis præeſſe, qui antea non præfuiſſent: fratrem meum triennium Aſiæ præfuiſſe. Denique, nunc ſollicitus non ſum: ſi fratrem reliquiſſem, omnia timerem. Poſtremo, non tam mea ſponte, quam potentiſſimorum duorum exemplo, qui omnes Caſſios Antonioſque complexi ſunt, hominem adoleſcentem non tam allicere volui, quam alienare nolui. Hoc tu meum conſilium laudes neceſſe eſt; mutari enim non poteſt. De Ocella parum ad me plane ſcripſeras: et in actis non erat. Tuæ res geſtæ ita notæ ſunt, ut trans montem Taurum etiam de Matrinio ſit auditum. Ego, niſi quid me Eteſiæ morabuntur, celeriter (ut ſpero) vos videbo. Vale.

M. T. C. Imp. M. Cælio, Ædili curuli, S. P. D.

XVI. MAGNO dolore me affeciſſent tuæ literæ, niſi jam et ratio ipſa depuliſſet omnes moleſtias, et diuturna deſperatione rerum obduruiſſet animus ad dolorem novum. Sed tamen, quare acciderit, ut ex meis ſuperioribus literis id ſuſpicarere, quod ſcribis, neſcio; quid enim fuit in illis præter querelam temporum, quæ non animum meum magis ſollicitum haberet, quam tuum? Nam non eam cognovi aciem ingenii tui, quod ipſe videam, te id ut non putem videre. Illud miror, adduci potuiſſe te, qui me penitus noſſe deberes, ut me exiſtimares aut tam improvidum, qui ab excitata fortuna ad incli-

natam et prope jacentem deſciſcerem; aut tam inconſtantem, ut collectam gratiam florentiſſimi hominis effunderem, a meque ipſe deficerem, et, quod initio ſemperque fugi, civili bello intereſſem. Quod eſt igitur meum triſte conſilium? ut diſcederem fortaſſe in aliquas ſolitudines; noſti enim non modo ſtomachi mei, cujus tu ſimilem quondam habebas, ſed etiam oculorum, in hominum inſolentium indignitate, faſtidium. Accedit etiam moleſta hæc pompa lictorum meorum, nomenque imperii, quo appellor. Eo ſi onere carerem, quamvis parvis Italiæ latebris contentus eſſem. Sed incurrit hæc noſtra laurus non ſolum in oculos, ſed jam etiam in voculas malevolorum. Quod cum ita eſſet, nihil tamen unquam de profectione, niſi vobis approbantibus, cogitavi. Sed mea prædiola tibi nota ſunt: in his mihi neceſſe eſt eſſe, ne amicis moleſtus ſim. Quod autem in maritimis facillime ſum, moveo nonnullis ſuſpicionem velle me navigare: quod tamen fortaſſe non nollem, ſi poſſem ad otium; nam ad bellum quidem qui convenit? præſertim contra eum, cui ſpero me ſatisfeciſſe; ab eo, cui tamen ſatisfieri nullo modo poteſt? Deinde ſententiam meam tu facillime perſpicere potuiſti jam ab illo tempore, cum in Cumanum mihi obviam veniſti. Non enim te celavi ſermonem T. Ampii: vidiſti, quam abhorrerem ab urbe relinquenda, cum audiſſem. Nonne tibi affirmavi, quidvis me potius perpeſſurum, quam ex Italia ad bellum civile exiturum? Quid ergo accidit, cur conſilium mutarem? nonne omnia potius, ut in ſententia permanerem? Credas hoc mihi velim, quod puto te exiſtimare, me ex his miſeriis nihil aliud quærere, niſi ut homines aliquando intelligant, me nihil maluiſſe, quam pacem; ea deſperata, nihil tam fugiſſe, quam arma civilia. Hujus me conſtantiæ puto fore ut nunquam pœniteat. Etenim memini, in hoc genere gloriari ſolitum eſſe familiarem noſtrum Q. Hortenſium, quod nunquam bello civili interfuiſſet. Hoc noſtra laus erit illuſtrior, quod illi tribuebatur ignaviæ; de nobis id exiſtimari poſſe non arbitror. Nec me iſta terrent, quæ mihi a

te ad timorem fidiſſime atque amantiſſime proponuntur. Nulla eſt enim acerbitas, quæ non omnibus hac orbis terrarum perturbatione impendere videatur: quam quidem ego a republica meis privatis et domeſticis incommodis libentiſſime, vel iſtis ipſis, quæ tu me mones ut caveam, redemiſſem. Filio meo, quem tibi carum eſſe gaudeo, ſi erit ulla reſpublica, ſatis amplum patrimonium relinquam in memoria nominis mei: ſin autem nulla erit, nihil accidet ei ſeparatim a reliquis civibus. Nam quod rogas, ut reſpiciam generum meum, adoleſcentem optimum mihique cariſſimum; an dubitas, cum ſcias, quanti cum illum, tum vero Tulliam meam, faciam, quin ea me cura vehementiſſime ſollicitet? et eo magis, quod in communibus miſeriis hac tantum oblectabar ſpecula, Dolabellam meam, vel potius noſtrum, fore ab iis moleſtiis, quas libertate ſua contraxerat, liberum. Velim quæras, quos ille dies ſuſtinuerit, in urbe dum fuit, quam acerbos ſibi, quam mihi ipſi ſocero non honeſtos. Itaque neque ego hunc Hiſpanienſem caſum expecto, de quo mihi exploratum eſt ita eſſe, ut tu ſcribis; nec quidquam aſtute cogito. Si quando erit civitas, erit profecto nobis locus: ſin autem non erit, in eaſdem ſolitudines tu ipſe (ut arbitror) venies, in quibus nos conſediſſe audies. Sed ego fortaſſe vaticinor, et hæc omnia meliores habebunt exitus. Recordor enim deſperationes eorum, qui ſenes erant adoleſcente me. Eos ego fortaſſe nunc imitor, et utor ætatis vitio. Velim ita ſit. Sed tamen togam prætextam texi Oppio puto te audiſſe. Nam Curtius noſter dibaphum cogitat: ſed eum infector moratur. Hoc adſperſi, ut ſcires me tamen in ſtomacho ſolere ridere. Dolabellæ quod ſcripſi, ſuadeo videas, tanquam ſi tua res agatur. Extremum illud erit; nos nihil turbulenter, nihil temere, faciemus. Te tamen oramus, quibuſcunque erimus in terris, ut nos liberoſque noſtros ita tueare, ut amicitia noſtra et tua fides poſtulabit. Vale.

M. T. C. Imp. Caninio Sallustio Proquæstori S. D.

XVII. LITERAS a te mihi ſtator tuus reddidit Tarſi ante diem XVI. kal. Sextiles. His ergo ordine, ut videris velle, reſpondebo. De ſucceſſore meo nihil audivi, nec quemquam fore arbitror. Quin ad diem decedam, nulla cauſa eſt, præſertim ſublato metu Parthico. Commoraturum me nuſquam ſane arbitror: Rhodum, Ciceronum cauſa puerorum, acceſſurum puto; neque id tamen certum. Ad urbem volo quam primum venire; ſed tamen iter meum reipublicæ et rerum urbanarum ratio gubernabit. Succeſſor tuus non poteſt ita maturare ullo modo, ut tu me in Aſia poſſis convenire. De rationibus referendis, non erat incommodum te nullam referre; quam tibi ſcribis a Bibulo fieri poteſtatem. Sed id vix mihi videris per legem Juliam facere poſſe: quam Bibulus certa quadam ratione non ſervat, tibi magnopere ſervandam cenſeo. Quod ſcribis, Apamea præſidium deduci non oportuiſſe, videbam idem cæteros exiſtimare; moleſteque ferebam de ea re minus commodos ſermones malevolorum fuiſſe. Parthi tranſierint, necne, præter te, video dubitare neminem. Itaque omnia præſidia, quæ magna et firma paraveram, commotus hominum non dubio ſermone, dimiſi. Rationes mei quæſtoris nec verum fuit me tibi mittere, nec tamen erant confectæ. Eas nos Apameæ deponere cogitabamus. De præda mea, præter quæſtores urbanos, id eſt, populum Romanum, teruncium nec attigit, nec tacturus eſt quiſquam. Laodiceæ me prædes accepturum arbitror omnis pecuniæ publicæ, ut et mihi et populo cautum ſit ſine vecturæ periculo. Quod ſcribis ad me de drachmis CCCIↃↃↃ; nihil eſt quod in iſto genere cuiquam poſſim commodare: omnis enim pecunia ita tractatur, ut præda, a præfectis; quæ autem mihi attributa eſt, a quæſtore, curetur. Quod quæris, quid exiſtimem de legionibus, quæ decretæ ſunt

in Syriam: antea dubitabam venturæne eſſent; nunc mihi non eſt dubium, quin, ſi antea auditum erit otium eſſe in Syria, venturæ non ſint. Marium quidem ſucceſſorem tarde video eſſe venturum; propterea quod ſenatus ita decrevit, ut cum legionibus iret. Uni epiſtolæ reſpondi: venio ad alteram. Petis, ut Bibulo te quam diligentiſſime commendem: in quo mihi voluntas non deeſt; ſed locus eſſe videtur tecum expoſtulandi. Solus enim tu ex omnibus, qui cum Bibulo ſunt, certiorem me nunquam feciſti, quam valde Bibuli voluntas a me ſine cauſa abhorreret. Permulti enim ad me detulerunt, cum magnus Antiochiæ metus eſſet, et magna ſpes in me atque in exercitu meo, ſolitum dicere, quidvis ſe perpeti malle, quam videri eguiſſe auxilio meo. Quod ego officio quæſtorio te adductum reticere de prætore tuo non moleſte ferebam: quanquam, quemadmodum tractarere, audiebam. Ille autem, cum ad Thermum de Parthico bello ſcriberet, ad me literam nunquam miſit; ad quem intelligebat ejus belli periculum pertinere. Tantum de auguratu filii ſui ſcripſit ad me: in quo ego miſericordia commotus, et quod ſemper amiciſſimus Bibulo fui, dedi operam, ut ei quam humaniſſime ſcriberem. Ille ſi omnibus eſt malevolus, (quod nunquam exiſtimavi) minus offendor in me: ſin autem a me eſt alienior, nihil tibi meæ literæ proderunt. Nam, ad ſenatum quas Bibulus literas miſit, in iis, quod mihi cum illo erat commune, ſibi ſoli attribuit: ſe ait curaſſe, ut cum quæſtu populi pecunia permutaretur. Quod autem meum erat proprium, ut alariis Tranſpadanis uti negarem, id etiam populo ſe remiſiſſe ſcribit. Quod vero illius erat ſolius, id mecum communicat: *Equitibus auxiliariis,* inquit, *cum amplius frumenti poſtularemus.* Illud vero puſilli animi, et ipſa malevolentia jejuni atque inanis, quod Ariobarzanem, quia ſenatus per me regem appellavit, mihique commendavit, iſte in literis non regem, ſed regis Ariobarzanis filium, appellat. Hoc animo qui ſunt, deteriores fiunt

rogati. Sed tibi morem geſſi: literas ad eum ſcripſi: quas cum acceperis, facies quod voles. Vale.

M. T. C. Imperator Q. Thermo Proprætori S. D.

XVIII. OFFICIUM meum erga Rhodonem, cæteraque mea ſtudia, quæ tibi ac tuis præſtiti, tibi homini gratiſſimo grata eſſe vehementer gaudeo: mihique ſcito in dies majori curæ eſſe dignitatem tuam: quæ quidem a te ipſo integritate et clementia tua ſic amplificata eſt, ut nihil addi poſſe videatur. Sed mihi magis magiſque, quotidie de rationibus tuis cogitanti, placet illud meum conſilium, quod initio Ariſtoni noſtro, ut ad me venit, oſtendi; graves te ſuſcepturum inimicitias, ſi adoleſcens potens et nobilis a te ignominia affectus eſſet. Et hercle ſine dubio erit ignominia; habes enim neminem honoris gradu ſuperiorem. Ille autem, ut omittam nobilitatem, hoc ipſo vincit viros optimos, hominеſque innocentiſſimos, legatos tuos, quod et quæſtor eſt, et quæſtor tuus. Nocere tibi iratum neminem poſſe perſpicio: ſed tamen tres fratres, ſummo loco natos, promptos, non indiſertos, te nolo habere iratos, jure præſertim: quos video deinceps tribunos plebis per triennium fore. Tempora autem reipublicæ qualia futura ſint, quis ſcit? Mihi quidem turbulenta videntur fore. Cur ego te velim incidere in terrores tribunitios, præſertim cum ſine cujuſquam reprehenſione quæſtoriis legatis quæſtorem poſſis anteferre? Qui ſi dignum ſe majoribus ſuis præbuerit, (ut ſpero, et opto) tua laus ex aliqua parte fuerit: ſin quid offenderit, ſibi totum, nihil tibi, offenderit. Quæ mihi veniebant in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabar, quod in Ciliciam proficiſcebar, exiſtimavi me ad te oportere ſcribere. Tu quod egeris, id velim dii approbent. Sed, ſi me audies, vitabis inimicitias, et poſteritatis otio conſules. Vale.

M. T. C. Imp. C. Coelio L. F. C. N. Caldo, Quæst. des. S. D.

XIX. Cum optatiſſimum nuntium accepiſſem, te mihi quæſtorem obtigiſſe; eo jucundiorem mihi eam ſortem ſperabam fore, quo diutius in provincia mecum fuiſſes. Magni enim videbatur intereſſe, ad eam neceſſitudinem, quam nobis ſors tribuiſſet, conſuetudinem quoque accedere. Poſteaquam mihi nihil neque a te ipſo, neque ab ullo alio, de adventu tuo ſcriberetur, verebar ne id ita caderet, (quod etiam nunc vereor) ne ante, quam tu in provinciam veniſſes, ego de provincia decederem. Accepi autem a te miſſas literas in Cilicia, cum eſſem in caſtris, ante diem x. kal. Quintiles, ſcriptas humaniſſime, quibus facile et officium et ingenium tuum perſpici poſſet. Sed neque unde, neque quo die, datæ eſſent, atque quo tempore te expectarem, ſignificabant: nec is, qui attulerat, a te acceperat, ut ex eo ſcirem quo ex loco et quo tempore eſſent datæ. Quæ cum eſſent incerta, exiſtimavi tamen eſſe faciendum, ut ad te ſtatores meos et lictores cum literis mitterem: quas ſi ſatis opportuno tempore accepiſti, gratiſſimum mihi feceris, ſi ad me in Ciliciam quamprimum veneris. Nam, quod ad me Curius, conſobrinus tuus, mihi (ut ſcis) maxime neceſſarius, quod item C. Virgilius propinquus tuus, familiariſſimus noſter, de te accuratiſſime ſcripſit, valet id quidem apud me multum, ſicuti debet hominum amiciſſimorum diligens commendatio: ſed tuæ literæ, de tua præſertim dignitate et de noſtra conjunctione, maximi ſunt apud me ponderis. Mihi quæſtor optatior obtingere nemo potuit. Quamobrem quæcunque a me ornamenta in te proficiſcentur; ut omnes intelligant, a me habitam eſſe rationem tuæ majorumque tuorum dignitatis. Sed id facilius conſequar, ſi ad me in Ciliciam veneris: quod ego et mea, et reipublicæ, et maxime tua, intereſſe arbitror. Vale.

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES.

LIBER III.

M. T. C. Appio Pulchro Imp. S. D.

I. SI ipſa reſpublica tibi narrare poſſet quo modo ſeſe haberet, non facilius ex ea cognoſcere poſſes, quam ex liberto tuo Phania; ita eſt homo non modo prudens, verum etiam (quod juvet) curioſus. Quapropter ille tibi omnia explanabit; id enim mihi et ad brevitatem eſt aptius, et ad reliquas res providentius. De mea autem benevolentia erga te, etſi potes ex eodem Phania cognoſcere, tamen videntur etiam aliquæ meæ partes. Sic eſt, tibi perſuade, cariſſimum te mihi eſſe, cum propter multas ſuavitates ingenii, officii, humanitatis tuæ, tum quod ex tuis literis et ex multorum ſermonibus intelligo, omnia, quæ a me profecta ſunt in te, tibi accidiſſe gratiſſima. Quod cum ita ſit, perficiam profecto, ut longi temporis uſuram, qua caruimus, intermiſſa noſtra conſuetudine et gratia, et celebritate et magnitudine officiorum meorum ſarciam: idque me (quoniam tu ita vis) puto non invita Minerva eſſe facturum: quam quidem ego, ſi forte de tuis ſumpſero, non ſolum Pallada, ſed etiam Appiada, nominabo. Cilix, libertus tuus, antea mihi minus fuit notus: ſed, ut mihi reddidit a te literas plenas et amoris et officii, mirifice ipſe ſuo ſermone ſubſecutus eſt humanitatem literarum tuarum. Jucunda mihi

ejus oratio fuit, cum de animo tuo, cum de ſermonibus, quos de me haberes quotidie, mihi narraret. Quid quæris? biduo factus eſt mihi familiaris; ita tamen ut Phaniam valde ſim deſideraturus: quem cum Romam remittes, quod (ut putabamus) celeriter eras facturus, omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari, a me voles, mandata des velim. L. Valerium juriſconſultum valde tibi commendo: ſed ita etiam, ſi non eſt juriſconſultus. Melius enim ei cavere volo, quam ipſe aliis ſolet. Valde hominem diligo: eſt ex meis domeſticis atque intimis familiaribus. Omnino tibi agit gratias: ſed idem ſcribit, meas literas maximum apud te pondus habituras. Id eum ne fallat, te etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. C. Proconsul Appio Pulchro Imp. S. D.

II. CUM et contra voluntatem meam et præter opinionem accidiſſet, ut mihi cum imperio in provinciam proficiſci neceſſe eſſet, in multis et variis moleſtiis cogitationibuſque meis hæc una conſolatio occurrebat, quod neque tibi amicior, quam ego ſum, quiſquam poſſet ſuccedere, neque ego ab ullo provinciam accipere, qui mallet eam mihi quam maxime aptam explicatamque tradere. Quod ſi tu quoque eandem de mea voluntate erga te ſpem habes, ea te profecto nunquam fallet. A te maximo opere, pro noſtra ſumma conjunctione tuaque ſingulari humanitate, etiam atque etiam quæſo et peto, ut, quibuſcunque rebus poteris, (poteris autem plurimis) proſpicias et conſulas rationibus meis. Vides ex ſenatus-conſulto provinciam eſſe habendam: ſi eam (quoad ejus facere potueris) quam expeditiſſimam mihi tradideris, facilior erit mihi quaſi decurſus mei temporis. Quid in eo genere efficere poſſis, tui conſilii eſt. Ego te, quod tibi veniet in mentem mea intereſſe, valde rogo. Pluribus verbis ad te ſcriberem, ſi aut tua humanitas longiorem orationem expectaret, aut id fieri noſtra amicitia

pateretur, aut res verba deſideraret, ac non pro ſe ipſa loqueretur. Hoc velim tibi perſuadeas, ſi rationibus meis proviſum eſſe intellexero, magnam te ex eo et perpetuam voluptatem eſſe capturum. Vale.

M. T. C. Appio Pulchro S. D.

III. ANTE diem XI. kalendas Junias Brunduſium cum veniſſem, Q. Fabius, legatus tuus, mihi præſto fuit, eaque me ex tuis mandatis monuit, quæ non modo mihi, ad quem pertinebant, ſed univerſo ſenatui, venerant in mentem, præſidio firmiori opus eſſe ad iſtam provinciam: cenſebant enim omnes fere, ut in Italia ſupplementum meis et Bibuli legionibus ſcriberetur. Id cum Sulpicius conſul paſſurum ſe negaret, multa nos quidem queſti ſumus; ſed tantus conſenſus ſenatus fuit, ut mature proficiſceremur, parendum ut fuerit: itaque fecimus. Nunc, quod a te petii literis iis, quas Romæ tabellariis tuis dedi, velim tibi curæ ſit, ut, quæ ſucceſſori conjunctiſſimo et amiciſſimo commodare poteſt is, qui provinciam tradit, ea, pro noſtra conſociatiſſima voluntate, cura ac diligentia tua complectare; ut omnes intelligant, nec me benevolentiori cuiquam ſuccedere, nec te amiciori potuiſſe provinciam tradere. Ex iis literis, quarum ad me exemplum miſiſti, quas in ſenatu recitari voluiſti, ſic intellexeram, permultos a te milites eſſe dimiſſos: ſed mihi Fabius idem demonſtravit, id te cogitaſſe facere; ſed, cum ipſe a te diſcederet, integrum militum numerum fuiſſe. Id ſi ita eſt, pergratum mihi feceris, ſi iſtas exiguas copias, quas habuiſti, quam minime imminueris: qua de re ſenatus-conſulta, quæ facta ſunt, ad te miſſa eſſe arbitror. Equidem pro eo quanti te facio, quidquid feceris approbabo: ſed te quoque confido ea facturum, quæ mihi intelliges maxime eſſe accommodata. Ego C. Pontinium, legatum meum, Brunduſii expectabam: eumque ante kal. Jun.

Brunduſium venturum arbitror. Qui cum venerit, quæ primum navigandi nobis facultas data erit, ea utemur. Vale.

M. T. C. Appio Pulchro S. D.

IV. PRIDIE nonas Junias, cum eſſem Brunduſii, literas tuas accepi, quibus erat ſcriptum, te L. Clodio mandaſſe, quæ illum mecum loqui velles. Eum ſane expectabam, ut ea, quæ a te afferret, quam primum cognoſcerem. Meum ſtudium erga te et officium, tametſi multis jam rebus ſpero tibi eſſe cognitum, tamen in iis maxime declarabo, quibus plurimum ſignificare potuero tuam mihi exiſtimationem et dignitatem cariſſimam eſſe. Mihi et Q. Fabius Virgilianus, et C. Flaccus L. filius, et diligentiſſime M. Octavius Cn. filius, demonſtravit me a te plurimi fieri : quod egomet multis argumentis jam antea judicaram, maximeque illo libro augurali, quem, ad me amantiſſime ſcriptum, ſuaviſſimum miſiſti. Mea in te omnia ſumma neceſſitudinis officia conſtabunt. Nam cum te ipſe, ex quo tempore tu me diligere cœpiſti, quotidie pluris feci, tum acceſſerunt etiam conjunctiones neceſſariorum tuorum. Duos enim duarum ætatum plurimi facio, Cn. Pompeium, filiæ tuæ ſocerum, et M. Brutum, generum tuum. Collegii quoque conjunctio, præſertim tam honorifice a te approbata, non mediocre vinculum mihi quidem attuliſſe videtur ad voluntates noſtras copulandas. Sed et, ſi Clodium convenero, ex illius ſermone ad te ſcribam plura ; et ipſe operam dabo, te ut quam primum videam. Quod ſcribis, tibi manendi cauſam eam fuiſſe, ut me convenires, id mihi, ne mentiar, gratum eſt. Vale.

M. T. C. Appio Pulchro S. D.

V. TRALLES veni ante diem VI. kalendas Sextiles. Ibi mihi præſto fuit L. Lucilius cum literis mandatiſque tuis; quo quidem hominem neminem potuiſti nec mihi amiciorem, nec (ut arbitror) ad ea cognoſcenda, quæ ſcire volebam, aptiorem prudentioremve mittere. Ego autem et tuas literas legi libenter, et audivi Lucilium diligenter. Nunc quoniam et tu ita ſentis, (ſcribis enim, quæ de noſtris officiis ego ad te ſcripſerim, etſi tibi jucunda fuerint, tamen, quoniam ex alto repetita ſint, non neceſſaria te putaſſe) et re vera, confirmata amicitia et perſpecta fide, commemoratio officiorum ſupervacanea eſt; eam partem orationis prætermittam: tibi tamen agam, ut debeo, gratias. Animadverti enim, et didici ex tuis literis, te omnibus in rebus habuiſſe rationem ut mihi conſuleres, reſtitueresque et præparares quodammodo omnia, quo mea ratio facilior et ſolutior eſſe poſſet. Hoc tuum officium cum mihi gratiſſimum eſſe dicam, ſequitur illud, ut te exiſtimare velim mihi magnæ curæ fore, atque eſſe jam, primum ut ipſe tu tuique omnes, deinde ut etiam reliqui, ſcire poſſint, me tibi eſſe amiciſſimum. Quod quibus adhuc non ſatis eſt perſpectum, ii mihi nolle magis, nos hoc animo eſſe, quam non intelligere, videntur. Sed profecto intelligent; neque enim obſcuris perſonis, nec parvis in cauſis, res agetur. Sed hæc fieri melius, quam dici, aut ſcribi, volo. Quod itinerum meorum ratio te nonnullam in dubitationem videtur adducere, viſurusne me ſis in provincia; ea res ſic ſe habet. Brunduſii cum loquerer cum Phania, liberto tuo, veni in eum ſermonem, ut dicerem, me libenter ad eam partem provinciæ primum eſſe venturum, quo te maxime velle arbitrarer. Tunc mihi ille dixit, quod claſſe tu velles decedere, per fore accommodatum tibi, ſi ad illam maritimam partem provinciæ navibus acceſſiſſem.

Dixi me eſſe facturum: itaque feciſſem, niſi mihi L. Clodius noſter Corcyræ dixiſſet minime id eſſe faciendum; te Laodiceæ fore ad meum adventum. Erat id mihi multo brevius multoque commodius, cum præſertim te ita malle arbitrarer. Tua ratio poſtea eſt commutata. Nunc quid fieri poſſit, tu facillime ſtatues: ego tibi meum conſilium exponam. Prope kalendas Sextiles puto me Laodiceæ fore: perpaucos dies, dum pecunia accipitur, quæ mihi ex publica permutatione debetur, commorabor: deinde iter faciam ad exercitum, ut circiter idus Sextiles putem me ad Iconium fore. Sed, ſi quid nunc me fallit in ſcribendo, (procul enim aberam ab re ipſa, et a locis) ſimul ac progredi cœpero, quam celerrime potero et quam creberrimis literis faciam, ut tibi nota ſit omnis ratio dierum atque itinerum meorum. Oneris tibi imponere nec audeo quidquam, nec debeo. Sed, quod tuo commodo fieri poſſit, utriuſque noſtrum magni intereſt, prius ut te conveniam, quam decedas. Quam facultatem ſi quis caſus eripuerit, mea tamen in te omnia officia conſtabunt, non ſecus ac ſi te vidiſſem. Tibi de noſtris rebus nihil ſum ante mandaturus per literas, quam deſperaro coram me tecum agere poſſe. Quod te a Scævola petiiſſe dicis, ut, dum tu abeſſes, ante adventum meum provinciæ præeſſet; eum ego Epheſi vidi, fuitque mecum familiariter triduum illud, quod ego Epheſi commoratus ſum, nec ex eo quidquam audivi, quod ſibi a te mandatum diceret. Sane vellem potuiſſet obſequi voluntati tuæ: non enim arbitror noluiſſe. Vale.

M. T. C. Appio Pulchro S. D.

VI. CUM meum factum cum tuo comparo, etſi non magis mihi faveo in noſtra amicitia tuenda, quam tibi, tamen multo magis meo facto delector, quam tuo. Ego enim Brunduſii quæſivi ex Phania, cujus mihi videbar et fidelitatem erga te perſpexiſſe, et noſſe locum quem apud te is teneret, quam

in partem provinciæ maxime putaret te velle, ut in ſuccedendo primum venirem. Cum ille mihi reſpondiſſet, nihil me tibi gratius facere poſſe, quam ſi ad Sidam navigaſſem; etſi minus dignitatis habebat ille adventus, et ad multas res mihi minus erat aptus, tamen ita me dixi facturum. Idem ego, cum L. Clodium Corcyræ conveniſſem, hominem ita tibi conjunctum, ut mihi, cum illo cum loquerer, tecum loqui viderer, dixi ei me ita facturum eſſe, ut in eam partem, quam Phania rogaſſet, primum venirem. Tunc ille, mihi cum gratias egiſſet, magnopere a me petivit, ut Laodiceam protinus irem: te in prima provincia velle eſſe, ut quam primum decederes: quin, niſi ego ſucceſſor eſſem, quem tu cuperes videre, te antea, quam tibi ſucceſſum eſſet, deceſſurum fuiſſe: quod quidem erat conſentaneum cum iis literis, quas ego Romæ acceperam, ex quibus perſpexiſſe mihi videbar, quam feſtinares decedere. Reſpondi Clodio me ita eſſe facturum, ac multo quidem libentius, quam ſi illud eſſet faciendum, quod promiſeram Phaniæ. Itaque et conſilium mutavi, et ad te ſtatim mea manu ſcriptas literas miſi: quas quidem ex tuis literis intellexi ſatis mature ad te eſſe perlatas. Hoc ego meo facto valde delector; nihil enim potuit fieri amantius. Conſidera nunc viciſſim tuum. Non modo ibi non fuiſti, ubi me quam primum videre poſſes; ſed eo diſceſſiſti, quo ego te ne perſequi quidem poſſem triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege (ut opinor) Cornelia conſtituti eſſent: ut tuum factum, illis qui, quo animo inter nos ſimus, ignorant, alieni hominis (ut leviſſime dicam) et fugientis congreſſum, meum vero conjunctiſſimi et amiciſſimi, eſſe videatur. Ac mihi tamen, ante quam in provinciam venirem, redditæ ſunt a te literæ, quibus etſi te Tarſum proficiſci demonſtrabas, tamen mihi non dubiam ſpem mei conveniendi afferebas: cum interea, credo equidem, malevoli homines, (late enim patet hoc vitium, et eſt in multis) ſed tamen probabilem materiam nacti ſermonis, ignari meæ conſtantiæ, conabantur alienare a te voluntatem meam; qui te forum Tarſi

agere, ſtatuere multa, decernere, judicare, dicerent, cum poſſes jam ſuſpicari tibi eſſe ſucceſſum: quæ ne ab iis quidem fieri ſolerent, qui brevi tempore ſibi ſuccedi putarent. Horum ego ſermone non movebar. Quin etiam, (credas mihi velim) ſi quid tu ageres, levari me putabam moleſtia; et ex annua provincia, quæ mihi longa videtur, prope jam undecim menſium provinciam factam eſſe gaudebam, ſi abſenti mihi unius menſis labor detractus eſſet. Illud (vere dicam) me movet, in tanta militum paucitate abeſſe tres cohortes, quæ ſint pleniſſimæ, nec me ſcire ubi ſint. Moleſtiſſime autem fero, quod, te ubi viſurus ſim, neſcio; eoque ad te tardius ſcripſi, quod quotidie te ipſum expectabam: cum interea ne literas quidem ullas accepi, quæ me docerent quid ageres, aut ubi te viſurus eſſem. Itaque virum fortem, mihique in primis probatum, Antonium, præfectum evocatorum, miſi ad te, cui, ſi tibi videretur, cohortes traderes; ut, dum tempus anni eſſet idoneum, aliquid negotii gerere poſſem: in quo, tuo conſilio ut me ſperarem eſſe uſurum, et amicitia noſtra et literæ tuæ fecerant; quod ne nunc quidem deſpero. Sed plane quando, aut ubi, te viſurus ſim, niſi ad me ſcripſeris, ne ſuſpicari quidem poſſum. Ego, ut me tibi amiciſſimum eſſe et æqui et iniqui intelligant, curabo. De tuo in me animo iniquis ſecus exiſtimandi videris nonnihil loci dediſſe: id ſi correxeris, mihi valde gratum erit. Et ut habere rationem poſſis, quo loco me, ſalva lege Cornelia, convenias, ego in provinciam veni pridie kal. Sex. Iter in Ciliciam facio per Cappadociam. Caſtra movi ab Iconio pridie kalendas Septembris. Nunc tu et ex diebus et ex ratione itineris, ſi putabis me eſſe conveniendum, conſtitues, quo loco id commodiſſime fieri poſſit, et quo die. Vale.

M. T. C. Imp. S. D. Appio Pulchro.

VII. PLURIBUS verbis ad te ſcribam, cum plus otii nactus ero. Hæc ſcripſi ſubito, cum Bruti pueri Laodiceæ me conveniſſent, et ſe Romam properare dixiſſent: itaque nullas iis, præterquam ad te et ad Brutum, dedi literas. Legati Appiani mihi volumen a te plenum querelæ iniquiſſimæ reddiderunt, quod eorum ædificationem literis meis impediſſem. Eadem autem epiſtola petebas, ut eos quam primum, ne in hiemem inciderent, ad facultatem ædificandi liberarem: et ſimul peracute querebare, quod eos tributa exigere vetarem, priuſquam ego re cognita permiſiſſem; genus enim quoddam fuiſſe impediendi, cum ego cognoſcere non poſſem, niſi cum ad hiemem me ex Cilicia recepiſſem. Ad omnia accipe, et cognoſce æquitatem expoſtulationis tuæ. Primum, cum ad me aditum eſſet ab iis, qui dicerent a ſe intolerabilia tributa exigi; quid habuit iniquitatis, me ſcribere, ne facerent ante, quam ego rem cauſamque cognoſſem? Non poteram, credo, ante hiemem: ſic enim ſcribis. Quaſi vero ad cognoſcendum ego ad illos, non illi ad me venire debuerint. Tam longe? inquis. Quid? cum dabas iis literas, per quas mecum agebas, ne eos impedirem quo minus ante hiemem ædificarent, non eos ad me venturos arbitrabare? Tametſi id quidem fecerunt ridicule. Quas enim literas afferebant, ut opus æſtate facere poſſent, eas mihi poſt brumam reddiderunt. Sed ſcito et multo plures eſſe, qui de tributis recuſent, quam qui exigi velint; et me tamen, quod te velle exiſtimem, eſſe facturum. De Appianis hactenus. A Pauſania, Lentuli liberto, accenſo meo audivi cum diceret, te ſecum eſſe queſtum, quod tibi obviam non prodiſſem. Scilicet contempſi te, nec poteſt fieri me quidquam ſuperbius. Cum puer tuus ad me ſecunda fere vigilia veniſſet, iſque te ante lucem Iconium mihi venturum nuntiaſſet, incertumque utra via,

cum eſſent duæ; altera Varronem, tuum familiariſſimum, altera Q. Leptam, præfectum fabrum meum, tibi obviam miſi. Mandavi utrique eorum, ut ante ad me excurrerent, ut tibi obviam prodire poſſem. Currens Lepta venit, mihique nuntiavit, te jam caſtra prætergreſſum eſſe: confeſtim Iconium veni: cætera jam tibi nota ſunt. An ego tibi obviam non prodirem? Primum, Appio Claudio? Deinde, Imperatori? Deinde, more majorum? Deinde, quod caput eſt, amico? Præſertim cum in iſto genere multo etiam ambitioſius facere ſoleam, quam honos meus et dignitas poſtulat. Sed hæc hactenus. Illud idem Pauſania dicebat, te dixiſſe: (quidni?) Appius Lentulo, Lentulus Appio, proceſſit obviam: Cicero Appio noluit? Quæſo, etiamne tu has ineptias, homo (mea ſententia) ſumma prudentia, multa etiam doctrina, plurimo rerum uſu, addo urbanitate, quæ eſt virtus, ut Stoici rectiſſime putant, ullam Appietatem, aut Lentulitatem, valere apud me plus, quam ornamenta virtutis, exiſtimas? Cum ea conſecutus nondum eram, quæ ſunt hominum opinionibus ampliſſima, tamen iſta veſtra nomina nunquam ſum admiratus: viros eſſe, qui ea vobis reliquiſſent, magnos arbitrabar. Poſtea vero quam ita et cepi et geſſi maxima imperia, ut mihi nihil neque ad honorem, neque ad gloriam, acquirendum putarem; ſuperiorem quidem nunquam, ſed parem vobis me ſperavi eſſe factum. Nec, mehercule, aliter vidi exiſtimare vel Cn. Pompeium, quem omnibus, qui unquam fuerunt, vel P. Lentulum, quem mihi ipſe antepono. Tu, ſi aliter exiſtimas, nihil errabis, ſi paulo diligentius, (ut, quid ſit εὐγένεια, quid ſit nobilitas, intelligas) Athenodorus, Sandonis filius, quid de his rebus dicat, attenderis. Sed, ut ad rem redeam, me tibi non amicum modo, verum etiam amiciſſimum, exiſtimes velim. Profecto omnibus meis officiis efficiam, ut ita vere poſſis judicare. Tu autem ſi id agis, ut minus mea cauſa, dum ego abſim, debere videaris, quam ego tua laborarim; libero te iſta cura.

πάρ᾽ ἐμοί γε ϗ ἄλλοι,
Οἵ κέ με τιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα Ζεύς.

Si autem natura es *φιλαίτιος*, illud non perficies quo minus tua cauſa velim; hoc aſſequere, ut, quam in partem tu accipias, minus laborem. Hæc ad te ſcripſi liberius, fretus conſcientia officii mei benevolentiæque; quam a me certo judicio ſuſceptam, quoad tu voles, conſervabo. Vale.

M. T. C. Proconsul S. D. Appio Pulchro.

VIII. ETSI, quantum ex tuis literis intelligere potui, videbam te hanc epiſtolam, cum ad urbem eſſes, eſſe lecturum, refrigerato jam leviſſimo ſermone hominum provincialium; tamen, cum tu tam multis verbis ad me de improborum oratione ſcripſiſſes, faciendum mihi putavi, ut tuis literis brevi reſponderem. Sed prima duo capita epiſtolæ tuæ tacita mihi quodammodo relinquenda ſunt: nihil enim habent, quod aut definitum ſit, aut certum; niſi me vultu et taciturnitate ſignificaſſe, tibi non eſſe amicum; idque pro tribunali, cum aliquid ageretur, et nonnullis in conviviis, intelligi potuiſſe. Hoc totum nihil eſſe, poſſum intelligere: ſed cum ſit nihil, ne quid dicatur quidem intelligo. Illud quidem ſcio, meos multos et illuſtres, et ex ſuperiore et ex æquo loco, ſermones habitos cum tua ſumma laude et cum magna ſignificatione noſtræ familiaritatis, ad te vere potuiſſe deferri. Nam, quod ad legatos attinet, quid a me fieri potuit aut elegantius, aut juſtius, quam ut ſumptus egentiſſimarum civitatum minuerem ſine ulla imminutione dignitatis tuæ, præſertim ipſis civitatibus poſtulantibus? Nam mihi totum genus legationum tuo nomine proficiſcentium notum non erat. Apameæ cum eſſem, multarum civitatum principes ad me detulerunt, ſumptus decerni legatis nimis magnos, cum ſolvendo civitates non eſſent. Hic ego multa ſimul cogitavi. Primum, te hominem non ſolum ſapientem,

verum etiam (ut nunc loquimur) urbanum, non arbitrabar genere iſto legationum delectari; idque me arbitror Synnadis pro tribunali multis verbis diſputaviſſe: primum, Appium Claudium ſenatui populoque Romano, non Myndenſium teſtimonio, (in ea enim civitate mentio facta eſt) ſed ſua ſponte, eſſe laudatum: deinde, me iſta vidiſſe multis accidere, ut eorum cauſa legationes Romam venirent, ſed his legationibus non meminiſſe ullum tempus laudandi, aut locum, dari: ſtudia mihi eorum placere, quod in te bene merito grati eſſent; conſilium totum videri minime neceſſarium. Si autem vellent declarare in eo officium ſuum, laudaturum me, ſi qui ſuo ſumptu functus eſſet officio; conceſſurum, ſi legitimo; non permiſſurum, ſi infinito. Quid enim reprehendi poteſt, niſi quod addis viſum eſſe quibuſdam, edictum meum, quaſi conſulto, ad iſtas legationes impediendas eſſe accommodatum? Jam non tam mihi videntur injuriam facere hi, qui hæc diſputant, quam ſi cujus aures ad hanc diſputationem patent. Romæ compoſui edictum: nihil addidi, niſi quod publicani me rogarunt, cum Samum ad me veniſſent, ut de tuo edicto totidem verbis transferrem in meum. Diligentiſſime ſcriptum caput eſt, quod pertinet ad minuendos ſumptus civitatum: quo in capite ſunt quædam nova, ſalutaria civitatibus, quibus ego magnopere delector. Hoc vero, ex quo ſuſpicio nata eſt, me exquiſiſſe aliquid in quo te offenderem, tranſlatitium eſt. Neque enim eram tam deſipiens, ut privatæ rei cauſa legari putarem, qui et tibi non privato, et pro re non privata ſua, ſed publica, non in privato, ſed in publico orbis terræ conſilio, id eſt, in ſenatu, ut gratias agerent, mittebantur: neque cum edixi, ne quis injuſſu meo proficiſceretur, excluſi eos, qui me in caſtra, et qui trans Taurum, perſequi non poſſent. Nam id eſt maxime in tuis literis irridendum. Quid enim erat, quod me perſequerentur in caſtra, Taurumve tranſirent, cum ego Laodicea uſque ad Iconium iter ita fecerim, ut me omnium illarum diœceſium, quæ cis Taurum ſunt, omniumque earum civitatum, magiſtratus legationeſque

convenirent? Niſi forte poſtea cœperunt legare, quam ego Taurum tranſgreſſus ſum; quod certe non ita eſt. Cum enim Laodiceæ, cum Apameæ, cum Synnadis, cum Philomeli, cum Iconii, eſſem, quibus in oppidis omnibus commoratus ſum, omnes jam iſtius generis legationes erant conſtitutæ. Atque hoc tamen te ſcire volo, me de iſto ſumptu legationum aut minuendo, aut remittendo, decreviſſe nihil, niſi quod principes civitatum a me poſtulaſſent; ne in venditionem tributorum et illam acerbiſſimam exactionem (quam tu non ignoras) capitum atque oſtiorum inducerentur ſumptus minime neceſſarii. Ego autem, cum hoc ſuſcepiſſem, non ſolum juſtitia, ſed etiam miſericordia, adductus, ut levarem miſeriis perditas civitates, et perditas maxime per magiſtratus ſuos, non potui in illo ſumptu non neceſſario negligens eſſe. Tu, cum iſtiuſmodi ſermones ad te delati de me ſunt, non debuiſti credere. Si autem hoc genere delectaris, ut, quæ tibi in mentem veniant, aliis attribuas, genus ſermonis inducis in amicitiam minime liberale. Ego, ſi in provincia detrahere de tua fama unquam cogitaſſem, non ad generum tuum Lentulum, neque ad libertum tuum Brunduſii, neque ad præfectum fabrum Corcyræ, quem in locum me venire velles, retuliſſem. Quare potes, doctiſſimis hominibus auctoribus, quorum ſunt de amicitia gerenda præclariſſime ſcripti libri, genus hoc totum orationis tollere, *Diſputabant, ego contra diſſerebam: Dicebant, ego negabam.* An mihi de te nihil eſſe dictum unquam putas? ne hoc quidem, quod, cum me Laodiceam venire voluiſſes, Taurum ipſe tranſiſti? Quod iiſdem diebus meus conventus erat Apameæ, Synnadis, Philomeli, tuus Tarſi? Non dicam plura, ne, in quo te objurgem, id ipſum videar imitari. Illud dicam, ut ſentio: Si iſta, quæ alios loqui dicis, ipſe ſentis, tua ſumma culpa eſt; ſin autem alii tecum hæc loquuntur, tua tamen, quod audis, culpa nonnulla eſt. Mea ratio in tota amicitia noſtra conſtans et gravis reperietur. Quod ſi quis me aſtutiorem fingit, quid poteſt eſſe callidius, quam, cum te abſentem ſemper defen-

derim, cum præſertim mihi uſu venturum non arbitrarer, ut ego quoque abſens a te defendendus eſſem, nunc committere, ut tu jure optimo me abſentem deſerere poſſes? Unum genus excipio ſermonis, in quo perſæpe aliquid dicitur, quod te putem nolle dici, ſi aut legatorum tuorum cuipiam, aut præfectorum, aut tribunorum militum, male dicitur: quod tamen ipſum non mehercule adhuc accidit me audiente, ut aut gravius diceretur, aut in plures, quam mecum Corcyræ Clodius eſt locutus; cum in eo genere maxime quereretur, te aliorum improbitate minus felicem fuiſſe. Hos ego ſermones, quod et multi ſunt, et tuam exiſtimationem, ut ego ſentio, non offendunt, laceſſivi nunquam, ſed non valde repreſſi. Si quis eſt, qui neminem bona fide in gratiam putet redire poſſe, non noſtram is perfidiam coarguit, ſed indicat ſuam; ſimulque non de me is pejus, quam de te, exiſtimat. Sin autem quem mea inſtituta in provincia non delectant, et quadam diſſimilitudine inſtitutorum meorum ac tuorum lædi ſe putat; cum uterque noſtrum recte fecerit, ſed non idem uterque ſecutus ſit; hunc ego amicum habere non curo. Liberalitas tua, ut hominis nobiliſſimi, latius in provincia patuit: noſtra ſi anguſtior, et ſi de tua prolixa beneficaque natura limavit aliquid poſterior annus, propter quandam triſtitiam temporum; non debent mirari homines, cum et natura ſemper ad largiendum ex alieno fuerim reſtrictior, et temporibus, quibus alii moventur, iiſdem ego movear, me eſſe acerbum ſibi, ut ſim dulcis mihi. De rebus urbanis quod me certiorem feciſti, cum per ſe mihi gratum fuit, tum quod ſignificaſti, tibi omnia mea mandata curæ fore. In quibus unum illud te præcipue rogo ut cures, ne quid mihi ad hoc negotii aut oneris accedat, aut temporis; Hortenſiumque noſtrum collegam et familiarem roges, ut ſi unquam mea cauſa quidquam aut ſenſit, aut fecit, de hac quoque ſententia bima decedat, qua mihi nihil poteſt eſſe inimicius. De noſtris rebus quod ſcire vis, Tarſo nonis Octobris Amanum verſus profecti ſumus. Hæc ſcripſi poſtridie ejus diei, cum

caſtra haberem in agro Mopſuheſtiæ. Si quid egero, ſcribam ad te: neque domum unquam ad me literas mittam, quin adjungam eas, quas tibi reddi velim. De Parthis quod quæris, fuiſſe nullos puto. Arabes qui fuerunt, admiſto Parthico ornatu, dicuntur omnes revertiſſe. Hoſtem eſſe in Syria negant ullum. Tu velim ad me quam ſæpiſſime et de tuis rebus ſcribas, et de meis, et de omni reipublicæ ſtatu; de quo ſum ſollicitus eo magis, quod ex tuis literis cognovi, Pompeium noſtrum in Hiſpaniam iturum. Vale.

M. T. C. Appio Pulchro S. D.

IX. VIX tandem legi literas dignas Appio Clodio, plenas humanitatis, officii, diligentiæ. Aſpectus videlicet urbis tibi tuam priſtinam urbanitatem reddidit. Nam quas ex itinere, ante quam ex Aſia egreſſus es, ad me literas miſiſti, unas de legatis a me prohibitis proficiſci, alteras de Appianorum ædificatione impedita, legi perinvitus. Itaque conſcientia meæ conſtantis erga te voluntatis reſcripſi tibi ſubiratus. Iis vero literis lectis, quas Philotimo, liberto meo, dediſti; cognovi intellexique, in provincia multos fuiſſe, qui nos, quo animo inter nos ſumus, eſſe nollent; ad urbem vero ut acceſſeris, vel potius ut primum tuos videris, cognoſſe te ex iis, qua in te abſentem fide, qua in omnibus officiis tuendis erga te obſervantia et conſtantia, fuiſſem. Itaque quanti illud me æſtimare putas, quod eſt in tuis literis ſcriptum, Si quid inciderit, quod ad meam dignitatem pertineat, etſi vix fieri poſſit, tamen te parem mihi gratiam relaturum? Tu vero facile facies: nihil eſt enim, quod ſtudio et benevolentia, vel amore potius, effici non poſſit. Ego etſi et ipſe ita judicabam, et fiebam crebro a meis per literas certior; tamen maximam lætitiam cepi ex tuis literis de ſpe minime dubia et plane explorata triumphi tui: neque vero ob eam cauſam, quo ipſe facilius conſequerer, (nam id quidem

Ἐπικούρειον eſt) ſed, mehercule, quod tua dignitas atque amplitudo mihi eſt ipſa cara per ſe. Quare, quoniam plures tu habes, quam cæteri, quos ſcias in hanc provinciam proficiſci, quod te adeunt fere omnes, ſi quid velis; gratiſſimum mihi feceris, ſi ad me, ſimul atque adeptus eris quod et tu confidis et ego opto, literas miſeris. Longi ſubſellii (ut noſter Pompeius appellat) judicatio et mora ſi quem tibi item unum alterumve diem abſtulerit, (quid enim poteſt amplius?) tua tamen dignitas ſuum locum obtinebit. Sed, ſi me diligis, ſi a me diligi vis, ad me literas, ut quam primum lætitia afficiar, mittito. Et velim reliquum quod eſt promiſſi ac muneris tui mihi perſolvas; cum ipſam cognitionem juris augurii conſequi cupio, tum mehercule tuis incredibiliter ſtudiis erga me muneribuſque delector. Quod autem a me tale quiddam deſideras, ſane mihi conſiderandum eſt, quonam te remunerer potiſſimum genere: nam profecto non eſt meum, qui in ſcribendo (ut ſoles admirari) tantum induſtriæ ponam, committere, ut negligens ſcribendo fuiſſe videar; præſertim cum id non modo negligentis, ſed etiam ingrati, animi crimen futurum ſit. Verum hæc videbimus. Illud, quod polliceris, velim pro tua fide diligentiaque, et pro noſtra non inſtituta, ſed jam inveterata amicitia, cures, enitare, ut ſupplicatio nobis quam honorificentiſſime, quam primumque, decernatur. Omnino ſerius miſi literas, quam vellem: in quo cum navigandi difficultas fuit odioſa, tum ipſum in diſceſſum ſenatus incidiſſe credo literas meas. Sed id feci adductus auctoritate et conſilio tuo: idque a me recte factum puto, quod non ſtatim ut appellatus imperator ſum, ſed aliis rebus additis æſtiviſque confectis, literas miſerim. Hæc igitur tibi erunt curæ, quemadmodum oſtendis: meque totum, et mea, et meos commendatos habebis. Vale.

M. T. C. Appio Pulchro S. D.

X. CUM eſt ad nos allatum de temeritate eorum, qui tibi negotium faceſſerent, etſi graviter primo nuntio commotus ſum, quod nihil tam præter opinionem meam accidere potuit; tamen ut me collegi, cætera mihi facillima videbantur, quod et in te ipſo maximam ſpem et in tuis magnam habebam; multaque mihi veniebant in mentem, quamobrem iſtum laborem tibi etiam honori putarem fore. Illud plane moleſte tuli, quod certiſſimum et juſtiſſimum triumphum hoc invidorum conſilio eſſe tibi ereptum videbam. Quod tu ſi tanti facies, quanti ego ſemper judicavi faciendum eſſe, facies ſapienter, et ages victor ex inimicorum dolore triumphum juſtiſſimum. Ego enim plane video fore nervis, opibus, ſapientia tua, vehementer ut inimicos tuos pœniteat intemperantiæ ſuæ. De me tibi ſic, conteſtans omnes deos, promitto atque confirmo, me pro tua dignitate (malo enim dicere, quam pro ſalute) in hac provincia, cui tu præfuiſti, rogando deprecatoris, laborando propinqui, auctoritate cari hominis (ut ſpero) apud civitates, gravitate imperatoris, ſuſcepturum officia atque partes. Omnia volo a me et poſtules et expectes: vincam meis officiis cogitationes tuas. Q. Servilius perbreves mihi a te literas reddidit, quæ mihi tamen nimis longæ viſæ ſunt; injuriam enim mihi fieri putabam, cum rogabar. Nollem accidiſſet tempus, in quo perſpicere poſſes, quanti ego te, quanti Pompeium, (quem unum ex omnibus facio, ut debeo, plurimi) quanti Brutum, facerem; quanquam in conſuetudine quotidiana perſpexiſſes, ſicut perſpicies: ſed quoniam accidit, ſi quid a me prætermiſſum erit, commiſſum facinus et admiſſum dedecus confitebor. Pontinius, qui a te tractatus eſt præſtanti ac ſingulari fide, cujus tui beneficii ſum ego teſtis, præſtat tibi memoriam benevolentiamque, quam debet: qui cum maximis

rebus ſuis coactus a me invitiſſimo deceſſiſſet, tamen, ut vidit intereſſe tua, conſcendens jam navem, Epheſo Laodiceam revertit. Talia te cum ſtudia videam habiturum eſſe innumerabilia, plane dubitare non poſſum, quin tibi amplitudo iſta ſollicitudo futura ſit. Si vero efficis, ut cenſores creentur, et ſi ita geſſeris cenſuram ut et debes et potes; non tibi ſolum, ſed tuis omnibus, video in perpetuum ſummo te præſidio futurum. Illud pugna et enitere, ne quid nobis temporis prorogetur; ut cum hic tibi ſatisfecerimus, iſtic quoque noſtram in te benevolentiam navare poſſimus. Quæ de hominum atque ordinum omnium erga te ſtudiis ſcribis ad me, minime mihi miranda et maxime jucunda acciderunt: eademque ad me perſcripta ſunt a familiaribus meis. Itaque capio magnam voluptatem, cum tibi, cujus mihi amicitia non ſolum ampla, ſed etiam jucunda eſt, ea tribui, quæ debeantur; tum vero remanere etiam nunc in civitate noſtra ſtudia prope omnium conſenſu erga fortes et induſtrios viros; quæ mihi ipſi una ſemper tributa merces eſt laborum et vigiliarum mearum. Illud vero mihi permirum accidit, tantam temeritatem fuiſſe in eo adoleſcente, cujus ego ſalutem duobus capitis judiciis ſumma contentione defendi, ut tuis inimicitiis ſuſcipiendis obliviſceretur patroni omnium fortunarum ac rationum ſuarum; præſertim cum tu omnibus vel ornamentis, vel præſidiis, redundares, illi (ut leviſſime dicam) multa deeſſent. Cujus ſermo ſtultus et puerilis erat jam antea ad me a M. Cælio, familiari noſtro, perſcriptus: de quo item ſermone multa ſcripta ſunt abs te. Ego autem citius cum eo, qui tuas inimicitias ſuſcepiſſet, veterem conjunctionem diremiſſem, quam novam conciliaſſem. Neque enim de meo erga te ſtudio dubitare debes, neque id eſt obſcurum cuiquam in provincia, nec Romæ fuit. Sed tamen ſignificatur in tuis literis ſuſpicio quædam et dubitatio tua: de qua alienum tempus eſt mihi tecum expoſtulandi, purgandi autem mei neceſſarium. Ubi enim ego cuiquam legationi fui impedimento, quo minus Romam ad laudem tuam mitteretur? aut in quo

potui, ſi te palam odiſſem, minus, quod tibi obeſſet, facere? ſi clam, magis aperte inimicus eſſe? Quod ſi eſſem ea perfidia, qua ſunt ii, qui in nos hæc conferunt; tamen ea ſtultitia certe non fuiſſem, ut aut in obſcuro odio apertas inimicitias, aut, in quo tibi nihil nocerem, ſummam oſtenderem voluntatem nocendi. Ad me adire quoſdam memini, qui dicerent, nimis magnos ſumptus legatis decerni; quibus ego non tam imperavi, quam cenſui, ſumptus legatis quam maxime ad legem Corneliam decernendos. Atque in eo ipſo me non perſeveraſſe teſtes ſunt rationes civitatum, in quibus, quantum quæque voluit, legatis tuis datum induxit. Te autem quibus mendaciis homines leviſſimi onerarunt? non modo ſublatos ſumptus, ſed etiam a procuratoribus eorum, qui jam profecti eſſent, repetitos et ablatos, eamque cauſam multis omnino non eundi fuiſſe. Quererer tecum atque expoſtularem, ni (ut ſupra ſcripſi) purgare me tibi hoc tuo tempore, quam accuſare te, mallem; idque putarem eſſe rectius. Itaque nihil de te, quod credideris de me; quamobrem non debueris credere, pauca, dicam. Nam, ſi me virum bonum, ſi dignum his ſtudiis eaque doctrina, cui me a pueritia dedi, ſi ſatis magni animi, non minimi conſilii, in maximis rebus perſpectum habes; nihil in me non modo perfidioſum, et inſidioſum, et fallax, in amicitia, ſed ne humile quidem, aut jejunum, debes agnoſcere. Sin autem me aſtutum et occultum juvat fingere; quid eſt, quod minus cadere in ejuſmodi naturam poſſit, quam aut florentiſſimi hominis aſpernari benevolentiam, aut ejus exiſtimationem oppugnare in provincia, cujus laudem domi defenderis? aut in ea re animum oſtendere inimicum, in qua nihil obſis? aut id eligere ad perfidiam, quod ad indicandum odium apertiſſimum ſit, ad nocendum leviſſimum? Quid erat autem, cur ego in te tam implacabilis eſſem, cum te ex fratre meo ne tunc quidem, cum tibi prope neceſſe eſſet eas agere partes, inimicum mihi fuiſſe cognoſſem? Cum vero reditum noſtrum in gratiam uterque expetiſſet, quid in conſulatu tuo fruſtra mecum egiſti, quod me aut facere,

aut ſentire, voluiſſes? Quid mihi mandaſti, cum te Puteolis proſequerer, in quo non expectationem tuam diligentia mea vicerim? Quod ſi id eſt maxime aſtuti, omnia ad ſuam utilitatem referre, quid mihi tandem erat utilius, quid commodis meis aptius, quam hominis nobiliſſimi atque honoratiſſimi conjunctio, cujus opes, ingenium, liberi, affines, propinqui, mihi magno vel ornamento, vel præſidio, eſſe poſſent? Quæ tamen ego omnia in expetenda amicitia tua, non aſtutia quadam, ſed aliqua potius ſapientia, ſecutus ſum. Quid? illa vincula, quibus quidem libentiſſime adſtringor, quanta ſunt, ſtudiorum ſimilitudo, ſuavitas conſuetudinis, delectatio vitæ atque victus, ſermonis ſocietas, literæ interiores? Atque hæc domeſtica. Quid illa tandem popularia? reditus illuſtris in gratiam? in quo ne per imprudentiam quidem errari poteſt ſine ſuſpicione perfidiæ: ampliſſimi ſacerdotii collegium? in quo non modo amicitiam violari apud majores noſtros fas non erat, ſed ne cooptari quidem ſacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio eſſet inimicus. Quæ ut omittam tam multa atque tanta, quis unquam tanti quemquam fecit, aut facere potuit, aut debuit, quanti ego Cn. Pompeium, ſocerum tuæ filiæ? Etenim ſi merita valent; patriam, liberos, ſalutem, dignitatem, memetipſum, mihi per illum reſtitutum puto: ſi conſuetudinis jucunditas; quæ fuit unquam amicitia conſularium in noſtra civitate conjunctior? ſi illa amoris atque officii ſigna; quid mihi ille non commiſit? quid non mecum communicavit? quid de ſe in ſenatu, cum ipſe abeſſet, per quemquam agi maluit? quibus ille me rebus non ornatiſſimum voluit ampliſſime? qua denique ille facilitate, qua humanitate, tulit contentionem meam pro Milone, adverſante interdum actionibus ſuis? quo ſtudio providit, ne quæ me illius temporis invidia attingeret, cum me conſilio, cum auctoritate, cum armis denique texit ſuis? Quibus quidem temporibus hæc in eo gravitas, hæc animi altitudo fuit, non modo ut Phrygi alicui, aut Lycaoni, quod tu in legatis feciſti, ſed ne ſummorum quidem hominum malevolis de me

ſermonibus, crederet. Hujus igitur filius cum ſit gener tuus, cumque, præter hanc conjunctionem affinitatis, quam ſis Cn. Pompeio carus, quamque jucundus, intelligam, quo tandem animo in te eſſe debeo? cum præſertim eas ad me is literas miſerit, quibus, etiamſi tibi, cui ſum amiciſſimus, hoſtis eſſem, placarer tamen; totumque me ad ejus viri, ita de me meriti, voluntatem nutumque converterem. Sed hæc hactenus: pluribus enim etiam fortaſſe verbis, quam neceſſe fuit, ſcripta ſunt. Nunc ea, quæ a me profecta, quæque inſtituta ſunt, cognoſce. * * * Atque hæc agimus et agemus magis pro dignitate, quam pro periculo tuo. Te enim (ut ſpero) propediem cenſorem audiemus: cujus magiſtratus officia, quæ ſunt maximi animi ſummique conſilii, tibi diligentius et accuratius, quam hæc, quæ nos de te agimus, cogitanda eſſe cenſeo. Vale.

M. T. C. Appio Pulchro, (ut ſpero) Censori, S. D.

XI. CUM eſſem in caſtris ad fluvium Pyramum, redditæ mihi ſunt uno tempore a te epiſtolæ duæ, quas ad me Q. Servilius Tarſo miſerat. Earum in altera dies erat adſcripta nonarum Aprilium; in altera, quæ mihi recentior videbatur, dies non erat. Reſpondebo igitur ſuperiori prius, in qua ſcribis ad me de abſolutione majeſtatis. De qua, etſi permultum ante certior factus eram literis, nuntiis, fama denique ipſa, (nihil enim fuit clarius; non quo quiſquam aliter putaſſet; ſed nihil de inſignibus ad laudem viris obſcure nuntiari ſolet) tamen eadem illa lætiora fecerunt mihi tuæ literæ: non ſolum quia planius loquebantur et uberius, quam vulgi ſermo; ſed etiam quia magis videbar tibi gratulari, cum de te ex te ipſo audiebam. Complexus igitur ſum cogitatione te abſentem: epiſtolam vero oſculatus, etiam ipſe mihi gratulatus ſum. Quæ enim a cuncto populo, a ſenatu, a judicibus, ingenio, induſtriæ, virtuti, tribuuntur; quia mihi ipſe aſſentor fortaſſe, cum ea eſſe in

me fingo; mihi quoque ipſi tribui puto. Nec tam glorioſum exitum tui judicii extitiſſe, ſed tam pravam inimicorum tuorum mentem fuiſſe, mirabar. De ambitu vero quid intereſt, inquies, an de majeſtate? Ad rem nihil. Alterum enim non attigiſti, alteram auxiſti. Veruntamen eſt majeſtas (et ſic Sylla voluit) ne in quemvis impune declamari liceret. Ambitus vero ita apertam vim habet, ut aut accuſetur improbe, aut defendatur. Quî enim facta, aut non facta, largitio ignorari poteſt? Tuorum autem honorum curſus cui ſuſpectus unquam fuit? Me miſerum, qui non affuerim! Quos ego riſus excitaſſem? Sed de majeſtatis judicio duo mihi illa ex tuis literis jucundiſſima fuerunt: unum, quod te ab ipſa republica defenſum ſcribis; quæ quidem, etiam in ſumma bonorum et fortium civium copia, tueri tales viros deberet; nunc vero eo magis, quod tanta penuria eſt in omni vel honoris, vel ætatis, gradu, ut tam orba civitas tales tutores complecti debeat: alterum, quod Pompeii et Bruti fidem benevolentiamque mirifice laudas. Lætor virtute et officio cum tuorum neceſſariorum, meorum amiciſſimorum, tum alterius, omnium ſeculorum et gentium principis; alterius, jampridem juventutis, celeriter (ut ſpero) civitatis. De mercenariis teſtibus a ſuis civitatibus notandis, niſi jam factum aliquid eſt per Flaccum, fiet a me, cum per Aſiam decedam. Nunc ad alteram epiſtolam venio. Quod ad me quaſi formam communium temporum et totius reipublicæ miſiſti expreſſam, prudentia literarum tuarum valde mihi eſt grata. Video enim et pericula leviora, quam timebam, et majora præſidia, ſi quidem (ut ſcribis) omnes vires civitatis ſe ad Pompeii ductum applicaverunt: tuumque ſimul promptum animum et alacrem perſpexi ad defendendam rempublicam, mirificamque cepi voluptatem ex hac tua diligentia, quod in ſummis tuis occupationibus, mihi tamen reipublicæ ſtatum per te notum eſſe voluiſti. Nam augurales libros ad commune utriuſque noſtrum otium ſerva. Ego enim a te cum tua promiſſa per literas flagitabam, ad urbem te otioſiſſimum eſſe arbitrabar. Nunc

tamen, ut ipſe polliceris, pro auguralibus libris, orationes tuas confectas omnes expectabo. Tullius, cui mandata ad me dediſti, non convenerat me: nec erat jam quiſquam mecum tuorum, præter omnes meos, qui ſunt omnes tui. Stomachoſiores meas literas quas dicas eſſe, non intelligo. Bis ad te ſcripſi, me purgans diligenter, te leviter accuſans in eo quod de me cito credidiſſes; quod genus querelæ mihi quidem videbatur eſſe amici: ſin tibi diſplicet, non utar eo poſthac. Sed ſi, ut ſcribis, eæ literæ non fuerunt diſertæ, ſcito meas non fuiſſe. Ut enim Ariſtarchus Homeri verſum negat, quem non probat; ſic tu, (libet enim mihi jocari) quod diſertum non erit, ne putaris meum. Vale, et in cenſura, ſi jam es cenſor, (ut ſpero) de proavo multum cogitato tuo.

M. T. C. Appio Pulchro S. D.

XII. GRATULABOR tibi prius, (ita enim rerum ordo poſtulat) deinde ad me convertar. Ego vero vehementer gratulor de judicio ambitus: neque id, quod nemini dubium fuit, abſolutum eſſe te; ſed illud, quod quo melior civis, quo vir clarior, quo fortior amicus, es, quoque plura virtutis et induſtriæ ornamenta in te ſunt, eo mirandum eſt magis, nullam ne in tabellæ quidem latebra fuiſſe abſconditam malevolentiam, quæ te impugnare auderet. Non horum temporum, non horum hominum atque morum, negotium: nihil jam ſum pridem admiratus magis. De me autem, ſuſcipe pauliſper meas partes, et eum te eſſe finge, qui ſum ego: ſi facile inveneris quod dicas, noli ignoſcere hæſitationi meæ. Ego vero velim mihi Tulliæque meæ (ſicut tu amiciſſime et ſuaviſſime optas) proſpere evenire ea, quæ me inſciente facta ſunt a meis: ſed ita cecidiſſe, ut agerentur eo tempore, ſpero omnino cum aliqua felicitate, et opto. Veruntamen plus me in hac ſpe tua ſapientia et humanitas conſolatur, quam opportunitas temporis.

Itaque, quemadmodum expediam exitum hujus inſtitutæ orationis, non reperio. Neque enim triſtius dicere quidquam debeo ea de re, quam tu ipſe ominibus optimis proſequeris. Neque non me tamen mordet aliquid: in quo unum vereor, ne tu parum perſpicias ea, quæ geſta ſint, ab aliis eſſe geſta, quibus ego ita mandaram, ut, cum tam longe abfuturus eſſem, ad me ne referrent; agerent, quod probaſſent. In hoc autem mihi illud occurrit: Quid tu igitur, ſi affuiſſes? Rem probaſſem: de tempore, nihil te invito, nihil ſine conſilio egiſſem tuo. Vides ſudare me, jamdudum laborantem, quomodo ea tuear, quæ mihi tuenda ſunt, et te non offendam. Leva me igitur hoc onere: nunquam enim mihi videor tractaſſe cauſam difficiliorem. Sic habeto tamen: niſi jam tunc omnia negotia cum ſumma tua dignitate diligentiſſime confeciſſem, tametſi nihil videbatur ad meum erga te priſtinum ſtudium addi poſſe; tamen, hac mihi affinitate nuntiata, non majore equidem ſtudio, ſed acrius, apertius, ſignificantius, dignitatem tuam defendiſſem. Decedenti mihi, et jam imperio annuo terminato, ante diem III. nonas Sextiles, cum ad Sidam navi accederem, et mecum Q. Servilius eſſet, literæ a meis ſunt redditæ. Dixi ſtatim Servilio, (etenim videbatur eſſe commotus) ut omnia a me majora expectaret. Quid multa? Benevolentior tibi, quam fui, nihilo ſum factus; diligentior ad declarandam benevolentiam multo. Nam ut vetus noſtra ſimultas antea ſtimulabat me, ut caverem, ne cui ſuſpicionem ficte reconciliatæ gratiæ darem; ſic affinitas novam curam mihi affert cavendi, ne quid de ſummo meo erga te amore detractum eſſe videatur. Vale.

M. T. C. Appio Pulchro S. P. D.

XIII. QUASI divinarem tali in officio fore mihi aliquando expetendum ſtudium tuum; ſic, cum de tuis rebus geſtis agebatur, inſerviebam honori tuo. Dicam tamen vere;

plus, quam acceperas, reddidiſti. Quis enim ad me non perſcripſit, te non ſolum auctoritate orationis, ſententia tua, quibus ego a tali viro contentus eram, ſed etiam opera, conſilio, domum veniendo, conveniendis meis, nullum munus officii cuiquam reliquum feciſſe? Hæc mihi ampliora multo ſunt, quam illa ipſa, propter quæ hæc laborantur. Inſignia enim virtutis multi etiam ſine virtute aſſecuti ſunt; talium virorum tanta ſtudia aſſequi ſola virtus poteſt. Itaque mihi propono fructum amicitiæ noſtræ ipſam amicitiam, qua nihil eſt uberius, præſertim in iis ſtudiis, quibus uterque noſtrum devinctus eſt. Nam tibi me profiteor et in republica ſocium, de qua idem ſentimus, et in quotidiana vita conjunctum cum iis artibus ſtudiiſque, quæ colimus. Velim ita fortuna tuliſſet, quanti ego omnes tuos facio, uti tu meos facere poſſes: quod tamen ipſum, neſcio qua permotus animi divinatione, non deſpero. Sed hoc nihil ad te: noſtrum eſt onus. Illud velim ſic habeas (quod intelliges) hac re novata additum potius aliquid ad meum erga te ſtudium, cui nihil videbatur addi poſſe, quam quidquam eſſe detractum. Cum hæc ſcribebam, Cenſorem te jam eſſe ſperabam: eo brevior eſt hæc epiſtola, et, ut adverſus magiſtrum morum, modeſtior. Vale.

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER IV.

M. T. C. Ser. Sulpicio S. D.

I. CAIUS Trebatius, familiaris meus, ad me ſcripſit, te ex ſe quæſiſſe quibus in locis eſſem; moleſteque te ferre, quod me propter valetudinem tuam, cum ad urbem acceſſiſſem, non vidiſſes; et hoc tempore velle te mecum, ſi propius acceſſiſſem, de officio utriuſque noſtrum communicare. Utinam, Servi, ſalvis rebus (ſic enim eſt dicendum) colloqui potuiſſemus inter nos; profecto aliquid opis occidenti reipublicæ tuliſſemus. Cognoram enim jam abſens, te, hæc mala multo ante providentem, defenſorem pacis et in conſulatu tuo et poſt conſulatum fuiſſe. Ego autem, cum conſilium tuum probarem, et idem ipſe ſentirem, nihil proficiebam. Sero enim veneram; ſolus eram; rudis eſſe videbar in cauſa; incideram in hominum pugnandi cupidorum inſanias. Nunc, quoniam nihil jam videmur opitulari poſſe reipublicæ; ſi quid eſt, in quo nobiſmetipſis conſulere poſſimus, non ut aliquid ex priſtino ſtatu noſtro retineamus, ſed ut quam honeſtiſſime lugeamus; nemo eſt omnium, quicum potius mihi, quam tecum, communicandum putem. Nec enim clariſſimorum virorum, quorum ſimiles eſſe debemus, exempla, neque doctiſſimorum, quos ſemper coluiſti, præcepta, te fugiunt. Atque ipſe antea

ad te ſcripſiſſem, te fruſtra in ſenatum, ſive potius in conventum ſenatorum, eſſe venturum; ni veritus eſſem, ne ejus animum offenderem, qui a me, ut te imitarer, petebat. Cui quidem ego, me cum rogaret ut adeſſem in ſenatu, eadem omnia, quæ a te de pace et de Hiſpaniis dicta ſunt, oſtendi me eſſe dicturum. Res videas quo modo ſe habeat: orbem terrarum, imperiis diſtributis, ardere bello: urbem ſine legibus, ſine judiciis, ſine jure, ſine fide, relictam direptioni et incendiis. Itaque mihi venire in mentem nihil poteſt non modo quid ſperem, ſed vix jam quid audeam optare. Sin autem tibi, homini prudentiſſimo, videtur utile eſſe nos colloqui, quanquam longius etiam cogitabam ab urbe diſcedere, cujus jam etiam nomen invitus audio, tamen propius accedam: Trebatioque mandavi, ut ſi quid tu eum velles ad me mittere, ne recuſaret; idque ut facias velim; aut ſi quem tuorum fidelium voles, ad me mittas; ne aut tibi exire ex urbe neceſſe ſit, aut mihi accedere. Ego tantum tibi tribuo, tantum mihi fortaſſe arrogo, ut exploratum habeam, quidquid nos communi ſententia ſtatuerimus, id omnes homines probaturos. Vale.

M. T. C. Ser. Sulpicio S. D.

II. ANTE diem III. kal. Maias, cum eſſem in Cumano, accepi tuas literas: quibus lectis, cognovi non ſatis prudenter feciſſe Philotimum; qui cum abs te mandata haberet, ut ſcribis, de omnibus rebus, ipſe ad me non veniſſet, literas tuas miſiſſet; quas intellexi breviores fuiſſe, quod eum perlaturum putaſſes. Sed tamen, poſtquam literas tuas legi, Poſtumia tua me convenit, et Servius noſter. His placuit, ut tu in Cumanum venires; quod etiam mecum ut ad te ſcriberem egerunt. Quod meum conſilium exquiris, id eſt tale, ut capere facilius ipſe poſſim, quam alteri dare. Quid enim eſt, quod audeam ſuadere tibi, homini ſumma auctoritate ſummaque

prudentia? Si, quid rectiſſimum ſit, quærimus; perſpicuum eſt. Si, quid maxime expediat; obſcurum. Sin ii ſumus, qui profecto eſſe debemus, ut nihil arbitremur expedire, niſi quod rectum honeſtumque ſit; non poteſt eſſe dubium, quid faciendum nobis ſit. Quod exiſtimas meam cauſam conjunctam eſſe cum tua, certe ſimilis in utroque noſtrum, cum optime ſentiremus, error fuit. Nam omnia utriuſque conſilia ad concordiam ſpectaverunt: qua cum ipſi Cæſari nihil eſſet utilius, gratiam quoque nos inire ab eo, defendenda pace, arbitrabamur. Quantum nos fefellerit, et quem in locum res deducta ſit, vides. Neque ſolum ea perſpicis, quæ geruntur, quæque jam geſta ſunt, ſed etiam qui curſus rerum, qui exitus, futurus ſit. Ergo aut probare oportet ea, quæ fiunt; aut intereſſe, etiamſi non probes: quorum altera mihi turpis, altera etiam periculoſa, ratio videtur. Reſtat, ut diſcedendum putem: in quo reliqua videtur eſſe deliberatio, quod conſilium in diſceſſu, quæ loca, ſequamur. Omnino cum miſerior res nunquam accidit, tum ne deliberatio quidem difficilior; nihil enim conſtitui poteſt, quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem. Tu, ſi videbitur, ita cenſeo facias; ut, ſi habes jam ſtatutum, quid tibi agendum putes, in quo non ſit conjunctum conſilium tuum cum meo, ſuperſedeas hoc labore itineris: ſin autem eſt quod mecum communicare velis, ego te expectabo. Tu, quod tuo commodo fiat, quam primum velim venias; ſicut intellexi et Servio et Poſtumiæ placere. Vale.

M. T. C. Ser. Sulpicio S. D.

III. VEHEMENTER te eſſe ſollicitum, et in communibus miſeriis præcipuo quodam dolore angi, multi ad nos quotidie deferunt. Quod quanquam minime miror, et meum quodammodo agnoſco; doleo tamen, te ſapientia præditum prope ſingulari, non tuis bonis delectari potius, quam alienis

malis laborare. Me quidem, etſi nemini concedo, qui majorem ex pernicie et peſte reipublicæ moleſtiam traxerit, tamen multa jam conſolantur, maximeque conſcientia conſiliorum meorum. Multo enim ante tanquam ex aliqua ſpecula proſpexi tempeſtatem futuram; neque id ſolum mea ſponte, ſed multo etiam magis monente et denuntiante te. Etſi enim abfui magnam partem conſulatus tui, tamen et abſens cognoſcebam, quæ eſſet tua in hoc peſtifero bello cavendo et prædicendo ſententia; et ipſe affui primis temporibus tui conſulatus, cum accuratiſſime monuiſti ſenatum collectis omnibus bellis civilibus, ut et illa timerent, quæ meminiſſent; et ſcirent, cum ſuperiores, nullo tali exemplo antea in republica cognito, tam crudeles fuiſſent, quicunque poſtea rempublicam oppreſſiſſet armis, multo intolerabiliorem futurum. Nam, quod exemplo fit, id etiam jure fieri putant: ſed aliquid, atque adeo multa, addunt et afferunt de ſuo. Quare meminiſſe debes, eos, qui auctoritatem et conſilium tuum non ſunt ſecuti, ſua ſtultitia occidiſſe, cum tua prudentia ſalvi eſſe potuiſſent. Dices, Quid me iſta res conſolatur in tantis tenebris, et quaſi parietinis reipublicæ? Eſt omnino vix conſolabilis dolor; tanta eſt omnium rerum amiſſio, et deſperatio recuperandi. Sed tamen et Cæſar ipſe ita de te judicat, et omnes cives ſic exiſtimant, quaſi lumen aliquod, extinctis cæteris, elucere ſanctitatem, et prudentiam, et dignitatem tuam. Hæc tibi ad levandas moleſtias magna eſſe debent. Quod autem a tuis abes, id eo levius ferendum eſt, quod eodem tempore a multis et magnis moleſtiis abes: quas ad te omnes perſcriberem, niſi vererer, ne ea cognoſceres abſens, quæ quia non vides, mihi videris meliore eſſe conditione, quam nos, qui videmus. Hactenus exiſtimo noſtram conſolationem recte adhibitam eſſe, quoad certior ab homine amiciſſimo fieres iis de rebus, quibus levari poſſent moleſtiæ tuæ. Reliqua ſunt in te ipſo, neque mihi ignota, nec minima ſolatia, et, ut quidem ego ſentio, multo maxima: quæ ego ipſe experiens quotidie, ſic probo, ut ea mihi ſalutem afferre videantur. Te

autem ab initio ætatis memoria teneo ſumme omnium doctrinarum ſtudioſum fuiſſe, omniaque, quæ a ſapientiſſimis ad bene vivendum tradita eſſent, ſummo ſtudio curaque didiciſſe; quæ quidem, vel optimis rebus, et uſui et delectationi eſſe poſſent; his vero temporibus habemus aliud nihil, in quo acquieſcamus. Nihil faciam inſolenter, neque te tali vel ſcientia, vel natura, præditum hortabor, ut ad eas te referas artes, quibus a primis temporibus ætatis ſtudium tuum dediſti: tantum dicam, quod te ſpero approbaturum, me, poſteaquam illi arti, cui ſtudueram, nihil eſſe loci neque in curia, neque in foro, viderem, omnem meam curam atque operam ad Philoſophiam contuliſſe. Tuæ ſcientiæ excellenti ac ſingulari, non multo plus, quam noſtræ, relictum eſt loci. Quare non equidem te moneo, ſed mihi ita perſuaſi, te quoque in iiſdem verſari rebus, quæ etiam ſi minus prodeſſent, animum tamen a ſollicitudine abducerent. Servius quidem tuus in omnibus ingenuis artibus, in primiſque in hac, in qua ego me ſcripſi acquieſcere, ita verſatur, ut excellat. A me vero ſic diligitur, ut tibi uni concedam, præterea nemini; mihique ab eo gratia refertur: in quo ille exiſtimat, quod facile appareat, cum me colat et obſervet, tibi quoque in eo ſe facere gratiſſimum. Vale.

M. T. C. Ser. Sulpicio S. D.

IV. ACCIPIO excuſationem tuam, qua uſus es, cur ſæpius ad me literas uno exemplo dediſſes: ſed accipio ex ea parte, quatenus aut negligentia, aut improbitate eorum, qui epiſtolas accipiant, fieri ſcribis, ne ad nos perferantur. Illam partem excuſationis, qua te ſcribis orationis paupertate (ſic enim appellas) iiſdem verbis epiſtolas ſæpius mittere, nec noſco, nec probo. Et ego ipſe, quem tu per jocum (ſic enim accipio) divitias orationis habere dicis, me non eſſe verborum admodum inopem agnoſco; εἰρωνεύεσθαι enim non neceſſe eſt:

ſed tamen idem (nec hoc εἰρωνευόμενος) facile cedo tuorum ſcriptorum ſubtilitati et elegantiæ. Conſilium tuum, quo te uſum ſcribis hoc Achaicum negotium non recuſaviſſe, cum ſemper probaviſſem, tum multo magis probavi lectis tuis proximis literis. Omnes enim cauſæ, quas commemoras, juſtiſſimæ ſunt, tuaque et auctoritate et prudentia digniſſimæ. Quod aliter cecidiſſe rem exiſtimas, atque opinatus ſis, id tibi nullo modo aſſentior. Sed quia tanta perturbatio et confuſio eſt rerum, ita perculſa et proſtrata fœdiſſimo bello jacent omnia, ut is cuique locus ubi ipſe ſit, et ſibi quiſque, miſerrimus eſſe videatur; propterea et tui te conſilii pœnitet; et nos, qui domi ſumus, tibi beati videmur: at contra nobis, non tu quidem vacuus moleſtiis, ſed præ nobis beatus. Atque hoc ipſo melior eſt tua, quam noſtra, conditio; quod tu, quid doleat, ſcribere audes, nos ne id quidem tuto poſſumus; nec id victoris vitio, quo nihil moderatius, ſed ipſius victoriæ, quæ civilibus bellis ſemper eſt inſolens. Uno te vicimus, quod de Marcelli, collegæ tui, ſalute paulo ante, quam tu, cognovimus: etiam, mehercule, quod, quemadmodum ea res ageretur, vidimus. Nam ſic fac exiſtimes; poſt has miſerias, id eſt, poſtquam armis diſceptari cœptum eſt de jure publico, nihil eſſe actum aliud cum dignitate. Nam et ipſe Cæſar, accuſata acerbitate Marcelli, (ſic enim appellabat) laudataque honorificentiſſime et æquitate tua et prudentia, repente præter ſpem dixit, ſe ſenatui, roganti de Marcello, ne hominis quidem cauſa negaturum. Fecerat autem hoc ſenatus, ut, cum a L. Piſone mentio eſſet facta de Marcello, et cum C. Marcellus ſe ad Cæſaris pedes abjeciſſet, cunctus conſurgeret, et ad Cæſarem ſupplex accederet. Noli quærere: ita mihi pulcher hic dies viſus eſt, ut ſpeciem aliquam viderer videre quaſi reviviſcentis reipublicæ. Itaque, cum omnes ante me rogati Cæſari gratias egiſſent, præter Volcatium, (is enim, ſi eo loco eſſet, negavit ſe facturum fuiſſe) ego rogatus mutavi meum conſilium. Nam ſtatueram, non mehercule inertia, ſed deſiderio priſtinæ dignitatis,

in perpetuum tacere. Fregit hoc meum conſilium et Cæſaris magnitudo animi, et ſenatus officium. Itaque pluribus verbis egi Cæſari gratias: meque metuo ne etiam in cæteris rebus honeſto otio privarim, quod erat unum ſolatium in malis. Sed tamen, quoniam effugi ejus offenſionem, qui fortaſſe arbitraretur, me hanc rempublicam non putare, ſi perpetuo tacerem, modice hoc faciam, aut etiam intra modum; ut et illius voluntati et meis ſtudiis ſerviam. Nam etſi a prima ætate me omnis ars et doctrina liberalis, et maxime Philoſophia, delectavit; tamen hoc ſtudium quotidie ingraveſcit, credo et ætatis maturitate ad prudentiam, et his temporum vitiis, ut nulla res alia levare animum moleſtiis poſſit. A quo ſtudio te abduci negotiis intelligo ex tuis literis: ſed tamen aliquid jam noctes te adjuvabunt. Servius tuus, vel potius noſter, ſumma me obſervantia colit; cujus ego cum omni probitate ſummaque virtute, tum ſtudiis doctrinaque, delector. Is mecum ſæpe de tua manſione, aut deceſſione, communicat. Adhuc in hac ſum ſententia, nihil ut faciamus, niſi quod maxime Cæſar velle videatur. Res ſunt ejuſmodi, ut ſi Romæ ſis, nihil te, præter tuos, delectare poſſit. De reliquis; nihil melius ipſo eſt: cæteri et cætera ejuſmodi, ut, ſi alterutrum neceſſe ſit, audire ea malis, quam videre. Hoc noſtrum conſilium nobis minime jucundum eſt, qui te videre cupimus: ſed conſulimus tibi. Vale.

SER. SULPICIUS M. T. CICERONI S. D.

V. P*OSTEA quam mihi renuntiatum eſt de obitu Tulliæ, filiæ tuæ, ſane quam pro eo, ac debui, graviter moleſteque tuli; communemque eam calamitatem exiſtimavi: qui ſi iſtic affuiſſem, neque tibi defuiſſem, coramque meum dolorem tibi declaraſſem. Etſi genus hoc conſolationis miſerum atque acerbum eſt, propterea quia per quos ea confieri debet, propinquos ac familiares, ipſi pari moleſtia afficiuntur, neque ſine lacrymis multis id conari queunt; uti*

magis ipſi videantur aliorum conſolatione indigere, quam aliis poſſe ſuum officium præſtare: tamen, quæ in præſentia in mentem mihi venerunt, decrevi brevi ad te perſcribere; non quod ea te fugere exiſtimem, ſed quod forſitan, dolore impeditus, minus ea perſpicias. Quid eſt, quod tanto opere te commoveat tuus dolor inteſtinus? Cogita quemadmodum adhuc fortuna nobiſcum egerit: ea nobis erepta eſſe, quæ hominibus non minus quam liberi, cara eſſe debent, patriam, honeſtatem, dignitatem, honores omnes. Hoc uno incommodo addito, quid ad dolorem adjungi potuit? aut qui non in illis rebus exercitatus animus callere jam debet, atque omnia minoris æſtimare? An illius vicem, credo, doles? Quoties in eam cogitationem neceſſe eſt et tu veneris, et nos ſæpe incidimus, hiſce temporibus non peſſime cum iis eſſe actum, quibus ſine dolore licitum eſt mortem cum vita commutare? Quid autem fuit, quod illam hoc tempore ad vivendum magnopere invitare poſſet? quæ res? quæ ſpes? quod animi ſolatium? Ut cum aliquo adoleſcente primario conjuncta ætatem ageret? Licitum eſt tibi (credo) pro tua dignitate ex hac juventute generum deligere, cujus fidei liberos tuos te tuto committere putares. An ut ea liberos ex ſeſe pareret; quos cum florentes videret, lætaretur? qui rem a parente traditam per ſe tenere poſſent? honores ordinatim petituri eſſent in republica? in amicorum negotiis liberalitate ſua uti? Quid horum fuit, quod non prius, quam datum eſt, ademptum ſit? At vero malum eſt liberos amittere. Malum, niſi hoc pejus ſit, hæc ſufferre et perpeti. Quæ res mihi non mediocrem conſolationem attulit, volo tibi commemorare, ſi forte eadem res tibi minuere dolorem poſſit. Ex Aſia rediens, cum ab Ægina Megaram verſus navigarem, cœpi regiones circumcirca proſpicere. Poſt me erat Ægina, ante Megara, dextra Piræeus, ſiniſtra Corinthus: quæ oppida quodam tempore florentiſſima fuerunt, nunc proſtrata et diruta ante oculos jacent. Cœpi egomet mecum ſic cogitare: Hem! nos homunculi indignamur, ſi quis noſtrum interiit, aut occiſus eſt, quorum vita brevior eſſe debet, cum uno loco tot oppidum cadavera projecta jaceant? Viſne tu te, Servi, cohibere, et meminiſſe hominem te eſſe natum? Crede mihi,

cogitatione ea non mediocriter ſum confirmatus. Hoc idem, ſi tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modo, uno tempore, tot viri clariſſimi interierunt: de imperio præterea tanta diminutio facta eſt: omnes provinciæ conquaſſatæ ſunt: in unius mulierculæ animula ſi jactura facta eſt, tanto opere commoveris? Quæ ſi hoc tempore non diem ſuum obiiſſet, paucis poſt annis tamen ei moriendum fuit; quoniam homo nata fuerat. Etiam ab hiſce tu rebus animum ac cogitationem tuam avoca, atque ea potius reminiſcere, quæ digna tua perſona ſunt: illam, quamdiu fuerit opus ei, vixiſſe; una cum republica fuiſſe; te patrem ſuum, prætorem, conſulem, augurem, vidiſſe; adoleſcentibus primariis nuptam fuiſſe; omnibus bonis prope perfunctam eſſe; cum reſpublica occideret, vita exceſſiſſe. Quid eſt, quod tu, aut illa, cum fortuna hoc nomine queri poſſitis? Denique noli te oblíviſci Ciceronem eſſe, et eum qui aliis conſueveris præcipere et dare conſilium: neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere ſe Medicinæ ſcientiam, ipſi ſe curare non poſſunt; ſed potius, quæ aliis tute præcipere ſoles, ea tute tibi ſubjice, atque apud animum propone. Nullus dolor eſt, quem non longinquitas temporis minuat ac molliat: hoc te expectare tempus, tibi turpe eſt, ac non ei rei ſapientia tua te occurrere. Quod ſi quis etiam inferis ſenſus eſt; qui illius in te amor fuit, pietaſque in omnes ſuos, hoc certe illa te facere non vult. Da hoc illi mortuæ: da cæteris amicis ac familiaribus, qui tuo dolore mærent: da patriæ, ut, ſi qua in re opus ſit, opera et conſilio tuo uti poſſit. Denique, quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis ſerviendum ſit; noli committere, ut quiſquam te putet non tam filiam, quam reipublicæ tempora et aliorum victoriam, lugere. Plura me ad te de hac re ſcribere pudet, ne videar prudentiæ tuæ diffidere. Quare, ſi hoc unum propoſuero, finem faciam ſcribendi. Vidimus aliquoties ſecundam pulcherrime te ferre fortunam, magnamque ex ea re te laudem apiſci: fac aliquando intelligamus, adverſam quoque te æque ferre poſſe, neque id majus, quam debeat, tibi onus videri; ne ex omnibus virtutibus hæc una tibi videatur deeſſe. Quod ad me attinet, cum te tranquilliorem animo

eſſe cognoro, de iis rebus quæ hic geruntur, quemadmodumque ſe provincia habeat, certiorem faciam. Vale.

M. T. C. Ser. Sulpicio S. D.

VI. EGO vero, Servi, vellem, ut ſcribis, in meo graviſſimo caſu affuiſſes. Quantum enim præſens me adjuvare potueris et conſolando et prope æque dolendo, facile ex eo intelligo, quod literis tuis lectis aliquantum acquievi. Nam et ea ſcripſiſti, quæ levare luctum poſſent, et in me conſolando non mediocrem ipſe animi dolorem adhibuiſti. Servius tamen tuus omnibus officiis, quæ illi tempori tribui potuerunt, declaravit, et quanti ipſe me faceret, et quam ſuum talem erga me animum tibi gratum putaret fore: cujus officia jucundiora ſcilicet ſæpe mihi fuerint, nunquam tamen gratiora. Me autem non oratio tua ſolum, et ſocietas pene ægritudinis, ſed etiam auctoritas, conſolatur. Turpe enim eſſe exiſtimo, me non ita ferre caſum meum, ut tu, tali ſapientia præditus, ferendum putas. Sed opprimor interdum, et vix reſiſto dolori, quod ea me ſolatia deficiunt, quæ cæteris, quorum mihi exempla propono, ſimili in fortuna non defuerunt. Nam et Q. Maximus, qui filium conſularem, clarum virum et magnis rebus geſtis amiſit; et L. Paulus, qui duo ſeptem diebus; et veſter Gallus, et M. Cato, qui ſummo ingenio, ſumma virtute, filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ut eorum luctum ipſorum dignitas conſolaretur ea, quam ex republica conſequebantur. Mihi autem, amiſſis ornamentis iis, quæ ipſe commemoras, quæque eram maximis laboribus adeptus, unum manebat illud ſolatium, quod ereptum eſt. Non amicorum negotiis, non reipublicæ procuratione, impediebantur cogitationes meæ: nihil in foro agere libebat: aſpicere curiam non poteram: exiſtimabam, id quod erat, omnes me et induſtriæ meæ fructus et fortunæ perdidiſſe. Sed, cum cogitarem, hæc mihi tecum et cum quibuſdam

eſſe communia; et cum frangerem jam ipſe me, cogeremque illa ferre toleranter; habebam quo confugerem, ubi conquieſcerem, cujus in ſermone et ſuavitate omnes curas doloreſque deponerem. Nunc autem hoc tam gravi vulnere etiam illa, quæ conſanuiſſe videbantur, recrudeſcunt. Non enim, ut tum me a republica mœſtum domus excipiebat, quæ levaret; ſic nunc domo mœrens ad rempublicam confugere poſſum, ut in ejus bonis acquieſcam: itaque et domo abſum et foro, quod nec eum dolorem, quem a republica capio, domus jam conſolari poteſt, nec domeſticum reſpublica. Quo magis te expecto, teque videre quam primum cupio. Major mihi levatio afferri nulla poteſt, quam conjunctio conſuetudinis ſermonumque noſtrorum: quanquam ſperabam tuum adventum (ſic enim audiebam) appropinquare. Ego autem cum multis de cauſis te exopto quam primum videre, tum etiam, ut ante commentemur inter nos, qua ratione nobis traducendum ſit hoc tempus; quod eſt totum ad unius voluntatem accommodandum, et prudentis et liberalis, et (ut perſpexiſſe videor) nec a me alieni, et tibi amiciſſimi. Quod cum ita ſit, magnæ eſt tamen deliberationis, quæ ratio ſit ineunda nobis, non agendi aliquid, ſed illius conceſſu et beneficio quieſcendi. Vale.

M. T. C. M. Marcello S. D.

VII. ETSI eo te adhuc conſilio uſum intelligo, ut id reprehendere non audeam, non quin ab eo ipſe diſſentiam, ſed quod ea te ſapientia eſſe judicem, ut meum conſilium non anteponam tuo; tamen et amicitiæ noſtræ vetuſtas, et tua ſumma erga me benevolentia, quæ mihi jam a pueritia tua cognita eſt, me hortata eſt, ut ea ſcriberem ad te, quæ et ſaluti tuæ conducere arbitrarer, et non aliena eſſe ducerem a dignitate. Ego eum te eſſe, qui horum malorum initia multo ante videris, conſulatum magnificentiſſime atque optime geſſeris, præclare

memini: ſed idem etiam illa vidi, neque te conſilium civilis belli ita gerendi, neque copias Cn. Pompeii, nec genus exercitus, probare, ſemperque ſumme diffidere. Qua in ſententia me quoque fuiſſe, memoria tenere te arbitror. Itaque neque tu multum interfuiſti rebus gerendis; et ego id ſemper egi, ne intereſſem. Non enim iis rebus pugnabamus, quibus valere poteramus, conſilio, auctoritate, cauſa, quæ erant in nobis ſuperiora; ſed lacertis et viribus, quibus pares non eramus. Victi ſumus igitur: aut, ſi vinci dignitas non poteſt, fracti certe et abjecti. In quo tuum conſilium nemo poteſt non maxime laudare, quod cum ſpe vincendi ſimul abjeciſti certandi etiam cupiditatem; oſtendiſtique, ſapientem et bonum civem initia belli civilis invitum ſuſcipere, extrema libenter non perſequi. Qui non idem conſilium, quod tu, ſecuti ſunt, eos video in duo genera eſſe diſtractos. Aut enim renovare bellum conati ſunt, ii qui ſe in Africam contulerunt; aut, quemadmodum nos, victori ſeſe crediderunt. Medium quoddam tuum conſilium fuit, qui hoc fortaſſe humilis animi duceres, illud pertinacis. Fateor, a pleriſque, vel dicam ab omnibus, ſapiens tuum conſilium; a multis, etiam magni ac fortis animi judicatum. Sed habet iſta ratio, ut mihi quidem videtur, quendam modum; præſertim cum tibi nihil deeſſe arbitrer ad tuas fortunas omnes obtinendas, præter voluntatem. Sic enim intellexi, nihil aliud eſſe, quod dubitationem afferret ei, penes quem eſt poteſtas, niſi quod vereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares. De quo quid ſentiam, nihil attinet dicere; cum appareat ipſe quid fecerim. Sed tamen ſi jam ita conſtituiſſes, ut abeſſe perpetuo malles, quam ea, quæ nolles, videre; tamen id cogitare deberes, ubicunque eſſes, te fore in ejus ipſius, quem fugeres, poteſtate: qui ſi facile paſſurus eſſet, te carentem patria et fortunis tuis quiete et libere vivere; cogitandum tibi tamen eſſet, Romæne et domi tuæ, cujuſmodi res eſſet, an Mitylenis aut Rhodi, malles vivere. Sed cum ita late pateat ejus poteſtas, quem veremur, ut terrarum orbem

complexa ſit; nonne mavis ſine periculo domi tuæ eſſe, quam cum periculo alienæ? Equidem, etiamſi oppetenda mors eſſet, domi atque in patria mallem, quam in externis atque alienis locis. Hoc idem omnes qui te diligunt, ſentiunt: quorum eſt magna, pro tuis maximis clariſſimiſque virtutibus, multitudo. Habemus etiam rationem rei familiaris tuæ, quam diſſipari nolumus. Nam etſi nullam poteſt accipere injuriam, quæ futura perpetua ſit; propterea quod neque is, qui tenet rempublicam, patietur, neque ipſa reſpublica; tamen impetum prædonum in tuas fortunas fieri nolo. Hi autem qui eſſent, auderem ſcribere, niſi te intelligere confiderem. Hic te unius ſollicitudines, unius etiam multæ et aſſiduæ lacrymæ C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur: nos cura et dolore proximi ſumus; precibus tardiores, quod jus adeundi, cum ipſi deprecatione eguerimus, non habemus. Gratia tantum poſſumus, quantum victi. Sed tamen conſilio, ſtudio, Marcello non deſumus. A tuis reliquis non adhibemur: ad omnia parati ſumus. Vale.

M. T. C. M. Marcello S. D.

VIII. NEQUE monere te audeo præſtanti prudentia virum; nec confirmare, maximi animi hominem, unumque fortiſſimum; conſolari vero nullo modo. Nam ſi ea, quæ acciderunt, ita fers, ut audio; gratulari magis virtuti debeo, quam conſolari dolorem tuum. Sin te tanta mala reipublicæ frangunt, non ita abundo ingenio, ut te conſoler, cum ipſe me non poſſim. Reliquum eſt igitur, ut tibi me in omni re eum præbeam præſtemque, ut ad omnia, quæ tui velint, ita adſim præſto, ut me non ſolum omnia debere tua cauſa, quæ poſſum, ſed ea quoque, quæ non poſſim, putent. Illud tamen vel tu me monuiſſe, vel cenſuiſſe, puta, vel propter benevolentiam tacere non potuiſſe; ut quod ego facio, tu quoque animum inducas: ſi ſit aliqua reſpublica, in ea te eſſe oportere, judicio hominum

reque principem, neceſſitate cedentem tempori; ſin autem nulla ſit, hunc tamen aptiſſimum eſſe etiam ad exulandum locum. Si enim libertatem ſequimur; qui locus hoc dominatu vacat? ſin qualemcunque locum; quæ eſt domeſtica ſede jucundior? Sed mihi crede, etiam is qui omnia tenet, favet ingeniis: nobilitatem vero et dignitates hominum, quantum ei res et ipſius cauſa concedit, amplectitur. Sed plura, quam ſtatueram. Redeo ergo ad unum illud, me tuum eſſe: fore cum tuis, ſi modo erunt tui; ſin minus, me certe in omnibus rebus ſatis noſtræ conjunctioni amorique facturum. Vale.

M. T. C. M. MARCELLO S. D.

IX. ETSI perpaucis ante diebus dederam Q. Mucio literas ad te pluribus verbis ſcriptas, quibus declaraveram, quo te animo cenſerem eſſe oportere, et quid tibi faciendum arbitrarer; tamen cum Theophilus, libertus tuus, proficiſceretur, cujus ego fidem erga te benevolentiamque perſpexeram, ſine meis literis eum ad te venire nolui. Iiſdem igitur de rebus etiam atque etiam hortor, quibus ſuperioribus literis hortatus ſum, ut in ea republica, quæcunque eſt, quam primum velis eſſe. Multa videbis fortaſſe, quæ nolis; non plura tamen, quam audis quotidie. Non eſt porro tuum uno ſenſu ſolum oculorum moveri; cum idem illud auribus percipias, quod etiam majus videri ſolet, minus laborare. At tibi ipſi dicendum erit aliquid, quod non ſentias; aut faciendum, quod non probes. Primum, tempori cedere, id eſt, neceſſitati parere, ſemper ſapientis eſt habitum. Deinde, non habet, ut nunc quidem eſt, id vitii res. Dicere fortaſſe quæ ſentias, non licet: tacere plane licet. Omnia enim delata ad unum ſunt. Is utitur conſilio, ne ſuorum quidem, ſed ſuo. Quod non multo ſecus fieret, ſi is rempublicam teneret, quem ſecuti ſumus. An, qui in bello, cum omnium noſtrum conjunctum eſſet periculum ſuo, certorum hominum

minime prudentium conſilio uteretur, eum magis communem cenſemus in victoria futurum fuiſſe, quam incertis rebus fuiſſet? et qui nec te conſule tuum ſapientiſſimum conſilium ſecutus eſſet, nec fratre tuo conſulatum ex auctoritate tua gerente, vobis auctoribus uti voluerit, nunc omnia tenentem, noſtras ſententias deſideraturum cenſes fuiſſe? Omnia ſunt miſera in bellis civilibus: quæ majores noſtri, ne ſemel quidem; noſtra ætas ſæpe jam ſenſit. Sed miſerius nihil, quam ipſa victoria: quæ etiamſi ad meliores venit, tamen eos ipſos ferociores impotentioreſque reddit; ut etiamſi natura tales non ſint, neceſſitate eſſe cogantur. Multa enim victori, eorum arbitrio per quos vicit, etiam invito facienda ſunt. An tu non videbas mecum ſimul, quam illa crudelis eſſet futura victoria? igitur tunc quoque patria careres, ne, quæ nolles, videres? Non, inquies: ego enim ipſe tenerem opes et dignitatem meam. At erat tuæ virtutis, in minimis tuas res ponere, de republica vehementius laborare. Deinde, qui finis iſtius conſilii eſt? nam adhuc et factum tuum probatur, et, ut in tali re, etiam fortuna laudatur: factum, quod et initium belli neceſſario ſecutus ſis, et extrema ſapienter perſequi nolueris; fortuna, quod honeſto otio tenueris et ſtatum et famam dignitatis tuæ. Nunc vero nec locus tibi ullus dulcior eſſe debet patria; nec eam diligere minus debes, quod deformior eſt, ſed miſereri potius, nec eam multis claris viris orbatam, privare etiam aſpectu tuo. Denique, ſi fuit magni animi non iſſe ſupplicem victori; vide, ne ſuperbi ſit, aſpernari ejuſdem liberalitatem: et, ſi ſapientis eſt carere patria, duri non deſiderare: et, ſi republica non poſſis frui, ſtultum eſt nolle privata. Caput eſt illud, ut, ſi iſta vita tibi commodior eſſe videatur, cogitandum tamen ſit, ne tutior non ſit. Magna gladiorum eſt licentia: ſed in externis locis minor etiam ad facinus verecundia. Mihi ſalus tua tantæ curæ eſt, ut Marcello fratri tuo aut par, aut certe proximus, ſim. Tuum eſt conſulere temporibus, et incolumitati, et vitæ, et fortunis tuis. Vale.

M. T. C. M. Marcello S. D.

X. **E**TSI nihil erat novi, quod ad te ſcriberem, magiſque literas tuas jam expectare incipiebam, vel te potius ipſum; tamen cum Theophilus proficiſceretur, non potui nihil ei literarum dare. Cura igitur, ut quam primum venias: venies enim, mihi crede, expectatus, neque ſolum nobis, id eſt, tuis, ſed prorſus omnibus. Venit enim mihi in mentem, ſubvereri interdum, ne te delectet tarda deceſſio. Quod ſi nullum haberes ſenſum niſi oculorum, prorſus tibi ignoſcerem, ſi quoſdam nolles videre: ſed cum leviora non multo eſſent quæ audirentur, quam quæ viderentur; ſuſpicarer autem multum intereſſe rei familiaris tuæ, te quam primum venire; idque in omnes partes valeret; putavi ea de re te eſſe admonendum. Sed quoniam, quod mihi placeret, oſtendi; reliqua tu pro tua prudentia conſiderabis. Me tamen velim, quod ad tempus te expectemus, certiorem facias. Vale.

M. Marcellus M. Ciceroni S. D.

XI. *PLURIMUM valuiſſe apud me tuam ſemper auctoritatem, cum in omni re, tum in hoc maxime negotio, potes exiſtimare. Cum mihi C. Marcellus, frater amantiſſimus mei, non ſolum conſilium daret, ſed precibus quoque me obſecraret; non prius mihi perſuadere potuit, quam tuis eſt effectum literis, ut uterer veſtro potiſſimum conſilio. Res quemadmodum ſit acta, veſtræ literæ mihi declarant. Gratulatio tua etſi eſt mihi probatiſſima, quod ab optimo ſit animo; tamen hoc mihi multo jucundius eſt et gratius, quod in ſumma paucitate amicorum, propinquorum, ac neceſſariorum, qui vere meæ ſaluti faverent, te cupidiſſimum mei, ſingularemque mihi benevolentiam præſtitiſſe, cognovi. Reliqua ſunt ejuſmodi, quibus ego,*

quoniam hæc erant tempora, facile et æquo animo carebam. Hoc vero ejuſmodi eſſe ſtatuo, ut ſine talium virorum et amicorum benevolentia, neque in adverſa, neque in ſecunda fortuna, quiſquam vivere poſſit. Itaque in hoc ego mihi gratulor. Tu vero ut intelligas, homini amiciſſimo te tribuiſſe officium, re tibi præſtabo. Vale.

SER. SULPICIUS M. CICERONI S. D.

XII. *ETSI ſcio non jucundiſſimum nuntium me vobis allaturum; tamen, quoniam caſus et natura in nobis dominatur, viſum eſt faciendum, quoquo modo res ſe haberet, vos certiores ut facerem. A. d. x. kal. Jun. cum ab Epidauro Piræeum navi advectus eſſem, ibi Marcellum, collegam noſtrum, conveni; eumque diem ibi conſumpſi, ut cum eo eſſem. Poſtero die cum ab eo digreſſus eſſem, eo conſilio ut ab Athenis in Bœotiam irem, reliquamque juriſdictionem abſolverem; ille, uti aiebat, ſupra Maleas in Italiam verſus navigaturus erat. Poſtridie ejus diei, cum ab Athenis proficiſci in animo haberem, circiter hora decima noctis P. Poſtumius, familiaris ejus, ad me venit, et mihi nuntiavit, M. Marcellum, collegam noſtrum, poſt cœnæ tempus, a P. Magio Chilone, familiari ejus, pugione percuſſum eſſe, et duo vulnera accepiſſe, unum in ſtomacho, alterum in capite ſecundum aurem: ſperare tamen eum vivere poſſe: Magium ſe ipſum interfeciſſe: poſtea ſe a Marcello ad me miſſum eſſe, qui hæc nuntiaret, et rogaret uti cogerem medicos. Coegi, et e veſtigio eo ſum profectus prima luce. Cum non longe a Piræeo abeſſem, puer Acidini obviam mihi venit cum codicillis, in quibus erat ſcriptum, paulo ante lucem Marcellum diem ſuum obiiſſe. Ita vir clariſſimus ab homine deterrimo acerbiſſima morte eſt affectus; et cui inimici propter dignitatem pepercerant, inventus eſt amicus, qui ei mortem afferret. Ego tamen ad tabernaculum ejus perrexi. Inveni duos libertos, et pauculos ſervos. Reliquos aiebant profugiſſe, metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus eſſet. Coactus ſum in eadem illa lectica, qua ipſe*

delatus eram, meiſque lecticariis in urbem eum referre: ibique pro ea copia, quæ Athenis erat, funus ei ſatis amplum faciendum curavi. Ab Athenienſibus, locum ſepulturæ intra urbem ut darent, impetrare non potui, quod religione ſe impediri dicerent; neque tamen id antea cuiquam conceſſerant. Quod proximum fuit, uti in quo vellemus eum gymnaſio ſepeliremus, nobis permiſerunt. Nos in nobiliſſimo orbis terrarum gymnaſio Academiæ locum delegimus, ibique eum combuſſimus: poſteaque curavimus, ut iidem Athenienſes in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. Ita, quæ noſtra officia fuerunt, pro collegio et propinquitate, et vivo et mortuo omnia ei præſtitimus. Vale. D. pr. kal. Jun. Athenis.

M. T. C. P. Nigidio Figulo S. D.

XIII. QUÆRENTI mihi jamdiu quid ad te potiſſimum ſcriberem, non modo certa res nulla, ſed ne genus quidem literarum uſitatum, veniebat in mentem. Unam enim partem, et conſuetudinem earum epiſtolarum, quibus ſecundis rebus uti ſolebamus, tempus eripuerat; perfeceratque fortuna, ne quid tale ſcribere poſſem, aut omnino cogitare. Relinquebatur triſte quoddam et miſerum, et his temporibus conſentaneum, genus literarum. Id quoque deficiebat me; in quo debebat eſſe aut promiſſio auxilii alicujus, aut conſolatio doloris tui. Quod pollicerer, non erat. Ipſe enim pari fortuna abjectus, aliorum opibus caſus meos ſuſtentabam; ſæpiuſque mihi veniebat in mentem queri, quod ita viverem, quam gaudere, quod viverem. Quanquam enim nulla me ipſum privatim pepulit inſignis injuria; nec mihi quidquam tali tempore in mentem venit optare, quod non ultro mihi Cæſar detulerit; tamen nihilominus eis conficior curis, ut hoc ipſum quod maneam in vita, peccare me exiſtimem. Careo enim cum familiariſſimis multis, quos aut mors eripuit nobis, aut diſtraxit fuga; tum omnibus amicis, quorum benevolentiam nobis conciliarat per me quondam,

te ſocio, defenſa reſpublica; verſorque in eorum naufragiis et bonorum direptionibus: nec audio ſolum, quod ipſum eſſet miſerum, ſed etiam video, quo nihil eſt acerbius, eorum fortunas diſſipari, quibus nos olim adjutoribus illud incendium extinximus: et in qua urbe modo gratia, auctoritate, gloria, floruimus, in ea nunc iis quidem omnibus caremus. Obtinemus ipſius Cæſaris ſummam erga nos humanitatem: ſed ea plus non poteſt, quam vis et mutatio omnium rerum atque temporum. Itaque orbus iis rebus omnibus, quibus et natura me, et voluntas, et conſuetudo, aſſuefecerat, cum cæteris, ut quidem videor, tum mihi ipſe diſpliceo. Natus enim ad agendum ſemper aliquid dignum viro, nunc non modo agendi rationem nullam habeo, ſed ne cogitandi quidem: et qui antea aut obſcuris hominibus, aut etiam ſontibus, opitulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctiſſimo et ſanctiſſimo, et maxima quondam gratia, et mihi certe amiciſſimo, ne benigne quidem polliceri poſſum. Ergo hoc ereptum eſt literarum genus. Reliquum eſt, ut conſoler, et afferam rationes, quibus te a moleſtiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tui, vel alterius conſolandi, in te ſumma eſt, ſi unquam in ullo fuit. Itaque eam partem, quæ ab exquiſita quadam ratione et doctrina proficiſcitur, non attingam, tibi totum relinquam. Quid ſit forti et ſapienti homine dignum, quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid ſtudia, quid artes, quibus a pueritia floruiſti, a te flagitent, tu videbis. Ego quod intelligere et ſentire poſſum, quia ſum Romæ, et quia curo attendoque, id tibi affirmo, te in iſtis moleſtiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum: in iis autem, in quibus etiam nos ſumus, fortaſſe ſemper fore. Videor mihi perſpicere primum ipſius animum, qui plurimum poteſt, propenſum ad ſalutem tuam. Non ſcribo hoc temere. Quo minus familiaris ſum, hoc ſum ad inveſtigandum curioſior. Quo facilius, quibus eſt iratior, reſpondere triſtius poſſit, hoc eſt adhuc tardior ad te moleſtia liberandum. Familiares vero ejus, et ii quidem, qui illi jucundiſſimi ſunt,

mirabiliter de te et loquuntur et ſentiunt. Accedit eodem vulgi voluntas, vel potius conſenſus omnium. Etiam illa, quæ minimum nunc quidem poteſt, ſed poſſit neceſſe eſt, reſpublica, quaſcunque vires habebit, ab iis ipſis quibus tenetur, de te propediem (mihi crede) impetrabit. Redeo igitur ad id, ut jam tibi etiam pollicear aliquid, quod primo omiſeram: nam et complectar ejus familiariſſimos, qui me admodum diligunt, multumque mecum ſunt, et in ipſius conſuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clauſit, inſinuabo; et certe omnes vias perſequar, quibus putabo ad id, quod volumus, pervenire poſſe. In hoc toto genere plura faciam, quam ſcribere audeo. Cætera, quæ tibi a multis prompta eſſe certo ſcio, a me ſunt paratiſſima. Nihil in re familiari mea eſt, quod ego meum malim eſſe, quam tuum. Hac de re, et de hoc genere toto, hoc ſcribo parcius, quod te, id quod ipſe confido, ſperare malo eſſe uſurum tuis. Extremum illud eſt, ut te orem et obſecrem, animo ut maximo ſis; nec ea ſolum memineris, quæ ab aliis magnis viris accepiſti, ſed illa etiam, quæ ipſe ingenio ſtudioque peperiſti. Quæ ſi colliges, et ſperabis omnia optime, et quæ accident, qualiacunque erunt, ſapienter feres. Sed hæc tu melius, vel optime omnium. Ego, quæ pertinere ad te intelligam, ſtudioſiſſime omnia diligentiſſimeque curabo; tuorumque triſtiſſimo meo tempore meritorum erga me memoriam conſervabo. Vale.

M. T. C. Cn. Plancio S. D.

XIV. BINAS a te accepi literas Corcyræ datas: quarum alteris mihi gratulabare, quod audiſſes me meam priſtinam dignitatem obtinere; alteris dicebas te velle, quæ egiſſem, bene et feliciter evenire. Ego autem, ſi dignitas eſt bene de republica ſentire, et bonis viris probare quod ſentias, obtineo dignitatem meam. Sin autem in eo dignitas eſt, ſi, quod ſentias, aut re efficere poſſis, aut denique libera oratione defendere,

ne veſtigium quidem ullum eſt reliquum nobis dignitatis; agiturque præclare, ſi noſmetipſos regere poſſumus, ut ea, quæ partim jam adſunt, partim impendent, moderate feramus: quod eſt difficile in ejuſmodi bello, cujus exitus ex altera parte cædem oſtentat, ex altera ſervitutem. Quo in periculo nonnihil me conſolatur, cum recordor, hæc me tum vidiſſe cum ſecundas etiam res noſtras, non modo adverſas, pertimeſcebam; videbamque, quanto periculo de jure publico diſceptaretur armis. Quibus ſi viciſſent ii, ad quos ego pacis ſpe, non belli cupiditate, adductus acceſſeram; tamen intelligebam, et iratorum hominum, et cupidorum, et inſolentium, quam crudelis eſſet futura victoria: ſin autem victi eſſent, quantus interitus eſſet futurus civium, partim ampliſſimorum, partim etiam optimorum; qui me hæc prædicentem, atque optime conſulentem ſaluti ſuæ, malebant nimium timidum, quam ſatis prudentem, exiſtimari. Quod autem mihi de eo quod egerim, gratularis; te ita velle certe ſcio: ſed ego tam miſero tempore nihil novi conſilii cepiſſem, niſi in reditu meo nihilo meliores res domeſticas, quam rempublicam, offendiſſem. Quibus enim, pro meis immortalibus beneficiis, cariſſima mea ſalus et meæ fortunæ eſſe debebant; cum propter eorum ſcelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil inſidiis vacuum, viderem, novarum me neceſſitudinum fidelitate contra veterum perfidiam muniendum putavi. Sed de noſtris rebus ſatis, etiam nimium multa. De tuis velim, ut eo ſis animo, quo debes eſſe, id eſt, ut ne quid tibi præcipue timendum putes. Si enim ſtatus erit aliquis civitatis, quicunque erit, te omnium periculorum video expertem fore. Nam alteros tibi jam placatos eſſe intelligo, alteros nunquam iratos fuiſſe. De mea autem in te voluntate ſic velim judices, me, quibuſcunque rebus opus eſſe intelligam, quanquam videam qui ſim hoc tempore et quid poſſim; opera tamen et conſilio, ſtudio quidem certe, rei, famæ, ſaluti tuæ, præſto futurum. Tu velim, et quid agas, et quid acturum te putes, facias me quam diligentiſſime certiorem. Vale.

M. T. C. Cn. Plancio S. D.

XV. ACCEPI perbreves tuas literas, quibus id, quod ſcire cupiebam, cognoſcere non potui: cognovi autem id quod mihi dubium non fuit. Nam quam fortiter ferres communes miſerias, non intellexi; quam me amares, facile perſpexi: ſed hoc ſcieram: illud ſi ſciſſem, ad id meas literas accommodaviſſem. Sed tamen etſi antea ſcripſi, quæ exiſtimavi ſcribi oportere, tamen hoc tempore breviter commonendum putavi, ne quo periculo te proprio exiſtimares eſſe: in magno omnes, ſed tamen in communi, ſumus. Quare non debes aut propriam fortunam et præcipuam poſtulare, aut communem recuſare. Quapropter eo animo ſimus inter nos, quo ſemper fuimus: quod de te ſperare, de me præſtare, poſſum. Vale.

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER V.

Q. Metellus, Q. F. Celer, Procos. M. T. C. S. D.

I. *SI vales, bene eſt. Exiſtimaram pro mutuo inter nos animo, et pro reconciliata gratia, neque me abſentem ludibrio læſum iri, nec Metellum fratrem ob dictum capite ac fortunis per te oppugnatum iri: quem ſi parum pudor ipſius defendebat, debebat vel familiæ noſtræ dignitas, vel meum ſtudium erga vos remque publicam, ſatis ſublevare. Nunc video illum circumventum, me deſertum, a quibus minime conveniebat. Itaque in luctu et ſqualore ſum, qui provinciæ, qui exercitui, præſum, qui bellum gero. Quæ quoniam nec ratione, nec majorum noſtrum clementia, adminiſtraſtis, non erit mirandum, ſi vos pœnitebit. Te tam mobili in me meoſque eſſe animo non ſperabam. Me interea nec domeſticus dolor, nec cujuſquam injuria, a republica abducet. Vale.*

M. T. M. F. C. Q. Metello Q. F. Celeri Procos. S. D.

II. SI tu exercituſque valetis, bene eſt. Scribis ad me, te exiſtimaſſe, *pro mutuo inter nos animo, et pro reconciliata gratia, nunquam te a me ludibrio læſum iri.* Quod cujuſmodi ſit, ſatis intelligere non poſſum: ſed tamen ſuſpicor ad te eſſe

allatum, me in ſenatu, cum diſputarem permultos eſſe, qui rempublicam a me conſervatam dolerent, dixiſſe: a te propinquos tuos, quibus negare non potuiſſes, impetraſſe, ut ea, quæ ſtatuiſſes tibi in ſenatu de mea laude eſſe dicenda, reticeres. Quod cum dicerem, illud adjunxi, mihi tecum ita diſpertitum officium fuiſſe in reipublicæ ſalute retinenda, ut ego urbem a domeſticis inſidiis et ab inteſtino ſcelere, tu Italiam et ab armatis hoſtibus et ab occulta conjuratione defenderes; atque hanc noſtram tanti et tam præclari muneris ſocietatem a tuis propinquis labefactatam: qui, cum tu a me rebus ampliſſimis atque honorificentiſſimis ornatus eſſes, timuiſſent, ne qua mihi pars abs te voluntatis mutuæ tribueretur. Hoc in ſermone cum a me exponeretur, quæ mea expectatio fuiſſet orationis tuæ, quantoque in errore verſatus eſſem; viſa eſt oratio non injucunda; et mediocris quidam eſt riſus conſecutus, non in te, ſed magis in errorem meum; et quod me abs te cupiſſe laudari aperte atque ingenue confitebar. Jam hoc non poteſt in te non honorifice eſſe dictum, me, in clariſſimis meis atque ampliſſimis rebus, tamen aliquod teſtimonium tuæ vocis habere voluiſſe. Quod autem ita ſcribis, *pro mutuo inter nos animo*; quid tu exiſtimes eſſe in amicitia mutuum, neſcio: equidem hoc arbitror, cum par voluntas accipitur et redditur. Ego ſi hoc dicam, me tua cauſa prætermiſiſſe provinciam, tibi ipſe levior videar eſſe: meæ enim rationes ita tulerunt, atque ejus mei conſilii majorem in dies ſingulos fructum voluptatemque capio. Illud dico, me, ut primum in concione provinciam depoſuerim, ſtatim, quemadmodum eam tibi traderem, cogitare cœpiſſe. Nihil dico de ſortitione veſtra; tantum te ſuſpicari volo, nihil in ea re per collegam meum, me inſciente, eſſe factum. Recordare cætera; quam cito ſenatum illo die, facta ſortitione, coegerim, quam multa de te verba fecerim, cum tu ipſe mihi dixiſti, orationem meam non ſolum in te honorificam, ſed etiam in collegas tuos contumelioſam fuiſſe. Jam illud ſenatus-conſultum, quod eo die factum eſt,

ea præſcriptione eſt, ut, dum id extabit, officium meum in te obſcurum eſſe non poſſit. Poſtea vero quam profectus es, velim recordere, quæ ego de te in ſenatu egerim, quæ in concionibus dixerim, quas ad te literas miſerim. Quæ cum omnia collegeris, tu ipſe velim judices, ſatiſne videatur his omnibus rebus tuus adventus, cum proxime Romam veniſti, mutue reſpondiſſe. Quod ſcribis de *reconciliata noſtra gratia*; non intelligo, cur reconciliatam eſſe dicas, quæ nunquam imminuta eſt. Quod ſcribis non oportuiſſe Metellum fratrem tuum *ob dictum* a me oppugnari; primum hoc velim exiſtimes, animum mihi iſtum tuum vehementer probari, et fraternam plenam humanitatis ac pietatis voluntatem: deinde, ſi qua ego in re fratri tuo, reipublicæ cauſa, reſtiterim, ut mihi ignoſcas. Tam enim ſum amicus reipublicæ, quam qui maxime. Si vero meam ſalutem contra illius impetum in me crudeliſſimum defenderim; ſatis habeas, nihil me etiam tecum de tui fratris injuria conqueri. Quem ego cum comperiſſem, omnem ſui tribunatus conatum in meam perniciem parare atque meditari; egi cum Claudia, uxore tua, et cum veſtra ſorore Mucia, cujus erga me ſtudium pro Cn. Pompeii neceſſitudine multis in rebus perſpexeram, ut eum ab illa injuria deterrerent. Atque ille, quod te audiſſe certo ſcio, pridie kal. Januarias, qua injuria nemo unquam in aliquo magiſtratu improbiſſimus civis affectus eſt, ea me conſulem affecit, cum rempublicam conſervaſſem; atque abeuntem magiſtratu concionis habendæ poteſtate privavit: cujus injuria mihi tamen honori ſummo fuit. Nam cum ille mihi nihil, niſi ut jurarem, permitteret, magna voce juravi veriſſimum pulcherrimumque jusjurandum: quod populus idem magna voce me vere juraſſe juravit. Hac accepta tam inſigni injuria, tamen illo ipſo die miſi ad Metellum communes amicos, qui agerent cum eo, ut de illa mente deſiſteret: quibus ille reſpondit, ſibi non eſſe integrum: etenim paulo ante in concione dixerat, ei, qui in alios animadvertiſſet indicta cauſa, dicendi ipſi poteſtatem fieri non oportere. Hominem gravem,

et civem egregium ! qui, qua pœna ſenatus, conſenſu bonorum omnium, eos affecerat, qui urbem incendere, magiſtratus ac ſenatum trucidare, bellum maximum conflare, voluiſſent, eadem dignum judicaret eum, qui curiam cæde, urbem incendiis, Italiam bello, liberaſſet. Itaque ego Metello, fratri tuo, præſenti reſtiti. Nam in ſenatu, kalendis Januariis, ſic cum eo de republica diſputavi, ut ſentiret ſibi cum viro forti et conſtanti eſſe pugnandum. A. d. tertium non. Januar. cum agere cœpiſſet, tertio quoque verbo orationis ſuæ me appellabat, mihi minabatur : neque illi quidquam deliberatius fuit, quam me, quacunque ratione poſſet, non judicio, neque diſceptatione, ſed vi atque impreſſione, evertere. Hujus ego temeritati ſi virtute atque animo non reſtitiſſem ; quis eſſet, qui me in conſulatu non caſu potius exiſtimaret, quam conſilio, fortem fuiſſe ? Hæc ſi tu Metellum cogitare de me neſciſti, debes exiſtimare te maximis de rebus a fratre eſſe celatum : ſin autem aliquid impertivit tibi ſui conſilii, lenis a te et facilis exiſtimari debeo, qui nihil tecum de his ipſis rebus expoſtulem. Et, ſi intelligis, non me dicto Metelli, ut ſcribis, ſed conſilio ejus animoque in me inimiciſſimo, eſſe commotum ; cognoſce nunc humanitatem meam, ſi humanitas appellanda eſt in acerbiſſima injuria remiſſio animi ac diſſolutio. Nulla eſt a me unquam ſententia dicta in fratrem tuum : quotieſcunque aliquid eſt actum, ſedens iis aſſenſi, qui mihi leniſſime ſentire viſi ſunt. Addam illud etiam, quod jam ego curare non debui, ſed tamen fieri non moleſte tuli, atque etiam, ut ita fieret, pro mea parte adjuvi, ut ſenatus-conſulto meus inimicus, quia tuus frater erat, ſublevaretur. Quare non ego *oppugnavi* fratrem tuum, ſed fratri tuo repugnavi : nec in te, ut ſcribis, *animo fui mobili,* ſed ita ſtabili, ut in mea erga te voluntate, etiam deſertus ab officiis tuis, permanerem. Atque hoc ipſo tempore tibi, pene minitanti nobis per literas, hoc reſcribo atque reſpondeo : Ego dolori tuo non ſolum ignoſco, ſed ſummam etiam laudem tribuo : meus enim me ſenſus, quanta vis fraterni ſit amoris,

admonet. A te peto, ut tu quoque æquum te judicem dolori meo præbeas: ſi acerbe, ſi crudeliter, ſi ſine cauſa, ſum a tuis oppugnatus, ut ſtatuas, mihi non modo non cedendum, ſed etiam tuo atque exercitus tui auxilio in ejuſmodi cauſa utendum fuiſſe. Ego te mihi ſemper amicum eſſe volui: me ut tibi amiciſſimum eſſe intelligeres, laboravi. Maneo in voluntate, et, quoad voles tu, permanebo; citiuſque amore tui fratrem tuum odiſſe deſinam, quam illius odio quidquam de noſtra benevolentia detraham. Vale.

Q. Metellus Nep. M. T. C. S. D.

III. *HOMINIS importuniſſimi contumeliæ, quibus crebris concionibus me onerat, tuis erga me officiis leniuntur: et, ut ſunt leves ab ejuſmodi homine, a me deſpiciuntur; libenterque commutata perſona, te mihi fratris loco eſſe duco. De illo ne meminiſſe quidem volo, tametſi bis eum invitum ſervavi. De meis rebus, ne vobis multitudine literarum moleſtior eſſem, ad Lollium perſcripſi; de rationibus provinciæ, quid vellem fieri, ut is vos doceret et commonefaceret. Si poteris, velim priſtinam tuam erga me voluntatem conſerves. Vale.*

M. C. Q. Metello Nepoti Cos. S. D.

IV. LITERÆ Q. fratris, et T. Pomponii, neceſſarii mei, tantum ſpei dederant, ut in te non minus auxilii, quam in tuo collega, mihi conſtitutum fuerit. Itaque ad te literas ſtatim miſi; per quas, ut fortuna poſtulabat, et gratias tibi egi, et de reliquo tempore auxilium petii. Poſtea mihi non tam meorum literæ, quam ſermones eorum, qui hac iter faciebant, animum tuum immutatum ſignificabant: quæ res fecit, ut tibi literis obſtrepere non auderem. Nunc mihi Quintus frater meus

mitiſſimam tuam orationem, quam in ſenatu habuiſſes, perſcripſit: qua inductus, ad te ſcribere ſum conatus, et abs te, quantum tua fert voluntas, peto quæſoque, ut tuos mecum ſerves potius, quam propter arrogantem crudelitatem tuorum me oppugnes. Tu, tuas inimicitias ut reipublicæ donares, te viciſti; alienas ut contra rempublicam confirmes, adduceris? Quod ſi mihi tua clementia opem tuleris, omnibus in rebus me fore in tua poteſtate tibi confirmo. Sin mihi neque magiſtratum, neque ſenatum, neque populum, auxiliari, propter eam vim, quæ me cum republica vicit, licuerit; vide, ne, cum velis revocare tempus omnium ſervandorum, cum qui ſervetur non erit, non poſſis. Vale.

M. C. C. Antonio, M. F. Imperatori, S. D.

V. ETSI ſtatueram nullas ad te literas mittere, niſi commendatitias; non quo eas intelligerem ſatis apud te valere, ſed ne iis, qui me rogarent, aliquid de noſtra conjunctione imminutum eſſe oſtenderem; tamen, cum T. Pomponius, homo omnium meorum in te ſtudiorum et officiorum maxime conſcius, tui cupidus, noſtri amantiſſimus, ad te proficiſceretur, aliquid mihi ſcribendum putavi; præſertim cum aliter ipſi Pomponio ſatisfacere non poſſem. Ego ſi abs te ſumma officia deſiderem, mirum nemini videri debeat. Omnia enim a me in te profecta ſunt, quæ ad tuum commodum, quæ ad honorem, quæ ad dignitatem, pertinerent. Pro iis rebus nullam mihi abs te relatam eſſe gratiam, tu es optimus teſtis. Contra etiam eſſe aliquid abs te profectum, ex multis audivi: nam comperiſſe me, non audeo dicere, ne forte id ipſum verbum ponam, quod abs te aiunt falſo in me ſolere conferri. Sed ea, quæ ad me delata ſunt, malo te ex Pomponio, cui non minus moleſta fuerunt, quam ex meis literis, cognoſcere. Meus in te animus quam ſingulari officio fuerit, et ſenatus et populus Romanus

teſtis eſt. Tu quam gratus erga me fueris, ipſe exiſtimare potes: quantum mihi debeas, cæteri exiſtiment. Ego quæ tua cauſa antea feci, voluntate ſum adductus, poſteaque conſtantia. Sed reliqua, mihi crede, multo majus meum ſtudium, majoremque gravitatem et laborem, deſiderant. Quæ ego ſi non profundere ac perdere videbor, omnibus meis viribus ſuſtinebo: ſin autem ingrata eſſe ſentiam, non committam ut tibi ipſe inſanire videar. Ea quæ ſint, et cujuſmodi, poteris ex Pomponio cognoſcere. Atque ipſum tibi Pomponium ita commendo, ut quanquam ipſius cauſa confido te facturum eſſe omnia, tamen abs te hoc petam, ut, ſi quid in te reſidet amoris erga me, id omne in Pomponii negotio oſtendas. Hoc mihi nihil gratius facere potes. Vale.

M. C. P. Sextio, L. F. Proquæstori, S. D.

VI. CUM ad me Decius librarius veniſſet, egiſſetque mecum, ut operam darem, ne tibi hoc tempore ſuccederetur, quanquam illum hominem frugi et tibi amicum exiſtimabam, tamen, quod memoria tenebam cujuſmodi ad me literas antea miſiſſes, non ſatis credidi homini prudenti, tam valde eſſe mutatam voluntatem tuam. Sed poſteaquam et Cornelia tua Terentiam convenit, et ego cum Q. Cornelio locutus ſum; adhibui diligentiam, quotieſcunque ſenatus fuit, ut adeſſem; plurimumque in eo negotii habui, ut Q. Fufium, tribunum plebis, et cæteros, ad quos tu ſcripſeras, cogerem potius mihi credere, quam tuis literis. Omnino res tota in menſem Januarium rejecta erat, ſed facile obtinebatur. Ego tua gratulatione commotus, quod ad me pridem ſcripſeras velle te bene evenire, quod de Craſſo domum emiſſem, emi eam ipſam domum xxxv, aliquanto poſt tuam gratulationem. Itaque nunc me ſcito tantum habere æris alieni, ut cupiam conjurare, ſi quiſquam recipiat: ſed partim odio inducti me excludunt, et

aperte vindicem conjurationis oderunt; partim non credunt, et a me inſidias metuunt: nec putant ei nummos deeſſe poſſe, qui ex obſidione fœneratores exemerit. Omnino ſemiſſibus magna copia eſt. Ego autem meis rebus geſtis hoc ſum aſſecutus, ut bonum nomen exiſtimer. Domum tuam atque ædificationem omnem perſpexi, et vehementer probavi. Antonium, etſi ejus in me officia omnes deſiderant, tamen in ſenatu graviſſime ac diligentiſſime defendi; ſenatumque vehementer oratione mea atque auctoritate commovi. Tu ad me velim literas crebrius mittas. Vale.

M. T. M. F. C. Cn. Pompeio, Cn. F. Magno, Imp. S. D.

VII. SI tu exercituſque valetis, bene eſt: ego valeo. Ex literis tuis, quas publice miſiſti, cepi una cum omnibus incredibilem voluptatem. Tantam enim ſpem otii oſtendiſti, quantam ego ſemper omnibus, te uno fretus, pollicebar. Sed hoc ſcito, tuos veteres hoſtes, novos amicos, vehementer literis perculſos, atque ex magna ſpe deturbatos, jacere. Ad me autem literas quas miſiſti, quanquam exiguam ſignificationem tuæ erga me voluntatis habebant, tamen mihi ſcito jucundas fuiſſe: nulla enim re tam lætari ſoleo, quam meorum officiorum conſcientia; quibus ſi quando non mutue reſpondetur, apud me plus officii reſidere facillime patior. Illud non dubito, quin, ſi te mea ſumma erga te ſtudia parum mihi adjunxerint, reſpublica nos inter nos conciliatura conjuncturaque ſit. Ac ne ignores, quid ego in tuis literis deſiderarim, ſcribam aperte, ſicut et mea natura et noſtra amicitia poſtulat. Res eas geſſi, quarum aliquam in tuis literis, et noſtræ neceſſitudinis et reipublicæ cauſa, gratulationem expectavi: quam ego abs te prætermiſſam eſſe arbitror, quod vererere, ne cujus animum offenderes. Sed ſcito ea, quæ nos pro ſalute patriæ geſſimus, orbis terræ judicio ac teſtimonio comprobari. Quæ, cum veneris,

tanto conſilio, tantaque animi magnitudine, a me geſta eſſe cognoſces, ut tibi multo majori, quam Africanus fuit, me non multo minorem, quam Lælium, facile et in republica et in amicitia adjunctum eſſe patiare. Vale.

M. T. C. M. Licinio, P. F. Crasso S. D.

VIII. QUANTUM meum ſtudium extiterit dignitatis tuæ, vel tuendæ, vel etiam augendæ, non dubito quin ad te omnes tui ſcripſerint. Non enim fuit aut mediocre, aut obſcurum, aut ejuſmodi, quod ſilentio poſſet præteriri. Nam et cum conſulibus et cum multis conſularibus tanta contentione decertavi, quanta nunquam antea ulla in cauſa; ſuſcepique mihi perpetuam propugnationem pro omnibus ornamentis tuis; veterique noſtræ neceſſitudini jamdiu debitum, ſed multa varietate temporum interruptum, officium cumulate reddidi. Neque mehercule unquam mihi tui aut colendi, aut ornandi, voluntas defuit: ſed quædam peſtes hominum, laude aliena dolentium, et te nonnunquam a me alienarunt, et me aliquando immutarunt tibi. Sed extitit tempus optatum mihi magis, quam ſperatum, ut, florentiſſimis tuis rebus, mea perſpici poſſet et memoria noſtræ voluntatis, et amicitiæ fides. Sum enim conſecutus, non modo ut domus tua tota, ſed ut cuncta civitas, me tibi amiciſſimum eſſe cognoſceret. Itaque et præſtantiſſima omnium fœminarum uxor tua, et eximia pietate, virtute, gratia, tui Craſſi, meis conſiliis, monitis, ſtudiis, actionibuſque, nituntur; et ſenatus populuſque Romanus intelligit, tibi abſenti nihil eſſe tam promptum, aut tam paratum, quam in omnibus rebus, quæ ad te pertineant, operam, curam, diligentiam, auctoritatem meam. Quæ ſint acta, quæque agantur, domeſticorum tibi literis declarari puto. De me ſic exiſtimes, ac tibi perſuadeas, vehementer velim, non me repentina aliqua voluntate, aut fortuito, ad tuam amplitudinem meis officiis

amplectendam incidiſſe; ſed, ut primum forum attigerim, ſpectaſſe ſemper, ut tibi poſſem quam maxime eſſe conjunctus. Quo quidem ex tempore, memoria teneo, neque meam tibi obſervantiam, neque mihi tuam ſummam benevolentiam ac liberalitatem, defuiſſe. Si quæ interciderunt non tam re, quam ſuſpicione, violata; ea cum fuerint et falſa et inania, ſint evulſa ex omni memoria vitaque noſtra. Is enim tu vir es, et eum me eſſe cupio, ut, quoniam in eadem reipublicæ tempora incidimus, conjunctionem amicitiamque noſtram utrique noſtrum laudi ſperem fore. Quamobrem tu, quantum tuo judicio tribuendum eſſe nobis putes, ſtatues ipſe: et, ut ſpero, ſtatues ex noſtra dignitate. Ego vero tibi profiteor atque polliceor eximium et ſingulare meum ſtudium in omni genere officii, quod ad honeſtatem et gloriam tuam ſpectet: in quo etiamſi multi mecum contendent, tamen cum reliquis omnibus, tum Craſſis tuis, judicibus, omnes facile ſuperabo: quos quidem ego ambo unice diligo; ſed in Marco benevolentia impari. Hoc magis ſum Publio deditus, quod me, quanquam a pueritia ſua ſemper, tamen hoc tempore maxime, ſicut alterum parentem, et obſervat et diligit. Has literas velim exiſtimes fœderis habituras eſſe vim, non epiſtolæ, meque ea, quæ tibi promitto ac recipio, ſanctiſſime eſſe obſervaturum, diligentiſſimeque eſſe facturum. Quæ a me ſuſcepta defenſio eſt, te abſente, dignitatis tuæ, in ea jam ego non ſolum amicitiæ noſtræ, ſed etiam conſtantiæ meæ, cauſa permanebo. Quamobrem ſatis eſſe hoc tempore arbitratus ſum hoc ad te ſcribere: me, ſi quid ipſe intelligerem aut ad voluntatem, aut ad commodum, aut ad amplitudinem tuam, pertinere, mea ſponte id eſſe facturum: ſin autem quippiam aut a te eſſem admonitus, aut a tuis, effecturum ut intelligeres, nihil neque te ſcripſiſſe, neque quemquam tuorum fruſtra ad me detuliſſe. Quamobrem velim ita et ipſe ad me ſcribas de omnibus minimis, maximis, mediocribuſque, rebus, ut ad hominem amiciſſimum; et tuis præcipias, ut opera, conſilio, auctoritate, gratia mea, ſic utantur in omnibus

publicis, privatis, forenſibus, domeſticis, tuis, amicorum, hoſpitum, clientium tuorum, negotiis, ut, quoad ejus fieri poſſit, præſentiæ tuæ deſiderium meo labore minuatur. Vale.

VATINIUS IMP. CICERONI SUO S. D.

IX. *SI vales, bene eſt: ego valeo. Si tuam conſuetudinem in patrociniis tuendis ſervas, P. Vatinius cliens advenit, qui pro ſe cauſam dicier vult. Non, puto, repudiabis in honore, quem in periculo recepiſti. Ego autem quem potius adoptem, aut invocem, quam illum, quo defendente vincere didici? An verear, ne, qui potentiſſimorum hominum conſpirationem neglexerit pro mea ſalute, is pro honore meo puſillorum ac malevolorum obtrectationes et invidias non proſternat atque obterat? Quare, ſi me, ſicut ſoles, amas, ſuſcipe me totum; atque hoc quidquid eſt oneris ac muneris, pro mea dignitate, tibi tuendum ac ſuſtinendum puta. Scis meam fortunam, neſcio quomodo, facile obtrectatores invenire, non meo quidem mehercules merito: ſed quanti id refert, ſi tamen fato neſcio quo accidit? Si qui forte fuerit, qui noſtræ dignitati obeſſe velit, peto a te, ut tuam conſuetudinem et liberalitatem in me abſente defendendo mihi præſtes. Literas ad ſenatum de rebus noſtris geſtis, quo exemplo miſeram, infra tibi perſcripſi. Dicitur mihi tuus ſervus anagnoſtes fugitivus cum Vardæis eſſe: de quo tu mihi nihil mandaſti: ego tamen, terra marique ut conquireretur, præmandavi: et profecto tibi illum reperiam, niſi ſi in Dalmatiam aufugerit: et inde tamen aliquando eruam. Tu nos fac ames. Vale. A. d. v. idus Quintiles, ex caſtris, Narona.*

P. VATINIUS CICERONI SUO S. D.

X. *SI vales, bene eſt: ego quidem valeo. De Dionyſio tuo adhuc nihil extrico: et eo minus, quod me frigus Dalmaticum, quod*

illinc ejecit, etiam hic refrigeravit. Sed tamen non deſiſtam, quin illum aliquando eruam. Sed tamen omnia mihi dura imperas. De Catilio neſcio quid ad me ſcripſiſti deprecationis diligentiſſimæ. Apage te cum noſtro Sexto Servilio: nam mehercule ego illum quoque amo. Sed hujuſmodi vos clientes, hujuſmodi cauſas, recipitis? hominem unum omnium crudeliſſimum, qui tot ingenuos, matres-familias, cives Romanos, occidit, arripuit, diſperdidit, regiones vaſtavit? Simius, non ſemiſſis homo, contra me arma tulit, et eum bello cepi. Sed tamen, mi Cicero, quid facere poſſum? Omnia mehercule cupio, quæ tu mihi imperas. Meam animadverſionem, et ſupplicium, quo uſurus eram in eum quem cepiſſem, remitto tibi et condono. Quid illis reſpondere poſſum, qui ſua bona direpta, naves expugnatas, fratres, liberos, parentes occiſos, actiones expoſtulant? Si mehercules Appii os haberem, in cujus locum ſuffectus ſum, tamen hoc ſuſtinere non poſſem. Quid ergo eſt? Faciam omnia ſedulo, quæ te ſciam velle. Defenditur a Q. Voluſio, tuo diſcipulo, ſi forte ea res poterit adverſarios fugare; in eo maxima ſpes eſt. Nos, ſi quid erit iſtic opus, defendes. Cæſar adhuc mihi injuriam facit: de meis ſupplicationibus et rebus geſtis Dalmaticis adhuc non refert: quaſi vero non juſtiſſimi triumphi in Dalmatia res geſſerim. Nam ſi hoc expectandum eſt, dum totum bellum conficiam; viginti oppida ſunt Dalmatiæ antiqua; quæ ipſi ſibi aſciverunt amplius ſexaginta: hæc niſi omnia expugno, ſi mihi ſupplicationes non decernuntur, longe alia conditione ego ſum, ac cæteri imperatores.

Ego poſt ſupplicationes mihi decretas in Dalmatiam profectus ſum: ſex oppida vi oppugnando cepi: unum hoc, quod erat maximum, quater a me jam captum: quatuor enim turres, et quatuor muros, cepi, et arcem eorum totam: ex qua me nives, frigora, imbres, detruſerunt: indigneque, mi Cicero, oppidum captum et bellum jam confectum relinquere ſum coactus. Quare te rogo, ſi opus erit, ad Cæſarem meam cauſam agas, meque tibi in omnes partes defendendum putes; hoc exiſtimans, neminem te tui amantiorem habere. Vale. Nonis Decemb. Narona.

M. T. C. P. Vatinio Imperatori S. D.

XI. GRATA tibi mea eſſe officia non miror: cognovi enim te gratiſſimum omnium; idque nunquam deſtiti prædicare: nec enim tu mihi habuiſti modo gratiam, verum etiam cumulatiſſime retuliſti. Quamobrem reliquis tuis rebus omnibus pari me ſtudio erga te et eadem voluntate cognoſces. Quod mihi fœminam primariam, Pompeiam, uxorem tuam, commendas; cum Sura noſtro ſtatim, tuis literis lectis, locutus ſum, ut ei meis verbis diceret, ut, quidquid opus eſſet, mihi denuntiaret: me omnia, quæ ea vellet, ſummo ſtudio curaque facturum: itaque faciam; eamque, ſi opus eſſe videbitur, ipſe conveniam. Tu tamen ei velim ſcribas, ut nullam rem neque tam magnam, neque tam parvam, putet, quæ mihi aut difficilis, aut parum me digna, videatur. Omnia, quæ in tuis rebus agam, et non laborioſa mihi et honeſta videbuntur. De Dionyſio, ſi me amas, confice. Quamcunque ei fidem dederis, præſtabo. Si vero improbus fuerit, ut eſt, duces eum captivum in triumpho. Dalmatiis dii male faciant, qui tibi moleſti ſunt. Sed, ut ſcribis, brevi capientur, et illuſtrabunt res tuas geſtas; ſemper enim habiti ſunt bellicoſi. Vale.

M. C. L. Lucceio, Q. F. S. D.

XII. CORAM me tecum eadem hæc agere ſæpe conantem deterruit pudor quidam pene ſubruſticus; quæ nunc expromam abſens audacius; epiſtola enim non erubeſcit. Ardeo cupiditate incredibili, neque, ut ego arbitror, reprehendenda, nomen ut noſtrum ſcriptis illuſtretur et celebretur tuis; quod etſi mihi ſæpe oſtendis te eſſe facturum, tamen ignoſcas velim huic feſtinationi meæ. Genus enim ſcriptorum tuorum etſi erat

ſemper a me vehementer expectatum, tamen vicit opinionem meam, meque ita vel cepit, vel incendit, ut cuperem quam celerrime res noſtras monumentis commendari tuis. Neque enim me ſolum commemoratio poſteritatis ad ſpem quandam immortalitatis rapit; ſed etiam illa cupiditas, vel ut auctoritate teſtimonii tui, vel indicio benevolentiæ, vel ſuavitate ingenii, vivi perfruamur. Neque tamen, hæc cum ſcribebam, eram neſcius, quantis oneribus premerere ſuſceptarum rerum et jam inſtitutarum: ſed quia videbam Italici belli et civilis hiſtoriam jam a te pene eſſe perfectam, dixeras autem mihi te reliquas res ordiri; deeſſe mihi nolui, quin te admonerem, ut cogitares, conjunctene malles cum reliquis rebus noſtra contexere, an, ut multi Græci fecerunt, Calliſthenes Troicum bellum, Timæus Pyrrhi, Polybius Numantinum; qui omnes a perpetuis ſuis hiſtoriis ea, quæ dixi, bella ſeparaverunt; tu quoque item civilem conjurationem ab hoſtilibus externiſque bellis ſejungeres. Equidem ad noſtram laudem non multum video intereſſe: ſed ad properationem meam quiddam intereſt, non te expectare dum ad locum venias, ac ſtatim cauſam illam totam et tempus arripere. Et ſimul ſi uno in argumento unaque in perſona mens tua tota verſabitur, cerno jam animo, quanto omnia uberiora atque ornatiora futura ſint. Neque tamen ignoro, quam impudenter faciam, qui primum tibi tantum oneris imponam, (poteſt enim mihi denegare occupatio tua) deinde etiam, ut ornes me, poſtulem. Quid, ſi illa tibi non tantopere videntur ornanda? Sed tamen, qui ſemel verecundiæ fines tranſierit, eum bene et naviter oportet eſſe impudentem. Itaque te plane etiam atque etiam rogo, ut et ornes ea vehementius etiam, quam fortaſſe ſentis, et in eo leges hiſtoriæ negligas; gratiamque illam, de qua ſuaviſſime quodam in procœmio ſcripſiſti, a qua te deflecti non magis potuiſſe demonſtras, quam Herculem Xenophontium illum a voluptate, ea ſi me tibi vehementius commendabit, ne aſpernere; amorique noſtro pluſculum etiam, quam concedet veritas, largiare. Quod ſi te

adducemus, ut hoc ſuſcipias; erit (ut mihi perſuadeo) materies digna facultate et copia tua. A principio enim conjurationis uſque ad reditum noſtrum videtur mihi modicum quoddam corpus confici poſſe: in quo et illa poteris uti civilium commutationum ſcientia, vel in explicandis cauſis rerum novarum, vel in remediis incommodorum, cum et reprehendes ea, quæ vituperanda duces; et, quæ placebunt, exponendis rationibus comprobabis; et, ſi liberius, ut conſueſti, agendum putabis, multorum in nos perfidiam, inſidias, proditionem, notabis. Multam etiam caſus noſtri tibi varietatem in ſcribendo ſuppeditabunt, plenam cujuſdam voluptatis, quæ vehementer animos hominum in legendo ſcripto retinere poſſit. Nihil eſt enim aptius ad delectationem lectoris, quam temporum varietates, fortunæque viciſſitudines: quæ etſi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen erunt jucundæ. Habet enim præteriti doloris ſecura recordatio delectationem: cæteris vero nulla perfunctis propria moleſtia, caſus autem alienos ſine ullo dolore intuentibus, etiam ipſa miſericordia eſt jucunda. Quem enim noſtrum ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miſeratione delectat? qui tum denique ſibi avelli jubet ſpiculum, poſtea quam ei percontanti dictum eſt, clypeum eſſe ſalvum; ut, etiam in vulneris dolore, æquo animo cum laude moreretur. Cujus ſtudium in legendo non erectum Themiſtoclis fuga redituque retinetur? Etenim ordo ipſe annalium mediocriter nos retinet, quaſi enumeratione faſtorum. At viri ſæpe excellentis ancipites variique caſus habent admirationem, expectationem, lætitiam, moleſtiam, ſpem, timorem: ſi vero exitu notabili concluduntur, expletur animus jucundiſſima lectionis voluptate. Quo mihi acciderit optatius, ſi in hac ſententia fueris, ut a continentibus tuis ſcriptis, in quibus perpetuam rerum geſtarum hiſtoriam complecteris, ſecernas hanc quaſi fabulam rerum eventorumque noſtrorum. Habet enim varios actus, multaſque actiones et conſiliorum et temporum. Ac non vereor, ne aſſentatiuncula quadam aucupari

tuam gratiam videar, cum hoc demonſtrem, me a te potiſſimum ornari celebrarique velle. Neque enim tu is es, qui, quid ſis, neſcias; et qui non eos magis, qui te non admirentur, invidos, quam eos, qui laudent, aſſentatores, arbitrere. Neque autem ego ſum ita demens, ut me ſempiternæ gloriæ per eum commendari velim, qui non ipſe quoque in me commendando propriam ingenii gloriam conſequatur. Neque enim Alexander ille gratiæ cauſa ab Apelle potiſſimum pingi, et a Lyſippo fingi, volebat; ſed quod illorum artem cum ipſis, tum etiam ſibi, gloriæ fore putabat. Atque illi artifices corporis ſimulacra ignotis nota faciebant: quæ vel ſi nulla ſint, nihilo ſint tamen obſcuriores clari viri. Nec minus eſt Spartiates Ageſilaus ille perhibendus, qui neque pictam, neque fictam, imaginem ſuam paſſus eſt eſſe, quam qui in eo genere laborarunt; unus enim Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnes imagines omnium ſtatuaſque ſuperavit. Atque hoc præſtantius mihi fuerit, et ad lætitiam animi et ad memoriæ dignitatem, ſi in tua ſcripta pervenero, quam ſi in cæterorum; quod non ingenium mihi ſolum ſuppeditatum fuerit tuum, ſicut Timoleonti a Timæo, aut ab Herodoto Themiſtocli; ſed etiam auctoritas clariſſimi et ſpectatiſſimi viri, et in reipublicæ maximis graviſſimiſque cauſis cogniti atque in primis probati; ut mihi non ſolum præconium, quod, cum in Sigæum veniſſet Alexander, ab Homero Achilli tributum eſſe dixit; ſed etiam grave teſtimonium impertitum clari hominis magnique videatur. Placet enim Hector ille mihi Nævianus, qui non tantum laudari ſe lætatur, ſed addit etiam, *a laudato viro*. Quod ſi a te non impetro, hoc eſt, ſi quæ te res impedierit, (neque enim fas eſſe arbitror, quidquam me rogantem abs te non impetrare) cogar fortaſſe facere, quod nonnulli ſæpe reprehendunt; ſcribam ipſe de me: multorum tamen exemplo et clarorum virorum. Sed, quod te non fugit, hæc ſunt in hoc genere vitia: et verecundius ipſi de ſeſe ſcribant neceſſe eſt, ſi quid eſt laudandum; et prætereant, ſi quid reprehendendum eſt. Accedit etiam, ut

minor ſit fides, minor auctoritas: multi denique reprehendant, et dicant, verecundiores eſſe præcones ludorum gymnicorum, qui cum cæteris coronas impoſuerint victoribus, eorumque nomina magna voce pronuntiarint, cum ipſi ante ludorum miſſionem corona donentur, alium præconem adhibeant, ne ſua voce ipſi ſe victores eſſe prædicent. Hæc nos vitare cupimus; et, ſi recipis cauſam noſtram, vitabimus; idque ut facias, rogamus. Ac ne forte mirere, cur, cum mihi ſæpe oſtenderis te accuratiſſime noſtrorum temporum conſilia atque eventus literis mandaturum, a te id nunc tanto opere et tam multis verbis petamus; illa nos cupiditas incendit, de qua initio ſcripſi, feſtinationis, quod alacres animo ſumus; ut et cæteri viventibus nobis ex libris tuis nos cognoſcant, et noſmetipſi vivi gloriola noſtra perfruamur. His de rebus quid acturus ſis, ſi tibi non eſt moleſtum, reſcribas mihi velim. Si enim ſuſcipis cauſam, conficiam commentarios rerum omnium: ſin autem differs me in tempus aliud, coram tecum loquar. Tu interea non ceſſabis, et ea, quæ habes inſtituta, perpolies, noſque diliges. Vale.

M. C. L. Lucceio, Q. F. S. D.

XIII. QUANQUAM ipſa conſolatio literarum tuarum mihi gratiſſima eſt; declarat enim ſummam benevolentiam conjunctam pari prudentia; tamen illum fructum ex iis literis vel maximum cepi, quod te præclare res humanas contemnentem, et optime contra fortunam paratum armatumque cognovi. Quam quidem laudem ſapientiæ ſtatuo eſſe maximam, non aliunde pendere, nec extrinſecus aut bene aut male vivendi ſuſpenſas habere rationes. Quæ cogitatio cum mihi non omnino excidiſſet, (etenim penitus inſederat) vi tamen tempeſtatum et concurſu calamitatum erat aliquantum labefactata atque convulſa: cui te opitulari et video, et id feciſſe etiam proximis literis, multumque profeciſſe, ſentio. Itaque hoc ſæpius dicendum,

tibique non ſignificandum ſolum, ſed etiam declarandum, arbitror, nihil mihi eſſe potuiſſe tuis literis gratius. Ad conſolandum autem cum illa valent, quæ eleganter copioſeque collegiſti; tum nihil plus, quam quod firmitudinem gravitatemque animi tui perſpexi, quam non imitari turpiſſimum exiſtimo. Itaque hoc etiam fortiorem me puto, quam te ipſum præceptorem fortitudinis, quod tu mihi videre ſpem nonnullam habere, hæc aliquando futura meliora: caſus enim gladiatorii, ſimilitudineſque eæ, tum rationes in ea diſputatione a te collectæ, vetabant me reipublicæ penitus diffidere. Itaque alterum minus mirum, fortiorem te eſſe, cum aliquid ſperes; alterum mirum, ſpe ulla teneri. Quid eſt enim non ita affectum, ut id non deletum extinctumque eſſe fateare? Circumſpice omnia membra reipublicæ, quæ notiſſima ſunt tibi; nullum reperies profecto, quod non fractum debilitatumve ſit. Quæ perſequerer, ſi aut melius ea viderem, quam tu vides, aut commemorare poſſem ſine dolore; quanquam tuis monitis præceptiſque omnis eſt abjiciendus dolor. Ergo et domeſtica feremus, ut cenſes, et publica paulo etiam fortius fortaſſe, quam tu ipſe, qui præcipis. Te enim ſpes aliqua conſolatur, ut ſcribis: nos autem erimus etiam in omnibus deſperatione fortes, ut tu tamen idem et hortaris et præcipis. Das enim mihi jucundas recordationes conſcientiæ noſtræ, rerumque earum, quas, te in primis auctore, geſſimus. Præſtitimus enim patriæ non minus certe, quam debuimus; plus profecto, quam eſt ab animo cujuſquam, aut conſilio, hominis poſtulatum. Ignoſces mihi de meipſo aliquid prædicanti: quarum enim tu rerum cogitatione nos levare ægritudine voluiſti, earum etiam commemoratione lenimur. Itaque, ut mones, quantum potero, me ab omnibus moleſtiis et angoribus abducam; transferamque animum ad ea, quibus ſecundæ res ornantur, adverſæ adjuvantur: tecumque et ero tantum, quantum patietur utriuſque ætas et valetudo; et ſi eſſe una minus poterimus, quam volumus, animorum tamen

conjunctione, iiſdem ſtudiis ita fruemur, ut nunquam non una eſſe videamur. Vale.

L. Lucceius Q. F. M. T. Ciceroni, M. F. S. D.

XIV. *SI vales, bene eſt: valeo ſicut ſoleo; paululo tamen etiam deterius, quam ſoleo Te requiſivi ſæpius, ut viderem: Romæ quia poſtea non fuiſti, quam diſceſſerat, miratus ſum; quod item nunc miror. Non habeo certum, quæ te res hinc maxime retrahat. Si ſolitudine delectare, cum ſcribas, et aliquid agas eorum, quorum conſueſti, gaudeo, neque reprehendo tuum conſilium: nam nihil iſto poteſt eſſe jucundius, non modo miſeris his temporibus et luctuoſis, ſed etiam tranquillis et optatis; præſertim vel animo defatigato tuo, qui nunc requietem quærat ex magnis occupationibus, vel erudito, qui ſemper aliquid ex ſe promat, quod alios delectet, ipſum laudibus illuſtret. Sin autem, ſicut hic dum eras, lacrymis ac triſtitiæ te tradidiſti, doleo, quia doles et angere; nec poſſum te, ſi concedis quod ſentimus ut liberius dicamus, non accuſare. Quid enim? tu ſolus aperta non videbis, qui propter acumen occultiſſima perſpicis? tu non intelliges, te querelis quotidianis nihil proficere? non intelliges duplicari ſollicitudines, quas elevare tua te prudentia poſtulat? Quod ſi non poſſumus aliquid proficere ſuadendo, gratia contendimus, et rogando, ſi quid noſtra cauſa vis, ut iſtis te moleſtiis laxes, et ad convictum noſtrum redeas, et ad conſuetudinem, vel noſtram communem, vel tuam ſolius ac propriam. Cupio non obtundere te, ſi non delectare noſtro ſtudio: cupio deterrere, ne permaneas in incepto: cum duæ res iſtæ contrariæ me conturbent; ex quibus aut in altera mihi velim, ſi potes, obtemperes, aut in altera non offendas. Vale.*

M. Cicero L. Lucceio, Q. F. S.

XV. OMNIS amor tuus ex omnibus partibus ſe oſtendit in his literis, quas a te proxime accepi; non ille quidem mihi ignotus, ſed tamen gratus et optatus: dicerem, jucundus, niſi id verbum in omne tempus perdidiſſem: neque ob eam unam cauſam, quam tu ſuſpicaris, et in qua me, leniſſimis et amantiſſimis verbis utens, re graviter accuſas; ſed quod illius tanti vulneris quæ remedia eſſe debebant, ea nulla ſunt. Quid enim? ad amicoſne confugiam? quam multi ſunt? habuimus enim fere communes, quorum alii occiderunt, alii neſcio quo pacto obduruerunt. Tecum vivere poſſem; equidem et maxime vellem. Vetuſtas, amor, conſuetudo, ſtudia paria: quod vinculum, quæ res, deeſt noſtræ conjunctioni? Poſſumuſne igitur eſſe una? Nec mehercule intelligo, quid impediat. Sed certe adhuc non fuimus, cum eſſemus vicini in Tuſculano, in Puteolano. Nam quid dicam in urbe? in qua, cum forum commune ſit, vicinitas non requiritur. Sed caſu neſcio quo in ea tempora noſtra ætas incidit, ut cum maxime florere nos oporteret, tum vivere etiam puderet. Quod enim mihi poterat eſſe perfugium, ſpoliato et domeſticis et forenſibus ornamentis atque ſolatiis? literæ, credo, quibus utor aſſidue; quid enim aliud facere poſſum? ſed neſcio quomodo ipſæ illæ excludere me a portu et perfugio videntur, et quaſi exprobrare, quod in ea vita maneam, in qua nihil inſit, niſi propagatio miſerrimi temporis. Hic tu ea me abeſſe urbe miraris, in qua domus nihil delectare poſſit? ſummum ſit odium temporum, hominum, fori, curiæ? Itaque ſic literis utor, in quibus conſumo omne tempus, non ut ab his medicinam perpetuam, ſed ut exiguam doloris oblivionem, petam. Quod ſi id egiſſemus, ego atque tu, quod ne in mentem quidem nobis veniebat propter quotidianos metus, omne tempus una fuiſſemus; neque me valetudo tua offenderet,

neque te mœror meus: quod, quantum fieri poterit, conſequamur. Quid enim eſt utrique noſtrum aptius? Propediem te igitur videbo. Vale.

M. T. Cicero Titio S. D.

XVI. ETSI unus ex omnibus minime ſum ad te conſolandum accommodatus, quod tantum ex tuis moleſtiis cepi doloris, ut conſolatione ipſe egerem; tamen cum longius a ſummi luctus acerbitate meus abeſſet dolor, quam tuus, ſtatui noſtræ neceſſitudinis eſſe, meæque in te benevolentiæ, non tacere tanto in tuo mœrore tamdiu; ſed adhibere aliquam modicam conſolationem, quæ levare dolorem tuum poſſet, ſi minus ſanare potuiſſet. Eſt autem conſolatio pervulgata quidem illa maxime, quam ſemper in ore atque in animo habere debemus, Homines nos ut eſſe meminerimus, ea lege natos, ut omnibus telis fortunæ propoſita ſit vita noſtra; neque eſſe recuſandum, quominus ea, qua nati ſumus, conditione vivamus; neve tam graviter eos caſus feramus, quos nullo conſilio vitare poſſimus; eventiſque aliorum memoria repetendis, nihil accidiſſe nobis novi cogitemus. Neque hæ, neque cæteræ conſolationes, quæ ſunt a ſapientiſſimis viris uſurpatæ, memoriæque literis proditæ, tantum videntur proficere debere, quantum ſtatus ipſe noſtræ civitatis, et hæc prolatio temporum perditorum: cum beatiſſimi ſint, qui liberos non ſuſceperunt; minus autem miſeri, qui his temporibus amiſerunt, quam ſi eoſdem bona, aut denique aliqua, republica perdidiſſent. Quod ſi tuum te deſiderium movet, aut ſi tuarum rerum cogitatione mœres, non facile exhauriri tibi iſtum dolorem poſſe univerſum puto. Sin illa te res cruciat, quæ magis amoris eſt, ut eorum, qui occiderunt, miſerias lugeas: ut ea non dicam, quæ ſæpiſſime et legi et audivi, nihil mali eſſe in morte, in qua ſi reſideat ſenſus, immortalitas illa potius, quam mors, ducenda ſit; ſin ſit amiſſus, nulla

videri miſeria debeat, quæ non ſentiatur: hoc tamen non dubitans confirmare poſſum, ea miſceri, parari, impendere, reipublicæ, quæ qui reliquerit, nullo modo mihi quidem deceptus eſſe videatur. Quid eſt enim jam non modo pudori, probitati, virtuti, rectis ſtudiis, bonis artibus, ſed omnino libertati ac ſaluti, loci? Non, mehercule, quemquam audivi hoc graviſſimo et peſtilentiſſimo anno adoleſcentulum aut puerum mortuum, qui mihi non a diis immortalibus ereptus ex his miſeriis atque ex iniquiſſima conditione vitæ videretur. Quare, ſi tibi unum hoc detrahi poteſt, ne quid iis, quos amaſti, mali putes contigiſſe; permultum erit ex mœrore tuo diminutum. Relinquetur enim ſimplex illa jam cura doloris tui, quæ non cum illis communicabitur, ſed ad te ipſum proprie referetur: in qua non eſt jam gravitatis ac ſapientiæ tuæ, quam tu a puero præſtitiſti, ferre immoderatius caſum incommodorum tuorum, qui ſit ab eorum, quos dilexeris, miſeria maloque ſejunctus. Etenim eum ſemper te et privatis in rebus et publicis præſtitiſti, tuenda tibi ut ſit gravitas, et conſtantiæ ſerviendum. Nam quod allatura eſt ipſa diuturnitas, quæ maximos luctus vetuſtate tollit, id nos præcipere conſilio prudentiaque debemus. Etenim ſi nulla unquam fuit liberis amiſſis tam imbecillo mulier animo, quæ non aliquando lugendi modum fecerit: certe nos, quod eſt dies allatura, id conſilio anteferre debemus; neque expectare temporis medicinam, quam repræſentare ratione poſſimus. His ego literis ſi quid profeciſſem, exiſtimabam optandum quiddam me eſſe aſſecutum: ſin minus forte valuiſſent, officio tamen eſſe functum benevolentiſſimi atque amiciſſimi; quem me tibi et fuiſſe ſemper exiſtimes velim, et futurum eſſe confidas. Vale.

M. Cicero P. Sextio P. F. S. D.

XVII. NON oblivione amicitiæ noſtræ, neque intermiſſione conſuetudinis meæ, ſuperioribus temporibus ad te

nullas literas miſi, ſed quod priora tempora in ruinis reipublicæ noſtriſque jacuerunt; poſteriora autem me a ſcribendo tuis injuſtiſſimis atque acerbiſſimis incommodis retardarunt. Cum vero et intervallum jam ſatis longum fuiſſet, et tuam virtutem animique magnitudinem diligentius eſſem mecum recordatus, non putavi eſſe alienum inſtitutis meis hæc ad te ſcribere. Ego te, P. Sexti, et primis temporibus illis, quibus in invidiam abſens et in crimen vocabare, defendi: et cum in tui familiariſſimi judicio ac periculo tuum crimen conjungeretur, ut potui, accuratiſſime te tuamque cauſam tutatus ſum: et proxime, recenti adventu meo, cum rem aliter inſtitutam offendiſſem, ac mihi placuiſſet, ſi adfuiſſem, tamen nulla re ſaluti tuæ defui: cumque eo tempore invidia annonæ, inimici non ſolum tui, verum etiam amicorum tuorum, iniquitas totius judicii, multaque alia reipublicæ vitia, plus, quam cauſa ipſa veritaſque, valuiſſent; Publio tuo neque opera, neque conſilio, neque labore, neque gratia, neque teſtimonio, defui. Quamobrem, omnibus officiis amicitiæ diligenter a me ſancteque ſervatis, ne hoc quidem prætermittendum eſſe duxi, te ut hortarer rogaremque, ut et hominem te et virum eſſe meminiſſes, id eſt, ut communem incertumque caſum, quem neque vitare quiſquam noſtrum, nec præſtare, ullo pacto poteſt, ſapienter ferres, et dolori fortiter ac fortunæ reſiſteres; cogitareſque et in noſtra civitate, et in cæteris, quæ rerum potitæ ſunt, multis fortiſſimis atque optimis viris injuſtis judiciis tales caſus incidiſſe. Illud utinam ne vere ſcriberem, ea te republica carere, in qua neminem prudentem hominem res ulla delectet. De tuo autem filio vereor, ne ſi nihil ad te ſcripſerim, debitum ejus virtuti videar teſtimonium non cepiſſe; ſin autem omnia, quæ ſentio, perſcripſerim, ne refricem meis literis deſiderium ac dolorem tuum. Sed tamen prudentiſſime facies, ſi illius pietatem, virtutem, induſtriam, ubicunque eris, tuam eſſe, tecum eſſe, duces: nec enim minus noſtra ſunt, quæ animo complectimur, quam quæ oculis intuemur. Quamobrem et illius eximia virtus,

ſummuſque in te amor, magnæ tibi conſolationi debet eſſe; et nos cæterique, qui te non ex fortuna, ſed ex virtute, tua pendimus, ſemperque pendemus; et maxime, animi tui conſcientia, cum tibi nihil merito accidiſſe reputabis: ſi et illud adjunges, Homines ſapientes turpitudine, non caſu; et delicto ſuo, non aliorum injuria, commoveri. Ego et memoria noſtræ veteris amicitiæ, et virtute atque obſervantia filii tui, monitus, nullo loco deero, neque ad conſolandum, neque ad levandum, fortunam tuam. Tu ſi quid ad me forte ſcripſeris, perficiam, ne te fruſtra ſcripſiſſe arbitrere. Vale.

M. Cicero T. Fadio S. D.

XVIII. ETSI egomet, qui te conſolari cupio, conſolandus ipſe ſum; propterea quod nullam rem gravius jamdiu tuli, quam incommodum tuum; tamen te magnopere non hortor ſolum, ſed etiam, pro amore noſtro, rogo atque oro, te colligas, virumque præbeas, et qua conditione omnes homines, et quibus temporibus nati ſimus, cogites. Plus tibi virtus tua dedit, quam fortuna abſtulit: propterea quod adeptus es, quod non multi homines novi; amiſiſti, quæ plurimi homines nobiliſſimi. Ea denique videtur conditio impendere legum, judiciorum, temporum, ut optime actum cum eo videatur eſſe, qui quam leviſſima pœna ab hac republica diſceſſerit. Tu vero, qui et fortunas et liberos habeas, et nos cæteroſque neceſſitudine et benevolentia tecum conjunctiſſimos; quique magnam facultatem ſis habiturus nobiſcum et cum omnibus tuis vivendi; et cum unum ſit judicium, ex tam multis, quod reprehendatur, ut quod una ſententia, eaque dubia, potentiæ alicujus condonatum exiſtimetur; omnibus his de cauſis debes iſtam moleſtiam quam leniſſime ferre. Meus animus erit in te liberoſque tuos ſemper, quem tu eſſe vis, et qui eſſe debet.

Cicero Rufo.

XIX. ETSI mihi nunquam dubium fuit, quin tibi eſſem cariſſimus, tamen quotidie magis id perſpicio; extatque id, quod mihi oſtenderas quibuſdam literis, hoc te ſtudioſiorem in me colendo fore, quam in provincia fuiſſes, (etſi, meo judicio, nihil ad tuum provinciale officium addi poteſt) quo liberius judicium eſſe poſſet tuum. Itaque me et ſuperiores literæ tuæ admodum delectaverunt, quibus et expectatum meum adventum abs te amanter videbam, et, cum aliter res cecidiſſet ac putaſſes, te meo conſilio magnopere eſſe lætatum: et his proximis literis magnum cepi fructum et judicii, et officii tui: judicii, quod intelligo, te, (id quod omnes fortes ac boni viri facere debent) nihil putare utile eſſe, niſi quod rectum honeſtumque ſit; officii, quod te mecum, quodcunque cepiſſem conſilii, polliceris fore; quo neque mihi gratius, neque, ut ego arbitror, tibi honeſtius, eſſe quidquam poteſt. Mihi conſilium captum jamdiu eſt: de quo ad te, non quo celandus eſſes, nihil ſcripſi antea; ſed quia communicatio conſilii, tali tempore, quaſi quædam admonitio videtur eſſe officii, vel potius efflagitatio ad coeundam ſocietatem vel periculi, vel laboris. Cum vero ea tua ſit voluntas, humanitas, benevolentia, erga me, libenter amplector talem animum: ſed ita (non enim dimittam pudorem in rogando meum) ſi feceris id, quod oſtendis, magnam habebo gratiam; ſi non feceris, ignoſcam: et alterum timori, alterum mihi, te negare non potuiſſe arbitrabor. Eſt enim res profecto maxima. Quid rectum ſit, apparet; quid expediat, obſcurum eſt: ita tamen, ut, ſi nos ii ſumus, qui eſſe debemus, id eſt, ſtudio digni et literis noſtris, dubitare non poſſimus, quin ea maxime conducant, quæ ſunt rectiſſima. Quare tu, ſi ſimul placebit, ſtatim ad me venies: ſin idem placebit, atque eodem, nec continuo poteris; omnia tibi ut nota ſint, faciam.

Quidquid ſtatueris, te mihi amicum; ſin id quod opto, etiam amiciſſimum, judicabo. Vale.

Cicero Rufo.

XX. QUO modo potuiſſem, te conveniſſem, ſi eo, quo conſtitueras, venire voluiſſes. Quare etſi mei commodi cauſa commovere me noluiſti, tamen ita exiſtimes velim, me antelaturum fuiſſe, ſi ad me miſiſſes, voluntatem tuam commodo meo. Ad ea quæ ſcripſiſti, commodius equidem poſſem de ſingulis ad te rebus ſcribere, ſi M. Tullius, ſcriba meus, adeſſet; a quo mihi exploratum eſt, in rationibus duntaxat referendis (de cæteris rebus affirmare non poſſum) nihil eum feciſſe ſcientem, quod eſſet contra aut rem, aut exiſtimationem tuam: dein, ſi rationum referendarum jus vetus et mos antiquus maneret, me relaturum rationes, niſi tecum pro conjunctione noſtræ neceſſitudinis contuliſſem confeciſſemque, non fuiſſe. Quod igitur feciſſem ad urbem, ſi conſuetudo priſtina maneret, id, cum lege Julia relinquere rationes in provincia neceſſe erat, eaſdemque totidem verbis referre ad ærarium, feci in provincia. Neque ita feci, ut te ad meum arbitrium adducerem; ſed tribui tibi tantum, quantum me tribuiſſe nunquam me pœnitebit: totum enim ſcribam meum, quem tibi video nunc eſſe ſuſpectum, tibi tradidi: tu ei M. Mindium, fratrem tuum, adjunxiſti. Rationes confectæ me abſente ſunt tecum, ad quas ego nihil adhibui præter lectionem. Ita accepi librum a meo ſervo ſcriba, ut eundem acceperim a fratre tuo. Si honor is fuit, majorem tibi habere non potui: ſi fides, majorem tibi habui, quam pene ipſi mihi: ſi providendum fuit, ne quid aliter, ac tibi et honeſtum et utile eſſet, referretur; non habui cui potius id negotii darem, quam cui dedi. Illud quidem certe factum eſt, quod lex jubebat, ut apud duas

civitates, Laodicenſem et Apameenſem, quæ nobis maximæ videbantur, quoniam ita neceſſe erat, rationes confectas et conſolidatas deponeremus. Itaque huic loco primum reſpondeo, me, quanquam juſtis de cauſis rationes deferre properarim, tamen te expectaturum fuiſſe, niſi in provincia relictas rationes pro latis haberem. Quamobrem de Voluſio quod ſcribis, non eſt id rationum: docuerunt enim me periti homines, in his cum omnium peritiſſimus, tum mihi amiciſſimus, C. Camillus, ad Voluſium transferri nomen a Valerio non potuiſſe; ſed prædes Valerianos teneri: neque id erat H-S XXX, ut ſcribis, ſed XIX. Erat enim nobis curata pecunia Valerii mancipis nomine: ex qua reliquum quod erat, in rationibus retuli. Sed ſic me et liberalitatis fructu privas, et diligentiæ, et (quod minime tamen laboro) mediocris etiam prudentiæ. Liberalitatis, quod mavis ſcribæ mei beneficio, quam meo, legatum meum præfectumque maxima calamitate levatos, cum præſertim non deberent eſſe obligati: diligentiæ, quod exiſtimas de tanto officio meo, tanto etiam periculo, nec ſciſſe me quidquam, nec cogitaviſſe; ſcribam, quidquid voluiſſet, cum id mihi ne recitaviſſet quidem, retuliſſe: prudentiæ, cum rem a me non inſipienter excogitatam, ne cogitatam quidem putes. Nam et Voluſii liberandi meum fuit conſilium; et ut multa tam gravis Valerianis prædibus, ipſique T. Mario, depelleretur, a me inita ratio eſt; quam quidem omnes non ſolum probant, ſed etiam laudant: et, ſi verum ſcire vis, hoc uni ſcribæ meo intellexi non nimium placere. Sed ego putavi eſſe viri boni, cum populus ſuum ſervaret, conſulere fortunis tot vel amicorum, vel civium. Nam de Lucceio eſt ita actum, ut, auctore Cn. Pompeio, iſta pecunia in fano poneretur: id ego agnovi meo juſſu eſſe factum: qua pecunia Pompeius eſt uſus, ut tua, quam tu depoſueras, Sextius. Sed hæc ad te nihil intelligo pertinere. Illud me non animadvertiſſe moleſte ferrem, ut adſcriberem, te in fano pecuniam juſſu meo depoſuiſſe, niſi iſta pecunia graviſſimis

eſſet certiſſimiſque monumentis teſtata, cui data, quo ſenatus-conſulto, quibus tuis, quibus meis, literis P. Sextio tradita eſſet. Quæ cum viderem tot veſtigiis impreſſa, ut in his errari non poſſet, non adſcripſi id, quod tua nihil referebat. Ego tamen adſcripſiſſe mallem, cum id te video deſiderare. Sicut ſcribis tibi id eſſe referendum, idem ipſe ſentio; neque in eo quidquam a meis rationibus diſcrepabunt tuæ. Addes enim tu, meo juſſu, quod ego quidem non addidi; nec cauſa eſt cur negem; nec, ſi eſſet, et tu nolles, negarem. Nam de H-S nongentis millibus, certe ita relatum eſt, ut tu, ſive frater tuus referri voluit. Sed, ſi quid eſt, quando de logeo parum gratum eſt, quod ego in rationibus referendis etiam nunc corrigere poſſim; de eo mihi, cum ſenatus-conſulto non ſim uſus, quid per leges liceat, conſiderandum eſt. Te certe in pecunia exacta ita efferre ex meis rationibus relatis non oportuit, niſi quid me fallit; ſunt enim alii peritiores. Illud cave dubites, quin ego omnia faciam, quæ intereſſe tua, aut etiam velle te, exiſtimem, ſi ullo facere modo poſſim. Quod ſcribis de beneficiis, ſcito a me et tribunos militares, et præfectos, et contubernales duntaxat meos, delatos eſſe. In quo quidem ratio me fefellit; liberum enim mihi tempus ad eos deferendos exiſtimabam dari: poſtea certior ſum factus, triginta diebus deferri neceſſe eſſe, quibus rationes retuliſſem. Sane moleſte tuli, non illa beneficia tuæ potius ambitioni reſervata eſſe, quam meæ, qui ambitione nihil uterer. De centurionibus tamen, et de tribunorum militarium contubernalibus, res eſt in integro; genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat. Reliquum eſt de H-S centum millibus, de quibus memini mihi a te Myrina literas eſſe allatas, non mei errati, ſed tui: in quo peccatum videbatur eſſe, ſi modo erat, fratris tui et Tullii. Sed cum id corrigi non poſſet, quod jam depoſitis rationibus ex provincia deceſſimus, credo me quidem tibi pro animi mei voluntate, proque ea ſpe facultatum, quam tum habebamus, quam huma-

niſſime potuerim reſcripſiſſe: ſed neque tum me humanitate literarum mearum obligatum puto, neque tuam hodie epiſtolam de H-S centum ſic accepiſſe, ut ii accipiunt, quibus epiſtolæ per hæc tempora moleſtæ ſunt. Simul illud cogitare debes, me omnem pecuniam, quæ ad me ſalvis legibus perveniſſet, Epheſi apud publicanos depoſuiſſe: id fuiſſe H-S XXII: eam omnem pecuniam Pompeium abſtuliſſe: quod ego ſive æquo animo, ſive iniquo, fero, tu de H-S centum æquo animo ferre debes, et exiſtimare eo minus ad te vel de tuis cibariis, vel de mea liberalitate, perveniſſe. Quod ſi mihi expenſa iſta H-S centum tuliſſes, tamen, quæ tua eſt ſuavitas, quique in me amor, nolles a me hoc tempore æſtimationem accipere: nam numeratum ſi cuperem, non erat. Sed hæc jocatum me putato, ut ego te exiſtimo. Ego tamen cum Tullius rure redierit, mittam eum ad te, ſi quid ad rem putabis pertinere. Hanc epiſtolam cur non ſcindi velim, cauſa nulla eſt. Vale.

M. T. C. L. MESCINIO S. D.

XXI. GRATÆ mihi tuæ literæ fuerunt, ex quibus intellexi, quod etiam ſine literis arbitrabar, te ſumma cupiditate affectum eſſe videndi mei: quod ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam. Nam tecum eſſe, ita mihi omnia, quæ opto, contingant, ut vehementer velim. Etenim, cum eſſet major et virorum, et civium bonorum, et jucundorum hominum, et amantium mei, copia, tamen erat nemo quicum eſſem libentius, quam tecum, et pauci, quibuſcum eſſem æque libenter: hoc vero tempore, cum alii interierint, alii abſint, alii mutati voluntate ſint, unum, medius fidius, tecum diem libentius poſuerim, quam hoc omne tempus cum pleriſque eorum, quibuſcum vivo neceſſario. Noli enim exiſtimare, mihi ſolitudinem non jucundiorem eſſe, qua tamen ipſa uti non

licet, quam ſermones eorum, qui frequentant domum meam, excepto uno, aut ſummum altero. Itaque utor eodem perfugio, quo tibi utendum cenſeo, literulis noſtris; præterea conſcientia etiam conſiliorum meorum. Ego enim is ſum, quemadmodum tu facillime potes exiſtimare, qui nihil unquam mea potius, quam meorum civium, cauſa fecerim: cui niſi invidiſſet is, quem tu nunquam amaſti, (me enim amabas) et ipſe beatus eſſet, et omnes boni. Ego ſum, qui nullius vim plus valere volui, quam honeſtum otium: idemque, cum illa ipſa arma, quæ ſemper timueram, plus poſſe ſenſi, quam illum conſenſum bonorum, quem ego idem effeceram, quavis tuta conditione pacem accipere malui, quam viribus cum valentiore pugnare. Sed et hæc et multa alia coram brevi tempore licebit. Neque me tamen ulla res alia Romæ tenet, niſi expectatio rerum Africanarum: videtur enim mihi res in propinquum adducta diſcrimen. Puto autem mea nonnihil intereſſe, (quanquam id ipſum, quid interſit, non ſane intelligo) veruntamen, quidquid illinc nuntiatum ſit, non longe abeſſe velim a conſiliis amicorum. Eſt enim res jam in eum locum adducta, ut quanquam multum interſit inter eorum cauſas, qui dimicant, tamen inter victorias non multum interfuturum putem. Sed plane animus, qui dubiis rebus forſitan fuerit infirmior, deſperatis confirmatus eſt multum; quem etiam tuæ ſuperiores literæ confirmarunt, quibus intellexi quam fortiter injuriam ferres: juvitque me, tibi cum ſummam humanitatem, tum etiam tuas literas, profuiſſe. Verum enim ſcribam, teneriore mihi animo videbare, ſicut omnes fere, qui vita ingenua in beata civitate et in libera viximus. Sed ut illa ſecunda moderate tulimus, ſic hanc non ſolum adverſam, ſed funditus everſam, fortunam fortiter ferre debemus; ut hoc ſaltem in maximis malis boni conſequamur, ut mortem, quam etiam beati contemnere debeamus, propterea quod nullum ſenſum eſſet habitura, nunc ſic affecti, non modo contemnere debeamus, ſed etiam optare. Tu, ſi me diligis, fruere iſto

otio, tibique perſuade, præter culpam ac peccatum, qua ſemper caruiſti et carebis, homini accidere nihil poſſe, quod ſit horribile aut pertimeſcendum. Ego, ſi videbitur recte fieri poſſe, ad te veniam brevi; ſi quid acciderit, ut mutandum conſilium ſit, te certiorem faciam ſtatim. Tu ita fac cupidus mei videndi ſis, ut iſtinc ne te moveas tam infirma valetudine, niſi ex me prius quæſieris per literas, quid te velim facere. Me velim, ut facis, diligas, valetudinique tuæ et tranquillitati animi ſervias.

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES
LIBER VI.

M. Cicero A. Torquato S. D.

I. ETSI ea perturbatio eſt omnium rerum, ut ſuæ quemque fortunæ maxime pœniteat, nemoque ſit, quin ubivis, quam ibi ubi eſt, eſſe malit; tamen mihi dubium non eſt, quin hoc tempore, bono viro Romæ eſſe miſerrimum ſit. Nam etſi, quocunque in loco quiſquis eſt, idem eſt ei ſenſus, et eadem acerbitas ex interitu rerum et publicarum et ſuarum; tamen oculi augent dolorem, qui ea, quæ cæteri audiunt, intueri coguntur, nec avertere a miſeriis cogitationem ſinunt. Quare etſi multarum rerum deſiderio te angi neceſſe eſt, tamen illo dolore, quo maxime te confici audio, quod Romæ non ſis, animum tuum libera. Etſi enim cum magna moleſtia tuos tuaque deſideras, tamen illa quidem, quæ requiris, ſuum ſtatum tenent, nec melius, ſi tu adeſſes, tenerent, nec ſunt ullo in proprio periculo. Nec debes tu, cum de tuis cogitas, aut præcipuam aliquam fortunam poſtulare, aut communem recuſare. De te autem ipſo, Torquate, eſt tuum ſic agitare animo, ut non adhibeas in conſilium cogitationum tuarum deſperationem, aut timorem. Nec enim is, qui in te adhuc injuſtior, quam tua dignitas poſtulabat, fuit, non magna ſigna dedit animi erga te mitigati. Nec tamen is ipſe, a quo ſalus petitur,

habet explicatam aut exploratam rationem ſalutis ſuæ. Cumque omnium bellorum exitus incerti ſint, ab altera victoria tibi periculum nullum eſſe perſpicio, quod quidem ſejunctum ſit ab omnium interitu; ab altera te ipſum nunquam timuiſſe certe ſcio. Reliquum eſt, ut te id ipſum, quod ego quaſi conſolationis loco pono, maxime excruciet, commune periculum reipublicæ; cujus tanti mali, quamvis docti viri multa dicant, tamen vereor ne conſolatio ulla poſſit vera reperiri, præter illam, quæ tanta eſt, quantum in cujuſque animo roboris eſt atque nervorum. Si enim bene ſentire, recteque facere, ſatis eſt ad bene beateque vivendum, vereor, ne eum, qui ſe optimorum conſiliorum conſcientia ſuſtentare poſſit, miſerum eſſe nefas ſit dicere. Nec enim nos arbitror, victoriæ præmiis ductos, patriam olim, et liberos, et fortunas, reliquiſſe; ſed quoddam nobis officium juſtum, et pium, et debitum reipublicæ noſtræque dignitati, videbamur ſequi: nec cum id faciebamus, tam eramus amentes, ut explorata nobis eſſet victoria. Quare ſi id evenit, quod ingredientibus nobis in cauſam propoſitum fuit accidere poſſe, non debemus ita cadere animis, quaſi aliquid evenerit, quod fieri poſſe nunquam putarimus. Simus igitur ea mente, quam ratio et veritas præſcribit, ut nihil in vita nobis præſtandum præter culpam putemus; eaque cum careamus, omnia humana placate et moderate feramus. Atque hæc eo pertinet oratio, ut, perditis rebus omnibus, tamen ipſa virtus ſe ſuſtentare poſſe videatur. Sed, ſi eſt ſpes aliqua rebus communibus, ea tu, quicunque ſtatus eſt futurus, carere non debes. Atque hæc mihi ſcribenti veniebant in mentem, me eum eſſe, cujus tu deſperationem accuſare ſolitus eſſes, quemque auctoritate tua cunctantem et diffidentem excitare. Quo quidem tempore non ego cauſam noſtram, ſed conſilium, improbabam. Sero enim nos iis armis adverſari videbam, quæ multo ante confirmata per noſmetipſos erant: dolebamque, pilis et gladiis, non conſiliis, neque auctoritatibus noſtris, de jure publico diſceptari. Neque ego ea, quæ facta

ſunt, fore cum dicebam, divinabam futura: ſed, quod et fieri poſſe, et exitioſum fore, ſi eveniſſet, videbam, id ne accideret, timebam; præſertim cum, ſi mihi alterutrum de eventu atque exitu rerum promittendum eſſet, id futurum, quod evenit, exploratius poſſem promittere. Iis enim rebus præſtabamus, quæ non prodeunt in aciem; uſu autem armorum et militum robore inferiores eramus. Sed tu illum animum nunc adhibe, quæſo, quo me tum eſſe oportere cenſebas. Hæc eo ſcripſi, quod mihi Philargyrus tuus omnia de te requirenti, fideliſſimo animo (ut mihi quidem viſus eſt) narravit, te interdum ſollicitum ſolere eſſe vehementius: quod facere non debes, nec dubitare, quin aut aliqua republica ſis futurus, qui eſſe debes; aut perdita, non afflictiore conditione, quam cæteri. Hoc vero tempus, quo exanimati omnes et ſuſpenſi ſumus, hoc moderatiore animo ferre debes, quod et in urbe ea es, ubi nata et alta eſt ratio ac moderatio vitæ; et habes Ser. Sulpicium, quem ſemper unice dilexiſti; qui te profecto et benevolentia et ſapientia conſolatur: cujus ſi eſſemus et auctoritatem et conſilium ſecuti, togati potius potentiam, quam armati victoriam, ſubiſſemus. Sed hæc longiora fortaſſe fuerunt, quam neceſſe fuit: illa, quæ majora ſunt, brevius exponam. Ego habeo, cui plus, quam tibi, debeam, neminem: quibus tantum debebam, quantum tu intelligis, eos mihi hujus belli caſus eripuit. Qui ſim autem hoc tempore, intelligo. Sed quia nemo eſt tam afflictus, qui, ſi nihil aliud ſtudeat, niſi id quod agit, non poſſit navare aliquid et efficere; omne meum conſilium, operam, ſtudium, certe velim exiſtimes tibi tuiſque liberis eſſe debitum.

M. T. C. A. Torquato S. D.

II. PETO a te, ne me putes oblivione tui rarius ad te ſcribere, quam ſolebam, ſed aut gravitate valetudinis, qua tamen jam paulum videor levari, aut quod abſim ab urbe, ut,

qui ad te proficiſcantur, ſcire non poſſim. Quare velim ita ſtatutum habeas, me tui memoriam cum ſumma benevolentia tenere, tuaſque omnes res non minori mihi curæ, quam meas, eſſe. Quod majore in varietate verſata eſt adhuc tua cauſa, quam homines aut volebant, aut opinabantur, mihi crede, non eſt pro malis temporum, quod moleſte feras. Neceſſe eſt enim, aut armis urgeri rempublicam ſempiternis; aut, his poſitis, recreari aliquando; aut funditus interire. Si arma valebunt, nec eos, a quibus reciperis, vereri debes; nec eos, quos adjuviſti. Si armis aut conditione poſitis, aut defatigatione abjectis, aut victoria detractis, civitas reſpiraverit; et dignitate frui tibi et fortunis licebit. Sin omnino interierint omnia, fueritque is exitus, quem vir prudentiſſimus M. Antonius jam tum timebat, cum tantum inſtare malorum ſuſpicabatur; miſera eſt illa quidem conſolatio, tali præſertim civi et viro, ſed tamen neceſſaria, nihil eſſe præcipue cuiquam dolendum in eo, quod accidit univerſis. Quæ vis inſit in his paucis verbis, (plura enim committenda epiſtolæ non erant) ſi attendes, quod facis, profecto etiam ſine meis literis intelliges, te aliquid habere, quod ſperes; nihil quod aut hoc, aut aliquo reipublicæ ſtatu timeas: omnia ſi interierint, cum ſuperſtitem te eſſe reipublicæ, ne, ſi liceat quidem, velis, ferendam eſſe fortunam, præſertim quæ abſit a culpa. Sed hæc hactenus. Tu velim ſcribas ad me quid agas, et ubi futurus ſis; ut, aut quo ſcribam, aut quo veniam, ſcire poſſim. Vale.

M. T. C. A. Torquato S. D.

III. SUPERIORIBUS literis benevolentia magis adductus, quam quod res ita poſtularet, fui longior: neque enim confirmatione noſtra egebat virtus tua; neque erat ea mea cauſa atque fortuna, ut, cui ipſi omnia deeſſent, alterum confirmarem. Hoc item tempore brevior eſſe debeo. Sive enim

nihil tum opus fuit tam multis verbis, nihilo magis nunc opus eſt: ſive tum opus fuit, illud ſatis eſt, præſertim cum acceſſerit nihil novi. Nam etſi quotidie aliquid audimus earum rerum, quas ad te perferri exiſtimo, ſumma tamen eadem eſt, et idem exitus, quem ego tam video animo, quam ea quæ oculis cernimus: nec vero quidquam video, quod non idem te videre certo ſciam. Nam etſi, quem exitum acies habitura ſit, divinare nemo poteſt; tamen et belli exitum video, et, ſi id minus, hoc quidem certe, cum ſit neceſſe alterutrum vincere, qualis futura ſit vel hæc, vel illa, victoria. Idque cum optime perſpexi, tale video, nihil ut mali videatur futurum, ſi id vel ante acciderit, quod vel maximum ad timorem proponitur. Ita enim vivere, ut tum ſit vivendum, miſerrimum eſt: mori autem nemo ſapiens miſerum dixit, ne beato quidem. Sed in ea es urbe, in qua hæc, vel plura et ornatiora, parietes ipſi loqui poſſe videantur. Ego tibi hoc confirmo, etſi levis eſt conſolatio ex miſeriis aliorum, nihilo te nunc majore in diſcrimine eſſe, quam quemvis aut eorum qui diſceſſerint, *aut eorum qui remanſerint.* Alteri dimicant; alteri victorem timent. Sed hæc conſolatio levis eſt; illa gravior, qua te uti ſpero, ego certe utor: nec enim, dum ero, angar ulla re, cum omni vacem culpa; et, ſi non ero, ſenſu omnino carebo. Sed rurſus γλαῦκ᾽ εἰς Ἀθήνας, qui ad te hæc. Mihi tu, tui, tua omnia maximæ curæ ſunt, et, dum vivam, erunt. Vale.

M. T. C. A. TORQUATO S. D.

IV. NOVI, quod ad te ſcriberem, nihil erat: et tamen ſi quid eſſet, ſciebam te a tuis certiorem fieri ſolere. De futuris autem rebus etſi ſemper difficile eſt dicere, tamen interdum conjectura poſſis propius accedere, cum eſt res ejuſmodi, cujus exitus provideri poſſit. Nunc tantum videmur intelligere, non diuturnum bellum: etſi id ipſum nonnullis videatur ſecus.

Equidem cum hæc ſcribebam, aliquid jam actum putabam; non quo *ego certo ſciam*, ſed quod *haud* difficilis erat conjectura. Nam cum omnis belli Mars communis, et cum ſemper incerti exitus præliorum ſunt; tum hoc tempore ita magnæ utrinque copiæ, ita paratæ ad depugnandum, eſſe dicuntur, ut, utercunque vicerit, non ſit mirum futurum. Illa in dies ſingulos magis magiſque opinio hominum confirmatur, etiam ſi inter cauſas armorum aliquantum interſit, tamen inter victorias non multum interfuturum. Alteros propemodum jam ſumus experti; de altero nemo eſt quin cogitet, cum ſit metuendus iratus victor armatus. Hoc loco ſi videor augere dolorem tuum, quem conſolando levare debeam; fateor me communium malorum conſolationem nullam invenire, præter illam; quæ tamen, ſi poſſis eam ſuſcipere, maxima eſt, quaque ego quotidie magis utor; conſcientiam rectæ voluntatis maximam conſolationem eſſe rerum incommodarum; nec eſſe ullum magnum malum, præter culpam. A qua cum tantum abſumus, ut etiam optime ſenſerimus, eventuſque magis noſtri conſilii, quam conſilium, reprehendatur; et cum præſtitimus, quod debuimus, moderate, quod evenit, feramus. Sed hoc mihi tamen non ſumo, ut te conſoler de communibus miſeriis; quæ ad conſolandum majoris ingenii, et ad ferendum ſingularis virtutis, indigent. Illud cuivis facile eſt docere, cur præcipue tu dolere nihil debeas. Ejus enim, qui tardior in te levando fuit, quam fore putaremus, non eſt mihi dubia de tua ſalute ſententia: de aliis autem non arbitror te expectare quid ſentiam. Reliquum eſt, ut te angat, quod abſis a tuis tamdiu. Res moleſta, præſertim ab iis pueris, quibus nihil poteſt eſſe feſtivius. Sed, ut ad te ſcripſi antea, tempus eſt hujuſmodi, ut ſuam quiſque conditionem miſerrimam putet, et, ubi quiſque ſit, ibi eſſe minime velit. Equidem nos quod Romæ ſumus, miſerrimum eſſe duco; non ſolum quod in malis omnibus acerbius eſt videre, quam audire, ſed etiam quod ad omnes caſus ſubitorum periculorum magis objecti ſumus, quam ſi abeſſemus. Etſi

meipſum, conſolatorem tuum, non tantum literæ, quibus ſemper ſtudui, quantum longinquitas temporis mitigavit. Quanto fuerim dolore, meminiſti. In quo prima illa conſolatio eſt, vidiſſe me plus quam cæteros, cum cupiebam, quamvis iniqua conditione, pacem. Quod etſi caſu, non divinatione mea, factum eſt; tamen in hac inani prudentiæ laude delector. Deinde, quod mihi ad conſolationem commune tecum eſt, ſi jam vocer ad exitum vitæ, non ab ea republica avellar, qua carendum eſſe doleam, præſertim cum id ſine ullo ſenſu futurum ſit. Adjuvat etiam ætas, et acta jam vita, quæ cum curſu ſuo bene confecto delectatur, tum vetat in eo vim timere, quo nos jam natura ipſa pene perduxerit. Poſtremo, is vir, vel etiam ii viri hoc bello occiderunt, ut impudentia videatur eandem fortunam, ſi res cogat, recuſare. Equidem mihi omnia propono, nec ullum eſt tantum malum, quod non putem impendere. Sed cum plus in metuendo mali ſit, quam in ipſo illo quod timetur, deſino; præſertim cum impendeat, in quo non modo dolor nullus, verum finis etiam doloris, futurus ſit. Sed hæc ſatis multa, vel plura potius, quam neceſſe fuit: facit autem non loquacitas mea, ſed benevolentia, longiores epiſtolas. Servium diſceſſiſſe Athenis moleſte tuli: non enim dubito, quin magnæ tibi levationi ſolitus ſit eſſe quotidianus congreſſus et ſermo cum familiariſſimi hominis, tum optimi et prudentiſſimi viri. Tu velim te, ut debes et ſoles, tua virtute ſuſtentes. Ego, quæ te velle, quæque ad te et ad tuos pertinere, arbitrabor, omnia ſtudioſe diligenterque curabo: quæ cum faciam, benevolentiam tuam erga me imitabor, merita non aſſequar. Vale.

M. T. C. A. Cæcinæ S. D.

V. QUOTIESCUNQUE filium tuum video, (video autem fere quotidie) polliceor ei ſtudium quidem meum et operam, ſine ulla exceptione aut laboris, aut occupationis,

aut temporis; gratiam autem atque auctoritatem, cum hac exceptione, quantum valeam, quantumque poſſim. Liber tuus et lectus eſt, et legitur a me diligenter, et cuſtoditur diligentiſſime. Res et fortunæ tuæ mihi maximæ curæ ſunt; quæ quidem quotidie faciliores mihi et meliores videntur, multiſque video magnæ eſſe curæ: quorum de ſtudio, et de ſua ſpe, filium ad te perſcripſiſſe certo ſcio. His autem de rebus, quas conjectura conſequi poſſumus, non mihi ſumo, ut plus ipſe proſpiciam, quam te videre atque intelligere mihi perſuaſerim: ſed tamen, quia fieri poteſt, ut tu ea perturbatiore animo cogites, puto eſſe meum, quid ſentiam, exponere. Ea natura rerum eſt, et is temporum curſus, ut non poſſit iſta aut tibi, aut cæteris, fortuna eſſe diuturna; neque hærere in tam bona cauſa, et in tam bonis civibus, tam acerba injuria. Quare ad eam ſpem, quam extra ordinem de te ipſo habemus, non ſolum propter dignitatem et virtutem tuam, (hæc enim ornamenta ſunt tibi etiam cum aliis communia) accedunt tua præcipua, propter eximium ingenium ſummamque virtutem: cui, mehercules, hic, cujus in poteſtate ſumus, multum tribuit. Itaque ne punctum quidem temporis in iſta fortuna fuiſſes, niſi eo ipſo bono tuo, quo delectatur, ſe violatum putaſſet. Quod ipſum lenitur quotidie: ſignificaturque nobis ab iis, qui ſimul cum eo vivunt, tibi hanc ipſam opinionem ingenii apud ipſum plurimum profuturam. Quapropter primum fac animo forti atque magno ſis; ita enim natus, ita educatus, ita doctus es, ita etiam cognitus, ut tibi id faciendum ſit: deinde ſpem quoque habeas firmiſſimam propter eas cauſas, quas ſcripſi. A me vero tibi omnia liberiſque tuis paratiſſima eſſe confidas velim: id enim et vetuſtas noſtri amoris, et mea conſuetudo in meos, et tua multa erga me officia poſtulant. Vale.

M. T. C. A. CÆCINÆ S. D.

VI. VEREOR, ne deſideres officium meum; quod tibi pro noſtra et meritorum multorum, et ſtudiorum, et partium, conjunctione deeſſe non debet: ſed tamen vereor, ne literarum a me officium requiras; quas tibi et jam pridem et ſæpe miſiſſem, niſi quotidie melius expectans, gratulationem, quam confirmationem, animi tui complecti literis maluiſſem. Nunc, ut ſpero, brevi gratulabimur. Itaque in aliud tempus id argumentum epiſtolæ differo. His autem literis animum tuum, quem minime imbecillem eſſe et audio et ſpero, etſi non ſapientiſſimi, at amiciſſimi hominis auctoritate confirmandum etiam atque etiam puto; nec iis quidem verbis, quibus te conſoler ut afflictum, et jam omni ſpe ſalutis orbatum, ſed ut eum, de cujus incolumitate non plus dubitem, quam te memini dubitare de mea. Nam cum me ex republica expuliſſent ii, qui illam cadere poſſe ſtante me non putarunt, memini me ex multis hoſpitibus, qui ad me ex Aſia, in qua tu eras, venerant, audire, te de glorioſo et celeri reditu meo confirmare. Si te ratio quædam Etruſcæ diſciplinæ, quam a patre, nobiliſſimo atque optimo viro, acceperas, non fefellit; ne nos quidem noſtra divinatio fallet, quam cum ſapientiſſimorum virorum monumentis atque præceptis, plurimoque, ut tu ſcis, doctrinæ ſtudio, tum magno etiam uſu tractandæ reipublicæ, magnaque noſtrorum temporum varietate, conſecuti ſumus. Cui quidem divinationi hoc plus confidimus, quod ea nos nihil in his tam obſcuris rebus tamque perturbatis unquam omnino fefellit. Dicerem, quæ ante futura dixiſſem, ni vererer, ne ex eventis fingere viderer. Sed tamen plurimi ſunt teſtes, me et initio, ne conjungeret ſe cum Cæſare, monuiſſe Pompeium, et poſtea, ne ſejungeret: conjunctione frangi ſenatus opes, disjunctione civile bellum excitari, videbam. Atque utebar familiariſſime

Cæſare, Pompeium faciebam plurimi: ſed erat meum conſilium cum fidele Pompeio, tum ſalutare utrique. Quæ præterea providerim, prætereo: nolo enim hunc de me optime meritum exiſtimare, ea me ſuaſiſſe Pompeio, quibus ille ſi paruiſſet, eſſet hic quidem clarus in toga et princeps; ſed tantas opes, quantas nunc habet, non haberet. Eundum in Hiſpaniam cenſui; quod ſi feciſſet, civile bellum nullum omnino fuiſſet. Rationem haberi abſentis non tam pugnavi ut liceret, quam ut, cum, ipſo conſule pugnante, populus juſſerat, haberetur. Cauſa orta belli eſt: quid ego prætermiſi aut monitorum, aut querelarum, cum vel iniquiſſimam pacem juſtiſſimo bello anteferrem? Victa eſt auctoritas mea, non tam a Pompeio, (nam is movebatur) quam ab iis, qui, duce Pompeio freti, peropportunam et rebus domeſticis et cupiditatibus ſuis illius belli victoriam fore putabant. Suſceptum bellum eſt, quieſcente me: depulſum ex Italia, manente me, quoad potui: ſed valuit apud me plus pudor meus, quam timor: veritus ſum deeſſe Pompeii ſaluti, cum ille aliquando non defuiſſet meæ. Itaque vel officio, vel fama bonorum, vel pudore, victus, ut in fabulis Amphiaraus, ſic ego prudens et ſciens ad peſtem ante oculos poſitam ſum profectus. Quo in bello nihil adverſi accidit non prædicente me. Quare, cum ut augures et aſtrologi ſolent, ego quoque augur publicus ex meis ſuperioribus prædictis conſtitui apud te auctoritatem augurii et divinationis meæ, debebit habere fidem noſtra prædictio. Non igitur ex alitis involatu, nec e cantu ſiniſtro oſcinis, ut in noſtra diſciplina eſt, nec ex tripudiis ſoliſtimis aut ſoniviis tibi auguror: ſed habeo alia ſigna, quæ obſervem; quæ etſi non ſunt certiora illis, minus tamen habent vel obſcuritatis, vel erroris. Notantur autem mihi ad divinandum ſigna duplici quadam via; quarum alteram duco a Cæſare ipſo, alteram e temporum civilium natura atque ratione. In Cæſare hæc ſunt: mitis clemenſque natura, qualis exprimitur præclaro illo libro Querelarum tuarum. Accedit, quod mirifice ingeniis excellentibus, quale eſt tuum, delectatur.

Præterea cedit multorum juſtis et officio incenſis, non inanibus aut ambitioſis, voluntatibus : in quo vehementer eum conſentiens Etruria movebit. Cur hæc igitur adhuc parum profecerunt ? Quia non putat ſe ſuſtinere cauſas poſſe multorum, ſi tibi, cui juſtius videtur iraſci poſſe, conceſſerit. Quæ eſt igitur, inquies, ſpes ab irato ? Ex eodem fonte ſe hauſturum intelligit laudes ſuas, e quo ſit leviter adſperſus. Poſtremo homo valde eſt acutus et multum providens : intelligit, te, hominem in parte Italiæ minime contemnenda facile omnium nobiliſſimum, et in communi republica cuivis ſummorum tuæ ætatis vel ingenio, vel gratia, vel fama populi Romani, parem, non poſſe prohibere republica diutius. Nollet hoc temporis potius eſſe aliquando beneficium, quam jam ſuum. Dixi de Cæſare: nunc dicam de temporum rerumque natura. Nemo eſt tam inimicus ei cauſæ, quam Pompeius animatus melius, quam paratus, ſuſceperat, qui nos malos cives dicere, aut homines improbos, audeat. In quo admirari ſoleo gravitatem, et juſtitiam, et ſapientiam, Cæſaris : nunquam niſi honorificentiſſime Pompeium appellat. At in ejus perſonam multa fecit aſperius. Armorum iſta et victoriæ ſunt facta, non Cæſaris. At nos quemadmodum eſt complexus ? Caſſium ſibi legavit ; Brutum Galliæ præfecit, Sulpicium Græciæ ; Marcellum, cui maxime ſuccenſebat, cum ſumma illius dignitate reſtituit. Quo igitur hæc ſpectant? Rerum hoc natura et civilium temporum non patietur ; nec manens, nec mutata ratio feret, primum, ut non in cauſa pari eadem ſit et conditio et fortuna omnium ; deinde, ut in eam civitatem boni viri et boni cives, nulla ignominia notati, non revertantur, in quam tot nefariorum ſcelerum condemnati reverterunt. Habes augurium meum ; quo, ſi quid addubitarem, non potius uterer, quam illa conſolatione, qua facile fortem virum ſuſtentarem : te, ſi explorata victoria arma ſumpſiſſes pro republica, (ita enim tum putabas) non nimis eſſe laudandum : ſin, propter incertos exitus eventuſque bellorum, poſſe accidere, ut vinceremur, putaſſes ; non debere te ad ſecundam

fortunam bene paratum fuiſſe, adverſam ferre nullo modo poſſe. Diſputarem etiam, quanto ſolatio tibi conſcientia tui facti, quantæve delectationi in rebus adverſis literæ eſſe deberent. Commemorarem non ſolum veterum, ſed horum etiam recentium vel ducum, vel comitum tuorum, graviſſimos caſus. Etiam externos multos claros viros nominarem. Levat enim dolorem communis quaſi legis et humanæ conditionis recordatio. Exponerem etiam, quemadmodum hic, et quanta in turba, quantaque in confuſione rerum omnium, viveremus. Neceſſe eſt enim minore deſiderio perdita republica carere, quam bona. Sed hoc genere nihil opus eſt. Incolumem te cito, ut ſpero, vel potius, ut perſpicio, videbimus. Interea tibi abſenti, et huic, qui adeſt, imagini animi et corporis tui, conſtantiſſimo atque optimo filio tuo, ſtudium, officium, operam, laborem meum, jampridem et pollicitus ſum et detuli: nunc hoc amplius, quod me amiciſſime quotidie magis Cæſar amplectitur: familiares quidem ejus, ſicuti neminem. Apud quem quidquid valebo vel auctoritate, vel gratia, valebo tibi. Tu cura, ut cum firmitudine te animi, tum etiam ſpe optima, ſuſtentes. Vale.

A. Cæcina M. Ciceroni S. D.

VII. *QUOD tibi non tam celeriter liber eſt redditus, ignoſce timori noſtro, et miſerere temporis. Filius, ut audio, pertimuit, neque injuria, ſi liber exiſſet, (cum non tam intereſt, quo animo ſcribatur, quam quo accipiatur) ne ea res inepte mihi noceret, cum præſertim adhuc ſtyli pœnas dem. Qua quidem in re ſingulari ſum fato: nam, cum mendum ſcripturæ litura tollatur, ſtultitia fama multetur, meus error exilio corrigitur; cujus ſumma criminis eſt, quod armatus adverſario maledixi. Nemo noſtrum eſt, ut opinor, quin vota victoriæ ſuæ fecerit; nemo, quin, etiam cum de alia re immolaret, tamen eo quidem ipſo tempore, ut quam primum Cæſar ſuperaretur, optarit. Hoc ſi non cogitat, omnibus rebus felix eſt.*

Si ſcit, et perſuaſus eſt, quid iraſcitur ei, qui aliquid ſcripſit contra ſuam voluntatem, cum ignorit omnibus, qui multa deos venerati ſint contra ejus ſalutem? Sed, ut eodem revertar, cauſa hæc fuit timoris. Scripſi de te parce medius fidius et timide, non revocans me ipſe, ſed pene refugiens. Genus autem hoc ſcripturæ non modo liberum, ſed incitatum atque elatum, eſſe debere, quis ignorat? Solutum exiſtimatur eſſe alteri maledicere; tamen cavendum eſt, ne in petulantiam incidas. Impeditum, ſe ipſum laudare; ne vitium arrogantiæ ſubſequatur. Solum vero liberum, alterum laudare; de quo quidquid detrahas, neceſſe eſt aut infirmitati, aut invidiæ, aſſignetur. Ac neſcio, an tibi gratius opportuniuſque acciderit. Nam quod præclare facere non poteram, primum erat non attingere; ſecundum beneficium, quam parciſſime facere. Sed tamen ego quidem me ſuſtinui: multa minui, multa ſuſtuli, complura ne poſui quidem. Quemadmodum igitur, ſcalarum gradus ſi alios tollas, alios incidas, nonnullos male hærentes relinquas, ruinæ periculum ſtruas, non adſcenſum pares; ſic tot malis cum vinctum, tum fractum, ſtudium ſcribendi, quid dignum auribus aut probabile poteſt afferre? Cum vero ad ipſius Cæſaris nomen veni, toto corpore contremiſco, non pœnæ metu, ſed illius judicii; totum enim Cæſarem non novi. Quem putas animum eſſe, ubi ſecum loquitur? hoc probabit: hoc verbum ſuſpicioſum eſt: quid ſi hoc muto? at vereor ne pejus ſit. Age vero, laudo aliquem, num offendo? cum porro offendam, quid ſi non vult? armati ſtylum perſequitur; victi et nondum reſtituti quid faciet? Auges etiam tu mihi timorem, qui in Oratore *tuo caves tibi per Brutum, et ad excuſationem ſocium quæris. Ubi hoc omnium patronus facis, quid me, veterem tuum, nunc omnium, clientem ſentire oportet? In hac igitur calumnia timoris, et cæcæ ſuſpicionis tormento, cum plurima ad alieni ſenſus conjecturam, non ad ſuum judicium, ſcribantur, quam difficile ſit evadere, ſi minus expertus es, quod te ad omnia ſummum atque excellens ingenium armavit, nos ſentimus. Sed tamen ego filio dixeram, librum tibi legeret, et auferret; aut ea conditione daret, ſi reciperes te correcturum, hoc eſt, ſi totum alium faceres. De Aſiatico itinere, quanquam ſumma neceſſitas premebat,*

ut imperaſti, feci. Te pro me quid horter? vides tempus veniſſe, quo neceſſe ſit de nobis conſtitui. Nihil eſt, mi Cicero, quod filium meum expectes: adoleſcens eſt; omnia excogitare vel ſtudio, vel ætate, vel metu, non poteſt. Totum negotium tu ſuſtineas oportet: in te mihi omnis ſpes eſt. Tu, pro tua prudentia, quibus rebus gaudeat, quibus capiatur Cæſar, tenes: a te omnia proficiſcantur, et per te ad exitum perducantur, neceſſe eſt. Apud ipſum multum, apud ejus omnes plurimum, potes. Unum tibi ſi perſuaſeris, non hoc eſſe tui muneris, ſi quid rogatus fueris, ut facias, (quanquam id magnum et amplum eſt) ſed totum tuum eſſe onus; perficies: niſi forte aut in miſeria nimis ſtulte, aut in amicitia nimis impudenter, tibi onus impono. Sed utrique rei excuſationem tuæ vitæ conſuetudo dat. Nam quod ita conſueris pro amicis laborare, non jam ſic ſperant abs te, ſed etiam ſic imperant tibi familiares. Quod ad librum attinet, quem tibi filius dabit, peto a te ne exeat, aut ita corrigas, ne mihi noceat. Vale.

M. Cicero A. Cæcinæ S. D.

VIII. CUM eſſet mecum Largus, homo tui ſtudioſus, locutus, kalendas Januarias tibi præfinitas eſſe; quod omnibus rebus perſpexeram, quæ Balbus et Oppius abſente Cæſare egiſſent, ea ſolere illi rata eſſe; egi vehementer cum his, ut hoc mihi darent, tibi in Sicilia, quoad vellemus, eſſe uti liceret. Qui mihi conſueſſent aut libenter polliceri, ſi quid eſſet ejuſmodi, quod eorum animos non offenderet, aut etiam negare, et afferre rationem cur negarent, huic meæ rogationi potius non continuo reſponderunt: eodem die tamen ad me reverterunt, mihi hoc dederunt ut eſſes in Sicilia, quoad velles; ſe præſtaturos, nihil ex eo te offenſionis habiturum. Quando, quid tibi permittatur, cognoviſti; quid mihi placeat, puto te ſcire oportere. Actis his rebus, literæ a te mihi redditæ ſunt, quibus a me conſilium petis, quid ſim tibi auctor; in Siciliane

ſubſidas, an ad reliquias Aſiaticæ negotiationis proficiſcare. Hæc tua deliberatio non mihi convenire viſa eſt cum oratione Largi. Ille enim mecum, quaſi tibi non liceret in Sicilia diutius commorari, ita locutus erat: tu autem, quaſi conceſſum ſit, ita deliberas. Sed ego, ſive hoc, ſive illud eſt, in Sicilia cenſeo commorandum. Propinquitas locorum vel ad impetrandum adjuvat crebris literis et nuntiis, vel ad reditus celeritatem, re aut impetrata, quod ſpero, aut aliqua ratione confecta. Quamobrem cenſeo magno opere commorandum. T. Furfanio Poſtumo, familiari meo, legatiſque ejus, item meis familiaribus, diligentiſſime te commendabo, cum venerint: erant enim omnes Mutinæ. Viri ſunt optimi, et tui ſimilium ſtudioſi, et mei neceſſarii. Quæ mihi venient in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabor, ea mea ſponte faciam. Si quid ignorabo, de eo admonitus omnium ſtudia vincam. Ego etſi coram de te cum Furfanio ita loquar, ut tibi literis meis ad eum nihil opus ſit; tamen, quoniam tuis placuit te habere meas literas, quas ei redderes, morem his geſſi. Earum literarum exemplum infra ſcriptum eſt. Vale.

M. T. C. T. Furfanio, Procos. S. D.

IX. CUM A. Cæcina tanta mihi familiaritas conſuetudoque ſemper fuit, ut nulla major eſſe poſſit. Nam et patre ejus, claro homine et forti viro, plurimum uſi ſumus; et hunc a puero, quod et ſpem magnam mihi afferebat ſummæ probitatis ſummæque eloquentiæ, et vivebat mecum conjunctiſſime, non ſolum officiis amicitiæ, ſed etiam ſtudiis communibus, ſic ſemper dilexi, ut non ullo cum homine conjunctius viverem. Nihil attinet me plura ſcribere. Quam mihi neceſſe eſt ejus ſalutem et fortunas, quibuſcunque rebus poſſim, tueri, vides. Reliquum eſt, ut, cum cognorim pluribus rebus, quid tu et de bonorum fortuna et de reipublicæ calamitatibus ſentires,

nihil a te petam, niſi ut ad eam voluntatem, quam tua ſponte erga Cæcinam habiturus eſſes, tantus cumulus accedat commendatione mea, quanti me a te fieri intelligo. Hoc mihi gratius facére nihil potes. Vale.

M. T. C. Trebiano S. D.

X. EGO quanti te faciam, ſemperque fecerim, quanti me a te fieri intellexerim, ſum mihi ipſe teſtis. Nam et conſilium tuum, vel caſus potius, diutius in armis civilibus commorandi, ſemper mihi magno dolori fuit; et hic eventus, quod tardius, quam eſt æquum, et quam ego vellem, recuperas fortunam et dignitatem tuam, mihi non minori curæ eſt, quam tibi ſemper fuerunt caſus mei. Itaque et Poſtumuleno, et Seſtio, et ſæpiſſime Attico noſtro, proximeque Theudæ, liberto tuo, totum me patefeci; et hæc his ſingulis ſæpe dixi, quacunque re poſſem, me tibi et liberis tuis ſatisfacere cupere; idque tu ad tuos velim ſcribas: hæc quidem certe, quæ in poteſtate mea ſunt, ut operam, conſilium, rem, fidem meam, ſibi ad omnes res parata putent. Si auctoritate et gratia tantum poſſem, quantum in ea republica, de qua ita meritus ſum, poſſe deberem; tu quoque is eſſes, qui fuiſti, cum omni gradu ampliſſimo digniſſimus, tum certe ordinis tui facile princeps. Sed cum eodem tempore, eademque de cauſa, noſtrum uterque cecidit, tibi et illa polliceor, quæ ſupra ſcripſi, quæ ſunt adhuc mea; et ea, quæ præterea videor mihi ex aliqua parte retinere, tanquam ex reliquiis priſtinæ dignitatis. Neque enim ipſe Cæſar, ut multis rebus intelligere potui, eſt alienus a nobis; et omnes fere familiariſſimi ejus, caſu devincti magnis meis veteribus officiis, me diligenter obſervant et colunt. Itaque ſi qui mihi erit aditus de tuis fortunis, id eſt, de tua incolumitate, in qua ſunt omnia, agendi, quod quidem quotidie magis ex eorum ſermonibus adducor ut ſperem, agam per me

ipſe et moliar. Singula perſequi non eſt neceſſe: univerſum ſtudium meum et benevolentiam ad te defero. Sed magni mea intereſt, hoc tuos omnes ſcire, quod tuis literis fieri poteſt; ut intelligant omnia Ciceronis patere Trebiano. Hoc eo pertinet, ut nihil exiſtiment eſſe tam difficile, quod non, pro te mihi ſuſceptum, jucundum ſit futurum.

Antea miſiſſem ad te literas, ſi genus ſcribendi invenirem: tali enim tempore, aut conſolari amicorum eſt, aut polliceri. Conſolatione non utebar, quod ex multis audiebam, quam fortiter ſapienterque ferres injuriam temporum, quamque te vehementer conſolaretur conſcientia factorum et conſiliorum tuorum: quod quidem ſi facis, magnum fructum ſtudiorum optimorum capis, in quibus te ſemper ſcio eſſe verſatum; idque ut facias, etiam atque etiam te hortor. Simul et illud tibi, homini peritiſſimo rerum, et exemplorum, et omnis vetuſtatis, ne ipſe quidem rudis, ſed in ſtudio minus fortaſſe quam vellem, at in rebus atque uſu plus etiam quam vellem, verſatus, ſpondeo, tibi iſtam acerbitatem et injuriam non diuturne fore. Nam et ipſe qui plurimum poteſt, quotidie mihi delabi ad æquitatem et ad rerum naturam videtur: et ipſa cauſa ea eſt, ut jam ſimul cum republica, quæ in perpetuum jacere non poteſt, neceſſario reviviſcat atque recreetur: quotidieque aliquid fit lenius et liberalius, quam timebamus. Quæ quoniam in temporum inclinationibus ſæpe parvis poſita ſunt, omnia momenta obſervabimus, neque ullum prætermittemus tui juvandi et levandi locum. Itaque illud alterum, quod dixi, literarum genus quotidie mihi, ut ſpero, fiet proclivius, ut etiam polliceri poſſim. Id re, quam verbis, faciam libentius. Tu velim exiſtimes, et plures te amicos habere, quam qui in iſto caſu ſint ac fuerint, quantum quidem ego intelligere potuerim; et me concedere eorum nemini. Fortem fac animum habeas et magnum, quod eſt in uno te. Quæ ſunt in fortuna, temporibus regentur, et conſiliis noſtris providebuntur. Vale.

M. Cicero Trebiano S. D.

XI. DOLABELLAM antea tantummodo diligebam; obligatus ei nihil eram; nec enim acciderat mihi opus eſſe, et ille mihi debebat, quod non defueram ejus periculis. Nunc tanto ſum devinctus ejus beneficio, quod et antea in re, et hoc tempore in ſalute tua, cumulatiſſime mihi ſatisfecit, ut nemini plus debeam. Qua in re tibi gratulor ita vehementer, ut te quoque mihi gratulari, quam gratias agere, malim: alterum omnino non deſidero, alterum vere facere poteris. Quod reliquum eſt, quando tibi virtus et dignitas tua reditum ad tuos aperuit, eſt tuæ ſapientiæ magnitudiniſque animi, quid amiſeris oblivifci, quid recuperaris cogitare. Vives cum tuis, vives nobiſcum. Plus acquiſiſti dignitatis, quam amiſiſti rei familiaris: quæ ipſa tum eſſet jucundior, ſi ulla res eſſet publica. Veſtorius noſter familiaris ad me ſcripſit, te mihi maximas gratias agere. Hæc prædicatio tua mihi valde grata eſt, eaque te uti facile patior, cum apud alios, tum mehercule apud Syronem, noſtrum amicum: quæ enim facimus, ea prudentiſſimo cuique maxime probata eſſe volumus. Te cupio videre quam primum. Vale.

M. T. Cicero Ampio S. D.

XII. GRATULOR tibi, mi Balbe, vereque gratulor: nec ſum tam ſtultus, ut te uſura falſi gaudii frui velim, deinde frangi repente, atque ita cadere, ut nulla res ad æquitatem te animi poſſit poſtea extollere. Egi tuam cauſam apertius, quam mea tempora ferebant. Vincebatur enim fortuna ipſa debilitatæ gratiæ noſtræ tui caritate, et meo perpetuo erga te amore, culto a te diligentiſſime. Omnia promiſſa, confirmata,

certa, et rata ſunt, quæ ad reditum et ad ſalutem tuam pertinent. Vidi, cognovi, interfui. Etenim omnes Cæſaris familiares ſatis opportune habeo implicatos conſuetudine et benevolentia, ſic ut, cum ab illo diſceſſerint, me habeant proximum. Hoc Panſa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matius, Poſtumius, plane ita faciunt, ut me unice diligant. Quod ſi mihi per me efficiendum fuiſſet, non me pœniteret pro ratione temporum ita eſſe molitum. Sed nihil eſt a me inſervitum temporis cauſa: veteres mihi neceſſitudines cum his omnibus intercedunt, quibuſcum ego agere de te non deſtiti. Principem tamen habuimus Panſam, tui ſtudioſiſſimum, mei cupidum, qui valeret apud illum non minus auctoritate, quam gratia. Cimber autem Tillius mihi plane ſatisfecit. Valent tamen apud Cæſarem non tam ambitioſæ rogationes, quam neceſſariæ: quam quia Cimber habebat, plus valuit, quam pro ullo alio valere potuiſſet. Diploma ſtatim non eſt datum, quod mirifica eſt improbitas in quibuſdam, qui tuliſſent acerbius veniam tibi dari, quem illi appellant *tubam belli civilis:* multaque ita dicunt, quaſi non gaudeant id bellum incidiſſe. Quare viſum eſt occultius agendum, neque ullo modo divulgandum, de te jam eſſe perfectum: ſed id erit perbrevi; nec dubito, quin, legente te has literas, confecta jam res futura ſit. Panſa quidem mihi, gravis homo et certus, non ſolum confirmavit, verum etiam recepit, perceleriter ſe ablaturum diploma. Mihi tamen placuit hæc ad te perſcribi: minus enim te firmum ſermo Epuleiæ tuæ, lacrymæque Ampiæ declarabant, quam ſignificant tuæ literæ; atque illæ arbitrabantur, cum a te abeſſent ipſæ, multo in graviore te cura futurum. Quare magno opere putavi, angoris et doloris tui levandi cauſa, pro certis ad te ea, quæ eſſent certa, perſcribi. Scis, me antea ſic ſolitum eſſe ſcribere ad te, magis ut conſolarer fortem virum atque ſapientem, quam ut exploratam ſpem ſalutis oſtenderem, niſi quam ab ipſa republica, cum hic ardor reſtinctus eſſet, ſperari oportere cenſerem. Recordare tuas literas, quibus et magnum animum mihi ſemper oſtendiſti, et

ad omnes caſus ferendos conſtantem ac paratum: quod ego non mirabar, cum recordarer, te et a primis temporibus ætatis in republica eſſe verſatum; et tuos magiſtratus in ipſa diſcrimina incidiſſe ſalutis fortunarumque communium; et in hoc ipſum bellum eſſe ingreſſum, non ſolum ut victor, beatus; ſed etiam, ſi ita accidiſſet, victus, ut ſapiens eſſes. Deinde, cum ſtudium tuum conſumas in virorum fortium factis memoriæ prodendis, conſiderare debes, nihil tibi eſſe committendum, quamobrem eorum, quos laudas, te non ſimillimum præbeas. Sed hæc oratio magis eſſet apta ad illa tempora, quæ jam effugiſti. Nunc vero tantum te para ad hæc nobiſcum ferenda; quibus ego ſi quam medicinam invenirem, tibi quoque eandem traderem. Sed eſt unum perfugium, doctrina ac literæ, quibus ſemper uſi ſumus: quæ ſecundis rebus delectationem modo habere videbantur, nunc vero etiam ſalutem. Sed, ut ad initium revertar, cave dubites, quin omnia de ſalute ac reditu tuo perfecta ſint. Vale.

Cicero Ligario.

XIII. ETSI tali tuo tempore me aut conſolandi, aut juvandi, tui cauſa ſcribere ad te aliquid pro noſtra amicitia oportebat, tamen adhuc id non feceram; quia neque lenire videbar oratione, neque levare, poſſe dolorem tuum. Poſtea vero quam magnam ſpem habere cœpi, fore ut te brevi tempore incolumem haberemus; facere non potui, quin tibi et ſententiam et voluntatem declararem meam. Primum igitur ſcribam, quod intelligo et perſpicio, non fore in te Cæſarem duriorem. Nam et res eum quotidie, et dies, et opinio hominum, et, ut mihi videtur, etiam ſua natura, mitiorem facit: idque cum de reliquis ſentio, tum de te etiam audio ex familiariſſimis ejus, quibus ego ex eo tempore, quo primum ex Africa nuntius venit, ſupplicare una cum fratribus tuis non deſtiti: quorum quidem

et virtus, et pietas, et amor in te ſingularis, et aſſidua et perpetua cura ſalutis tuæ, tantum proficit, ut nihil ſit, quod non ipſum Cæſarem tributurum exiſtimem. Sed ſi tardius fit, quam volumus; magnis occupationibus ejus, a quo omnia petuntur, aditus ad eum difficiliores fuerunt; et ſimul Africanæ cauſæ iratior, diutius velle videtur eos habere ſollicitos, a quibus ſe putat diuturnioribus eſſe moleſtiis conflictatum. Sed hoc ipſum intelligimus eum quotidie remiſſius et placatius ferre. Quare mihi crede, et memoriæ manda, me tibi id affirmaſſe, te in iſtis moleſtiis diutius non futurum. Cum, quid ſentirem, expoſui; quid vellem tua cauſa, re potius declarabo, quam oratione: et, ſi tantum poſſem, quantum in ea republica, de qua ita ſum meritus, ut tu exiſtimas, poſſe debebam, ne tu quidem in iſtis incommodis eſſes: eadem enim cauſa opes meas fregit, quæ tuam ſalutem in diſcrimen adduxit. Sed tamen, quidquid imago veteris meæ dignitatis, quidquid reliquiæ gratiæ valebunt; ſtudium, conſilium, opera, gratia, fides mea, nullo loco deerit tuis optimis fratribus. Tu fac habeas fortem animum, quem ſemper habuiſti; primum, ob eas cauſas, quas ſcripſi; deinde, quod ea de republica ſemper voluiſti atque ſenſiſti, ut non modo nunc ſecunda ſperare debeas; ſed etiam, ſi omnia adverſa eſſent, tamen conſcientia et factorum et conſiliorum tuorum, quæcunque acciderent, fortiſſimo et maximo animo ferre deberes. Vale.

Cicero Ligario.

XIV. ME ſcito omnem laborem, omnem operam, curam, ſtudium, in tua ſalute conſumere. Nam cum te ſemper maxime dilexi; tum fratrum tuorum, quos æque atque te ſumma benevolentia ſum complexus, ſingularis pietas amorque fraternus nullum me patitur officii erga te ſtudiique munus aut tempus prætermittere. Sed, quæ faciam fecerimque pro te,

ex illorum te literis, quam ex meis, malo cognoſcere. Quid autem ſperem, aut confidam et exploratum habeam, de ſalute tua, id tibi a me declarari volo. Nam ſi quiſquam eſt timidus in magnis periculoſiſque rebus, ſemperque magis adverſos rerum exitus metuens, quam ſperans ſecundos, is ego ſum: et, ſi hoc vitium eſt, eo me non carere confiteor. Ego idem tamen cum a. d. v. kal. intercalares priores, rogatu fratrum tuorum veniſſem mane ad Cæſarem, atque omnem adeundi et conveniendi illius indignitatem et moleſtiam pertuliſſem; cum fratres et propinqui tui jacerent ad pedes, et ego eſſem locutus, quæ cauſa, quæ tuum tempus poſtulabat; non ſolum ex oratione Cæſaris, quæ ſane mollis et liberalis fuit, ſed etiam ex oculis et vultu, ex multis præterea ſignis, quæ facilius perſpicere potui, quam ſcribere, hanc in opinionem diſceſſi, ut mihi tua ſalus dubia non eſſet. Quamobrem fac animo magno fortique ſis; et, ſi turbidiſſima ſapienter ferebas, tranquilliora læte feras. Ego tamen tuis rebus ſic adero, ut difficillimis; neque Cæſari ſolum, ſed etiam amicis ejus omnibus, quos mihi amiciſſimos eſſe cognovi, pro te, ſicut adhuc feci, libentiſſime ſupplicabo. Vale.

Cicero Basilio S.

XV. TIBI gratulor, mihi gaudeo, te amo, tua tueor. A te amari, et quid agas, quidque agatur, certior fieri volo.

Bithynicus Ciceroni S.

XVI. *SI mihi tecum non et multæ et juſtæ cauſæ amicitiæ privatim eſſent, repeterem initia amicitiæ ex parentibus noſtris; quod faciendum iis exiſtimo, qui paternam amicitiam nullis ipſi officiis*

proſecuti ſunt. Itaque contentus ero noſtra ipſorum amicitia; cujus fiducia peto a te, ut abſentem me, quibuſcunque in rebus opus fuerit, tueare, ſi nullum officium tuum apud me intermoriturum exiſtimas. Vale.

M. Cicero Bithynico S.

XVII. CUM cæterarum rerum cauſa cupio eſſe aliquando rempublicam conſtitutam; tum velim mihi credas, accedere id etiam quo magis expetam, promiſſum tuum, quo in literis uteris: ſcribis enim, ſi ita ſit, te mecum eſſe victurum. Gratiſſima mihi tua voluntas eſt; faciſque nihil alienum neceſſitudine noſtra, judiciiſque patris tui de me, ſummi viri. Nam ſic habeto, beneficiorum magnitudine eos, qui temporibus valuerunt, aut valeant, conjunctiores tecum eſſe, quam me; neceſſitudine, neminem. Quamobrem grata mihi eſt et memoria tua noſtræ conjunctionis, et ejus etiam augendæ voluntas. Vale.

Cicero Leptæ.

XVIII. SIMUL accepi a Seleuco tuo literas, ſtatim quæſivi e Balbo per codicillos, quid eſſet in lege. Reſcripſit, Eos qui facerent præconium, vetari eſſe in decurionibus; qui feciſſent, non vetari. Quare bono animo ſint et tui et mei familiares. Neque enim erat ferendum, cum qui hodie haruſpicinam facerent, in ſenatu Romæ legerentur, eos qui aliquando præconium feciſſent, in municipiis decuriones eſſe non licere. De Hiſpaniis novi nihil: magnum tamen exercitum Pompeium habere conſtat: nam Cæſar ipſe ad nos miſit exemplum Paciæci literarum, in quo erat, illi undecim eſſe legio-

nes. Scripſerat etiam Meſſala Q. Salaſſo, P. Curtium fratrem ejus, juſſu Pompeii, inſpectante exercitu, interfectum, quod conſenſiſſet cum Hiſpanis quibuſdam, ſi in oppidum neſcio quod Pompeius rei frumentariæ cauſa veniſſet, eum comprehendere, ad Cæſaremque deducere. De negotio tuo, quod ſponſor es pro Pompeio, ſi Galba conſponſor tuus redierit, homo in re familiari non parum diligens, non deſinam cum illo communicare, ſi quid expediri poſſit; quod videbatur mihi ille confidere. Oratorem meum tantopere a te probari vehementer gaudeo. Mihi quidem ſic perſuadeo, me quidquid habuerim judicii de dicendo, in illum librum contuliſſe: qui ſi eſt talis, qualem tibi videri ſcribis, ego quoque aliquid ſum; ſin aliter, non recuſo, quin, quantum de illo libro, tantundem de mei judicii fama, detrahatur. Leptam noſtrum cupio delectari jam talibus ſcriptis: etſi abeſt maturitas ætatis, jam tamen perſonare aures ejus hujuſmodi vocibus non eſt inutile. Me Romæ tenuit omnino Tulliæ meæ partus. Sed cum ea, quemadmodum ſpero, ſatis firma ſit, teneor tamen, dum a Dolabellæ procuratoribus exigam primam penſionem: et, mehercule, non tam ſum peregrinator jam, quam ſolebam. Ædificia mea me delectabant, et otium. Domus eſt, quæ nulli villarum mearum cedat; otium, omni deſertiſſima regione majus. Itaque ne literæ quidem meæ impediuntur, in quibus ſine ulla interpellatione verſor. Quare, ut arbitror, prius hic te nos, quam iſtic tu nos videbis. Lepta ſuaviſſimus ediſcat Heſiodum; et habeat in ore,

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα.

CICERO LEPTÆ S. D.

XIX. MACULAM officio functum eſſe gaudeo. Ejus Falernum mihi ſemper idoneum viſum eſt diverſorio, ſi modo tecti ſatis eſt ad comitatum noſtrum recipiendum.

Cæteroqui mihi locus non diſplicet, nec ea re Petrinum tuum deſeram: nam et villa, et amœnitas illa, commorationis eſt, non diverſorii. De curatione aliqua munerum regionum, cum Oppio locutus ſum: nam Balbum, poſtea quam tu es profectus, non vidi; tantis pedum doloribus afficitur, ut ſe conveniri nolit. Omnino de tota re, ut mihi videtur, ſapientius faceres, ſi non curares: quod enim eo labore aſſequi vis, nullo modo aſſequere: tanta eſt enim intimorum multitudo, ut ex his aliquis potius effluat, quam novo ſit aditus, præſertim qui nihil afferat præter operam; in qua ille ſe dediſſe beneficium putabit, ſi modo ipſum ſciet, non accepiſſe. Sed tamen aliquid videbimus in quo ſit ſpecies: aliter quidem non modo non appetendum, ſed etiam fugiendum puto. Ego me Aſturæ diutius arbitror commoraturum, quoad ille quandoque veniat. Vale.

Cicero Toranio S.

XX. DEDERAM triduo ante pueris Cn. Plancii literas ad te: eo nunc ero brevior, teque, ut antea conſolabar, hoc tempore monebo. Nihil puto tibi eſſe utilius, quam ibidem opperiri, quoad ſcire poſſis quid tibi agendum ſit. Nam præter navigationis longæ, et hiemalis, et minime portuoſæ, periculum, quod vitaveris; ne illud quidem non quantivis, ſubito, cum certi aliquid audieris, te iſtinc poſſe proficiſci. Nihil eſt cur adventibus te offerre geſtias. Multa præterea metuo, quæ cum Chilone noſtro communicavi. Quid multa? Loco opportuniore in his malis nullo eſſe potuiſti, ex quo te, quocunque opus erit, facillime et expeditiſſime conferas. Quod ſi recipiet ille ſe, ad tempus aderis: ſin (cum multa accidere poſſunt) aliqua res eum vel impediet, vel morabitur, tu ibi eris, ubi omnia ſcire poſſis: hoc mihi prorſus valde placet. De reliquo, ut te ſæpe per literas hortatus ſum, ita velim tibi perſuadeas, te in

hac cauſa nihil habere, quod tibi timendum ſit præter communem caſum civitatis; qui etſi eſt graviſſimus, tamen ita viximus, et id ætatis jam ſumus, ut omnia, quæ non noſtra culpa nobis accidant, fortiter ferre debeamus. Hic tui omnes valent, ſummaque pietate te deſiderant, et diligunt, et colunt. Tu et cura ut valeas, et te iſtinc ne temere commoveas.

Cicero Toranio S.

XXI. ETSI, cum hæc ad te ſcribebam, aut appropinquare exitus hujus calamitoſiſſimi belli, aut jam aliquid actum et confectum, videbatur, tamen quotidie commemorabam, te unum in tanto exercitu mihi fuiſſe aſſenſorem, et me tibi; ſoloſque nos vidiſſe, quantum eſſet in eo bello mali, in quo, ſpe pacis excluſa, ipſa victoria futura eſſet acerbiſſima, quæ aut interitum allatura eſſet, ſi victus eſſes, aut ſi viciſſes, ſervitutem. Itaque ego, quem tum fortes illi viri et ſapientes, Domitii et Lentuli, timidum eſſe dicebant, (eram plane: timebam enim, ne evenirent ea quæ acciderunt) idem nunc nihil timeo, et ad omnem eventum paratus ſum. Cum aliquid videbatur caveri poſſe, tum id negligi dolebam: nunc vero, everſis omnibus rebus, cum conſilio profici nihil poſſit, una ratio videtur, quidquid evenerit, ferre moderate; præſertim cum omnium rerum mors ſit extremum; et mihi ſim conſcius, me, quoad licuerit, dignitati reipublicæ conſuluiſſe; et, hac amiſſa, ſalutem retinere voluiſſe. Hæc ſcripſi, non ut de me ipſe dicerem, ſed ut tu, qui conjunctiſſima fuiſti mecum et ſententia et voluntate, eadem cogitares. Magna enim conſolatio eſt, cum recordare, etiam ſi ſecus acciderit, te tamen recte vereque ſenſiſſe. Atque utinam liceat aliquando aliquo reipublicæ ſtatu nos frui, inter noſque conferre ſollicitudines noſtras, quas pertulimus tum, cum timidi putabamur, quia dicebamus ea

futura, quæ facta ſunt. De tuis rebus nihil eſſe quod timeas, præter univerſæ reipublicæ interitum, tibi confirmo. De me autem ſic velim judices, quantum ego poſſim, me tibi, ſaluti tuæ, liberiſque tuis, ſummo cum ſtudio præſto ſemper futurum. Vale.

Cicero Domitio.

XXII. NON ea res me deterruit, quo minus, poſtea quam in Italiam veniſti, literas ad te mitterem, quod tu ad me nullas miſeras; ſed quia nec quid tibi pollicerer, ipſe egens rebus omnibus, nec quid ſuaderem, cum mihimet ipſi conſilium deeſſet, nec quid conſolationis afferrem in tantis malis, reperiebam. Hæc quanquam nihilo meliora ſunt, nunc etiam atque etiam multo deſperatiora; tamen inanes eſſe meas literas, quam nullas, malui. Ego ſi te intelligerem plus conatum eſſe ſuſcipere reipublicæ cauſa muneris, quam quantum præſtare potuiſſes, tamen, quibuſcunque rebus poſſem, ad eam conditionem te vivendi, quæ daretur, quæque eſſet, hortarer. Sed cum conſilii tui bene fortiterque ſuſcepti, eum tibi finem ſtatueris, quem ipſa fortuna terminum noſtrarum contentionum eſſe voluiſſet; oro obteſtorque te pro vetere noſtra conjunctione ac neceſſitudine, proque ſumma mea in te benevolentia, et tua in me pari, te ut nobis, parenti, conjugi, tuiſque omnibus, quibus es fuiſtique ſemper cariſſimus, ſalvum conſerves; incolumitati tuæ, tuorumque, qui ex te pendent, conſulas; quæ didiciſti, quæque ab adoleſcentia pulcherrime a ſapientiſſimis viris tradita, memoria et ſcientia comprehendiſti, his hoc tempore utare; quos conjunctos ſumma benevolentia plurimiſque officiis amiſiſti, eorum deſiderium ſi non æquo animo, at forti, feras. Ego quid poſſim neſcio, vel potius me parum poſſe ſentio: illud tamen tibi polliceor, me, quæcunque ſaluti

dignitatique tuæ conducere arbitrabor, tanto ſtudio eſſe factu-rum, quanto ſemper tu et ſtudio et officio in meis rebus fuiſti. Hanc meam voluntatem ad matrem tuam, optimam fœminam, tuique amantiſſimam, detuli. Si quid ad me ſcripſeris, ita faciam, ut te velle intellexero: ſin autem tu minus ſcripſeris, ego tamen omnia, quæ tibi utilia eſſe arbitrabor, ſummo ſtudio diligenterque curabo. Vale.

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER VII.

M. Cicero M. Mario S. D.

I. SI te dolor aliqui corporis, aut infirmitas valetudinis tuæ tenuit, quo minus ad ludos venires, fortunæ magis tribuo, quam ſapientiæ tuæ : ſin hæc, quæ cæteri mirantur, contemnenda duxiſti, et cum per valetudinem poſſes, venire tamen noluiſti ; utrumque lætor, et ſine dolore corporis te fuiſſe, et animo valuiſſe, cum ea, quæ ſine cauſa mirantur alii, neglexeris : modo ut tibi conſtiterit fructus otii tui, quo quidem tibi perfrui mirifice licuit, cum eſſes in iſta amœnitate pene ſolus relictus. Neque tamen dubito, quin tu ex illo cubiculo tuo, ex quo tibi Stabianum perforaſti, et patefeciſti Sejanum, per eos dies matutina tempora lectiunculis conſumpſeris ; cum illi interea, qui te iſtic reliquerunt, ſpectarent communes mimos ſemiſomni. Reliquas vero partes diei tu conſumebas his delectationibus, quas tibi ipſe ad arbitrium tuum compararas ; nobis autem erant ea perpetienda, quæ ſcilicet Sp. Mæcius probaviſſet. Omnino, ſi quæris, ludi apparatiſſimi, ſed non tui ſtomachi : conjecturam enim facio de meo. Nam primum honoris cauſa in ſcenam redierant ii, quos ego honoris cauſa de ſcena deceſſiſſe arbitrabar. Deliciæ vero tuæ noſter Æſopus ejuſmodi fuit, ut ei deſinere per omnes homines liceret. Is

jurare cum cœpiſſet, vox eum defecit in illo loco, *Si ſciens fallo.* Quid tibi ego alia narrem? noſti enim reliquos ludos. Quid? ne id quidem leporis habuerunt, quod ſolent mediocres ludi. Apparatus enim ſpectatio tollebat omnem hilaritatem: quo quidem apparatu non dubito quin animo æquiſſimo carueris. Quid enim delectationis habent ſexcenti muli in Clytæmneſtra? aut in Equo Trojano craterarum tria millia? aut armatura varia peditatus et equitatus in aliqua pugna? quæ popularem admirationem habuerunt, delectationem tibi nullam attuliſſent. Quod ſi tu per eos dies operam dediſti Protogeni tuo, dummodo is tibi quidvis potius, quam orationes meas, legerit; næ tu haud paulo plus, quam quiſquam noſtrum, delectationis habuiſti. Non enim te puto Græcos aut Oſcos ludos deſideraſſe; præſertim cum Oſcos ludos vel in ſenatu noſtro ſpectare poſſis; Græcos ita non ames, ut ne ad villam quidem tuam via Græca ire ſoleas. Nam quid ego te athletas putem deſiderare, qui gladiatores contempſeris? in quibus ipſe Pompeius confitetur ſe et operam et oleum perdidiſſe. Reliquæ ſunt venationes binæ per dies quinque, magnificæ, nemo negat; ſed quæ poteſt homini eſſe polito delectatio, cum aut homo imbecillus a valentiſſima beſtia laniatur, aut præclara beſtia venabulo tranſverberatur? Quæ tamen, ſi videnda ſunt, ſæpe vidiſti; neque nos, qui hæc ſpectavimus, quidquam novi vidimus. Extremus elephantorum dies fuit, in quo admiratio magna vulgi atque turbæ, delectatio nulla, extitit. Quin etiam miſericordia quædam conſecuta eſt, atque opinio ejuſmodi, eſſe quandam illi belluæ cum genere humano ſocietatem. His ego tamen diebus, ludis ſcenicis, ne forte videar tibi non modo beatus, ſed liber omnino fuiſſe, dirupi me pene in judicio Galli Caninii, familiaris tui. Quod ſi tam facilem populum haberem, quam Æſopus habuit, libenter mehercule artem deſinerem; tecumque, et cum ſimilibus noſtri, viverem. Nam me cum antea tædebat, cum et ætas et ambitio me hortabantur, et licebat denique, quem

nolebam, non defendere; tum vero hoc tempore vita nulla eſt. Neque enim fructum ullum laboris ex his expecto; et cogor nonnunquam homines non optime de me meritos, rogatu eorum, qui bene meriti ſunt, defendere. Itaque quæro cauſas omnes aliquando vivendi arbitratu meo; teque et iſtam rationem otii tui et laudo vehementer et probo; quodque nos minus interviſis, hoc fero animo æquiore, quod, ſi Romæ eſſes, tamen neque nos lepore tuo, neque te (ſi quis eſt in me) meo, frui liceret, propter moleſtiſſimas occupationes meas: quibus ſi me relaxaro, (nam ut plane exſolvam, non poſtulo) te ipſum, qui multos annos nihil aliud commentaris, docebo profecto, quid ſit humaniter vivere. Tu modo iſtam imbecillitatem valetudinis tuæ ſuſtenta et tuere, ut facis, ut noſtras villas obire et mecum ſimul lecticula concurſare poſſis. Hæc ad te pluribus verbis ſcripſi, quam ſoleo, non otii abundantia, ſed amoris erga te, quod me quadam epiſtola ſubinvitaras, ſi memoria tenes, ut ad te aliquid hujuſmodi ſcriberem, quo minus te prætermiſiſſe ludos pœniteret. Quod ſi aſſecutus ſum, gaudeo: ſin minus, hoc me tamen conſolor, quod poſthac ad ludos venies, noſque viſes, neque in epiſtolis relinques meis ſpem aliquam delectationis tuæ. Vale.

M. T. C. M. Mario S. D.

II. MANDATUM tuum curabo diligenter. Sed homo acutus ei mandaſti potiſſimum, cui expediret, illud vænire quam plurimo. Sed eo vidiſti multum, quod præfiniſti, quo ne pluris emerem. Quod ſi mihi permiſiſſes, qui meus amor in te eſt, confeciſſem cum cohæredibus: nunc, cum tuum pretium novi, licitatorem potius apponam, quam illud minoris væneat. Sed de joco ſatis eſt. Tuum negotium agam, ſicuti debeo, diligenter. De Burſa te gaudere certo ſcio: ſed nimis verecunde mihi gratularis. Putas enim, ut ſcribis, propter ho-

minis ſordes minus me magnam illam lætitiam putare. Credas mihi velim, magis me judicio hoc, quam morte inimici, lætatum. Primum enim judicio malo, quam gladio; deinde gloria potius amici, quam calamitate. In primiſque me delectavit, tantum ſtudium bonorum in me extitiſſe contra incredibilem contentionem clariſſimi et potentiſſimi viri. Poſtremo, vix veriſimile fortaſſe videatur, oderam multo pejus hunc, quam illum ipſum Clodium: illum enim oppugnaram, hunc defenderam: et ille, cum omnis reſpublica in meo capite diſcrimen eſſet habitura, magnum quiddam ſpectavit; nec ſua ſponte, ſed eorum auxilio, qui, me ſtante, ſtare non poterant: hic ſimiolus, animi cauſa, me, in quem inveheretur, delegerat; perſuaſeratque nonnullis invidis meis, ſe in me emiſſarium ſemper fore. Quamobrem valde jubeo gaudere te: magna res geſta eſt: nunquam ulli fortiores cives fuerunt, quam qui auſi ſunt eum contra tantas opes ejus, a quo ipſi lecti judices erant, condemnare: quod feciſſent nunquam, niſi iis dolori meus fuiſſet dolor. Nos hic in multitudine et celebritate judiciorum, et novis legibus, ita diſtinemur, ut quotidie vota faciamus, ne intercaletur, ut quam primum te videre poſſimus.

M. Cicero M. Mario S. D.

III. PERSÆPE mihi cogitanti de communibus miſeriis, in quibus tot annos verſamur, et (ut video) verſabimur, ſolet in mentem venire illius temporis, quo proxime fuimus una: quin etiam ipſum diem memoria teneo. Nam a. d. III. idus Maias, Lentulo et Marcello conſulibus, cum in Pompeianum veſperi veniſſem, tu mihi ſollicito animo præſto fuiſti. Sollicitum autem te habebat cogitatio cum officii, tum etiam periculi mei. Si manerem in Italia, verebare, ne officio deeſſem; ſi proficiſcerer ad bellum, periculum te meum commovebat. Quo tempore vidiſti profecto me quoque ita conturbatum, ut

non explicarem, quid eſſet optimum factu. Pudori tamen malui famæque cedere, quam ſalutis meæ rationem ducere. Cujus me mei facti pœnituit, non tam propter periculum meum, quam propter vitia multa, quæ ibi offendi quo veneram. Primum neque magnas copias, neque bellicoſas: deinde, extra ducem, paucoſque præterea, (de principibus loquor) reliqui primum in ipſo bello rapaces; deinde in oratione ita crudeles, ut ipſam victoriam horrerem: maximum autem æs alienum ampliſſimorum virorum. Quid quæris? nihil boni, præter cauſam. Quæ cum vidiſſem, deſperans victoriam, primum cœpi ſuadere pacem, cujus fueram ſemper auctor; deinde, cum ab ea ſententia Pompeius valde abhorreret, ſuadere inſtitui, ut bellum duceret. Hoc interdum probabat, et in ea ſententia videbatur fore, et fuiſſet fortaſſe, niſi quadam ex pugna cœpiſſet ſuis militibus confidere. Ex eo tempore vir ille ſummus, nullus imperator fuit. Signa tirone et collectitio exercitu cum legionibus robuſtiſſimis contulit: victus, turpiſſime, amiſſis etiam caſtris, ſolus fugit. Hunc ego belli mihi finem feci; nec putavi, cum integri pares non fuiſſemus, fractos ſuperiores fore. Diſceſſi ab eo bello, in quo aut in acie cadendum fuit, aut in aliquas inſidias incidendum, aut deveniendum in victoris manus, aut ad Jubam confugiendum, aut capiendus tanquam exilio locus, aut conſciſcenda mors voluntaria. Certe nihil fuit præterea, ſi te victori nolles, aut non auderes, committere. Ex omnibus autem iis, quæ dixi, incommodis, nihil tolerabilius exilio, præſertim innocenti, ubi nulla adjuncta eſt turpitudo: addo etiam, cum ea urbe careas, in qua nihil ſit, quod videre poſſis ſine dolore. Ego cum meis, (ſi quidquam nunc cujuſquam eſt) etiam in meis eſſe malui. Quæ acciderunt, omnia dixi futura. Veni domum, non quo optima vivendi conditio eſſet; ſed tamen, ſi eſſet aliqua forma reipublicæ, tanquam in patria ut eſſem; ſi nulla, tanquam in exilio. Mortem mihi cur conſciſcerem, cauſa nulla viſa eſt; cur optarem, multæ cauſæ. Vetus eſt enim, *Ubi non ſis qui fueris, non eſſe cur velis vivere.* Sed tamen vacare culpa

magnum eſt ſolatium; præſertim cum habeam duas res, quibus me ſuſtentem, optimarum artium ſcientiam, et maximarum rerum gloriam; quarum altera mihi vivo nunquam eripietur, altera ne mortuo quidem. Hæc ad te ſcripſi verboſius, et tibi moleſtus fui, quod te, cum mei, tum reipublicæ, cognovi amantiſſimum. Notum tibi omne meum conſilium eſſe volui, ut primum ſcires, me nunquam voluiſſe plus quemquam poſſe, quam univerſam rempublicam: poſtea autem quam alicujus culpa tantum valeret unus, ut obſiſti non poſſet, me voluiſſe pacem: amiſſo exercitu, et eo duce, in quo ſpes fuerat uno, me voluiſſe etiam reliquis omnibus; poſtquam non potuerim, mihi ipſi finem feciſſe belli: nunc autem, ſi hæc civitas eſt, civem eſſe me; ſi non, exulem eſſe non incommodiore loco, quam ſi Rhodum aut Mitylenas contuliſſem. Hæc tecum coram malueram, ſed quia longius fiebat, volui per literas eadem: ut haberes quid diceres, ſi quando in vituperatores meos incidiſſes. Sunt enim, qui, cum meus interitus nihil fuerit reipublicæ profuturus, criminis loco putent eſſe, quod vivam. Quibus ego certo ſcio non videri ſatis multos periſſe: qui ſi me audiſſent, quamvis iniqua pace, honeſte tamen viverent: armis enim inferiores, non cauſa, fuiſſent. Habes epiſtolam verboſiorem fortaſſe, quam velles: quod tibi ita videri putabo, niſi mihi longiorem remiſeris. Ego, ſi quæ volo expediero, brevi tempore te, ut ſpero, videbo. Vale.

M. T. C. M. Mario S. D.

IV. ANTE diem IX. kal. in Cumanum veni cum Libone tuo, vel noſtro potius. In Pompeianum ſtatim cogito: ſed faciam ante te certiorem. Te cum ſemper valere cupio, tum certe dum hic ſumus. Quare, ſi quod conſtitutum cum podagra habes, fac ut in alium diem differas. Cura igitur, ut valeas: et me hoc biduo aut triduo expecta.

Cicero Cæsari Imper. S. D.

V. VIDE, quam mihi perſuaſerim, te me eſſe alterum, non modo in his rebus, quæ ad me ipſum, ſed etiam in iis, quæ ad meos pertinent. C. Trebatium cogitaram, quocunque exirem, mecum ducere, ut eum meis omnibus ſtudiis, beneficiis, quam ornatiſſimum domum reducerem. Sed poſtea quam et Pompeii commoratio diuturnior erat, quam putaram, et mea quædam tibi non ignota dubitatio aut impedire profectionem meam videbatur, aut certe tardare, vide, quid mihi ſumpſerim. Cœpi velle, ea Trebatium expectare a te, quæ ſperaſſet a me: neque mehercule minus ei prolixe de tua voluntate promiſi, quam eram ſolitus de mea polliceri. Caſus vero mirificus quidam intervenit, quaſi vel teſtis opinionis meæ, vel ſponſor humanitatis tuæ. Nam cum de hoc ipſo Trebatio cum Balbo noſtro loquerer accuratius domi meæ, literæ mihi dantur a te, quibus in extremis ſcriptum erat, M. Orfium, *quem mihi commendas, vel regem Galliæ faciam, vel hunc Leptæ delega. Si vis tu, ad me alium mitte, quem ornem.* Suſtulimus manus et ego et Balbus: tanta fuit opportunitas, ut illud neſcio quod non fortuitum, ſed divinum, videretur. Mitto igitur ad te Trebatium, atque ita mitto, ut initio mea ſponte, poſt autem invitatu tuo, mittendum duxerim. Hunc, mi Cæſar, ſic velim omni tua comitate complectare, ut omnia, quæ per me poſſis adduci ut in meos conferri velis, in unum hunc conferas: de quo tibi homine hæc ſpondeo non illo vetere verbo meo, quod, cum ad te de Milone ſcripſiſſem, jure luſiſti; ſed more Romano, quo modo homines non inepti loquuntur; probiorem hominem, meliorem virum, pudentiorem, eſſe neminem. Accedit etiam, quod familiam ducit, in jure civili ſingularis memoria, ſumma ſcientia. Huic ego neque tribunatum, neque præfecturam, neque ullius beneficii certum nomen, peto: benevolentiam tuam

et liberalitatem peto: neque impedio, quo minus, ſi tibi ita placuerit, etiam hiſce eum ornes gloriolæ inſignibus. Totum denique hominem tibi ita trado de manu (ut aiunt) in manum tuam iſtam, et victoria et fide præſtantem. Simus enim putidiuſculi, quam per te vix licet: verum, ut video, licebit. Cura, ut valeas, et me, ut amas, ama.

Cicero Trebatio S. D.

VI. IN omnibus meis epiſtolis, quas ad Cæſarem, aut ad Balbum, mitto, legitima quædam eſt acceſſio commendationis tuæ, nec ea vulgaris, ſed cum aliquo inſigni indicio meæ erga te benevolentiæ. Tu modo ineptias iſtas, et deſideria urbis et urbanitatis, depone; et quo conſilio profectus es, id aſſiduitate et virtute conſequere. Hoc tibi tam ignoſcemus nos amici, quam ignoverunt Medeæ, *quæ Corinthum arcem altam habebant matronæ opulentæ, optimates:* quibus illa manibus gypſatiſſimis perſuaſit, ne ſibi vitio illæ verterent, quod abeſſet a patria. *Nam multi ſuam rem bene geſſere, et publicam, patria procul. Multi, qui domi ætatem agerent, propterea ſunt improbati.* Quo in numero tu certe fuiſſes, niſi te extruſiſſemus. Sed plura ſcribemus alias. Tu qui cæteris cavere didiciſti, in Britannia ne ab eſſedariis decipiaris, caveto: et, quando Medeam agere cœpi, illud ſemper memento, *Qui ipſe ſibi ſapiens prodeſſe non quit, nequidquam ſapit.* Cura ut valeas.

Cicero Trebatio.

VII. EGO te commendare non deſiſto; ſed quid proficiam, ex te ſcire cupio. Spem maximam habeo in Balbo: ad quem de te diligentiſſime et ſæpiſſime ſcribo. Illud ſoleo mirari, non me toties accipere tuas literas, quoties a Quinto

mihi fratre afferuntur. In Britannia nihil eſſe audio, neque auri, neque argenti. Id ſi ita eſt, eſſedum aliquod ſuadeo capias, et ad nos quam primum recurras. Sin autem ſine Britannia tamen aſſequi, quod volumus, poſſumus; perfice ut ſis in familiaribus Cæſaris. Multum te in eo frater adjuvabit meus, multum Balbus: ſed, mihi crede, tuus pudor et labor plurimum. Imperatorem liberaliſſimum, ætatem opportuniſſimam, commendationem certe ſingularem, habes: ut tibi unum timendum ſit, ne ipſe tibi defuiſſe videare. Vale.

Cicero Trebatio.

VIII. SCRIPSIT ad me Cæſar perhumaniter, nondum te ſibi ſatis eſſe familiarem propter occupationes ſuas, ſed certe fore: cui quidem ego reſcripſi, quam mihi gratum eſſet futurum, ſi quam plurimum in te ſtudii, officii, liberalitatis ſuæ, contuliſſet. Sed ex tuis literis cognovi præproperam quandam feſtinationem tuam; et ſimul ſum admiratus, cur tribunatus commoda, dempto præſertim labore militiæ, contempſeris. Querar cum Vacerra et Mamilio: nam Cornelio nihil audeo dicere, cujus tu periculo ſtultus es, cum te ab eo ſapere didiciſſe profiteris. Quin tu urges iſtam occaſionem et facultatem, qua melior nunquam reperietur? Quod ſcribis de illo Preciano jureconſulto, ego te ei non deſino commendare: ſcribit enim ipſe mihi, te ſibi gratias agere debere. De eo quid ſit, cura ut ſciam. Ego veſtras literas Britannicas expecto. Vale.

M. Cicero Trebatio.

IX. JAMDIU ignoro, quid agas; nihil enim ſcribis: neque ego ad te his duobus menſibus ſcripſeram; quia cum Quinto fratre meo non eras: quo mitterem, aut cui darem,

neſciebam. Cupio ſcire, quid agas, et ubi ſis hiematurus. Equidem velim cum Cæſare; ſed ad eum propter ejus *occupationes* nihil ſum auſus ſcribere: ad Balbum tamen ſcripſi. Tu deeſſe tibi noli. Serius potius ad nos, dum plenior. Quod huc properes, nihil eſt, præſertim Vacerra mortuo. Sed tibi conſilium non deeſt. Quid conſtitueris, cupio ſcire. Cn. Octavius, an Cn. Cornelius quidem, tuus familiaris, ſummo genere natus, terræ filius, is me, quia ſcit tuum familiarem eſſe, crebro ad cœnam invitat. Adhuc non potuit perducere: ſed mihi tamen gratum eſt. Vale.

M. Cicero Trebatio S. D.

X. LEGI tuas literas, ex quibus intellexi te Cæſari noſtro valde jureconſultum videri. Eſt quod gaudeas, te in iſta loca veniſſe, ubi aliquid ſapere viderere. Quod ſi in Britanniam quoque profectus eſſes, profecto nemo in illa tanta inſula peritior te fuiſſet. Veruntamen (rideamus, licet: ſum enim a te invitatus) ſubinvideo tibi, ultro te etiam arceſſitum ab eo, ad quem cæteri, non propter ſuperbiam ejus, ſed propter occupationem, adſpirare non poſſunt. Sed tu in iſta epiſtola nihil mihi ſcripſiſti de tuis rebus, quæ mehercule mihi non minori curæ ſunt, quam meæ. Valde metuo, ne frigeas in hibernis: quamobrem camino luculento utendum cenſeo. Idem et Mucio et Manilio placebat, præſertim qui ſagis non abundares: quanquam vos nunc iſtic ſatis calere audio. Quo quidem nuntio valde mehercule de te timueram. Sed tu in re militari multo es cautior, quam in advocationibus; qui neque in Oceano natare volueris, ſtudioſiſſimus homo natandi; neque ſpectare eſſedarios, quem antea ne andabatam quidem defraudare poteramus. Sed jam ſatis jocati ſumus. Ego de te ad Cæſarem quam diligenter ſcripſerim, tute ſcis; quam ſæpe, ego. Sed mehercule jam intermiſeram, ne viderer liberaliſſimi

hominis meique amantiſſimi voluntati erga me diffidere. Sed tamen his literis, quas proxime dedi, putavi eſſe hominem commonendum. Id feci. Quid profecerim, facias me velim certiorem; et ſimul de toto ſtatu tuo, conſiliiſque omnibus. Scire enim cupio quid agas, quid expectes, quam longum iſtum tuum diſceſſum a nobis futurum putes. Sic enim tibi perſuadeas velim, unum mihi eſſe ſolatium, quare facilius poſſim pati te eſſe ſine nobis, ſi tibi eſſe id emolumento ſciam: ſin autem id non eſt, nihil duobus nobis eſt ſtultius; me, qui te non Romam attraham; te, qui non huc advoles. Una mehercule noſtra vel ſevera, vel jocoſa, congreſſio pluris erit, quam non modo hoſtes, ſed etiam fratres noſtri Ædui. Quare omnibus de rebus fac ut quam primum ſciam:

Aut conſolando, aut conſilio, aut re, juvero.

Cicero Trebatio.

XI. NISI ante Roma profectus eſſes, nunc eam certe relinqueres: quis enim tot interregnis jureconſultum deſiderat? Ego omnibus, unde petitur, hoc conſilii dederim, ut a ſingulis interregibus binas advocationes poſtulent. Satiſne tibi videor abs te jus civile didiciſſe? Sed heus tu, quid agis? ecquid fit? video enim te jam jocari per literas. Hæc ſigna meliora ſunt, quam in meo Tuſculano. Sed quid ſit, ſcire cupio. Conſuli quidem te a Cæſare ſcribis: ſed ego tibi ab illo conſuli mallem. Quod ſi aut fit, aut futurum putas, perfer iſtam militiam, et permane; ego enim deſiderium tui, ſpe tuorum commodorum conſolabor: ſin autem iſta ſunt inaniora, recipe te ad nos. Nam aut erit hic aliquid aliquando; aut ſi minus, una mehercule collocutio noſtra pluris erit, quam omnes Samarobrivæ. Denique ſi cito te retuleris, ſermo nullus erit: ſi diutius fruſtra abfueris, non modo Laberium, ſed etiam ſodalem noſtrum Valerium, pertimeſco. Mira enim perſona

induci poteſt Britannici jureconſulti. Hæc ego non rideo, quamvis tu rideas: ſed de re ſeveriſſima tecum, ut ſoleo, jocor. Remoto joco, tibi hoc amiciſſimo animo præcipio, ut, ſi iſtic mea commendatione tuam dignitatem obtinebis, perferas noſtri deſiderium; honeſtatem et facultates tuas augeas: ſin autem iſta frigebunt, recipias te ad nos. Omnia tamen, quæ vis, et tua virtute profecto et noſtro ſummo erga te ſtudio conſequere. Vale.

Cicero Trebatio.

XII. MIRABAR quid eſſet, quod tu mihi literas mittere intermiſiſſes. Indicavit mihi Panſa meus, Epicureum te eſſe factum. O caſtra præclara! Quid tu feciſſes, ſi te Tarentum, et non Samarobrivam, miſiſſem? Jam tum mihi non placebas, cum idem intuebare, quod et Seius familiaris meus. Sed quonam modo jus civile defendes, cum omnia tua cauſa facias, non civium? Ubi porro illa erit formula fiduciæ, *Ut inter bonos bene agier oportet?* Quis enim eſt, qui facit nihil, niſi ſua cauſa? Quod jus ſtatues Communi dividundo, cum commune nihil poſſit eſſe apud eos, qui omnia voluptate ſua metiuntur? Quomodo autem tibi placebit, Jovem Lapidem jurare, cum ſcias, Jovem iratum eſſe nemini poſſe? Quid porro fiet populo Ulubrano, ſi tu ſtatueris, πολιτεύεσθαι non oportere? Quare ſi plane a nobis deficis, moleſte fero: ſin Panſæ aſſentari commodum eſt, ignoſco: modo ſcribe aliquando ad nos quid agas, et a nobis quid fieri aut curari velis. Vale.

M. Cicero Trebatio S. D.

XIII. ADEONE me injuſtum eſſe exiſtimaſti, ut tibi iraſcerer, quod parum mihi conſtans et nimium cupidus decedendi viderere, ob eamque cauſam me arbitrarere literas ad te jamdiu non miſiſſe? Mihi perturbatio animi tui, quam primis literis perſpiciebam, moleſtiam attulit: neque alia ulla fuit cauſa intermiſſionis epiſtolarum, niſi quod, ubi eſſes, plane neſciebam. Hic tu me etiam inſimulas, nec ſatisfactionem meam accipis. Audi, Teſta mi: Utrum ſuperbiorem te pecunia facit, an quod te imperator conſulit? Moriar ni, quæ tua gloria eſt, puto te malle a Cæſare conſuli, quam inaurari. Si vero utrumque eſt; quis te feret, præter me, qui omnia ferre poſſum? Sed, ut ad rem redeam, te iſtic invitum non eſſe, vehementer gaudeo: et, ut illud erat moleſtum, ſic hoc eſt jucundum. Tantum metuo, ne artificium tuum tibi parum proſit. Nam ut audio iſtic,

Non ex jure manu conſertum, ſed magis ferro
Rem repetunt.

Et tu ſoles ad vim faciendam adhiberi? neque eſt, quod illam exceptionem in interdicto pertimeſcas, *Quod tu prior vi hominibus armatis non veneris:* ſcio enim te non eſſe procacem in laceſſendo. Sed ut ego quoque te aliquid admoneam de noſtris cautionibus: Treviros vites cenſeo: audio capitales eſſe: mallem auro, ære, argento, eſſent. Sed alias jocabimur. Tu ad me de iſtis rebus omnibus ſcribas velim quam diligentiſſime. A. d. IV. non. Mart.

Cicero Trebatio.

XIV. CHRYSIPPUS Vettius, Cyri architecti libertus, fecit ut te non immemorem putarem mei : ſalutem enim verbis tuis mihi nuntiarat. Valde jam lautus es, qui gravere literas ad me dare, homini præſertim prope domeſtico. Quod ſi ſcribere oblitus es, minus multi jam te advocato cauſa cadent : ſin noſtri oblitus es, dabo operam, ut iſtuc veniam ante quam plane ex animo tuo effluo : ſin æſtivorum timor te debilitat, aliquid excogita, ut feciſti de Britannia. Illud quidem perlibenter audivi ex eodem Chryſippo, te eſſe Cæſari familiarem. Sed mehercule mallem, id quod erat æquius, de tuis rebus ex tuis literis quam ſæpiſſime cognoſcerem : quod certe ita fieret, ſi tu maluiſſes benevolentiæ, quam litium, jura perdiſcere. Sed hæc jocati ſumus, et tuo more, et nonnihil etiam noſtro. Te valde amamus, noſque a te amari cum volumus, tum etiam confidimus. Vale.

Cicero Trebatio.

XV. QUAM ſint moroſi qui amant, vel ex hoc intelligi poteſt. Moleſte ferebam antea te invitum iſtic eſſe : pungit me rurſus, quod ſcribis eſſe te iſtic libenter. Neque enim mea commendatione te non delectari facile patiebar : et nunc angor, quidquam tibi ſine me eſſe jucundum. Sed hoc tamen malo, ferre nos deſiderium, quam te non ea, quæ ſpero, conſequi. Cum vero in C. Matii, ſuaviſſimi doctiſſimique hominis, familiaritatem veniſti, non dici poteſt quam valde gaudeam : qui fac ut te quam maxime diligat. Mihi crede, nihil ex iſta provincia potes, quod jucundius ſit, deportare. Cura, ut valeas.

M. Cicero Trebatio S. D.

XVI. IN Equo Trojano ſcis eſſe in extremo, *Sero ſapiunt.* Tu tamen, mi vetule, non ſero. Primas illas rabioſulas ſat fatuas dediſti: deinde, quod in Britannia non nimis φιλοθέωρον te præbuiſti, plane non reprehendo: nunc vero in hibernis injectus mihi videris: itaque te commovere non curas. Uſquequaque ſapere oportet: id erit telum acerrimum. Ego ſi foris cœnitarem, Cn. Octavio, familiari tuo, non defuiſſem: cui tamen dixi, cum me aliquoties invitaret: Oro te, quis tu es? Sed mehercules, extra jocum, homo bellus eſt: vellem eum tecum abduxiſſes. Quid agatis, et ecquid in Italiam venturi ſitis hac hieme, fac plane ſciam. Balbus mihi confirmavit, te divitem futurum. Id utrum Romano more locutus ſit, bene nummatum te futurum, an, quomodo Stoici dicunt, Omnes eſſe divites, qui cælo et terra frui poſſint, poſtea videro. Qui iſtinc veniunt, ſuperbiam tuam accuſant, quod negent te percunctantibus reſpondere. Sed tamen eſt quod gaudeas: conſtat enim inter omnes, neminem te uno Samarobrivæ juris peritiorem eſſe.

Cicero Trebatio S. D.

XVII. EX tuis literis, et Quinto fratri gratias egi, et te aliquando collaudare poſſum, quod jam videris certa aliqua in ſententia conſtitiſſe. Nam primorum menſium literis tuis vehementer commovebar, quod mihi interdum (pace tua dixerim) levis in urbis urbanitatiſque deſiderio, interdum piger, interdum timidus in labore militari, ſæpe autem etiam, quod a te alieniſſimus, et ſubimpudens, videbare. Tanquam enim ſyngrapham ad imperatorem, non epiſtolam, attuliſſes, ſic, pecunia

ablata, domum redire properabas: nec tibi in mentem veniebat, eos ipſos, qui cum ſyngraphis veniſſent Alexandriam, nummum adhuc nullum auferre potuiſſe. Ego, ſi mei commodi rationem ducerem, te mecum eſſe maxime vellem. Non enim mediocri afficiebar vel voluptate ex conſuetudine noſtra, vel utilitate ex conſilio atque opera tua. Sed cum te ex adoleſcentia tua in amicitiam et fidem meam contuliſſes, ſemper te non modo tuendum mihi, ſed etiam augendum atque ornandum, putavi. Itaque quoad opinatus ſum me in provinciam exiturum, quæ ad te ultro detulerim, meminiſſe te credo. Poſtea quam mea mutata ratio eſt, cum viderem me a Cæſare honorificentiſſime tractari, et unice diligi, hominiſque liberalitatem incredibilem et ſingularem fidem noſſem; ſic ei te commendavi et tradidi, ut graviſſime diligentiſſimeque potui. Quod ille ita et accepit, et mihi ſæpe literis ſignificavit, et tibi et verbis et re oſtendit, mea commendatione ſeſe valde eſſe commotum. Hunc tu virum nactus, ſi me aut ſapere aliquid, aut velle tua cauſa putas, ne dimiſeris: et, ſi quæ te forte res aliquando offenderit, cum ille aut occupatione, aut difficultate, tardior tibi erit viſus, perferto, et ultima expectato; quæ ego tibi et jucunda et honeſta præſtabo. Pluribus te hortari non debeo: tantum moneo, neque amicitiæ confirmandæ clariſſimi ac liberaliſſimi viri, neque uberioris provinciæ, neque ætatis, magis idoneum tempus, ſi hoc amiſeris, te eſſe ullum unquam reperturum. Hoc, quemadmodum vos ſcribere ſoletis in veſtris libris, idem Q. Cornelio videbatur. In Britanniam te profectum non eſſe gaudeo, quod et labore caruiſti, et ego te de rebus illis non audiam. Ubi ſis hibernaturus, et qua ſpe, aut conditione, perſcribas ad me velim. Vale.

CICERO TREBATIO S. D.

XVIII. ACCEPI a te aliquot epiſtolas uno tempore, quas tu diverſis temporibus dederas, in quibus me cætera delectarunt: ſignificabant enim, te iſtam militiam jam firmo animo ferre, et eſſe fortem virum et conſtantem: quæ ego pauliſper in te ita deſideravi, non imbecillitate animi tui, ſed magis ut deſiderio noſtri te æſtuare putarem. Quare perge, ut cœpiſti: forti animo iſtam tolera militiam. Multa, mihi crede, aſſequere: ego enim renovabo commendationem, ſed tempore. Sic habeto, non tibi majori eſſe curæ, ut iſte tuus a me diſceſſus quam fructuoſiſſimus tibi ſit, quam mihi. Itaque, quando veſtræ cautiones infirmæ ſunt, Græculam tibi miſi cautionem chirographi mei. Tu me velim de ratione Gallici belli certiorem facias. Ego enim ignaviſſimo cuique maximam fidem habeo. Sed, ut ad epiſtolas tuas redeam, cætera belle: illud miror: quis ſolet eodem exemplo plures dare, qui ſua manu ſcribit? Nam quod in palimpſeſto, laudo equidem parſimoniam: ſed miror, quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris, quam hæc ſcribere, niſi forte tuas formulas. Non enim puto te meas epiſtolas delere, ut reponas tuas. An hoc ſignificas, nihil fieri? frigere te? ne chartam quidem tibi ſuppeditare? Jam iſta tua culpa eſt, qui verecundiam tecum extuleris, et non hic nobiſcum reliqueris. Ego te Balbo, cum ad vos proficiſcetur, more Romano commendabo. Tu, ſi intervallum longius erit mearum literarum, ne ſis admiratus: eram enim abfuturus menſe Aprili. Has literas ſcripſi in Pomptino, cum ad villam Metrilii Philemonis divertiſſem: ex qua jam audieram fremitum clientium meorum, quos quidem tu mihi conciliaſti. Nam Ulubris honoris mei cauſa vim maximam ranunculorum ſe commoſſe conſtabat. Cura ut valeas. VI. idus April. de Pomptino.

Epiſtolam tuam, quam accepi ab L. Arruntio, conſcidi innocentem : nihil enim habebat, quod non vel in concione recte legi poſſet. Sed et Arruntius ita te mandaſſe aiebat, et tu adſcripſeras. Verum illud eſto. Nihil te ad me poſtea ſcripſiſſe demiror, præſertim tam novis rebus.

Cicero Trebatio S.

XIX. VIDE quanti apud me ſis; etſi jure id quidem: non enim te amore vinco. Veruntamen quod præſenti tibi prope ſubnegarem, non tribuerem certe, id abſenti debere non potui. Itaque, ut primum Velia navigare cœpi, inſtitui Topica Ariſtotelea conſcribere, ab ipſa urbe commonitus, amantiſſima tui. Eum librum tibi miſi Rhegio, ſcriptum quam planiſſime res illa ſcribi potuit. Sin tibi quædam videbuntur obſcuriora, cogitare debebis, nullam artem literis ſine interprete, et ſine aliqua exercitatione, percipi poſſe. Non longe abieris : num jus civile veſtrum ex libris cognoſci poteſt ? qui quanquam plurimi ſunt, doctorem tamen uſumque deſiderant. Quanquam tu, ſi attente leges, ſi ſæpius, per te omnia conſequere ut certe intelligas : ut vero etiam ipſi tibi loci propoſita quæſtione occurrant, exercitatione conſequere. In qua quidem nos te continebimus, ſi et ſalvi redierimus, et ſalva iſta offenderimus. v. kal. Sext. Rhegio.

Cicero Trebatio S. D.

XX. AMABILIOR mihi Velia fuit, quod te ab ea ſenſi amari. Sed quid ego dicam te, quem quis non amat? Rufio, medius fidius, tuus ita deſiderabatur, ut ſi eſſet unus e nobis. Sed ego te non reprehendo, qui illum ad ædificationem tuam traduxeris. Quanquam enim Velia non eſt vilior, quam

Lupercal; tamen iſthuc malo, quam hæc omnia. Tu, ſi me audies, quem ſoles, has paternas poſſeſſiones tenebis, (neſcio quid enim Velienſes verebantur) neque Heletem nobilem amnem relinques, nec Papirianam domum deſeres: quanquam illa quidem habet lotum, a quo etiam advenæ teneri ſolent; quem tamen ſi excideris, multum proſpexeris. Sed in primis opportunum videtur, his præſertim temporibus, habere perfugium, primum eorum urbem, quibus carus ſis; deinde tuam domum, tuoſque agros, eaque remoto, ſalubri, amœno, loco: idque etiam mea intereſſe, mi Trebati, arbitror. Sed valebis, meaque negotia videbis, meque, diis juvantibus, ante brumam expectabis. Ego a Sext. Fadio, Niconis diſcipulo, librum abſtuli, Νίκωνος περὶ πολυφαγίας. O medicum ſuavem, meque docilem ad hanc diſciplinam! Sed Baſſus noſter me de hoc libro celavit; te quidem non videtur. Ventus increbeſcit. Cura ut valeas. XIII. kal. Sext. Velia.

Cicero Trebatio S. D.

XXI. SILII cauſam te docui. Is poſtea fuit apud me, cum ei dicerem, tibi videri ſponſionem illam nos ſine periculo facere poſſe, *Si bonorum Turpiliæ poſſeſſionem Q. Cæpio Prætor ex edicto ſuo mihi dedit:* negare aiebat Servium, tabulas teſtamenti eſſe eas, quas inſtituiſſet is, qui factionem teſtamenti non habuerit; hoc idem Offilium dicere. Tecum ſe locutum negabat; meque rogavit, ut ſe et cauſam ſuam tibi commendarem. Nec vir melior, mi Teſta, nec mihi amicior P. Silio quiſquam eſt, te tamen excepto. Gratiſſimum igitur mihi feceris, ſi ad eum ultro veneris, eique pollicitus eris: Sed, ſi me amas, quam primum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

Cicero Trebatio S. D.

XXII. ILLUSERAS heri inter ſcyphos, quod dixeram, controverſiam eſſe, poſſetne heres, quod furtum antea factum eſſet, furti recte agere. Itaque, etſi domum bene potus ſeroque redieram, tamen id caput, ubi hæc controverſia eſt, notavi, et deſcriptum tibi miſi; ut ſcires, id, quod tu neminem ſenſiſſe dicebas, Sex. Ælium, M'. Manilium, M. Brutum ſenſiſſe. Ego tamen Scævolæ et Teſtæ aſſentior. Vale.

Cicero Fabio Gallo S. D.

XXIII. TANTUM quod ex Arpinati veneram, cum mihi a te literæ redditæ ſunt: ab eodemque accepi Aviani literas; in quibus hoc inerat liberaliſſimum, nomina ſe facturum, cum veniſſet, qua ego vellem die. Fac, quæſo, qui ego ſum, eſſe te. Eſtne aut tui pudoris, aut noſtri, primum rogare de die; deinde plus annua poſtulare? Sed eſſent, mi Galle, omnia facilia, ſi et ea mercatus eſſes, quæ ego deſiderabam, et ad eam ſummam, quam volueram. Ac tamen iſta ipſa, quæ te emiſſe ſcribis, non ſolum rata mihi erunt, ſed etiam grata: plane enim intelligo, te non modo ſtudio, ſed etiam amore, uſum, quæ te delectarint, hominem (ut ego ſemper judicavi) in omni judicio elegantiſſimum, quæque me digna putaris, coëmiſſe. Sed velim maneat Damaſippus in ſententia: prorſus enim ex iſtis emptionibus nullam deſidero. Tu autem ignarus inſtituti mei, quanti ego genus omnino ſignorum omnium non æſtimo, tanti iſta quatuor aut quinque ſumpſiſti. Bacchas iſtas cum Muſis Metelli comparas. Quid ſimile? Primum, ipſas ego Muſas nunquam tanti putaſſem; atque id feciſſem Muſis omnibus approbantibus: ſed tamen erat aptum bibliothecæ,

ſtudiiſque noſtris congruens. Bacchis vero ubi eſt apud me locus? At pulchellæ ſunt. Novi optime, et ſæpe vidi: nominatim tibi ſigna mihi nota mandaſſem, ſi probaſſem. Ea enim ſigna ego emere ſoleo, quæ ad ſimilitudinem gymnaſiorum exornent mihi in palæſtra locum. Martis vero ſignum quo mihi pacis auctori? Gaudeo nullum Saturni ſignum fuiſſe: hæc enim duo ſigna putarem mihi æs alienum attuliſſe. Mercurii mallem aliquod fuiſſet: felicius, puto, cum Aviano tranſigere poſſemus. Quod tibi deſtinaras trapezophoron, ſi te delectat, habebis: ſin autem ſententiam mutaſti, ego habebo ſcilicet. Iſta quidem ſumma næ ego multo libentius emerim diverſorium Tarracinæ, ne ſemper hoſpiti moleſtus ſim. Omnino liberti mei video eſſe culpam, cui plane res certas mandaram; itemque Junii, quem puto tibi notum eſſe, Aviani familiarem. Exhedria quædam mihi nova ſunt inſtituta in porticula Tuſculani: ea volebam tabellis ornare: etenim, ſi quid generis iſtiuſmodi me delectat, pictura delectat. Sed tamen, ſi iſta mihi ſunt habenda, certiorem velim me facias, ubi ſint, quando arceſſantur, quo genere vecturæ. Si enim Damaſippus in ſententia non manebit, aliquem pſeudodamaſippum vel cum jactura reperiemus. Quod ad me de domo ſcribis iterum, jam id ego proficiſcens mandabam meæ Tulliæ: ea enim ipſa hora acceperam tuas literas: egeram etiam cum tuo Nicia, quod is utitur, ut ſcis, familiariter Caſſio. Ut redii autem, prius quam tuas legi has proximas literas, quæſivi de mea Tullia, quid egiſſet: per Liciniam ſe egiſſe dicebat: ſed opinor Caſſium uti non ita multum ſorore: eam porro negare ſe audere, cum vir abeſſet, (eſt enim profectus in Hiſpaniam Dexius) illo et abſente et inſciente migrare. Eſt mihi gratiſſimum, tanti a te æſtimatam conſuetudinem vitæ victuſque noſtri; primum, ut eam domum ſumeres, ut non modo prope me, ſed plane mecum habitare poſſes; deinde, ut migrare tantopere feſtines. Sed ne vivam, ſi tibi concedo, ut ejus rei tu cupidior ſis, quam ego ſum. Itaque omnia experiar: video

enim quid mea interſit, quid utriuſque noſtrum. Si quid egero, faciam ut ſcias. Tu et ad omnia reſcribes, et quando te expectem, facies me, ſi tibi videtur, certiorem. Vale.

Cicero M. Fabio Gallo S. D.

XXIV. AMORIS quidem tui, quoquo me verti, veſtigia: vel proxime de Tigellio. Senſi enim ex literis tuis, valde te laboraſſe. Amo igitur voluntatem. Sed pauca de re. Cipius (opinor) olim, *Non omnibus dormio:* ſic ego non omnibus, mi Galle, ſervio. Etſi quæ eſt hæc ſervitus? Olim, cum regnare exiſtimabamur, non tam ab ullis, quam hoc tempore obſervor a familiariſſimis Cæſaris omnibus, præter iſtum. Id ego in lucris pono, non ferre hominem peſtilentiorem patria ſua: eumque addictum jam tum puto eſſe Calvi Licinii Hipponacteo præconio. At vide, quid ſuccenſeat. Phameæ cauſam receperam, ipſius quidem cauſa; erat enim mihi ſane familiaris. Is ad me venit, dixitque, judicem ſibi operam dare conſtituiſſe eo ipſo die, quo de P. Sextio in conſilium iri neceſſe erat. Reſpondi nullo modo me facere poſſe, cum vellem: alium diem ſi ſumpſiſſet, me ei non defuturum. Ille autem, qui ſciret ſe nepotem, bellum tibicinem habere, et ſat bonum unctorem, diſceſſit a me, ut mî videbatur, iratior. Habes Sardos venales, alium alio nequiorem. Cognoſti meam cauſam, et iſtius Salaconis iniquitatem. Catonem tuum mihi mitte; cupio enim legere: me adhuc non legiſſe, turpe utrique noſtrum eſt. Vale.

Cicero M. Fabio Gallo S. D.

XXV. QUOD epiſtolam conſciſſam doles, noli laborare: ſalva eſt; domo petes cum libebit. Quod autem

me mones, valde gratum eſt; idque ut ſemper facias, rogo. Videris enim mihi vereri, ne, ſi iſtum habuerimus, rideamus γέλωτα σαρδόνιον. Sed heus tu, manum de tabula: magiſter adeſt citius, quam putaramus. Vereor ne in Catonium Catoninos. Mi Galle, cave putes quidquam melius, quam epiſtolæ tuæ partem ab eo loco: *cætera labuntur*. Secreto hoc audi; id tecum habeto; ne Apellæ quidem liberto tuo dixeris. Præter duo nos loquitur iſto modo nemo: bene malene, videro: ſed, quidquid eſt, noſtrum eſt. Urge igitur, nec tranſverſum unguem (quod aiunt) a ſtylo: is enim eſt dicendi opifex: atque equidem aliquantum jam etiam noctis aſſumo. Vale.

CICERO GALLO S. D.

XXVI. CUM decimum jam diem graviter ex inteſtinis laborarem, neque iis, qui mea opera uti volebant, me probarem non valere, quia febrim non haberem, fugi in Tuſculanum; cum quidem biduum ita jejunus fuiſſem, ut ne aquam quidem guſtarem. Itaque confectus languore et fame, magis tuum officium deſideravi, quam abs te requiri putavi meum. Ego autem cum omnes morbos reformido, tum quo Epicurum tuum Stoici male accipiunt, quia dicat, δυσουρικὰ καὶ δυσεντερικὰ πάθη ſibi moleſta eſſe: quorum alterum, morbum edacitatis eſſe putant, alterum etiam turpioris intemperantiæ. Sane δυσεντερίαν pertimueram. Sed viſa eſt mihi vel loci mutatio, vel animi etiam relaxatio, vel ipſa fortaſſe jam feneſcentis morbi remiſſio, profuiſſe. Attamen, ne mirere, unde hoc acciderit, quomodove commiſerim; lex ſumptuaria, quæ videtur λιτότητα attuliſſe, ea mihi fraudi fuit. Nam, dum volunt iſti lauti terra nata, quæ lege excepta ſunt, in honorem adducere, fungos, helvellas, herbas omnes, ita condiunt, ut nihil poſſit eſſe ſuavius. In eas cum incidiſſem in cœna augurali apud Lentulum, tanta me διάῤῥοια arripuit, ut hodie primum

videatur cœpiſſe conſiſtere. Ita ego, qui me oſtreis et murænis facile abſtinebam, a beta et a malva deceptus ſum. Poſthac igitur erimus cautiores. Tu tamen cum audiſſes ab Anicio (vidit enim me nauſeantem) non modo mittendi cauſam juſtam habuiſti, ſed etiam viſendi. Ego hic cogito commorari quoad me reficiam : nam et vires et corpus amiſi. Sed, ſi morbum depulero, facile, ut ſpero, illa revocabo. Vale.

Cicero Gallo S. D.

XXVII. MIROR, cur me accuſes, cum tibi id facere non liceat : quod ſi liceret, tamen non debebas. *Ego enim te in conſulatu obſervaram.* Et ais, fore, ut te Cæſar reſtituat. Multa tu quidem dicis, ſed tibi nemo credit. Tribunatum plebei dicis te mea cauſa petiſſe. Utinam ſemper eſſes tribunus : interceſſorem non quæreres. Negas me audere, quod ſentiam dicere. Quaſi tibi, cum impudenter me rogares, parum fortiter reſponderim. Hæc tibi ſcripſi, ut iſto ipſo in genere, in quo aliquid poſſe vis, te nihil eſſe cognoſceres. Quod ſi humaniter mecum queſtus eſſes, libenter tibi me et facile purgaſſem : non enim ingrata mihi ſunt, quæ feciſti ; ſed quæ ſcripſiſti, moleſta. Me autem, propter quem cæteri liberi ſunt, tibi liberum non viſum demiror. Nam ſi falſa fuerunt, quæ tu ad me, ut ais, detuliſti, quid tibi ego debeo ? ſi vera, tu es optimus teſtis, quid mihi populus Romanus debeat.

M. Cicero Curio S. D.

XXVIII. MEMINI cum mihi deſipere videbare, quod cum iſtis potius viveres, quam nobiſcum : erat enim multo domicilium hujus urbis (cum quidem hæc urbs) aptius humanitati et ſuavitati tuæ, quam tota Peloponneſus,

nedum Patræ. Nunc contra et vidiſſe mihi multum videris, cum, prope deſperatis his rebus, te in Græciam contuliſti, et hoc tempore non ſolum ſapiens, qui hinc abſis, ſed etiam beatus. Quanquam quis, qui aliquid ſapiat, nunc eſſe beatus poteſt? Sed, quod tu, cui licebat, pedibus es conſecutus, ut ibi eſſes, *ubi nec Pelopidarum* . . . noſti cætera; nos idem propemodum conſequimur alia ratione. Cum enim ſalutationi nos dedimus amicorum; quæ ſit hoc etiam frequentius, quam ſolebat, quod, quaſi avem albam, videntur bene ſentientem civem videre; abdo me in bibliothecam. Itaque opera efficio tanta, quanta fortaſſe tu ſenties. Intellexi enim ex tuo ſermone quodam, cum meam mœſtitiam et deſperationem accuſares, domi tuæ dicere te, ex meis libris animum meum deſiderare. Sed mehercule et tum rempublicam lugebam, quæ non ſolum ſuis erga me, ſed etiam meis erga ſe, beneficiis erat mihi carior; et hoc tempore, quanquam me non ratio ſolum conſolatur, quæ plurimum debet valere, ſed etiam dies, quæ ſtultis quoque mederi ſolet; tamen doleo, ita rem communem eſſe dilapſam, ut, ne ſpes quidem, melius aliquando fore, relinquatur. Nec vero nunc quidem culpa in eo eſt, in cujus poteſtate omnia ſunt, (niſi forte id ipſum eſſe non debuit) ſed alia caſu, alia etiam noſtra culpa, ſic acciderunt, ut de præteritis non ſit querendum. Reliquam ſpem nullam video. Quare ad prima redeo. Sapienter hæc reliquiſti, ſi conſilio; feliciter, ſi caſu. Vale.

Curius M. Ciceroni suo S.

XXIX. *SI vales, bene eſt. Sum enim* χρήσει μὲν *tuus,* κτήσει δὲ *Attici noſtri. Ergo fructus eſt tuus, mancipium illius: quod quidem ſi inter ſenes coëmptionales venale proſcripſerit, egerit non multum. At illa noſtra prædicatio quanti eſt? nos, quod ſimus, quod habeamus, quod homines exiſtimemur, id omne abs te habere.*

Quare, Cicero mi, perſevera conſtanter nos conſervare; et Sulpicii ſucceſſori nos de meliore nota commenda; quo facilius tuis præceptis obtemperare poſſimus, teque ad ver lubentes videre, et noſtra refigere deportareque tuto, poſſimus. Sed, amice magne, noli hanc epiſtolam Attico oſtendere: ſine eum errare, et putare, me virum bonum eſſe, nec ſolere duo parietes de eadem fidelia dealbare. Ergo, patrone mi, bene vale, Tironemque meum ſaluta noſtris verbis. Dat. a. d. iv. kal. Novemb.

Cicero Curio S. D.

XXX. EGO vero jam te nec hortor, nec rogo, ut domum redeas; quin hinc ipſe evolare cupio, et aliquo pervenire, *ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta, audiam.* Incredibile eſt, quam turpiter mihi facere videar, qui his rebus interſim. Næ tu videris multo ante providiſſe quid impenderet, tum cum hinc profugiſti. Quanquam enim hæc etiam auditu acerba ſunt, tamen audire tolerabilius eſt, quam videre. In campo certe non fuiſti, cum hora ſecunda, comitiis quæſtoriis inſtitutis, ſella Q. Maximi, quem illi conſulem eſſe dicebant, poſita eſſet: quo mortuo nuntiato, ſella ſublata eſt. Ille autem, qui comitiis tributis eſſet auſpicatus, centuriata habuit: Conſulem hora ſeptima renuntiavit, qui uſque ad kal. Jan. eſſet; quæ erant futuræ mane poſtridie. Ita, Caninio conſule, ſcito neminem prandiſſe: nihil tamen eo conſule mali factum eſt: fuit enim mirifica vigilantia, qui ſuo toto conſulatu ſomnum non viderit. Hæc tibi ridicula videntur: non enim ades: quæ ſi videres, lacrymas non teneres. Quid ſi cætera ſcribam? ſunt enim innumerabilia generis ejuſdem: quæ quidem ego non ferrem, niſi me in philoſophiæ portum contuliſſem, et niſi haberem ſocium ſtudiorum meorum Atticum noſtrum! cujus cum proprium te eſſe ſcribis mancipio et nexu, meum autem uſu et fructu; contentus iſto ſum: id enim eſt cujuſque proprium,

quo quiſque fruitur atque utitur. Sed hæc alias pluribus. Acilius, qui in Græciam cum legionibus miſſus eſt, maximo meo beneficio eſt. Bis enim eſt a me judicio capitis, rebus ſalvis, defenſus; et eſt homo non ingratus, meque vehementer obſervat. Ad eum de te diligentiſſime ſcripſi, eamque epiſtolam cum hac conjunxi: quam ille quo modo acceperit, et quid tibi pollicitus ſit, velim ad me ſcribas. Vale.

Cicero Curio S. D.

XXXI. FACILE perſpexi ex tuis literis, quod ſemper ſtudui, et me a te plurimi fieri, et te intelligere quam mihi carus eſſes. Quod cum uterque noſtrum conſecutus eſt, reliquum eſt ut officiis certemus inter nos; quibus æquo animo vel vincam te, vel vincar abs te. Acilio non fuiſſe neceſſe meas dari literas facile patior. Sulpicii tibi operam intelligo ex tuis literis, non multum opus fuiſſe, propter tuas res ita contractas, ut, quemadmodum ſcribis, nec caput, nec pedes. Equidem vellem, uti pedes haberent, ut aliquando redires. Vides enim exaruiſſe jam veterem urbanitatem: ut Pomponius noſter ſuo jure poſſit dicere, *niſi nos pauci retineamus gloriam antiquam Atticam*. Ergo is tibi, nos ei ſuccedimus. Veni igitur, quæſo, ne tamen ſemen urbanitatis una cum republica intereat.

Cicero Volumnio S. D.

XXXII. QUOD ſine prænomine familiariter, ut debebas, ad me epiſtolam miſiſti, primum addubitavi, num a Volumnio ſenatore eſſet, quo-cum mihi eſt magnus uſus: deinde εὐτραπελία literarum fecit, ut intelligerem tuas eſſe. Quibus in literis omnia mihi perjucunda fuerunt, præter illud quod parum diligenter poſſeſſio ſalinarum mearum a te procuratore

defenditur. Ais enim, ut ego diſceſſerim, omnia omnium dicta, in his etiam Sextiana, in me conferri. Quid? tu id pateris? nonne defendis? non reſiſtis? Equidem ſperabam ita notata me reliquiſſe genera dictorum meorum, ut cognoſci ſua ſponte poſſent. Sed quando tanta fæx eſt in urbe, ut nihil tam ſit ἀκύθηρον, quod non alicui venuſtum eſſe videatur; pugna, ſi me amas, niſi acuta ἀμφιβολία, niſi elegans ὑπερβολὴ, niſi παράγραμμα bellum, niſi ridiculum παρὰ προσδοκίαν, niſi cætera, quæ ſunt a me in ſecundo libro de Oratore per Antonii perſonam diſputata de ridiculis, ἔντεχνα et arguta apparebunt, ut ſacramento contendas mea non eſſe. Nam de judiciis quod quereris, multo laboro minus. Trahantur per me pedibus omnes rei; ſit vel Selius tam eloquens, ut poſſit probare ſe liberum; non laboro. Urbanitatis poſſeſſionem, amabo, quibuſvis interdictis defendamus: in qua te unum metuo, contemno cæteros. Derideri te putas? Nunc demum intelligo te ſapere. Sed mehercules extra jocum, valde mihi tuæ literæ facetæ elegantesque viſæ ſunt. Illa quamvis ridicula eſſent, ſicut erant, mihi tamen riſum non moverunt: cupio enim noſtrum illum amicum in tribunatu quam plurimum habere gravitatis: id cum ipſius cauſa, (eſt mihi, ut ſcis, in amoribus) tum mehercule etiam reipublicæ, quam quidem, quamvis in me ingrata ſit, amare non deſinam. Tu, mi Volumni, quando et inſtituiſti, et mihi vides eſſe gratum, ſcribe ad me quam ſæpiſſime de rebus urbanis, de republica. Jucundus eſt mihi ſermo literarum tuarum. Præterea Dolabellam, quem ego perſpicio et judico cupidiſſimum eſſe atque amantiſſimum mei, cohortare et confirma, et redde plane meum. Non mehercule quo quidquam deſit; ſed quia valde cupio, non videor nimium laborare. Vale.

M. Cicero Volumnio S. D.

XXXIII. Quod declamationibus noſtris cares, damni nihil facis. Quod Hirtio invideres, niſi eum amares, non erat cauſa invidendi: niſi forte ipſius eloquentiæ magis, quam quod me audiret, invideres. Nos enim plane, mi ſuaviſſime Volumni, aut nihil ſumus, aut nobis quidem ipſis diſplicemus, gregalibus illis, quibus, te plaudente, videbamus, amiſſis: ut etiam, ſi quando aliquid dignum noſtro nomine emiſimus, ingemiſcamus, quod hæc *pennigero, non armigero, in corpore tela exerceantur*, ut ait Philoctetes apud Accium, abjecta gloria. Sed tamen omnia mihi erunt, ſi tu veneris, hilariora. Quanquam venies, ut ipſe intelligis, in maximarum quaſi concurſum occupationum; quas ſi, ut volumus, exceperimus, ego vero multam ſalutem et foro dicam et curiæ, vivamque tecum multum, et cum communibus noſtris amatoribus. Nam et Caſſius tuus, et Dolabella noſter, vel potius uterque noſter, ſtudiis iiſdem tenentur, et meis æquiſſimis utuntur auribus. Opus eſt huc limatulo et polito tuo judicio, et illis interioribus literis meis, quibus ſæpe verecundiorem me in loquendo facis. Mihi enim judicatum eſt, ſi modo hoc Cæſar aut patietur, aut volet, deponere illam jam perſonam, in qua me ſæpe illi ipſi probavi, ac me totum in literas abdere, tecumque et cum cæteris earum ſtudioſis honeſtiſſimo otio perfrui. Tu vellem, ne veritus eſſes, ne perinvitus legerem tuas literas, ſi mihi, (quemadmodum ſcribis) longiores forte miſiſſes: ac velim poſthac ſic ſtatuas, tuas mihi literas longiſſimas quaſque gratiſſimas fore. Vale.

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER VIII.

M. Cælius M. Ciceroni S. D.

I. *QUOD tibi decedens pollicitus ſum, me omnes res urbanas diligentiſſime tibi perſcripturum; data opera paravi, qui ſic omnia perſequeretur, ut verear, ne tibi nimium arguta hæc ſedulitas videatur. Tametſi tu, ſcio, quam ſis curioſus, et quam omnibus peregrinantibus gratum ſit, minimarum quoque rerum, quæ domi gerantur, fieri certiores; tamen hoc deprecor, ne meum hoc officium arrogantiæ condemnes, quod hunc laborem alteri delegavi: non quin mihi ſuaviſſimum ſit, et occupato, et ad literas ſcribendas, ut tu noſti, pigerrimo, tuæ memoriæ dare operam. Sed id ipſum volumen, quod tibi miſi, facile, ut ego arbitror, me excuſat. Neſcio cujus otii eſſet, non modo perſcribere hæc, ſed omnino animadvertere. Omnia enim ſunt ibi ſenatus-conſulta, edicta, fabulæ, rumores: quod exemplum ſi forte minus te delectarit, ne moleſtiam tibi cum impenſa mea exhibeam, fac me certiorem. Si quid in republica majus actum erit, quod iſti operarii minus commode perſequi poſſint, et quemadmodum actum ſit, et quæ exiſtimatio ſecuta, quæque de eo ſpes eſt, diligenter tibi perſcribemus. Ut nunc eſt, nulla magnopere expectatio eſt. Nam et illi rumores de comitiis Tranſpadanorum Cumarum tenus caluerunt: Romam cum veniſſem, ne tenuiſſimam quidem auditionem de ea re accepi. Præterea Marcellus quod adhuc nihil*

retulit de ſucceſſione provinciarum Galliarum; et in kalendas Junias, ut mihi ipſe dixit, eam diſtulit relationem; ſane quam eos ſermones expreſſit, qui de eo tum fuerant, cum Romæ nos eſſemus. Tu, ſi Pompeium, ut volebas, offendiſti, qui tibi viſus ſit, et quam orationem habuerit tecum, quamque oſtenderit voluntatem, (ſolet enim aliud ſentire et loqui, neque tantum valere ingenio, ut non appareat quid cupiat) fac mihi perſcribas. Quod ad Cæſarem, crebri et non belli de eo rumores; ſed ſuſurratores duntaxat veniunt. Alius equitem perdidiſſe, quod opinor certe factum eſt; alius ſeptimam legionem vapulaſſe; ipſum apud Bellovacos circumſederi, interclusum ab reliquo exercitu. Neque adhuc certi quidquam eſt; neque hæc incerta vulgo jactantur; ſed inter paucos, quos tu noſti plane, ſecreto narrantur: at Domitius, cum manus ad os appoſuit. Te ad IX. kal. Jun. ſubroſtrani (quod illorum capiti ſit) diſſiparant periiſſe; et te urbe ac foro toto maximus rumor fuit a Q. Pompeio in itinere occiſum. Ego, qui ſcirem Q. Pompeium Baulis embæneticam facere, et uſque eo ut ego misererer ejus eſuriei, non ſum commotus: et hoc mendacio, ſi qua pericula tibi impenderent, ut defungeremur, optavi. Plancus quidem tuus Ravennæ eſt: et magno congiario donatus a Cæſare, nec beatus, nec bene inſtructus eſt. Tui politici libri omnibus vigent. Vale.

CÆLIUS CICERONI S.

II. *CERTE, inquam, abſolutus eſt: me repræſentante pronuntiatum eſt, et quidem omnibus ordinibus, ſed et ſingulis in unoquoque ordine ſententiis. Vide modo, inquis. Non, mehercules: nihil enim unquam tam præter opinionem, tam quod videretur omnibus indignum, accidit. Quin ego, cum pro amicitia validiſſime faverem ei, et me jam ad dolendum præparaſſem; poſtquam factum eſt, obſtupui, et mihi viſus ſum captus eſſe. Quid alios putas? Clamoribus ſcilicet maximis judices corripuerunt; et oſtenderunt, plane eſſe quod ferri non poſſet. Itaque relictus lege Licinia,*

majore eſſe periculo videtur. Acceſſit huc, quod poſtridie ejus abſolutionem in theatrum Curionis Hortenſius introiit: puto, ut ſuum gaudium gauderemus. Hic tibi ſtrepitus, fremitus, clamor tonitruum, et rudentum ſibilus. *Hoc magis animadverſum eſt, quod intactus ab ſibilo pervenerat Hortenſius ad ſenectutem. Sed tum ita bene, ut in totam vitam cuivis ſatis eſſet, et pœniteret eum jam viciſſe. De republica quid tibi ſcribam, nihil habeo. Marcelli impetus reſederunt, non inertia, ſed (ut mihi videbatur) conſilio. De comitiis conſularibus incertiſſima eſt exiſtimatio. Ego incidi in competitorem nobilem, et nobilem agentem. Nam M. Octavius, Cn. filius, et C. Hirrus, mecum petit. Hoc ideo ſcripſi, quod ſcio te acriter, propter Hirrum, nuntium noſtrorum comitiorum expectaturum. Tu tamen ſimul ac me deſignatum audieris, ut tibi curæ ſit, quod ad pantheras attinet, rogo. Syngrapham Sittianam tibi commendo. Commentarium rerum urbanarum primum dedi L. Caſtrinio Pæto; ſecundum ei, qui has literas tibi dedit.*

Cælius Ciceroni S.

III. *EST-NE? vici? et tibi ſæpe, quod negaras diſcedens curaturum, literas mitto? Eſt, ſi quidem perferuntur, quas do. Atque hoc eo diligentius factito, quod, cum otioſus ſum, plane ubi delectem otiolum meum, non habeo. Tu cum Romæ eras, hoc mihi certum ac jucundiſſimum vacanti negotium erat, tecum id otii tempus conſumere; idque non mediocriter deſidero; ut non modo mihi ſolus eſſe, ſed Romæ, te profecto, ſolitudo videatur facta: et qui (quæ mea negligentia eſt) multos ſæpe dies ad te, cum hic eras, non accedebam, nunc quotidie non eſſe te, ad quem curſitem, diſcrucior. Maxime vero, ut te dies noctesque quæram, competitor Hirrus curat. Quomodo illum putas auguratus tuum competitorem dolere, et diſſimulare, me certiorem, quam ſe, candidatum? de quo ut, quem optas, quam primum nuntium accipias, tua medius fidius magis quam mea cauſa cupio. Nam me, ſi fio, forſitan cum locupletiore*

referam: ſed hoc uſque eo ſuave eſt, quod ſi acciderit, tota vita riſus nobis deeſſe non poterit. Sed tanti? ſed mehercule. Non multum M. Octavius eorum odia, qui Hirrum premunt, quæ permulta ſunt, ſublevat. Quod ad Philotimi liberti officium et bona Milonis attinet, dedimus operam, ut et Philotimus quam honeſtiſſime Miloni abſenti ejuſque neceſſariis ſatisfaceret, et ſecundum ejus fidem et ſedulitatem exiſtimatio tua conſervaretur. Illud nunc a te peto, ſi eris (ut ſpero) otioſus, aliquod ad nos, ut intelligamus nos tibi curæ eſſe, σύνταγμα *conſcribas. Qui tibi iſtuc, inquis, in mentem venit, homini non inepto? Aliquid ex tam multis tuis monumentis extare, quod noſtræ amicitiæ memoriam poſteris quoque prodat, velim. Cujuſmodi, puto, quæris. Tu citius, qui omnem noſti diſciplinam, quod maxime conveniat, excogitabis. Genere tamen quod et ad nos pertineat, et* διδασκαλίαν *quandam, ut verſetur inter manus, habeat. Vale.*

M. CÆLIUS M. CICERONI S. D.

IV. *INVIDEO tibi: tam multa quotidie, quæ mirere, iſtoc perferuntur. Primum illud, abſolutum Meſſallam; deinde eundem condemnatum: C. Marcellum conſulem factum: M. Claudium a repulſa poſtulatum a Gallis duobus: P. Dolabellam quindecimvirum factum. Hoc tibi non invideo, caruiſſe te pulcherrimo ſpectaculo, et Lentuli Cruris repulſi vultum non vidiſſe. At qua ſpe, quam certa opinione, deſcenderat? quam ipſo diffidente Dolabella? et Hercules, niſi noſtri equites acutius vidiſſent, pene concedente adverſario ſuperaſſet. Illud te non arbitror miratum, Servium, deſignatum tribunum plebis, condemnatum; cujus locum C. Curio petiit. Sane quam incutit multis, qui eum facilitatemque ejus non norunt, magnum metum. Sed, ut ſpero et volo, et, ut ſe fert ipſe, bonos et ſenatum malet: totus, ut nunc eſt, hoc ſcaturit. Hujus autem voluntatis initium et cauſa eſt, quod eum non mediocriter Cæſar, qui ſolet infimorum hominum amicitias ſibi qualibet impenſa adjungere, valde*

contempſit. Qua in re mihi videtur illud perquam venuſte cecidiſſe, (quod a reliquis quoque uſque eo eſt animadverſum) ut Curio, qui nihil conſilio facit, ratione et inſidiis uſus videretur in evitandis conſiliis, qui ſe intenderant adverſarios in ejus tribunatum: Lælios, et Antonios, et id genus valentes, dico. Has ego tibi literas eo majore miſi intervallo, quod comitiorum dilationes occupatiorem me habebant, et expectare in dies exitum cogebant, ut, confectis omnibus, te facerem certiorem. Ad kalendas Sextiles uſque expectavi. Prætoriis moræ quædam inciderunt. Mea porro comitia quem eventum ſint habitura, neſcio. Opinionem quidem, quod ad Hirrum attinet, incredibilem, ædilium plebis comitiis nacta ſunt. Nam M. Cælium Vinicianum mentio illa fatua, quam deriſeramus olim, et promulgatio de dictatore, ſubito dejecit, et dejectum magno clamore inſecuta eſt. Inde Hirrum cuncti jam, non faciendum, flagitare. Spero te celeriter et de nobis quod ſperaſti, et de illo quod vix ſperare auſus es, auditurum. De republica jam novi quidquam expectare deſieramus. Sed cum ſenatus habitus eſſet ad Apollinis, a. d. xi. kal. Sext. et referretur de ſtipendio Cn. Pompeii, mentio facta eſt de legione ea, quam expenſam tulit C. Cæſari Pompeius, quo numero eſſet, quo appeteretur: cum ex Gallia coactus eſſet dicere Pompeius ſe legionem abducturum, ſed non ſtatim ſub mentionem et convicium obtrectatorum. Inde interrogatus de ſucceſſione C. Cæſaris: de qua, hoc eſt, de provinciis, placitum eſt, ut quam primum ad urbem reverteretur Cn. Pompeius; ut coram eo de ſucceſſione provinciarum ageretur. Nam Ariminum ad exercitum Pompeius erat iturus: et ſtatim iit. Puto idib. Sextil. de ea re factum iri. Profecto aut tranſigetur aliquid, aut turpiter intercedetur. Nam in diſputando conjecit illam vocem Cn. Pompeius, Omnes oportere ſenatui dicto audientes eſſe. *Ego tamen ſic nihil expecto, quo modo Paulum conſulem deſignatum primum ſententiam dicentem. Sæpius te admoneo de ſyngrapha Sittiana: cupio enim te intelligere, eam rem ad me valde pertinere. Item de pantheris, ut Cybiratas arceſſas, cureſque mihi ut vehantur. Præterea nuntiatum nobis, et pro certo jam habetur, regem Alexandrinum mortuum: quid mihi ſuadeas, quomodo*

regnum illud ſe habeat, quis procuret, diligenter mihi perſcribas. Kal. Sex.

Cælius Ciceroni S.

V. *QUA tu cura ſis, quod ad pacem provinciæ tuæ finitimarumque regionum attinet, neſcio: ego quidem vehementer animi pendeo. Nam ſi hoc moderari poſſemus, ut pro viribus copiarum tuarum belli quoque exiſteret magnitudo, et, quantum gloriæ triumphoque opus eſſet, aſſequeremur, periculoſamque et gravem illam dimicationem evitaremus, nihil tam eſſet optandum. Nunc ſi Parthus movet aliquid, ſcio non mediocrem fore contentionem. Tuus porro exercitus vix unum ſaltum tueri poteſt. Hanc autem nemo ducit rationem; ſed omnia deſiderantur ab eo, (tanquam nihil denegatum ſit ei, quo minus quam paratiſſimus eſſet) qui publico negotio præpoſitus eſt. Accedit huc, quod ſucceſſionem futuram propter Galliarum controverſiam non video. Tametſi hac de re puto te conſtitutum, quid facturus eſſes, habere; tamen, quo maturius conſtitueres, cum hunc eventum providebam, viſum eſt ut te facerem certiorem. Noſti enim hæc tralatitia: de Galliis conſtituetur: erit qui intercedat: deinde alius exiſtet, qui, niſi libere liceat de omnibus provinciis decernere ſenatui, reliquas impediat. Sic multum ac diu ludetur; atque ita diu, ut plus biennium in his tricis moretur. Si quid novi de republica quod tibi ſcriberem haberem, uſus eſſem mea conſuetudine, ut diligenter, et quid actum eſſet, et quid ex eo futurum ſperarem, perſcriberem. Sane tanquam in quodam incili jam omnia adhæſerunt. Marcellus idem illud de provinciis urget, neque adhuc frequentem ſenatum efficere potuit. Quod ſi, hoc anno præterito, Curio tribunus, et eadem actio de provinciis introibit; quam facile tunc ſit omnia impedire, et quam hoc Cæſari, qui ſuam cauſam, non reipublicæ, curet, ſuppetat, non te fallit. Vale.*

Cælius Ciceroni S. D.

VI. *NON dubito, quin perlatum ad te ſit, Appium a Dolabella reum factum; ſane non ea, quam exiſtimaveram, invidia. Neque enim ſtulte Appius; qui, ſimul atque Dolabella acceſſit ad tribunal, introierat in urbem, triumphique poſtulationem abjecerat: quo facto retudit ſermones, paratiorque viſus eſt, quam ſperaverat accuſator. Is nunc in te maximam ſpem habet. Scio tibi eum non eſſe odio. Quam velis eum obligare, in tua manu eſt: cum quo ſimultas ſi tibi non fuiſſet, liberius tibi de tota re eſſet. Nunc ſi ad illam ſummam veritatem legitimum jus exegeris, cavendum tibi erit, ne parum ſimpliciter et candide poſuiſſe inimicitias videaris. In hanc partem porro tutum tibi erit, ſi quid volueris, gratificari: nemo enim neceſſitudine et amicitia te deterritum ab officio dicet. Illud mihi occurrit, quod, inter poſtulationem et nominis delationem, uxor a Dolabella diſceſſit. Quid mihi diſcedens mandaris, memini: quid ego tibi ſcripſerim, te non arbitror oblitum. Non eſt jam tempus plura narrandi. Unum illud monere te poſſum, ſi res tibi non diſplicebit, tamen hoc tempore nihil de tua voluntate oſtendas, et expectes, quemadmodum exeat ex hac cauſa. Denique invidioſum tibi ſit, ſi emanarit. Porro, ſignificatio ulla ſi interceſſerit, clarius, quam deceat, aut expediat, fiat. Neque ille tacere eam rem poterit, quæ ſuæ ſpei tam opportuna acciderit; quæque in negotio conficiendo tanto illuſtrior erit: cum præſertim is ſit, qui, ſi pernicioſum ſciret eſſe loqui de hac re, vix tamen ſe contineret. Pompeius dicitur valde pro Appio laborare, ut etiam putent alterutrum de filiis ad te miſſurum. Hic nos omnes abſolvimus: et hercule conſepta omnia, fœda, et inhoneſta, ſunt. Conſules autem habemus ſumma diligentia: adhuc ſenatus-conſultum, niſi de feriis Latinis, nullum facere potuerunt. Curioni noſtro tribunatus conglaciat. Sed dici non poteſt quomodo hic omnia jaceant. Niſi ego cum tabernariis et aquariis pugnarem, veternus civitatem occupaſſet. Si Parthi vos*

nihil calfaciunt, nos hic frigore frigeſcimus. Tamen, quoquo modo hic omnia jaceant, potuit ſine Parthis. Bibulus in Amano neſcio quid cohorticularum amiſit. Hoc ſic nuntiatum eſt. Quod tibi ſupra ſcripſi, Curionem valde frigere; jam calet: nam ferventiſſime concerpitur. Leviſſime enim, quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populum, et pro Cæſare loqui cœpit; legemque Viariam, non diſſimilem Agrariæ Rulli, et Alimentariam, quæ jubet ædiles metiri, jactavit. Hoc nondum fecerat, cum priorem partem epiſtolæ ſcripſi. Amabo te, ſi quid, quod opus fuerit, Appio facies, ponito me in gratia. De Dolabella integrum tibi reſerves, ſuadeo. Et huic rei, de qua loquor, et dignitati tuæ, æquitatiſque opinioni, hoc ita facere expedit. Turpe tibi erit pantheras Græcas me non habere. Vale.

CÆLIUS CICERONI S.

VII. QUAM *cito tu iſtinc decedere cupias, neſcio: ego quidem eo magis, quo adhuc felicius rem geſſiſti. Dum iſtic eris, de belli Parthici periculo cruciabor, ne hunc riſum meum metus aliqui perturbet. Breviores has literas properanti publicanorum tabellario ſubito dedi: tuo liberto pluribus verbis ſcriptas pridie dederam. Res autem novæ nullæ ſane acciderunt, niſi hæc vis tibi ſcribi, quæ certe vis. Cornificius adoleſcens Oreſtillæ filiam ſibi deſpondit. Paula Valeria, ſoror Triarii, divortium ſine cauſa, quo die vir e provincia venturus erat, fecit: nuptura eſt D. Bruto: nondum retulerat. Multa in hoc genere incredibilia, te abſente, acciderunt. Servius Ocella nemini perſuaſiſſet ſe mœchum eſſe, niſi triduo bis deprehenſus eſſet. Quæres ubi? ubi hercule ego minime vellem: relinquo tibi, quod ab aliis quæras. Neque enim diſplicet mihi, imperatorem ſingulos percontari, cum qua ſit aliqui deprehenſus. Vale.*

M. Cælius M. Ciceroni S. D.

VIII. *ETSI de republica, quæ tibi ſcribam, habeo; tamen nihil, quod magis gaviſurum te putem, habeo, quam hoc. Scito, C. Sempronium Rufum, Rufum mel ac delicias tuas, calumniam maximo plauſu tuliſſe; quæris qua in cauſa? M. Tuccium, accuſatorem ſuum poſt ludos Romanos, reum lege Plotia de vi fecit, hoc conſilio, quod videbat, ſi extraordinarius reus nemo acceſſiſſet, ſibi hoc anno cauſam eſſe dicendam. Dubium porro illi non erat, quid futurum eſſet. Nemini hoc deferre munuſculum maluit, quam ſuo accuſatori. Itaque ſine ullo ſubſcriptore deſcendit, et Tuccium reum fecit. At ego, ſimulatque audivi, invocatus ad ſubſellia rei occurro: ſurgo, neque verbum de re facio. Totum Sempronium uſque eo perago, ut Veſtorium quoque interponam, et illam fabulam narrem, quemadmodum tibi pro beneficio dederit, ſi quid injuriis ſuis eſſet, ut Veſtorius teneretur. Hæc quoque magna nunc contentio forum tenet. M. Servilius, poſtquam, ut cœperat, omnibus in rebus turbarat, nec, quod non venderet, quidquam reliquerat, maxima nobis traditus erat invidia: neque Laterenſis prætor, poſtulante Pauſania, nobis patronis,* Quo ea pecunia perveniſſet, *recipere voluit. Quod Pilius, neceſſarius Attici noſtri, de repetundis eum poſtulavit, magna illico fama ſurrexit, et de damnatione ferventer loqui eſt cœptum. Quo vento projicitur Appius minor, ut indicet pecuniam ex bonis patris perveniſſe ad Servilium, prævaricationiſque cauſa diceret depoſitum H-S.* LXXXI. *Admiraris amentiam. Quid, ſi actiones ſtultiſſimas, quid ſi nefarias de patre confeſſiones, audiſſes? Mittit in conſilium eoſdem illos, qui lites æſtimarant, judices. Cum æquo numero ſententiæ fuiſſent, Laterenſis, leges ignorans, pronuntiavit quid ſinguli ordines judicaſſent: et ad extremum, ut ſolent,* Non redigam. *Poſtquam diſceſſit, et pro abſoluto Servilius haberi cœptus, legiſque unum et centeſimum caput legit, in quo ita erat:* Quod eorum judicum major pars judicarit, id jus ratumque eſto:

in tabulas abſolutum non retulit, ordinum judicia perſcripſit. Poſtulante rurſus Appio, cum L. Lollio tranſegit, et ſe relaturum dixit. Sic nunc neque abſolutus, neque damnatus Servilius, de repetundis ſaucius Pilio tradetur. Nam de divinatione Appius, cum calumniam juraſſet, contendere auſus non eſt, Pilioque ceſſit: et ipſe de pecuniis repetundis a Serviliis eſt poſtulatus, et præterea de vi reus a quodam emiſſario ſuo Titio factus eſt. Recte hoc par habet. Quod ad rempublicam pertinet, omnino multis diebus expectatione Galliarum actum nihil eſt. Aliquando tamen ſæpe re dilata et graviter acta, et plane perſpecta Cn. Pompeii voluntate in eam partem, ut eum decedere poſt kalendas Martias placeret, ſenatus-conſultum, quod tibi miſi, factum eſt, auctoritateſque perſcriptæ. Senatus-consulti Auctoritas. Prid. kal. Octob. in æde Apollinis, ſcribendo affuerunt L. Domitius Cn. filius Ahenobarbus, Q. Cæcilius Q. filius Metellus Pius Scipio, L. Villius Lucii filius Pomt. Annalis, C. Septimius T. filius Quirina, Caius Lucceius C. filius Pup. Hirrus, C. Scribonius C. filius Pop. Curio, L. Atteius L. filius An. Capito, M. Oppius M. filius Terentina. Quod M. Marcellus conſul V. F. de provinciis conſularibus. D. E. R. I. C. uti L. Paulus, C. Marcellus Conſules, cum magiſtratum iniiſſent, ex a. d. x. kal. Mart. quæ in ſuo magiſtratu futuræ eſſent, de conſularibus provinciis ad ſenatum referrent, neve quid prius ex kal. Mart. neve quid conjunctim de ea re referretur a Conſulibus; utique ejus rei cauſa per dies comitiales ſenatum haberent, S. Q. C. facerent: et, cum de ea re ad ſenatum referretur a Conſulibus, eorum, qui in ccc judicibus eſſent, ſex abducere liceret. Si quid de ea re ad populum, ad plebemve, lato opus eſſet, uti Serv. Sulpicius, M. Marcellus Conſules, Prætores, Tribunique plebis, quibus eorum videretur, ad populum, plebemve, ferrent: quod ii non tuliſſent, uti, quicunque deinceps eſſent, ad populum, plebemve, ferrent. I. V. Prid. kal. Octob. in æde Apollinis, ſcribendo affuerunt, L. Domitius Cn. filius Ahenobarbus, Q. Cæcilius Q. filius Metellus Pius Scipio, L. Villius L. filius Pomt. Annalis,

C. Septimius T. filius Quirina, C. Scribonius C. filius Pop. Curio, L. Atteius L. filius An. Capito, M. Oppius M. filius Terentina. Quod M. Marcell. Coſ. V. F. de provinciis, D. E. R. I. C. ſenatum exiſtimare, neminem eorum, qui poteſtatem habent intercedendi, impediendi, moram afferre oportere, quo minus de Rep. Q. P. ad ſenatum referri, ſenatique conſultum fieri, poſſit. Qui impedierit, prohibuerit, eum ſenatum exiſtimare contra rempublicam feciſſe. Si quis huic ſenatus-conſulto interceſſerit, ſenatui placere auctoritatem perſcribi, et de ea re ad ſenatum, populumque, referri. *Huic ſenatus-conſulto interceſſit C. Cælius, L. Vinicius, P. Cornelius, C. Vibius Panſa.* Item ſenatui placere, de militibus, qui in exercitu C. Cæſaris ſunt; qui eorum ſtipendia emerita, aut cauſas, quibus de cauſis miſſi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, ut eorum ratio habeatur, cauſæque cognoſcantur. Si quis huic S. C. interceſſerit, ſenatui placere auctoritatem perſcribi, et de ea re ad ſenatum, populumque, referri. *Huic ſenatus-conſulto interceſſit C. Cælius, C. Panſa, Tribuni plebis.* Itemque ſenatui placere, in Ciliciam provinciam, et in octo reliquas provincias, quas prætorii pro prætore obtinerent, eos, qui prætores fuerunt, neque in provincia cum imperio fuerunt, quos eorum ex S. C. cum imperio in provincias pro prætore mitti oporteret, eos ſortito in provincias mitti placere. Si ex eo numero, quos ex S. C. in provincias ire oporteret, ad numerum non eſſent, qui in eas provincias proficiſcerentur; tum, uti quodque collegium primum prætorum fuiſſet, neque in provincias profecti eſſent, ita ſorte in provincias proficiſcerentur. Si ii ad numerum non eſſent, tunc deinceps proximi cujuſque collegii, qui prætores fuiſſent, neque in provincias profecti eſſent, in ſortem conjicerentur, quoad is numerus effectus eſſet, quem ad numerum in provincias mitti oporteret. Si quis huic S. C. interceſſiſſet, auctoritas perſcriberetur. *Huic ſenatus-conſulto interceſſit C. Cælius, C. Panſa, Tribuni plebis. Illa præterea Cn. Pompeii ſunt animadverſa, quæ maxime confidentiam attulerunt*

hominibus, ut diceret, ſe ante kal. Mart. non poſſe ſine injuria de provinciis Cæſaris ſtatuere; poſt kal. Mart. ſe non dubitaturum. Cum interrogaretur, ſi qui tum intercederent; dixit, hoc nihil intereſſe, utrum C. Cæſar ſenatui dicto audiens futurus non eſſet, an pararet qui ſenatum decernere non pateretur. Quid ſi, inquit alius, et conſul eſſe, et exercitum habere, volet? At ille, quam clementer: Quid ſi filius meus fuſtem mihi impingere volet? His vocibus, ut exiſtimarent homines Pompeio cum Cæſare eſſe negotium, effecit. Itaque jam, ut video, alteramutram ad conditionem deſcendere vult Cæſar, ut aut maneat, neque hoc anno ſui ratio habeatur; aut, ſi deſignari poterit, decedat. Curio ſe contra eum totum parat. Quid aſſequi poſſit, neſcio. Illud video, bene ſentientem, etſi nihil effecerit, cadere non poſſe. Me tractat liberaliter Curio, et mihi ſuo munere negotium impoſuit. Nam ſi mihi non dediſſet eas, quæ ad ludos ei advectæ erant Africanæ, potuit ſuperſederi. Nunc, quando dare neceſſe eſt, velim tibi curæ ſit, quod a te ſemper petii, ut aliquid iſtinc beſtiarum habeamus; Sittianamque ſyngrapham tibi commendo. Libertum Philonem iſtuc miſi, et Diogenem Græcum, quibus mandata et literas ad te dedi. Eos tibi, et rem, de qua miſi, velim curæ habeas. Nam, quam vehementer ad me pertineat, in iis, quas tibi illi reddent, literis deſcripſi.

CÆLIUS CICERONI S.

IX. *SIC tu, inquis, Hirrum tractaſti? Immo, ſi ſcias, quam facile, quam ne contentionis quidem minimum fuerit, pudeat te, auſum illum unquam eſſe incedere tanquam tuum competitorem. Poſt repulſam vero riſus facit, civem bonum ludit, et contra Cæſarem ſententias dicit: expectationem corripit: Curionem prorſus non mediocriter objurgatus: hac repulſa ſe mutavit. Præterea qui nunquam in foro apparuerit, non multum in judiciis verſatus ſit, agit cauſas liberales: ſed raro poſt meridiem. De provinciis quod tibi ſcripſeram Id. Sextil. actum iri, interpellat judicium Marcelli,*

conſulis deſignati. In kal. rejecta re, ne frequentiam quidem efficere potuerunt. Has literas a. d. IV Non. Septemb. dedi, cum ad eam diem ne profligatum quidem quidquam erat. Ut video, cauſa hæc integra in proximum annum transferetur : et, quantum divino, relinquendus tibi erit qui provinciam obtineat. Nam non expedietur ſucceſſio ; quando Galliæ, quæ habent interceſſorem, in eandem conditionem, quam cæteræ provinciæ, vocantur. Hoc mihi non eſt dubium : quo tibi magis ſcripſi, ut ad hunc eventum te parares. Fere literis omnibus tibi de pantheris ſcripſi. Turpe tibi erit, Patiſchum Curioni decem pantheras miſiſſe ; te non multis partibus plures : quas ipſas Curio mihi, et alias Africanas decem, donavit ; ne putes illum tantum prædia ruſtica dare ſcire. Tu, ſi modo memoria teneres, et Cybiratas arceſſieris, itemque in Pamphyliam literas miſeris, (nam ibi plures capi aiunt) quod voles, efficies. Hoc vehementius laboro nunc, quod ſeorſum a collega puto mihi omnia paranda. Amabo te, impera tibi hoc curæ. Soles libenter, ut ego, majorem partem nihil curare. In hoc negotio nulla tua, niſi loquendi, cura eſt, hoc eſt, imperandi et mandandi. Nam, ſimulatque erunt captæ, qui alant eas et deportent, habes eos, quos ad Sittianam ſyngrapham miſi. Puto etiam, ſi ullam ſpem mihi literis oſtenderis, me iſto miſſurum alios. Marcum Feridium, equitem Romanum, amici mei filium, bonum et ſtrenuum adoleſcentem, qui ad ſuum negotium iſtuc venit, tibi commendo ; et te rogo, ut eum in tuorum numero habeas. Agros, quos fructuarios habent civitates, vult tuo beneficio (quod tibi facile et honeſtum factu eſt) immunes eſſe. Gratos et bonos viros tibi obligaris. Nolo te putare Favonium a columnariis præteritum eſſe : optimus quiſque eum non fecit. Pompeius tuus aperte Cæſarem vetat et provinciam tenere cum exercitu, et conſulem eſſe. Tamen hanc ſententiam dixit, nullum hoc tempore ſenatus-conſultum faciendum. Scipio hanc, ut kalendis Martiis de provinciis Galliis, neu quid conjunctim referretur. Contriſtavit hæc ſententia Balbum Cornelium : et ſcio eum queſtum eſſe cum Scipione. Canidius in defenſione ſua fuit diſertiſſimus, in accuſatione ſatis frigidus. Vale.

Cælius Ciceroni S.

X. *SANE quam literis C. Caſſii et Dejotari ſumus commoti: nam Caſſius cis Euphraten copias Parthorum eſſe ſcripſit: Dejotarus, profectas per Commagenen in provinciam noſtram. Ego quidem præcipuum metum, quod ad te attinebat, habui, qui ſcirem quam paratus ab exercitu eſſes, ne quod hic tumultus dignitati tuæ periculum afferret: nam de vita, ſi paratior ab exercitu eſſes, timuiſſem. Nunc hæc exiguitas copiarum, receſſum, non dimicationem mihi tuam, præſagiebat. Hoc quomodo acciperent homines, quam probabilis neceſſitas futura eſſet, vereor etiam nunc; neque prius deſinam formidare, quam tetigiſſe te Italiam audiero. Sed de Parthorum tranſitu nuntii varios ſermones excitarunt. Alius enim, Pompeium mittendum; alius, ab urbe Pompeium non removendum; alius, Cæſarem cum ſuo exercitu; alius, conſules; nemo tamen, ex ſenatus-conſulto privatos. Conſules autem, quia verentur ne illud ſenatus-conſultum fiat, ut paludati exeant, aut contumelioſe præter eos ad alium res transferatur, omnino ſenatum haberi nolunt; uſque eo, ut parum diligentes in republica videantur: ſed honeſte, ſive negligentia, ſive inertia eſt, ſive ille, quem propoſui, metus, latet ſub hac temperantiæ exiſtimatione, nolle provinciam. A te literæ non venerunt: et, niſi Dejotari ſubſecutæ eſſent, in eam opinionem Caſſius venerat, quæ diripuiſſet ipſe, ut viderentur ab hoſte vaſtata, finxiſſe bellum, et Arabas in provinciam immiſiſſe, eoſque Parthos eſſe, ſenatui renuntiaſſe. Quare tibi ſuadeo, quicunque eſt iſtic ſtatus rerum, diligenter et caute perſcribas, ne aut velificatus alicui dicaris; aut aliquid, quod referret ſcire, reticuiſſe. Nunc exitus eſt anni: nam ego has literas a. d. XIV Kal. Decemb. ſcripſi. Plane nihil video ante Kal. Jan. agi poſſe. Noſti Marcellum, quam tardus et parum efficax ſit; itemque Servium, quam cunctator. Cujuſmodi putas hos eſſe? aut quî id, quod nolint, conficere poſſe, qui quæ cupiunt, tamen ita frigide agunt, ut nolle exiſtimentur? Novis magiſtratibus*

autem, ſi Parthicum bellum erit, hæc cauſa primos menſes occupabit. Sin autem non erit iſtic bellum, aut tantum erit, ut vos aut ſucceſſores, parvis additis copiis, ſuſtinere poſſint; Curionem video ſe dupliciter jactaturum: primum, ut aliquid Cæſari adimat; inde, ut aliquid Pompeio tribuat, quidvis, quamlibet tenue munuſculum. Paulus porro non humane de provincia loquitur: hujus cupiditati occurſurus eſt Furnius noſter. Plures ſuſpicari non poſſum. Hæc novi: alia, quæ poſſunt accidere, non cerno. Multa tempus afferre, et præparata multa, ſcio: ſed intra fines hos, quæcunque acciderint, vertentur. Illud addo ad actiones C. Curionis, de agro Campano: de quo negant Cæſarem laborare; ſed Pompeium valde nolle, ne vacuus advenienti Cæſari pateat. Quod ad tuum deceſſum attinet, illud tibi non poſſum polliceri, me curaturum ut tibi ſuccedatur: illud certe præſtabo, ne amplius prorogetur. Tui conſilii eſt, ſi tempus, ſi ſenatus, coget, ſi honeſte a nobis recuſari non poterit, veliſne perſeverare: mei officii eſt meminiſſe, qua obteſtatione decedens mihi, ne paterer fieri, mandaris. Vale.

Cælius Ciceroni S.

XI. *NON diu, ſed acriter, nos tuæ ſupplicationes torſerunt: incideramus enim in difficilem nodum. Nam Curio tui cupidiſſimus, cui omnibus rationibus comitiales eripiebantur, negabat ſe ullo modo pati poſſe decerni ſupplicationes; ne, quod furore Pauli adeptus eſſet boni, ſua culpa videretur amiſiſſe, et prævaricator cauſæ publicæ exiſtimaretur. Itaque ad pactionem deſcendimus; et confirmarunt conſules, ſe his ſupplicationibus in hunc annum non uſuros. Plane, quod utriſque conſulibus gratias agas, eſt; Paulo magis certe: nam Marcellus ſic reſpondit, ſe ſpem in iſtis ſupplicationibus non habere; Paulus, ſe omnino in hunc annum non edicturum. Renuntiatum nobis erat, Hirrum diutius dicturum: prendimus eum. Non modo non fecit, ſed, cum de hoſtibus ageretur, et poſſet rem impedire, ſi, ut numeraretur, poſtularet, tacuit. Tantum*

Catoni aſſenſus eſt, qui de te locutus honorifice non decrerat ſupplicationes. Tertius ad hos Favonius acceſſit. Quare pro cujuſque natura et inſtituto gratiæ ſunt agendæ: his, quod tantum voluntatem oſtenderunt; pro ſententia, cum impedire poſſent, non pugnarunt: Curioni vero, quod de ſuarum actionum curſu tua cauſa deflexit. Nam Furnius et Lentulus, ut debuerunt, quaſi eorum res eſſet, una nobiſcum circumierunt et laborarunt. Balbi quoque Cornelii operam et ſedulitatem laudare poſſum. Nam cum Curione vehementer locutus eſt; et eum, ſi aliter feciſſet, injuriam Cæſari facturum dixit: tum ejus fidem in ſuſpicionem adduxit. Decrerant quidem, qui neque tranſigi volebant, Domitii, Scipiones; quibus hac re ad interceſſionem evocandam interpellantibus, venuſtiſſime Curio reſpondit, ſe eo libentius non intercedere, quod quoſdam, qui decernerent, videret confici nolle. Quod ad rempublicam attinet, in unam cauſam omnis contentio conjecta eſt. De provinciis, inquam, adhuc eſt. Incubuiſſe cum ſenatu Pompeius videtur, ut Cæſar Id. Novemb. decedat. Curio omnia potius ſubire conſtituit, quam id pati: cæteras ſuas abjecit actiones. Noſtri porro, quos tu bene noſti, ad extremum certamen rem deducere non audent. Scena rei totius hæc. Pompeius, tanquam Cæſarem non impugnet, ſed, quod illi æquum putet, conſtituat, ait Curionem quærere diſcordias. Valde autem non vult, et plane timet, Cæſarem conſulem deſignari prius, quam exercitum et provinciam tradiderit. Accipitur ſatis male a Curione, et totus ejus ſecundus conſulatus exagitatur. Hoc tibi dico: ſi omnibus rebus prement Curionem, Cæſar defendetur: interceſſorem ſi (quod videntur) reformidarint, Cæſar, quoad volet, manebit. Quam quiſque ſententiam dixerit, in commentario eſt rerum urbanarum; ex quo tu, quæ digna ſunt, ſelige. Multa tranſi, in primis ludorum exploſiones: et funerum et ineptiarum cæterarum plura habet inutilia. Denique, malo in hanc partem errare, ut, quæ non deſideras, audias, quam quidquam, quod opus eſt, prætermittatur. Tibi curæ fuiſſe de Sittiano negotio, gaudeo: ſed, quando ſuſpicaris minus certa fide eos tibi viſos, tanquam procurator ſic agas, rogo. Vale.

Cælius Ciceroni S.

XII. *PUDET me tibi confiteri, et queri de Appii, hominis ingratiſſimi, injuriis, qui me odiſſe, quia magna mihi debebat beneficia, cœpit: et cum homo avarus, ut ea ſolveret, ſibi imperare non poſſet, occultum bellum mihi indixit; ita occultum tamen, ut multi mihi renuntiarent, et ipſe facile animadverterem, male eum de me cogitare. Poſteaquam vero comperi eum collegium tentaſſe; deinde aperte cum quibuſdam locutum; cum L. Domitio, ut nunc eſt, mihi inimiciſſimo homine, deliberare; velle hoc munuſculum deferre Cn. Pompeio; ipſum ut reprehenderem, et ab eo deprecarer injuriam, quem vitam mihi debere putaram, impetrare a me non potui. Quid ergo eſt? Tum quidem aliquot amicis, qui teſtes erant meorum in illum meritorum, locutus ſum. Poſteaquam illum, ne cui ſatisfaceret quidem me dignum habere ſenſi, malui collegæ ejus, homini alieniſſimo mihi, et propter amicitiam tuam non æquiſſimo, me obligare, quam illius ſimiæ vultum ſubire. Id poſtquam reſciit, excanduit, et me cauſam inimicitiarum quærere clamitavit, quaſi, quod mihi in pecunia minus ſatisfeciſſet, per hanc ſpeciem ſimultatis eum conſectarer. Poſtea non deſtitit arceſſere palam Servium accuſatorem, inire cum Domitio conſilia: quibus cum parum procederet, ut ulla lege mihi ponerent accuſatorem, compellari ea lege me voluerunt, qua dicere non poterant. Inſolentiſſimi homines ſummis Circenſibus ludis meis poſtulandum me lege Scantinia curant. Vix hoc erat Pola locutus, cum ego Appium cenſorem eadem lege poſtulavi. Quod melius caderet, nihil vidi. Nam ſic eſt a populo, et non infimo quoque, approbatum, ut majorem Appio dolorem fama, quam poſtulatio, attulerit. Præterea cœpi ſacellum, in domo quod eſt, ab eo petere. Conturbat me mora ſervi hujus, qui tibi literas attulit: nam acceptis prioribus literis, amplius quadraginta manſit. Quid tibi ſcribam, neſcio. Scis Domitio diem timori eſſe? Expecto te valde, et quam primum videre cupio. A te peto, ut*

meas injurias proinde doleas, ut me exiſtimas et dolere et ulciſci tuas ſolere. Vale.

Cælius Ciceroni S.

XIII. *GRATULOR tibi affinitate viri medius fidius optimi. Nam hoc ego de illo exiſtimo. Cætera porro, quibus adhuc ille ſibi parum utilis fuit, et ætate jam ſunt decuſſa; et conſuetudine atque auctoritate tua, et pudore Tulliæ, ſi qua reſtabunt, confido celeriter ſublatum iri. Non eſt enim pugnax in vitiis, neque hebes ad id, quod melius ſit, intelligendum. Deinde (quod maximum eſt) ego illum valde amo. Vides, Cicero, Curionem noſtrum lautum interceſſionis de provinciis exitum habuiſſe? Nam cum de interceſſione referretur, quæ relatio fiebat ex ſenatus-conſulto, primaque M. Marcelli ſententia pronuntiata eſſet, qui agendum cum tribunis plebis cenſebat; frequens ſenatus in alia omnia iit. Stomacho eſt Magnus nunc ita languenti, ut vix id, quod ſibi placeat, reperiat. Tranſierant illuc, ut ratio eſſet ejus habenda, qui neque exercitum, neque provincias, tradere vellet. Quemadmodum hoc Pompeius laturus ſit, cum cognoſcat; quidnam reipublicæ futurum ſit, ſi aut non poſſit, aut non curet, vos ſenes divites videritis. Q. Hortenſius, cum has literas ſcripſi, animam agebat.*

Cælius Ciceroni S.

XIV. *TANTI non fuit Arſacen capere, et Seluciam expugnare, ut earum rerum, quæ hic geſtæ ſunt, ſpectaculo careres. Nunquam tibi oculi doluiſſent, ſi in repulſa Domitii vultum vidiſſes. Màgna illa comitia fuerunt, et plane ſtudia ex partium ſenſu apparuerunt: perpauci, neceſſitudinem ſecuti, officium præſtiterunt. Itaque mihi eſt Domitius inimiciſſimus; ut ne familiarem quidem ſuum quemquam tam oderit, quam me: atque eo magis, quod per*

injuriam ſibi putat ereptum, cujus ego auctor fuerim. Nunc furit, tam gaviſos homines ſuum dolorem, unumque me ſtudioſiorem Antonii. Nam Cn. Saturninum adoleſcentem ipſe Cn. Domitius reum fecit, ſane quam ſuperiore a vita invidioſum. Quod judicium nunc in expectatione eſt, etiam in bona ſpe, poſt Sext. Peducæi abſolutionem. De ſumma republica ſæpe tibi ſcripſi, me annum pacem non videre: et quo propius ea contentio, quam fieri neceſſe eſt, accedit, eo clarius id periculum apparet. Propoſitum hoc eſt, de quo, qui rerum potiuntur, ſunt dimicaturi: quod Cn. Pompeius conſtituit non pati C. Cæſarem conſulem aliter fieri, niſi exercitum et provincias tradiderit: Cæſari autem perſuaſum eſt, ſe ſalvum eſſe non poſſe, ſi ab exercitu receſſerit. Fert illam tamen conditionem, ut ambo exercitus tradant. Sic illi amores, et invidioſa conjunctio, non ad occultam recedit obtrectationem, ſed ad bellum ſe erumpit: neque mearum rerum quod conſilii capiam, reperio; quod non dubito, quin te quoque hæc deliberatio ſit perturbatura. Nam mihi cum hominibus his et gratia et neceſſitudo eſt: tum cauſam illam, non homines, odi. Illud te non arbitror fugere, Quin homines in diſſenſione domeſtica debeant, quamdiu civiliter ſine armis cernetur, honeſtiorem ſequi partem; ubi ad bellum et caſtra ventum ſit, firmiorem; et id melius ſtatuere, quod tutius ſit. In hac diſcordia video, Cn. Pompeium ſenatum, quique res judicant, ſecum habiturum; ad Cæſarem omnes, qui cum timore aut mala ſpe vivant, acceſſuros; exercitum conferendum non eſſe. Omnino ſatis ſpatii ſit ad conſiderandas utriuſque copias, et ad eligendas partes. Prope oblitus ſum, quod maxime fuit ſcribendum. Scis Appium cenſorem hic oſtenta facere? de ſignis et tabulis, de agri modo, de ære alieno, acerrime agere? Perſuaſum eſt ei, Cenſuram lomentum aut nitrum eſſe. Errare mihi videtur: nam ſordes eluere vult, venas ſibi omnes et viſcera aperit. Curre, per deos atque homines, et quam primum hæc riſum veni: legis Scantiniæ judicium apud Druſum fieri: Appium de tabulis et ſignis agere. Crede mihi, eſt properandum. Curio noſter ſapienter id, quod remiſit de ſtipendio Pompeii, feciſſe exiſtimatur. Ad ſummam, quæris, quid putem futurum. Si

alteruter eorum ad Parthicum bellum non eat, video magnas impendere diſcordias; quas ferrum et vis judicabit: uterque animo et copiis eſt paratus. Si ſine tuo periculo fieri poſſet, magnum et jucundum tibi fortuna ſpectaculum parabat.

Cælius Ciceroni S.

XV. *ECQUANDO tu hominem ineptiorem, quam tuum Cn. Pompeium, vidiſti, qui tantas turbas, qui tam nugax eſſet, commorit? Ecquem autem Cæſare noſtro acriorem in rebus gerendis, eodem in victoria temperatiorem, aut legiſti, aut audiſti? Quid eſt? nunc tibi noſtri milites, qui duriſſimis et frigidiſſimis locis, teterrima hieme, bellum ambulando confecerunt, malis orbiculatis eſſe paſti videntur? Quid? jam, inquis, glorioſe omnia. Imo, ſi ſcias quam ſollicitus ſim, tum hanc meam gloriam, quæ ad me nihil pertinet, derideas. Quæ tibi exponere niſi coram non poſſum: idque celeriter fore ſpero. Nam me, cum expuliſſet ex Italia Pompeium, conſtituit ad urbem vocare. Id quod jam exiſtimo confectum, niſi ſi maluit Pompeius Brunduſii circumſederi. Peream, ſi minima cauſa eſt properandi iſto mihi, quod te videre, et omnia intima conferre, diſcupio: habeo autem quam multa! Hui vereor (quod ſolet fieri) ne, cum te videro, omnia oblivifcar. Sed tamen quodnam ob ſcelus iter mihi neceſſarium retro ad Alpes verſus incidit? Adeo quod Intemelii in armis ſunt, neque de magna cauſa. Bellienus, verna Demetrii, qui ibi cum præſidio erat, Domitium quendam, nobilem illic Cæſaris hoſpitem, a contraria factione nummis acceptis, comprehendit et ſtrangulavit. Civitas ad arma iit: eo cum quatuor cohortibus mihi per nives eundum eſt. Uſquequaque, inquies, ſe Domitii male dant. Vellem quidem Venere prognatus tantum animi habuiſſet in veſtro Domitio, quantum Pſecade natus in hoc habuit. Ciceroni F. S. D.*

M. Cælius M. Ciceroni S.

XVI. *EXANIMATUS ſum tuis literis; quibus te nihil, niſi triſte, cogitare oſtendiſti: neque id quid eſſet, perſcripſiſti: neque non tamen, quale eſſet quod cogitares, aperuiſti. Has illico ad te literas ſcripſi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos, oro, obſecro, ne quid gravius de ſalute et incolumitate tua conſulas. Nam deos homineſque, amicitiamque noſtram, teſtificor, me neque temere tibi prædixiſſe, neque temere monuiſſe; ſed poſtquam Cæſarem convenerim, ſententiamque ejus, qualis futura eſſet, parta victoria, cognoverim, te certiorem feciſſe. Si exiſtimas eandem rationem fore Cæſari in dimittendis adverſariis, et conditionibus ferendis, erras: nihil niſi atrox et ſævum cogitat, atque etiam loquitur. Iratus ſenatui exiit: his interceſſionibus plane incitatus eſt: non, mehercule, erit deprecationi locus. Quare ſi tibi tu, ſi filius unicus, ſi domus, ſi ſpes tuæ reliquæ tibi caræ ſunt; ſi aliquid apud te nos, ſi vir optimus, gener tuus, valet, quorum fortunas non debes velle conturbare; ſequere eam cauſam, in cujus victoria ſalus noſtra eſt, ne aut odiſſe aut relinquere cogamur, aut impiam cupiditatem contra ſalutem tuam habeamus. Denique illud cogita, quod offenſæ fuerit in iſta cunctatione te ſubiiſſe. Nunc te contra victorem facere, quem dubiis rebus lædere noluiſti; et ad eos fugatos accedere, quos reſiſtentes ſequi nolueris, ſummæ ſtultitiæ eſt. Vide, ne, dum pudet te parum optimatem eſſe, parum diligenter, quid optimum ſit, eligas. Quod ſi totum tibi perſuadere non poſſum: ſaltem, dum quid de Hiſpaniis agamus ſcitur, expecta; quas tibi nuntio adventu Cæſaris fore noſtras. Quam iſti ſpem habeant, amiſſis Hiſpaniis, neſcio. Quod porro tuum conſilium ſit ad deſperatos accedere, non medius fidius reperio. Hoc, quod tu, non dicendo, mihi ſignificaſti, Cæſar audierat: ac, ſimul atque, Ave, mihi dixit, ſtatim quid de te audiſſet, expoſuit. Negavi me ſcire: ſed tamen ab eo petii, ut ad te literas mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri poſſes. Me ſecum in Hiſpaniam ducit:*

nam, niſi ita faceret, ego prius quam ad urbem accederem, ubicunque eſſes, ad te percurriſſem, et hoc a te præſens contendiſſem, atque omni vi te retinuiſſem. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuoſque omnes funditus evertas; ne te ſciens prudenſque eo dimittas, unde exitum vides nullum eſſe. Quod ſi te aut voces optimatium commovent, aut nonnullorum hominum inſolentiam et jactationem ferre non potes, eligas cenſeo aliquod oppidum vacuum a bello, dum hæc decernuntur, quæ jam erunt confecta. Id ſi feceris, et ego te ſapienter feciſſe judicabo, et Cæſarem non offendes.

Cælius Ciceroni S.

XVII. E R G O *me potius in Hiſpania fuiſſe tum, quam Formiis, cum tu profectus es ad Pompeium? Quod utinam aut non in iſta parte Appius Claudius, aut non in hac C. Curio, cujus amicitia me paulatim in hanc perditam cauſam impoſuit: nam mihi ſentio bonam mentem iracundia et amore ablatam. Tum tu porro, cum ad te proficiſcens noctu Ariminum veniſſem, dum mihi pacis mandata das ad Cæſarem, et mirificum civem agis, amici officium neglexiſti, neque mihi conſuluiſti. Neque hæc dico, quod diffidam huic cauſæ: ſed crede mihi, perire ſatius eſt, quam hos videre. Quod ſi timor veſtræ crudelitatis non eſſet, ejecti jampridem hinc eſſemus: nam hic nunc, præter fœneratores paucos, nec homo, nec ordo, quiſquam eſt, niſi Pompeianus. Equidem jam effeci ut maxime plebs, et, qui antea noſter fuit, populus veſter eſſet. Cur hoc, inquis? Immo reliqua expecta. Vos invitos vincere coëgero. Irritavi in me Catonem. Vos dormitis: nec hæc adhuc mihi videmini intelligere, quam nos pateamus, et quam ſimus imbecilli. Atque hoc nullius præmii ſpe faciam; ſed, quod apud me plurimum ſolet valere, doloris atque indignitatis cauſa. Quid iſtic facitis? prælium expectatis, quod firmiſſimum eſt? Veſtras copias non novi. Noſtri valde depugnare, et facile algere et eſurire, conſueverunt.*

EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER IX.

M. T. Cicero M. Terentio Varroni S. D.

I. EX his literis, quas Atticus a te miſſas mihi legit, quid ageres, et ubi eſſes, cognovi: quando autem te viſuri eſſemus, nihil ſane ex iiſdem literis potui ſuſpicari. In ſpem tamen venio appropinquare tuum adventum, qui mihi utinam ſolatio ſit; etſi tot tantiſque rebus urgemur, ut nullam allevationem quiſquam non ſtultiſſimus ſperare debeat: ſed tamen aut tu potes me, aut ego te, fortaſſe aliqua re juvare. Scito enim me, poſteaquam in urbem venerim, rediiſſe cum veteribus amicis, id eſt, cum libris noſtris, in gratiam: etſi non idcirco eorum uſum dimiſeram, quod iis ſuccenſerem; ſed quod eorum me ſuppudebat. Videbar enim mihi, cum me in res turbulentiſſimas infideliſſimis ſociis demiſiſſem, præceptis illorum non ſatis paruiſſe. Ignoſcunt mihi, revocant in conſuetudinem priſtinam, teque, quod in eo permanſeris, ſapientiorem, quam me, dicunt fuiſſe. Quamobrem cum placatis his utor, videor ſperare debere, ſi te viderim, et ea quæ premant, et ea quæ impendeant, me facile tranſiturum. Quamobrem ſive in Tuſculano, ſive in Cumano, ad te placebit, ſive (quod minime velim) Romæ: dummodo ſimul ſimus, perficiam profecto, ut id utrique noſtrum commodiſſimum eſſe videatur. Vale.

Cicero Varroni.

II. CANINIUS, idem tuus et idem noſter, cum ad me perveſperi veniſſet, et ſe poſtridie mane ad te iturum eſſe dixiſſet; dixi ei me daturum aliquid mane; ut peteret, rogavi. Conſcripſi epiſtolam noctu: nec ille ad me rediit: oblitum credidi. Attamen eam ipſam tibi epiſtolam miſiſſem per meos, niſi audiſſem ex eodem, poſtridie te mane e Tuſculano exiturum. At tibi repente paucis poſt diebus, cum minime expectarem, venit ad me Caninius mane: proficiſci ad te ſtatim dixit. Etſi erat ἕωλος illa epiſtola, præſertim tantis poſtea novis rebus allatis, tamen perire lucubrationem meam nolui, et eam ipſam Caninio dedi: ſed cum eo, et homine docto et tui amantiſſimo, locutus ea ſum, quæ pertuliſſe illum ad te exiſtimo. Tibi autem idem conſilii do, quod mihimetipſi, ut vitemus oculos hominum, ſi linguas minus facile poſſumus. Qui enim victoria ſe efferunt, quaſi victos nos intuentur: qui autem victos eſſe noſtros moleſte ferunt, nos dolent vivere. Quæres fortaſſe, cur, cum hæc in urbe ſint, non abſim, quemadmodum tu. Tu enim ipſe, qui et me et alios prudentia vincis, omnia, credo, vidiſti: nihil te omnino fefellit. Quis eſt tam lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat, nuſquam incurrat? Ac mihi quidem jam pridem venit in mentem, bellum eſſe aliquo exire, ut ea, quæ agebantur hic, quæque dicebantur, nec viderem, nec audirem. Sed calumniabar ipſe: putabam, qui obviam mihi veniſſet, ut cuique commodum eſſet, ſuſpicaturum, aut dicturum, etiam ſi non ſuſpicaretur: Hic aut metuit, et ea re fugit; aut aliquid cogitat, et habet navem paratam. Denique, leviſſime qui ſuſpicaretur, et qui fortaſſe me optime noviſſet, putaret me idcirco diſcedere, quod quoſdam homines oculi mei ferre non poſſent. Hæc ego ſuſpicans adhuc Romæ maneo: et tamen λεληθότως conſuetudo

diuturna callum jam obduxit ſtomacho meo. Habes rationem mei conſilii. Tibi igitur hoc cenſeo: latendum tantiſper ibidem, dum deferveſcit hæc gratulatio, et ſimul dum audiamus, quemadmodum negotium confectum ſit: confectum enim eſſe exiſtimo. Magni autem intererit, qui fuerit victoris animus, qui exitus rerum: quanquam, quo me conjectura ducat, habeo; ſed expecto tamen. Te vero nolo, niſi ipſe rumor jam raucus erit factus, ad Baias venire. Erit enim nobis honeſtius, etiam cum hinc diſceſſerimus, videri veniſſe in illa loca ploratum potius, quam natatum. Sed hæc tu melius. Modo nobis ſtet illud, una vivere in ſtudiis noſtris; a quibus antea delectationem modo petebamus, nunc vero etiam ſalutem: non deeſſe, ſi quis adhibere volet, non modo ut architectos, verum etiam ut fabros, ad ædificandam rempublicam, et potius libenter accurrere: ſi nemo utetur opera, tamen et ſcribere et legere πολιτείας; et ſi minus in curia atque in foro, at in literis et libris, ut doctiſſimi veteres fecerunt, navare rempublicam, et de moribus ac legibus quærere. Mihi hæc videntur. Tu quid ſis acturus, et quid tibi placeat, pergratum erit ſi ad me ſcripſeris. Vale.

CICERO VARRONI.

III. ETSI quid ſcriberem non habebam, tamen Caninio ad te eunti non potui nihil dare. Quid ergo potiſſimum ſcribam? quod velle te puto, cito me ad te eſſe venturum. Etſi vide, quæſo, ſatiſne rectum ſit, nos hoc tanto incendio civitatis in iſtis locis eſſe. Dabimus ſermonem iis, qui neſciunt nobis, quocunque in loco ſimus, eundem cultum, eundem victum, eſſe. Quid refert? tamen in ſermonem incidemus. Valde id, credo, laborandum eſt, ne, cum omnes in omni genere et ſcelerum et flagitiorum volutentur, noſtra nobiſcum, aut inter nos, ceſſatio vituperetur. Ego vero neglecta barbarorum inſcitia, te

perſequar. Quamvis enim hæc ſint miſera, quæ ſunt miſerrima, tamen artes noſtræ neſcio quo modo nunc uberiores fructus ferre videntur, quam olim ferebant; ſive quia nulla nunc in re alia acquieſcimus, ſive quod gravitas morbi facit, ut medicinæ egeamus, eaque nunc appareat, cujus vim non ſentiebamus, cum valebamus. Sed quid ego nunc hæc ad te, cujus domi naſcuntur? γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας. Nihil ſcilicet, niſi ut, reſcribens aliquid, me expectares. Sic igitur facies. Vale.

Cicero Varroni S.

IV. ΠΕρὶ δυνατῶν me ſcito κατὰ Διόδωρον κρίνειν. Quapropter, ſi venturus es, ſcito neceſſe eſſe te venire: ſin autem non es, τῶν ἀδυνάτων eſt te venire. Nunc vide, utra te κρίσις magis delectet, Χρυσιππεία-ne, an hæc, quam noſter Diodotus non concoquebat. Sed de his etiam rebus, otioſi cum erimus, loquemur. Hoc etiam κατὰ Χρύσιππον δυνατὸν eſt. De Coctio mihi gratum eſt: nam id etiam Attico mandaram. Tu ſi minus ad nos; accurremus ad te. Si hortum in bibliotheca habes, deerit nihil. Vale.

Cicero Varroni.

V. MIHI vero ad Non. bene maturum videtur fore, neque ſolum propter reipublicæ, ſed etiam propter anni, tempus. Quare diem iſtum probo. Itaque eundem ipſe ſequar. Conſilii noſtri, ne, ſi eos quidem, qui id ſecuti non ſunt, non pœniteret, nobis pœnitendum putarem. Secuti enim ſumus non ſpem, ſed officium: reliquimus autem non officium, ſed deſperationem. Ita verecundiores fuimus, quam qui ſe domo non commoverunt; ſaniores, quam qui, amiſſis opibus, domum non reverterunt. Sed nihil minus fero, quam ſeveritatem

otioſorum; et, quoquo modo ſe res haberet, magis illos vereor, qui in bello occiderunt, quam hos curo, quibus non ſatisfacimus, quia vivimus. Mihi ſi ſpatium fuerit in Tuſculanum ante Nonas veniendi, iſtic te videbo: ſin minus, perſequar in Cumanum; et ante te certiorem faciam, ut lavatio parata ſit.

Cicero Varroni.

VI. CANINIUS noſter me tuis verbis admonuit, ut ſcriberem ad te, ſi quid eſſet quod putarem te ſcire oportere. Eſt igitur adventus Cæſaris, ſcilicet, in expectatione; neque tu id ignoras. Sed tamen, cum ille ſcripſiſſet, ut opinor, ſe in Alſienſe venturum, ſcripſerunt ad eum ſui, ne id faceret: multos ei moleſtos fore, ipſumque multis: Oſtiæ videri commodius eum exire poſſe. Id ego non intelligebam quid intereſſet: ſed tamen Hirtius mihi dixit, et ſe ad eum, et Balbum, et Oppium, ſcripſiſſe, ut ita faceret; homines, ut cognovi, amantes tui. Hoc ego idcirco noſſe te volui, ut ſcires, hoſpitium tibi ubi parares, vel potius ubi utrique. Quid enim ille facturus ſit, incertum eſt: et ſimul oſtentavi tibi, me iſtis eſſe familiarem, et conſiliis eorum intereſſe. Quod ego cur nolim, nihil video: non enim eſt idem, ferre ſi quid ferendum eſt, et probare ſi quid probandum non eſt. Etſi, quid non probem quidem, neſcio, præter initia rerum: nam hæc in voluntate fuerunt. Vidi enim (nam tu aberas) noſtros amicos cupere bellum: hunc autem non tam cupere, quam non timere. Ergo hæc conſilii fuerunt; reliqua neceſſaria. Vincere autem aut hos, aut illos, neceſſe eſt. Scio te ſemper mecum in luctu fuiſſe, cum videremus, quam illud ingens malum alterius utrius exercitus ex ducum interitu: tum vero extremum malorum omnium eſſe civilis belli victoriam: quam quidem ego etiam illorum timebam, ad quos veneramus: crudeliter enim

otioſis minabantur; eratque iis et tua inviſa voluntas et mea oratio. Nunc vero, ſi eſſent noſtri potiti, valde intemperantes fuiſſent. Erant enim nobis perirati, quaſi quidquam de noſtra ſalute decreviſſemus, quod non idem illis cenſuiſſemus; aut quaſi utilius reipublicæ fuerit, eos etiam ad beſtiarum auxilium confugere, quam vel emori, vel cum ſpe, ſi non optima, at aliqua tamen, vivere. At in perturbata republica vivimus. Quis negat? Sed hoc viderint ii, qui nulla ſibi ſubſidia ad omnes vitæ ſtatus paraverunt. Huc enim ut venirem, ſuperior longius, quam volui, fluxit oratio. Cum enim te ſemper magnum hominem duxi; tum quod his tempeſtatibus es prope ſolus in portu, fructuſque doctrinæ percipis eos, qui maximi ſunt, ut ea conſideres, eaque tractes, quorum et uſus et delectatio eſt omnibus iſtorum et actis et voluptatibus anteponenda. Equidem hos tuos Tuſculanenſes dies inſtar eſſe vitæ puto; libenterque omnibus omnes opes conceſſerim, ut mihi liceat, vi nulla interpellante, iſto modo vivere. Quod nos quoque imitamur, ut poſſumus, et in noſtris ſtudiis libentiſſime conquieſcimus. Quis enim hoc non dederit nobis, ut, cum opera noſtra patria ſive non poſſit uti, ſive nolit, ad eam vitam revertamur, quam multi docti homines, fortaſſe non recte, ſed tamen multi, etiam reipublicæ præponendam putaverunt? Quæ igitur ſtudia magnorum hominum ſententia vacationem habent etiam publici muneris, iis, concedente republica, cur non abutamur? Sed plus facio, quam Caninius mandavit. Is enim, ſi quid ego ſcirem, rogarat, quod tu neſcires: ego tibi ea narro, quæ tu melius ſcis, quam ipſe, qui narro. Faciam ergo illud, quod rogatus ſum, ut eorum, quæ temporis hujus ſint, quæve audiero, ne quid ignores.

Cicero Varroni.

VII. COENABAM apud Seium, cum utrique noſtrum redditæ ſunt a te literæ. Mihi vero jam maturum videtur. Nam, quod antea calumniatus ſum, indicabo malitiam meam. Volebam prope alicubi eſſe, ſi quid bonæ ſalutis, σιώ τε δύ' ἐρχομένω. Nunc, quando confecta ſunt omnia, dubitandum non eſt, quin equis viris. Nam, ut audivi de L. Cæſare filio, mecum ipſe, *Quid hic mihi faciet patri?* Itaque non deſino apud iſtos, qui nunc dominantur, cœnitare. Quid faciam? tempori ſerviendum eſt. Sed ridicula miſſa; præſertim cum ſit nihil quod rideamus.

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Itaque nullum eſt ἀποπροηγμένον, quod non verear. Sed quod quæris, quando, qua, quo, nihil adhuc ſcimus. Iſtuc ipſum de Baiis, nonnulli dubitant, an per Sardiniam veniat. Illud enim adhuc prædium ſuum non inſpexit; nec ullum habet deterius, ſed tamen non contemnit. Ego omnino magis arbitror per Siciliam: vel jam ſciemus: adventat enim Dolabella. Eum puto magiſtrum fore.

Πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων.

Sed tamen, ſi ſciam, quid tu conſtitueris, meum conſilium accommodabo potiſſimum ad tuum. Quare expecto tuas literas. Vale.

Cicero Varroni.

VIII. ETSI munus flagitare, quamvis quis oſtenderit, ne populus quidem ſolet, niſi concitatus; tamen ego expectatione promiſſi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem. Miſi autem ad te quatuor admonitores non nimis

verecundos: noſti enim profecto os ejus adoleſcentioris Academiæ. Ex ea igitur media excitatos miſi, qui metuo ne te forte flagitent: ego autem mandavi, ut rogarent. Expectabam omnino jamdiu, meque ſuſtinebam, ne ad te prius ipſe quid ſcriberem, quam aliquid accepiſſem, ut poſſem te remunerari quam ſimillimo munere. Sed, cum tu tardius faceres, id eſt, ut ego interpretor, diligentius; teneri non potui, quin conjunctionem ſtudiorum amoriſque noſtri, quo poſſem literarum genere, declararem. Feci igitur ſermonem inter nos habitum in Cumano, cum eſſet una Pomponius: tibi dedi partes Antiochinas, quas a te probari intellexiſſe mihi videbar: mihi ſumpſi Philonis. Puto fore, ut, cum legeris, mirere, nos id locutos eſſe inter nos, quod nunquam locuti ſumus: ſed noſti morem dialogorum. Poſt hæc autem, mi Varro, quam plurima, ſi videtur, et de nobis inter nos: ſero fortaſſe: ſed ſuperiorum temporum fortuna reipublicæ cauſam ſuſtineat: hæc ipſi præſtare debemus. Atque utinam quietis temporibus, atque aliquo, ſi non bono, at ſaltem certo, ſtatu civitatis, hæc inter nos ſtudia exercere poſſemus. Quanquam tum quidem vel aliæ quæpiam rationes honeſtas nobis et curas et actiones darent: nunc autem quid eſt, ſine his cur vivere velimus? Mihi vero cum his ipſis vix: his autem detractis, ne vix quidem. Sed hæc coram et ſæpius. Migrationem et emptionem feliciter evenire volo, tuumque in ea re conſilium probo. Cura ut valeas.

Dolabella Ciceroni S. D.

IX. *SI vales, gaudeo: et ipſe valeo, et Tullia noſtra recte valet. Terentia minus belle habuit: ſed certum ſcio jam convaluiſſe eam. Præterea rectiſſime ſunt apud te omnia. Etſi nullo tempore in ſuſpicionem tibi debui venire, partium cauſa potius, quam tua, tibi ſuadere, ut te aut cum Cæſare nobiſcumque conjungeres, aut certe in*

otium referres; præcipue nunc jam inclinata victoria, ne poſſum quidem in ullam aliam incidere opinionem, niſi in eam, in qua ſcilicet tibi ſuadere videar, quod pie tacere non poſſum. Tu autem, mi Cicero, ſic hæc accipies, ut, ſive probabuntur tibi, ſive non probabuntur, ab optimo certe animo ac deditiſſimo tibi et cogitata et ſcripta eſſe judices. Animadvertis, Cn. Pompeium nec nominis ſui, nec rerum geſtarum, gloria, neque etiam regum ac nationum clientelis, quas oſtentare crebro ſolebat, eſſe tutum; et hoc etiam, quod infimo cuique contigit, illi non poſſe contingere, ut honeſte effugere poſſit, pulſo Italia, amiſſis Hiſpaniis, capto exercitu veterano, circumvallato nunc denique: quod neſcio an ulli unquam noſtro acciderit imperatori. Quamobrem, quid aut ille ſperare poſſit, aut tu, animum adverte pro tua prudentia: ſic enim facillime quod tibi utiliſſimum erit conſilii capies. Illud autem a te peto, ut, ſi jam ille evitaverit hoc periculum, et ſe abdiderit in claſſem, tu tuis rebus conſulas; et aliquando tibi potius, quam cuivis, ſis amicus. Satisfactum eſt jam a te vel officio, vel familiaritati: ſatisfactum etiam partibus, et ei reipublicæ, quam tu probabas. Reliquum eſt, ubi nunc eſt reſpublica, ibi ſimus potius, quam, dum illam veterem ſequimur, ſimus in nulla. Quare velim, mi jucundiſſime Cicero, ſi forte Pompeius pulſus his quoque locis, rurſus alias regiones petere cogatur, ut tu te vel Athenas, vel in quamvis quietam recipias civitatem. Quod ſi eris facturus, velim mihi ſcribas, ut ego, ſi ullo modo potero, ad te advolem. Quæcunque de tua dignitate ab imperatore erunt impetranda, qua eſt humanitate Cæſar, facillimum erit ab eo tibi ipſi impetrare: et meas tamen preces apud eum non minimum auctoritatis habituras puto. Erit tuæ quoque fidei et humanitatis curare, ut is tabellarius, quem ad te miſi, reverti poſſit ad me, et a te mihi literas referat. Vale.

M. Cicero P. Dolabellæ S. D.

X. NON ſum auſus Salvio noſtro nihil ad te literarum dare: nec mehercule habebam, quid ſcriberem, niſi te a me mirabiliter amari; de quo, etiam nihil ſcribente me, te non dubitare certo ſcio. Omnino mihi magis literæ ſunt expectandæ a te, quam a me tibi. Nihil enim Romæ geritur, quod te putem ſcire curare: niſi forte ſcire vis, me inter Niciam noſtrum et Vidium judicem eſſe. Profert alter (ut opinor) duobus verſiculis expenſum Niciæ: alter Ariſtarchus hos ὀβελίζει. Ego, tanquam criticus antiquus, judicaturus ſum, utrum ſint τοῦ ποιητοῦ, an παρεμβεβλημένοι. Puto nunc dicere: Oblituſne es igitur fungorum illorum, quos apud Niciam? et ingentium culinarum cum Sophia Septimiæ? Quid ergo? tu adeo mihi excuſſam ſeveritatem veterem putas, ut ne in foro quidem reliquiæ priſtinæ frontis appareant? Sed tamen ſuaviſſimum συμβιώτην noſtrum præſtabo integellum; nec committam, ut, ſi ego eum condemnaro, tu reſtituas, ne habeat Burſa Plancus apud quem literas diſcat. Sed quid ago? cum mihi ſit incertum tranquillone ſis animo, an, ut in bello, in aliqua majuſcula cura negotiove verſere, labor longius. Cum igitur mihi erit exploratum, te libenter eſſe riſurum, ſcribam ad te pluribus. Te tamen hoc ſcire volo, vehementer populum ſollicitum fuiſſe de P. Syllæ morte, antequam certum ſcierit. Nunc quærere deſierunt, quomodo perierit: ſatis putant ſe ſcire, quod ſciunt. Ego cæteroqui animo æquo fero: unum vereor, ne haſta Cæſaris refrixerit. Vale.

Cicero Dolabellæ.

XI. VEL meo ipſius interitu mallem literas meas deſiderares, quam eo caſu, quo ſum graviſſime afflictus; quem ferrem certe moderatius, ſi te haberem: nam et oratio tua prudens, et amor erga me ſingularis, multum levaret. Sed cum brevi tempore, ut opinio noſtra eſt, te ſum viſurus, ita me affectum offendes, ut multum a te poſſim juvari: non quo ita ſim fractus, ut aut hominem me eſſe oblitus ſim, aut fortunæ ſuccumbendum putem; ſed tamen hilaritas illa noſtra et ſuavitas, quæ te præter cæteros delectabat, erepta mihi omnis eſt: firmitatem tamen et conſtantiam, ſi modo fuit aliquando in nobis, eandem cognoſces, quam reliquiſti. Quod ſcribis prælia te mea cauſa ſuſtinere, non tam id laboro, ut, ſi qui mihi obtrectent, a te refutentur, quam intelligi cupio, quod certe intelligitur, me a te amari: quod ut facias, te etiam atque etiam rogo, ignoſcaſque brevitati literarum mearum. Nam et celeriter una futuros nos arbitror, et nondum ſatis confirmatus ſum ad ſcribendum.

Cicero Dolabellæ.

XII. GRATULOR Baiis noſtris, ſi quidem, ut ſcribis, ſalubres repente factæ ſunt: niſi forte te amant, et tibi aſſentantur, et tamdiu, dum tu ades, ſunt oblitæ ſui. Quod quidem ſi ita eſt, minime miror, cælum etiam et terras vim ſuam, ſi tibi ita conveniat, dimittere. Oratiunculam pro Dejotaro, quam requirebas, habebam mecum; quod non putaram: itaque eam tibi miſi: quam velim ſic legas, ut cauſam tenuem et inopem, nec ſcriptione magnopere dignam. Sed ego hoſpiti veteri et amico munuſculum mittere volui levidenſe, craſſo

ſilo, cujuſmodi ipſius ſolent eſſe munera. Tu velim animo ſapienti fortique ſis; ut tua moderatio et gravitas aliorum infamet injuriam. Vale.

Cicero Dolabellæ S.

XIII. CAIUS Suberinus Calenus, et meus eſt familiaris, et Leptæ noſtri familiariſſimi perneceſſarius. Is cum vitandi belli cauſa profectus eſſet in Hiſpaniam cum M. Varrone ante bellum, ut in ea provincia eſſet, in qua nemo noſtrum, poſt Afranium ſuperatum, bellum ullum fore putarat; incidit in ea ipſa mala, quæ ſummo ſtudio vitaverat. Oppreſſus eſt enim bello repentino: quod bellum, commotum a Scapula, ita poſtea confirmatum eſt a Pompeio, ut nulla ratione ſe ab illa miſeria eripere poſſet. Eadem cauſa fere eſt M. Planii Heredis, qui eſt item Calenus, Leptæ noſtri familiariſſimus. Hoſce igitur ambo tibi ſic commendo, ut majore cura, ſtudio, ſollicitudine animi, commendare non poſſim. Volo ipſorum cauſa; meque in eo vehementer et amicitia movet et humanitas. Lepta vero cum ita laboret, ut ejus fortunæ videantur in diſcrimen venire; non poſſum ego, non aut proxime atque ille, aut etiam æque, laborare. Quapropter, etſi ſæpe expertus ſum, quantum me amares, tamen ſic velim tibi perſuadeas, id me in hac re maxime judicaturum. Peto igitur a te, vel, ſi pateris, oro, ut homines miſeros, et fortuna, quam vitare nemo poteſt, magis, quam culpa, calamitoſos, conſerves incolumes; veliſque per te, me hoc muneris cum ipſis amicis hominibus, tum municipio Caleno, quo-cum mihi magna neceſſitudo eſt, tum Leptæ, quem omnibus antepono, dare. Quod dicturus ſum, puto equidem non valde ad rem pertinere, ſed tamen nihil obeſt dicere. Res familiaris alteri eorum valde exigua eſt, alteri vix equeſtris. Quapropter cum his Cæſar vitam ſua liberalitate conceſſit, nec eſt quod iis præterea magnopere poſſit

adimi; reditum, ſi me tantum amas, quantum certe amas, hominibus confice. In quo nihil eſt præter viam longam; quam idcirco non fugiunt, ut et vivant cum ſuis, et moriantur domi. Quod ut enitare contendaſque, vel potius ut perficias, (poſſe enim te, mihi perſuaſi) vehementer te etiam atque etiam rogo.

Cicero Dolabellæ Consuli S.

XIV. ETSI contentus eram, mi Dolabella, tua gloria, ſatiſque ex ea magnam lætitiam voluptatemque capiebam; tamen non poſſum non confiteri, cumulari me maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio ſocium me adſcribat tuis laudibus. Neminem conveni, (convenio autem quotidie plurimos: ſunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis cauſa in hæc loca veniant; præterea ex municipiis frequentes neceſſarii mei) quin omnes, cum te ſummis laudibus ad cælum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant: negant enim ſe dubitare, quin tu, meis præceptis et conſiliis obtemperans, præſtantiſſimum te civem et ſingularem conſulem præbeas. Quibus ego quanquam veriſſime poſſum reſpondere, te, quæ facias, tuo judicio et tua ſponte facere, nec cujuſquam egere conſilio; tamen neque plane aſſentior, ne imminuam tuam laudem, ſi omnis a meis conſiliis profecta videatur; neque valde nego. Sum enim avidior etiam, quam ſatis eſt, gloriæ. Et tamen non alienum dignitate tua, quod ipſi Agamemnoni, regum regi, fuit honeſtum, habere aliquem in conſiliis capiendis Neſtorem; mihi vero glorioſum, te juvenem conſulem florere laudibus, quaſi alumnum diſciplinæ meæ. L. quidem Cæſar, cum ad eum ægrotum Neapolim veniſſem, quanquam erat oppreſſus totius corporis doloribus, tamen antequam me plane ſalutavit, O mi Cicero, inquit, gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum, ſi ego apud ſororis filium valerem, jam ſalvi eſſe poſſemus. Dolabellæ vero tuo et gratulor,

et gratias ago: quem quidem poſt te conſulem, ſolum poſſumus vere conſulem dicere. Deinde multa de facto, ac de re geſta: tum nihil magnificentius, nihil præclarius actum unquam, nihil reipublicæ ſalutarius. Atque hæc una vox omnium eſt. A te autem peto, ut me hanc quaſi falſam hereditatem alienæ gloriæ ſinas cernere; meque aliqua ex parte in ſocietatem tuarum laudum venire patiare. Quanquam, mi Dolabella, (hæc enim jocatus ſum) libentius omnes meas, ſi modo ſunt aliquæ meæ, laudes ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauſerim ex tuis. Nam, cum te ſemper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuiſti; tum his tuis factis ſic incenſus ſum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius. Nihil eſt enim (mihi crede) virtute formoſius, nihil pulchrius, nihil amabilius. Semper amavi (ut ſcis) M. Brutum, propter ejus ſummum ingenium, ſuaviſſimos mores, ſingularem probitatem atque conſtantiam: tamen idibus Martiis tantum acceſſit ad amorem, ut mirarer locum fuiſſe augendi in eo, quod mihi jampridem cumulatum etiam videbatur. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, poſſe aliquid accedere? tantum acceſſit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexiſſe. Quare quid eſt quod ego te horter, ut dignitati et gloriæ ſervias? Proponam tibi claros viros, quod facere ſolent qui hortantur? neminem habeo clariorem, quam teipſum. Te imitere oportet: tecum ipſe certes. Ne licet quidem tibi jam, tantis rebus geſtis, non tui ſimilem eſſe. Quod cum ita ſit, hortatio non eſt neceſſaria; gratulatione magis utendum eſt. Contigit enim tibi, quod haud ſcio an nemini, ut ſumma ſeveritas animadverſionis non modo non invidioſa, ſed etiam popularis eſſet, et cum bonis omnibus, tum infimo cuique gratiſſima. Hoc ſi tibi fortuna quadam contigiſſet, gratularer felicitati tuæ: ſed contigit magnitudine cum animi, tum etiam ingenii atque conſilii. Legi enim concionem tuam: nihil illa ſapientius. Ita pedetentim et gradatim tum acceſſus a te ad cauſam facti, tum receſſus, ut res ipſa maturitatem tibi

animadvertendi omnium conceſſu daret. Liberaſti igitur et urbem periculo, et civitatem metu; neque ſolum ad tempus maximam utilitatem attuliſti, ſed etiam ad exemplum facti. Intelligere debes in te poſitam eſſe rempublicam, tibique non modo tuendos, ſed etiam ornandos, eſſe illos viros, a quibus initium libertatis profectum eſt. Sed his de rebus coram plura propediem, ut ſpero. Tu, quoniam rempublicam noſque conſervas, fac ut diligentiſſime te ipſum, mi Dolabella, cuſtodias.

Cicero Pæto S.

XV. DUABUS tuis epiſtolis reſpondebo: uni, quam triduo ante acceperam a Zetho; alteri, quam attulerat Phileros tabellarius. Ex prioribus tuis literis intellexi, pergratam tibi eſſe curam meam valetudinis tuæ; quam tibi perſpectam eſſe gaudeo. Sed, mihi crede, non perinde, ut eſt reapſe, ex literis perſpicere potuiſti. Nam cum a ſatis multis (non enim poſſum aliter dicere) et coli me videam, et diligi; nemo eſt illorum omnium mihi te jucundior. Nam quod me amas, quod id et jampridem et conſtanter facis, eſt id quidem magnum, atque haud ſcio an maximum; ſed tibi commune cum multis: quod tu ipſe tam amandus es, tamque dulcis, tamque in omni genere jucundus, id eſt proprie tuum. Accedunt non Attici, ſed ſalſiores quam illi Atticorum, Romani veteres atque urbani ſales. Ego autem (exiſtimes licet quod lubet) mirifice capior facetiis, maxime noſtratibus, præſertim cum eas videam primum oblitas Latio tum, cum in urbem noſtram eſt infuſa peregrinitas, nunc vero etiam braccatis et tranſalpinis nationibus, ut nullum veteris leporis veſtigium appareat. Itaque te cum video, omnes mihi Granios, omnes Lucilios, (vere ut dicam) Craſſos quoque, et Lælios, videre videor. Moriar, ſi præter te quemquam reliquum habeo, in quo poſſim imaginem antiquæ et vernaculæ feſtivitatis agnoſcere. Ad hos lepores cum amor

erga me tantus accedat, miraris, me tanta perturbatione valetudinis tuæ tam graviter exanimatum fuiſſe? Quod autem altera epiſtola purgas te, non diſſuaſorem mihi emptionis Neapolitanæ fuiſſe, ſed auctorem commorationis urbanæ; neque ego aliter accepi. Intellexi tamen idem, quod his intelligo literis, non exiſtimaſſe te mihi licere, id quod ego arbitrabar, res has non omnino quidem, ſed magnam partem, relinquere. Catulum mihi narras, et illa tempora. Quid ſimile? Ne mihi quidem ipſi tunc placebat diutius abeſſe ab reipublicæ cuſtodia. Sedebamus enim in puppi, et clavum tenebamus: nunc autem vix eſt in ſentina locus. An minus multa ſenatus-conſulta futura putas, ſi ego ſim Neapoli? Romæ cum ſum, et urgeo forum, ſenatus-conſulta ſcribuntur apud amatorem tuum, familiarem meum: et quidem, cum in mentem venit, ponor ad ſcribendum; et ante audio ſenatus-conſultum in Armeniam et Syriam eſſe perlatum, quod in meam ſententiam factum eſſe dicatur, quam omnino mentionem ullam de ea re eſſe factam. Atque hoc nolim me jocari putes: nam mihi ſcito jam a regibus ultimis allatas eſſe literas, quibus mihi gratias agant, quod ſe mea ſententia reges appellaverim; quos ego non modo reges appellatos, ſed omnino natos, neſciebam. Quid ergo eſt? tamen quamdiu hic erit noſter hic præfectus moribus, parebo auctoritati tuæ: cum vero aberit, ad fungos me tuos conferam. Domum ſi habebo, in denos dies, ſingulos ſumptuariæ legis dies conferam: ſin autem minus invenero, quod placeat, decrevi habitare apud te; ſcio enim me nihil tibi gratius facere poſſe. Domum Syllanam deſperabam jam, ut tibi proxime ſcripſi: ſed tamen non abjeci. Tu velim, ut ſcribis, cum fabris eam perſpicias. Si enim nihil eſt in parietibus aut in tecto vitii, cætera mihi probabuntur. Vale.

Cicero Papirio Pæto S.

XVI. DELECTARUNT me tuæ literæ; in quibus primum amavi amorem tuum, qui te ad ſcribendum incitavit, verentem, ne Silius ſuo nuntio aliquid mihi ſollicitudinis attuliſſet: de quo et tu mihi antea ſcripſeras, bis quidem eodem exemplo, facile ut intelligerem te eſſe commotum; et ego tibi accurate reſcripſeram, ut, quoquo modo, in tali re atque tempore, aut liberarem te iſta cura, aut certe levarem. Sed, cum proximis quoque literis oſtendis, quantæ tibi curæ ſit ea res, ſic mi Pæte, habeto: quidquid arte fieri potuerit, (non enim jam ſatis eſt conſilio pugnare: artificium quoddam excogitandum eſt) ſed tamen quidquid elaborari aut effici potuerit ad iſtorum benevolentiam conciliandam et colligendam, ſummo ſtudio me conſecutum eſſe; nec fruſtra, ut arbitror: ſic enim color, ſic obſervor ab omnibus his, qui a Cæſare diliguntur, ut ab his me amari putem. Nam etſi non facile dijudicatur amor verus, et fictus, niſi aliquod incidat ejuſmodi tempus, ut, quaſi aurum igni, ſic benevolentia fidelis periculo aliquo perſpici poſſit; cætera ſunt ſigna communia: ſed ego uno utor argumento, quamobrem me ex animo vereque arbitrer diligi; quia et noſtra fortuna ea eſt, et illorum, ut ſimulandi cauſa non ſit. De illo autem, quem penes eſt omnis poteſtas, nihil video quod timeam; niſi quod omnia ſunt incerta, cum a jure diſceſſum eſt; nec præſtari quidquam poteſt, quale futurum ſit, quod poſitum eſt in alterius voluntate, ne dicam libidine. Sed tamen ejus ipſius nulla re a me offenſus eſt animus: eſt enim adhibita in ea re ipſa ſumma a nobis moderatio. Ut enim olim arbitrabar eſſe meum libere loqui, cujus opera eſſet in civitate libertas; ſic, ea nunc amiſſa, nihil loqui, quod offendat aut illius, aut eorum, qui ab illo diliguntur, voluntatem. Effugere autem ſi velim nonnullorum acute, aut facete, dictorum offenſionem, fama

ingenii mihi eſt abjicienda. Quod ſi id poſſem, non recuſarem. Sed tamen ipſe Cæſar habet peracre judicium: et, ut Servius, frater tuus, quem literatiſſimum fuiſſe judico, facile diceret, hic verſus Plauti non eſt, hic eſt, quod tritas aures haberet notandis generibus poëtarum, et conſuetudine legendi; ſic audio Cæſarem, cum volumina jam confecerit ἀποφθεγμάτων, ſi quod afferatur ad eum pro meo, quod meum non ſit, rejicere ſolere: quod eo nunc magis facit, quia vivunt mecum fere quotidie illius familiares. Incidunt autem in ſermone vario multa, quæ fortaſſe illis, cum dixi, nec illiterata, nec inſulſa, eſſe videantur. Hæc ad illum cum reliquis actis perferuntur; ita enim ipſe mandavit. Sic fit, ut, ſi quid præterea de me audiat, non audiendum putet. Quamobrem Œnomao tuo nihil utor; etſi poſuiſti loco verſus Accianos. Sed quæ eſt invidia? aut quid mihi nunc inviderі poteſt? Verum fac eſſe omnia. Sic video philoſophis placuiſſe iis, qui mihi ſoli videntur vim virtutis tenere, Nihil eſſe ſapientis præſtare, niſi culpam; qua mihi videor dupliciter carere: et quod ea ſenſerim, quæ rectiſſima fuerunt; et quia, cum viderem præſidii non ſatis eſſe ad ea obtinenda, viribus certandum cum valentioribus non putarim. Ergo in officio boni civis certe non ſum reprehendendus. Reliquum eſt, ne quid ſtulte, ne quid temere, dicam aut faciam contra potentes: id quoque puto eſſe ſapientis. Cætera vero, quid quiſque me dixiſſe dicat, aut quomodo ille accipiat, aut qua fide mecum vivant ii, qui me aſſidue colunt et obſervant, præſtare non poſſum. Ita fit, ut et conſiliorum ſuperiorum conſcientia, et præſentis temporis moderatione, me conſoler, et illam Accii ſimilitudinem non modo jam ad invidiam, ſed ad fortunam, transferam: quam exiſtimo levem et imbecillam, ab animo firmo et gravi, tanquam fluctum a ſaxo, frangi oportere. Etenim, cum plena ſint monumenta Græcorum, quemadmodum ſapientiſſimi viri regna tulerint vel Athenis, vel Syracuſis, cum, ſervientibus ſuis civitatibus, fuerint ipſi quodammodo liberi; ego me non putem tueri meum ſtatum ſic poſſe, ut neque offendam

animum cujuſquam, nec frangam dignitatem meam? Nunc venio ad jocationes tuas, cum tu ſecundum Œnomaum Accii, non, ut olim ſolebat, Atellanum, ſed, ut nunc fit, mimum, introduxiſti. Quem tu mihi popilium, quem denarium, narras? quam tyrotarichi patinam? Facilitate mea iſta ferebantur antea; nunc mutata res eſt. Hirtium ego et Dolabellam dicendi diſcipulos habeo, cœnandi magiſtros. Puto enim te audiſſe (ſi forte ad vos omnia perferuntur) illos apud me declamitare, me apud eos cœnitare. Tu autem quod mihi bonam copiam ejures, nihil eſt. Tum enim cum rem habebas, quæſticulis te faciebam attentiorem: nunc, cum tam æquo animo bona perdas, non eo ſis conſilio, ut, cum me hoſpitio recipias, æſtimationem te aliquam putes accipere. Etiam hæc levior eſt plaga ab amico, quam a debitore. Nec tamen eas cœnas quæro, ut magnæ reliquiæ fiant: quod erit, magnificum ſit et lautum. Memini te mihi Phameæ cœnam narrare. Temperius fiat: cætera eodem modo. Quod ſi perſeveras me ad matris tuæ cœnam revocare, feram id quoque. Volo enim videre animum, qui mihi audeat iſta, quæ ſcribis, apponere, aut etiam polypum Miniani Jovis ſimilem. Mihi crede, non audebis. Ante meum adventum fama ad te de mea nova lautitia veniet: eam extimeſces. Neque eſt, quod in promulſide ſpei ponas aliquid; quam totam ſuſtuli. Solebam enim antea delectari oleis et lucanicis tuis. Sed quid hæc loquimur? liceat modo iſto venire. Tu vero (volo enim abſtergere animi tui metum) ad tyrotarichum antiquum redi. Ego tibi unum ſumptum afferam, quod balneum calfacias oportebit: cætera more noſtro; ſuperiora illa luſimus. De villa Seliciana et curaſti diligenter, et ſcripſiſti facetiſſime. Itaque puto me prætermiſſurum. Salis enim ſatis eſt, ſannionum parum. Vale.

Cicero L. Papirio Pæto S.

XVII. NON tu homo ridiculus es, qui, cum Balbus noſter apud te fuerit, ex me quæras, quid de iſtis municipiis et agris futurum putem? quaſi aut ego quidquam ſciam, quod iſte neſciat; aut, ſi quid aliquando ſcio, non ex iſto ſoleam ſcire. Immo vero, ſi me amas, tu fac, ut ſciam, quid de nobis futurum ſit: habuiſti enim in tua poteſtate, ex quo vel ex ſobrio, vel certe ex ebrio, ſcire poſſes. Sed ego iſta, mi Pæte, non quæro: primum, quia de lucro prope jam quadriennium vivimus, ſi aut hoc lucrum eſt, aut hæc vita, ſuperſtitem reipublicæ vivere: deinde, quod ſcire quoque mihi videor quid futurum ſit. Fiet enim quodcunque volent, qui valebunt: valebunt autem ſemper arma. Satis igitur nobis eſſe debet quidquid conceditur. Hoc ſi quis pati non potuit, mori debuit. Veientem quidem agrum et Capenatem metiuntur. Hoc non longe abeſt a Tuſculano. Nihil tamen timeo; fruor dum licet, opto ut ſemper liceat. Si id minus contigerit; tamen, cum ego vir fortis, idemque philoſophus, vivere pulcherrimum duxi, non poſſum eum non diligere, cujus beneficio id conſecutus ſum. Qui ſi cupiat eſſe rempublicam, qualem fortaſſe et ille vult, et omnes optare debemus; quid faciat, tamen non habet; ita ſe cum multis colligavit. Sed longius progredior: ſcribo enim ad te. Hoc tamen ſcito, non modo me, qui conſiliis non interſum, ſed ne ipſum quidem principem ſcire, quid futurum ſit. Nos enim illi ſervimus, ipſe temporibus. Ita nec ille, quid tempora poſtulatura ſint, nec nos, quid ille cogitet, ſcire poſſumus. Hæc tibi antea non reſcripſi, non quo ceſſator eſſe ſolerem, præſertim in literis; ſed, cum explorati nihil haberem, nec tibi ſollicitudinem ex dubitatione mea, nec ſpem ex affirmatione, afferre volui. Illud tamen adſcribam, quod eſt veriſſimum, me his tempori-

bus adhuc de iſto periculo nihil audiſſe. Tu tamen pro tua ſapientia debebis optare optima, cogitare difficillima, ferre quæcunque erunt. Vale.

CICERO L. PAPIRIO PÆTO S. D.

XVIII. CUM eſſem otioſus in Tuſculano, propterea quod diſcipulos obviam miſeram, ut iidem me quam maxime conciliarent familiari ſuo, accepi tuas literas, pleniſſimas ſuavitatis; ex quibus intellexi probari tibi meum conſilium, quod, ut Dionyſius tyrannus, cum Syracuſis pulſus eſſet, Corinthi dicitur ludum aperuiſſe, ſic ego, ſublatis judiciis, amiſſo regno forenſi, ludum quaſi habere cœperim. Quid quæris? me quoque delectat conſilium: multa enim conſequor: primum, id quod maxime nunc opus eſt, munio me ad hæc tempora. Id cujuſmodi ſit neſcio: tantum video nullius adhuc conſilia me huic anteponere; niſi forte mori melius fuit. In lectulo, fateor: ſed non accidit. In acie non fui. Cæteri quidem, Pompeius, Lentulus tuus, Scipio, Afranius, fœde perierunt. At Cato præclare. Jam iſtuc quidem, cum volemus, licebit: demus modo operam, ne tam neceſſe nobis ſit, quam illi fuit; id quod agimus. Ergo hoc primum. Sequitur illud: ipſe melior fio, primum valetudine, quam, intermiſſis exercitationibus, amiſeram: deinde ipſa illa, ſi qua fuit in me, facultas orationis, niſi me ad has exercitationes retuliſſem, exaruiſſet. Extremum illud eſt, quod tu neſcio an primum putes: plures jam pavones confeci, quam tu pullos columbinos. Tu iſtic te Ateriano jure delectato: ego me hic Hirtiano. Veni igitur, ſi vir es, et diſce jam προλεγομένας, quas quæris: etſi ſus Minervam. Sed quando, ut video, æſtimationes tuas vendere non potes, neque ollam denariorum implere, Romam tibi remigrandum eſt. Satius eſt hic cruditate, quam iſtic fame. Video te bona perdidiſſe: ſpero idem iſtuc familiares

tuos. Actum igitur de te eſt, niſi provides. Potes mulo iſto, quem tibi reliquum dicis eſſe, quando cantherium comediſti, Romam pervehi. Sella tibi erit in ludo, tanquam hypodidaſcalo, proxima: eam pulvinus ſequetur. Vale.

Cicero L. Papirio Pæto S. D.

XIX. TAMEN a malitia non diſcedis: tenuiculo apparatu ſignificas Balbum fuiſſe contentum: hoc videris dicere, cum reges tam ſint continentes, multo magis conſulares eſſe oportere. Neſcis me ab illo omnia expiſcatum: recta enim a porta domum meam veniſſe. Neque hoc admiror, quod non ad tuam potius; ſed illud, quod non ad ſuam. Ego autem primis tribus verbis, Quid noſter Pætus? At ille adjurans, Nuſquam ſe unquam libentius. Hoc ſi verbis aſſecutus es, aures ad te afferam non minus elegantes: ſin autem obſonio, peto a te, ne pluris eſſe balbos, quam diſertos, putes. Me quotidie aliud ex alio impedit. Sed, ſi me expediero, ut in iſta loca venire poſſim, non committam ut te ſero a me certiorem factum putes. Vale.

Cicero Pæto.

XX. DUPLICITER delectatus ſum tuis literis, et quod ipſe riſi, et quod te intellexi jam poſſe ridere. Me autem a te ut ſcurram velitem malis oneratum eſſe, non moleſte tuli. Illud doleo, in iſta loca venire me, ut conſtitueram, non potuiſſe: habuiſſes enim non hoſpitem, ſed contubernalem. At quem virum? non eum, quem tu es ſolitus promulſide conficere. Integram famem ad ovum affero; itaque uſque ad aſſum vitulinum opera perducitur. Illa mea, quæ ſolebas antea laudare, O hominem facilem! o hoſpitem non gravem!

abierunt. Nam omnem noſtram de republica curam, cogitationem de dicenda in ſenatu ſententia, commentationem cauſarum, abjecimus. In Epicuri nos adverſarii noſtri caſtra conjecimus : nec tamen ad hanc inſolentiam ; ſed ad illam tuam lautitiam, veterem dico, cum in ſumptum habebas : etſi nunquam plura prædia habuiſti. Proinde te para : cum homine edaci tibi res eſt, et qui jam aliquid intelligat. ὀψιμαθεῖς autem homines ſcis quam inſolentes ſint. Dediſcendæ tibi ſunt ſportellæ et artolagani tui. Nos jam artis tantum habemus, ut Verrium tuum, et Camillum, qua munditia homines ? qua elegantia ? vocare ſæpius audeamus. Sed vide audaciam : etiam Hirtio cœnam dedi ; ſine pavone tamen. In ea cœna cocus meus, præter jus fervens, nihil potuit imitari. Hæc igitur eſt nunc vita noſtra. Mane ſalutamus domi et bonos viros multos, ſed triſtes, et hos lætos victores ; qui me quidem perofficioſe et peramanter obſervant. Ubi ſalutatio defluxit, literis me involvo ; aut ſcribo, aut lego. Veniunt etiam, qui me audiunt, quaſi doctum hominem, quia paulo ſum, quam ipſi, doctior. Inde corpori omne tempus datur. Patriam eluxi jam et gravius et diutius, quam ulla mater unicum filium. Sed cura, ſi me amas, ut valeas: ne ego, te jacente, bona tua comedim. Statui enim tibi ne ægroto quidem parcere.

Cicero Pæto S.

XXI. AIN' tandem ? inſanire tibi videris, quod imitere verborum meorum, ut ſcribis, fulmina? Tum inſanires, ſi conſequi non poſſes : cum vero etiam vincas, me prius irrideas, quam te, oportet. Quare nihil tibi opus eſt illud a Trabea, ſed potius ἀπότευγμα meum. Veruntamen quid tibi ego in epiſtolis videor ? nonne plebeio ſermone agere tecum ? nec enim ſemper eodem modo. Quid enim ſimile habet epiſtola aut judicio, aut concioni ? Quin ipſa judicia non ſolemus omnia

tractare uno modo. Privatas cauſas, et eas tenues, agimus ſubtilius: capitis, aut famæ, ſcilicet ornatius: epiſtolas vero quotidianis verbis texere ſolemus. Sed tamen, mi Pæte, quid tibi venit in mentem negare, Papirium quemquam unquam, niſi plebeium, fuiſſe? Fuerunt enim patricii minorum gentium, quorum princeps L. Papirius Mugillanus, qui conſul cum L. Sempronio Atratino fuit, cum ante cenſor cum eodem fuiſſet, annis poſt Romam conditam CCCXII. Sed tum Papiſii dicebamini. Poſt hunc, tredecim fuerunt ſella curuli ante L. Papirium Craſſum, qui primum Papiſius eſt vocari deſitus. Is dictator cum L. Papirio Curſore, magiſtro equitum, factus eſt, annis poſt Romam conditam CCCCXV, et quadriennio poſt conſul cum C. Duilio. Hunc ſecutus eſt Curſor, homo valde honoratus: deinde L. Maſſo, ædilitius: inde multi Maſſones: quorum quidem tu omnium patriciorum imagines habeas volo. Deinde Carbones et Turdi inſequuntur. Hi plebeii fuerunt, quos contemnas cenſeo. Nam præter hunc C. Carbonem, quem Damaſippus occidit, civis e republica Carbonum nemo fuit. Cognovimus C. Carbonem, et ejus fratrem ſcurram: quid his improbius? De hoc amico meo, Rubriæ filio, nihil dico. Tres illi fratres fuere, C. Cn. M. Carbones. Marcus, P. Flacco accuſante, condemnatus, fur magnus ex Sicilia: Caius, accuſante L. Craſſo, cantharidas ſumpſiſſe dicitur. Is et tribunus plebis ſeditioſus, et P. Africano vim attuliſſe, exiſtimatus eſt. Hoc vero, qui Lilybei a Pompeio noſtro eſt interfectus, improbior nemo, meo judicio, fuit. Jam pater ejus, accuſatus a M. Antonio, ſutorio atramento abſolutus putatur. Quare ad patres cenſeo revertare. Plebeii quam fuerint importuni, vides. Vale.

CICERO PÆTO.

XXII. AMO verecundiam, vel potius libertatem loquendi. Atqui hoc Zenoni placuit, homini mehercule acuto, etſi Academiæ noſtræ cum eo magna rixa eſt. Sed, ut dico, placet Stoicis, ſuo quamque rem nomine appellare. Sic enim diſſerunt, Nihil eſſe obſcœnum, nihil turpe dictu. Nam ſi quod ſit in obſcœnitate flagitium, id aut in re eſſe, aut in verbo: nihil eſſe tertium. In re non eſt. Itaque non modo in comœdiis res ipſa narratur, ut ille in Demiurgo modo (forte noſti canticum: meminiſti Roſcium) *Ita me deſtituit nudum* . . . totus eſt ſermo verbis tectus, re impudentior; ſed etiam in tragœdiis. Quid eſt enim illud? *Quæ mulier una* . . . quid, inquam eſt? *uſurpata duplex cubile.* Quid? *hujus Pheræi hic cubile inire eſt auſus.* Quid eſt? *Virginem me quondam invitam per vim violat.* Jupiter bone! violat? atque idem ſignificat: ſed alterum nemo tuliſſet. Vides igitur, cum eadem res ſit, quia verba non ſint, nihil videri turpe. Ergo in re non eſt: multo minus in verbis. Si enim quod verbo ſignificatur, id turpe non eſt, verbum, quod ſignificat, turpe eſſe non poteſt. Anum appellas alieno nomine: cur non ſuo potius? Si turpe eſt, ne alieno quidem: ſi non eſt, ſuo potius. Caudam antiqui *penem* vocabant: ex quo eſt propter ſimilitudinem penicillus. At hodie penis eſt in obſcœnis. At vero Piſo ille frugi in Annalibus ſuis queritur, adoleſcentes peni deditos eſſe. Quod tu in epiſtola appellas ſuo nomine, ille tectius penem. Sed quia multi, factum eſt tam obſcœnum, quam id verbum, quo tu uſus es. Quid, quod vulgo dicitur, *Cum nos te voluimus convenire,* num obſcœnum eſt? Memini, in ſenatu diſertum conſularem ita eloqui: *Hanc culpam majorem, an illam dicam?* potuit obſcœnius? Non, inquis: non enim ita ſenſit. Non ergo in verbo eſt. Docui autem in re non eſſe. Nuſquam igitur eſt. *Liberis dare operam,* quam honeſte dicitur?

etiam patres rogant filios: ejus operæ nomen non audent dicere. Socratem fidibus docuit nobiliſſimus fidicen: is Connus vocitatus eſt: num id obſcœnum putas? Cum loquimur terni, nihil flagitii dicimus; at cum *bini*, obſcœnum eſt. Græcis quidem, inquies. Nihil eſt ergo in verbo, cum et ego Græce ſcio; et tamen tibi dico, *bini:* idque tu facis, quaſi ego Græce, non Latine, dixerim. *Ruta*, et *menta*, recte utrumque. Volo mentam puſillam ita appellare, ut rutulam: non licet. Bella tectoriola: dic ergo etiam pavimenta iſto modo: non potes. Viden' igitur nihil eſſe, niſi ineptias: turpitudinem nec in verbo eſſe, nec in re: itaque nuſquam eſſe? Igitur in verbis honeſtis obſcœna ponimus. Quid enim? non honeſtum verbum eſt *diviſio?* At ineſt obſcœnum, cui reſpondet *intercapedo*. Num hæc ergo obſcœna ſunt? Nos autem ridicule. Si dicimus, ille patrem ſtrangulavit, honorem non præfamur: ſin de Aurelia aliquid, aut Lollia, honos præfandus eſt. Et quidem jam non etiam obſcœna verba pro obſcœnis ſunt. *Batuit*, inquit, impudenter; *depſit* multo impudentius. Atqui neutrum eſt obſcœnum. Stultorum plena ſunt omnia. *Teſtes*, verbum honeſtiſſimum in judicio, alio loco non nimis. At honeſti *Colei* Lanuvini, Cliternini non honeſti. Quid? ipſa res modo honeſta, modo turpis? *Suppedit*, flagitium eſt: jam erit nudus in balneo, non reprehendes. Habes ſcholam Stoicam. Ὁ σοφὸς εὐθυῤῥήμων ἔστι. Quam multa ex uno verbo tuo? Te adverſus me omnia audere gratum eſt. Ego ſervo, et ſervabo (ſic enim aſſuevi) Platonis verecundiam. Itaque tectis verbis ea ad te ſcripſi, quæ apertiſſimis agunt Stoici. Sed illi etiam crepitus aiunt æque liberos, ac ructus, eſſe oportere. Honorem igitur Calendis Mart. Tu me diliges, et valebis.

Cicero Papirio Pæto.

XXIII. HERI veni in Cumanum: cras ad te fortaſſe. Sed cum certum ſciam, faciam te paulo ante certiorem. Etſi M. Ceparius, cum mihi in ſylva Gallinaria obviam veniſſet, quæſiſſemque quid ageres, dixit te in lecto eſſe, quod ex pedibus laborares. Tuli ſcilicet moleſte, ut debui; ſed tamen conſtitui ad te venire, ut et viderem te, et viſerem, et cœnarem etiam. Non enim arbitror, coquum etiam te arthriticum habere. Expecta igitur hoſpitem cum minime edacem, tum inimicum cœnis ſumptuoſis. Vale.

Cicero Pæto.

XXIV. RUFUM iſtum, amicum tuum, de quo iterum jam ad me ſcribis, adjuvarem quantum poſſem, etiam ſi ab eo læſus eſſem, cum te tantopere viderem ejus cauſa laborare. Cum vero et ex tuis literis, et ex illius ad me miſſis, intelligam et judicem, magnæ curæ ei ſalutem meam fuiſſe; non poſſum ei non amicus eſſe, neque ſolum tua commendatione, quæ apud me, ut debet, valet plurimum, ſed etiam voluntate ac judicio meo. Volo enim te ſcire, mi Pæte, initium mihi ſuſpicionis, et cautionis, et diligentiæ, fuiſſe literas tuas: quibus literis congruentes fuerunt aliæ poſtea multorum. Nam et Aquini et Fabrateriæ conſilia ſunt inita de me, quæ te video inaudiſſe; et, quaſi divinarent, quam his moleſtus eſſem futurus, nihil aliud egerunt, niſi me ut opprimerent: quod ego non ſuſpicans, incautior fuiſſem, niſi a te admonitus eſſem. Quamobrem iſte tuus amicus apud me non eget commendatione. Utinam ea fortuna reipublicæ ſit, ut ille me quam gratiſſimum poſſit cognoſcere. Sed hæc hactenus. Te ad cœnas itare deſiſſe,

moleſte fero : magna enim te delectatione et voluptate privaſti. Deinde etiam vereor (licet enim verum dicere) ne neſcio quid illud, quod ſolebas, dediſcas, et obliviſcare cœnulas facere. Nam ſi tum, cum habebas quos imitarere, non multum proficiebas ; quid nunc te facturum putem ? Spurina quidem, cum ei rem demonſtraſſem, et vitam tuam ſuperiorem expoſuiſſem, magnum periculum ſummæ reipublicæ demonſtrabat, niſi ad ſuperiorem conſuetudinem tum, cum Favonius flaret, revertiſſes : hoc tempore ferri poſſe, ſi forte tu frigus ferre non poſſes. Sed mehercule, mi Pæte, extra jocum, moneo te, quod pertinere ad beate vivendum arbitror, ut cum viris bonis, jucundis, amantibus tui, vivas. Nihil aptius vitæ, nihil ad beate vivendum accommodatius. Nec id ad voluptatem refero, ſed ad communitatem vitæ atque victus, remiſſionemque animorum ; quæ maxime ſermone efficitur familiari, qui eſt in conviviis dulciſſimus : ut ſapientius noſtri, quam Græci : illi *συμπόσια*, aut *σύνδειπνα*, id eſt, compotationes, aut concœnationes ; nos *convivia*, quod tum maxime ſimul vivitur. Vides, ut te philoſophando revocare coner ad cœnas ? Cura ut valeas. Id foris cœnitando facillime conſequere. Sed cave, ſi me amas, exiſtimes, me, quod jocoſius ſcribam, abjeciſſe curam reipublicæ. Sic tibi, mi Pæte, perſuade, me dies et noctes nihil aliud agere, nihil curare, niſi ut mei cives ſalvi liberique ſint. Nullum locum prætermitto monendi, agendi, providendi. Hoc denique animo ſum, ut, ſi in hac cura atque adminiſtratione vita mihi ponenda ſit, præclare actum mecum putem. Etiam atque etiam vale.

Cicero Imperatori Pæto.

XXV. SUMMUM me ducem literæ tuæ reddidere : plane neſciebam te tam peritum eſſe rei militaris : Pyrrhi te libros et Cineæ video lectitaſſe. Itaque obtemperare cogito

præceptis tuis: hoc amplius, navicularum habere aliquid in ora maritima: contra equitem Parthum negant ullam armaturam meliorem inveniri poſſe. Sed quid ludimus? neſcis quocum imperatore tibi negotium ſit. Παιδείαν Κύρȣ, quam contriveram legendo, totam in hoc imperio explicavi. Sed jocabimur alias coram, ut ſpero, brevi tempore. Nunc ades ad imperandum, vel ad parendum potius: ſic enim antiqui loquebantur. Cum M. Fabio (quod ſcire te arbitror) mihi ſummus uſus eſt; valdeque eum diligo, cum propter ſummam probitatem ejus, ac ſingularem modeſtiam, tum quod in his controverſiis, quas habeo cum tuis combibonibus Epicureis, optima opera ejus uti ſoleo. Is cum ad me Laodiceam veniſſet, mecumque ego eum eſſe vellem, repente percuſſus eſt atrociſſimis literis, in quibus ſcriptum erat, fundum Herculanenſem a Q. Fabio fratre proſcriptum eſſe, qui fundus cum eo communis eſſet. Id M. Fabius pergraviter tulit, exiſtimavitque, fratrem ſuum, hominem non ſapientem, impulſu inimicorum ſuorum eo progreſſum eſſe. Nunc ſi me amas, mi Pæte, negotium totum ſuſcipe, et moleſtia Fabium libera. Auctoritate tua nobis opus eſt, et conſilio, et etiam gratia. Noli pati litigare fratres, et judiciis turpibus conflictari. Matonem et Pollionem inimicos habet Fabius. Quid multa? non mehercule tam perſcribere poſſum, quam mihi gratum feceris, ſi otioſum Fabium reddideris. Id ille in te poſitum eſſe putat, mihique perſuadet. Vale.

Cicero Pæto S. D.

XXVI. ACCUBUERAM hora nona, cum ad te harum exemplum in codicillis exaravi. Dices, ubi? Apud Volumnium Eutrapelum; et quidem ſupra me Atticus, infra Verrius, familiares tui. Miraris tam exhilaratam eſſe ſervitutem noſtram? Quid ergo faciam? te conſulo, qui Philoſophum

audis. Angar? excruciemne me? quid aſſequar? Deinde quem ad finem? Vivas, inquis, in literis. An quidquam me aliud agere cenſes? aut poſſem vivere, niſi in literis viverem? Sed eſt earum etiam non ſatietas, ſed quidam modus. A quibus cum diſceſſi, etſi minimum mihi eſt in cœna; quod tu unum ζήτημα Dioni philoſopho poſuiſti; tamen quid potius faciam, priuſquam me dormitum conferam, non reperio. Audi reliqua. Infra Eutrapelum Cytheris accubuit. In eo igitur, inquis, convivio Cicero ille? *quem adſpectabant? cujus ob os Graii ora obvertebant ſua?* Non mehercule ſuſpicatus ſum illam affore: ſed tamen ne Ariſtippus quidem ille Socraticus erubuit, cum eſſet objectum, habere eum Laida: *Habeo*, inquit, *non habeor a Laide*. Græce hoc melius. Tu, ſi voles, interpretabere. Me vero nihil iſtorum ne juvenem quidem movit unquam; ne nunc ſenem. Convivio delector: ibi loquor, quod in ſolum, ut dicitur; et gemitum in riſus maximos transfero. An tu id melius, qui etiam philoſophum irriſeris? Cum ille, ſi quis quicquam quæreret, dixiſſet; cœnam te quærere a mane dixeris. Ille baro te putabat quæſiturum, unum cælum eſſet, an innumerabilia. Quid ad te? At hercule cœna nunquid ad te? ibi præſertim. Sic igitur vivitur: quotidie aliquid legitur, aut ſcribitur: dein, ne amicis nihil tribuamus, epulamur una non modo non contra legem, ſi ulla nunc lex eſt, ſed etiam intra legem, et quidem aliquanto. Quare nihil eſt, quod adventum noſtrum extimeſcas. Non multi cibi hoſpitem accipies, ſed multi joci. Vale.

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER X.

Cicero Planco.

I. ET abfui proficiſcens in Græciam: et poſteaquam de meo curſu Reipublicæ ſum voce revocatus, nunquam per M. Antonium quietus fui; cujus tanta eſt, non inſolentia (nam id quidem vulgare vitium eſt) ſed immanitas, non modo ut vocem, ſed ne vultum quidem liberum, poſſit ferre cujuſquam. Itaque mihi maximæ curæ eſt, non de mea quidem vita, cui ſatisfeci vel ætate, vel factis, vel (ſi quid etiam hoc ad rem pertinet) gloria: ſed me patria ſollicitat, in primiſque, mi Plance, expectatio conſulatus tui; quæ ita longa eſt, ut optandum ſit, ut poſſimus ad id tempus reipublicæ ſpiritum ducere. Quæ poteſt enim ſpes eſſe in ea republica, in qua hominis impotentiſſimi atque intemperatiſſimi armis oppreſſa ſunt omnia? et in qua nec ſenatus, nec populus, vim habet ullam? nec leges ullæ ſunt, nec judicia, nec omnino ſimulacrum aliquod ac veſtigium civitatis? Sed cum acta omnia mitti ad te arbitrabar, nihil erat quod ſingulis de rebus ſcriberem. Illud autem erat amoris mei, quem a tua pueritia ſuſceptum non ſervavi ſolum, ſed etiam auxi, monere te atque hortari, ut in rempublicam omni cogitatione curaque incumberes. Quæ ſi ad tuum tempus perducitur, facilis gubernatio eſt:

ut perducatur autem, magnæ cum diligentiæ eſt, tum etiam fortunæ. Sed et te aliquanto ante (ut ſpero) habebimus, et, præterquam quod reipublicæ conſulere debemus, tamen tuæ dignitati ita favemus, ut omne noſtrum conſilium, ſtudium, officium, operam, laborem, diligentiam, ad amplitudinem tuam conferamus. Ita facillime et reipublicæ, quæ mihi cariſſima eſt, et amicitiæ noſtræ, quam ſanctiſſime nobis colendam puto, me intelligo ſatisfacturum. Furnium noſtrum tanti a te fieri, quantum ipſius et humanitas et dignitas poſtulat, nec miror, et gaudeo; teque hoc exiſtimare volo, quidquid in eum judicii officiique contuleris, id ita me accipere, ut in meipſum te putem contuliſſe. Vale.

Cicero Planco S.

II. MEUM ſtudium honori tuo pro neceſſitudine noſtra non defuiſſet, ſi aut tuto in ſenatum, aut honeſte, venire potuiſſem. Sed nec ſine periculo quiſquam, libere de republica ſentiens, verſari poteſt in ſumma impunitate gladiorum; nec noſtræ dignitatis videtur eſſe, ibi ſententiam de republica dicere, ubi me et melius et propius audiant armati, quam ſenatores. Quapropter in privatis rebus nullum neque officium, neque ſtudium meum, deſiderabis: ne in publicis quidem, ſi quid erit in quo me intereſſe neceſſe ſit, unquam deero, ne cum periculo quidem meo, dignitati tuæ. In iis autem rebus, quæ nihilominus, ut ego abſim, confici poſſunt, peto a te, ut me rationem habere velis et ſalutis et dignitatis meæ. Vale.

Cicero Planco S. D.

III. CUM ipſum Furnium per ſe vidi libentiſſime, tum hoc libentius, quod illum audiens te videbar audire. Nam et in re militari virtutem, et in adminiſtranda provincia juſtitiam, et in omni genere prudentiam mihi tuam, expoſuit, et præterea mihi non ignotam in conſuetudine et familiaritate ſuavitatem tuam adjunxit; præterea ſummam erga ſe liberalitatem: quæ omnia mihi jucunda, hoc extremum etiam gratum fuit. Ego, Plance, neceſſitudinem conſtitutam habui cum domo veſtra ante aliquanto quam tu natus es; amorem autem erga te ab ineunte pueritia tua; confirmata jam ætate familiaritatem, cum ſtudio meo, tum judicio tuo, conſtitutam. His de cauſis mirabiliter faveo dignitati tuæ, quam mihi tecum ſtatuo eſſe communem. Omnia ſumma conſecutus es, virtute duce, comite fortuna; eaque es adeptus adoleſcens, multis invidentibus, quos ingenio induſtriaque fregiſti. Nunc me, amantiſſimum tui, nemini concedentem, qui tibi vetuſtate neceſſitudinis potior poſſit eſſe, ſi audies, omnem tibi reliquæ vitæ dignitatem ex optimo reipublicæ ſtatu acquires. Scis profecto (nihil enim te fugere potuit) fuiſſe quoddam tempus, cum homines exiſtimarent te nimis ſervire temporibus: quod ego quoque exiſtimarem, te ſi ea, quæ patiebare, probare etiam arbitrarer. Sed cum intelligerem quid ſentires, te arbitrabar videre quid poſſes. Nunc alia ratio eſt: omnium rerum tuum judicium eſt, idque liberum. Conſul es deſignatus, optima ætate, ſumma eloquentia, maxima orbitate reipublicæ virorum talium. Incumbe, per deos immortales, in eam curam et cogitationem, quæ tibi ſummam dignitatem et gloriam afferat. Unus autem eſt, hoc præſertim tempore, per tot annos republica devexata, reipublicæ bene gerendæ curſus ad gloriam. Hæc amore magis impulſus ſcribenda ad te putavi,

quam quod arbitrarer te monitis et præceptis egere. Sciebam enim ex iiſdem te hæc haurire fontibus, ex quibus ipſe hauſeram. Quare modum faciam. Nunc tantum ſignificandum putavi, ut potius amorem tibi oſtenderem meum, quam oſtentarem prudentiam. Interea, quæ ad dignitatem tuam pertinere arbitrabor, ſtudioſe diligenterque curabo.

Plancus Ciceroni.

IV. *GRATISSIMÆ mihi tuæ literæ fuerunt, quas ex Furnii ſermone te ſcripſiſſe animadverto. Ego autem præteriti temporis excuſationem affero, quod te profectum audieram; nec multo ante rediſſe ſcivi, quam ex epiſtola tua cognovi. Nullum enim in te officium, ne minimum quidem, ſine maxima culpa videor poſſe præterire: in quo tuendo habeo cauſas plurimas, vel paternæ neceſſitudinis, vel meæ a pueritia obſervantiæ, vel tui erga me mutui amoris. Quare, mi Cicero, quod mea tuaque patitur ætas, perſuade tibi, te unum eſſe, in quo ego colendo patriam mihi conſtituerim ſanctitatem. Omnia igitur tua conſilia mihi non magis prudentiæ plena, quæ ſumma eſt, videntur, quam fidelitatis, quam ego ex mea conſcientia metior. Quare ſi aut aliter ſentirem, certe admonitio tua me reprimere, aut, ſi dubitarem, hortatio impellere poſſet, ut id ſequerer, quod tu optimum putares. Nunc vero quid eſt, quod me in aliam partem trahere poſſit? Quæcunque in me bona ſunt, aut fortunæ beneficio tributa, aut meo labore parta, etſi a te propter amorem carius ſunt æſtimata, tamen vel inimiciſſimi judicio tanta ſunt, ut, præter bonam famam, nihil deſiderare videantur. Quare hoc unum tibi perſuade; quantum viribus eniti, conſilio providere, auctoritate movere, potuero, hoc omne reipublicæ ſemper futurum. Non eſt ignotus mihi ſenſus tuus: neque, ſi facultas, optabilis mihi quidem, tui præſentis eſſet, unquam a tuis conſiliis diſcreparem; nec nunc committam, ut ullum meum factum reprehendere jure poſſis. Sum in expectatione omnium rerum, quid in Gallia citeriore, quid in urbe menſe Januario,*

geratur, ut ſciam. Interim maximam hic ſollicitudinem curamque ſuſtineo, ne inter aliena vitia hæ gentes noſtra mala ſuam putent occaſionem. Quod ſi proinde, ut ipſe mereor, mihi ſucceſſerit, certe et tibi, cui maxime cupio, et omnibus viris bonis, ſatisfaciam. Fac valeas, meque mutuo diligas.

Cicero Planco S.

V. BINAS a te accepi literas eodem exemplo; quod ipſum argumento mihi fuit diligentiæ tuæ: intellexi enim te laborare, ut ad me mihi expectatiſſimæ literæ perferrentur. Ex quibus cepi fructum duplicem, mihique in comparatione difficilem ad judicandum, amoremne erga me tuum, an animum in rempublicam, pluris æſtimandum putarem. Eſt omnino patriæ caritas, meo quidem judicio, maxima: ſed amor voluntatiſque conjunctio plus certe habet ſuavitatis. Itaque commemoratio tua paternæ neceſſitudinis, benevolentiæque ejus, quam erga me a pueritia contuliſſes, cæterarumque rerum, quæ ad eam ſententiam pertinebant, incredibilem mihi lætitiam attulerat. Rurſus declaratio animi tui, quem haberes de republica, quemque habiturus eſſes, mihi erat jucundiſſima; eoque major erat hæc lætitia, quod ad illa ſuperiora accedebat. Itaque te non hortor ſolum, mi Plance, ſed plane etiam oro, quod feci his literis, quibus tu humaniſſime reſpondiſti, ut tota mente, omnique animi impetu, in rempublicam incumbas. Nihil eſt, quod tibi majori fructui gloriæque eſſe poſſit: nec quidquam ex omnibus rebus humanis eſt præclarius, aut præſtantius, quam de republica bene mereri. Adhuc enim patitur tua ſumma humanitas et ſapientia, me, quod ſentiam, libere dicere. Fortuna ſuffragante videris res maximas conſecutus; quod quanquam ſine virtute non potuiſſes, tamen ex maxima parte, ea, quæ es adeptus, fortunæ temporibuſque tribuuntur. His temporibus difficillimis, reipublicæ quidquid ſubveneris, id

erit totum et proprium tuum. Incredibile eſt omnium civium, latronibus exceptis, odium in Antonium. Magna ſpes in te; et in tuo exercitu magna expectatio. Cujus, per deos, gratiæ gloriæque cave tempus amittas. Sic moneo, ut filium; ſic faveo, ut mihi; ſic hortor, ut et pro patria, et amiciſſimum. Vale.

Cicero Planco.

VI. QUÆ locutus eſt Furnius noſter de animo tuo in rempublicam, ea gratiſſima fuerunt ſenatui, populoque Romano probatiſſima: quæ autem recitatæ literæ ſunt in ſenatu, nequaquam conſentire cum Furnii oratione viſæ ſunt. Pacis enim auctor eras, cum collega tuus, vir clariſſimus, a fœdiſſimis latronibus obſideretur: qui aut poſitis armis pacem petere debent, aut, ſi pugnantes eam poſtulant, victoria pax, non pactione, parienda eſt. Sed de pace literæ vel Lepidi, vel tuæ, quam in partem acceptæ ſint, ex viro optimo, fratre tuo, et ex C. Furnio, poteris cognoſcere. Me autem impulit tui caritas, ut, quanquam nec tibi ipſi conſilium deeſſet, et fratris Furniique benevolentia, fideliſque prudentia, tibi præſto eſſet futura, vellem tamen meæ quoque auctoritatis, pro plurimis noſtris neceſſitudinibus, præceptum ad te aliquod pervenire. Crede igitur mihi, Plance, omnes, quos adhuc gradus dignitatis conſecutus ſis, (es autem adeptus ampliſſimos) eos honorum vocabula habituros, non dignitatis inſignia, niſi te cum libertate populi Romani, et cum ſenatus auctoritate, conjunxeris. Sejunge te, quæſo, aliquando ab iis, cum quibus te non tuum judicium, ſed temporum vincula conjunxerunt. Complures in perturbatione reipublicæ conſules dicti; quorum nemo conſularis habitus, niſi qui animo extitit in rempublicam conſulari. Talem igitur te eſſe oportet, qui primum te ab impiorum civium, tui diſſimillimorum, ſocietate ſejungas; deinde et ſenatui

boniſque omnibus auctorem, principem, ducem, præbeas; poſtremo, ut pacem eſſe judices non in armis poſitis, ſed in abjecto armorum et ſervitutis metu. Hæc ſi et ages et ſenties, tum eris non modo conſul et conſularis, ſed magnus etiam et conſul et conſularis: ſin aliter, tum in iſtis ampliſſimis nominibus honorum non modo dignitas nulla erit, ſed erit ſumma deformitas. Hæc, impulſus benevolentia, ſcripſi paulo ſeverius; quæ tu in experiendo ea ratione, quæ te digna eſt, vera eſſe cognoſces. D. XIII Kal. April.

Plancus Ciceroni.

VII. *PLURA tibi de meis conſiliis ſcriberem, rationemque omnium redderem verboſius, quo magis judicares, omnia me reipublicæ præſtitiſſe, quæ et tua exhortatione excepi, et mea affirmatione tibi recepi; (non minus enim a te probari, quam diligi, ſemper volui; nec te magis in culpa defenſorem mihi paravi, quam prædicatorem meritorum meorum eſſe volui) ſed breviorem me duæ res faciunt; una, quod publicis literis omnia ſum perſecutus; altera, quod M. Variſidium, equitem Romanum, familiarem meum, ipſum ad te tranſire juſſi, ex quo omnia cognoſcere poſſes. Non, medius fidius, mediocri dolore afficiebar, cum alii occupare poſſeſſionem laudis viderentur: ſed uſque mihi temperavi, dum perducerem eo rem, ut dignum aliquid et conſulatu meo et veſtra expectatione efficerem. Quod ſpero, ſi me fortuna non fefellerit, me conſecuturum, ut maximo præſidio reipublicæ nos fuiſſe et nunc ſentiant homines, et in poſterum memoria teneant. A te peto ut dignitati meæ ſuffrageris; et, quarum rerum ſpe ad laudem me vocaſti, harum fructu in reliquum facias alacriorem. Non minus poſſe te, quam velle, exploratum mihi eſt. Fac valeas, meque mutuo diligas.*

Plancus Imp. Cos. des. Coss. pr. trib. pleb. Sen. Pop. Pl. Q. R. S. D.

VIII. *SI cui forte videor diutius et hominum expectationem, et ſpem reipublicæ de mea voluntate, tenuiſſe ſuſpenſam, huic prius excuſandum me eſſe arbitror, quam de inſequenti officio quidquam ulli pollicendum: non enim præteritam culpam videri volo redemiſſe, ſed optimæ mentis cogitata jampridem, maturo tempore, enunciare. Non me præteribat, in tanta ſollicitudine hominum, et tam perturbato ſtatu civitatis, fructuoſiſſimam eſſe profeſſionem bonæ voluntatis, magnoſque honores ex ea re complures conſecutos videbam. Sed, cum in eum caſum me fortuna demiſiſſet, ut aut, celeriter pollicendo, magna mihi ipſe ad proficiendum impedimenta opponerem; aut, ſi in eo mihi temperaviſſem, majores occaſiones ad opitulandum haberem; expeditius iter communis ſalutis, quam meæ laudis, eſſe volui. Nam quis in ea fortuna, quæ mea eſt, et ab ea vita, quam in me cognitam hominibus arbitror, et cum ea ſpe, quam in manibus habeo, aut ſordidum quidquam pati, aut pernicioſum concupiſcere, poteſt? Sed aliquantum nobis temporis, et magni labores, et multæ impenſæ opus fuerunt, ut quæ reipublicæ boniſque omnibus polliceremur, exitu præſtaremus; neque ad auxilium patriæ nudi cum bona voluntate, ſed cum facultatibus, accederemus, Confirmandus erat exercitus nobis, magnis ſæpe præmiis ſollicitatus, ut ab republica potius moderata, quam ab uno infinita, ſperaret. Confirmandæ complures civitates, quæ ſuperiore anno largitionibus conceſſionibuſque præmiorum erant obligatæ, ut et illa vana putarent, et eadem a melioribus auctoribus petenda exiſtimarent. Eliciendæ etiam voluntates reliquorum, qui finitimis provinciis exercitibuſque præfuerunt, ut potius cum pluribus ſocietatem defendendæ libertatis iniremus, quam cum paucioribus funeſtam orbi terrarum victoriam partiremur. Muniendi vero noſmetipſi fuimus, aucto exercitu, auxiliiſque multiplicatis, ut, cum præferremus ſenſus aperte, tum etiam,*

invitis quibuſdam, ſciri, quid defenſuri eſſemus, non eſſet periculoſum. Ita nunquam diffitebor, multa me, ut ad effectum horum conſiliorum pervenirem, et ſimulaſſe invitum, et diſſimulaſſe cum dolore; quod, præmatura denuntiatio boni civis imparati quam periculoſa eſſet, ex caſu collegæ videbam. Quo nomine etiam C. Furnio legato, viro forti atque ſtrenuo, plura etiam verbo, quam ſcriptura, mandata dedimus; ut et tectius ad vos perferrentur, et nos eſſemus tutiores: quibuſque rebus et communem ſalutem muniri, et nos armari, conveniret, præcepimus. Ex quo intelligi poteſt, curam reipublicæ ſummæ defendendæ jampridem apud nos excubare. Nunc, cum deum benignitate ab omni re ſumus paratiores, non ſolum bene ſperare de nobis homines, ſed explorate judicare, volumus. Legiones habeo quinque ſub ſignis, et ſua fide virtuteque reipublicæ conjunctiſſimas, et noſtra liberalitate nobis obſequentes: provinciam omnium civitatum conſenſu paratiſſimam, et ſumma contentione ad officia certantem: equitatus auxiliorumque tantas copias, quantas hæ gentes ad defendendam ſuam ſalutem libertatemque conficere poſſunt. Ipſe ita ſum animo paratus, ut vel provinciam tueri, vel ire quo reſpublica vocet, vel tradere exercitum, auxilia, provinciamque, vel omnem impetum belli in me convertere, non recuſem, ſi modo meo caſu aut confirmare patriæ ſalutem, aut periculum poſſim morari. Hæc ſi jam expeditis omnibus rebus, tranquilloque ſtatu civitatis, polliceor, in damno meæ laudis, reipublicæ commodo lætabor: ſin ad ſocietatem integerrimorum et maximorum periculorum accedam, conſilia mea æquis judicibus ab obtrectatione invidorum defendenda commendo. Mihi quidem ipſi fructus meritorum meorum in reipublicæ incolumitate ſatis magnus eſt paratus. Eos vero, qui meam auctoritatem, et multo magis veſtram fidem, ſecuti, nec ulla ſpe decipi, nec ullo metu terreri, potuerunt, ut commendatos vobis habeatis, petendum videtur.

Plancus Ciceroni S.

IX. *NIHIL me tibi temere, aut te cæteris de me fruſtra, recepiſſe lætor. Certe hoc majus habes teſtimonium amoris mei, quo maturius tibi, quam cæteris, conſilia mea volui eſſe nota. In dies vero meritorum meorum fieri acceſſiones pervidere te ſpero, cogniturum magis recipio. Quod ad me attinet, mi Cicero, (ita ab imminentibus malis reſpublica, me adjuvante, liberetur) ſic honores præmiaque veſtra ſuſpicio, conferenda certe cum immortalitate, ut ſine his nihil de meo ſtudio perſeverantiaque ſim remiſſurus. Niſi in multitudine optimorum civium impetus animi mei fuerit ſingularis, et opera præcipua, nihil ad meam dignitatem accedere volo ſuffragatione veſtra. Concupiſco autem nihil mihi, contra quod ipſe pugno. Et temporis et rei te moderatorem facile patior eſſe. Nihil aut ſero, aut exigue, a patria civi tributum poteſt videri. Exercitum a. d. ſextum Kal. Maias Rhodanum trajeci, magnis itineribus. Vienna equites mille via breviore præmiſi. Ipſe, ſi ab Lepido non impediar, celeritate ſatisfaciam: ſi autem itineri meo ſe oppoſuerit, ad tempus conſilium capiam. Copias adduco et numero, et genere, et fidelitate, firmiſſimas. Te, ut diligas me, ſi mutuo me facturum ſcis, rogo. Vale.*

Cicero Planco.

X. ETSI ſatis ex Furnio noſtro cognoram, quæ tua voluntas, quod conſilium, de republica eſſet; tamen, tuis literis lectis, liquidius de toto ſenſu tuo judicavi. Quamobrem, quanquam in uno prælio omnis fortuna reipublicæ diſceptat, quod quidem, cum hæc legeres, jam decretum arbitrabar fore; tamen ipſa fama, quæ de tua voluntate percrebruit, magnam es laudem conſecutus. Itaque, ſi conſulem Romæ habuiſſemus,

declaratum eſſet ab ſenatu cum tuis magnis honoribus, quam gratus eſſet conatus et apparatus tuus. Cujus rei non modo non præteriit tempus, ſed ne maturum quidem etiam nunc, meo quidem judicio, fuit. Is enim denique honos mihi videri ſolet, qui non propter ſpem futuri beneficii, ſed propter magna merita, claris viris defertur et datur. Quare, ſit modo aliqua reſpublica, in qua honos elucere poſſit, omnibus, mihi crede, ampliſſimis honoribus abundabis. Is autem, qui vere appellari poteſt honos, non invitamentum ad tempus, ſed perpetuæ virtutis eſt præmium. Quamobrem, mi Plance, incumbe toto pectore ad laudem, ſubveni patriæ, opitulare collegæ, omnium gentium conſenſum et incredibilem conſpirationem adjuva. Me tuorum conſiliorum adjutorem, dignitatis fautorem, omnibus in rebus tibi amiciſſimum fideliſſimumque, cognoſces. Ad eas enim cauſas, quibus inter nos amore ſumus, officiis, vetuſtate, conjuncti, patriæ caritas acceſſit, eaque effecit ut tuam vitam anteferrem meæ. III Kal. April.

Plancus Ciceroni.

XI. *IMMORTALES ago tibi gratias, agamque, dum vivam: nam, relaturum me, affirmare non poſſum. Tantis enim tuis officiis non videor mihi reſpondere poſſe; niſi forte (ut tu graviſſime diſertiſſimeque ſcripſiſti) ita ſenſurus es, ut me referre gratiam putes, cum memoria tenebo. Si de filii tui dignitate eſſet actum, amabilius certe nihil facere potuiſſes. Primæ tuæ ſententiæ infinitis cum muneribus, poſteriores ad tempus arbitriumque amicorum meorum compoſitæ, oratio aſſidua et perpetua de me, jurgia cum obtrectatoribus propter me, notiſſima mihi ſunt. Non mediocris adhibenda mihi eſt cura, ut reipublicæ me civem dignum tuis laudibus præſtem, in amicitia tua memorem atque gratum. Quod reliquum eſt, tuum munus tuere, et me, ſi, quem eſſe voluiſti, eum exitu rebuſque cognoſcis, defende ac ſuſcipe. Cum Rhodanum copias trajeciſſem,*

fratremque cum tribus millibus equitum præmiſiſſem, ipſe iter ad Mutinam dirigerem; in itinere, de prælio facto, Brutoque et Mutina obſidione liberatis, audivi. Animadverti nullum alium receptum Antonium, reliquiaſque, quæ cum eo eſſent, habere, niſi in his partibus; duaſque ei ſpes eſſe propoſitas, unam Lepidi ipſius, alteram exercitus. Quod quædam pars exercitus non minus furioſa eſt, quam qui cum Antonio fuerunt, equitatum revocavi: ipſe in Allobrogibus conſtiti, ut perinde ad omnia paratus eſſem, ac res me moneret. Si nudus huc ſe Antonius conferet, facile mihi videor per me ſuſtinere poſſe, remque publicam ex veſtra ſententia adminiſtrare, quamvis ab exercitu Lepidi recipiatur. Si vero copiarum aliquid ſecum adducet, et, ſi decima legio veterana, quæ noſtra opera revocata cum reliquis eſt, ad eundem furorem redierit; tamen, ne quid detrimenti fiat, dabitur opera a me: idque me præſtaturum ſpero, dum iſtinc copiæ trajiciantur, conjunctæque nobiſcum facilius perditos opprimant. Hoc tibi ſpondeo, mi Cicero, neque animum, nec diligentiam mihi defuturam. Cupio mehercules nullam reſiduam ſollicitudinem eſſe; ſed ſi fuerit, nec animo, nec benevolentiæ, nec patientiæ, cujuſquam pro vobis cedam. Do quidem ego operam, ut etiam Lepidum ad hujus rei ſocietatem incitem, omniaque ei obſequia polliceor, ſi modo rempublicam reſpicere volet. Utor in hac re adjutoribus interpretibuſque, fratre meo, et Laterenſe, et Furnio noſtro. Non me impedient privatæ offenſiones, quo minus pro reipublicæ ſalute etiam cum inimiciſſimo conſentiam. Quod ſi nihil profecero, nihilominus maximo ſum animo, et majore fortaſſe cum mea gloria vobis ſatisfaciam. Fac valeas, meque mutuo diligas.

Cicero Planco.

XII. ETSI reipublicæ cauſa maxime gaudere debeo, tantum ei te præſidii, tantum opis, attuliſſe extremis pene temporibus; tamen ita te victorem complectar, republica recuperata, ut magnam partem mihi lætitiæ tua dignitas affert,

quam et eſſe jam et futuram ampliſſimam intelligo. Cave enim putes ullas unquam literas graviores, quam tuas, in ſenatu eſſe recitatas: idque contigit cum meritorum tuorum in rempublicam eximia quadam magnitudine, tum verborum ſententiarumque gravitate. Quod mihi quidem minime novum, qui et te noſſem, et tuarum literarum ad me miſſarum promiſſa meminiſſem, et haberem a Furnio noſtro tua penitus conſilia cognita. Sed ſenatui majora viſa ſunt, quam erant expectata, non quod unquam de tua voluntate dubitaſſet; ſed nec, quantum facere poſſes, nec, quo progredi velles, exploratum ſatis habebat. Itaque cum a. d. VII Idus April. mane mihi tuas literas M. Variſidius reddidiſſet, eaſque legiſſem, incredibili gaudio ſum elatus: cumque magna multitudo optimorum virorum et civium me de domo deduceret, feci continuo omnes participes meæ voluptatis. Interim ad me venit Munatius noſter, ut conſuerat: at ego ei literas tuas; nihil dum enim ſciebat: nam ad me primum Variſidius, idque ſibi a te mandatum eſſe dicebat. Paulo poſt idem mihi Munatius eas literas legendas dedit, quas ipſi miſeras, et eas, quas publice. Placuit nobis, ut ſtatim ad Cornutum, prætorem urbanum, literas deferremus; qui, quod conſules aberant, conſulare munus ſuſtinebat more majorum. Senatus eſt continuo convocatus, frequenſque convenit propter famam atque expectationem tuarum literarum. Recitatis literis, oblata religio Cornuto eſt, pullariorum admonitu, non ſatis diligenter eum auſpiciis operam dediſſe; idque a noſtro collegio comprobatum eſt. Itaque res dilata eſt in poſterum. Eo autem die magna mihi pro tua dignitate contentio cum Servilio; qui cum gratia effeciſſet, ut ſua ſententia prima pronuntiaretur, frequens eum ſenatus reliquit, et in alia omnia diſceſſit; meæque ſententiæ, quæ ſecunda pronuntiata erat, cum frequens aſſentiretur ſenatus, rogatu Servilii P. Titius interceſſit. Res in poſterum dilata. Venit paratus Servilius, Jovi ipſi iniquus, cujus in templo res agebatur. Hunc quemadmodum fregerim, quantaque contentione Titium interceſſorem abjecerim, ex

aliorum te literis malo cognoſcere. Unum hoc ex meis: ſenatus gravior, conſtantior, amicior tuis laudibus, eſſe non potuit, quam tum fuit. Nec vero tibi ſenatus amicior, quam cuncta civitas: mirabiliter enim populus Romanus univerſus, et omnium generum ordinumque conſenſus, ad liberandam rempublicam conſpiravit. Perge igitur, ut agis, nomenque tuum commenda immortalitati; atque hæc omnia, quæ habent ſpeciem gloriæ, collecta inaniſſimis ſplendoris inſignibus, contemne; brevia, fugacia, caduca, exiſtima. Verum decus in virtute poſitum eſt; quæ maxime illuſtratur magnis in rempublicam meritis. Eam facultatem habes maximam; quam quando complexus es, tene: perfice, ut ne minus reſpublica tibi, quam tu reipublicæ debeas. Me tuæ dignitatis non modo fautorem, ſed etiam amplificatorem, cognoſces: id cum reipublicæ, quæ mihi vita eſt mea carior, tum noſtræ neceſſitudini, debere me judico. Atque in his curis, quas contuli ad dignitatem tuam, cepi magnam voluptatem, quod, bene cognitam mihi T. Munatii prudentiam et fidem, magis etiam perſpexi in ejus incredibili erga te benevolentia et diligentia. III. Id. April.

Cicero Planco.

XIII. UT primum poteſtas data eſt augendæ dignitatis tuæ, nihil prætermiſi in te ornando, quod poſitum eſſet aut in præmio virtutis, aut in honore verborum. Id ex ipſo ſenatus-conſulto poteris cognoſcere: ita enim eſt perſcriptum, ut a me de ſcripto dicta ſententia eſt; quam ſenatus frequens ſecutus eſt ſummo ſtudio magnoque conſenſu. Ego quanquam ex tuis literis, quas mihi miſiſti, perſpexeram te magis judicio bonorum, quam inſignibus gloriæ, delectari; tamen conſiderandum exiſtimavi, etiam ſi tu nihil poſtulares, quantum tibi a republica deberetur. Tu contexes extrema cum primis: qui enim M. Antonium oppreſſerit, is bellum confecerit. Itaque

Homerus non Ajacem, nec Achillem, ſed Ulyſſem, appellavit πτολίπορθον.

Cicero Planco S.

XIV. O GRATAM famam biduo ante victoriam, de ſubſidio tuo, de ſtudio, de celeritate, de copiis! Atque etiam hoſtibus fuſis, ſpes omnis in te eſt: fugiſſe enim ex prælio Mutinenſi dicuntur notiſſimi latronum duces. Eſt autem non minus gratum extrema delere, quam prima depellere. Equidem expectabam jam tuas literas, idque cum multis. Sperabamque etiam Lepidum, reipublicæ temporibus admonitum, tecum et reipublicæ ſatis eſſe facturum. In illam igitur curam incumbe, mi Plance, ut ne quæ ſcintilla teterrimi belli relinquatur. Quod ſi erit factum; et rempublicam divino beneficio affeceris, et ipſe æternam gloriam conſequere. D. III. Non. Maii.

Plancus Ciceroni.

XV. *HIS literis ſcriptis, quæ poſtea accidiſſent, ſcire te, ad rempublicam putavi pertinere. Sedulitas mea (ut ſpero) et mihi et reipublicæ tulit fructum. Namque aſſiduis internuntiis cum Lepido egi, ut, omiſſa omni contentione, reconciliataque voluntate noſtra, communi conſilio reipublicæ ſuccurreret; ſe, liberos, urbemque pluris, quam unum perditum abjectumque latronem, putaret; obſequioque meo, ſi ita faceret, ad omnes res abuteretur. Profeci itaque per Laterenſem internuntium: fidem mihi dedit, ſe Antonium, ſi prohibere provincia ſua non potuiſſet, bello perſecuturum: me, ut venirem, copiaſque conjungerem, rogavit; eoque magis, quod et Antonius ab equitatu firmus eſſe dicebatur, et Lepidus ne mediocrem quidem equitatum habebat. Nam etiam ex paucitate ejus, non multis*

ante diebus, decem, qui optimi fuerant, ad me tranſierunt. Quibus rebus ego cognitis cunctatus non ſum: in curſu bonorum conſiliorum Lepidum adjuvandum putavi. Adventus meus quid profecturus eſſet, vidi: vel quod equitatu meo perſequi atque opprimere equitatum ejus poſſem; vel quod exercitus Lepidi eam partem, quæ corrupta eſt, et ab republica alienata, et corrigere et coercere præſentia mei exercitus poſſem. Itaque in Iſara, flumine maximo, quod in finibus eſt Allobrogum, ponte uno die facto, exercitum a. d. quartum Idus Maii traduxi. Cum vero mihi nuntiatum eſſet, L. Antonium præmiſſum cum equitibus et cohortibus ad Forum Julii veniſſe; fratrem cum equitum quatuor millibus, ut occurreret ei, miſi a. d. quintum Idus Maii: ipſe maximis itineribus cum quatuor legionibus expeditis et reliquo equitatu ſubſequar. Si nos mediocris modo fortuna reipublicæ adjuverit, et audaciæ perditorum et noſtræ ſollicitudinis hic finem reperiemus. Quod ſi latro, præcognito noſtro adventu, rurſus in Italiam ſe recipere cœperit, Bruti erit officium, occurrere ei: cui ſcio nec conſilium, nec animum defuturum. Ego tamen, ſi id acciderit, fratrem cum equitatu mittam, qui ſequatur, Italiam a vaſtatione defendat. Fac valeas, meque mutuo diligas.

Cicero Planco.

XVI. NIHIL poſt hominum memoriam glorioſius, nihil gratius, ne tempore quidem ipſo opportunius, accidere vidi, quam tuas, Plance, literas. Redditæ ſunt enim frequenti ſenatu Cornuto, cum is frigidas ſane et inconſtantes recitaſſet literas Lepidi. Sub eas ſtatim recitatæ ſunt tuæ, non ſine magnis quidem clamoribus. Cum rebus enim ipſis eſſent, et ſtudiis beneficiiſque in rempublicam, gratiſſimæ, tum erant graviſſimis verbis et ſententiis. Flagitare ſenatus inſtitit Cornutum, ut referret ſtatim de tuis literis. Ille ſe conſiderare velle. Cum ei magnum convicium fieret cuncto a ſenatu, quinque tribuni plebis retulerunt. Servilius rogatus rem diſtulit:

ego eam ſententiam dixi, cui ſunt aſſenſi ad unum. Ea quæ fuerit, ex ſenatus-conſulto cognoſces. Tu, quanquam conſilio non eges, vel abundas potius, tamen hoc animo eſſe debes, ut nihil huc rejicias; neve in rebus tam ſubitis, tamque anguſtis, a ſenatu conſilium petendum putes. Ipſe tibi ſis ſenatus: quocunque te ratio reipublicæ ducet, ſequare: cures, ut ante factum aliquid a te egregium audiamus, quam futurum putarimus. Illud tibi promitto, quidquid a te erit factum, id ſenatum non modo ut fideliter, ſed etiam ut ſapienter, factum comprobaturum.

Plancus Ciceroni.

XVII. *ANTONIUS id. Maii ad Forum Julii cum primis copiis venit. Ventidius bidui ſpatio abeſt ab eo. Lepidus ad Forum Voconii caſtra habet, qui locus a Foro Julii quatuor et viginti millia paſſuum abeſt, ibique me expectare conſtituit, quemadmodum ipſe mihi ſcripſit. Quod ſi omnia mihi integra et ipſe et fortuna ſervarit, recipio vobis celeriter me negotium ex ſententia confecturum. Fratrem meum, aſſiduis laboribus concurſationibuſque confectum, graviter ſe habuiſſe, antea tibi ſcripſi; ſed tamen cum primum poſſe ingredi cœpit, non magis ſibi, quam reipublicæ, ſe convaluiſſe exiſtimans, ad omnia pericula princeps eſſe non recuſabat. Sed ego eum non ſolum hortatus ſum, verum etiam coegi iſto proficiſci; quod et illa valetudine magis conficere ſe, quam me juvare, poſſet in caſtris; et quod acerbiſſimo interitu conſulum rempublicam nudatam, tali cive prætore in urbanis officiis indigere exiſtimabam. Quod ſi quis veſtrum non probabit, mihi prudentiam in conſilio defuiſſe ſciat, non illi erga patriam fidelitatem. Lepidus tamen, quod ego deſiderabam, fecit ut Apellam ad me mitteret, quo obſide fide illius et ſocietatis in republica adminiſtranda uterer. Studium mihi ſuum L. Gellius, de tribus fratribus Sex. Gaviano, probavit, quo ego interprete noviſſime ad Lepidum ſum uſus. Amicum eum reipublicæ*

cognoſſe videor; libenterque ei ſum teſtimonio, et omnibus ero, qui bene merentur. Fac valeas, meque mutuo diligas, dignitatemque meam, ſi mereor, tuearis, ſicut adhuc ſingulari cum benevolentia feciſti.

PLANCUS CICERONI.

XVIII. *QUID in animo habuerim, cum Lævus Nervaque diſceſſerunt a me, et ex literis quas eis dedi, et ex ipſis, cognoſcere potuiſti, qui omnibus rebus conſiliiſque meis interfuerunt. Accidit mihi, quod homini pudenti et cupido ſatisfaciendi reipublicæ boniſque omnibus accidere ſolet, ut conſilium ſequerer periculoſum magis, dum me probarem, quam tutum, quod habere poſſet obtrectationem. Itaque poſt diſceſſum legatorum, cum binis continuis literis et Lepidus me ut venirem rogaret, et Laterenſis multo etiam magis, prope implorans, obteſtaretur, non ullam rem aliam extimeſcens quam eandem, quæ mihi quoque facit timorem, varietatem atque infidelitatem exercitus ejus; non dubitandum putavi quin ſuccurrerem, meque communi periculo offerrem. Sciebam enim, etſi cautius illud erat conſilium, expectare me ad Iſaram, dum Brutus trajiceret exercitum, et cum collega conſentiente, exercitu concordi, et bene de republica ſentiente, hoſtibus obviam ire; tamen, ſi quid Lepidus bene ſentiens detrimenti cepiſſet, hoc omne aſſignatum iri aut pertinaciæ meæ, aut timori, videbam, ſi aut hominem offenſum mihi, conjunctum cum republica, non ſublevaſſem; aut ipſe a certamine belli tam neceſſarii me removiſſem. Itaque potius periclitari volui, ſi poſſet mea præſentia et Lepidum tueri, et exercitum facere meliorem, quam nimis cautus videri. Sollicitiorem certe hominem, non ſuis contractis, neminem puto fuiſſe. Nam, quæ res nullam habebat dubitationem, ſi exercitus Lepidi abſit, ea nunc magnam affert ſollicitudinem, magnumque habet caſum. Mihi enim ſi contigiſſet, ut prior occurrerem Antonio, non mehercules horam conſtitiſſet; tantum ego et mihi confido, et ſic perculſas illius copias, Ventidiique Mulionis caſtra,*

deſpicio. Sed non poſſum non exhorreſcere, ſi quid intra cutem ſubeſt vulneris, quod prius nocere poteſt, quam ſciri curarique poſſit. Sed certe niſi uno loco me tenerem, magnum periculum ipſe Lepidus, magnum ea pars exercitus, adiret, quæ bene de republica ſentit: magnam etiam perditi hoſtes acceſſionem ſibi feciſſent, ſi quas copias a Lepido abſtraxiſſent. Quæ ſi adventus meus repreſſerit, agam gratias fortunæ, conſtantiæque meæ, quæ me ad hanc experientiam excitavit. Itaque a. d. XII Kal. Jun. ab Iſara caſtra movi: pontem tamen, quem in Iſara feceram, caſtellis duobus ad capita poſitis, reliqui; præſidiaque ibi firma poſui, ut venienti Bruto exercituique ejus ſine mora tranſitus eſſet paratus. Ipſe, ut ſpero, diebus octo, quibus has literas dabam, cum Lepidi copiis me conjungam. Vale.

CICERO PLANCO.

XIX. QUANQUAM gratiarum actionem a te non deſiderabam, cum te re ipſa atque animo ſcirem eſſe gratiſſimum; tamen (fatendum eſt enim) fuit ea mihi perjucunda: ſic enim vidi, quaſi ea quæ oculis cernuntur, me a te amari. Dices, quid antea? Semper equidem; ſed nunquam illuſtrius. Literæ tuæ mirabiliter gratæ ſunt ſenatui, cum rebus ipſis, quæ erant graviſſimæ et maximæ, fortiſſimi animi ſummique conſilii; tum etiam gravitate ſententiarum atque verborum. Sed, mi Plance, incumbe, ut belli extrema perficias: in hoc erit ſumma et gratia et gloria. Cupio omnia reipublicæ cauſa: ſed, mehercules, in ea conſervanda jam defatigatus, non multo plus patriæ faveo, quam tuæ gloriæ; cujus maximam facultatem tibi dii immortales, ut ſpero, dedere; quam complectere, obſecro: qui enim Antonium oppreſſerit, is hoc bellum teterrimum periculoſiſſimumque confecerit. Vale.

Cicero Planco.

XX. ITA erant omnia, quæ iſtinc afferebantur, incerta, ut, quid ad te ſcriberem, non occurreret: modo enim quæ vellemus de Lepido, modo contra nuntiabantur. De te tamen fama conſtans, nec decipi poſſe, nec vinci: quorum alterius fortuna partem habet quandam; alterum proprium eſt prudentiæ tuæ. Sed accepi literas a collega tuo, datas Idibus Maiis; in quibus erat, te ad ſe ſcripſiſſe, a Lepido non recipi Antonium: quod erit certius, ſi tu ad nos idem ſcripſeris. Sed minus audes fortaſſe propter inanem lætitiam literarum ſuperiorum. Verum, ut errare id, Plance, voluiſti, (quis enim id effugerit) ſic decipi te non potuiſſe, quis non videt? Nunc vero etiam jam erroris cauſa ſublata eſt: culpa enim illa, *Bis ad eundem*, vulgari reprehenſa proverbio eſt. Sin, ut ſcripſiſti ad collegam, ita ſe res habet, omni cura liberati ſumus: nec tamen erimus, priuſquam ita eſſe tu nos feceris certiores. Mea quidem, ut ad te ſæpius ſcripſi, hæc ſententia eſt: qui reliquias hujus belli oppreſſerit, eum totius belli confectorem fore; quem te et opto eſſe, et confido futurum. Studia mea erga te, quibus certe nulla eſſe majora potuerunt, tibi tam grata eſſe, quam ego putavi fore, minime miror, vehementerque lætor. Quæ quidem tu, ſi recte iſtic erit, majora et graviora cognoſces. IV. Kal. Jun.

Plancus Ciceroni.

XXI. *PUDERET me inconſtantiæ mearum literarum, ſi non hæc ex aliena levitate penderent. Omnia feci, quare Lepido conjuncto ad rempublicam defendendam, minore ſollicitudine veſtra, perditis reſiſterem. Omnia ei petenti recepi, et ultro pollicitus ſum,*

ſcripſique tibi biduo ante, confidere me bono Lepido eſſe uſurum, communique conſilio bellum adminiſtraturum. Credidi chirographis ejus, affirmationi præſentis Laterenſis, qui tum apud me erat, reconciliaremque me Lepido, fidemque haberem, orabat. Non licuit diutius bene de eo ſperare. Illud certe cavi, et cavebo, ne mea credulitate reipublicæ ſumma fallatur. Cum, in Iſara flumine uno die ponte effecto, exercitum traduxiſſem, pro magnitudine rei celeritatem adhibens, quod petierat per literas ipſe, ut maturarem venire; præſto mihi fuit ſtator ejus cum literis, quibus ne venirem denuntiabat; ſe poſſe per ſe conficere negotium; interea ad Iſaram expectarem. Indicabo temerarium meum conſilium tibi: nihilominus ire decreram, exiſtimans eum ſocium gloriæ vitare. Putabam poſſe me nec de laude jejuni hominis delibare quidquam, et ſubeſſe tamen propinquis locis, ut, ſi durius aliquid eſſet, ſuccurrere celeriter poſſem. Ego non malus homo hoc ſuſpicabar: at Laterenſis, vir ſanctiſſimus, ſuo chirographo mittit mihi literas, in eiſque deſperans de ſe, de exercitu, de Lepidi fide, querenſque ſe deſtitutum: in quibus aperte denuntiat, videam ne fallar; ſuam fidem ſolutam eſſe; reipublicæ ne deſim. Exemplar ejus chirographi Titio miſi: ipſa chirographa omnia, et quibus credidi, et ea quibus fidem non habendam putavi, Lævo Ciſpio dabo perferenda, qui omnibus his interfuit rebus. Acceſſit eo, ut milites ejus, cum Lepidus concionaretur, improbi per ſe, corrupti etiam per eos qui præſunt Canidios, Rufrenoſque, et cæteros, quos, cum opus erit, ſcietis, conclamarint viri boni, pacem ſe velle, neque eſſe cum ullis pugnaturos, duobus jam conſulibus ſingularibus occiſis, tot civibus pro patria amiſſis, hoſtibus denique omnibus judicatis, boniſque publicatis. Neque hoc aut vindicarat Lepidus, aut ſanarat. Huc me venire, et duobus exercitibus conjunctis objicere exercitum fideliſſimum, auxilia maxima, principes Galliæ, provinciam cunctam, ſummæ dementiæ et temeritatis eſſe vidi; mihique, ſi ita oppreſſus eſſem, remque publicam mecum prodidiſſem, mortuo non modo honorem, ſed miſericordiam quoque, deſuturum. Itaque rediturus ſum, nec tanta munera perditis hominibus dari poſſe ſinam. Ut exercitum locis habeam opportunis, provinciam tuear, etiam ſi ille

exercitus deſcierit, omniaque integra ſervem, dabo operam, quoad exercitus huc ſummittatis, parique felicitate rempublicam hic vindicetis. Nec depugnare, ſi occaſio tulerit; nec obſideri, ſi neceſſe fuerit; nec mori, ſi caſus inciderit, pro vobis paratior fuit quiſquam. Quare hortor te, mi Cicero, exercitum huc trajiciendum quam primum cures; et matures prius, quam hoſtes magis corroborentur, et noſtri perturbentur. In quo ſi celeritas erit adhibita, Reſpublica in poſſeſſione victoriæ, deletis ſceleratis, permanebit. Fac valeas, meque diligas. Fratrem meum tibi, fortiſſimum civem et ad omnia paratiſſimum, excuſem literis? qui ex labore in febriculam incidit aſſiduam et ſatis moleſtam. Cum primum poterit iſtuc recurrere, non dubitabit, ne quo loco reipublicæ deſit. Meam dignitatem commendatam habeas, rogo. Concupiſcere me nihil oportet: habeo te et amantiſſimum mei, et, quod optavi, ſummæ auctoritatis. Tu videris, quantum et quando tuum munus apud me velis eſſe. Tantum te rogo in Hirtii locum me ſubdas, et ad tuum amorem, et ad meam obſervantiam.

Cicero Planco.

XXII. IN te et in collega omnis ſpes eſt, diis approbantibus. Concordia veſtra, quæ ſenatui declarata literis veſtris eſt, mirifice et ſenatus et cuncta civitas delectata eſt. Quod ad me ſcripſeras de re agraria; ſi conſultus ſenatus eſſet, ut quiſque honorificentiſſimam de te ſententiam dixiſſet, eam ſecutus eſſem: qui certe ego fuiſſem. Sed, propter tarditatem ſententiarum, moramque rerum, cum ea, quæ conſulebantur, ad exitum non pervenirent; commodiſſimum mihi Plancoque fratri viſum eſt, uti eo, quod ne noſtro arbitratu componeretur, quis fuerit impedimento, arbitror te ex Planci literis cognoviſſe. Sed ſive in ſenatus-conſulto, ſive in cæteris rebus, deſideras aliquid; ſic tibi perſuade, tantam eſſe apud omnes bonos tui caritatem, ut nullum genus ampliſſimæ dignitatis excogitari

poſſit, quod tibi non paratum ſit. Literas tuas vehementer expecto, et quidem tales, quales maximè opto. Vale.

Plancus Ciceroni.

XXIII. *NUNQUAM mehercules, mi Cicero, me pœnitebit maxima pericula pro patria ſubire, dum, ſi quid acciderit mihi, a reprehenſione temeritatis abſim. Confiterer imprudentia me lapſum, ſi unquam Lepido ex animo credidiſſem. Credulitas enim error eſt magis, quam culpa, et quidem in optimi cujuſque mentem facillime irrepit. Sed ego non hoc vitio pene ſum deceptus: Lepidum enim pulchre noram. Quid ergo eſt? Pudor me, qui in bello maxime eſt periculoſus, hunc caſum coegit ſubire. Nam, ſi uno loco eſſem, verebar ne cui obtrectatorum viderer et nimium pertinaciter Lepido offenſus, et mea patientia etiam alere bellum. Itaque copias prope in conſpectum Lepidi Antoniique adduxi, quadragintaque millium paſſuum ſpatio relicto conſedi, eo conſilio, ut vel celeriter accedere, vel ſalutariter recipere me, poſſem. Adjunxi hæc in loco eligendo, flumen oppoſitum ut haberem, in quo mora tranſitus eſſet: Vocontii ſub manu ut eſſent, per quorum loca mihi fideliter pateret iter. Lepidus, deſperato adventu meo, quem non mediocriter captabat, ſe cum Antonio conjunxit a. d. IV Kal. Junias; eodemque die ad me caſtra moverunt. Viginti millia paſſuum cum abeſſent, res mihi nuntiata eſt. Dedi operam deum benignitate, ut et celeriter me reciperem, et hic diſceſſus nihil fugæ ſimile haberet; non miles ullus, non eques, non quidquam impedimentorum, omitteretur, aut ab illis ferventibus latronibus interciperetur. Itaque pridie Non. Jun. omnes copias Iſaram trajeci, ponteſque, quos feceram, interrupi, ut ſpatium ad colligendum ſe homines haberent, et ego me interea cum collega conjungerem, quem triduo, cum has dabam literas, expectabam. Laterenſis noſtri et fidem et animum ſingularem in rempublicam ſemper fatebor: ſed certe nimia ejus indulgentia in Lepidum ad hæc pericula perſpicienda facit eum minus ſagacem. Qui quidem cum*

in fraudem ſe deductum videret, manus, quas juſtius in Lepidi perniciem armaſſet, ſibi afferre conatus eſt. In quo caſu tamen interpellatus, et adhuc vivit, et dicitur victurus: ſed tamen de hoc mihi parum certum eſt. Magno cum dolore parricidarum elapſus ſum his: veniebant enim eodem furore in me, quo in patriam, incitati. Iracundias autem harum rerum recentes habebant: quod Lepidum caſtigare non deſtiteram, ut extingueret bellum; quod colloquia facta improbabam; quod legatos fide Lepidi miſſos ad me in conſpectum venire vetaveram; quod C. Catium Veſtinum, tribunum militum, miſſum ab Antonio ad me cum literis, exceperam. In quo hanc capio voluptatem, quod certe, quo magis me petiverunt, tanto majorem his fruſtratio dolorem attulit. Tu, mi Cicero, quod adhuc feciſti, idem præſta, ut vigilanter nervoſeque nos, qui ſtamus in acie, ſubornes. Veniat Cæſar cum copiis, quas habet firmiſſimas; aut, ſi ipſum aliqua res impedit, exercitus mittatur; cujus ipſius magnum agitur periculum. Quidquid aliquando futurum fuit in caſtris perditorum contra patriam, hoc omne jam convenit. Pro urbis vero ſalute cur non omnibus facultatibus, quas habemus, utamur? Quod ſi vos iſtic non defueritis, profecto, quod ad me attinet, omnibus rebus abunde reipublicæ ſatisfaciam. Te quidem, mi Cicero, in dies, mehercules, habeo cariorem; ſollicitudineſque meas quotidie magis tua merita exacuunt, ne quid aut ex amore, aut ex judicio tuo, perdam. Opto, ut mihi liceat jam, præſenti pietate meorum officiorum tua beneficia tibi facere jucundiora. Octavo Idus Jun. Cularone, ex finibus Allobrogum.

PLANCUS IMP. COS. DESIGN. CICERONI S. D.

XXIV. *FACERE non poſſum, quin in ſingulas res meritaque tua tibi gratias agam. Sed mehercules facio cum pudore. Neque enim tanta neceſſitudo, quantam tu mihi tecum eſſe voluiſti, deſiderare videtur gratiarum actionem: neque ego libenter pro maximis tuis beneficiis tam vili munere defungor orationis; et malo præſens obſervantia, indulgentia, aſſiduitate, memorem me tibi probare. Quod*

ſi mihi vita contigerit, omnes gratas amicitias, atque etiam pias propinquitates, in tui obſervantia, indulgentia, aſſiduitate, vincam. Amor enim tuus, ac judicium de me, utrum mihi plus dignitatis in perpetuum, an voluptatis quotidie, ſit allaturus, non facile dixerim. De militum commodis fuit tibi curæ; quos ego non potentiæ meæ cauſa (nihil enim me non ſalutariter cogitare ſcio) ornari volui a ſenatu: ſed primum, quod ita meritos judicabam; deinde, quod ad omnes caſus conjunctiores reipublicæ eſſe volebam; noviſſime, ut ab omni omnium ſollicitatione averſos eos, tales vobis præſtare poſſem, quales adhuc fuerunt. Nos adhuc hic omnia integra ſuſtinuimus: quod conſilium noſtrum, etſi, quanta ſit aviditas hominum, non ſine cauſa, talis victoriæ, ſcio, tamen vobis probari ſpero. Non enim, ſi quid in his exercitibus ſit offenſum, magna ſubſidia reſpublica habet expedita, quibus ſubito impetu ac latrocinio parricidarum reſiſtat. Copias vero noſtras notas tibi eſſe arbitror. In caſtris meis legiones ſunt veteranæ tres, tironum vel luculentiſſima ex omnibus una: in caſtris Bruti una veterana legio, altera bima, octo tironum. Ita univerſus exercitus numero ampliſſimus eſt, firmitate exiguus. Quantum autem in acie tironi ſit committendum, nimium ſæpe expertum habemus. Ad hoc robur noſtrorum exercituum, ſive Africanus exercitus, qui eſt veteranus, ſive Cæſaris, acceſſiſſet, æquo animo ſummam rempublicam in diſcrimen deduceremus. Aliquanto autem propius eſſe, quod ad Cæſarem attinet, videbamus. Nihil deſtiti eum literis hortari, neque ille intermiſit affirmare, ſe ſine mora venire; cum interim averſum illum ab hac cogitatione ad alia conſilia video ſe contuliſſe. Ego tamen ad eum Furnium noſtrum cum mandatis literiſque miſi, ſi quid forte proficere poſſet. Scis tu, mi Cicero, quod ad Cæſaris amorem attinet, ſocietatem mihi eſſe tecum: vel quod in familiaritate Cæſaris, vivo illo, jam tueri eum et diligere fuit mihi neceſſe; vel quod ipſe, quoad ego noſſe potui, moderatiſſimi atque humaniſſimi fuit ſenſus; vel quod ex tam inſigni amicitia mea, atque Cæſaris, hunc filii loco, et illius et veſtro judicio ſubſtitutum, non proinde habere turpe mihi videtur. Sed, quidquid tibi ſcribo, dolenter mehercule magis, quam inimice, facio. Quod

vivit Antonius hodie, quod Lepidus una eſt, quod exercitus habent non contemnendos, quod ſperant, quod audent, id omne Cæſari acceptum referre poſſunt. Neque ego ſuperiora repetam. Sed ex eo tempore, quo ipſe mihi profeſſus eſt ſe venire, ſi venire voluiſſet, aut oppreſſum jam bellum eſſet, aut in adverſiſſimam illi Hiſpaniam cum detrimento eorum maximo detruſum. Quæ mens eum, aut quorum conſilia, a tanta gloria, ſibi vero etiam neceſſaria ac ſalutari, avocarint, et ad cogitationem conſulatus bimeſtris, ſummo cum terrore hominum, et inſulſa cum efflagitatione, tranſtulerint, exſputare non poſſum. Multum in hac re mihi videntur neceſſarii ejus, et reipublicæ et ipſius cauſa, proficere poſſe; plurimum, ut puto, tu quoque, cujus ille tanta merita habet, quanta nemo, præter me: nunquam enim oblivíſcar, maxima ac plurima me tibi debere. De his rebus, ut exigeret cum eo, Furnio mandavi. Quod ſi, quantum debeo, habuero apud eum auctoritatem, plurimum ipſum juvero. Nos interea duriore conditione bellum ſuſtinemus, quod neque expeditiſſimam dimicationem putamus, neque tamen refugiendo commiſſuri ſumus, ut majus detrimentum reſpublica accipere poſſit. Quod ſi aut Cæſar ſe reſpexerit, aut Africanæ legiones celeriter venerint, ſecuros vos ab hac parte reddemus. Tu, ut inſtituiſti, me diligas rogo, proprieque tuum eſſe, tibi perſuadeas. v. Kal. Sext. ex caſtris.

CICERO FURNIO S. D.

XXV. SI intereſt, id quod homines arbitrantur, reipublicæ te, ut inſtituiſti atque feciſti, navare operam, rebuſque maximis, quæ ad extinguendas reliquias belli pertinent, intereſſe; nihil videris melius, neque laudabilius, neque honeſtius, facere poſſe: iſtamque operam tuam, navitatem, animum in rempublicam, celeritati præturæ anteponendum cenſeo. Nolo enim te ignorare, quantam laudem conſecutus ſis: mihi crede, proximam Planco, idque ipſius Planci teſtimonio, præterea fama ſcientiaque omnium. Quamobrem ſi quid operis tibi etiam

nunc reſtat, id maximo opere cenſeo perſequendum: quid enim honeſtius? aut quid honeſto anteponendum? Sin autem ſatisfactum reipublicæ putas, celeriter ad comitia, quando mature futura ſunt, veniendum cenſeo; dummodo ne hæc ambitioſa feſtinatio aliquid imminuat ejus gloriæ, quam conſecuti ſumus. Multi clariſſimi viri, cum reipublicæ darent operam, annum petitionis ſuæ non obierunt. Quod eo facilius nobis eſt, quod non eſt annus hic tibi deſtinatus; ut, ſi ædilis fuiſſes, poſt biennium tuus annus eſſet. Nunc nihil prætermittere videbere uſitati, et quaſi legitimi, temporis ad petendum. Video autem, Planco conſule, etſi etiam ſine eo rationes expeditas haberes, tamen ſplendidiorem petitionem tuam fore, ſi modo iſta ex ſententia confecta eſſent. Omnino plura me ſcribere, cum tuum tantum conſilium judiciumque ſit, arbitrabar non ita neceſſe; ſed tamen ſententiam meam tibi ignotam eſſe nolebam. Cujus eſt hæc ſumma, ut omnia te metiri dignitate malim, quam ambitione; majoremque fructum ponere in perpetuitate laudis, quam in celeritate præturæ. Hæc eadem locutus ſum domi meæ, adhibito Q. fratre meo, et Cæcina, et Calviſio, ſtudioſiſſimis tui, cum Dardanus, libertus tuus, intereſſet. Omnibus probari videbatur oratio mea: ſed tu optime judicabis. Vale.

M. Cicero Furnio S. D.

XXVI. LECTIS tuis literis, quibus declarabas, aut omittendos Narbonenſes, aut cum periculo dimicandum; illud magis timui; quod vitatum non moleſte fero. Quod de Planci et Bruti concordia ſcribis, in eo vel maximam ſpem pono victoriæ. De Gallorum ſtudio nos aliquando noſcemus, ut ſcribis, cujus id opera maxime excitatum ſit. Sed jam, mihi crede, cognovimus. Itaque jucundiſſimis tuis literis ſtomachatus ſum in extremo. Scribis enim, ſi in Sextilem comitia, cito te; ſin jam confecta, citius, ne diutius cum periculo

fatuus ſis. O mi Furni, quam tu cauſam tuam non noſti, qui alienas tam facile diſcas! Tu nunc candidatum te putas, et id cogitas, ut aut ad comitia curras; aut, ſi jam confecta, domi tuæ ſis; ſcilicet ne cum maximo periculo, ut ſcribis, ſtultiſſimus ſis. Non arbitror te ita ſentire: omnes enim tuos ad laudem impetus novi. Quod ſi, ut ſcribis, ita ſentis; non magis te, quam de te judicium reprehendo meum. Te adipiſcendi magiſtratus leviſſimi et divulgatiſſimi, ſi ita adipiſcare, ut plerique, præpropera feſtinatio abducet a tantis laudibus, quibus te omnes in cælum jure et vere ferunt? Scilicet id agitur, utrum hac petitione, an proxima, prætor fias; non, ut ita de republica mereare, omni honore ut digniſſimus judicere? Utrum neſcis, quam alte aſcenderis? an pro nihilo id putas? Si neſcis, tibi ignoſco; nos in culpa ſumus: ſin intelligis; ulla tibi eſt prætura, vel officio, quod pauci, vel gloria, quam omnes, ſequuntur, dulcior? Hac de re et ego et Calviſius, homo magni judicii, tuique amantiſſimus, te accuſamus quotidie. Comitia tamen, quando ex his pendes, quantum facere poſſumus, quod multis de cauſis reipublicæ arbitramur conducere, in Januarium menſem protrudimus. Vince igitur, et vale.

Cicero Lepido S.

XXVII. QUOD mihi, pro ſumma erga te benevolentia, magnæ curæ eſt, ut quam ampliſſima dignitate ſis, moleſte tuli, te ſenatui gratias non egiſſe, cum eſſes ab eo ordine ornatus ſummis honoribus. Pacis inter cives conciliandæ te cupidum eſſe lætor: eam ſi a ſervitute ſejungis, conſules et reipublicæ et dignitati tuæ: ſin iſta pax perditum hominem in poſſeſſionem impotentiſſimi dominatus reſtitutura eſt, hoc animo ſcito eſſe omnes ſanos, ut mortem ſervituti anteponant. Itaque ſapientius, meo quidem judicio, facies, ſi te

in iſtam pacificationem non interpones, quæ neque ſenatui, nec populo, neque cuiquam bono, probatur. Sed hæc audies ex aliis, aut certior fies literis. Tu pro tua prudentia, quid optimum factu ſit, videbis.

Cicero Trebonio S.

XXVIII. QUAM vellem ad illas pulcherrimas epulas me Idibus Martiis invitaſſes! reliquiarum nihil haberemus. At nunc cum his tantum negotii eſt, ut veſtrum illud divinum in rempublicam beneficium nonnullam habeat querelam. Quod vero a te, viro optimo, ſeductus eſt, tuoque beneficio adhuc vivit hæc peſtis; interdum, quod mihi vix fas eſt, tibi ſubiraſcor: mihi enim negotii plus reliquiſti uni, quam, præter me, omnibus. Ut enim primum poſt Antonii fœdiſſimum diſceſſum ſenatus haberi libere potuit, ad illum animum meum reverti priſtinum, quem tu cum cive acerrimo, patre tuo, in ore et amore ſemper habuiſti. Nam, cum ſenatum a. d. XIII Kal. Januarias tribuni plebis vocaviſſent, deque alia re referrent, totam rempublicam ſum complexus, egique acerrime, ſenatumque jam languentem et defeſſum ad priſtinam virtutem conſuetudinemque revocavi, magis animi, quam ingenii, viribus. Hic dies, meaque contentio atque actio, ſpem primum populo Romano attulit libertatis recuperandæ. Nec vero ipſe poſtea tempus ullum intermiſi de republica non cogitandi ſolum, ſed etiam agendi. Quod niſi res urbanas actaque omnia ad te perferri arbitrarer, ipſe perſcriberem; quanquam eram maximis occupationibus impeditus. Sed illa cognoſces ex aliis; a me pauca, et ea ſummatim. Habemus fortem ſenatum; conſulares partim timidos, partim male ſentientes. Magnum damnum factum eſt in Servio. L. Cæſar optime ſentit: ſed, quod avunculus eſt, non acerrimas dicit ſententias. Conſules egregii: præclarus D. Brutus: puer egregius Cæſar, de quo

ſpero equidem reliqua: hoc vero certum habeto, niſi ille veteranos celeriter conſcripſiſſet, legioneſque duæ de exercitu Antonii ad ejus ſe auctoritatem contuliſſent, atque is oppoſitus eſſet terror Antonio, nihil Antonium ſceleris, nihil crudelitatis, præteriturum fuiſſe. Hæc tibi etſi audita eſſe arbitrabar, volui tamen notiora eſſe. Plura ſcribam, ſi plus otii habuero. Vale.

Cicero Ampio Balbo.

XXIX. DE meo ſtudio erga ſalutem et incolumitatem tuam, credo te cognoſſe ex literis tuorum; quibus me cumulatiſſime ſatisfeciſſe certo ſcio: nec his concedo, quanquam ſunt ſingulari in te benevolentia, ut te ſalvum malint, quam ego. Illi mihi neceſſe eſt concedant, ut tibi plus, quam ipſi, hoc tempore prodeſſe poſſim; quod quidem nec deſtiti facere, nec deſiſtam: et jam in maxima re feci, et fundamenta jeci ſalutis tuæ. Tu fac bono animo magnoque ſis, meque tibi nulla re defuturum eſſe confidas. Pridie Nonas Quintiles.

Galba Ciceroni S.

XXX. *SEPTIMO-DECIMO Kalend. Maii, quo die Panſa in caſtris Hirtii erat futurus, cum quo ego eram, (nam ei obviam proceſſeram millia paſſuum centum, quo maturius veniret) Antonius legiones eduxit duas, ſecundam et quintam-triceſimam, et cohortes prætorias duas, unam ſuam, alteram Silani, evocatorum partem. Ita obviam venit nobis, quod nos quatuor legiones tironum habere ſolum arbitrabatur. Sed noctu, quo tutius venire in caſtra poſſemus, legionem Martiam, cui ego præeſſe ſolebam, et duas cohortes prætorias, miſerat Hirtius nobis. Cum equites Antonii*

apparuiſſent, contineri neque legio Martia, neque cohortes prætoriæ potuerunt; quas ſequi cœpimus coacti, quoniam eas retinere non poteramus. Antonius ad Forum Gallorum ſuas copias continebat; neque ſciri volebat, ſe legiones habere; tantum equitatum et levem armaturam oſtendebat. Poſteaquam vidit ſe invito legionem ire Panſa, ſequi ſe duas legiones juſſit tironum. Poſteaquam anguſtias paludis et ſilvarum tranſivimus, acies eſt inſtructa a nobis duodecim cohortium. Nondum venerant legiones duæ. Repente Antonius in aciem ſuas copias de vico produxit, et ſine mora concurrit. Primo ita pugnatum eſt, ut acrius non poſſet ex utraque parte pugnari; etſi dexterius cornu, in quo ego eram cum Martiæ legionis cohortibus octo, impetu primo fugaverat legionem triceſimam-quintam Antonii, ut amplius paſſus quingentos ultra aciem, quo loco ſteterat, proceſſerit. Itaque, cum equites noſtrum cornu circuire vellent, recipere me cœpi, et levem armaturam opponere Maurorum equitibus, ne averſos noſtros aggrederentur. Interim video me eſſe inter Antonianos, Antoniumque poſt me eſſe aliquanto. Repente equum immiſi ad eam legionem tironum, quæ veniebat ex caſtris, ſcuto rejecto. Antoniani me inſequi: noſtri pila conjicere velle. Ita neſcio quo fato ſum ſervatus, quod ſum cito a noſtris cognitus. In ipſa Æmilia, ubi cohors Cæſaris prætoria erat, diu pugnatum eſt. Cornu ſiniſterius, quod erat infirmius, ubi Martiæ legionis duæ cohortes erant, et cohors prætoria, pedem referre cœperunt, quod ab equitatu circuibantur, quo vel plurimum valet Antonius. Cum omnes ſe recepiſſent noſtri ordines, recipere me noviſſimus cœpi ad caſtra. Antonius, tanquam victor, caſtra putavit ſe poſſe capere. Quo cum venit, complures ibi amiſit, nec egit quidquam. Audita re, Hirtius cum cohortibus viginti veteranis redeunti Antonio in ſua caſtra occurrit, copiaſque ejus omnes delevit, fugavitque eodem loco, ubi erat pugnatum, ad Forum Gallorum. Antonius cum equitibus hora noctis quarta ſe in caſtra ſua ad Mutinam recepit. Hirtius in ea caſtra rediit, unde Panſa exierat, ubi duas legiones reliquerat, quæ ab Antonio erant oppugnatæ. Sic partem majorem ſuarum copiarum Antonius amiſit veteranarum. Nec id tamen ſine aliqua jactura cohortium

prætorianarum noſtrarum et legionis Martiæ fieri potuit. Aquilæ duæ, ſigna ſexaginta ſunt relata Antonii. Res bene geſta eſt. A. d. XII Kal. Maii, ex caſtris.

C. Asinius Pollio Ciceroni S. D.

XXXI. MINIME *mirum tibi debet videri, nihil me ſcripſiſſe de republica, poſteaquam itum eſt ad arma. Nam ſaltus Caſtulonenſis, qui ſemper tenuit noſtros tabellarios, etſi nunc frequentioribus latrociniis infeſtior factus eſt, tamen nequaquam tanta in mora eſt, quanta qui locis omnibus diſpoſiti ab utraque parte ſcrutantur tabellarios et retinent. Itaque, niſi nave perlatæ literæ eſſent, omnino neſcirem, quid iſtic fieret. Nunc vero nactus occaſionem, poſteaquam navigari cœptum eſt, cupidiſſime, et quam creberrime potero, ſcribam ad te. Ne movear ejus ſermonibus, quem tametſi nemo eſt qui videre velit, tamen nequaquam proinde ac dignus eſt, oderunt homines, periculum non eſt: adeo eſt enim inviſus mihi, ut nihil non acerbum putem, quod commune cum illo ſit. Natura autem mea et ſtudia trahunt me ad pacis et libertatis cupiditatem. Itaque illud initium civilis belli ſæpe deflevi. Cum vero non liceret mihi nullius partis eſſe, quia utrobique magnos inimicos habebam; ea caſtra fugi, in quibus plane tutum me ab inſidiis inimici ſciebam non futurum. Compulſus eo, quo minime volebam; ne in extremis eſſem, plane pericula non dubitanter adii. Cæſarem vero, quod me in tanta fortuna, modo cognitum, vetuſtiſſimorum familiarium loco habuit, dilexi ſumma cum pietate et fide. Quæ mea ſententia gerere mihi licuit, ita feci, ut optimus quiſque maxime probarit: quod juſſus ſum eo tempore, id ita feci, ut appareret invito imperatum eſſe. Cujus facti injuſtiſſima invidia erudire me potuit, quam jucunda libertas, et quam miſera ſub dominatione vita eſſet. Ita, ſi id agitur, ut rurſus in poteſtate omnia unius ſint, quicunque is eſt, ei me profiteor inimicum: nec periculum eſt ullum, quod pro libertate aut refugiam, aut deprecer. Sed conſules neque ſenatus-conſulto, neque literis,*

præceperant mihi, quid facerem. Unas enim poſt Idus Martias demum a Panſa literas accepi, in quibus hortatur me, ut Senatui ſcribam, me et exercitum in poteſtate ejus futurum; quod, cum Lepidus concionaretur, atque omnibus ſcriberet, ſe conſentire cum Antonio, maxime contrarium fuit. Nam quibus commeatibus, invito illo, per illius provinciam legiones ducerem? aut, ſi cætera tranſiſſem, num etiam Alpes poteram tranſvolare, quæ præſidio illius tenentur? Adde huc, quod perferri literæ nulla conditione potuerunt: ſexcentis enim locis excutiuntur, deinde etiam retinentur a Lepido tabellarii: Illud me Cordubæ pro concione dixiſſe, nemo vocabit in dubium, provinciam me nulli, niſi qui ab Senatu miſſus veniſſet, traditurum. Nam de legione triceſima tradenda quantas habuerim contentiones, quid ego ſcribam? Qua tradita, quanto pro republica infirmior futurus fuerim, quis ignorat? hac enim legione noli acrius aut pugnacius quidquam putare. Quare eum me exiſtima eſſe, qui primum pacis cupidiſſimus ſim; omnes enim cives plane ſtudeo eſſe ſalvos: deinde, qui et me et Rempublicam vindicare in libertatem paratus ſim. Quod familiarem meum tuorum numero habes, opinione tua mihi gratius eſt. Invideo illi tamen, quod ambulat et jocatur tecum. Quæres, quanti æſtimem? ſi unquam licuerit vivere in otio, experieris: nullum enim veſtigium abs te receſſurus ſum. Illud vehementer admiror, non ſcripſiſſe te mihi, manendo in provincia, an ducendo exercitum in Italiam, reipublicæ magis ſatisfacere poſſim. Ego quidem, etſi mihi tutius ac minus laborioſum eſt manere, tamen, quia video tali tempore multo magis legionibus opus eſſe: quam provinciis, quæ præſertim recuperari nullo negotio poſſunt, conſtitui, ut nunc eſt, cum exercitu proficiſci. Deinde ex literis, quas Panſæ miſi, cognoſces omnia: nam earum tibi exemplar miſi. XVII Kal. April. Cordubæ. Vale.

C. Asinius Pollio Ciceroni.

XXXII. *BALBUS quæſtor, magna numerata pecunia, magno pondere auri, majore argenti, coacto de publicis exactionibus, ne ſtipendio quidem militibus reddito, duxit ſe a Gadibus; et triduum tempeſtate retentus ad Calpen, Kal. Juniis trajecit ſeſe in regnum Bogudis, plane bene peculiatus. His rumoribus utrum Gades referatur, an Romam, (ad ſingulos enim nuntios turpiſſime conſilia mutat) nondum ſcio. Sed præter furta, et rapinas, et virgis cæſos ſocios, hæc quoque fecit, ut ipſe gloriari ſolet, eadem, quæ C. Cæſar: ludis, quos Gadibus fecit, Herennium Gallum, hiſtrionem, ſummo ludorum die annulo aureo donatum, in xiv ſeſſum deduxit; tot enim fecerat ordines equeſtris loci: quatuorviratum ſibi prorogavit: comitia biennii biduo habuit, hoc eſt, renuntiavit quos ei viſum eſt: exules reduxit, non horum temporum, ſed illorum, quibus a ſeditioſis ſenatus trucidatus aut expulſus eſt, Sex. Varo proconſule. Illa vero jam ne Cæſaris quidem exemplo: quod ludis prætextam de ſuo itinere ad L. Lentulum proconſulem ſollicitandum poſuit: et quidem, cum ageretur, flevit, memoria rerum geſtarum commotus. Gladiatoribus autem Fadium quendam, militem Pompeianum, quia, cum depreſſus in ludum bis gratis depugnaſſet, auctore ſeſe nolebat, et ad populum confugerat; primum Gallos equites immiſit in populum, (conjecti enim lapides ſunt in eum, cum abriperetur Fadius) deinde abſtractum defodit in ludo, et vivum combuſſit; cum quidem pranſus, nudis pedibus, tunica ſoluta, manibus ad tergum rejectis, inambularet, et illi miſero quiritanti,* Civis Romanus natus ſum, *reſponderet:* Abi nunc, populi fidem implora. *Beſtiis vero cives Romanos, etiam in his circulatorem quendam auctionum, notiſſimum hominem Hiſpali, quia deformis erat, objecit. Cum hujuſcemodi portento res mihi fuit. Sed de illo plura coram. Nunc, quod præſtat, quid me velitis facere,*

conſtituite. Tres legiones firmas habeo, quarum unam viceſimam octavam cum ad ſe initio belli arceſſiſſet Antonius hac pollicitatione, quo die in caſtra veniſſet, denarios quingenos ſingulis militibus daturum; in victoria vero eadem præmia, quæ ſuis legionibus; (quorum quis ullum finem aut modum futurum putavit?) incitatiſſimam retinui, ægre mehercules; nec retinuiſſem, ſi uno loco habuiſſem, utpote cum ſingulæ quædam cohortes ſeditionem fecerint. Reliquas quoque legiones non deſtitit literis atque infinitis pollicitationibus incitare. Nec vero minus Lepidus urſit me et ſuis et Antonii literis, ut legionem trigeſimam mitterem ſibi. Itaque quem exercitum neque vendere ullis præmiis volui, nec eorum periculorum metu, quæ victoribus illis portendebantur, diminuere, debetis exiſtimare retentum et conſervatum reipublicæ eſſe; atque ita credere, quodcunque imperaſſetis, facturum fuiſſe, ſi, quod juſſiſtis, feci. Nam et provinciam in otio, et exercitum in mea poteſtate, tenui: finibus meæ provinciæ nuſquam exceſſi: militem non modo legionarium, ſed ne auxiliarium quidem ullum, quoquam miſi: et, ſi quos equites decedentes nactus ſum, ſupplicio affeci. Quarum rerum fructum ſatis magnum, republica ſalva, tuliſſe me putabo. Sed reſpublica ſi me ſatis noviſſet, et major pars ſenatus; majores ex me fructus tuliſſet. Epiſtolam, quam Balbo, cum etiam nunc in provincia eſſet, ſcripſi, legendam tibi miſi: etiam Prætextam, ſi voles legere, Gallum Cornelium, familiarem meum, poſcito. VI Idus Junias, Corduba.

Pollio Ciceroni S. P.

XXXIII. *SI vales, bene eſt: ego quoque valeo. Quod tardius certior fierem de præliis apud Mutinam factis, Lepidus effecit, qui meos tabellarios, novem dies retinuit: tametſi tantam calamitatem reipublicæ quam tardiſſime audire optandum eſt; ſed illis, qui prodeſſe nihil poſſunt, neque mederi. Atque utinam eodem ſenatusconſulto, quo Plancum et Lepidum in Italiam arceſſiſtis, me quoque*

juſſiſſetis venire. Profecto non accepiſſet reſpublica hoc vulnus: quo ſi qui lætantur in præſentia, quia videntur et duces et veterani Cæſaris partium interiiſſe; tamen poſtmodum neceſſe eſt doleant, cum vaſtitatem Italiæ reſpexerint. Nam et robur et ſoboles militum interiit, ſi quidem quæ nuntiantur, ulla ex parte vera ſunt. Neque ego non videbam, quanto uſui reipublicæ eſſem futurus, ſi ad Lepidum veniſſem: omnem enim cunctationem ejus diſcuſſiſſem, præſertim adjutore Planco. Sed ſcribenti ad me ejuſmodi literas, quas leges, et concionibus videlicet, quas Narbone habuiſſe dicitur, ſimiles, palparer plane neceſſe erat, ſi vellem commeatus, per provinciam ejus iter faciens, habere. Præterea verebar, ne ſi antequam ego incœpta perficerem, prælium confectum eſſet, pium meum conſilium raperent in contrariam partem obtrectatores mei, propter amicitiam, quæ mihi cum Antonio, non major tamen quam Planco, fuit. Itaque a Gadibus menſe Aprili binis tabellariis in duas naves impoſitis, et tibi, et conſulibus, et Octaviano, ſcripſi, ut me faceretis certiorem, quonam modo plurimum poſſem prodeſſe reipublicæ. Sed, ut rationem ineo, quo die prælium Panſa commiſit, eodem a Gadibus naves profectæ ſunt. Nulla enim poſt hiemem fuit ante eam diem navigatio. Et hercules longe remotus ab omni ſuſpicione futuri civilis tumultus, penitus in Luſitania legiones in hibernis collocaram. Ita porro feſtinavit uterque confligere, tanquam nihil pejus timerent, quam ne ſine maximo reipublicæ detrimento bellum componeretur. Sed, ſi properandum fuit, nihil non ſummi ducis conſilio geſſiſſe Hirtium video. Nam hæc mihi ſcribuntur ex Gallia Lepidi, et nuntiantur, Panſæ exercitum conciſum eſſe, Panſam ex vulneribus mortuum, eodem prælio Martiam legionem interiiſſe, et L. Fabatum, et C. Peducæum, et D. Carſulenum. Hirtiano autem prælio et quartam legionem et omnes peræque Antonii cæſas: item Hirtii. Quartam vero, cum caſtra quoque Antonii cepiſſet, a quinta legione conciſam eſſe. Ibi Hirtium quoque periiſſe, et Pontium Aquilam, dici etiam Octavianum cecidiſſe. Quæ ſi (quod dii prohibeant) vera ſunt, non mediocriter doleo. Antonium turpiter Mutinæ obſeſſionem reliquiſſe, ſed

*habere equitum * legiones ſub ſignis armatas tres, et P. Bagienni unam, inermes bene multos. Ventidium quoque ſe cum legione ſeptima, octava, nona, conjunxiſſe : ſi nihil in Lepido ſpei ſit, deſcenſurum ad extrema, et non modo nationes, ſed etiam ſervitia, concitaturum. Parmam direptam: L. Antonium Alpes occupaſſe. Quæ ſi vera ſunt, nemini noſtrum ceſſandum eſt ; neque expectandum, quid decernat ſenatus. Res enim cogit huic tanto incendio ſuccurrere omnes, qui aut imperium, aut nomen denique, populi Romani ſalvum volunt eſſe. Brutum enim cohortes* XVII, *et duas non frequentes tironum legiones, quas conſcripſerat Antonius, habere audio. Neque tamen dubito, quin omnes, qui ſuperſint de Hirtii exercitu, confluant ad eum. Nam in delectu non multum ſpei puto eſſe ; præſertim cum nihil ſit periculoſius, quam ſpatium confirmandi ſeſe Antonio dari. Anni autem tempus libertatem majorem mihi dat, propterea quia frumenta aut in agris, aut in villis, ſunt. Itaque proximis literis conſilium meum expedietur : nam neque deeſſe, neque ſupereſſe, reipublicæ volo. Maxime tamen doleo, adeo et longo et infeſto itinere ad me veniri, ut die quadrageſimo poſt, aut ultra etiam, quam facta ſunt, omnia nuntientur.*

M. Lepidus Imp. iter. Pont. Max. M. T. C. S. P. D.

XXXIV. *SI vales, bene eſt : ego valeo. Cum audiſſem Antonium cum ſuis copiis, præmiſſo L. Antonio cum parte equitatus, in provinciam meam venire ; cum exercitu meo ab confluente Rhodano caſtra movi, ac contra eos venire inſtitui. Itaque continuis itineribus ad Forum Vocontium veni, et ultra, caſtra ad flumen Argenteum contra Antonianos feci. P. Ventidius ſuas legiones tres conjunxit cum eo, et ultra me caſtra poſuit. Habebat antea legionem ſecundam, et ex reliquis legionibus magnam multitudinem, ſed inermorum. Equitatum habet magnum. Nam omnis ex prælio integer*

*deceſſit, ita ut ſint amplius equitum *. Itaque ad me complures milites et equites ab eo tranſierunt, et in dies ſingulos ejus copiæ minuuntur. Silanus et Culeo ab eo diſceſſerunt. Nos etſi graviter ab his læſi eramus, quod contra noſtram voluntatem ad Antonium ierant, tamen noſtræ humanitatis et neceſſitudinis cauſa, eorum ſalutis rationem habuimus: nec tamen eorum opera utimur, neque in caſtris habemus, neque ulli negotio præfecimus. Quod ad bellum hoc attinet, nec ſenatui, nec reipublicæ, deerimus. Quæ poſtea egerimus, faciam te certiorem. Etſi omni tempore ſumma ſtudia officii mutuo inter nos certatim conſtiterunt, pro noſtra inter nos familiaritate, et proinde diligenter ab utroque conſervata ſunt; tamen non dubito, in tanto et tam repentino reipublicæ motu, quin nonnulla de me falſis rumoribus a meis obtrectatoribus, me indigna, ad te delata ſint, quæ tuum animum magnopere moverent, pro tuo amore in rempublicam. Ea te moderate accepiſſe, neque temere credendum judicaſſe, a meis procuratoribus certior ſum factus; quæ mihi, ut debent, gratiſſima ſunt. Memini enim et illa ſuperiora, quæ abs tua voluntate profecta ſunt ad meam dignitatem augendam et ornandam; quæ perpetuo animo meo fixa manebunt. Abs te, mi Cicero, magnopere peto, ſi meam vitam, et ſtudium diligentiſſime ſuperioribus temporibus in republica adminiſtranda, quæ Lepido digna ſunt, perſpecta habes, ut paria, aut eo ampliora, reliquo tempore expectes; et proinde tua auctoritate me tuendum exiſtimes, quo tibi plura tuo merito debeo. Vale. D. XI Kal. Jun. Ex caſtris, ex Ponte Argenteo.*

Lepidus Imp. iter. Pont. Max. Senat. Pop. Pl. Q. R. S. D.

XXXV. *SI vos, liberique veſtri valetis, bene eſt: ego quidem valeo. Deos homineſque teſtor, Patres conſcripti, qua mente et quo animo ſemper in rempublicam fuerim, et quam nihil antiquius communi ſalute ac libertate judicarim; quod vobis brevi probaſſem, niſi mihi fortuna proprium conſilium extorſiſſet. Nam*

exercitus cunctus conſuetudinem ſuam in civibus conſervandis communique pace, ſeditione facta, retinuit; meque tantæ multitudinis civium Romanorum ſalutis atque incolumitatis cauſam ſuſcipere, ut vere dicam, coegit. In qua re ego vos, Patres conſcripti, oro atque obſecro, ut privatis offenſionibus omiſſis, ſummæ reipublicæ conſulatis, neve miſericordiam noſtram, exercituſque noſtri, in civili diſſenſione, ſceleris loco ponatis. Quod ſi ſalutis omnium ac dignitatis rationem habueritis, melius et vobis et reipublicæ conſuletis. Data III Kal. a Ponte Argenteo. Valete.

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER XI.

D. Brutus M. Bruto, et C. Cassio S.

I. *QUO in ſtatu ſimus, cognoſcite. Heri veſperi apud me Hirtius fuit: qua mente eſſet Antonius, demonſtravit, peſſima ſcilicet et infideliſſima. Nam ſe neque mihi provinciam dare poſſe aiebat, neque arbitrari, tuto in urbe eſſe quenquam noſtrum; adeo eſſe militum concitatos animos, et plebis. Quod utrumque eſſe falſum, puto vos animadvertere; atque illud eſſe verum, quod Hirtius demonſtrabat, timere eum, ne, ſi mediocre auxilium dignitatis noſtræ habuiſſemus, nullæ partes iis in republica relinquerentur. Cum in his anguſtiis verſarer, placitum eſt mihi, ut poſtularem legationem liberam mihi reliquiſque noſtris, ut aliqua cauſa proficiſcendi honeſta quæreretur. Hæc ſe impetraturum pollicitus eſt: nec tamen impetraturum confido; tanta eſt hominum inſolentia, et noſtri inſectatio. Ac ſi dederint, quod petimus, tamen paulo poſt futurum puto, ut hoſtes judicemur, aut aqua et igni interdicamur. Quid ergo eſt, inquis, tui conſilii? Dandus eſt locus fortunæ, cedendum ex Italia, migrandum Rhodum aut aliquo terrarum, arbitror. Si melior caſus fuerit, revertemur Romam; ſi mediocris, in exilio vivemus; ſi peſſimus, ad noviſſima auxilia deſcendemus. Succurret fortaſſe hoc loco alicui veſtrum, cur noviſſimum tempus expectemus potius, quam nunc aliquid moliamur? Quia, ubi conſiſtamus, non habemus, præter Sex. Pompeium, et*

Baſſum Cæcilium; qui mihi videntur, hoc nuntio de Cæſare allato, firmiores futuri. Satis tempore ad eos accedemus, ubi, quid valeant, ſcierimus. Pro Caſſio et te, ſi quid me velitis recipere, recipiam: poſtulat enim hoc Hirtius, ut faciam. Rogo vos, quam primum mihi reſcribatis: nam non dubito, quin his de rebus ante horam quartam Hirtius certiorem me ſit facturus, quem in locum convenire poſſimus. Quo me velitis venire, reſcribite. Poſt noviſſimum Hirtii ſermonem, placitum eſt mihi poſtulare, ut liceret nobis eſſe Romæ publico præſidio; quod illos nobis conceſſuros non puto: magnam enim invidiam iis faciemus. Nihil tamen non poſtulandum putavi, quod æquum eſſe ſtatuerem.

Brutus et Cassius Prætt. M. Antonio Cos.

II. *De tua fide et benevolentia in nos niſi perſuaſum eſſet nobis, non ſcripſiſſemus hæc tibi; quæ profecto, cum iſtum animum habes, in optimam partem accipies. Scribitur nobis, magnam veteranorum multitudinem Romam conveniſſe jam, et ad Kal. Jun. futuram multo majorem. De te ſi dubitemus, aut vereamur, ſimus noſtri diſſimiles. Sed certe, cum ipſi in tua poteſtate fuerimus, tuoque adducti conſilio dimiſerimus ex municipiis noſtros neceſſarios; neque ſolum edicto, ſed etiam literis, id fecerimus; digni ſumus, quos habeas tui conſilii participes, in ea præſertim re, quæ ad nos pertinet. Quare petimus a te, facias nos certiores tuæ voluntatis in nos: puteſne nos tutos fore in tanta frequentia militum veteranorum, quos etiam de reponenda ara cogitare audimus; quod velle te, probare vix quiſquam poſſe videtur, qui nos ſalvos et honeſtos velit. Nos ab initio ſpectaſſe otium, nec quidquam aliud libertate communi quæſiſſe, exitus declarat. Fallere nemo nos poteſt, niſi tu; quod certe abeſt a tua virtute et fide: ſed alius nemo facultatem habet decipiendi nos: tibi enim uni credidimus, et credituri ſumus. Maximo timore de nobis afficiuntur amici noſtri: quibus etſi tua fides explorata eſt, tamen illud in mentem venit, multitudinem veteranorum facilius impelli ab*

alio quolibet, quam a te retineri, poſſe. Reſcribas nobis ad omnia, rogamus. Nam illud valde leve eſt ac nugatorium, ea re denuntiatum eſſe veteranis, quod de commodis eorum menſe Junio laturus eſſes: Quem enim impedimento futurum putas, cum de nobis certum ſit nos quieturos? Non debemus cuiquam videri nimium cupidi vitæ, cum accidere nobis nihil poſſit ſine pernicie et confuſione omnium rerum. Vale.

Brutus et Cassius Prætt. Antonio Cos. S. D.

III. *SI vales, bene eſt. Literas tuas legimus, ſimillimas edicti tui, contumelioſas, minaces, minime dignas, quæ a te nobis mitterentur. Nos, Antoni, te nulla laceſſivimus injuria; neque miraturum credidimus, ſi prætores et ea dignitate homines aliquid edicto poſtulaſſemus a conſule. Quod ſi indignaris auſos eſſe id facere, concede nobis, ut doleamus, ne hoc quidem abs te Bruto et Caſſio tribui. Nam de delectibus habitis, et pecuniis imperatis, exercitibus ſollicitatis, et nuntiis trans mare miſſis, quod te queſtum eſſe negas; nos quidem tibi credimus optimo animo te feciſſe; ſed tamen neque agnoſcimus quidquam eorum, et te miramur, cum hæc reticueris, non potuiſſe continere iracundiam tuam, quin nobis de morte Cæſaris objiceres. Illud vero quemadmodum ferendum ſit, tute cogita, non licere prætoribus, concordiæ ac libertatis cauſa, per edictum de ſuo jure decedere, quin conſul arma minetur. Quorum fiducia, nihil eſt quod nos terreas: neque enim decet, aut convenit nobis, periculo ulli ſubmittere animum noſtrum; neque eſt Antonio poſtulandum, ut iis imperet, quorum opera liber eſt. Nos ſi alia hortarentur, ut bellum civile ſuſcitare vellemus, literæ tuæ nihil proficerent: nulla enim minantis auctoritas apud liberos eſt. Sed pulchre intelligis, non poſſe nos quoquam impelli; et fortaſſis ea re minaciter agis, ut judicium noſtrum metus videatur. Nos in hac ſententia ſumus, ut te cupiamus in libera republica magnum atque honeſtum eſſe; vocemus te ad nullas inimicitias; ſed tamen pluris noſtram libertatem, quam*

tuam amicitiam, æſtimemus. Tu etiam atque etiam vide, quid ſuſcipias, quid ſuſtinere poſſis; neque quam diu vixerit Cæſar, ſed quam non diu regnarit, fac cogites. Deos quæſumus, conſilia tua reipublicæ ſalutaria ſint, ac tibi: ſi minus, ut, ſalva atque honeſta republica, tibi quam minimum noceant, optamus. Pridie Nonas Sextiles.

D. Brutus Imp. Cos. design. Ciceroni S. D.

IV. *SI de tua in me voluntate dubitarem, multis a te verbis peterem, ut dignitatem meam tuerere: ſed profecto eſt ita, ut mihi perſuaſi, me tibi eſſe curæ. Progreſſus ſum ad Inalpinos cum exercitu, non tam nomen imperatorium captans, quam cupiens militibus ſatisfacere, firmoſque eos ad tuendas noſtras res efficere; quod mihi videor conſecutus: nam et liberalitatem noſtram et animum ſunt experti. Cum omnium bellicoſiſſimis bellum geſſi, multa caſtella cepi, multa vaſtavi. Non ſine cauſa ad ſenatum literas miſi. Adjuva nos tua ſententia; quod cum facies, ex magna parte communi commodo inſervieris. Vale.*

M. Cicero D. Bruto Imp. Cos. des. S.

V. LUPUS, familiaris noſter, cum a te veniſſet, cumque Romæ quoſdam dies commoraretur, ego eram in iis locis, in quibus maxime me tuto eſſe arbitrabar. Eo factum eſt, ut ad te Lupus ſine meis literis rediret, cum tamen curaſſet tuas ad me perferendas. Romam autem veni a. d. v Idus Decembris, nec habui quidquam antiquius, quam ut Panſam ſtatim convenirem; ex quo ea de te cognovi, quæ maxime optabam. Quare hortatione tu quidem non eges, ſi ne illa quidem in re, quæ a te geſta eſt poſt hominum memoriam maxima, hortatorem deſideraſti. Illud tamen breviter ſignificandum videtur,

populum Romanum omnia a te expectare, atque in te aliquando recuperandæ libertatis omnem ſpem ponere. Tu, ſi dies noctesque memineris (quod te facere certo ſcio) quantam rem geſſeris; non obliviſcere profecto, quantæ tibi etiam nunc gerendæ ſint. Si enim iſte provinciam nactus erit, cui quidem ego ſemper amicus fui antequam illum intellexi non modo aperte, ſed etiam libenter, cum republica bellum gerere; ſpem reliquam nullam video ſalutis. Quamobrem te obſecro iiſdem precibus, quibus ſenatus populuſque Romanus, ut in perpetuum rempublicam dominatu regio liberes; ut principiis conſentiant exitus. Tuum eſt hoc munus, tuæ partes, a te hoc civitas, vel omnes potius gentes, non expectant ſolum, ſed etiam poſtulant. Quanquam, cum hortatione non egeas, ut ſupra ſcripſi, non utar ea pluribus verbis: faciam illud quod meum eſt, ut tibi omnia mea officia, ſtudia, curas, cogitationes, pollicear, quæ ad tuam laudem et gloriam pertinebunt. Quamobrem velim tibi ita perſuadeas, me cum reipublicæ cauſa, quæ mihi vita mea eſt carior, tum quod tibi ipſe faveam, tuamque dignitatem amplificari velim, tuis optimis conſiliis, amplitudini, gloriæ, nullo loco defuturum. Vale.

M. Cicero D. Bruto Imp. Cos. des. S.

VI. LUPUS noſter cum Romam ſexto die Mutina veniſſet, poſtridie me mane convenit, tuaque mihi mandata diligentiſſime expoſuit, et literas reddidit. Quod mihi tuam dignitatem commendas, eodem tempore exiſtimo, te mihi meam dignitatem commendare, quam mehercule non habeo tua cariorem. Quare mihi gratiſſimum facies, ſi exploratum habebis, tuis laudibus nullo loco nec conſilium, nec ſtudium, meum defuturum. Cum tribuni plebis edixiſſent, ſenatus adeſſet a. d. XIII Kal. Jan. haberentque in animo de præſidio conſulum deſignatorum referre; quanquam ſtatueram in ſenatum ante Kal.

Jan. non venire, tamen cum eo die ipſo edictum tuum propoſitum eſſet, nefas eſſe duxi aut ita haberi ſenatum, ut de tuis divinis in rempublicam meritis ſileretur, (quod factum eſſet, niſi ego veniſſem) aut etiam ſi quid de te honorifice diceretur, me non adeſſe. Itaque in ſenatum veni mane: quod cum eſſet animadverſum, frequentiſſimi ſenatores convenerunt. Quæ de te in ſenatu egerim, quæ in concione maxima dixerim, aliorum te literis malo cognoſcere. Illud tibi perſuadeas velim, me omnia, quæ ad tuam dignitatem augendam pertinebunt, quæ eſt per ſe ampliſſima, ſummo ſemper ſtudio ſuſcepturum et defenſurum: quod quanquam intelligo me cum multis eſſe facturum, tamen appetam hujus rei principatum. Vale.

M. Cicero D. Bruto Imp. Cos. des. S.

VII. CUM adhibuiſſet domi meæ Lupus me, et Libonem, et Servium, conſobrinum tuum, quæ mea fuerit ſententia, cognoſſe te ex M. Seio arbitror, qui noſtro ſermoni interfuit. Reliqua, quanquam ſtatim Seium Græceius eſt ſubſecutus, tamen ex Græceio poteris cognoſcere. Caput autem eſt hoc, quod te diligentiſſime percipere et meminiſſe velim, ut ne in libertate et ſalute populi Romani conſervanda auctoritatem ſenatus expectes nondum liberi; ne et tuum factum condemnes, (nullo enim publico conſilio rempublicam liberaſti; quo etiam eſt res illa major et clarior) et adoleſcentem, vel puerum potius, Cæſarem judices temere feciſſe, qui tantam cauſam publicam privato conſilio ſuſceperit; denique, homines ruſticos, ſed fortiſſimos viros civeſque optimos, dementes fuiſſe judices, primum milites veteranos, commilitones tuos, deinde legionem Martiam, legionem quartam, quæ ſuum Conſulem hoſtem judicaverunt, ſeque ad ſalutem reipublicæ defendendam contulerunt. Voluntas ſenatus pro auctoritate haberi debet, cum auctoritas impeditur metu. Poſtremo, ſuſcepta tibi

cauſa jam bis eſt, ut non ſit integrum; primum Idibus Martiis; deinde proxime, exercitu novo et copiis comparatis. Quamobrem ad omnia ita paratus atque animatus debes eſſe, non ut nihil facias, niſi juſſus; ſed ut ea geras, quæ ab omnibus ſumma cum admiratione laudentur. Vale.

M. Cicero D. Bruto Imp. Cos. des. S.

VIII. EO tempore Polla tua miſit, ut ad te, ſi quid vellem, darem literarum, cum, quid ſcriberem, non habebam. Omnia enim erant ſuſpenſa propter expectationem legatorum; qui quid egiſſent, nihil dum nuntiabatur. Hæc tamen ſcribenda exiſtimavi: primum ſenatum populumque Romanum de te laborare, non ſolum ſalutis ſuæ cauſa, ſed etiam dignitatis tuæ. Admirabilis enim eſt quædam tui nominis caritas, amorque in te ſingularis omnium civium. Ita enim ſperant atque confidunt, ut antea rege, ſic, hoc tempore, regno, te rempublicam liberaturum. Romæ delectus habetur, totaque Italia, ſi hic delectus appellandus eſt, cum ultro ſe offerunt omnes; tantus ardor occupavit animos hominum deſiderio libertatis, odioque diutinæ ſervitutis. De reliquis rebus a te jam expectare literas debemus, quid ipſe agas, quid noſter Hirtius, quid Cæſar meus; quos ſpero brevi tempore ſocietate victoriæ tecum copulatos fore. Reliquum eſt, ut de me id ſcribam, quod te ex tuorum literis et ſpero et malo cognoſcere, me neque deeſſe ulla in re, neque unquam defuturum, dignitati tuæ. Fac valeas.

D. Brutus M. Ciceroni S. D.

IX. *PANSA amiſſo, quantum detrimenti reſpublica acceperit, non te præterit. Nunc auctoritate et prudentia tua proſpicias oportet, ne inimici noſtri, Conſulibus ſublatis, ſperent ſe*

convaleſcere poſſe. Ego, ne conſiſtere poſſit in Italia Antonius, dabo operam: ſequar eum confeſtim. Utrumque me præſtaturum ſpero, ne aut Ventidius elabatur, aut Antonius in Italia moretur. In primis rogo te, ad hominem ventoſiſſimum Lepidum mittas, ne bellum nobis redintegrare poſſit, Antonio ſibi conjuncto. Nam de Pollione Aſinio, puto te perſpicere, quid facturus ſit. Multæ, et bonæ, et firmæ, ſunt legiones Lepidi et Aſinii. Neque hæc idcirco tibi ſcribo, quod te non eadem advertere ſciam, ſed quod mihi perſuaſiſſimum eſt, Lepidum recte facturum nunquam, ſi forte vobis id de hoc dubium eſt. Plancum quoque confirmetis, oro; quem ſpero, pulſo Antonio, reipublicæ non defuturum. Si ſe Alpes Antonius trajecerit, conſtitui præſidium in Alpibus collocare, et te de omni re facere certiorem. III *Kal. Maii, ex caſtris Regii.*

D. Brutus M. Ciceroni S. D.

X. *NON mihi rempublicam plus debere arbitror, quam me tibi. Gratiorem me eſſe in te poſſe, quam iſti perverſi ſint in me, exploratum habes: ſi tamen hoc temporis videatur dici cauſa, malle me tuum judicium, quam ex altera parte omnium iſtorum. Tu enim a certo ſenſu et vero judicas de nobis; quod iſti ne faciant, ſumma malevolentia et livore impediuntur. Interpellent me, quo minus honoratus ſim, dum ne interpellent, quo minus reſpublica a me commode adminiſtrari poſſit: quæ quanto ſit in periculo, quam potero breviſſime, exponam. Primum omnium, quantam perturbationem rerum urbanarum afferat obitus Conſulum, quantamque cupiditatem hominibus injiciat vacivitas, non te fugit. Satis me multa ſcripſiſſe, quæ literis commendari poſſint, arbitror. Scio enim, cui ſcribam. Revertor nunc ad Antonium; qui ex fuga cum parvulam manum peditum haberet inermium, ergaſtula ſolvendo, omneque genus hominum arripiendo, ſatis magnum numerum videtur effeciſſe. Huc acceſſit manus Ventidii, quæ trans Apenninum itinere facto difficillimo ad Vada pervenit, atque ibi ſe cum Antonio conjunxit. Eſt numerus*

veteranorum et armatorum ſatis frequens cum Ventidio. Conſilia Antonii hæc ſint, neceſſe eſt: aut ad Lepidum ut ſe conferat, ſi recipitur; aut Apennino Alpibuſque ſe teneat, et decurſionibus per equites, quos habet multos, vaſtet ea loca, in quæ incurrerit; aut rurſus ſe in Etruriam referat, quod ea pars Italiæ ſine exercitu eſt. Quod ſi me Cæſar audiſſet, atque Apenninum tranſiſſet, in tantas anguſtias Antonium compuliſſem, ut inopia potius, quam ferro, conficeretur. Sed neque Cæſari imperari poteſt, nec Cæſar exercitui ſuo: quod utrumque peſſimum eſt. Cum hæc talia ſint; quo minus, quod ad me pertinebit, homines interpellent, ut ſupra ſcripſi, non impedio. Hæc quemadmodum explicari poſſint, aut, a te cum explicabuntur, ne impediantur, timeo. Alere jam milites non poſſum. Cum ad rempublicam liberandam acceſſi, H-S mihi fuit pecuniæ cccc *amplius. Tantum abeſt, ut meæ rei familiaris liberum ſit quidquam, ut omnes jam meos amicos ære alieno obſtrinxerim. Septenum numerum nunc legionum alo, qua difficultate, tu arbitrare. Non, ſi Varronis theſauros haberem, ſubſiſtere ſumptui poſſem. Cum primum de Antonio exploratum habuero, faciam te certiorem. Tu me amabis ita, ſi hoc idem me in te facere ſenſeris.* III *Non. Maii, ex caſtris, Dertona.*

D. BRUTUS IMP. COS. DES. M. CICERONI S. D.

XI. *EODEM exemplo a te mihi literæ redditæ ſunt, quo pueri mei attulerunt. Tantum me tibi debere exiſtimo, quantum perſolvere difficile eſt. Scripſi tibi, quæ hic gererentur. In itinere eſt Antonius: ad Lepidum proficiſcitur; ne de Planco quidem ſpem adhuc abjecit, ut ex libellis ejus animadverti, qui in me inciderunt. In quibus quos ad Aſinium, quos ad Lepidum, quos ad Plancum, mitteret, ſcribebat. Ego tamen non habui ambiguum, et ſtatim ad Plancum miſi: et biduo ab Allobrogibus, et totius Galliæ, legatos expecto, quos confirmatos domum remittam. Tu, quæ iſtic opus erunt adminiſtrari, proſpicies, ut ex tua voluntate, reique publicæ commodo, fiant. Malevolentiæ hominum in me, ſi poteris, occurres: ſi*

non poteris, hoc conſolabere, quod me de ſtatu meo nullis contumeliis deterrere poſſunt. Pridie Nonas Maii, ex caſtris, finibus Statiellenſium.

M. Cicero D. Bruto Imp. Cos. des. S.

XII. TRES uno die a te accepi epiſtolas, unam brevem, quam Flacco Volumnio dederas, duas pleniores; quarum alteram tabellarius T. Vibii attulit, alteram ad me miſit Lupus. Ex tuis literis, et ex Græceii oratione, non modo non reſtinctum bellum, ſed etiam inflammatum, videtur. Non dubito autem pro tua ſingulari prudentia, quin perſpicias, ſi aliquid firmitatis nactus ſit Antonius, omnia tua illa præclara in rempublicam merita, ad nihilum eſſe ventura. Ita enim Romam erat nuntiatum, ita perſuaſum omnibus, cum paucis inermis, perterritis metu, fracto animo fugiſſe Antonium. Qui ſi ita ſe habet, ut, quemadmodum audiebam de Græceio, confligi cum eo ſine periculo non poſſit, non ille mihi fugiſſe a Mutina videtur, ſed locum belli gerendi mutaſſe. Itaque homines alii facti ſunt. Nonnulli etiam queruntur, quod perſecuti non ſitis: opprimi potuiſſe, ſi celeritas adhibita eſſet, exiſtimant. Omnino eſt hoc populi, maximeque noſtri, in eo potiſſimum abuti libertate, per quem eam conſecutus ſit. Sed tamen providendum ſit, ne quæ juſta querela eſſe poſſit. Res ſic ſe habet: Is bellum confecerit, qui Antonium oppreſſerit. Hoc quam vim habeat, te exiſtimare malo, quam me apertius ſcribere.

D. Brutus M. T. Ciceroni S. D.

XIII. *JAM non ago tibi gratias: cui enim re vix referre poſſum, huic verbis non patitur res ſatisfieri. Attendere te volo, quæ in manibus ſunt: qua enim prudentia es, nihil te fugiet, ſi meas*

literas diligenter legeris. Sequi confeſtim Antonium his de cauſis, Cicero, non potui. Eram ſine equitibus, ſine jumentis: Hirtium periſſe neſciebam: Cæſari non credebam, priuſquam conveniſſem et collocutus eſſem. Hic dies hoc modo abiit. Poſtero die mane a Panſa ſum arceſſitus Bononiam. Cum in itinere eſſem, nuntiatum mihi eſt eum mortuum eſſe. Recurri ad meas copiolas: ſic enim vere eas appellare poſſum. Sunt extenuatiſſimæ, et inopia omnium rerum peſſime acceptæ. Biduo me Antonius anteceſſit; itinera fecit multo majora fugiens, quam ego ſequens: ille enim iit paſſim, ego ordinatim. Quacunque iit, ergaſtula ſolvit; homines arripuit; conſtitit nuſquam prius, quam ad Vada venit. Quem locum volo tibi eſſe notum. Jacet inter Apenninum et Alpes, impeditiſſimus ad iter faciendum. Cum abeſſem ab eo millia paſſuum triginta, et ſe jam Ventidius conjunxiſſet, concio ejus ad me eſt allata, in qua petere cœpit a militibus, ut ſe trans Alpes ſequerentur: ſibi cum M. Lepido convenire. Succlamatum eſt, et frequenter a militibus Ventidianis (nam ſuos valde quam paucos habet) ſibi aut in Italia pereundum eſſe, aut vincendum. Etiam orare cœperunt, ut Pollentiam iter facerent. Cum ſuſtinere eos non poſſet, in poſterum diem iter ſuum contulit. Hac re mihi nuntiata, ſtatim quinque cohortes Pollentiam præmiſi, meumque iter eo contuli. Hora ante præſidium meum Pollentiam venit, quam Trebellius cum equitibus. Sane quam ſum gaviſus. In hoc enim victoriam puto conſiſtere. In ſpem venerant, quod neque Planci quatuor legiones omnibus ſuis copiis pares arbitrabantur, neque ex Italia tam celeriter exercitum trajici poſſe credebant. Quos ipſi adhuc ſatis arroganter Allobroges, equitatuſque omnis, qui eo præmiſſus erat a nobis, ſuſtinebant; noſtroque adventu ſuſtineri facilius poſſe confidimus. Tamen ſi quo etiam caſu Iſaram ſe trajecerint, ne quod detrimentum reipublicæ injungant, ſumma a nobis dabitur opera. Vos magnum animum optimamque ſpem de ſumma republica habere volumus, cum et nos et exercitus noſtros ſingulari concordia conjunctos, ad omnia pro vobis videatis paratos. Sed tamen nihil de diligentia remittere debetis, dareque operam, ut quam paratiſſimi et ab exercitu reliquiſque rebus pro veſtra ſalute contra ſceleratiſſimam

conſpirationem hoſtium confligamus. Qui quidem eas copias, quas diu ſimulatione reipublicæ comparabant, ſubito ad patriæ periculum converterunt. Vale.

M. T. C. D. Bruto Imp. Cos. des. S. P. D.

XIV. MIRABILITER, mi Brute, lætor, mea conſilia meaſque ſententias a te probari de decemviris, de ornando adoleſcente. Sed quid refert? mihi crede, homini non glorioſo, plane jam, Brute, frigeo. ὄργανον enim erat meum Senatus: id eſt jam diſſolutum. Tantam ſpem attulerat exploratæ victoriæ tua præclara Mutina eruptio, fuga Antonii, conciſo exercitu, ut omnium animi relaxati ſint, meæque illæ vehementes contentiones tanquam σκιαμαχίαι eſſe videantur. Sed, ut ad rem redeam, legionem Martiam et quartam negant, qui illas norunt, ulla conditione ad te poſſe perduci. Pecuniæ, quam deſideras, ratio poteſt haberi, eaque habebitur. De Bruto arceſſendo, Cæſareque ad Italiæ præſidium tenendo, valde tibi aſſentior. Sed, ut ſcribis, habes obtrectatores; quos equidem facillime ſuſtineo, ſed impediunt tamen. Ex Africa legiones expectantur. Sed bellum iſtic renatum mirantur homines: nihil tam præter ſpem unquam. Nam die tuo natali victoria nuntiata, in multa ſæcula videbamus rempublicam liberatam. Novi timores retexunt ſuperiora. Scripſiſti autem ad me iis, quas Idibus Maiis dediſti, modo te accepiſſe a Planco literas, non recipi a Lepido Antonium. Id ſi ita eſt, omnia faciliora: ſin aliter, magnum negotium; cujus exitum ne extimeſcam, tuæ partes ſunt. Ego plus, quam feci, facere non poſſum. Te tamen, id quod ſpero, omnium maximum et clariſſimum videre cupio. Vale.

M. T. C. D. Bruto Imp. Cos. des. S. P. D.

XV. ETSI mihi tuæ literæ jucundiſſimæ ſunt, tamen jucundius fuit, quod in ſumma occupatione tua Planco collegæ mandaſti, ut te mihi per literas excuſaret, quod fecit ille diligenter. Mihi autem nihil amabilius officio tuo et diligentia. Conjunctio tua cum collega, concordiaque veſtra, quæ literis communibus declarata eſt, ſenatui populoque Romano gratiſſima accidit. Quod ſupereſt, perge, mi Brute, et jam non cum aliis, ſed tecum ipſe certa. Plura ſcribere non debeo, præſertim ad te; quo magiſtro brevitatis uti cogito. Literas tuas vehementer expecto, et quidem tales, quales maxime opto.

M. T. C. D. Bruto Imp. Cos. des. S. P. D.

XVI. PERMAGNI intereſt, quo tibi hæc tempore epiſtola reddita ſit; utrum, cum ſollicitudinis aliquid haberes; an, cum ab omni moleſtia vacuus eſſes. Itaque ei præcepi, quem ad te miſi, ut tempus obſervaret epiſtolæ tibi reddendæ. Nam quemadmodum coram, qui ad nos intempeſtive adeunt, moleſti ſæpe ſunt; ſic epiſtolæ offendunt non loco redditæ. Si autem, ut ſpero, nihil te perturbat, nihil impedit; et ille, cui mandavi, ſatis ſcite et commode tempus ad te cepit adeundi; confido me, quod velim, facile a te impetraturum. L. Lamia præturam petit: hoc ego utor uno omnium plurimum. Magna vetuſtas, magna conſuetudo, intercedit, quodque plurimum valet, nihil mihi ejus eſt familiaritate jucundius. Magno præterea beneficio ejus magnoque merito ſum obligatus: nam Clodianis temporibus, cum equeſtris ordinis princeps eſſet, proque mea ſalute acerrime propugnaret, a Gabinio conſule relegatus eſt; quod ante id tempus civi Romano contigit

nemini. Hoc cum populus Romanus meminit, me ipſum non meminiſſe turpiſſimum eſt. Quapropter perſuade tibi, mi Brute, me petere præturam. Quanquam enim Lamia ſummo ſplendore, ſumma gratia, eſt, magnificentiſſimo munere ædilitio; tamen, quaſi ea ita non eſſent, ego ſuſcepi totum negotium. Nunc, ſi me tanti facis, quanti certe facis, cum equitum centurias tenes, in quibus regnas, mitte ad Lupum noſtrum, ut is nobis eas centurias conficiat. Non tenebo te pluribus. Ponam in extremo quod ſentio: Nihil eſt, Brute, omnia cum a te expectem, quod mihi gratius facere poſſis.

M. T. C. D. Bruto Imp. S. D.

XVII. LAMIA uno omnium familiariſſime utor. Magna ejus in me non dico officia, ſed merita, eaque ſunt populo Romano notiſſima. Is magnificentiſſimo munere ædilitatis perfunctus petit præturam; omneſque intelligunt, nec dignitatem ei deeſſe, nec gratiam. Sed is ambitus extare videtur, ut ego omnia pertimeſcam, totamque petitionem Lamiæ mihi ſuſtinendam putem. In ea re quantum me poſſis adjuvare, facile perſpicio: nec vero, quantum mea cauſa velis, dubito. Velim igitur, mi Brute, tibi perſuadeas, nihil me majore ſtudio a te petere, nihil te mihi gratius facere poſſe, quam ſi omnibus tuis opibus, omni ſtudio, Lamiam in petitione juveris: quod ut facias, vehementer te rogo.

M. T. C. D. Bruto Imp. Cos. des. S. D.

XVIII. ETSI ex mandatis, quæ Galbæ Volumnioque ad Senatum dediſti, quid timendum ſuſpicandumque putares, ſuſpicabamur; tamen timidiora mandata videbantur, quam erat dignum tua, populique Romani, victoria. Senatus

autem, mi Brute, fortis eſt, et habet fortes duces. Itaque moleſte ferebat ſe a te, quem omnium, quicunque fuiſſent, fortiſſimum judicaret, timidum atque ignavum judicari. Etenim, cum, te incluſo, ſpem maximam omnes habuiſſent in tua virtute, florente Antonio; quis erat, qui quidquam timeret, profligato illo, te liberato? Nec vero Lepidum timebamus. Quis enim eſſet, qui illum tam furioſum arbitraretur, ut qui in maximo bello pacem velle ſe dixiſſet, is in optatiſſima pace bellum reipublicæ indiceret? Nec dubito, quin tu plus provideas. Sed tamen, tam recenti gratulatione, quam tuo nomine ad omnia deorum templa fecimus, renovatio timoris magnam moleſtiam afferebat. Quare velim equidem, id quod ſpero, ut plane abjectus et fractus ſit Antonius: ſin aliquid virium forte collegerit, ſentiet nec ſenatui conſilium, nec populo Romano virtutem, deeſſe, nec reipublicæ, te vivo, imperatorem. XIIII Kal. Jun.

D. Brutus M. T. Ciceroni S. P. D.

XIX. *AD ſenatum quas literas miſi, velim prius perlegas, et, ſi qua tibi videbuntur, commutes. Neceſſario me ſcripſiſſe, ipſe animadvertes. Nam cum putarem, Quartam et Martiam legiones mecum futuras, ut Druſo Pauloque placuerat, vobis aſſentientibus, minus de reliquis rebus laborandum exiſtimavi. Nunc vero, cum ſim cum tironibus egentiſſimis, valde et meam et veſtram vicem timeam neceſſe eſt. Vicetini me et M. Brutum præcipue obſervant. His ne quam patiare injuriam fieri in ſenatu vernarum cauſa, a te peto. Cauſam habent optimam, officium in rempublicam ſummum, genus hominum adverſariorum ſeditioſum et inertiſſimum. XII Kal. Jun. Vercellis.*

D. Brutus Imp. Cos. des. M. T. Ciceroni S. P. D.

XX. *QUOD pro me non facio, id pro te facere meus in te amor, tuaque officia cogunt, ut timeam. Sæpe enim mihi cum eſſet dictum, neque a me contemptum, noviſſime Labeo Segulius, homo ſui ſimillimus, narravit mihi apud Cæſarem ſe fuiſſe, multumque ſermonem de te habitum eſſe: ipſum Cæſarem nihil ſane de te queſtum, niſi dictum, quod diceret te dixiſſe,* laudandum adoleſcentem, ornandum, tollendum : *ſe non eſſe commiſſurum, ut tolli poſſit. Hoc ego Labeonem credo illi retuliſſe, aut finxiſſe dictum, non ab adoleſcente prolatum. Veteranos vero peſſime loqui volebat Labeo me credere, et tibi ab iis inſtare periculum, maximeque indignari, quod in decemviris neque Cæſar, neque ego, habiti eſſemus, atque omnia ad veſtrum arbitrium eſſent collata. Hæc cum audiſſem, et jam in itinere eſſem, committendum nondum putavi, prius ut Alpes tranſgrederer, quam, quid iſtic ageretur, ſcirem. Nam de tuo periculo, crede mihi, jactatione verborum et denuntiatione periculi ſperare eos, te pertimefacto, adoleſcente impulſo, poſſe magna conſequi præmia ; et totam iſtam cantilenam ex hoc pendere, ut quam plurimum lucri faciant. Neque tamen non te cautum eſſe volo, et inſidias vitantem : nihil enim tua mihi vita poteſt eſſe jucundius, neque carius. Illud vide, ne timendo magis timere cogare ; et, quibus rebus poteſt occurri veteranis, occurras. Primum, quod deſiderant de decemviris, facias ; deinde, de præmiis. Si tibi videtur, agros eorum militum, qui cum Antonio veterani fuerunt, his dandos cenſeas ab utriſque nobis. De nummis, lente, ac ratione habita pecuniæ : Senatum de ea re conſtituturum. Quatuor legionibus iis, quibus agros dandos cenſuiſtis, video facultatem fore ex agris Syllanis et agro Campano. Æqualiter, aut ſorte, agros legionibus aſſignari puto oportere. Hæc me tibi ſcribere non prudentia mea hortatur, ſed amor in te, et cupiditas otii ; quod ſine te conſiſtere non poteſt. Ego, niſi valde neceſſe fuerit, ex Italia non excedam. Legiones armo,*

paro: ſpero me non peſſimum exercitum habiturum ad omnes caſus et impetus hominum. De exercitu, quem Panſa habuit, legionem mihi Cæſar non remittit. Ad has literas ſtatim mihi reſcribe, tuorumque aliquem mitte, ſi quid reconditum magis erit, meque ſcire opus eſſe putaris. Vale. VIII. Kal. Jan. Eporedia.

M. T. C. D. Bruto Imp. S. P. D.

XXI. DII iſti Segulio malefaciant, homini nequiſſimo omnium, qui ſunt, qui fuerunt, qui futuri ſunt. Quid? tu illum tecum ſolum, aut cum Cæſare, qui neminem prætermiſerit, quicum loqui potuerit, cui non eadem iſta dixerit? Te tamen, mi Brute, ſic amo, ut debeo, quod iſtud, quidquid eſſet nugarum, me ſcire voluiſti: ſignum enim magnum amoris dediſti. Nam quod idem Segulius, veteranos queri, quod tu et Cæſar in decemviris non eſſetis; utinam ne ego quidem eſſem. Quid enim moleſtius? Sed tamen cum ego ſenſiſſem, de iis qui exercitus haberent, ſententiam ferri oportere; iidem illi, qui ſolent, reclamarunt. Itaque excepti etiam eſtis, me vehementer repugnante. Quocirca Segulium negligamus, qui res novas quærit; non quo veterem comederit, (nullam enim habuit) ſed hanc ipſam recentem novam devoravit. Quod autem ſcribis, te, quod pro te ipſo non facias, id pro me, ut de me timeas aliquid; omni te, vir optime, mihique cariſſime Brute, de me metu libero. Ego enim, quæ provideri poterunt, non fallar in iis; quæ cautionem non habebunt, de his non ita valde laboro. Sim enim impudens, ſi plus poſtulem, quam homini a rerum natura tribui poteſt. Quod mihi præcipis ut caveam, ne timendo magis timere cogar; et ſapienter et amiciſſime præcipis. Sed velim tibi perſuadeas, cum te conſtet excellere hoc genere virtutis, ut nunquam extimeſcas, nunquam perturbere, me huic tuæ virtuti proxime accedere. Quamobrem neque metuam quidquam, et cavebo omnia. Sed vide, ne tua jam,

mi Brute, culpa futura ſit, ſi ego quidquam timeam. Tuis enim opibus, et conſulatu tuo, etiam ſi timidi eſſemus, tamen omnem timorem abjiceremus; præſertim cum perſuaſum omnibus eſſet, mihique maxime, a te nos unice diligi. Conſiliis tuis, quæ ſcribis de quatuor legionibus, deque agris aſſignandis ab utriſque veſtrum, vehementer aſſentior. Itaque cum quidam de collegis noſtris agrariam curationem ligurrirent, diſturbavi rem, totamque vobis integram reſervavi. Si quid erit occultius, et (ut ſcribis) reconditum, meorum aliquem mittam, quo fidelius ad te literæ perferantur. Vale. Pridie Nonas Junii.

M. T. C. D. Bruto Imp. S. P. D.

XXII. CUM Appio Claudio, Caii filio, ſumma mihi neceſſitudo eſt, multis ejus officiis et meis mutuis conſtituta. Peto a te majorem in modum, vel humanitatis tuæ, vel mea cauſa, ut eum auctoritate tua, quæ plurimum valet, conſervatum velis. Volo te, cum fortiſſimus vir cognitus ſis, etiam clementiſſimum exiſtimari. Magno tibi erit ornamento, nobiliſſimum adoleſcentem beneficio tuo eſſe ſalvum. Cujus quidem cauſa hoc melior debet eſſe, quod pietate adductus, propter patris reſtitutionem, ſe cum Antonio conjunxit. Quare etſi minus veram cauſam habebis, tamen vel probabilem aliquam poteris inducere. Nutus tuus poteſt hominem, ſummo loco natum, ſummo ingenio, ſumma virtute, officioſiſſimum præterea et gratiſſimum, incolumem in civitate retinere. Quod ut facias, ita a te peto, ut majore ſtudio, magiſve ex animo, petere non poſſim. Vale.

D. Brutus M. T. Ciceroni S. P. D.

XXIII. *Nos hic valemus recte; et, quo melius valeamus, operam dabimus. Lepidus commode de nobis ſentire videtur. Omni timore depoſito, debemus libere reipublicæ conſulere. Quod ſi omnia eſſent aliena, tamen tribus tantis exercitibus propriis reipublicæ valentibus, magnum animum habere debebas, quem et ſemper habuiſti, et nunc, fortuna adjuvante, augere potes. Quæ tibi ſuperioribus literis mea manu ſcripſi, terrendi tui cauſa homines loquuntur. Si frenum momorderis, peream, ſi te omnes, quot ſunt, conantem loqui ferre poterint. Ego, tibi ut antea ſcripſi, dum mihi a te literæ veniant, in Italia morabor. VIII. Kal. Jun. Eporedia.*

Cicero D. Bruto S. P. D.

XXIV. NARRO tibi, antea ſubiraſcebar brevitati tuarum literarum: nunc mihi loquax eſſe videor. Te igitur imitabor. Quam multa quam paucis? Te recte valere, operamque dare, ut quotidie melius: Lepidum commode ſentire: tribus exercitibus quidvis nos oportere confidere. Si timidus eſſem, tamen iſta epiſtola mihi omnem metum abſterſiſſes. Sed, ut mones, frenum momordi. Etenim qui, te incluſo, omnem ſpem habuerim in te, quid nunc putas? Cupio jam vigiliam meam, Brute, tibi tradere; ſed ita ut ne deſim conſtantiæ meæ. Quod ſcribis, in Italia te moraturum, dum tibi literæ meæ veniant; ſi per hoſtem licet, non erraris: multa enim Romæ. Sin adventu tuo bellum confici poteſt, nihil ſit antiquius. Pecunia, expeditiſſima quæ erat, tibi decreta eſt. Habes amantiſſimum Servium. Nos non deſumus. Vale. VIII. Idus Junias.

M. T. C. D. Bruto S. P. D.

XXV. EXSPECTANTI mihi tuas quotidie literas, Lupus noſter ſubito denuntiavit, ut ad te ſcriberem, ſi quid vellem. Ego autem, etſi, quid ſcriberem, non habebam, (acta enim ad te mitti ſciebam; inanem autem ſermonem literarum tibi injucundum eſſe audiebam) brevitatem ſecutus ſum, te magiſtro. Scito igitur, in te et in collega ſpem omnem eſſe. De Bruto autem nihil adhuc certi; quem ego, quemadmodum præcipis, privatis literis ad bellum commune vocare non deſino. Qui utinam jam adeſſet: inteſtinum urbis malum, quod eſt non mediocre, minus timeremus. Sed quid ago? non imitor λακωνισμὸν tuum? altera jam pagella procedit. Vince et vale. XIV Kal. Quint.

D. Brutus Imp. M. T. Ciceroni S. P. D.

XXVI. *MAXIMO meo dolore hoc ſolatio utor, quod intelligunt homines, non ſine cauſa me timuiſſe iſta, quæ acciderunt. Deliberent, utrum trajiciant legiones ex Africa, necne; et ex Sardinia: Brutum arceſſant, necne: et mihi ſtipendium dent, an non decernant. Ad ſenatum literas miſi. Crede mihi, niſi iſta omnia ita fiunt quemadmodum ſcribo, magnum nos omnes adituros periculum. Rogo te, videte quibus hominibus negotium detis, qui ad me legiones adducant. Et fide opus eſt et celeritate. III Non. Jun. ex caſtris.*

M. Cicero Matio S.

XXVII. NONDUM ſatis conſtitui, moleſtiæne plus, an voluptatis, attulerit mihi Trebatius noſter, homo cum plenus officii, tum utriuſque noſtrum amantiſſimus. Nam cum in Tuſculanum veſperi veniſſem, poſtridie ille ad me, nondum ſatis firmo corpore cum eſſet, mane venit. Quem cum objurgarem; quod parum valetudini parceret; tum ille, nihil ſibi longius fuiſſe, quam ut me videret. Num quidnam, inquam, novi? Detulit ad me querelam tuam: de qua prius, quam reſpondeo, pauca præponam. Quantum memoria repetere præterita poſſum, nemo eſt mihi te amicus antiquior: ſed vetuſtas habet aliquid commune cum multis, amor non habet. Dilexi te, quo die cognovi, meque a te diligi judicavi. Tuus deinde diſceſſus, iſque diuturnus, ambitio noſtra et vitæ diſſimilitudo, non eſt paſſa voluntates noſtras conſuetudine conglutinari. Tuum tamen erga me animum agnovi multis annis ante bellum civile, cum Cæſar eſſet in Gallia. Quod enim vehementer mihi utile eſſe putabas, nec inutile ipſi Cæſari, perfeciſti, ut ille me diligeret, coleret, haberet in ſuis. Multa prætereo, quæ temporibus illis inter nos familiariſſime dicta, ſcripta, communicata, ſunt: graviora enim ſunt conſecuta. Et initio belli civilis cum Brunduſium verſus ires ad Cæſarem, veniſti ad me in Formianum. Primum, hoc ipſum quanti, præſertim temporibus illis? Deinde, oblitum me putas conſilii, ſermonis, humanitatis tuæ? quibus rebus intereſſe memini Trebatium. Nec vero ſum oblitus literarum tuarum, quas ad me miſiſti, cum Cæſari obviam veniſſes in agro, ut arbitror, Trebulano. Secutum illud tempus eſt, cum me ad Pompeium proficiſci ſive pudor meus coegit, ſive officium, ſive fortuna. Quod officium tuum, quod ſtudium, vel in abſentem me, vel in præſentes meos, defuit? quem porro omnes mei et

mihi et ſibi te amiciorem judicaverunt? Veni Brunduſium: oblitumne me putas, qua celeritate, ut primum audieris, ad me Tarento advolaris? quæ tua fuerit aſſeſſio, oratio, confirmatio animi mei fracti communium miſeriarum metu? Tandem aliquando Romæ eſſe cœpimus: quid defuit noſtræ familiaritati in maximis rebus? Quonam modo me gererem adverſus Cæſarem, uſus tuo conſilio ſum. In reliquis officiis, cui tu tribuiſti, excepto Cæſare, præter me, ut domum ventitares, horaſque multas ſæpe ſuaviſſimo ſermone conſumeres? tum cum etiam, ſi meminiſti, ut hæc φιλοσοφήματα ſcriberem, tu me impuliſti. Poſt Cæſaris reditum, quid tibi majori curæ fuit, quam ut eſſem ego illi quam familiariſſimus? quod effeceras. Quorſum igitur hæc oratio longior, quam putaram? quia ſum admiratus, te, qui hæc noſſe deberes, quidquam a me commiſſum, quod eſſet alienum noſtra amicitia, credidiſſe. Nam præter hæc, quæ commemoravi, quæ teſtata ſunt et illuſtria, habeo multo occultiora, quæ vix verbis exequi poſſum. Omnia me tua delectant: ſed maxime maxima cum fides in amicitia, conſilium, gravitas, conſtantia; tum lepos, humanitas, literæ. Quapropter redeo nunc ad querelam. Ego, te ſuffragium tuliſſe in illa lege, primum non credidi: deinde ſi credidiſſem, nunquam id ſine aliqua juſta cauſa exiſtimarem te feciſſe. Dignitas tua facit, ut animadvertatur quidquid facias: malevolentia autem hominum, ut nonnulla durius, quam a te facta ſint, proferantur. Ea tu ſi non audis, quid dicam, neſcio. Equidem, ſi quando audio, tam defendo, quam me ſcio a te contra iniquos meos ſolere defendi. Defenſio autem eſt duplex. Alia ſunt, quæ liquido negare ſoleam, ut de iſto ipſo ſuffragio; alia, quæ defendam a te pie fieri et humane, ut de curatione ludorum. Sed te, hominem doctiſſimum, non fugit, ſi Cæſar rex fuerit, quod mihi quidem videtur, in utramque partem de tuo officio diſputari poſſe: vel in eam, qua ego uti ſoleo, Laudandam eſſe fidem et humanitatem tuam, qui amicum etiam mortuum diligas; vel in eam, qua nonnulli utuntur, Libertatem patriæ, vitæ amici

anteponendam. Ex his ſermonibus utinam eſſent delatæ ad te diſputationes meæ. Illa vero duo, quæ maxima ſunt laudum tuarum, quis aut libentius, quam ego, commemorat, aut ſæpius? te et non ſuſcipiendi belli civilis graviſſimum auctorem fuiſſe, et moderandæ victoriæ; in quo qui mihi non aſſentiretur, inveni neminem. Quare habeo gratiam Trebatio, familiari noſtro, qui mihi dedit cauſam harum literarum; quibus niſi credideris, me omnis officii et humanitatis expertem judicaris: quo nec mihi gravius quidquam poteſt eſſe, nec te alienius.

Matius Ciceroni S.

XXVIII. *MAGNAM voluptatem ex tuis literis cepi, quod, quam ſperaram atque optaram, habere te de me opinionem cognovi. De qua etſi non dubitabam, tamen, quia maximi æſtimabam, ut incorrupta maneret, laborabam. Conſcius autem mihi eram nihil a me commiſſum eſſe, quod boni cujuſquam offenderet animum. Eo minus credebam, plurimis atque optimis artibus ornato tibi temere quidquam perſuaderi potuiſſe, præſertim in quem mea propenſa et perpetua fuiſſet atque eſſet benevolentia. Quod cum, ut volui, ſcio eſſe; reſpondebo criminibus, quibus tu pro me, ut par erat, tua ſingulari bonitate et amicitia noſtra, ſæpe reſtitiſti. Nota enim mihi ſunt, quæ in me poſt Cæſaris mortem contulerint. Vitio mihi dant, quod mortem hominis neceſſarii graviter fero, atque eum, quem dilexi, periiſſe indignor. Aiunt enim, Patriam amicitiæ præponendam eſſe; perinde ac ſi jam vicerint, obitum ejus reipublicæ fuiſſe utilem. Sed non agam aſtute. Fateor me ad iſtum gradum ſapientiæ non perveniſſe. Neque enim Cæſarem in diſſenſione civili ſum ſecutus; ſed amicum, re quanquam offendebar, tamen non deſerui: neque bellum unquam civile, aut etiam cauſam diſſenſionis, probavi; quam etiam naſcentem extingui ſumme ſtudui. Itaque in victoria hominis neceſſarii, neque honoris neque pecuniæ dulcedine ſum captus; quibus præmiis*

reliqui, minus apud eum quam ego cum poſſent, immoderate ſunt abuſi. Atque etiam res familiaris mea, lege Cæſaris diminuta eſt; cujus beneficio plerique, qui Cæſaris morte lætantur, remanſerunt in civitate. Civibus victis ut parceretur, æque ac pro mea ſalute laboravi. Poſſum igitur, qui omnes voluerim incolumes, eum, a quo id impetratum eſt, periſſe non indignari, cum præſertim iidem homines illi et invidiæ et exitio fuerint? Plecteris ergo, inquiunt, cum factum noſtrum improbare audes. O ſuperbiam inauditam! alios in facinore gloriari, aliis ne dolere quidem impunite licere! At hæc etiam ſervis ſemper libera fuerunt, timerent, gauderent, dolerent, ſuo potius, quam alterius arbitrio: quæ nunc, ut quidem iſti dictitant, libertatis auctores, metu nobis extorquere conantur. Sed nihil agunt. Nullius unquam periculi terroribus ab officio, aut ab humanitate, deſciſcam: nunquam enim honeſtam mortem fugiendam, ſæpe etiam oppetendam, putavi. Sed quid mihi ſuccenſent, ſi id opto, ut pœniteat eos ſui facti? Cupio enim Cæſaris mortem omnibus eſſe acerbam. At debeo pro civili parte rempublicam velle ſalvam. Id quidem me cupere, niſi et ante acta vita et reliqua mea ſpes, tacente me, probat, dicendo vincere non poſtulo. Quare majorem in modum te rogo, ut rem potiorem oratione ducas; mihique, ſi ſentis expedire recte fieri, credas nullam communionem cum improbis eſſe poſſe. An quod adoleſcens præſtiti, cum etiam errare cum excuſatione poſſem, id nunc, ætate præcipitata, commutem, ac me ipſe retexam? Non faciam; neque, quod diſpliceat, committam, præterquam quod hominis mihi conjunctiſſimi, ac viri ampliſſimi, doleo gravem caſum. Quod ſi aliter eſſem animatus, nunquam, quod facerem, negarem; ne et in peccando improbus, et in diſſimulando timidus ac vanus, exiſtimarer. At ludos, quos Cæſaris victoriæ Cæſar adoleſcens fecit, curavi. At id ad privatum officium, non ad ſtatum reipublicæ, pertinet. Quod tamen munus et hominis amiciſſimi memoriæ, ac honoribus præſtare etiam mortui debui; et optimæ ſpei adoleſcenti, ac digniſſimo Cæſare, petenti negare non potui. Veni etiam conſulis Antonii domum ſæpe, ſalutandi cauſa: ad quem, qui me parum patriæ amantem eſſe exiſtimant, rogandi quidem aliquid, aut auferendi cauſa, frequentes

ventitare reperies. Sed quæ hæc eſt arrogantia, quod Cæſar nunquam interpellavit, quin, quibus vellem, atque etiam quos ipſe non diligebat, tamen iis uterer, eos, qui mihi amicum eripuerunt, carpendo me efficere conari, ne quos velim diligam? Sed non vereor, ne aut meæ vitæ modeſtia parum valitura ſit in poſterum contra falſos rumores; aut ne etiam ii qui me non amant, propter meam in Cæſarem conſtantiam, non malint mei, quam ſui, ſimiles amicos habere. Mihi quidem ſi optata contingent, quod reliquum eſt vitæ, in otio Rhodi degam: ſin caſus aliquis interpellarit, ita ero Romæ, ut recte fieri ſemper cupiam. Trebatio noſtro magnas ago gratias, quod tuum erga me animum ſimplicem atque amicum aperuit; et quod eum, quem ſemper lubenter dilexi, quo magis jure colere atque obſervare deberem, fecit. Bene vale, et me dilige.

Cicero Oppio S.

XXIX. DUBITANTI mihi (quod ſcit Atticus noſter) de hoc toto conſilio profectionis, quod in utramque partem in mentem multa veniebant, magnum pondus acceſſit ad tollendam dubitationem judicium et conſilium tuum. Nam et ſcripſiſti aperte, quid tibi videretur, et Atticus ad me ſermonem tuum pertulit. Semper judicavi in te et in capiendo conſilio prudentiam ſummam eſſe, et in dando fidem; maximeque ſum expertus, cum initio civilis belli per literas te conſuluiſſem, quid mihi faciendum eſſe cenſeres, eundumne ad Pompeium, an manendum in Italia. Suaſiſti, ut conſulerem dignitati meæ: ex quo, quid ſentires, intellexi; et ſum admiratus fidem tuam, et in conſilio dando religionem; quod, cum aliud malle amiciſſimum tuum putares, antiquius tibi officium meum, quam illius voluntas, fuit. Equidem et ante hoc tempus te dilexi, et ſemper me a te diligi ſenſi; et cum abeſſem atque in magnis periculis eſſem, et me abſentem et meos præſentes a te cultos et defenſos eſſe memini. Et poſt

Pp 2

meum reditum, quam familiariter mecum vixeris, quæque ego de te et ſenſerim et prædicarim, omnes, qui ſolent hæc animadvertere, teſtes habemus. Graviſſimum vero judicium de mea fide et de conſtantia feciſti, cum poſt mortem Cæſaris totum te ad amicitiam meam contuliſti. Quod tuum judicium niſi mea ſumma benevolentia erga te omnibuſque meritis comprobaro, ipſe me hominem non putabo. Tu, mi Oppi, conſervabis amorem tuum (etſi more magis hoc quidem ſcribo, quam quo te admonendum putem) meaque omnia tuebere; quæ tibi ne ignota eſſent, Attico mandavi: a me autem, cum paulum otii nacti erimus, uberiores literas expectato. Da operam ut valeas. Hoc mihi gratius facere nihil potes.

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER XII.

M. T. C. C. Cassio S. P. D.

I. FINEM nullum facio, mihi crede, Caſſi, de te et de Bruto noſtro, id eſt, de tota republica, cogitandi, cujus omnis ſpes in vobis eſt, et in D. Bruto. Quam quidem jam habeo ipſe meliorem, republica a Dolabella meo præclariſſime geſta. Manabat enim illud malum urbanum, et ita corroborabatur quotidie, ut ego quidem et urbi et otio diffiderem urbano. Sed ita compreſſa eſt, ut mihi videamur omne jam ad tempus ab illo duntaxat ſordidiſſimo periculo tuti futuri. Reliqua magna ſunt ac multa; ſed poſita omnia in vobis. Quanquam primum quidque explicemus. Nam, ut adhuc quidem actum eſt, non regno, ſed rege, liberati videmur: interfecto enim rege, regios omnes nutus tuemur. Neque vero id ſolum, ſed etiam, quæ ipſe ille, ſi viveret, non faceret, ea nos, quaſi cogitata ab illo, probamus. Nec ejus quidem rei finem video. Tabulæ figuntur, immunitates dantur, pecuniæ maximæ deſcribuntur, exules reducuntur, ſenatus-conſulta falſa referuntur; ut tantummodo odium illud hominis impuri, et ſervitutis dolor depulſus eſſe videatur; reſpublica jaceat in his perturbationibus, in quas eam ille conjecit. Hæc omnia vobis ſunt expedienda: nec hoc cogitandum, ſatis jam habere rempubli-

cam a vobis. Habet illa quidem tantum, quantum nunquam mihi in mentem venit optare; ſed contenta non eſt, et, pro magnitudine et animi et beneficii veſtri, a vobis magna deſiderat. Adhuc ulta ſuas injurias eſt per vos interitu tyranni; nihil amplius. Ornamenta vero ſua quæ recuperavit? an quod ei mortuo paret, quem vivum ferre non poterat? cujus æra refigere debebamus, ejus etiam chirographa defendimus? At enim ita decrevimus. Fecimus id quidem, temporibus cedentes, quæ valent in republica plurimum: ſed immoderate quidam et ingrate noſtra facilitate abutuntur. Verum hæc propediem, et multa alia coram. Interim velim ſic tibi perſuadeas, mihi cum reipublicæ, quam ſemper habui cariſſimam, tum amoris noſtri cauſa, maximæ curæ eſſe tuam dignitatem. Da operam ut valeas.

M. T. C. C. Cassio S. P. D.

II. VEHEMENTER lætor, tibi probari ſententiam et orationem meam; qua ſi ſæpius uti liceret, nihil eſſet negotii, libertatem et rempublicam recuperare. Sed homo amens et perditus, multoque nequior, quam ille ipſe, quem tu nequiſſimum occiſum eſſe dixiſti, cædis initium quærit; nullamque aliam ob cauſam me auctorem fuiſſe Cæſaris interficiendi criminatur, niſi ut in me veterani incitentur. Quod ego periculum non extimeſco, modo veſtri facti gloriam cum mea laude communicet. Ita nec Piſoni, qui in eum primus invectus eſt, nullo aſſentiente, nec mihi, qui idem triceſimo poſt die feci, nec P. Servilio, qui me eſt conſecutus, tuto in ſenatum venire licet. Cædem enim gladiator quærit, ejuſque initium a. d. XIII Kal. Oct. a me ſe facturum putavit; ad quam paratus venerat, cum in villa Metelli complures dies commentatus eſſet. Quæ autem in luſtris et in vino commentatio potuit eſſe? Itaque omnibus eſt viſus, ut ad te antea

ſcripſi, vomere ſuo more, non dicere. Quare quod ſcribis, te confidere auctoritate et eloquentia noſtra aliquid profici poſſe, nonnihil, ut in tantis malis, eſt profectum: intelligit enim populus Romanus, tres eſſe Conſulares, qui, quia, quæ de republica bene ſenſerint, libere locuti ſunt, tuto in ſenatum venire non poſſint. Nec eſt præterea, quod quidquam expectes. Tuus enim neceſſarius affinitate nova delectatur. Itaque jam non eſt ſtudioſus ludorum, infinitoque fratris tui plauſu dirumpitur. Alter item affinis novis commentariis Cæſaris delinitus eſt. Sed hæc tolerabilia; illud non ferendum, quod eſt, qui veſtro anno filium ſuum conſulem futurum putet, ob eamque cauſam ſe huic latroni deſervire præ ſe ferat. Nam L. Cotta familiaris meus, fatali quadam deſperatione, ut ait, minus in ſenatum venit. L. Cæſar, optimus et fortiſſimus civis, valetudine impeditur. Ser. Sulpicius, et ſumma auctoritate et optime ſentiens, non adeſt. Reliquos, exceptis deſignatis, ignoſce mihi, ſi non numero conſulares. Habes auctores conſilii publici. Qui numerus, etiam bonis rebus, exiguus eſſet; quid cenſes perditis? Quare ſpes eſt omnis in vobis. Qui ſi idcirco abeſtis, ut ſitis in tuto; ne in vobis quidem: ſin aliquid dignum veſtra gloria cogitatis, velim ſalvis nobis: ſin id minus, res tamen publica per vos brevi tempore jus ſuum recuperabit. Ego tuis neque deſum, neque deero: qui ſi ne ad me referent, mea tibi tamen benevolentia fideſque præſtabitur.

M. T. C. C. Cassio S. P. D.

III. AUGET tuus amicus furorem in dies. Primum in ſtatua, quam poſuit in Roſtris, inſcripſit PARENTI OPTIME MERITO; ut non modo ſicarii, ſed jam etiam parricidæ, judicemini. Quid dico, judicemini? judicemur potius: veſtri enim pulcherrimi facti ille furioſus me principem dicit fuiſſe. Utinam quidem fuiſſem! moleſtus nobis non eſſet.

Sed hoc veſtrum fuit: quod cum præteriit, utinam haberem quid vobis darem conſilii. Sed ne mihi quidem ipſi, reperio, quid faciendum ſit. Quid enim eſt, quod contra vim ſine vi fieri poſſit? Conſilium omne autem hoc eſt illorum, ut mortem Cæſaris perſequantur. Itaque a. d. ſext. Non. Octob. productus in concionem a Canutio, turpiſſime ille quidem diſceſſit; ſed tamen ea dixit de conſervatoribus patriæ, quæ dici deberent de proditoribus. De me quidem non dubitantur, quin omnia de meo conſilio et vos feciſſetis, et Canutius faceret. Cætera cujuſmodi ſint, ex hoc judica, quod legato tuo viaticum eripuerunt. Quid eos interpretari putas, cum hoc faciunt? Ad hoſtem ſcilicet portari. O rem miſeram! dominum ferre non potuimus, conſervo ſervimus. Et tamen, me quidem favente magis, quam ſperante, etiam nunc reſidet ſpes in virtute tua. Sed ubi ſunt copiæ? De reliquo, malo te ipſum loqui tecum, quam noſtra dicta cognoſcere. Vale.

M. T. C. C. Cassio S. P. D.

IV. VELLEM Idibus Martiis me ad cœnam invitaſſes: reliquiarum nihil fuiſſet. Nunc me reliquiæ veſtræ exercent, et quidem præter cæteros me. Quanquam egregios conſules habemus, ſed turpiſſimos conſulares; ſenatum fortem, ſed infimo quemque honore fortiſſimum. Populo vero nihil fortius, nihil melius, Italiaque univerſa. Nihil autem fœdius Philippo et Piſone legatis, nihil flagitioſius: qui cum eſſent miſſi, ut Antonio ex ſenatus ſententia certas res nuntiarent; cum ille earum rerum nulli paruiſſet, ultro ab illo ad nos intolerabilia poſtulata retulerunt. Itaque ad nos concurritur; factique jam in re ſalutari populares ſumus. Sed tu quid ageres, quid acturus, ubi denique eſſes, neſciebam. Fama nuntiabat te iſſe in Syriam: auctor erat nemo. De Bruto, quo propius eſt, eo firmiora videntur eſſe quæ nuntiantur.

Dolabella valde vituperabatur ab hominibus non inſulſis, quod tibi tam cito ſuccederet, cum tu vix dum triginta dies in Syria fuiſſes. Itaque conſtabat, eum recipi in Syriam non oportere. Summa laus et tua et Bruti eſt, quod exercitum præter ſpem exiſtimamini comparaſſe. Scriberem plura, ſi rem cauſamque noſſem: nunc quæ ſcribo, ſcribo ex opinione hominum atque fama. Tuas literas avide expecto. Vale.

M. T. C. C. Cassio S. P. D.

V. HYEMEM credo adhuc prohibuiſſe, quo minus de te certum haberemus, quid ageres, maximeque ubi eſſes. Loquebantur omnes tamen, credo, quod volebant, in Syria te eſſe, habere copias. Id autem eo facilius credebatur, quia ſimile vero videbatur. Brutus quidem noſter egregiam laudem eſt conſecutus. Res enim tantas geſſit, tamque inopinatas, ut eæ cum per ſe gratæ eſſent, tum ornatiores propter celeritatem. Quod ſi tu ea tenes, quæ putamus, magnis ſubſidiis fulta reſpublica eſt. A prima enim ora Græciæ uſque ad Ægyptum, optimorum civium imperiis muniti erimus et copiis. Quanquam, niſi me fallebat, res ſe ſic habebat, ut totius belli omne diſcrimen in D. Bruto poſitum videretur; qui ſi, ut ſperabamus, erupiſſet Mutina, nihil belli reliqui fore videbatur. Parvis omnino jam copiis obſidebatur, quod magno præſidio Bononiam tenebat Antonius. Erat autem Claternæ noſter Hirtius, ad Forum Cornelium Cæſar, uterque cum firmo exercitu; magnaſque Romæ Panſa copias ex delectu Italiæ comparat. Hyems adhuc rem geri prohibuerat. Hirtius nihil niſi conſiderate, ut mihi crebris literis ſignificat, acturus videbatur. Præter Bononiam, Regium Lepidi, Parmam, totam Galliam tenebamus ſtudioſiſſimam reipublicæ. Tuos etiam clientes Tranſpadanos mirifice conjunctos cum cauſa habebamus. Erat firmiſſimus ſenatus, exceptis conſularibus; ex quibus unus

L. Cæſar firmus eſt et rectus. Ser. Sulpicii morte magnum præſidium amiſimus. Reliqui partim inertes, partim improbi: nonnulli invident eorum laudi, quos in republica probari vident. Populi vero Romani totiuſque Italiæ mira conſenſio eſt. Hæc erant fere, quæ tibi nota eſſe vellem. Nunc autem opto, ut ab iſtis Orientis partibus virtutis tuæ lumen eluceat. Vale.

M. T. C. C. Cassio S. P. D.

VI. QUI ſtatus rerum fuerit tum cum has literas dedi, ſcire poteris ex C. Tidio Strabone, viro bono et optime de republica ſentiente: nam quid dicam, cupidiſſimo tui, qui, domo et fortunis relictis, ad te potiſſimum profectus ſit? Itaque eum tibi ne commendo quidem: adventus ipſius ad te ſatis eum commendabit. Tu velim ſic exiſtimes, tibique perſuadeas, omne perfugium bonorum in te et Bruto eſſe poſitum, ſi, quod nolim, adverſi quid evenerit. Res, cum hæc ſcribebam, erat in extremum adducta diſcrimen: Brutus enim Mutinæ vix jam ſuſtinebat. Qui ſi conſervatus erit, vicimus: ſin (quod dii omen avertant) omnis omnium curſus ad vos. Proinde fac animum tantum habeas, tantumque apparatum, quanto opus eſt ad univerſam rempublicam recuperandam. Vale.

M. T. C. C. Cassio S. P. D.

VII. QUANTO ſtudio dignitatem tuam et in ſenatu et ad populum defenderim, ex tuis te malo, quam ex me, cognoſcere. Quæ mea ſententia in ſenatu facile valuiſſet, niſi Panſa vehementer obſtitiſſet. Ea ſententia dicta, productus ſum in concionem a tribuno plebis M. Servilio. Dixi de te quæ potui, tanta contentione, quantum forum eſt; tanto clamore

conſenſuque populi, ut nihil unquam ſimile viderim. Id velim mihi ignoſcas, quod invita ſocru tua fecerim. Mulier timida verebatur, ne Panſæ animus offenderetur. In concione quidem Panſa dixit, matrem quoque tuam et fratrem illam a me ſententiam noluiſſe dici. Sed me hæc non movebant: alia malebam. Favebam et reipublicæ, cui ſemper favi, et dignitati ac gloriæ tuæ. Quod autem et in ſenatu pluribus verbis diſſerui, et dixi in concione, in eo velim fidem meam liberes. Promiſi enim, et prope confirmavi, te non expectaſſe, nec expectaturum decreta noſtra; ſed te ipſum tuo more rempublicam defenſurum: et quanquam nihil dum audieramus, nec ubi eſſes, nec quas copias haberes; tamen ſic ſtatuebam, omnes, quæ in iſtis partibus eſſent opes copiæque, tuas eſſe; per teque Aſiam provinciam confidebam jam reipublicæ recuperatam. Tu fac in augenda gloria te ipſum vincas. Vale.

M. T. C. C. Cassio S. P. D.

VIII. SCELUS affinis tui, Lepidi, ſummamque levitatem et inconſtantiam ex actis, quæ ad te mitti certo ſcio, cognoſſe te arbitror. Itaque nos, confecto bello, ut arbitrabamur, renovatum bellum gerimus, ſpemque omnem in D. Bruto et Planco habemus: ſi verum quæris, in te et in meo Bruto, non ſolum ad præſens perfugium, ſi (quod nolim) adverſi quid acciderit, ſed etiam ad confirmationem perpetuæ libertatis. Nos hic de Dolabella audiebamus, quæ vellemus; ſed certos auctores non habebamus. Te quidem magnum hominem, et præſenti judicio, et reliqui temporis expectatione, ſcito eſſe. Hoc tibi propoſito, fac ut ad ſumma contendas. Nihil eſt tantum, quod non populus Romanus a te perfici atque obtineri poſſe judicet. Vale.

M. T. C. C. Cassio S. P. D.

IX. BREVITAS tuarum literarum me quoque breviorem in ſcribendo facit; et, vere ut dicam, non ſatis occurrit quid ſcribam: noſtras enim res in actis perferri ad te certo ſcio; tuas autem ignoramus. Tanquam enim clauſa ſit Aſia, ſic nihil perfertur ad nos, præter rumores de oppreſſo Dolabella, ſatis illos quidem conſtantes, ſed adhuc ſine auctore. Nos, confectum bellum cum putaremus, repente a Lepido tuo in ſummam ſollicitudinem adducti ſumus. Itaque perſuade tibi, maximam reipublicæ ſpem in te et in copiis eſſe tuis. Firmos omnino exercitus habemus; ſed tamen, ut omnia (ut ſpero) proſpere procedant, multum intereſt te venire. Exigua enim ſpes eſt reipublicæ, nam nullam non libet dicere; ſed quæcunque eſt, ea deſpondetur anno conſulatus tui. Vale.

M. T. C. C. Cassio S. P. D.

X. LEPIDUS, tuus affinis, meus familiaris, pridie Kal. Quintiles ſententiis omnibus hoſtis a ſenatu judicatus eſt, cæterique, qui una cum illo a republica defecerunt; quibus tamen ad ſanitatem redeundi ante Kal. Septemb. poteſtas facta eſt. Fortis ſane ſenatus, ſed maxime ſpe ſubſidii tui. Bellum quidem, cum hæc ſcribebam, ſane magnum erat, ſcelere et levitate Lepidi. Nos de Dolabella quotidie, quæ volumus, audimus; ſed adhuc ſine capite, ſine auctore, rumore nuntio. Quod cum ita eſſet, tamen literis tuis, quas Nonis Maii ex caſtris datas acceperamus, ita perſuaſum erat civitati, ut illum jam oppreſſum omnes arbitrarentur, te autem in Italiam venire cum exercitu; ut, ſi hæc ex ſententia confecta

eſſent, conſilio atque auctoritate tua, ſin quid forte titubatum, ut ſit in bello, exercitu tuo, niteremur. Quem quidem ego exercitum, quibuſcunque potuero rebus, ornabo; cujus rei tum tempus erit, cum, quid opis reipublicæ laturus is exercitus ſit, aut quid jam tulerit, notum eſſe cœperit. Nam adhuc tantum conatus audiuntur, optimi illi quidem et præclariſſimi, ſed geſta res expectatur; quam quidem aut jam eſſe aliquam, aut appropinquare, confido. Tua virtute et magnitudine animi nihil eſt nobilius. Itaque optamus, ut quam primum te in Italia videamus: rempublicam nos habere arbitrabimur, ſi vos habebimus. Præclare viceramus, niſi ſpoliatum, inermem, fugientem, Lepidus recepiſſet Antonium. Itaque nunquam tanto odio civitati Antonius fuit, quanto eſt Lepidus: ille enim ex turbulenta republica, hic ex pace et victoria, bellum excitavit. Huic oppoſitos conſules deſignatos habemus; in quibus eſt magna illa quidem ſpes, ſed anceps cura propter incertos exitus prœliorum. Perſuade tibi igitur, in te et in Bruto tuo eſſe omnia; vos expectari; Brutum quidem jam jamque. Quod ſi, ut ſpero, victis hoſtibus noſtris veneritis; tamen auctoritate veſtra reſpublica exſurget, et in aliquo ſtatu tolerabili conſiſtet. Sunt enim permulta, quibus erit medendum, etiam ſi reſpublica ſatis eſſe videbitur ſceleribus hoſtium liberata. Vale.

C. Cassius Procos. M. T. C. S. P. D.

XI. *SI vales, bene eſt: ego quidem valeo. In Syriam me profectum eſſe ſcito ad L. Murcum et Q. Criſpum, imperatores. Viri fortes optimique cives, poſtea quam audierunt, quæ Romæ gererentur, exercitus mihi tradiderunt: ipſique mecum una fortiſſimo animo rempublicam adminiſtrant. Item legionem, quam Q. Cæcilius Baſſus habuit, ad me veniſſe ſcito: quatuorque legiones, quas A. Allienus ex Ægypto eduxit, traditas ab eo mihi eſſe ſcito. Nunc te*

cohortatione non puto indigere, ut nos abſentes remque publicam, quantum eſt in te, defendas. Scire te volo, firma præſidia vobis ſenatuique non deeſſe, ut optima ſpe et maximo animo rempublicam defendas. Reliqua tecum aget L. Carteius, familiaris meus. Vale. Data Nonis Martiis, ex caſtris Taricheis.

CASSIUS PROCOS. M. CICERONI SUO S. D.

XII. *SI vales, bene eſt: ego quidem valeo. Legi tuas literas, in quibus mirificum tuum erga me amorem recognovi. Videbaris enim non ſolum favere nobis, id quod et noſtri et reipublicæ cauſa ſemper feciſti; ſed etiam gravem curam ſuſcepiſſe, vehementerque eſſe de nobis ſollicitus. Itaque, quod te primum exiſtimare putabam, nos oppreſſa republica quieſcere non poſſe; deinde, cum ſuſpicarere nos moliri, quod te ſollicitum eſſe et de ſalute noſtra, et de rerum eventu, putabam, ſimul ac legiones accepi, quas A. Allienus eduxerat ex Ægypto, ſcripſi ad te, tabellarioſque complures Romam miſi. Scripſi etiam ad ſenatum literas, quas reddi vetui prius, quam tibi recitatæ eſſent; ſi forte mei obtemperare mihi voluerint. Quod ſi literæ perlatæ non ſunt, non dubito quin Dolabella, qui, nefarie Trebonio occiſo, Aſiam occupavit, tabellarios meos deprehenderit, literaſque interceperit. Exercitus omnes, qui in Syria fuere, teneo. Habeo paululum moræ, dum promiſſa militibus perſolvo. Nunc jam ſum expeditus. A te peto, ut dignitatem meam commendatam tibi habeas, ſi me intelligis, nullum neque periculum neque laborem patriæ denegaſſe: ſi contra importuniſſimos latrones arma cepi te hortante et auctore: ſi non ſolum exercitus ad rempublicam libertatemque defendendam comparavi, ſed etiam crudeliſſimis tyrannis eripui: quos ſi occupaſſet Dolabella, non ſolum adventu, ſed etiam opinione et expectatione, exercitus ſui Antonium confirmaſſet. Quas ob res milites tuere, ſi eos mirifice de republica meritos eſſe animadvertis; et effice, ne quem pœniteat, rempublicam, quam ſpem prædæ et rapinarum, ſequi maluiſſe. Item Murci et Criſpi imperatorum dignitatem, quantum eſt in*

te, tuere. Nam Baſſus miſere noluit mihi legionem tradere. Quod niſi milites invito eo legatos ad me miſiſſent, clauſam Apameam tenuiſſet, quoad vi eſſet expugnata. Hæc a te peto, non ſolum reipublicæ, quæ tibi ſemper fuit cariſſima, ſed etiam amicitiæ noſtræ, nomine, quam confido apud te plurimum poſſe. Crede mihi, hunc exercitum, quem habeo, ſenatus atque optimi cujuſque eſſe, maximeque tuum: de cujus voluntate aſſidue audiendo, mirifice te diligit, carumque habet. Qui ſi intellexerit, commoda ſua curæ tibi eſſe, debere etiam ſe tibi omnia putabit. Literis ſcriptis, audii Dolabellam in Ciliciam veniſſe cum ſuis copiis. Proficiſcar in Ciliciam. Quid egerim, celeriter ut ſcias, dabo operam. Ac velim, ut meremur de republica, ſic felices ſimus. Fac valeas, meque ames. Nonis Maii, ex caſtris.

Cassius Q. M. Ciceroni S. D.

XIII. *SI vales, bene eſt: ego quoque valeo. Cum reipublicæ vel ſalute, vel victoria, gaudemus; tum inſtauratione tuarum laudum, quod maximus conſularis maximum conſulem te ipſe viciſti, et lætamur, et mirari ſatis non poſſumus. Fatale neſcio quid tuæ virtuti datum; idque ſæpe jam experti ſumus. Eſt enim tua toga omnium armis felicior; quæ nunc quoque nobis pene victam rempublicam ex manibus hoſtium eripuit ac reddidit. Nunc ergo vivemus liberi: nunc te, omnium maxime civis et mihi cariſſime, id quod maxime reipublicæ tenebris comperiſti, nunc te habebimus teſtem noſtri et in te et in conjunctiſſimam tibi rempublicam amoris: et, quæ ſæpe pollicitus es, te et taciturum, dum ſerviremus, et dicturum de me tum, cum mihi profutura eſſent, nunc illa non ego quidem dici tantopere deſiderabo, quam ſentiri a te ipſo. Neque enim omnium judicio malim me a te commendari, quam ipſe tuo judicio digne ac mereor commendatus eſſe: ut hæc noviſſima noſtra facta, non ſubita, nec inconvenientia, ſed ſimilia illis cogitationibus, quarum tu teſtis es, fuiſſe judices, meque ad optimam ſpem patriæ non minimum tibi ipſi*

producendum putes. Sunt tibi, M. Tulli, liberi propinquique, digni quidem te, et merito tibi cariſſimi: eſſe etiam debent in republica proxime hos cari, qui ſtudiorum tuorum ſunt æmuli, quorum eſſe cupio tibi copiam. Sed tamen non maxima me turba puto excludi, quo minus tibi vacet me excipere, et ad omnia, quæ velis et probes, producere. Animum tibi noſtrum fortaſſe probavimus: ingenium diutina ſervitus certe, qualecunque eſt, minus tamen, quam erat, paſſa eſt videri. Nos ex ora maritima Aſiæ provinciæ, et ex inſulis, quas potuimus naves deduximus. Delectum remigum, magna contumacia civitatum, tamen ſatis celeriter, habuimus. Secuti ſumus claſſem Dolabellæ, cui Lucilius præerat; qui ſpem ſæpe tranſitionis præbendo, neque unquam non decedendo, noviſſime Corycum ſe contulit, et clauſo portu ſe tenere cœpit. Nos, illa relicta, quod et in caſtra pervenire ſatius eſſe putabamus, et ſequebatur claſſis altera, quam anno priore in Bithynia Tullius Cimber compararat, cui Turulius quæſtor præerat, Cyprum petivimus. Ibi, quæ cognovimus, ſcribere ad vos quam celerrime voluimus. Dolabellam ut Tarſenſes, peſſimi ſocii, ita Laodiceni, multo amentiores, ultro arceſſierunt; ex quibus utriſque civitatibus, Græcorum militum numero, ſpeciem exercitus effecit. Caſtra habet ante oppidum Laodiceam poſita; et partem muri demolitus eſt, et caſtra oppido conjunxit. Caſſius noſter cum decem legionibus, et cohortibus viginti auxiliariis, et quatuor millium equitatu, a millibus paſſuum viginti, caſtra habet poſita Πάλτῳ, *et exiſtimat ſe ſine prælio poſſe vincere. Nam jam ternis tetradrachmis triticum apud Dolabellam eſt. Niſi quid navibus Laodicenorum ſupportarit, cito fame pereat, neceſſe eſt. Ne ſupportare poſſit, et Caſſii claſſis bene magna, cui præeſt Sextilius Rufus, et tres, quas nos adduximus, ego, Turulius, Patiſcus, facile præſtabunt. Volo igitur vos bene ſperare, et rempublicam ut vos iſtic expediiſtis, ita pro noſtra parte celeriter nobis expediri poſſe confidere. Vale. Data Idibus Jun. Cypro, a Crommyacride.*

Lentulus Ciceroni ſuo S. P. D.

XIV. *Cum Brutum noſtrum conveniſſem, eumque tardius in Aſiam venturum animadverterem, in Aſiam redii, ut reliquias mei laboris colligerem, et pecuniam quam primum Romam mitterem. Interim cognovi in Lycia eſſe claſſem Dolabellæ, ampliuſque centum naves onerarias, in quas exercitus ejus imponi poſſet; idque Dolabellam ea mente comparaſſe, ut, ſi Syriæ ſpes eum fruſtrata eſſet, conſcenderet in naves, et Italiam peteret, ſeque cum Antoniis et reliquis latronibus conjungeret. Cujus rei tanto in timore fui, ut, omnibus rebus relictis, cum paucioribus et minoribus navibus ad illas ire conatus ſim. Quæ res, ſi a Rhodiis non eſſem interpellatus, fortaſſe tota ſublata eſſet, tamen magna ex parte profligata eſt; cum quidem claſſis diſſipata eſt; adventus noſtri timore milites duceſque effugerunt; onerariæ omnes ad unam a nobis ſunt exceptæ. Certe (quod maxime timui) videor etiam conſecutus, ut non poſſit Dolabella in Italiam pervenire, nec, ſociis ſuis firmatis, durius vobis efficere negotium. Rhodii nos et rempublicam quam valde deſperaverint, ex literis, quas publice miſi, cognoſces: et quidem multo parcius ſcripſi: mirari noli: mira eſt eorum amentia. Nec me meæ ullæ privatim injuriæ moverunt unquam: malus animus eorum in noſtram ſalutem, cupiditas partium aliarum, perſeverantia in contemptione optimi cujuſque, ferenda mihi non fuit. Nec tamen omnes perditos eſſe puto: ſed iidem illi, qui tum fugientem patrem meum, qui L. Lentulum, qui Pompeium, qui cæteros viros clariſſimos, non receperunt, iidem, tanquam aliquo fato, et nunc aut magiſtratum gerunt, aut eos, qui ſunt in magiſtratu, in ſua habent poteſtate. Itaque eadem ſuperbia in pravitate utuntur. Quorum improbitatem aliquando retundi, et non pati impunitate augeri, non ſolum utile eſt reipublicæ noſtræ, ſed etiam neceſſarium. De noſtra dignitate velim tibi ut ſemper curæ ſit; et, quocunque tempore occaſionem habueris, et in ſenatu et in cæteris rebus laudi noſtræ ſuffragere. Quoniam*

conſulibus decreta eſt Aſia, et permiſſum eſt iis, ut, dum ipſi venirent, darent negotium, qui Aſiam obtineant; rogo te, petas ab iis, ut hanc dignitatem potiſſimum nobis tribuant, et mihi dent negotium, ut Aſiam obtineam, dum ipſorum alteruter venit. Nam, quod huc properent in magiſtratu venire, aut exercitum mittere, cauſam non habent. Dolabella enim in Syria eſt, et, ut tu divina tua mente proſpexiſti et prædicaſti, dum iſti venient, Caſſius eum opprimet. Excluſus enim ab Antiochia Dolabella, et in oppugnando male acceptus, nulla alia confiſus urbe, Laodiceam, quæ eſt in Syria ad mare, ſe contulit. Ibi ſpero celeriter eum pœnas daturum: nam neque quo refugiat, habet; neque diutius ibi poterit tantum exercitum Caſſii ſuſtinere. Spero etiam confectum eſſe jam et oppreſſum Dolabellam. Quare non puto Panſam et Hirtium in conſulatu properaturos in provincias exire, ſed Romæ acturos conſulatum. Itaque ſi ab his petieris, ut interea nobis procurationem Aſiæ dent, ſpero te poſſe impetrare. Præterea mihi promiſerunt Panſa et Hirtius coram, et abſenti mihi ſcripſerunt, Verrioque noſtro Panſa affirmavit, ſe daturum operam, ne in ſuo conſulatu mihi ſuccedatur. Ego porro non, medius fidius, cupiditate provinciæ produci longius ſpatium mihi volo: nam mihi fuit iſta provincia plena laboris, periculi, detrimenti; quæ ego ne fruſtra ſubierim, neve prius, quam reliquias meæ diligentiæ conſequar, decedere cogar, valde laboro. Nam ſi potuiſſem, quam exegeram pecuniam, univerſam mittere, poſtularem ut mihi ſuccederetur. Nunc, quod Caſſio dedi, quod Trebonii morte amiſimus, quod etiam crudelitate Dolabellæ, aut perfidia eorum, qui mihi fidem reique publicæ non præſtiterunt, id conſequi et reficere volo: quod aliter non poteſt fieri, niſi ſpatium habuero. Id ut per te conſequar, velim, ut ſolet, tibi curæ ſit. Ego me de republica puto eſſe meritum, ut non provinciæ iſtius beneficium expectare debeam, ſed tantum, quantum Caſſius et Bruti, non ſolum illius facti periculique ſocietate, ſed etiam hujus temporis ſtudio et virtute. Primus enim ego leges Antonianas fregi: primus equitatum Dolabellæ ad rempublicam traduxi, Caſſioque tradidi: primus delectus habui pro ſalute omnium contra conjurationem ſceleratiſſimam: ſolus Caſſio et reipublicæ

Syriam, exercituſque, qui ibi erant, conjunxi. Nam niſi ego tantam pecuniam, tantaque præſidia, et tam celeriter, Caſſio dediſſem, ne auſus quidem eſſet ire in Syriam; et nunc non minora pericula reipublicæ a Dolabella inſtarent, quam ab Antonio. Atque hæc omnia is feci, qui ſodalis et familiariſſimus Dolabellæ eram, conjunctiſſimus ſanguine Antoniis; provinciam quoque illorum beneficio habebam: ſed πατρίδα ἐμὴν μᾶλλον φιλῶν, *omnibus meis bellum primus indixi. Hæc etſi adhuc non magnopere mihi tuliſſe fructum animadverto, tamen non deſpero; nec deſatigabor permanere non ſolum in ſtudio libertatis, ſed etiam in labore et periculis. Attamen, ſi etiam aliqua gloria juſta et merita provocabimur, ſenatus et optimi cujuſque officiis, majore cum auctoritate apud cæteros erimus, et eo plus prodeſſe reipublicæ poterimus. Filium tuum, ad Brutum cum veni, videre non potui, ideo quod jam in hiberna cum equitibus erat profectus: ſed, medius fidius, ea eſſe eum opinione, et tua, et ipſius, et in primis mea cauſa, gaudeo. Fratris enim loco mihi eſt, qui ex te natus teque dignus eſt. Vale. D.* IV. *Kal. Jun. Pergæ.*

P. Lentulus P. F. Proquæst. Propr. Coss. Prætt. Tribb. Pl. Sen. P. Q. R. S. P. D.

XV. *SI valetis, liberique veſtri valent, bene eſt: ego valeo. Scelere Dolabellæ oppreſſa Aſia, in proximam provinciam Macedoniam, præſidiaque reipublicæ, quæ M. Brutus, vir clariſſimus, tenebat, me contuli; et id egi, ut, per quos celerrime poſſent, Aſia provincia vectigaliaque in veſtram poteſtatem redigerentur. Quod cum pertimuiſſet Dolabella, et vaſtata provincia, correptis vectigalibus, præcipue civibus Romanis omnibus crudeliſſime denudatis ac divenditis, celerius Aſia exceſſiſſet, quam eo præſidium adduci potuiſſet; diutius morari, aut expectare præſidium, non neceſſe habui: et quam primum ad meum officium revertendum mihi eſſe exiſtimavi, ut et reliqua vectigalia exigerem, et, quam depoſui pecuniam, colligerem: quidquid ex ea correptum eſſet, aut quorum id culpa accidiſſet,*

cognoſcerem quam primum, et vos de omni re facerem certiores. Interim, cum per inſulas in Aſiam naviganti mihi nuntiatum eſſet, claſſem Dolabellæ in Lycia eſſe, Rhodioſque naves complures inſtructas et paratas in aqua habere; cum his navibus, quas aut mecum adduxeram, aut comparaverat Patiſcus proquæſtor, homo mihi cum familiaritate, tum etiam ſenſibus in republica, conjunctiſſimus, Rhodum reverti, confiſus auctoritate veſtra, ſenatuſque conſulto, quo hoſtem Dolabellam judicaratis; fœdere quoque, quod cum his M. Marcello, Ser. Sulpicio conſulibus, renovatum erat, quo juraverant Rhodii, eoſdem hoſtes ſe habituros, quos Senatus populuſque Romanus. Quæ res nos vehementer fefellit: tantum enim abfuit, ut illorum præſidio noſtram firmaremus claſſem, ut etiam a Rhodiis urbe, portu, ſtatione, quæ extra urbem eſt, commeatu, aqua denique, prohiberentur noſtri milites; nos vix ipſi ſingulis cum navigiolis reciperemur. Quam indignitatem, diminutionemque majeſtatis, non ſolum juris noſtri, ſed etiam imperii populique Romani, idcirco tulimus, quod interceptis literis cognoramus, Dolabellam, ſi deſperaſſet de Syria Ægyptoque, quod neceſſe erat fieri, in naves cum omnibus ſuis latronibus atque omni pecunia conſcendere eſſe paratum, Italiamque petere: idcirco etiam naves onerarias, quarum minor nulla erat duum millium amphorum, contractas in Lycia a claſſe ejus obſideri. Hujus rei timore, Patres conſcripti, percitus, injurias perpeti, et cum contumelia etiam noſtra omnia prius experiri, malui. Itaque ad illorum voluntatem introductus in urbem et in ſenatum eorum, quam diligentiſſime potui, cauſam reipublicæ egi; periculumque omne, quod inſtaret, ſi ille latro cum omnibus ſuis naves conſcendiſſet, expoſui. Rhodios autem tanta in pravitate animadverti, ut omnes firmiores putarent, quam bonos: ut hanc concordiam et conſpirationem omnium ordinum ad defendendam libertatem propenſe non crederent eſſe factam: ut patientiam ſenatus et optimi cujuſque manere etiam nunc confiderent, nec potuiſſe audere quemquam Dolabellam hoſtem judicare: ut denique omnia, quæ improbi fingebant, magis vera exiſtimarent, quam quæ vere facta erant, et a nobis docebantur. Qua mente etiam ante noſtrum adventum, poſt Trebonii indigniſſimam cædem,

cæteraque tot tamque neſaria facinora, binæ profectæ erant ad Dolabellam legationes eorum, et quidem novo exemplo, contra leges ipſorum, prohibentibus iis, qui tum magiſtratus gerebant. Hæc, ſive timore, ut dictitant, de agris, quos in continenti habent, ſive furore, ſive potentia paucorum, qui et antea pari contumelia viros clariſſimos affecerant, et nunc maximos magiſtratus gerentes, nullo exemplo, neque veſtra ex parte, neque noſtro præſentium, neque imminenti Italiæ urbique noſtræ periculo, ſi ille parricida cum ſuis latronibus, navibus, ex Aſia Syriaque expulſus, Italiam petiiſſet, mederi cum facile poſſent, voluerunt. Nonnullis etiam ipſi magiſtratus veniebant in ſuſpicionem, detinuiſſe nos, et demorati eſſe, dum claſſis Dolabellæ certior fieret de adventu noſtro. Quam ſuſpicionem conſecutæ res aliquot auxerunt; maxime quod ſubito ex Lycia Sex. Marius et C. Titius, legati Dolabellæ, a claſſe diſceſſerunt, navique longa profugerunt, onerariis relictis, in quibus colligendis non minimum temporis laboriſque conſumpſerunt. Itaque, cum ab Rhodo cum iis, quas habueramus, navibus in Lyciam veniſſemus, naves onerarias recepimus, dominiſque reſtituimus; idemque, quod maxime verebamur, ne poſſet Dolabella cum ſuis latronibus in Italiam venire, timere deſiimus. Claſſem fugientem perſecuti ſumus uſque Sidam, quæ extrema regio eſt provinciæ meæ. Ibi cognovi, partem navium Dolabellæ diffugiſſe; reliquas Syriam Cyprumque petiiſſe. Quibus disjectis, cum ſcirem, C. Caſſii, ſingularis civis et ducis, claſſem maximam fore præſto in Syria, ad meum officium reverti: daboque operam, ut meum ſtudium, diligentiam vobis, Patres conſcripti, reique publicæ præſtem; pecuniamque, quam maximam potero, et quam celerrime, cogam, omnibuſque cum rationibus ad vos mittam. Si percurrero provinciam, et cognovero, qui nobis et reipnblicæ fidem præſtiterunt in conſervanda pecunia a me depoſita, quique ſcelere ultro deferentes pecuniam publicam, hoc munere ſocietatem facinorum cum Dolabella inierunt, faciam vos certiores. De quibus, ſi vobis videbitur, ſi, ut meriti ſunt, graviter conſtitueritis, noſque veſtra auctoritate firmaveritis, facilius et reliqua exigere vectigalia, et exacta ſervare, poterimus. Interea, quo commodius vectigalia

tueri, provinciamque ab injuria defendere, poſſim, præſidium neceſſarium voluntariumque comparavi. His literis ſcriptis, milites circiter xxx, *quos Dolabella ex Aſia conſcripſerat, e Syria fugientes in Pamphyliam venerunt. Hi nuntiaverunt, Dolabellam Antiochiam, quæ in Syria eſt, veniſſe; non receptum: conatum eſſe aliquoties vi introire; repulſum ſemper eſſe cum magno ſuo detrimento. Itaque centum circiter amiſſis, ægris relictis, noctu Antiochia profugiſſe Laodiceam verſus: ea nocte omnes fere Aſiaticos milites ab eo diſceſſiſſe: ex his ad octingentos Antiochiam rediiſſe, et ſe iis tradidiſſe, qui a Caſſio relicti, urbi illi præerant: cæteros per Amanum in Ciliciam deſcendiſſe; quo ex numero, ſe quoque eſſe dicebant: Caſſium autem cum ſuis omnibus copiis, nuntiatum eſſe, quatridui iter Laodicea abfuiſſe, tum, cum Dolabella eo tenderet. Quamobrem opinione celerius confido ſceleratiſſimum latronem pœnas daturum. Quarto Nonas Junias, Pergæ.*

Trebonius Ciceroni S.

XVI. *Si vales, bene eſt. Athenas veni a. d.* xi *Kal. Jun. atque ibi, quod maxime optabam, vidi filium tuum, deditum optimis ſtudiis, ſummaque modeſtiæ fama. Qua ex re quantam voluptatem ceperim, ſcire potes, etiam me tacente. Non enim neſcis, quanti te faciam, et quam, pro noſtro veterrimo veriſſimoque amore, omnibus tuis etiam minimis commodis, non modo tanto bono, gaudeam. Noli putare, mi Cicero, me hoc auribus tuis dare: nihil adoleſcente tuo, atque adeo noſtro, (nihil enim mihi a te poteſt eſſe ſejunctum) aut amabilius omnibus iis, qui Athenis ſunt, eſt; aut ſtudioſius earum artium, quas tu maxime amas, hoc eſt, optimarum. Itaque tibi, quod vere facere poſſum, libenter quoque gratulor, nec minus etiam nobis; quod eum, quem neceſſe erat diligere, qualiſcunque eſſet, talem habemus, ut libenter quoque diligamus. Qui cum mihi in ſermone injeciſſet, ſe velle Aſiam viſere, non modo invitatus, ſed etiam rogatus, eſt a me, ut id potiſſimum nobis obtinentibus provinciam*

faceret. Cui nos et caritate et amore tuum officium præſtaturos, non debes dubitare. Illud quoque erit nobis curæ, ut Cratippus una cum eo ſit, ne putes, in Aſia feriatum illum ab iis ſtudiis, in quæ tua cohortatione incitatur, futurum. Nam illum paratum, ut video, et ingreſſum pleno gradu, cohortari non intermittemus, quo in dies longius diſcendo exercendoque ſe procedat. Vos quid ageretis in republica, cum has literas dabam, non ſciebam. Audiebam quædam turbulenta, quæ ſcilicet cupio eſſe falſa, ut aliquando otioſa libertate fruamur ; quod vel minime adhuc mihi contigit. Ego tamen nactus in navigatione noſtra puſillum laxamenti, concinnavi tibi munuſculum ex inſtituto meo : et dictum, cum magno noſtro honore a te dictum, concluſi, et tibi infra ſubſcripſi. In quibus verſiculis, ſi tibi quibuſdam verbis εὐθυῤῥημονέστερος *videbor ; turpitudo perſonæ ejus, in quam liberius invehimur, nos vindicabit. Ignoſces etiam iracundiæ noſtræ ; quæ juſta eſt in ejuſmodi et homines et cives. Deinde, qui magis hoc Lucilio licuerit aſſumere libertatis, quam nobis ? cum, etiam ſi odio par fuerit in eos, quos læſit, tamen certe non magis dignos habuerit, in quos tanta libertate verborum incurreret. Tu, ſicut mihi pollicitus es, adjunges me quam primum ad tuos ſermones. Namque illud non dubito, quin, ſi quid de interitu Cæſaris ſcribas, non patiaris me minimam partem et rei et amoris tui ferre. Vale, et matrem meoſque tibi commendatos habe. D.* VIII *Kalendas Junias, Athenis.*

CICERO CORNIFICIO COLLEGÆ S. D.

XVII. GRATA mihi vehementer eſt memoria noſtri tua, quam ſignificaſti literis ; quam ut conſerves, non quo de tua conſtantia dubitem, ſed quia mos eſt ita rogandi, rogo. Ex Syria nobis tumultuoſiora quædam nuntiata ſunt ; quæ, quia tibi ſunt propiora quam nobis, tua me cauſa magis movent, quam mea. Romæ ſummum otium eſt : ſed ita, ut malis ſalubre aliquod et honeſtum negotium ; quod ſpero fore.

Video id curæ eſſe Cæſari. Me ſcito, dum tu abſis, quaſi occaſionem quandam et licentiam nactum, ſcribere audacius; et cætera quidem fortaſſe, quæ etiam tu concederes: ſed proxime ſcripſi de optimo genere dicendi; in quo ſæpe ſuſpicatus ſum, te a judicio noſtro, ſic ſcilicet, ut doctum hominem a non indocto, paululum diſſidere. Huic tu libro, maxime velim ex animo, ſi minus, gratiæ cauſa, ſuffragere. Dicam tuis, ut eum, ſi velint, deſcribant, ad teque mittant. Puto enim, etiam ſi rem minus probabis, tamen in iſta ſolitudine, quidquid a me profectum ſit, jucundum tibi fore. Quod mihi exiſtimationem tuam dignitatemque commendas, facis tu quidem omnium more: ſed velim ſic exiſtimes, me, cum amori, quem inter nos mutuum eſſe intelligam, plurimum tribuam, tum de ſummo ingenio, et de ſtudiis tuis optimis, et de ſpe ampliſſimæ dignitatis, ita judicare, ut neminem tibi anteponam, comparem paucos. Vale.

Cicero Cornificio Collegæ S. D.

XVIII. QUOD extremum fuit in ea epiſtola, quam a te proxime accepi, ad id primum reſpondebo. Animum adverti enim, hoc vos magnos oratores facere nonnunquam. Epiſtolas requiris meas: ego autem nunquam, cum mihi denuntiatum eſſet a tuis, ire aliquem, non dedi. Quod mihi videor ex tuis literis intelligere, te nihil commiſſurum eſſe temere, nec ante, quam ſciſſes, quo iſte neſcio qui Cæcilius Baſſus erumperet, quidquam certi conſtituturum; id ego et ſperaram prudentia tua fretus, et ut confiderem, fecerunt tuæ gratiſſimæ mihi literæ. Idque ut facias quam ſæpiſſime, ut et quid tu agas, et quid agatur, ſcire poſſim, et etiam quid acturus ſis, valde te rogo. Etſi periniquo patiebar animo te a me digredi; tamen eo tempore me conſolabar, quod et in ſummum otium te ire arbitrabar, et ab impendentibus magnis

negotiis diſcedere. Utrumque contra accidit: iſtic enim bellum eſt exortum, hic pax conſecuta; ſed tamen ejuſmodi pax, in qua, ſi adeſſes, multa te non delectarent; ea tamen, quæ ne ipſum Cæſarem quidem delectent. Bellorum enim civilium hi ſemper exitus ſunt, ut non ea ſolum fiant, quæ velit victor, ſed etiam, ut iis mos gerendus ſit, quibus adjutoribus ſit parta victoria. Equidem ſic jam obdurui, ut ludis Cæſaris noſtri æquiſſimo animo viderem T. Plancum, audirem Laberii et Publii poemata. Nihil mihi tam deeſſe ſcito, quam qui-cum hæc familiariter docteque rideam. Is tu eris, ſi quam primum veneris. Quod ut facias, non mea ſolum, ſed etiam tua, intereſſe arbitror. Vale.

M. T. Cicero Cornificio S. D.

XIX. LIBENTISSIME legi tuas literas, in quibus jucundiſſimum mihi fuit, quod cognovi meas tibi redditas eſſe. Non enim dubitabam, quin eas lubenter lecturus eſſes: verebar ut redderentur. Bellum, quod eſt in Syria, Syriamque provinciam tibi tributam eſſe a Cæſare, ex tuis literis cognovi. Eandem rem tibi volo bene et feliciter evenire: quod ita fore confido, fretus et induſtria et prudentia tua. Sed de Parthici belli ſuſpicione quod ſcribis, ſane me commovit. Quantum copiarum haberes, cum ipſe conjectura conſequi poteram, tum ex tuis literis cognovi. Itaque opto, ne ſe illa gens moveat hoc tempore, dum ad te legiones eæ perducantur, quas audio duci. Quod ſi pares copias ad confligendum non habebis, non te fugiet uti conſilio M. Bibuli; qui ſe oppido munitiſſimo et copioſiſſimo tam diu tenuit, quam diu in provincia Parthi fuerunt. Sed hæc melius ex re et ex tempore conſtitues. Mihi quidem uſque curæ erit quid agas, dum, quid egeris, ſciero. Literas ad te nunquam habui cui darem, quin

dederim. A te, ut idem facias, peto; in primiſque, ut ita ad tuos ſcribas, ut me tuum ſciant eſſe. Vale.

Cicero Cornificio.

XX. GRATÆ mihi tuæ literæ, niſi quod Sinueſſanum diverſoriolum contempſiſti. Quam quidem contumeliam villa puſilla iniquo animo feret, niſi in Cumano et Pompeiano reddideris *πάντα περὶ πάντων*. Sic igitur facies, meque amabis, et ſcripto aliquo laceſſes: ego enim reſpondere facilius poſſum, quam provocare. Quod ſi, ut es, ceſſabis, laceſſam; nec tua ignavia etiam inertiam afferet. Plura otioſus. Hæc, cum eſſem in ſenatu, exaravi. Vale.

M. T. Cicero Cornificio S. D.

XXI. CAIUS Anicius, familiaris meus, vir omnibus rebus ornatus, negotiorum ſuorum cauſa legatus eſt in Africam legatione libera. Eum velim rebus omnibus adjuves, operamque des, ut quam commodiſſime ſua negotia conficiat: in primiſque, quod ei cariſſimum eſt, dignitatem ejus tibi commendo; idque a te peto, quod ipſe in provincia facere ſum ſolitus, non rogatus, ut omnibus ſenatoribus lictores darem; quod idem acceperam, et cognoveram a ſummis viris factitatum. Hoc igitur, mi Cornifici, facies; cæteriſque rebus omnibus ejus dignitati reique, ſi me amas, conſules. Id erit mihi gratiſſimum. Da operam, ut valeas.

M. T. Cicero Cornificio S. P. D.

XXII. NOS hic cum homine gladiatore, omnium nequiſſimo, collega noſtro, Antonio, bellum gerimus; ſed non pari conditione, contra arma verbis. At etiam de te concionatur: nec impune; nam ſentiet, quos laceſſierit. Ego autem acta ad te omnia arbitror perſcribi ab aliis: a me futura debes cognoſcere; quorum quidem non eſt difficilis conjectura. Oppreſſa omnia ſunt: nec habent ducem boni, noſtrique τυραννοκτόνοι longe gentium abſunt. Panſa et ſentit bene, et loquitur fortiter: Hirtius noſter tardius convaleſcit. Quid futurum ſit, plane neſcio. Spes tamen una eſt, aliquando populum Romanum majorum ſimilem fore. Ego certe reipublicæ non deero, et, quidquid acciderit, a quo mea culpa abſit, animo forti feram. Illud profecto, quoad potero, tuam famam et dignitatem tuebor. A. d. XIII Kal. Jan. ſenatus frequens mihi eſt aſſenſus, cum de cæteris rebus magnis et neceſſariis, tum de provinciis, ab iis qui obtinerent, retinendis, neque cuiquam tradendis, niſi qui ex ſenatus-conſulto ſucceſſiſſet. Hoc ego cum reipublicæ cauſa cenſui, tum, mehercule, in primis retinendæ dignitatis tuæ. Quamobrem te amoris noſtri cauſa rogo, reipublicæ cauſa hortor, ut ne cui quidquam juris in tua provincia eſſe patiare; atque ut omnia referas ad dignitatem, qua nihil poteſt eſſe præſtantius. Vere tecum agam, ut neceſſitudo noſtra poſtulat. In Sempronio, ſi meis literis obtemperaſſes, maximam ab omnibus laudem adeptus eſſes. Sed illud et præteriit, et levius eſt. Hæc magna res eſt. Fac, ut provinciam retineas in poteſtate reipublicæ. Plura ſcripſiſſem, niſi tui feſtinarent. Itaque Cherippo noſtro me velim excuſes.

M. T. Cicero P. Cornificio S. D.

XXIII. OMNEM conditionem imperii tui ſtatumque provinciæ mihi demonſtravit Stratorius. O multa intolerabilia locis omnibus ! Sed, quo tua major dignitas, eo, quæ tibi acciderunt, minus ferenda. Neque enim, quæ tu propter magnitudinem et animi et ingenii moderate fers, a te non ulciſcenda ſunt, etiam ſi non ſunt dolenda. Sed hæc poſterius. Rerum urbanarum acta tibi mitti certo ſcio. Quod ni ita putarem, ipſe perſcriberem, in primiſque Cæſaris Octaviani conatum : de quo multitudini fictum ab Antonio crimen videtur, ut in pecuniam adoleſcentis impetum faceret ; prudentes autem et boni viri et credunt factum, et probant. Quid quæris ? magna ſpes eſt in eo : nihil eſt, quod non exiſtimetur laudis et gloriæ cauſa facturus. Antonius autem, noſter familiaris, tanto ſe odio eſſe intelligit, ut, cum interfectores ſuos domi comprehenderit, rem proferre non audeat. A. d. VII Idus Octobr. Brunduſium venerat, profectus obviam legionibus Macedonicis quatuor ; quas ſibi conciliare pecunia cogitabat, easque ad urbem adducere, et in cervicibus noſtris collocare. Habes formam reipublicæ, ſi in caſtris poteſt eſſe reſpublica : in qua tuam vicem ſæpe doleo, quod nullam partem per ætatem ſanæ et ſalvæ reipublicæ guſtare potuiſti. Atque antehac quidem ſperare ſaltem licebat ; nunc etiam id ereptum eſt. Quæ enim eſt ſpes, cum in concione dicere auſus ſit Antonius, Canutium apud eos ſibi locum quærere, quibus, ſe ſalvo, locus in civitate eſſe non poſſet ? Equidem et hæc, et omnia quæ homini accidere poſſunt, ſic fero, ut philoſophiæ magnam habeam gratiam, quæ me non modo ab ſollicitudine abducit, ſed etiam contra omnes fortunæ impetus armat : tibique idem cenſeo faciendum, nec, a quo culpa abſit, quidquam in malis numerandum. Sed hæc tu melius. Stratorium

noſtrum cum ſemper probaſſem, tum maxime in tuis rebus ſummam ejus fidem, diligentiam, prudentiamque, cognovi. Da operam ut valeas. Hoc mihi gratius facere nihil potes.

M. T. Cicero Cornificio S. P. D.

XXIV. EGO nullum locum prætermitto (nec enim debeo) non modo laudandi tui, ſed ne ornandi quidem. Sed mea ſtudia erga te et officia malo tibi ex tuorum literis, quam ex meis, eſſe nota. Te tamen hortor, ut omni cura in rempublicam incumbas. Hoc eſt animi, hoc eſt ingenii tui, hoc ejus ſpei, quam habere debes, amplificandæ dignitatis tuæ. Sed hac de re alias ad te pluribus: cum enim hæc ſcribebam, in expectatione erant omnia: nondum legati redierant, quos ſenatus non ad pacem deprecandam, ſed ad denuntiandum bellum, miſerat, niſi legatorum nuntio paruiſſet. Ego tamen, ut primum occaſio data eſt, meo priſtino more rempublicam defendi: me principem ſenatui populoque Romano profeſſus ſum; nec, poſtea quam ſuſcepi cauſam libertatis, minimum tempus amiſi tuendæ ſalutis libertatiſque communis. Sed hæc quoque te ex aliis malo. T. Pinarium, familiariſſimum meum, tanto tibi ſtudio commendo, ut majore non poſſim; cui cum propter omnes virtutes, tum etiam propter ſtudia communia, ſum amiciſſimus. Is procurat rationes negotiaque Dionyſii noſtri, quem et tu multum amas, et ego omnium plurimum. Ea tibi ego non debeo commendare; ſed commendo tamen. Facies igitur, ut ex Pinarii, gratiſſimi hominis, literis tuum et erga illum et erga Dionyſium ſtudium perſpiciamus. Vale.

M. T. Cicero Cornificio S. P. D.

XXV. LIBERALIBUS literas accepi tuas, quas mihi Cornificius altero viceſimo die, ut dicebat, reddidit. Eo die non fuit ſenatus, neque poſtero. Quinquatribus frequenti ſenatu cauſam tuam egi non invita Minerva: etenim eo ipſo die ſenatus decrevit, ut Minerva noſtra, cuſtos urbis, quam turbo dejecerat, reſtitueretur. Panſa tuas literas recitavit. Magna ſenatus approbatio conſecuta eſt cum ſummo gaudio, et offenſione Minotauri, id eſt, Calviſii et Tauri. Factum de te ſenatus-conſultum honorificum. Poſtulabatur ut etiam illi notarentur: ſed Panſa clementior. Ego, mi Cornifici, quo die primum in ſpem libertatis ingreſſus ſum, et cunctantibus cæteris, a. d. XIII Kal. Januarii, fundamenta jeci reipublicæ, eo ipſo die providi multum, atque habui rationem dignitatis tuæ: mihi enim eſt aſſenſus ſenatus de obtinendis provinciis. Nec vero poſtea deſtiti labefactare eum, qui ſumma cum tua injuria, contumeliaque reipublicæ, provinciam abſens obtinebat. Itaque crebras, vel potius quotidianas, compellationes meas non tulit, ſeque in urbem recepit invitus; neque ſolum ſpe, ſed certa re jam et poſſeſſione, deturbatus eſt. Meo juſtiſſimo honeſtiſſimoque convicio te tuam dignitatem ſumma tua virtute tenuiſſe, provinciæque honoribus ampliſſimis affectum, vehementer gaudeo. Quod te mihi de Sempronio purgas, accipio excuſationem: fuit enim illud quoddam cæcum tempus ſervitutis. Ego tuorum conſiliorum auctor, dignitatiſque fautor, iratus temporibus, in Græciam deſperata libertate rapiebar; cum me Eteſiæ, quaſi boni cives, relinquentem rempublicam proſequi noluerunt; Auſterque adverſus maximo flatu me ad tribules tuos Regium retulit: atque inde ventis, remis, in patriam omni feſtinatione properavi, poſtridieque in ſumma reliquorum ſervitute liber unus fui. Sic ſum in Antonium

invectus, ut ille non ferret, omnemque ſuum vinolentum furorem in me unum effunderet; meque cum elicere vellet ad cædis cauſam, tum tentaret inſidiis: quem ego ructantem et nauſeantem conjeci in Cæſaris Octaviani plagas. Puer enim egregius præſidium ſibi primum et nobis, deinde ſummæ reipublicæ, comparavit: qui niſi fuiſſet, Antonii reditus a Brunduſio peſtis patriæ fuiſſet. Quæ deinceps acta ſint, ſcire te arbitror. Sed redeamus ad illud, unde divertimus. Accipio excuſationem tuam de Sempronio: neque enim ſtatuti quid in tanta perturbatione habere potuiſti. *Nunc hic dies aliam vitam affert, alios mores poſtulat,* ut ait Terentius. Quamobrem, mi Quinte, conſcende nobiſcum, et quidem ad puppim. Una navis eſt jam bonorum omnium; quam quidem nos damus operam, ut rectam teneamus. Utinam proſpero curſu. Sed quicunque venti erunt, ars noſtra certe non aberit. Quid enim præſtare aliud virtus poteſt? Tu fac magno animo ſis et excelſo; cogiteſque, omnem dignitatem tuam cum republica conjunctam eſſe debere. P. Lucceium mihi meum commendas; quem, quibuſcunque rebus potero, diligenter tuebor. Hirtium quidem et Panſam, collegas noſtros, homines in conſulatu reipublicæ ſalutares, alieno ſane tempore amiſimus, republica Antoniano quidem latrocinio liberata, ſed nondum omnino explicata: quam nos, ſi licebit, more noſtro tuebimur; quanquam admodum ſumus jam defatigati. Sed nulla laſſitudo impedire officium et fidem debet. Verum hæc hactenus. Ab aliis te de me, quam a me ipſo, malo cognoſcere. De te audiebamus ea, quæ maxime vellemus. De Cn. Minucio, quem tu quibuſdam literis ad cælum laudibus extuliſti, rumores duriores erant. Id quale ſit, omninoque quid iſtic agatur, facias me velim certiorem.

Cicero Cornificio S. D.

XXVI. QUINTUS Turius, qui in Africa negotiatus eſt, vir bonus et honeſtus, heredes fecit ſimiles ſui, Cn. Saturninum, Sex. Aufidium, C. Anneium, Q. Conſidium Gallum, L. Servilium Poſtumum, C. Rubellium. Ex eorum oratione intellexi, gratiarum actione eos magis egere, quam commendatione. Tanta enim liberalitate ſe tua uſos prædicabant, ut iis plus a te tributum intelligerem, quam ego te auderem rogare. Audebo tamen : ſcio enim quantum ponderis mea commendatio ſit habitura. Quare a te peto, ut ad eam liberalitatem, qua ſine meis literis uſus es, quam maximus his literis cumulus accedat. Caput autem eſt meæ commendationis, ne patiare Erotem Turium, Q. Turii libertum, ut adhuc fecit, hereditatem Turianam avertere; cæteriſque omnibus rebus habeas eos commendatiſſimos. Magnam ex eorum ſplendore et obſervantia capies voluptatem. Quod ut velis, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. Cicero Q. Cornificio S. P. D.

XXVII. SEXTUS Aufidius et obſervantia, qua me colit, accedit ad proximos; et ſplendore equiti Romano nemini cedit. Eſt autem ita temperatis moderatiſque moribus, ut ſumma ſeveritas ſumma cum humanitate jungatur. Cujus tibi negotia, quæ ſunt in Africa, ita commendo, ut majore ſtudio, magiſve ex animo, commendare non poſſim. Pergratum mihi feceris, ſi dederis operam, ut is intelligat meas apud te literas maximum pondus habuiſſe. Hoc te vehementer, mi Cornifici, rogo. Vale.

M. T. Cicero Q. Cornificio S. P. D.

XXVIII. ASSENTIOR tibi, eos, quos ſcribis Lilybæo minari, iſtic pœnas dare debuiſſe: ſed metuiſti, ut ais, ne nimis liber in ulciſcendo viderere. Metuiſti igitur, ne gravis civis, ne nimis fortis, ne nimis te dignus, viderere. Quod ſocietatem reipublicæ conſervandæ, tibi mecum a patre acceptam, renovas, gratum eſt: quæ ſocietas inter nos ſemper, mi Cornifici, manebit. Gratum etiam illud, quod mihi tuo nomine gratias agendas non putas: nec enim id inter nos facere debemus. Senatus ſæpius pro dignitate tua appellaretur, ſi, abſentibus conſulibus, unquam, niſi ad rem novam, cogeretur. Itaque nec de H-S xx. nec de H-S ıɔcc, quidquam agi nunc per ſenatum poteſt. Tibi autem ex ſenatus-conſulto imperandum mutuumque ſumendum cenſeo. In republica quid agatur, credo te ex eorum literis cognoſcere, qui ad te acta debent perſcribere. Ego ſum ſpe bona: conſilio, cura, labore, non deſum: omnibus inimicis reipublicæ eſſe me acerrimum hoſtem præ me fero. Res neque nunc difficili loco mihi videtur eſſe; et fuiſſet facillimo, ſi culpa a quibuſdam abfuiſſet. Vale.

M. T. Cicero Q. Cornificio S. P. D.

XXIX. NON modo tibi, cui omnia noſtra notiſſima ſunt, ſed neminem in populo Romano arbitror eſſe, cui ſit ignota ea familiaritas, quæ mihi cum L. Lamia eſt. Etenim magno theatro ſpectata eſt tum, cum eſt ab A. Gabinio conſule relegatus, quod libere et fortiter ſalutem meam defendiſſet. Nec ex eo amor inter nos natus eſt; ſed quod erat vetus et magnus, propterea nullum periculum pro me adire dubitavit.

Ad hæc officia, vel merita potius, jucundiſſima conſuetudo accedit, ut nullo prorſus plus homine delecter. Non puto te jam expectare, quibus eum tibi verbis commendem: cauſas enim tanti amoris intelligis; quæ verba deſideret, iis me omnibus uſum putato. Tantum velim exiſtimes, ſi negotia Lamiæ, procuratores, libertos, familiam, quibuſcunque rebus opus erit, defenderis, gratius mihi futurum, quam ſi ea tua liberalitas pertinuiſſet ad rem familiarem meam. Nec dubito quin ſine mea commendatione, quod tuum eſt judicium de hominibus, ipſius Lamiæ cauſa ſtudioſe omnia facturus ſis: quanquam erat nobis dictum, te exiſtimare, alicui ſenatus-conſulto, quod contra dignitatem tuam fieret, ſcribendo Lamiam affuiſſe; qui omnino conſulibus illis nunquam affuit ſcribendo: deinde omnia tum falſa ſenatus-conſulta deferebantur. Niſi forte etiam illi Semproniano ſenatus-conſulto me cenſes affuiſſe; qui ne Romæ quidem tum fui; ut de eo ad te ſcripſi, re recenti. Sed hæc hactenus. Te, mi Cornifici, etiam atque etiam rogo, ut omnia Lamiæ negotia, mea putes eſſe; cureſque, ut intelligat hanc commendationem maximo ſibi uſui fuiſſe. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Cura ut valeas.

M. T. Cicero Cornificio S. P. D.

XXX. ITA-NE? præter litigatores, nemo ad te meas literas? Multæ iſtæ quidem: tu enim perfeciſti, ut nemo ſine literis meis tibi ſe commendatum putaret. Sed quis unquam tuorum mihi dixit eſſe, cui darem, quin dederim? aut quid mihi jucundius, quam, cum coram tecum loqui non poſſim, aut ſcribere ad te, aut tuas legere literas? Illud magis mihi ſolet eſſe moleſtum, tantis me impediri occupationibus, ut ad te ſcribendi meo arbitratu facultas nulla detur. Non enim te epiſtolis, ſed voluminibus, laceſſerem; quibus quidem me a te provocari oportebat. Quamvis enim occupatus

ſis, otii tamen plus habes: aut, ſi ne tu quidem vacas, noli impudens eſſe, nec mihi moleſtiam exhibere, et a me literas crebriores, cum tu mihi raro mittas, flagitare. Nam cum antea diſtinebar maximis occupationibus, propterea quod omnibus curis rempublicam mihi tuendam putabam; tum hoc tempore, multo diſtineor vehementius. Ut enim gravius ægrotant ii, qui cum levati morbo videntur, in eum de integro inciderunt; ſic vehementius nos laboramus, qui, profligato bello, ac pene ſublato, renovatum bellum gerere conamur. Sed hæc hactenus. Tu tibi, mi Cornifici, fac ut perſuadeas, non eſſe me tam imbecillo animo, ne dicam inhumano, ut a te vinci poſſim aut officiis, aut amore. Non dubitabam equidem: veruntamen multo mihi notiorem amorem tuum effecit Cherippus. O hominem ſemper illum quidem mihi aptum, nunc vero etiam ſuavem! Vultus mehercule tuos mihi expreſſit omnes, non ſolum animum ac verba pertulit. Itaque noli vereri, ne tibi ſuccenſuerim, quod eodem exemplo ad me, quo ad cæteros. Requiſivi equidem proprias ad me unum literas, ſed neque vehementer, et amanter. De ſumptu, quem te in rem militarem facere et feciſſe dicis, nihil ſane poſſum tibi opitulari, propterea quod et orbus ſenatus, conſulibus amiſſis, et incredibiles anguſtiæ pecuniæ publicæ; quæ conquiritur undique, ut optime meritis militibus promiſſa ſolvantur: quod quidem fieri ſine tributo poſſe non arbitror. De Attio Dionyſio nihil puto eſſe; quoniam mihi nihil dixit Stratorius. De P. Lucceio nihil tibi concedo, quo ſtudioſior ejus ſis, quam ego ſum: eſt enim nobis neceſſarius. Sed a magiſtris cum contenderem de proferendo die, probaverunt mihi, ſeſe, quo minus id facerent, et compromiſſo et jurejurando impediri. Quare veniendum arbitror Lucceio: quanquam, ſi meis literis obtemperavit, cum tu hæc leges, illum Romæ eſſe oportebit. Cæteris de rebus, maximeque de pecunia, cum Panſæ mortem ignorares, ſcripſiſti, quæ per nos ab eo conſequi te poſſe arbitrarere: quæ te non fefelliſſent, ſi viveret; nam te diligebat. Poſt mortem

autem ejus quid fieri poſſet, non videbamus. De Venuleio, Latino, Horatio, valde laudo. Illud non nimium probo, quod ſcribis, quo illi animo æquiore ferrent, te tuis etiam legatis lictores ademiſſe: honore enim digni cum ignominia dignis non erant comparandi; eoſque ex ſenatus-conſulto, ſi non decedunt, cogendos, ut decedant, exiſtimo. Hæc fere ad eas literas, quas eodem exemplo binas accepi. De reliquo velim tibi perſuadeas, non eſſe mihi meam dignitatem tua cariorem. Vale.

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER XIII.

M. T. Cicero C. Memmio S. P. D.

I. ETSI non ſatis mihi conſtiterat, cum aliquane animi mei moleſtia, an potius libenter, te Athenis viſurus eſſem; quod injuria, quam accepiſti, dolore me afficeret, ſapientia tua, qua fers injuriam, lætitia; tamen vidiſſe te mallem. Nam quod eſt moleſtiæ, non ſane multo levius eſt, cum te non video: quod eſſe potuit voluptatis, certe, ſi vidiſſem te, plus fuiſſet. Itaque non dubitabo dare operam ut te videam, cum id ſatis commode facere potero. Interea, quod per literas et agi tecum, et, ut arbitror, confici, poteſt, agam nunc. Ac te illud primum rogabo, ne quid invitus mea cauſa facias; ſed id, quod mea intelliges multum, tua nullam in partem, intereſſe, ita mihi des, ſi tibi, ut id libenter facias, ante perſuaſeris. Cum Patrone Epicureo mihi omnia ſunt; niſi quod in philoſophia vehementer ab eo diſſentio. Sed et initio Romæ, cum te quoque et tuos omnes obſervabat, me coluit in primis; et nuper, cum ea, quæ voluit, de ſuis commodis et præmiis conſecutus eſt, me habuit ſuorum defenſorum et amicorum fere principem. Etiam a Phædro, qui nobis, cum pueri eſſemus, ante quam Philonem cognovimus, valde, ut philoſophus, poſtea tamen, ut vir bonus, et ſuavis et officioſus probabatur, traditus

mihi commendatuſque eſt. Is igitur Patro, cum ad me Romam literas miſiſſet, uti te ſibi placarem, peteremque, ut neſcio quid illud Epicuri parietinarum ſibi concederes; nihil ſcripſi ad te ob eam rem, quod ædificationis tuæ conſilium mea commendatione nolebam impediri. Idem, ut veni Athenas, cum, idem ut ad te ſcriberem, rogaſſet; ob eam cauſam impetravit, quod te abjeciſſe illam ædificationem conſtabat inter omnes amicos tuos. Quod ſi ita eſt, et ſi jam plane tua nihil intereſt, velim, ſi qua offenſiuncula facta eſt animi tui perverſitate aliquorum, (novi enim gentem illam) des te ad lenitatem, vel propter tuam ſummam humanitatem, vel etiam honoris mei cauſa. Equidem ſi, quid ipſe ſentiam, quæris: nec, cur ille tantopere contendat, video; nec, cur tu repugnes: niſi tamen multo minus tibi concedi poteſt, quam illi, laborare ſine cauſa. Quanquam Patronis et orationem et cauſam tibi cognitam eſſe certo ſcio: honorem, officium, teſtamentorum jus, Epicuri auctoritatem, Phædri obteſtationem, ſedem, domicilium, veſtigia ſummorum hominum, ſibi tuenda eſſe dicit. Totam hominis vitam, rationemque, quam ſequitur in philoſophia, derideamus licet, ſi hanc ejus contentionem volumus reprehendere. Sed, mehercules, quando illi cæteriſque, quos illa delectant, non valde inimici ſumus, neſcio an ignoſcendum ſit huic, ſi tantopere laborat; in quo etiam ſi peccat, magis ineptiis, quam improbitate, peccat. Sed ne plura, (dicendum enim aliquando eſt) Pomponium Atticum ſic amo, ut alterum fratrem: nihil eſt illo mihi nec carius, nec jucundius. Is (non quo ſit ex iſtis; eſt enim omni liberali doctrina politiſſimus: ſed valde diligit Patronem, valde Phædrum amavit) ſic a me hoc contendit homo minime ambitioſus, minime in rogando moleſtus, ut nihil unquam magis; nec dubitat, quin ego a te nutu hoc conſequi poſſem, etiam ſi ædificaturus eſſes. Nunc vero, ſi audierit te ædificationem depoſuiſſe, neque tamen me a te impetraſſe, non te in me illiberalem, ſed me in ſe negligentem, putabit. Quamobrem peto a te, ut ſcribas ad tuos, poſſe tua voluntate decretum illud

Areopagitarum, quem ὑπομνηματισμὸν illi vocant, tolli. Sed redeo ad prima. Prius velim tibi perſuadeas, ut hoc mea cauſa libenter facias, quam ut facias. Sic tamen habeto, ſi feceris quod rogo, fore mihi gratiſſimum. Vale.

CICERO MEMMIO S.

II. CAIO Aviano Evandro, qui habitat in tuo ſacrario, et ipſo multum utor, et patrono ejus M. Æmilio familiariſſime. Peto igitur a te majorem in modum, quod ſine tua moleſtia fiat, ut ei de habitatione accommodes. Nam propter opera inſtituta multa multorum, ſubitum eſt ei remigrare Kal. Quint. Impedior verecundia, ne te pluribus verbis rogem. Neque tamen dubito, quin, ſi tua nihil aut non multum interſit, eo ſis animo, quo ego eſſem, ſi quid tu me rogares. Mihi certe gratiſſimum feceris. Vale.

M. T. CICERO C. MEMMIO S. P. D.

III. AULUM Fuſium, unum ex meis intimis, obſervantiſſimum ſtudioſiſſimumque noſtri, eruditum hominem, et ſumma humanitate, tuaque amicitia digniſſimum, velim ita tractes, ut mihi coram recepiſti. Tam gratum mihi id erit, quam quod gratiſſimum. Ipſum præterea ſummo officio et ſumma obſervantia tibi in perpetuum devinxeris. Vale.

M. T. C. Q. VALERIO, Q. F. ORCÆ, LEG. PROPRÆT. S. D.

IV. CUM municipibus Volaterranis mihi ſumma neceſſitudo eſt: magno enim meo beneficio affecti, cumula-

tiſſime mihi gratiam retulerunt: nam nec in honoribus meis, nec in laboribus, unquam defuerunt. Cum quibus ſi mihi nulla cauſa intercederet, tamen, quod te vehementiſſime diligo, quodque me a te plurimi fieri ſentio, et monerem te et hortarer, ut eorum fortunis conſuleres, præſertim cum prope præcipuam cauſam haberent ad jus obtinendum: primum, quod Syllani temporis acerbitatem deorum immortalium benignitate ſubterfugerunt; deinde, quod ſummo ſtudio populi Romani a me in conſulatu meo defenſi ſunt. Cum tribuni plebis legem iniquiſſimam de eorum agris promulgaviſſent; facile Senatui populoque Romano perſuaſi, ut eos cives, quibus fortuna pepercíſſet, ſalvos eſſe vellent. Hanc actionem meam C. Cæſar primo ſuo conſulatu in lege Agraria comprobavit, agrumque Volaterranum et oppidum omni periculo in perpetuum liberavit: ut mihi dubium non ſit, quin is, qui novas neceſſitudines adjungat, vetera ſua beneficia conſervari velit. Quamobrem eſt tuæ prudentiæ, aut ſequi ejus auctoritatem, cujus ſectam atque imperium ſumma cum tua dignitate ſecutus es; aut certe illi integram omnem cauſam reſervare. Illud vero dubitare non debes, quin tam grave, tam firmum, tam honeſtum, municipium tibi tuo ſummo beneficio in perpetuum obligari velis. Sed hæc, quæ ſupra ſcripta ſunt, eo ſpectant, ut te horter et ſuadeam. Reliqua ſunt, quæ pertinent ad rogandum; ut non ſolum tua cauſa tibi conſilium me dare putes, ſed etiam, quod mihi opus ſit, me a te petere et rogare. Gratiſſimum igitur mihi feceris, ſi Volaterranos omnibus rebus integros incolumeſque eſſe volueris. Eorum ego domicilia, ſedes, rem, fortunas, quæ et a diis immortalibus et a præſtantiſſimis in noſtra republica civibus, ſummo Senatus populique Romani ſtudio, conſervatæ ſunt, tuæ fidei, juſtitiæ, bonitatique, commendo. Si pro meis priſtinis opibus facultatem mihi res hoc tempore daret, ut ita defendere poſſem Volaterranos, quemadmodum conſuevi tueri meos; nullum officium, nullum denique certamen, in quo illis prodeſſe poſſem, prætermitterem. Sed quando

apud te nihilo minus hoc tempore valere me confido, quam valuerim ſemper apud omnes; pro noſtra ſumma neceſſitudine, parique inter nos et mutua benevolentia, abs te peto, ut ita de Volaterranis mereare, ut exiſtiment, eum quaſi divino conſilio iſti negotio præpoſitum eſſe, apud quem unum nos, eorum perpetui defenſores, plurimum valere poſſumus. Vale.

M. T. C. Q. Valerio, Q. F. Orcæ, Leg. Propræt. S. P. D.

V. NON moleſte fero, eam neceſſitudinem, quæ mihi tecum eſt, notam eſſe quam plurimis: neque tamen ob eam cauſam (quod tu optime exiſtimare potes) te impedio, quo minus ſuſceptum negotium, pro tua fide et diligentia, ex voluntate Cæſaris, qui tibi rem magnam difficilemque commiſit, gerere poſſis. Nam, cum multi a me petant multa, quod de tua erga me voluntate non dubitent; non committo, ut ambitione mea conturbem officium tuum. C. Curtio ab ineunte ætate familiariſſime ſum uſus. Ejus et Syllani temporis injuſtiſſima calamitate dolui; et cum iis, qui ſimilem injuriam acceperant, amiſſis omnibus fortunis, reditus tamen in patriam voluntate omnium concedi videretur, adjutor incolumitatis fui. Is habet in Volaterrano poſſeſſionem, cum in eam tanquam e naufragio reliquias contuliſſet. Hoc autem tempore eum Cæſar in ſenatum legit: quem ordinem ille, iſta poſſeſſione omiſſa, tueri vix poteſt. Graviſſimum autem eſt, cum ſuperior factus ſit ordine, inferiorem eſſe fortuna; minimeque convenit, ex eo agro, qui Cæſaris juſſu dividatur, eum moveri, qui Cæſaris beneficio ſenator ſit. Sed mihi minus libet multa de æquitate rei ſcribere, ne cauſa potius apud te valuiſſe videar, quam gratia. Quamobrem te in majorem modum rogo, ut C. Curtii rem meam putes eſſe: quidquid mea cauſa faceres, ut id C. Curtii cauſa cum feceris, exiſtimes, quod ille per

me habuerit, id me habere abs te. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. C. Q. Valerio, Q. F. Orcæ, Procos. S. P. D.

VI. SI vales, bene eſt: ego quidem valeo. Credo te memoria tenere, me et coram P. Cuſpio tecum locutum eſſe, cum te proſequerer paludatum; et item poſtea pluribus verbis tecum egiſſe, ut, quoſcunque tibi ejus neceſſarios commendarem, haberes eos in numero meorum neceſſariorum. Id tu, pro tua ſumma erga me benevolentia perpetuaque obſervantia, mihi liberaliſſime atque humaniſſime recepiſti. Cuſpius, homo in omnes ſuos officioſiſſimus, mirifice quoſdam homines ex iſta provincia tuetur et diligit, propterea quod fuit in Africa bis, cum maximis ſocietatis negotiis præeſſet. Itaque hoc ejus officium, quod adhibet erga illos, ego mea facultate et gratia ſoleo, quantum poſſum, adjuvare. Quare Cuſpianorum omnium commendationis cauſam hac tibi epiſtola exponendam putavi: reliquis epiſtolis, tantum faciam, ut notam apponam eam, quæ mihi tecum convenit, et ſimul ſignificem de numero eſſe Cuſpii amicorum. Sed hanc commendationem, quam his literis conſignare volui, ſcito eſſe omnium graviſſimam. Nam P. Cuſpius ſingulari ſtudio contendit a me, ut tibi quam diligentiſſime L. Julium commendarem. Ejus ego ſtudio vix videor mihi ſatisfacere poſſe, ſi utar verbis iis, quibus, cum diligentiſſime quid agimus, uti ſolemus. Nova quædam poſtulat, et putat me ejus generis artificium quoddam tenere. Ei ego pollicitus ſum, me ex intima noſtra arte deprompturum mirificum genus commendationis. Id quando aſſequi non poſſum, tu re velim efficias, ut ille genere mearum literarum incredibili quiddam perfectum arbitretur. Id facies, ſi omne genus liberalitatis, quod et ab humanitate et poteſtate tua proficiſci poterit, non modo re, ſed etiam verbis, vultu denique, exprompſeris: quæ

quantum in provincia valeant, vellem expertus eſſes. Sed tamen ſuſpicor, ipſum hominem, quem tibi commendo, perdignum eſſe tua amicitia: non ſolum, quia mihi Cuſpius dicit, credo, (tametſi id ſatis eſſe debebat) ſed quia novi ejus judicium in hominibus et amicis deligendis. Harum literarum vis quanta fuerit, propediem judicabo; tibique, ut confido, gratias agam. Ego, quæ te velle, quæque ad te pertinere, arbitrabor, omnia ſtudioſe diligenterque curabo. Cura ut valeas.

P. Cornelius, qui tibi has literas dedit, eſt mihi a P. Cuſpio commendatus: cujus cauſa quanto opere cuperem deberemque, profecto ex me facile cognoſti. Vehementer te rogo, ut cures, ut ex hac commendatione mihi Cuſpius quam maximas, quam primum, quam ſæpiſſime, gratias agat. Vale.

M. T. Cicero Cluvio S. P. D.

VII. CUM in Galliam proficiſcens, pro noſtra neceſſitudine tuaque ſumma in me obſervantia, ad me domum veniſſes, locutus ſum tecum de agro vectigali municipii Atellani, qui eſſet in Gallia; quantoque opere ejus municipii cauſa laborarem, tibi oſtendi. Poſt tuam autem profectionem, cum et maxima res municipii honeſtiſſimi mihique conjunctiſſimi, et ſummum meum officium, ageretur; pro tuo animo in me ſingulari, exiſtimavi, me oportere ad te accuratius ſcribere: etſi non ſum neſcius, et quæ temporum ratio, et quæ tua poteſtas, ſit; tibique negotium datum eſſe a C. Cæſare, non judicium, præclare intelligo. Quare a te tantum peto, quantum et te facere poſſe, et libenter mea cauſa facturum eſſe, arbitror. Et primum velim exiſtimes, quod res eſt, municipii fortunas omnes in iſto vectigali conſiſtere: his autem temporibus hoc municipium maximis oneribus preſſum, ſummis affectum eſſe difficultatibus. Hoc etſi commune videtur eſſe cum multis, tamen mihi crede, ſingulares huic municipio calamitates

accidiſſe; quas idcirco non commemoro, ne de miſeriis meorum neceſſariorum conquerens, homines, quos nolo, videar offendere. Itaque, niſi magnam ſpem haberem, C. Cæſari nos cauſam municipii probaturos; non erat cauſa, cur a te hoc tempore aliquid contenderem. Sed quia confido, mihique perſuaſi, illum et dignitatis municipii, et æquitatis, etiam voluntatis erga ſe, habiturum eſſe rationem; ideo a te non dubitavi contendere, ut hanc cauſam illi integram conſervares. Quod etſi nihilominus a te peterem, ſi nihil audiviſſem te tale feciſſe; tamen majorem ſpem impetrandi nactus ſum, poſtea quam mihi dictum eſt, hoc idem a te Regienſes impetraviſſe. Qui etſi te aliqua neceſſitudine attingunt; tamen tuus amor in me, ſperare me cogit, te, quod tuis neceſſariis tribueris, idem eſſe tributurum meis: præſertim cum ego pro his unis petam; habeam autem, qui ſimili cauſa laborent, complures neceſſarios. Hoc me non ſine cauſa facere, neque aliqua levi ambitione commotum a te contendere, etſi te exiſtimare arbitror; tamen mihi affirmanti credas velim, me huic municipio debere plurimum: nullum unquam fuiſſe tempus, neque honorum, neque laborum meorum, in quo non hujus municipii ſtudium in me extiterit ſingulare. Quapropter a te etiam atque etiam, pro noſtra ſumma conjunctione, proque tua benevolentia, majorem in modum peto atque contendo, ut, cum fortunas agi ejus municipii intelligas, quod ſit mihi neceſſitudine, officiis, benevolentia, conjunctiſſimum, id mihi des; quod erit hujuſmodi, ut, ſi a Cæſare, quod ſperamus, impetrarimus, tuo beneficio nos id conſecutos eſſe judicemus: ſin minus; pro eo tamen id habeamus, cum a te data ſit opera, ut impetraremus. Hoc cum mihi gratiſſimum feceris; tum viros optimos, homines honeſtiſſimos, eoſdemque gratiſſimos, et tua neceſſitudine digniſſimos, ſummo beneficio in perpetuum tibi tuiſque devinxeris. Vale.

M. T. Cicero M. Rutilio S. P. D.

VIII. Cum et mihi conſcius eſſem, quanti te facerem, et tuam erga me benevolentiam expertus eſſem, non dubitavi a te petere, quod mihi petendum eſſet. P. Sextium quanti faciam, ipſe optime ſcio: quanti autem facere debeam, et tu, et omnes homines ſciunt. Is cum ex aliis te mei ſtudioſiſſimum eſſe cognoſſet, petivit a me, ut ad te quam accuratiſſime ſcriberem de re C. Albini ſenatoris; cujus ex filia natus eſt L. Sextius, optimus adoleſcens, filius P. Sextii. Hoc idcirco ſcripſi, ut intelligeres, non ſolum me pro P. Sextio laborare debere, ſed Sextium etiam pro Albino. Res autem eſt hæc. A M. Laberio C. Albinus prædia in æſtimationem accepit, quæ prædia Laberius emerat a Cæſare de bonis Plotianis. Ea ſi dicam non eſſe e republica dividi, docere te videar, non rogare. Sed tamen, cum Cæſar Syllanas venditiones et aſſignationes ratas eſſe velit, quo firmiores exiſtimentur ſuæ; ſi ea prædia dividentur, quæ ipſe Cæſar vendidit, quæ tandem in ejus venditionibus eſſe poterit auctoritas? Sed hoc quale ſit, tu pro tua prudentia conſiderabis. Ego te plane rogo, atque ita, ut majore ſtudio, juſtiore de cauſa, magis ex animo, rogare nihil poſſim, ut Albino parcas, prædia Laberiana ne attingas. Magna me affeceris non modo lætitia, ſed etiam quodammodo gloria, ſi P. Sextius homini maxime neceſſario ſatisfecerit per me, cum ego illi uni plurimum debeam. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Majus mihi dare beneficium nullum potes. Id mihi intelliges eſſe gratiſſimum.

M. T. Cicero Crassipedi S. P. D.

IX. QUANQUAM tibi præſens commendavi, ut potui diligentiſſime, ſocios Bithyniæ; teque cum mea commendatione, tum etiam tua ſponte, intellexi cupere ei ſocietati, quibuſcunque rebus poſſes, commodare: tamen, cum ii, quorum res agitur, magni ſua intereſſe arbitrarentur, me etiam per literas declarare tibi, qua eſſem erga ipſos voluntate, non dubitavi hæc ad te ſcribere. Volo enim te exiſtimare, me, cum univerſo ordini publicanorum ſemper libentiſſime tribuerim, idque magnis ejus ordinis erga me meritis facere debuerim, tum in primis amicum eſſe huic Bithynicæ ſocietati; quæ ſocietas ordine ipſo, et hominum genere, pars eſt maxima civitatis: conſtat enim ex cæteris ſocietatibus; et caſu permulti ſunt in ea ſocietate valde mihi familiares; in primiſque is, cujus præcipuum officium agitur hoc tempore, P. Rupilius, P. filius, Men. qui eſt magiſter in ea ſocietate. Quæ cum ita ſint, in majorem modum a te peto, Cn. Pupium, qui eſt in operis ejus ſocietatis, omnibus tuis officiis atque omni liberalitate tueare; cureſque ut ejus operæ, quod tibi facile factu eſt, quam gratiſſimæ ſint ſociis; remque et utilitatem ſociorum (cujus rei quantam poteſtatem quæſtor habeat, non ſum ignarus) per te quam maxime defenſam et auctam velis. Id cum mihi gratiſſimum feceris, tum illud tibi expertus promitto et ſpondeo, te ſocios Bithyniæ, ſi iis commodaris, memores eſſe et gratos cogniturum. Vale.

Cicero Bruto S.

X. CUM ad te tuus quæſtor, M. Varro, proficiſceretur, commendatione egere eum non putabam: ſatis enim

commendatum tibi eum arbitrabar ab ipſo more majorum; qui, ut te non fugit, hanc quæſturæ conjunctionem liberorum neceſſitudini proximam voluit eſſe. Sed cum ſibi ita perſuaſiſſet ipſe, meas de ſe accurate ſcriptas literas maximum apud te pondus habituras, a meque contenderet, ut quam diligentiſſime ſcriberem; malui facere, quod meus familiaris tanti ſua intereſſe arbitraretur. Ut igitur debere me facere hoc intelligas; cum primum M. Terentius in forum venit, ad amicitiam ſe meam contulit. Deinde, ut ſe corroboravit, duæ cauſæ acceſſerunt, quæ meam in illum benevolentiam augerent: una, quod verſabatur in hoc ſtudio noſtro, quo etiam nunc maxime delectamur, et cum ingenio, ut noſti, nec ſine induſtria: deinde, quod mature ſe contulit in ſocietates publicanorum; quod quidem nollem; maximis enim damnis affectus eſt. Sed tamen cauſa communis ordinis mihi commendatiſſimi fecit amicitiam noſtram firmiorem. Deinde verſatus in utriſque ſubſelliis optima et fide et fama, jam ante hanc commutationem reipublicæ, petitioni ſeſe dedit, honoremque honeſtiſſimum exiſtimavit fructum laboris ſui. His autem temporibus a me Brunduſio cum literis et mandatis profectus ad Cæſarem eſt; qua in re et amorem ejus in ſuſcipiendo negotio perſpexi, et in conficiendo ac renuntiando fidem. Videor mihi, cum ſeparatim de probitate ejus et moribus dicturus fuiſſem, ſi prius cauſam, cur eum tantopere diligerem, tibi expoſuiſſem, in ipſa cauſa exponenda ſatis etiam de probitate dixiſſe. Sed tamen ſeparatim promitto, in meque recipio, fore eum tibi et voluptati et uſui: nam et modeſtum hominem cognoſces, et prudentem, et a cupiditate omni remotiſſimum; præterea magni laboris, ſummæque induſtriæ. Neque ego hæc polliceri debeo, quæ tibi ipſi, cum bene cognoris, judicanda ſunt: ſed tamen in omnibus novis conjunctionibus intereſt, qualis primus aditus ſit, et qua commendatione quaſi amicitiæ fores aperiantur. Quod ego his literis efficere volui; etſi id ipſa per ſe neceſſitudo quæſturæ effeciſſe debet: ſed tamen nihilo infirmius illud, hoc addito. Cura igitur,

ſi me tanti facis, quanti et Varro exiſtimat, et ipſe ſentio, ut quam primum intelligam, hanc meam commendationem tantum illi utilitatis attuliſſe, quantum et ipſe ſperarit, nec ego dubitarim. Vale.

M. T. Cicero Bruto S. P. D.

XI. QUIA ſemper animadverti, ſtudioſe te operam dare, ut ne quid meorum tibi eſſet ignotum; propterea non dubito, quin ſcias, non ſolum cujus municipii ſim, ſed etiam quam diligenter ſoleam meos municipes Arpinates tueri. Quorum quidem omnia commoda omneſque facultates, quibus et ſacra conficere, et ſarta tecta ædium ſacrarum locorumque communium tueri, poſſint, conſiſtunt in his vectigalibus, quæ habent in provincia Gallia. Ad ea viſenda, pecuniaſque, quæ a colonis debentur, exigendas, totamque rem et cognoſcendam et adminiſtrandam, legatos equites Romanos miſimus Q. Fufidium Q. F. M. Faucium M. F. Q. Mamercum Q. F. Peto a te majorem in modum, pro noſtra neceſſitudine, ut tibi ea res curæ ſit, operamque des, ut per te quam commodiſſime negotium municipii adminiſtretur, quam primumque conficiatur; ipſoſque, quorum nomina ſcripſi, ut quam honorificentiſſime pro tua natura, et quam liberaliſſime, tractes. Bonos viros ad tuam neceſſitudinem adjunxeris; municipiumque gratiſſimum beneficio tuo devinxeris: mihi vero etiam eo gratius feceris, quod cum ſemper tueri municipes meos conſuevi, tum hic annus præcipue ad meam curam officiumque pertinet. Nam conſtituendi municipii cauſa, hoc anno ædilem filium meum fieri volui, et fratris filium, et M. Cæſium, hominem mihi maxime neceſſarium, (is enim magiſtratus in noſtro municipio, nec alius ullus, creari ſolet) quos cohoneſtaris, in primiſque me, ſi reſpublica municipii tuo ſtudio et diligentia bene adminiſtrata erit. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

M. T. Cicero Bruto S. P. D.

XII. ALIA epiſtola communiter commendavi tibi legatos Arpinatium, ut potui diligentiſſime: hac ſeparatim Q. Fufidium, quo-cum mihi omnes neceſſitudines ſunt, diligentius commendo; non ut aliquid de illa commendatione comminuam, ſed ut hanc addam. Nam et privignus eſt M. Cæſii, mei maxime et familiaris et neceſſarii; et fuit in Cilicia mecum tribunus militum: quo in munere ita ſe tractavit, ut accepiſſe ab eo beneficium viderer, non dediſſe. Eſt præterea (quod apud te valet plurimum) a noſtris ſtudiis non abhorrens. Quare velim eum quam liberaliſſime complectare; operamque des, ut in ea legatione, quam ſuſcepit contra ſuum commodum, ſecutus auctoritatem meam, quam maxime ejus excellat induſtria. Vult enim, id quod optimo cuique natura tributum eſt, quam maximam laudem, cum a nobis, qui eum impulimus, tum a municipio, conſequi: quod ei continget, ſi hac mea commendatione tuum erga ſe ſtudium erit conſecutus. Vale.

M. T. Cicero Bruto S. P. D.

XIII. LUCIUS Caſtronius Pætus, longe princeps municipii Lucenſis, eſt honeſtus, gravis, plenus officii, bonus plane vir, et cum virtutibus, tum etiam fortuna, ſi quid hoc ad rem pertinet, ornatus: meus autem eſt familiariſſimus, ſic prorſus, ut noſtri ordinis obſervet neminem diligentius. Quare ut et meum amicum, et tua dignum amicitia, tibi commendo. Cui quibuſcunque rebus commodaveris, tibi profecto jucundum, mihi certe erit gratum. Vale.

M. T. Cicero Bruto S. P. D.

XIV. Lucio Titio Strabone, equite Romano, in primis honeſto et ornato, familiariſſime utor. Omnia mihi cum eo intercedunt jura ſummæ neceſſitudinis. Huic in tua provincia pecuniam debet P. Cornelius. Ea res a Volcatio, qui Romæ jus dicit, rejecta in Galliam eſt. Peto a te hoc diligentius, quam ſi mea res eſſet, quo eſt honeſtius de amicorum pecunia laborare, quam de ſua, ut negotium conficiendum cures, ipſe ſuſcipias, tranſigas, operamque des, quoad tibi æquum et rectum videbitur, ut quam commodiſſima conditione libertus Strabonis, qui ejus rei cauſa miſſus eſt, negotium conficiat, ad nummoſque perveniat. Id et mihi gratiſſimum erit; et tu ipſe L. Titium cognoſces amicitia tua digniſſimum. Quod ut tibi curæ ſit, ut omnia ſolent eſſe, quæ me velle ſcis, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. Cicero C. Cæsari Imp. S. P. D.

XV. Præcilium tibi commendo unice, tui neceſſarii, mei familiariſſimi, viri optimi filium: quem cum adoleſcentem ipſum propter ejus modeſtiam, humanitatem, animum et amorem erga me ſingularem, mirifice diligo; tum patrem ejus, re doctus, intellexi et didici mihi fuiſſe ſemper amiciſſimum. Hem, hic ille eſt, de illis maxime, qui irridere atque objurgare me ſoliti ſunt, quod me non tecum, præſertim cum abs te honorificentiſſime invitarer, conjungerem.

Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσιν ἔπειθεν·

Audiebam enim noſtros proceres clamitantes,

Ἄλκιμος ἔσσ', ἵνα τίς σε καὶ ὀψιγόνων εὖ εἴπῃ.
Ὡς νεφέλη ἐκάλυψε μέλαινα.

Sed tamen iidem me conſolantur : et jam hominem peruſtum, etiamnum gloria volunt incendere ; atque ita loquuntur :

Μὴ μὰν ἀσπουδεί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην,
Ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι, καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.

Sed me minus jam movent, ut vides. Itaque ab Homeri magniloquentia confero me ad vera præcepta Εὐριπίδου·

Μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός.

Quem verſum ſenex Præcilius laudat egregie; et ait, poſſe eundem et ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω videre, et tamen nihilominus,

Αἰὲν ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

Sed, ut redeam ad id unde cœpi, vehementer mihi gratum feceris, ſi hunc adoleſcentem humanitate tua, quæ eſt ſingularis, comprehenderis ; et ad id, quod ipſorum Præciliorum cauſa te velle arbitror, addideris cumulum commendationis meæ. Genere novo ſum literarum ad te uſus, ut intelligeres, non vulgarem eſſe commendationem. Vale.

M. T. CICERO C. CÆSARI IMP. S. P. D.

XVI. PUBLIUM Craſſum ex omni nobilitate adoleſcentem dilexi plurimum : et ex eo, cum ab ineunte ejus ætate bene ſperaviſſem, tum optime exiſtimare cœpi ex iis judiciis, quæ de eo feceram, cognitis. Ejus libertum Apollonium jam tum equidem, cum ille viveret, et magni faciebam et probabam : erat enim et ſtudioſus Craſſi, et ad ejus optima ſtudia vehementer aptus : itaque ab eo admodum diligebatur. Poſt mortem autem Craſſi, eo mihi etiam dignior viſus eſt, quem in fidem atque amicitiam meam reciperem, quod eos a ſe obſervandos et colendos putabat, quos ille dilexiſſet, et

quibus carus fuiſſet. Itaque et ad me in Ciliciam venit, multiſque in rebus mihi magno uſui fuit et fides ejus et prudentia; et, ut opinor, tibi in Alexandrino bello, quantum ſtudio et fidelitate conſequi potuit, non defuit. Quod cum ſperaret te quoque ita exiſtimare, in Hiſpaniam ad te, maxime ille quidem ſuo conſilio, ſed etiam me auctore, eſt profectus. Cui ego commendationem non ſum pollicitus; non quin eam valituram apud te arbitrarer: ſed neque mihi egere commendatione videbatur, qui et in bello tecum fuiſſet, et, propter memoriam Craſſi, de tuis unus eſſet; et, ſi uti commendationibus vellet, etiam per alios eum videbam id conſequi poſſe. Teſtimonium mei de eo judicii, quod et ipſe magni æſtimabat, et ego apud te valere eram expertus, ei libenter dedi. Doctum igitur hominem cognovi, et ſtudiis optimis deditum, idque a puero. Nam domi meæ cum Diodoto Stoico, homine, meo judicio, eruditiſſimo, multum a puero fuit. Nunc autem incenſus ſtudio rerum tuarum, eas literis Græcis mandare cupiebat. Poſſe arbitror: valet ingenio, habet uſum, jam pridem in eo genere ſtudii literarumque verſatur: ſatisfacere immortalitati laudum tuarum mirabiliter cupit. Habes opinionis meæ teſtimonium: ſed tu hoc facilius multo, pro tua ſingulari prudentia, judicabis. Et tamen, quod negaveram, commendo tibi eum. Quidquid ei commodaveris, erit id majorem in modum gratum.

M. T. C. Ser. Sulpicio S. P. D.

XVII. Manius Curius, qui Patris negotiatur, multis et magnis de cauſis a me diligitur. Nam et amicitia pervetus mihi cum eo eſt, ut primum in forum venit, inſtituta; et Patris cum aliquoties antea, tum proxime hoc miſerrimo bello, domus ejus tota mihi patuit, qua ſi opus fuiſſet, tam eſſem uſus, quam mea. Maximum autem mihi vinculum cum

eo eſt quaſi ſanctioris cujuſdam neceſſitudinis, quod eſt Attici noſtri familiariſſimus, eumque unum præter cæteros obſervat ac diligit. Quem ſi tu jam forte cognoſti, puto me hoc, quod facio, facere ſerius: ea eſt enim humanitate et obſervantia, ut eum tibi jam per ſe ipſum commendatum putem. Quod tamen ſi ita eſt, magnopere a te quæſo, ut ad eam voluntatem, ſi quam in illum ante has meas literas contuliſti, quam maximus poſt mea commendatione cumulus accedat. Sin autem propter verecundiam ſuam minus ſe tibi obtulit, aut nondum eum ſatis habes cognitum, aut quæ cauſa eſt, cur majoris commendationis indigeat; ſic tibi eum commendo, ut neque majore ſtudio quemquam, neque juſtioribus de cauſis, commendare poſſim. Faciamque id, quod debent facere ii, qui religioſe et ſine ambitione commendant: ſpondebo enim tibi, vel potius ſpondeo, in meque recipio, eos eſſe M'. Curii mores, eamque tum probitatem, tum etiam humanitatem, ut eum et amicitia tua, et tam accurata commendatione, ſi tibi ſit cognitus, dignum ſis exiſtimaturus. Mihi certe gratiſſimum feceris, ſi intellexero, has literas tantum, quantum ſcribens confidebam, apud te pondus habuiſſe. Vale.

Cicero Servio S.

XVIII. NON concedam, ut Attico noſtro, quem elatum lætitia vidi, jucundiores tuæ, ſuaviſſime ad eum et humaniſſime ſcriptæ, literæ fuerint, quam mihi. Nam etſi utrique noſtrum prope æque gratæ erant, tamen ego admirabar magis, te, quaſi rogatus, aut certe admonitus, liberaliter Attico reſpondiſſes, (quod tamen dubium nobis, quin ita futurum fuerit, non erat) ultro ad eum ſcripſiſſe, eique nec opinanti voluntatem tuam tantam per literas detuliſſe. De quo non modo rogare te, ut eo ſtudioſius mea quoque cauſa facias, non debeo, (nihil enim cumulatius fieri poteſt, quam

polliceris) ſed ne gratias quidem agere, quod tu et ipſius cauſa, et tua ſponte, feceris. Illud tamen dicam, mihi id, quod feciſti, eſſe gratiſſimum. Tale enim tuum judicium de homine eo, quem unice diligo, non poteſt mihi non ſumme eſſe jucundum. Quod cum ita ſit, eſſe gratum neceſſe eſt. Sed tamen, quando mihi, pro conjunctione noſtra, vel peccare apud te in ſcribendo licet; utrumque eorum, quæ negavi mihi facienda eſſe, faciam. Nam et ad id, quod Attici cauſa te oſtendiſti eſſe facturum, tantum velim addas, quantum ex noſtro amore acceſſionis fieri poteſt: et, quod modo verebar, tibi gratias agere, nunc plane ago; teque ita exiſtimare volo, quibuſcunque officiis in Epiroticis reliquiſque rebus Atticum obſtrinxeris, iiſdem me tibi obligatum fore. Vale.

M. T. C. Ser. Sulpicio S. P. D.

XIX. CUM Lyſone Patrenſi eſt mihi quidem hoſpitium vetus, quam ego neceſſitudinem ſancte colendam puto: ſed ea cauſa etiam cum aliis compluribus; familiaritas tanta nullo cum hoſpite: et ea cum officiis ejus multis, tum etiam conſuetudine quotidiana, ſic eſt aucta, ut nihil ſit familiaritate noſtra conjunctius. Is cum Romæ annum prope ita fuiſſet, ut mecum viveret, etſi eramus in magna ſpe, te meis literis commendationeque diligentiſſime facturum, id quod feciſti, ut ejus rem et fortunas abſentis tuerere; tamen, quod in unius poteſtate erant omnia, et quod Lyſo fuerat in noſtra cauſa noſtriſque præſidiis, quotidie aliquid timebamus. Effectum tamen eſt et ipſius ſplendore, et noſtro reliquorumque hoſpitum ſtudio, ut omnia, quæ vellemus, a Cæſare impetrarentur; quod intelliges ex iis literis, quas Cæſar ad te dedit. Nunc non modo non remittimus tibi aliquid ex noſtra commendatione, quaſi adepti jam omnia: ſed eo vehementius a te contendimus, ut Lyſonem in fidem neceſſitudinemque tuam recipias. Cujus dubia

fortuna timidius tecum agebamus, verentes, ne quid accideret ejuſmodi, ut ne tu quidem mederi poſſes; explorata vero ejus incolumitate, omnia a te ſtudia ſumma cura peto. Quæ ne ſingula enumerem, totam tibi domum commendo. In his adoleſcentem filium ejus, quem C. Memmius Gemellus, cliens meus, cum in calamitate exilii ſui Patrenſis civis factus eſſet, Patrenſium legibus adoptavit; ut ejus ipſius hereditatis jus cauſamque tueare. Caput illud eſt, ut Lyſonem, quem ego virum optimum gratiſſimumque cognovi, recipias in neceſſitudinem tuam. Quod ſi feceris, non dubito, quin in eo diligendo, cæteriſque poſtea commendando, idem, quod ego, ſis judicii et voluntatis habiturus. Quod cum fieri vehementer ſtudeo, tum etiam illud vereor, ne, ſi minus cumulate videbere feciſſe aliquid ejus cauſa, me ille negligenter ſcripſiſſe putet, non te oblitum mei. Quanti enim me faceres, cum ex ſermonibus quotidianis meis, tum ex epiſtolis etiam tuis, potuit cognoſcere. Vale.

Cicero Servio S.

XX. ASCLAPONE Patrenſi, medico, utor valde familiariter; ejuſque cum conſuetudo mihi jucunda fuit, tum ars etiam, quam ſum expertus in valetudine meorum. In qua mihi cum ipſa ſcientia, tum etiam fidelitate benevolentiaque, ſatisfecit. Hunc igitur tibi commendo; et a te peto, ut des operam, ut intelligat, diligenter me ſcripſiſſe de ſeſe, meamque commendationem uſui magno ſibi fuiſſe. Erit id mihi vehementer gratum. Vale.

M. T. C. Ser. Sulpicio S. P. D.

XXI. MARCUS Æmilius Avianus ab ineunte adoleſcentia me obſervavit, ſemperque dilexit, vir cum bonus, tum perhumanus, et in omni genere officii diligendus. Quem ſi arbitrarer eſſe Sicyone, et niſi audirem ibi eum etiam nunc, ubi ego reliqui, Cybiræ commorari, nihil eſſet neceſſe plura me ad te de eo ſcribere: perficeret enim ipſe profecto ſuis moribus, ſuaque humanitate, ut ſine cujuſquam commendatione diligeretur abs te non minus, quam et a me, et a cæteris ſuis familiaribus. Sed cum illum abeſſe putem, commendo tibi majorem in modum domum ejus, quæ eſt Sicyone, remque familiarem, maxime Caium Avianum Hammonium, libertum ejus: quem quidem tibi etiam ſuo nomine commendo. Nam cum propterea mihi eſt probatus, quod eſt in patronum ſuum officio et fide ſingulari, tum etiam in me ipſum magna officia contulit, mihique moleſtiſſimis temporibus ita fideliter benevoleque præſto fuit, ut ſi a me manumiſſus eſſet. Itaque peto a te, ut eum Hammonium, et in patroni ejus negotio, ſic tueare, ut ejus procuratorem, quem tibi commendo, et ipſum ſuo nomine, diligas, habeaſque in numero tuorum. Hominem pudentem et officioſum cognoſces, et dignum, qui a te diligatur. Vale.

Cicero Servio S.

XXII. TITUM Manlium, qui negotiatur Theſpiis, vehementer diligo: nam et ſemper me coluit, diligentiſſimeque obſervavit, et a ſtudiis noſtris non abhorret. Accedit eo, quod Varro Murena magnopere ejus cauſa vult omnia: qui tamen exiſtimavit, etſi ſuis literis, quibus tibi Manlium commendabat, valde confideret, tamen mea commendatione aliquid

acceſſionis fore. Me quidem cum Manlii familiaris, tum Varronis, ſtudium commovit, ut ad te quam accuratiſſime ſcriberem. Gratiſſimum igitur mihi feceris, ſi huic commendationi meæ tantum tribueris, quantum cui tribuiſti plurimum; id eſt, ſi T. Manlium, quam maxime, quibuſcunque rebus honeſte ac pro tua dignitate poteris, juveris atque ornaveris. Ex ipſius præterea gratiſſimis et humaniſſimis moribus confirmo tibi, te eum, quem ſoles fructum a bonorum virorum officiis expectare, eſſe capturum. Vale.

Cicero Servio S.

XXIII. LUCIO Coſſinio, amico et tribuli tuo, valde familiariter utor: nam et inter noſmetipſos vetus uſus intercedit, et Atticus noſter majorem etiam mihi cum Coſſinio conſuetudinem fecit. Itaque tota Coſſinii domus me diligit, in primiſque libertus ejus L. Coſſinius Anchialus, homo et patrono, et patroni neceſſariis, quo in numero ego ſum, probatiſſimus. Hunc tibi ita commendo, ut, ſi meus libertus eſſet, eodemque apud me loco eſſet, quo et eſt apud patronum ſuum, majore ſtudio commendare non poſſem. Quare pergratum mihi feceris, ſi eum in amicitiam tuam receperis; atque eum, quod ſine moleſtia tua fiat, ſi qua in re opus ei fuerit, juveris. Id et mihi vehementer gratum erit, et tibi poſtea jucundum. Hominem enim ſumma probitate, humanitate, obſervantiaque, cognoſces. Vale.

Cicero Servio S.

XXIV. CUM antea capiebam ex officio meo voluptatem, quod memineram, quam tibi diligenter Lyſonem, hoſpitem et familiarem meum, commendaſſem; tum vero poſtea

quam ex literis ejus cognovi, tibi eum falſo ſuſpectum fuiſſe, vehementiſſime lætatus ſum, me tam diligentem in eo commendando fuiſſe. Ita enim ſcripſit ad me, ſibi meam commendationem maximo adjumento fuiſſe, quod ad te delatum diceret, ſeſe contra dignitatem tuam Romæ de te loqui ſolitum eſſe. De quo, etſi pro tua facilitate et humanitate purgatum ſe tibi ſcribit eſſe; tamen primum, ut debeo, tibi maximas gratias ago, cum tantum literæ meæ potuerunt, ut his lectis, omnem offenſionem ſuſpicionis, quam habueras de Lyſone, deponeres: deinde credas mihi affirmanti velim, me hoc non pro Lyſone magis, quam pro omnibus, ſcribere, hominem eſſe neminem, qui unquam mentionem tui ſine tua ſumma laude fecerit. Lyſo vero cum mecum prope quotidie eſſet, unaque viveret, non ſolum quia me libenter audire arbitrabatur, ſed quia libentius ipſe loquebatur, omnia mihi tua et facta et dicta laudabat. Quapropter, etſi a te ita tractatur, ut jam non deſideret commendationem meam, uniſque ſe literis meis omnia conſecutum putet, tamen a te peto in majorem modum, ut eum etiam atque etiam tuis officiis, liberalitate, complectare. Scriberem ad te, qualis vir eſſet, ut ſuperioribus literis feceram, niſi eum jam per ſe ipſum tibi ſatis eſſe notum arbitrarer. Vale.

Cicero Servio S.

XXV. HAGESARETUS Lariſſæus magnis meis beneficiis ornatus in conſulatu meo, memor et gratus fuit, meque poſtea diligentiſſime coluit. Eum tibi magnopere commendo, ut et hoſpitem meum, et familiarem, et gratum hominem, et virum bonum, et principem civitatis ſuæ, et tua neceſſitudine digniſſimum. Pergratum mihi feceris, ſi dederis operam, ut is intelligat hanc meam commendationem magnum apud te pondus habuiſſe. Vale.

Cicero Servio S.

XXVI. LUCIUS Meſcinius ea mecum neceſſitudine conjunctus eſt, quod mihi quæſtor fuit. Sed hanc cauſam, quam ego, ut a majoribus accepi, ſemper gravem duxi, fecit virtute et humanitate ſua juſtiorem. Itaque eo ſic utor, ut nec familiarius ullo, nec libentius. Is quanquam confidere videbatur, et ſua cauſa, quæ honeſte poſſes, libenter eſſe facturum; magnum eſſe tamen ſperavit apud te meas quoque literas. Id cum ipſe ita judicabat, tum pro familiari conſuetudine ſæpe ex me audierat, quam ſuavis eſſet inter nos et quanta conjunctio. Peto igitur a te, tanto ſcilicet ſtudio, quanto intelligis debere me petere pro homine tam mihi neceſſario, et tam familiari, ut ejus negotia, quæ ſunt in Achaia, ex eo quod heres eſt M. Mindio, fratri ſuo, qui Eli negotiatus eſt, explices et expedias cum jure et poteſtate, quam habes, tum etiam auctoritate et conſilio tuo. Sic enim præſcripſimus iis, quibus ea negotia mandavimus, ut omnibus in rebus, quæ in aliquam controverſiam vocarentur, te arbitro, et, quod commodo tuo fieri poſſet, te diſceptatore, uterentur. Id ut honoris mei cauſa ſuſcipias, vehementer te etiam atque etiam rogo. Illud præterea, ſi non alienum tua dignitate putabis eſſe, feceris mihi pergratum; ſi qui difficiliores erunt, ut rem ſine controverſia confici nolint, ſi eos, quando cum ſenatore res eſt, Romam rejeceris. Quod quo minore dubitatione facere poſſis, literas ad te a M. Lepido conſule, non quæ te aliquid juberent (neque enim id tuæ dignitatis eſſe arbitramur) ſed quodam modo quaſi commendatitias ſumpſimus. Scriberem, quam id beneficium bene apud Meſcinium poſiturus eſſes, niſi et te ſcire confiderem, et mihi peterem. Sic enim velim exiſtimes, non minus me de illius re laborare, quam ipſum de ſua. Sed, cum illum ſtudeo quam facillime ad ſuum pervenire,

tum illud laboro, ut non minimum hac mea commendatione ſe conſecutum arbitretur. Vale.

CICERO SERVIO S.

XXVII. LICET eodem exemplo ſæpius tibi hujus generis literas mittam, cum gratias agam, quod meas commendationes tam diligenter obſerves; quod feci in aliis, et faciam, ut video, ſæpius: ſed tamen non parcam operæ, et ut vos ſoletis in formulis, ſic ego in epiſtolis de eadem re alio modo. C. Avianus igitur Hammonius incredibiles mihi gratias per literas egit, et ſuo, et Æmilii Aviani, patroni ſui, nomine; nec liberalius, nec honorificentius, potuiſſe tractari, nec ſe præſentem, nec rem familiarem abſentis patroni ſui. Id mihi cum jucundum eſt eorum cauſa, quos tibi ego ſumma neceſſitudine et ſumma conjunctione adductus commendaveram, quod M. Æmilius unus eſt ex meis familiariſſimis atque intimis, maxime neceſſarius homo, et magnis meis beneficiis devinctus, et prope omnium, qui mihi debere aliquid videntur, gratiſſimus; tum multo jucundius, te eſſe in me tali voluntate, ut plus proſis amicis meis, quam ego præſens fortaſſe prodeſſem: credo, quod magis ego dubitarem, quid illorum cauſa facerem, quam tu, quid mea. Sed hoc non dubito, quin exiſtimes mihi eſſe gratum. Illud te rogo, ut illos quoque gratos homines eſſe putes; quod ita eſſe tibi promitto atque confirmo. Quare velim, quidquid habent negotii, des operam, quod commodo tuo fiat, ut, te obtinente Achaiam, conficiant. Ego cum tuo Servio jucundiſſime conjunctiſſimeque vivo; magnamque cum ex ingenio ejus ſingularique ſtudio, tum ex virtute et probitate, voluptatem capio. Vale.

CICERO SERVIO S.

XXVIII. ETSI libenter petere a te ſoleo, ſi quid opus eſt meorum cuipiam; tamen multo libentius gratias tibi ago, cum feciſti aliquid commendatione mea; quod ſemper facis. Incredibile eſt enim, quas mihi gratias omnes agant, etiam mediocriter a me tibi commendati: quæ mihi omnia grata, ſed de L. Meſcinio gratiſſimum. Sic enim eſt mecum locutus, te, ut meas literas legeris, ſtatim procuratoribus ſuis pollicitum eſſe omnia, multo vero plura et majora feciſſe. Id igitur (puto enim etiam atque etiam mihi dicendum eſſe) velim exiſtimes, mihi te feciſſe gratiſſimum. Quod quidem hoc vehementius lætor, quod ex ipſo Meſcinio te video magnam capturum voluptatem. Eſt enim in eo cum virtus et probitas, et ſummum officium, ſummaque obſervantia; tum ſtudia illa noſtra, quibus antea delectabamur, nunc etiam vivimus. Quod reliquum eſt, velim augeas tua in eum beneficia omnibus rebus, quæ te erunt dignæ. Sed duo quidem te nominatim rogo. Primum, ut, ſi quid ſatiſdandum erit, amplius eo nomine non peti, cures, ut ſatiſdetur fide mea. Deinde, cum fere conſiſtat hereditas in iis rebus, quas avertit Oppia, quæ uxor Mindii fuit; adjuves, ineaſque rationem, quemadmodum ea mulier Romam perducatur: quod ſi putarit illa fore, ut opinio noſtra eſt, negotium conficiemus. Hoc ut aſſequamur, te vehementer etiam atque etiam rogo. Illud, quod ſupra ſcripſi, id tibi confirmo, in meque recipio, te ea, quæ feciſti Meſcinii cauſa, quæque feceris, ita bene collocaturum, ut ipſe judices, homini te gratiſſimo, jucundiſſimo, benigne feciſſe. Volo enim ad id, quod mea cauſa feciſti, hoc etiam accedere. Nec Lacedæmonios dubitare arbitror, quin ipſi ſua majorumque ſuorum auctoritate ſatis commendati ſint fidei et juſtitiæ tuæ; et ego, qui te optime noviſſem, non dubitavi, quin tibi notiſſima et

jura et merita populorum eſſent. Itaque cum a me peteret Philippus Lacedæmonius, ut tibi civitatem commendarem; etſi memineram, me ei civitati omnia debere, tamen reſpondi, commendatione Lacedæmonios apud te non egere. Itaque ſic velim exiſtimes, me omnes Achaiæ civitates arbitrari pro horum temporum perturbatione felices, quod his tu præſis; eundemque me ita judicare, te, quod unus optime noſſes non noſtra ſolum, ſed etiam Græciæ, monumenta omnia, tua ſponte amicum Lacedæmoniis et eſſe et fore. Quare tantum a te peto, ut, cum ea facies Lacedæmoniorum cauſa, quæ tua fides, amplitudo, juſtitia, poſtulat; ut his, ſi tibi videbitur, ſignifices, te non moleſte ferre, quod intelligas, ea quæ facias, mihi quoque grata eſſe. Pertinet enim ad officium meum, eos exiſtimare, curæ mihi ſuas res eſſe. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. Cicero L. Planco S. D.

XXIX. NON dubito, quin ſcias, in iis neceſſariis, qui tibi a patre relicti ſunt, me tibi eſſe vel conjunctiſſimum, non his modo cauſis, quæ ſpeciem habeant magnæ conjunctionis, ſed iis etiam, quæ familiaritate et conſuetudine tenentur; quam ſcis mihi jucundiſſimam cum patre tuo et ſummam fuiſſe. Ab his initiis noſter in te amor profectus, auxit paternam neceſſitudinem, et eo magis, quod intellexi, ut primum per ætatem judicium facere potueris quanti quiſque tibi faciendus eſſet, me a te in primis cœptum eſſe obſervari, coli, diligi. Accedebat non mediocre vinculum cum ſtudiorum, quod ipſum eſt per ſe grave; tum eorum ſtudiorum, earumque artium, quæ per ſe ipſæ eos, qui voluntate eadem ſunt, etiam familiaritate devinciunt. Expectare te arbitror, hæc tam longe repetita principia quo ſpectent. Id primum ergo habeto, non ſine magna juſtaque cauſa hanc a me commemorationem

eſſe factam. C. Ateio Capitone utor familiariſſime. Notæ tibi ſunt varietates meorum temporum. In omni genere et honorum et laborum meorum, et animus, et opera, et auctoritas, et gratia, etiam res familiaris, C. Capitonis præſto fuit, et patuit, et temporibus et fortunæ meæ. Hujus propinquus fuit T. Antiſtius; qui cum forte quæſtor Macedoniam obtineret, neque ei ſucceſſum eſſet, Pompeius in eam provinciam cum exercitu venit. Facere Antiſtius nihil potuit: nam ſi potuiſſet, nihil ei fuiſſet antiquius, quam ad Capitonem, quem ut parentem diligebat, reverti; præſertim cum ſciret, quanti is Cæſarem faceret, ſemperque feciſſet. Sed oppreſſus tantum attigit negotii, quantum recuſare non potuit. Cum ſignaretur argentum Apolloniæ, non poſſum dicere eum præfuiſſe, neque poſſum negare affuiſſe, ſed non plus duobus, an tribus menſibus. Deinde abfuit a caſtris: fugit omne negotium. Hoc mihi, ut teſti, velim credas: meam enim ille mœſtitiam in illo bello videbat, mecum omnia communicabat. Itaque abdidit ſe in intimam Macedoniam, quo potuit longiſſime a caſtris, non modo ut non præeſſet ulli negotio, ſed etiam ut ne intereſſet quidem. Is poſt prælium ſe ad hominem neceſſarium, A. Plautium, in Bithyniam contulit. Ibi eum Cæſar cum vidiſſet, nihil aſpere, nihil acerbe, dixit: Romam juſſit venire. Ille in morbum continuo incidit, ex quo non convaluit. Æger Corcyram venit, ibi eſt mortuus. Teſtamento, quod Romæ Paulo et Marcello conſulibus fecerat, heres ex parte dimidia et tertia eſt Capito. In ſextante ſunt ii, quorum pars ſine ulla cujuſquam querela publica poteſt eſſe: ea eſt ad H-S xxx. Sed de hoc Cæſar viderit. Te, mi Plance, pro paterna neceſſitudine, pro noſtro amore, pro ſtudiis et omni curſu noſtro totius vitæ ſimillimo, rogo, et a te ita peto, ut majore cura, majore ſtudio nullo poſſim, ut hanc rem ſuſcipias, meam putes eſſe, enitare, contendas, efficias, ut mea commendatione, tuo ſtudio, Cæſaris beneficio, hereditatem propinqui ſui C. Capito obtineat. Omnia, quæ potui in hac

ſumma tua gratia ac potentia a te impetrare, ſi petiiſſem, ultro te ad me detuliſſe putabo, ſi hanc rem impetravero. Illud fore tibi adjumento ſpero, cujus ipſe Cæſar eſſe optimus judex poteſt: ſemper Cæſarem Capito et coluit et dilexit. Sed ipſe hujus rei teſtis eſt: novi hominis memoriam. Itaque nihil te doceo. Tantum tibi ſumito pro Capitone apud Cæſarem, quantum ipſum meminiſſe ſenties. Ego, quod in me ipſo experiri potui, ad te deferam: in eo quantum ſit ponderis, tu videbis. Quam partem in republica cauſamque defenderim, per quos homines ordineſque ſteterim, quibuſque munitus fuerim, non ignoras. Hoc mihi velim credas, ſi quid fecerim hoc ipſo in bello minus ex Cæſaris voluntate, quod intellexerim ſcire ipſum Cæſarem, me invitiſſimum feciſſe; id feci aliorum conſilio, hortatu, auctoritate: quod fuerim moderatior temperatiorque, quam in ea parte quiſquam, id me feciſſe maxime auctoritate Capitonis; cujus ſimiles ſi reliquos neceſſarios habuiſſem, reipublicæ fortaſſe nonnihil, mihi certe plurimum, profuiſſem. Hanc rem, mi Plance, ſi effeceris, meam de tua erga me benevolentia ſpem confirmaveris; ipſumque Capitonem, gratiſſimum, officioſiſſimum, optimum virum, ad tuam neceſſitudinem tuo ſummo beneficio adjunxeris. Vale.

M. T. C. Acilio Proc. S. P. D.

XXX. LUCIUS Manlius eſt Soſis. Is fuit Catinenſis: ſed eſt una cum reliquis Neapolitanis civis Romanus factus, decurioque Neapoli: erat enim adſcriptus in id municipium ante civitatem ſociis et Latinis datam. Ejus frater Catinæ nuper mortuus eſt. Nullam omnino arbitramur de ea hereditate controverſiam eum habiturum; et eſt hodie in bonis: ſed, quoniam habet præterea negotia vetera in Sicilia ſua, et hanc hereditatem fraternam et omnia ejus tibi commendo, in primiſque ipſum virum optimum mihique familiariſſimum,

his ſtudiis literarum doctrinæque præditum, quibus ego maxime delector. Peto igitur abs te, ut eum, ſive aderit, ſive non venerit in Siciliam, in meis intimis maximeque neceſſariis ſcias eſſe: itaque tractes, ut intelligat meam commendationem ſibi magno adjumento fuiſſe. Vale.

M. T. C. Acilio Proc. S. P. D.

XXXI. CAIO Flavio, honeſto et ornato equite Romano, utor valde familiariter: fuit enim generi mei, C. Piſonis, perneceſſarius, meque diligentiſſime obſervat et ipſe, et L. Flavius, frater ejus. Quapropter velim honoris mei cauſa, quibus rebus honeſte et pro tua dignitate poteris, quam honorificentiſſime et quam liberaliſſime C. Flavium tractes. Id mihi ſic erit gratum, ut gratius eſſe nihil poſſit. Sed præterea tibi affirmo, neque id ambitione adductus facio, ſed cum familiaritate et neceſſitudine, tum etiam veritate; te ex C. Flavii officio et obſervantia, et præterea ſplendore atque inter ſuos gratia, magnam voluptatem eſſe capturum. Vale.

M. T. C. Acilio Proc. S. P. D.

XXXII. IN Haleſina civitate, tam lauta, tamque nobili, conjunctiſſimos habeo et hoſpitio et familiaritate M. et C. Clodios, Archagathum, et Philonem. Sed vereor, ne, quia complures tibi præcipue commendo, exæquare videar ambitione quadam commendationes meas: quanquam a te quidem cumulate ſatisfit et mihi et meis omnibus. Sed velim ſic exiſtimes, hanc familiam, et hos mihi maxime eſſe conjunctos vetuſtate, officiis, benevolentia. Quamobrem peto a te majorem in modum, ut his, omnibus in rebus, quantum tua fides

dignitaſque patietur, commodes. Id ſi feceris, erit mihi vehementiſſime gratum. Vale.

M. T. C. Acilio Proc. S. P. D.

XXXIII. CNEIO Otacilio Naſone utor familiariſſime; ita prorſus, ut illius ordinis nullo familiarius. Nam et humanitate ejus et probitate in conſuetudine quotidiana magnopere delector. Nihil jam opus eſt expectare te, quibus eum verbis tibi commendem, quo ſic utar, ut ſcripſi. Habet is in provincia tua negotia, quæ procurant liberti, Hilarus, Antigonus, Demoſtratus: quos tibi, negotiaque omnia Naſonis, non ſecus commendo, ac ſi mea eſſent. Gratiſſimum mihi feceris, ſi intellexero hanc commendationem magnum apud te pondus habuiſſe. Vale.

M. T. C. Acilio Proc. S. P. D.

XXXIV. AVITUM mihi hoſpitium eſt cum Lyſone, Lyſonis filio, Lilybetano, valdeque ab eo obſervor; cognovique dignum et patre et avo: eſt enim nobiliſſima familia. Quapropter commendo tibi majorem in modum rem domumque ejus; magnoque opere abs te peto, cures, ut is intelligat, meam commendationem maximo ſibi apud te et adjumento et ornamento fuiſſe. Vale.

M. T. C. Acilio Proc. S. P. D.

XXXV. CAIUS Avianus Philoxenus antiquus eſt hoſpes meus, et præter hoſpitium, valde etiam familiaris; quem Cæſar meo beneficio in Novocomenſes retulit.

Nomen autem Aviani ſecutus eſt, quod homine nullo plus eſt uſus, quam Flacco Aviano, meo, quemadmodum te ſcire arbitror, familiariſſimo. Quæ ego omnia collegi, ut intelligeres non vulgarem eſſe commendationem hanc meam. Peto igitur abs te, ut omnibus rebus, quod ſine moleſtia tua facere poſſis, ei commodes, habeaſque in numero tuorum; perficiaſque, ut intelligat, has literas meas magno ſibi uſui fuiſſe. Erit id mihi majorem in modum gratum. Vale.

M. T. C. Acilio Proc. S. P. D.

XXXVI. CUM Demetrio Mega mihi vetuſtum hoſpitium eſt; familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. Ei Dolabella rogatu meo civitatem a Cæſare impetravit; qua in re ego interfui: itaque nunc P. Cornelius vocatur. Cumque propter quoſdam ſordidos homines, qui Cæſaris beneficia vendebant, tabulam, in qua nomina civitate donatorum inciſa eſſent, revelli juſſiſſet; eidem Dolabellæ, me audiente, Cæſar dixit, nihil eſſe quod de Mega vereretur; beneficium ſuum in eo manere. Hoc te ſcire volui, ut eum in civium Romanorum numero haberes; cæteriſque in rebus tibi eum ita commendo, ut majore ſtudio neminem commendarim. Gratiſſimum mihi feceris, ſi eum ita tractaris, ut intelligat meam commendationem magno ſibi ornamento fuiſſe. Vale.

M. T. C. Acilio Proc. S. P. D.

XXXVII. HIPPIAM, Philoxeni filium, Calactinum, hoſpitem et neceſſarium meum, tibi commendo in majorem modum. Ejus bona, quemadmodum ad me delata res eſt, publice poſſidentur alieno nomine, contra leges Calactinorum. Id ſi ita eſt, etiam ſine mea commendatione ab æquitate

tua res ipſa impetrare debet, ut ei ſubvenias. Quoquo modo autem ſe res habet, peto a te, ut honoris mei cauſa eum expedias, tantumque ei commodes et in hac re et in cæteris, quantum tua fides dignitaſque patietur. Id mihi vehementer gratum erit. Vale.

M. T. C. Acilio Proc. S. P. D.

XXXVIII. LUCIUS Bruttius, eques Romanus, adoleſcens omnibus rebus ornatus, in meis familiariſſimis eſt, meque obſervat diligentiſſime; cujus cum patre magna mihi fuit amicitia jam inde a quæſtura mea Sicilienſi. Omnino nunc ipſe Bruttius Romæ mecum eſt: ſed tamen domum ejus, et rem familiarem, et procuratores, tibi ſic commendo, ut majore ſtudio commendare non poſſim. Gratiſſimum mihi feceris, ſi curaris, ut intelligat Bruttius, id quod ei recepi, hanc meam commendationem ſibi magno adjumento fuiſſe. Vale.

M. T. C. Acilio Proc. S. P. D.

XXXIX. CUM familia Titurnia neceſſitudo mihi intercedit vetus; ex qua reliquus eſt M. Titurnius Rufus, qui mihi omni diligentia atque officio eſt tuendus. Eſt igitur in tua poteſtate, ut ille in me ſatis ſibi præſidii putet eſſe. Quapropter eum tibi commendo majorem in modum, et abs te peto, efficias, ut is commendationem hanc intelligat ſibi magno adjumento fuiſſe. Erit mihi vehementer gratum. Vale.

M. T. C. Q. Anchario Q. F. Proc. S. P. D.

XL. LUCIUM et C. Aurelios, L filios, quibus et ipſis, et patre eorum, viro optimo, familiariſſime utor, commendo tibi majorem in modum, adoleſcentes omnibus optimis artibus ornatos, meos perneceſſarios, tua amicitia digniſſimos. Si ulla mea apud te commendatio valuit, quod ſcio multas plurimum valuiſſe, hæc ut valeat rogo. Quod ſi eos honorifice liberaliterque tractaris; et tibi gratiſſimos optimoſque adoleſcentes adjunxeris, et mihi gratiſſimum feceris. Vale.

M. T. C. L. Culleolo S. P. D.

XLI. QUÆ feciſti L. Lucceii cauſa, ſcire te plane volo, te homini gratiſſimo commodaſſe; et cum ipſi, quæ feciſti, pergrata ſunt, tum Pompeius, quotieſcunque me videt, (videt autem ſæpe) gratias tibi agit ſingulares. Addo etiam illud, quod tibi jucundiſſimum eſſe certo ſcio, me ipſum, ex tua erga Lucceium benignitate, maxima voluptate affici. Quod ſupereſt, quanquam mihi non eſt dubium, quin cum antea noſtra cauſa, nunc jam etiam tuæ conſtantiæ gratia, manſurus ſis in eadem iſta liberalitate; tamen abs te vehementer etiam atque etiam peto, ut ea, quæ initio oſtendiſti, deincepſque feciſti, ad exitum augeri et cumulari per te velis. Id et Lucceio et Pompeio valde gratum fore, teque apud eos præclare poſiturum confirmo et ſpondeo. De republica, deque his negotiis cogitationibuſque noſtris, perſcripſeram ad te diligenter paucis ante diebus, eaſque literas dederam pueris tuis. Vale.

M. T. C. L. Culleolo Proc. S. P. D.

XLII. LUCIUS Lucceius meus, homo omnium gratiſſimus, mirificas tibi apud me gratias egit, cum diceret, omnia te cumulatiſſime et liberaliſſime procuratoribus ſuis pollicitum eſſe. Cum oratio tua tam ei grata fuerit, quam gratam rem ipſam exiſtimas fore, cum, ut ſpero, quæ pollicitus es, feceris? Omnino oſtenderunt Bulliones, ſeſe Lucceio Pompeii arbitratu ſatisfacturos. Sed vehementer opus eſt nobis, et voluntatem, et auctoritatem, et imperium tuum, accedere. Quod ut facias, te etiam atque etiam rogo. Illudque mihi gratiſſimum eſt, quod ita ſciunt Lucceii procuratores, et ita Lucceius ipſe ex literis tuis, quas ad eum miſiſti, intellexit, hominis nullius apud te auctoritatem aut gratiam valere plus, quam meam. Id ut re experiatur, iterum et ſæpius te rogo. Vale.

M. T. C. Quintio Gallo S. P. D.

XLIII. ETSI plurimis rebus ſpero fore ut perſpiciam, quod tamen jampridem perſpicio, me a te amari, tamen nunc ea cauſa tibi datur, in qua facile declarare poſſis tuam erga me benevolentiam. L. Oppius, Marci filius, Philomeli negotiatur, homo mihi familiaris. Eum tibi unice commendo; eoque magis, quod cum ipſum diligo, tum quod negotia procurat L. Egnatii Rufi, quo ego uno equite Romano familiariſſime utor, et qui cum conſuetudine quotidiana, tum officiis plurimis maximiſque, mihi conjunctus eſt. Oppium igitur præſentem ut diligas, Egnatii abſentis rem ut tueare, æque a te peto, ac ſi mea negotia eſſent. Velim memoriæ tuæ cauſa des literarum aliquid, quæ tibi in provincia reddantur: ſed ita

conſcribas, ut tum, cum eas leges, facile recordari poſſis hujus meæ commendationis diligentiam. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

Cicero Gallo S.

XLIV. ETSI ex tuis, et ex L. Oppii, familiariſſimi, literis cognovi, te memorem commendationis meæ fuiſſe, idque pro tua ſumma erga me benevolentia, proque noſtra neceſſitudine, minime ſum admiratus; tamen etiam atque etiam tibi L. Oppium præſentem, et L. Egnatii, mei familiariſſimi, abſentis negotia, commendo. Tanta mihi cum eo neceſſitudo eſt familiaritaſque, ut, ſi mea res eſſet, non magis laborarem. Quapropter gratiſſimum mihi feceris, ſi curaris, ut is intelligat, me a te tantum amari, quantum ipſe exiſtimo. Hoc mihi gratius facere nihil potes: idque ut facias, vehementer te rogo. Vale.

M. T. C. Apuleio Proquæstori S. P. D.

XLV. LUCIO Egnatio uno, equite Romano, vel familiariſſime utor. Ejus Anchialum ſervum, negotiaque, quæ habet in Aſia, tibi commendo non minore ſtudio, quam ſi rem meam commendarem. Sic enim exiſtimes velim, mihi cum eo non modo quotidianam conſuetudinem ſummam intercedere, ſed etiam officia magna et mutua noſtra inter nos eſſe. Quamobrem etiam atque etiam a te peto, ut cures, ut intelligat me ad te ſatis diligenter ſcripſiſſe: nam de tua erga me voluntate non dubitabat. Id ut facias, te etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. C. Apuleio Proquæstori S. P. D.

XLVI. LUCIUS Noſtius Zoilus eſt coheres meus, heres autem patroni ſui. Ea re utrumque ſcripſi, ut et mihi cum illo cauſam amicitiæ ſcires eſſe, et hominem probum exiſtimares, qui patroni judicio ornatus eſſet. Eum tibi igitur ſic commendo, ut unum ex noſtra domo. Valde mihi gratum erit ſi curaris ut intelligat, hanc commendationem ſibi apud te magno adjumento fuiſſe. Vale.

M. T. Cicero Silio S. P. D.

XLVII. QUID ego tibi commendem eum, quem tu ipſe diligis? Sed tamen ut ſcires eum a me non diligi ſolum, verum etiam amari, ob eam rem tibi hæc ſcribo. Omnium tuorum officiorum, quæ et multa et magna ſunt, mihi gratiſſimum fuerit, ſi ita tractaris Egnatium, ut ſentiat et ſe a me, et me a te, amari. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Illa noſtra ſcilicet ceciderunt. Utamur igitur vulgari conſolatione, Quid, ſi melius hoc? Sed hæc coram. Tu fac, quod facis, ut me ames, teque amari a me ſcias. Vale.

M. T. C. C. Sextilio Rufo, Quæst. S. P. D.

XLVIII. OMNES tibi commendo Cyprios, ſed magis Paphios; quibus tu quæcunque commodaris, erunt mihi gratiſſima. Eoque facio libentius, ut eos tibi commendem, quod et tuæ laudi, cujus ego fautor ſum, conducere arbitror, cum primus in eam inſulam quæſtor veneris, ea te inſtituere, quæ ſequantur alii: quæ, ut ſpero, facilius conſequere,

ſi et P. Lentuli, neceſſarii tui, legem, et ea, quæ a me conſtituta ſunt, ſequi volueris. Quam rem tibi confido magnæ laudi fore. Vale.

Cicero Curio Procos. S. P. D.

XLIX. QUINTUS Pompeius, Sexti filius, multis et veteribus cauſis neceſſitudinis mihi conjunctus eſt. Is, cum antea meis commendationibus et rem, et gratiam, et auctoritatem ſuam, tueri conſueverit, nunc profecto, te provinciam obtinente, meis literis aſſequi debet, ut nemini ſe intelligat commendatiorem unquam fuiſſe. Quamobrem a te majorem in modum peto, ut, cum omnes meos æque ac tuos obſervare pro noſtra neceſſitudine debeas, hunc in primis ita in tuam fidem recipias, ut ipſe intelligat, nullam rem ſibi majori uſui aut ornamento, quam meam commendationem, eſſe potuiſſe. Vale.

M. T. Cicero Aucto Procos. S. D.

L. SUMPSI hoc mihi pro tua in me obſervantia, quam penitus perſpexi, quamdiu Brunduſii fuimus, ut ad te familiariter et quaſi pro meo jure ſcriberem, ſi quæ res eſſet, de qua valde laborarem. M' Curius, qui Patris negotiatur, ita mihi familiaris eſt ut nihil poſſit eſſe conjunctius. Multa illius in me officia, multa in illum mea; quodque maximum eſt, ſummus inter nos amor et mutuus. Quæ cum ita ſint, ſi ullam in amicitia mea ſpem habes: ſi ea, quæ in me officia et ſtudia Brunduſii contuliſti, vis mihi etiam gratiora efficere, quanquam ſunt gratiſſima: ſi me a tuis omnibus amari vides: hoc mihi da atque largire, ut M'. Curium, ſartum et tectum, ut

aiunt, ab omnique incommodo, detrimento, moleſtia, ſincerum integrumque conſerves. Et ipſe ſpondeo, et omnes hoc tibi tui pro me recipient, ex mea amicitia, et ex tuo in me officio, maximum te fructum ſummamque voluptatem eſſe capturum. Vale.

M. T. Cicero P. Cæsio S. D.

LI. PUBLIUM Meſſienum, equitem Romanum, omnibus rebus ornatum, meumque perfamiliarem, tibi commendo ea commendatione, quæ poteſt eſſe diligentiſſima. Peto a te et pro noſtra, et pro paterna amicitia, ut eum in tuam fidem recipias, ejuſque rem famamque tueare. Virum bonum, tuaque amicitia dignum, tibi adjunxeris, mihi gratiſſimum feceris. Vale.

Cicero Regi S. D.

LII. AULUS Licinius Ariſtoteles Melitenſis, antiquiſſimus eſt hoſpes meus, et præterea conjunctus magno uſu familiaritatis. Hæc cum ita ſint, non dubito, quin tibi ſatis commendatus ſit. Etenim ex multis cognoſco, meam commendationem plurimum apud te valere. Hunc ego a Cæſare liberavi. Frequens enim fuerat nobiſcum, atque etiam diutius in cauſa eſt, quam nos, commoratus; quo melius te de eo exiſtimaturum arbitror. Fac igitur, mi Rex, ut intelligat has ſibi literas plurimum profuiſſe. Vale.

Cicero Thermo Propr. S. D.

LIII. LUCIO Genucilio Curvo jam pridem utor familiariſſime, optimo viro, et homine gratiſſimo. Eum tibi penitus commendo atque trado. Primum, ut omnibus in rebus ei te commodes, quoad fides tua dignitaſque patietur: patietur autem in omnibus; nihil enim abs te unquam, quod ſit alienum tuis, aut etiam ſuis moribus, poſtulabit. Præcipue autem tibi commendo negotia ejus, quæ ſunt in Helleſponto: primum, ut obtineat id juris in agris, quod ei Pariana civitas decrevit et dedit, et quod ſemper obtinuit ſine ulla controverſia: deinde, ſi quid habebit cum aliquo Helleſpontio controverſiæ, ut in illam διοίκησιν rejicias. Sed non mihi videor, cum tibi totum hominem diligentiſſime commendarim, ſingulas ad te ejus cauſas perſcribere debere. Summa illa ſit: quidquid officii, beneficii, honoris, in Genucilium contuleris, id te exiſtimabo in me ipſum, atque in rem meam, contuliſſe.

M. T. Cicero Thermo Propr. S. D.

LIV. CUM multa mihi grata ſunt, quæ tu adductus mea commendatione feciſti, tum in primis, quod M. Marcilium, amici atque interpretis mei filium, liberaliſſime tractaviſti. Venit enim Laodiceam, et tibi apud me, mihique propter te, gratias maximas egit. Quare, quod reliquum eſt, a te peto, quando apud gratos homines beneficium ponis, ut eo libentius his commodes, operamque des, quoad fides tua patietur, ut ſocrus adoleſcentis rea ne fiat. Ego cum antea ſtudioſe commendabam Marcilium, tum multo nunc ſtudioſius, quod in longa apparitione, ſingularem et prope incredibilem patris Marcilii fidem, abſtinentiam, modeſtiamque, cognovi. Vale.

M. T. Cicero Thermo Propr. S. D.

LV. ETSI mihi videor intellexiſſe, cum tecum Epheſi de re M. Anneii, legati mei, locutus ſum, te ipſius cauſa vehementer omnia velle; tamen et M. Anneium tanti facio, ut mihi nihil putem prætermittendum, quod illius interſit; et me a te tanti fieri puto, ut non dubitem, quin ad tuam voluntatem magnus cumulus accedat commendationis meæ. Nam cum jam diu diligerem M. Anneium, deque eo ſic exiſtimarem, ut res declarat, quod ultro ei detulerim legationem, cum multis petentibus denegaſſem; tum vero, poſtea quam mecum in bello atque in re militari fuit, tantam in eo virtutem, prudentiam, fidem, tantamque erga me benevolentiam, cognovi, ut hominem neminem pluris faciam. Eum cum Sardianis habere controverſiam ſcis: cauſam tibi expoſuimus Epheſi; quam tu tamen coram facilius meliuſque cognoſces. De reliquo mihi, mehercule, diu dubium fuit, quid ad te potiſſimum ſcriberem. Jus enim quemadmodum dicas, clarum et magna cum tua laude notum eſt. Nobis autem in hac cauſa nihil aliud opus eſt, niſi te jus inſtituto tuo dicere. Sed tamen, cum me non fugiat quanta ſit in prætore auctoritas, præſertim iſta integritate, gravitate, clementia, qua te eſſe inter omnes conſtat; peto abs te pro noſtra conjunctiſſima neceſſitudine, plurimiſque officiis paribus ac mutuis, ut voluntate, auctoritate, ſtudio tuo, perficias, ut M. Anneius intelligat, te et ſibi amicum eſſe, quod non dubitat, (ſæpe enim mecum locutus eſt) et multo amiciorem his meis literis eſſe factum. In tuo toto imperio atque provincia nihil eſt quod mihi gratius facere poſſis. Jam, apud ipſum gratiſſimum hominem atque optimum virum, quam bene poſiturus ſis ſtudium tuum atque officium, dubitare te non exiſtimo. Vale.

M. T. C. Thermo Propr. S. D.

LVI. CLUVIUS Puteolanus valde me obſervat, valdeque eſt mihi familiaris. Is ita ſibi perſuadet, quod in tua provincia negotii habet, niſi, te provinciam obtinente, meis commendationibus confecerit, id ſe in perditis et deſperatis habiturum. Nunc, quando mihi ab amico officioſiſſimo tantum oneris imponitur, ego quoque tibi imponam pro tuis in me ſummis officiis; ita tamen, ut tibi nolim moleſtus eſſe. Mylaſii et Alabandenſes pecuniam Cluvio debent. Dixerat mihi Euthydemus, cum Epheſi eſſem, ſe curaturum, ut ecdici Mylaſii Romam mitterentur. Id factum non eſt. Legatos audio miſſos eſſe, ſed malo ecdicos, ut aliquid confici poſſit. Quare peto a te, ut et eos et Alabandenſes jubeas ecdicos Romam mittere. Præterea Philotes Alabandenſis ὑποθήκας Cluvio dedit: hæ commiſſæ ſunt. Velim cures, ut aut de hypothecis decedat, eaſque procuratoribus Cluvii tradat, aut pecuniam ſolvat. Præterea Heracleotæ et Bargyletæ, qui item debent, aut pecuniam ſolvant, aut fructibus ſuis ſatisfaciant. Caunii præterea debent, ſed aiunt ſe depoſitam pecuniam habuiſſe. Id velim cognoſcas, et, ſi intellexeris, eos neque ex edicto, neque ex decreto, depoſitam habuiſſe, des operam, ut uſuræ Cluvio inſtituto tuo conſerventur. His de rebus eo magis laboro, quod agitur res Cn. Pompeii etiam, noſtri neceſſarii, et quod is magis etiam mihi laborare videtur, quam ipſe Cluvius; cui ſatisfactum eſſe a nobis valde volo. His de rebus te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

Cicero Thermo Propr. S.

LVII. QUO magis quotidie ex literis nuntiiſque bellum magnum eſſe in Syria cognoſco, eo vehementius a te pro noſtra neceſſitudine contendo, ut mihi M. Anneium legatum primo quoque tempore remittas: nam ejus opera, conſilio, ſcientia rei militaris, vel maxime intelligo me et rempublicam adjuvari poſſe. Quod niſi tanta res ejus ageretur, nec ipſe adduci potuiſſet ut a me diſcederet, neque ego, ut eum a me dimitterem. Ego in Ciliciam proficiſci cogito circiter Kal. Mai. Ante eam diem Anneius ad me redeat, oportet. Illud quod tecum et coram, et per literas, diligentiſſime egi, id et nunc etiam atque etiam rogo, curæ tibi ſit ut ſuum negotium, quod habet cum populo Sardiano, pro cauſæ veritate et pro ſua dignitate conficiat. Intellexi ex tua oratione, cum tecum Epheſi locutus ſum, te ipſius M. Anneii cauſa omnia velle. Sed tamen ſic velim exiſtimes, te mihi nihil gratius facere poſſe, quam ſi intellexero, per te illum ipſum negotium ex ſententia confeciſſe. Idque quam primum ut efficias, te etiam atque etiam rogo. Vale.

M. C. C. Titio L. F. Rufo, Præt. urbano S.

LVIII. LUCIUS Cuſtidius eſt tribulis, et municeps, et familiaris meus. Is cauſam habet; quam cauſam ad te deferet. Commendo tibi hominem, ſicuti tua fides et meus pudor poſtulat: tantum ut faciles ad te aditus habeat; quæ æqua poſtulabit, ut libente te impetret; ſentiatque meam ſibi amicitiam, etiam cum longiſſime abſim, prodeſſe in primis apud te. Vale.

M. T. C. C. Curtio Peducæano, Præt. S. D.

LIX. MARCUM Fabium unice diligo, ſummaque mihi cum eo conſuetudo et familiaritas eſt pervetus. In ejus controverſiis quid decernas, a te non peto, (ſervabis, ut tua fides et dignitas poſtulat, edictum et inſtitutum tuum) ſed ut quam facillimos ad te aditus habeat: quæ erunt æqua, libente te impetret: ut meam amicitiam ſibi, etiam cum procul abſim, prodeſſe ſentiat, præſertim apud te. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. C. Munatio C. F. S. D.

LX. LUCIUS Livineius Trypho eſt omnino L. Reguli, familiariſſimi mei, libertus, cujus calamitas etiam officioſiorem me facit in illum: nam benevolentior, quam ſemper fui, eſſe non poſſum. Sed ego libertum ejus per ſe ipſum diligo: ſumma enim ejus erga me officia extiterunt his noſtris temporibus, quibus facillime bonam benevolentiam hominum et fidem perſpicere potui. Eum tibi ita commendo, ut homines grati et memores bene meritos de ſe commendare debent. Pergratum mihi feceris, ſi ille intellexerit, ſe, quod pro ſalute mea multa pericula adierit, ſæpe hieme ſumma navigarit, pro tua erga me benevolentia gratum etiam tibi feciſſe. Vale.

M. T. C. P. Silio, Propr. S. D.

LXI. TITO Pinnio familiariſſime me uſum eſſe, ſcire te arbitror, quod quidem ille teſtamento declaravit,

qui me cum tutorem, tum etiam ſecundum heredem, inſtituerit. Ejus filio mire ſtudioſo, et erudito, et modeſto, pecuniam Nicæenſes grandem debent, ad H-S octogies; et, ut audio, in primis volunt ei ſolvere. Pergratum igitur mihi feceris, quando non modo reliqui tutores, qui ſciunt quanti me facias, ſed etiam puer ipſe ſibi perſuaſit, te omnia mea cauſa facturum eſſe, ſi dederis operam, quoad tua fides dignitaſque patietur, ut quam plurimum pecuniæ Pinnio ſolvatur Nicæenſium nomine. Vale.

M. T. C. P. Silio, Propr. S. D.

LXII. ET in Atilii negotio te amavi: cum enim ſero veniſſem, tamen honeſtum equitem Romanum beneficio tuo conſervavi: et mehercule ſemper ſic in animo habui, te in meo ære eſſe propter Lamiæ noſtri conjunctionem et ſingularem neceſſitudinem. Itaque primum tibi ago gratias, quod me omni moleſtia liberas: deinde impudentia proſequor, ſed idem ſarciam; te enim ſemper ſic colam et tuebor, ut quem diligentiſſime. Quintum fratrem meum, ſi me diligis, eo numero cura ut habeas, quo me. Ita magnum beneficium tuum magno cumulo auxeris. Vale.

M. T. C. P. Silio, Propr. S. P. D.

LXIII. NON putavi fieri poſſe, ut mihi verba deeſſent: ſed tamen in C. Lænio commendando deſunt. Itaque rem tibi exponam paucis verbis, ſed tamen ut plane perſpicere poſſis voluntatem meam. Incredibile eſt, quanti faciamus et ego, et frater meus, qui mihi cariſſimus eſt, M. Lænium. Id fit cum plurimis ejus officiis, tum ſumma probitate et ſingulari modeſtia. Eum ego a me invitiſſimus dimiſi, cum propter

familiaritatem et conſuetudinis ſuavitatem, tum quod conſilio ejus fideli ac bono libenter utebar. Sed vereor, ne jam mihi ſupereſſe verba putes, quæ dixeram deſutura. Commendo tibi hominem, ſicut intelligis, me, de quo ea ſupra ſcripſerim, debere commendare; a teque vehementer etiam atque etiam peto, ut, quod habet in tua provincia negotii, expedias: quod tibi videbitur rectum eſſe, ipſi dicas. Hominem facillimum liberaliſſimumque cognoſces. Itaque te rogo, ut eum ſolutum, liberum, confectis ejus negotiis per te, quam primum ad me remittas. Id mihi fratrique meo gratiſſimum feceris. Vale.

M. T. C. P. Silio, Propr. S. D.

LXIV. NERO meus mirificas apud me tibi gratias egit, prorſus incredibiles, ut nullum honorem ſibi haberi potuiſſe diceret, qui a te prætermiſſus eſſet. Magnum fructum ex ipſo capies: nihil eſt enim illo adoleſcente gratius. Sed mehercule mihi quoque gratiſſimum feciſti: pluris enim ex omni nobilitate neminem facio. Itaque, ſi ea feceris, quæ ille per me tecum agi voluit, gratiſſimum mihi feceris. Primum de Pauſania Alabandenſi, ſuſtentes rem, dum Nero veniat. Vehementer ejus cauſa cupere eum intellexi: itaque hoc valde te rogo. Deinde Nyſæos, quos Nero in primis habet neceſſarios, diligentiſſimeque tuetur ac defendit, habeas tibi commendatiſſimos; ut intelligat illa civitas, ſibi in Neronis patrocinio ſummum eſſe præſidium. Strabonem Servilium tibi ſæpe commendavi: nunc eo facio id impenſius, quod ejus cauſam Nero ſuſcepit. Tantum a te petimus, ut agas eam rem, nec relinquas hominem innocentem ad alicujus tui diſſimilis quæſtum. Id cum gratum mihi erit, tum etiam exiſtimabo, te humanitate tua eſſe uſum. Summa hujus epiſtolæ hæc eſt, ut ornes omnibus rebus Neronem, ſicut inſtituiſti atque feciſti. Magnum theatrum habet iſta provincia, non ut hæc noſtra,

adoleſcentis nobilis, ingenioſi, abſtinentis, commendationem atque gloriam. Quare ſi te fautore uſus erit, ſicuti profecto et utetur et uſus eſt, ampliſſimas clientelas acceptas a majoribus confirmare poterit, et beneficiis ſuis obligare. Hoc in genere ſi eum adjuveris eo ſtudio, quo oſtendiſti, apud ipſum præclariſſime poſueris; ſed mihi etiam gratiſſimum feceris. Vale.

M. T. C. P. Silio, Propr. S. D.

LXV. CUM P. Terentio Hiſpone, qui operas in ſcripturæ pro magiſtro dat, mihi ſumma familiaritas conſuetudoque eſt, multaque et magna inter nos officia paria et mutua intercedunt. Ejus ſumma exiſtimatio agitur in eo, ut pactiones cum civitatibus reliquis conficiat. Non me præterit, nos eam rem Epheſi expertos eſſe, neque ab Epheſiis ullo modo impetrare potuiſſe. Sed cum, quemadmodum omnes exiſtimant, et ego intelligo, tua cum ſumma integritate, tum ſingulari humanitate et manſuetudine, conſecutus es, ut libentiſſimis Græcis, nutu, quod velis, conſequare; peto a te majorem in modum, ut honoris mei cauſa, hac laude Hiſponem affici velis. Præterea cum ſociis ſcripturæ mihi ſumma neceſſitudo eſt, non ſolum ob eam cauſam, quod ea ſocietas univerſa in mea fide eſt, ſed etiam quod pleriſque ſociis utor familiariſſime. Ita et Hiſponem meum per me ornaris, et ſocietatem mihi conjunctiorem feceris; tuque ipſe et ex hujus obſervantia, gratiſſimi hominis, et ex ſociorum gratia, hominum ampliſſimorum, maximum fructum capies, et me ſummo beneficio affeceris. Sic enim velim exiſtimes, ex tota tua provincia, omnique iſto imperio, nihil eſſe, quod mihi gratius facere poſſis. Vale.

M. T. C. P. Servilio, Propr. S. D.

LXVI. Aulum Cæcinam, maxime proprium clientem familiæ veſtræ, non commendarem tibi, cum ſcirem, qua fide in tuos, qua clementia in calamitoſos, ſoleres eſſe; niſi me et patris ejus, quo ſum familiariſſime uſus, memoria, et hujus fortuna, ita moveret, ut hominis, omnibus mecum ſtudiis officiiſque conjunctiſſimi, movere debebat. A te hoc omni contentione peto, ſic ut majore cura, majore animi labore, petere non poſſim, ut ad ea, quæ tua ſponte ſine cujuſquam commendatione faceres in hominem tantum et talem, calamitoſum, aliquem afferant cumulum meæ literæ, quo ſtudioſius eum, quibuſcunque rebus poſſis, juves. Quod ſi Romæ fuiſſes, etiam ſalutem A. Cæcinæ eſſemus (ut opinio mea fert) per te conſecuti. De qua tamen magnam ſpem habemus, freti clementia collegæ tui. Nunc, cum tuam juſtitiam ſecutus, tutiſſimum ſibi portum provinciam iſtam eſſe duxit, etiam atque etiam te rogo atque oro, ut eum et in reliquiis veteris negotiationis colligendis juves, et cæteris rebus tegas atque tueare. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

M. T. C. P. Servilio, Propr. S. D.

LXVII. Ex provincia mea Ciliciensi, cui ſcis τρεῖς διοικήσεις Aſiaticas attributas fuiſſe, nullo ſum familiarius uſus, quam Androne, Artemonis filio, Laodicenſi; eumque habui in ea civitate cum hoſpitem, tum vehementer ad meæ vitæ rationem et conſuetudinem accommodatum. Quem quidem multo etiam pluris, poſteaquam deceſſi, facere cœpi, quod multis rebus expertus ſum gratum hominem, meique memorem. Itaque eum Romæ libentiſſime vidi. Non enim te

fugit, qui plurimis in iſta provincia benigne feciſti, quam multi grati reperiantur. Hæc propterea ſcripſi, ut et me non ſine cauſa laborare intelligeres, et tu ipſe eum dignum hoſpitio tuo judicares. Feceris igitur mihi gratiſſimum, ſi ei declararis, quanti me facias, id eſt, ſi receperis eum in fidem tuam, et quibuſcunque rebus honeſte ac ſine moleſtia tua poteris, adjuveris. Hoc mihi erit vehementer gratum; idque ut facias, te etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. C. P. Servilio Isaurico, Proc. Collegæ S. D.

LXVIII. GRATÆ mihi vehementer tuæ literæ fuerunt, ex quibus cognovi curſus navigationum tuarum: ſignificabas enim memoriam tuam noſtræ neceſſitudinis, qua mihi nihil poterat eſſe jucundius. Quod reliquum eſt, multo etiam erit gratius, ſi ad me de republica, id eſt, de ſtatu provinciæ, de inſtitutis tuis, familiariter ſcribes: quæ, quanquam ex multis pro tua claritate audiam, tamen libentiſſime ex tuis literis cognoſcam. Ego ad te, de reipublicæ ſumma quid ſentiam, non ſæpe ſcribam, propter periculum ejuſmodi literarum: quid agatur autem, ſcribam ſæpius. Sperare tamen videor, Cæſari, collegæ noſtro, fore curæ, et eſſe, ut habeamus aliquam rempublicam, cujus conſiliis magni referebat te intereſſe. Sed, ſi tibi utilius eſt, id eſt, glorioſius, Aſiæ præeſſe, et iſtam partem reipublicæ male affectam tueri, mihi quoque idem, quod tibi et laudi tuæ profuturum eſt, optatius debet eſſe. Ego, quæ ad tuam dignitatem pertinere arbitrabor, ſummo ſtudio diligentiaque curabo; in primiſque tuebor omni obſervantia clariſſimum virum, patrem tuum: quod et pro vetuſtate neceſſitudinis, et pro beneficiis veſtris, et pro dignitate ipſius, facere debeo. Vale.

M. T. C. P. Servilio, Collegæ S. D.

LXIX. Caius Curtius Mithres, eſt ille quidem, ut ſcis, libertus Poſtumi, familiariſſimi mei; ſed me colit et obſervat æque, atque illum ipſum patronum ſuum. Apud eum ſic Epheſi fui, quotieſcunque fui, tanquam domi meæ; multaque acciderunt, in quibus et benevolentiam ejus erga me experirer et fidem. Itaque ſi quid aut mihi, aut meorum cuipiam, in Aſia opus eſt, ad hunc ſcribere conſuevi, hujus cum opera et fide, tum domo et re, uti, tanquam mea. Hæc ad te eo pluribus ſcripſi, ut intelligeres, me non vulgariter, nec ambitioſe, ſed ut pro homine intimo, ac mihi perneceſſario, ſcribere. Peto igitur a te, ut in ea controverſia, quam habet de fundo cum quodam Colophonio; et in cæteris rebus, quantum fides tua patietur, quantumque tuo commodo poteris, tantum et honoris mei cauſa commodes; etſi, ut ejus modeſtiam cognovi, gravis tibi nulla in re erit. Si et mea commendatione et ſua probitate aſſecutus erit, uti de ſe bene exiſtimes, omnia ſe adeptum arbitrabitur. Ut igitur eum recipias in fidem, habeaſque in numero tuorum, te vehementer etiam atque etiam rogo. Ego, quæ te velle, quæque ad te pertinere, arbitrabor, omnia ſtudioſe diligenterque curabo. Vale.

M. T. C. P. Servilio, Collegæ S. P. D.

LXX. Quia non eſt obſcura tua in me benevolentia, ſic fit, ut multi per me tibi velint commendari. Ego autem tribuo nonnunquam in vulgus; ſed plerumque neceſſariis, ut hoc tempore. Nam cum T. Ampio Balbo mihi ſumma familiaritas neceſſitudoque eſt. Ejus libertum, T. Ampium Menandrum, hominem frugi et modeſtum, et patrono et nobis

vehementer probatum, tibi commendo majorem in modum. Vehementer mihi gratum feceris, ſi, quibuſcunque rebus ſine tua moleſtia poteris, ei commodaris. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. C. P. SERVILIO, COLLEGÆ S. D.

LXXI. MULTOS tibi commendem neceſſe eſt, quando omnibus nota noſtra neceſſitudo eſt, tuaque erga me benevolentia. Sed tamen, etſi omnium cauſa, quos commendo, velle debeo; tamen cum omnibus non eadem mihi cauſa eſt. T. Aguſius et comes meus fuit illo miſerrimo tempore, et omnium itinerum, navigationum, laborum, periculorum meorum, ſocius; neque hoc tempore diſceſſiſſet a me, niſi ego ei permiſiſſem. Quare ſic tibi eum commendo, ut unum de meis domeſticis et maxime neceſſariis. Pergratum mihi feceris, ſi eum ita tractaris, ut intelligat hanc commendationem ſibi magno uſu atque adjumento fuiſſe. Vale.

M. T. C. P. SERVILIO, COLLEGÆ S. D.

LXXII. CÆRELLIÆ, neceſſariæ meæ, rem, nomina, poſſeſſiones Aſiaticas, commendavi tibi præſens in hortis tuis, quam potui diligentiſſime; tuque mihi, pro tua conſuetudine, proque tuis in me perpetuis maximiſque officiis, omnia te facturum liberaliſſime recepiſti. Meminiſſe te id ſpero; ſcio enim ſolere. Sed tamen Cærelliæ procuratores ſcripſerunt, te propter magnitudinem provinciæ, multitudinemque negotiorum, etiam atque etiam eſſe commonefaciendum. Peto igitur, ut memineris te omnia, quæ tua fides pateretur, mihi cumulate recepiſſe. Equidem exiſtimo, habere te magnam facultatem (ſed hoc eſt tui conſilii et judicii) ex eo

ſenatus-conſulto, quod in heredes C. Vennonii factum eſt, Cærelliæ commodandi. Id ſenatus-conſultum tu interpretabere pro tua ſapientia: ſcio enim, ejus ordinis auctoritatem ſemper apud te magni fuiſſe. Quod reliquum eſt, ſic velim exiſtimes, quibuſcunque rebus Cerelliæ benigne feceris, mihi te gratiſſimum eſſe facturum. Vale.

M. T. C. Q. Philippo, Procos. S. D.

LXXIII. GRATULOR tibi, quod ex provincia ſalvum te ad tuos recepiſti, incolumi fama et republica. Quod ſi Romæ; te vidiſſem, coramque gratias egiſſem, quod tibi L. Egnatius, familiariſſimus meus, abſens, L. Oppius, præſens, curæ fuiſſet. Cum Antipatro Derbete mihi non ſolum hoſpitium, verum etiam ſumma familiaritas, intercedit. Ei te vehementer ſuccenſuiſſe audivi, et moleſte tuli. De re nihil poſſum judicare; niſi illud mihi certe perſuadeo, te, talem virum, nihil temere feciſſe. A te autem, pro vetere noſtra neceſſitudine, etiam atque etiam peto, ut ejus filios, qui in tua poteſtate ſunt, mihi potiſſimum condones, niſi quid exiſtimas in ea re violari exiſtimationem tuam. Quod ego ſi arbitrarer, nunquam te rogarem; mihique tua fama multo antiquior eſſet, quam illa neceſſitudo eſt. Sed mihi ita perſuadeo, (poteſt fieri ut fallar) eam rem laudi tibi potius, quam vituperationi, fore. Quid fieri poſſet, et quid mea cauſa facere poſſis, (nam quin velis, non dubito) velim, ſi tibi grave non erit, certiorem me facias. Vale.

M. T. C. Q. Philippo, Proc. S. D.

LXXIV. ETSI non dubito, pro tua in me obſervantia, proque noſtra neceſſitudine, quin commendationem

meam memoria teneas; tamen etiam atque etiam eundem tibi L. Oppium, familiarem meum, præſentem, et L. Egnatii, familiariſſimi mei, abſentis negotia, commendo. Tanta mihi cum eo neceſſitudo eſt familiaritaſque, ut, ſi mea res eſſet, non magis laborarem. Quapropter gratiſſimum mihi feceris, ſi curaris, ut is intelligat me a te tantum amari, quantum ipſe exiſtimo. Hoc mihi gratius facere nihil potes; idque ut facias, te vehementer rogo. Vale.

M. T. C. T. Titio T. F. Legato S. D.

LXXV. ETSI non dubito, quin apud te mea commendatio prima ſatis valeat, tamen obſequor homini familiariſſimo, C. Aviano Flacco; cujus cauſa omnia cum cupio, tum mehercule etiam debeo. De quo et præſens tecum egi diligenter, cum tu mihi humaniſſime reſpondiſti, et ſcripſi ad te accurate antea: ſed putat intereſſe ſua, me ad te quam ſæpiſſime ſcribere. Quare velim mihi ignoſcas, ſi illius voluntati obtemperans, minus videbor meminiſſe conſtantiæ tuæ. A te idem illud peto, ut de loco, quo deportet frumentum, et de tempore, Aviano commodes; quorum utrumque per eundem me obtinuit triennium, dum Pompeius iſti negotio præfuit. Summa eſt, in quo mihi gratiſſimum facere poſſis, ſi curaris, ut Avianus, quando ſe a me amari putat, me a te amari ſciat. Erit id mihi pergratum. Vale.

M. T. C. Quatuorviris et Decurionibus S. D.

LXXVI. TANTÆ mihi cum Q. Hippio cauſæ neceſſitudinis ſunt, ut nihil poſſit eſſe conjunctius, quam nos inter nos ſumus. Quod niſi ita eſſet, uterer mea conſuetudine, ut vobis nulla in re moleſtus eſſem. Etenim vos mihi

optimi teſtes eſtis, cum mihi perſuaſum eſſet, nihil eſſe, quod a vobis impetrare non poſſem, nunquam me tamen gravem vobis eſſe voluiſſe. Vehementer igitur vos etiam atque etiam rogo, ut honoris mei cauſa liberaliſſime C. Valgium Hippianum tractetis, remque cum eo conficiatis, ut quam poſſeſſionem habet in agro Fregellano, a vobis emptam, eam liberam et immunem habere poſſit. Id ſi a vobis impetraro, ſummo me beneficio veſtro affectum arbitrabor.

M. T. C. P. Sulpicio Imp. S. D.

LXXVII. CUM his temporibus non ſane in ſenatum ventitarem, tamen, ut tuas literas legi, non exiſtimavi, me ſalvo jure noſtræ veteris amicitiæ, multorumque inter nos officiorum, facere poſſe, ut honori tuo deeſſem. Itaque adfui, ſupplicationemque tibi libenter decrevi; nec reliquo tempore ullo aut rei, aut exiſtimationi, aut dignitati tuæ, deero. Atque, hoc ut tui neceſſarii ſciant, hoc me animo erga te eſſe, velim facias eos per literas certiores, ut, ſi quid tibi opus ſit, ne dubitent mihi jure ſuo denuntiare. M. Bolanum, virum bonum et fortem, et omnibus rebus ornatum, meumque veterem amicum, tibi magnopere commendo. Pergratum mihi feceris, ſi curaris, ut is intelligat hanc commendationem ſibi magno adjumento fuiſſe. Ipſumque virum optimum gratiſſimumque cognoſces. Promitto tibi, te ex ejus amicitia magnam voluptatem eſſe capturum. Præterea a te peto majorem in modum, pro noſtra amicitia, et pro tuo perpetuo in me ſtudio, ut in hac re etiam elabores. Dionyſius, ſervus meus, qui meam bibliothecen multorum nummorum tractavit; cum multos libros ſubripuiſſet, nec ſe impune laturum putaret, aufugit. Is eſt in provincia tua. Eum et

M. Bolanus, familiaris meus, et multi alii Naronæ viderunt: ſed, cum ſe a me manumiſſum eſſe diceret, crediderunt. Hunc tu ſi mihi reſtituendum curaris, non poſſum dicere quam mihi gratum futurum ſit. Res ipſa parva, ſed animi mei dolor magnus eſt. Ubi ſit, et quid fieri poſſit, Bolanus te docebit. Ego ſi hominem per te recuperaro, ſummo me a te beneficio affectum arbitrabor. Vale.

M. T. C. Allieno Proc. S. D.

LXXVIII. DEMOCRITUS Sicyonius non ſolum hoſpes meus eſt, ſed etiam, quod non multis contingit, Græcis præſertim, valde familiaris: eſt enim in eo ſumma probitas, ſumma virtus, ſumma in hoſpites liberalitas et obſervantia; meque præter cæteros et colit, et obſervat, et diligit. Eum tu non modo ſuorum civium, verum pene Achaiæ, principem cognoſces. Huic ego tantummodo aditum ad tuam cognitionem patefacio et munio: cognitum per te ipſum, quæ tua natura eſt, dignum tua amicitia atque hoſpitio judicabis. Peto igitur a te, ut, his literis lectis, recipias eum in tuam fidem: polliceare omnia te facturum mea cauſa. De reliquo, ſi, id quod confido, fore dignum eum tua amicitia hoſpitioque cognoveris, peto ut eum complectare, diligas, in tuis habeas. Erit id mihi majorem in modum gratum. Vale.

M. T. C. Allieno Proc. S. P. D.

LXXIX. ET te ſcire arbitror, quanti fecerim C. Avianum Flaccum; et ego ex ipſo audieram, optimo et gratiſſimo homine, quam a te liberaliter eſſet tractatus. Ejus filios digniſſimos illo patre, meoſque neceſſarios, quos ego

unice diligo, commendo tibi ſic, ut majore ſtudio nullos commendare poſſim. C. Avianus in Sicilia eſt, Marcus eſt nobiſcum. Ut illius dignitatem præſentis ornes, rem utriuſque defendas, te rogo. Hoc mihi gratius in iſta provincia facere nihil potes; idque ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER XIV.

TULLIUS TERENTIÆ SUÆ, TULLIOLÆ SUÆ, CICERONI SUO S. D.

I. ET literis multorum et ſermone omnium perfertur ad me, incredibilem tuam virtutem et fortitudinem eſſe, teque nec animi, nec corporis, laboribus defatigari. Me miſerum! te iſta virtute, fide, probitate, humanitate, in tantas ærumnas propter me incidiſſe! Tulliolamque noſtram ex quo patre tantas voluptates capiebat, ex eo tantos percipere luctus! Nam quid ego de Cicerone dicam? qui, cum primum ſapere cœpit, acerbiſſimos dolores miſeriaſque percepit. Quæ ſi, ut tu ſcribis, fato facta putarem, ferrem paulo facilius: ſed omnia ſunt mea culpa commiſſa, qui ab his me amari putabam, qui invidebant; eos non ſequebar, qui petebant. Quod ſi noſtris conſiliis uſi eſſemus, neque apud nos tantum valuiſſet ſermo aut ſtultorum amicorum, aut improborum, beatiſſimi viveremus. Nunc, quando ſperare nos amici jubent, dabo operam, ne mea valetudo tuo labori deſit. Res quanta ſit, intelligo; quantoque fuerit facilius manere domi, quam redire. Sed tamen, ſi omnes tribunos plebis habemus, ſi Lentulum tam ſtudioſum, quam videtur, ſi vero etiam Pompeium et Cæſarem, non eſt deſperandum. De familia, quo modo placuiſſe

amicis ſcribis, faciemus. De loco, nunc quidem jam abiit peſtilentia, ſed quamdiu fuit, me non attigit. Plancius, homo officioſiſſimus, me cupit eſſe ſecum, et adhuc retinet. Ego volebam loco magis deſerto eſſe in Epiro, quo neque Hiſpo veniret, nec milites: ſed adhuc Plancius me retinet. Sperat poſſe fieri, ut mecum in Italiam decedat. Quem ego diem ſi videro, et ſi in veſtrum complexum venero, ac ſi et vos et me ipſum recuperaro, ſatis magnum mihi fructum videbor percepiſſe et veſtræ pietatis, et meæ. Piſonis humanitas, virtus, amor in omnes nos tantus eſt, ut nihil ſupra poſſit. Utinam ea res ei voluptati ſit: gloriæ quidem video fore. De Quinto fratre nihil ego te accuſavi; ſed vos, cum præſertim tam pauci ſitis, volui eſſe quam conjunctiſſimos. Quibus me voluiſti agere gratias, egi, et me a te certiorem factum eſſe ſcripſi. Quod ad me, mea Terentia, ſcribis, te vicum venditurum: quid, obſecro te, (me miſerum) quid futurum eſt? Et, ſi nos premet eadem fortuna, quid puero miſero fiet? Non queo reliqua ſcribere, (tanta vis lacrymarum eſt) ne te in eundem fletum adducam. Tantum ſcribo, ſi erunt in officio amici, pecunia non deerit; ſi non erunt, tu efficere tua pecunia non poteris. Per fortunas miſeras noſtras, vide, ne puerum perditum perdamus; cui ſi aliquid erit, ne egeat, mediocri virtute opus eſt, et mediocri fortuna, ut cætera conſequatur. Fac valeas, et ad me tabellarios mittas, ut ſciam quid agatur, et vos quid agatis. Mihi omnino jam brevis expectatio eſt. Tulliolæ et Ciceroni ſalutem dic. Valete. D. a. d. VI Kalendas Decembres, Dyrrachii. Dyrrachium veni, quod et libera civitas eſt, et in me officioſa, et proxima Italiæ. Sed ſi me offendet loci celebritas, alio me conferam. Ad te ſcribam.

Tullius Terentiæ suæ, Tulliolæ et Ciceroni suis S. D.

II. NOLI putare, me ad quemquam longiores epiſtolas ſcribere, niſi ſi quis ad me plura ſcripſit, cui puto reſcribi oportere: nec enim habeo quod ſcribam; nec hoc tempore quidquam difficilius facio. Ad te vero, et ad noſtram Tulliolam, non queo ſine plurimis lacrymis ſcribere. Vos enim video eſſe miſerrimas, quas ego beatiſſimas ſemper eſſe volui: idque præſtare debui; et, niſi tam timidi fuiſſemus, præſtitiſſem. Piſonem noſtrum merito ejus amo plurimum: eum, ut potui, per literas cohortatus ſum, gratiaſque egi, ut debui. In novis tribunis plebis intelligo ſpem te habere. Id erit firmum, ſi Pompeii voluntas erit: ſed Craſſum tamen metuo. A te quidem omnia fieri fortiſſime et amantiſſime video; nec miror: ſed mœreo caſum ejuſmodi, ut tantis tuis miſeriis meæ miſeriæ ſubleventur. Nam ad me P. Valerius, homo officioſus, ſcripſit, id quod ego maximo cum fletu legi, quemadmodum a Veſtæ ad tabulam Valeriam ducta eſſes. Hem, mea lux, meum deſiderium, unde omnes opem petere ſolebant! Te nunc, mea Terentia, ſic vexari, ſic jacere in lacrymis et ſordibus! idque fieri mea culpa, qui cæteros ſervavi, ut nos periremus! Quod de domo ſcribis, hoc eſt, de area; ego vero tum denique mihi videbor reſtitutus, ſi illa nobis erit reſtituta. Verum hæc non ſunt in noſtra manu. Illud doleo, quæ impenſa facienda eſt, in ejus partem te miſeram et deſpoliatam venire. Quod ſi conficitur negotium, omnia conſequemur: ſin eadem nos fortuna premet, etiamne reliquias tuas miſera projicies? Obſecro te, mea vita, quod ad ſumptum attinet, ſine alios, qui poſſunt, ſi modo volunt, ſuſtinere; et valetudinem iſtam infirmam, ſi me amas, noli vexare. Nam mihi ante oculos dies noctesque verſaris. Omnes labores te excipere video: timeo ut ſuſtineas:

ſed video in te eſſe omnia. Quare, ut id, quod ſperas, et quod agis, conſequamur, ſervi valetudini. Ego ad quos ſcribam neſcio, niſi ad eos, qui ad me ſcribunt, aut ad eos, de quibus ad me vos aliquid ſcribitis. Longius, quoniam ita vobis placet, non diſcedam: ſed velim, quam ſæpiſſime literas mittatis, præſertim ſi quid eſt firmius, quod ſperemus. Valete, mea deſideria, valete. A. d. III Nonas Octobr. Theſſalonica.

Tullius Terentiæ, et Tulliolæ, et Cicer. suis S. D.

III. ACCEPI ab Ariſtocrito tres epiſtolas, quas ego lacrymis prope delevi. Conficior enim mœrore, mea Terentia; nec meæ me miſeriæ magis excruciant, quam tuæ, veſtræque. Ego autem hoc miſerior ſum, quam tu, quæ es miſerrima, quod ipſa calamitas communis eſt utriuſque noſtrum, ſed culpa mea propria eſt. Meum fuit officium, vel legatione vitare periculum, vel diligentia et copiis reſiſtere, vel cadere fortiter. Hoc miſerius, turpius, indignius, nobis nihil fuit. Quare cum dolore conficiar, tum etiam pudore: pudet enim me uxori meæ optimæ, ſuaviſſimis liberis, virtutem et diligentiam non præſtitiſſe. Nam mihi ante oculos dies noctesque verſatur ſqualor veſter, et mœror, et infirmitas valetudinis tuæ: ſpes autem ſalutis pertenuis oſtenditur. Inimici ſunt multi; invidi pene omnes: ejicere nos magnum fuit, excludere facile eſt. Sed tamen, quamdiu vos eritis in ſpe, non deficiam, ne omnia mea culpa cecidiſſe videantur. Ut tuto ſim, quod laboras, id mihi nunc facillimum eſt; quem etiam inimici volunt vivere in his tantis miſeriis. Ego tamen faciam, quæ præcipis. Amicis, quibus voluiſti, egi gratias, et eas literas Dexippo dedi, meque de eorum officio ſcripſi a te certiorem eſſe factum. Piſonem noſtrum mirifico eſſe ſtudio in nos et officio, et ego perſpicio, et omnes prædicant. Dii

faxint, ut tali genero mihi præſenti tecum ſimul et cum liberis noſtris frui liceat. Nunc ſpes reliqua eſt in novis Tribunis plebis, et in primis quidem diebus: nam ſi inveterarit, actum eſt. Ea re ad te ſtatim Ariſtocritum miſi, ut ad me continuo initia rerum et rationem totius negotii poſſes ſcribere: etſi Dexippo quoque ita imperavi, ſtatim ut recurreret; et ad fratrem miſi, ut crebro tabellarios mitteret. Nam ego eo nomine ſum Dyrrachii hoc tempore, ut quam celerrime, quid agatur, audiam; et ſum tuto: civitas enim hæc ſemper a me defenſa eſt. Cum inimici noſtri venire dicentur, tum in Epirum ibo. Quod ſcribis, te, ſi velim, ad me venturam; ego vero, cum ſciam magnam partem iſtius oneris abs te ſuſtineri, te iſtic eſſe volo. Si perficitis, quod agitis, me ad vos venire oportet: ſin autem . . . ſed nihil opus eſt reliqua ſcribere. Ex primis, aut ſummum ſecundis, literis tuis conſtituere poterimus, quid nobis faciendum ſit. Tu modo ad me velim omnia diligentiſſime perſcribas: etſi magis jam rem, quam literas, debeo expectare. Cura, ut valeas, et ita tibi perſuadeas, mihi te carius nihil eſſe, nec unquam fuiſſe. Vale, mea Terentia, quam ego videre videor: itaque debilitor lacrymis. Vale. Pridie Kalendas Decembr. Dyrrachii.

TULLIUS TERENTIÆ, ET TULLIOLÆ, ET CICERONI SUIS S. P. D.

IV. EGO minus ſæpe ad vos do literas, quam poſſum, propterea quod cum omnia mihi tempora ſunt miſera, tum vero cum aut ſcribo ad vos, aut veſtras lego, conficior lacrymis, ſic ut ferre non poſſim. Quod utinam minus vitæ cupidi fuiſſemus; certe nihil, aut non multum, in vita mali vidiſſemus. Quod ſi nos ad aliquam alicujus commodi aliquando recuperandi ſpem fortuna reſervavit, minus eſt erratum a nobis: ſin hæc mala fixa ſunt; ego vero te quam primum,

mea vita, cupio videre, et in tuo complexu emori; quando neque dii, quos tu caſtiſſime coluiſti, neque homines, quibus ego ſervivi, nobis gratiam retulerunt. Nos Brunduſii apud M. Lenium Flaccum dies XIII fuimus, virum optimum, qui periculum fortunarum et capitis ſui præ mea ſalute neglexit; neque legis improbiſſimæ pœna deductus eſt, quo minus hoſpitii et amicitiæ jus officiumque præſtaret. Huic utinam aliquando gratiam referre poſſimus; habebimus quidem ſemper. Brunduſio profecti ſumus a. d. V Kalendas Maias: per Macedoniam Cyzicum petebamus. O me perditum! O afflictum! quid nunc rogem te ut venias, mulierem ægram, et corpore et animo confectam? Non rogem? ſine te igitur ſim? Opinor, ſic agam. Si eſt ſpes noſtri reditus, eam confirmes, et rem adjuves: ſin, ut ego metuo, tranſactum eſt, quoquo modo potes, ad me fac venias. Unum hoc ſcito; ſi te habebo, non mihi videbor plane periſſe. Sed quid de Tulliola mea fiet? jam id vos videte; mihi deeſt conſilium. Sed certe, quoquo modo ſe res habebit, illius miſellæ et matrimonio et famæ ſerviendum eſt. Quid Cicero meus, quid aget? Iſte vero ſit in ſinu ſemper et complexu meo. Non queo plura jam ſcribere; impedit mœror. Tu quid egeris, neſcio: utrum aliquid teneas, an, quod metuo, plane ſis ſpoliata. Piſonem, ut ſcribis, ſpero fore ſemper noſtrum. De familia liberata, nihil eſt quod te moveat. Primum, tuis ita promiſſum eſt, te facturam eſſe ut quiſque eſſet meritus. Eſt autem in officio adhuc Orpheus; præterea magnopere nemo. Cæterorum ſervorum ea cauſa eſt, ut, ſi res a nobis abeſſet, liberti noſtri eſſent, ſi obtinere potuiſſent; ſin ad nos pertinerent, ſervirent, præterquam oppido pauci. Sed hæc minora ſunt. Tu quod me hortaris, ut animo ſim magno, et ſpem habeam recuperandæ ſalutis; id velim ſit ejuſmodi, ut recte ſperare poſſimus. Nunc miſer quando tuas jam literas accipiam? quis ad me perferet? quas ego expectaſſem Brunduſii, ſi eſſet licitum per nautas, qui tempeſtatem prætermittere noluerunt. Quod reliquum eſt, ſuſtenta te, mea Terentia,

ut potes. Honeſtiſſime viximus, floruimus: non vitium noſtrum, ſed virtus noſtra, nos afflixit: peccatum eſt nullum, niſi quod non una animam cum ornamentis amiſimus. Sed, ſi hoc fuit liberis noſtris gratius nos vivere, cætera, quanquam ferenda non ſunt, feramus. Atque ego qui te confirmo, ipſe me non poſſum. Clodium Philetærum, quod valetudine oculorum impediebatur, hominem fidelem, remiſi. Salluſtius officio vincet omnes. Peſcennius eſt perbenevolus nobis; quem ſemper ſpero tui fore obſervantem. Sicca dixerat ſe mecum fore; ſed Brunduſio diſceſſit. Cura, quoad potes, ut valeas; et ſic exiſtimes, me vehementius tua miſeria, quam mea, commoveri. Mea Terentia, fidiſſima atque optima uxor, et mea cariſſima filiola, et ſpes reliqua noſtra Cicero, valete. Pridie Kalendas Maias. Brunduſio.

M. T. C. Terentiæ et Tull. suis S. P. D.

V. SI tu et Tullia lux noſtra valetis, ego et ſuaviſſimus Cicero valemus. Pridie Idus Octobres Athenas venimus, cum ſane adverſis ventis uſi eſſemus, tardeque et incommode navigaſſemus. De nave exeuntibus nobis Acaſtus cum literis præſto fuit uno et viceſimo die, ſane ſtrenue. Accepi tuas literas, quibus intellexi, te vereri, ne ſuperiores mihi redditæ non eſſent. Omnes ſunt redditæ, diligentiſſimeque a te perſcripta ſunt omnia; idque mihi gratiſſimum fuit. Neque ſum admiratus, hanc epiſtolam, quam Acaſtus attulit, brevem fuiſſe: jam enim me ipſum expectas, ſive nos ipſos, qui quidem quam primum ad vos venire cupiamus; etſi in quam rempublicam venimus, intelligo. Cognovi enim ex multorum amicorum literis, quas attulit Acaſtus, ad arma rem ſpectare; ut mihi, cum venero, diſſimulare non liceat, quid ſentiam. Sed, quando ſubeunda fortuna eſt, eo citius dabimus operam ut veniamus, quo facilius de tota re deliberemus. Tu velim,

quod commodo valetudinis tuæ fiat, quam longiſſime poteris, obviam nobis properes. De hereditate Preciana, quæ quidem mihi magno dolori eſt, (valde enim illum amavi) hoc velim cures : ſi auctio ante meum adventum fiet, ut Pomponius, aut, ſi is minus poterit, Camillus, noſtrum negotium curet. Nos, cum ſalvi venerimus, reliqua per nos agemus. Sin tu jam Roma profecta eris, tamen curabis ut hoc ita fiat. Nos, ſi dii adjuvabunt, circiter Idus Novemb. in Italia ſperamus fore. Vos, mea ſuaviſſima et optatiſſima Terentia, et Tulliola, ſi nos amatis, curate ut valeatis. Athenis, a. d. xv Kal. Nov.

M. T. C. Terentiæ suæ S. P. D.

VI. NEC ſæpe eſt, cui literas demus ; nec rem habemus ullam, quam ſcribere velimus. Ex tuis literis, quas proxime accepi, cognovi, prædium nullum venire potuiſſe. Quare videatis velim, quomodo ſatisfiat ei, cui ſcitis me ſatisfieri velle. Quod noſtra tibi gratias agit, id ego non miror te mereri, ut ea tibi merito tuo gratias agere poſſit. Pollicem, ſi adhuc non eſt profectus, quam primum fac extrudas. Cura ut valeas. Id. Quint.

M. T. C. Terentiæ suæ S. P. D.

VII. OMNES moleſtias et ſollicitudines, quibus et te miſerrimam habui, id quod mihi moleſtiſſimum eſt, et Tulliolam, quæ nobis noſtra vita dulcior eſt, depoſui et ejeci. Quid cauſæ autem fuerit, poſtridie intellexi quam a vobis diſceſſi. χολὴν ἄκρατον noctu ejeci. Statim ita ſum levatus ut mihi deus aliquis medicinam feciſſe videatur. Cui quidem tu deo, quemadmodum ſoles, pie et caſte ſatisfacias, id eſt, Apollini et Æſculapio. Navem ſpero nos valde bonam habere ; in eam

ſimul atque conſcendi, hæc ſcripſi. Deinde conſcribam ad noſtros familiares multas epiſtolas, quibus te et Tulliolam noſtram diligentiſſime commendabo. Cohortarer vos, quo animo fortiore eſſetis, niſi vos fortiores cognoſſem, quam quemquam virum. Et tamen ejuſmodi ſpero negotia eſſe, ut et vos iſtic commodiſſime ſperem eſſe, et me aliquando cum ſimilibus noſtri rempublicam defenſurum. Tu primum valetudinem tuam velim cures; deinde, tibi ſi videbitur, villis iis utere, quæ longiſſime aberunt a militibus. Fundo Arpinati bene poteris uti cum familia urbana, ſi annona carior fuerit. Cicero belliſſimus tibi ſalutem plurimam dicit. Etiam atque etiam vale. D. III Idus Junii.

M. T. C. Terentiæ S. P. D.

VIII. SI vales, bene eſt: ego valeo. Valetudinem tuam velim cures diligentiſſime. Nam mihi et ſcriptum et nuntiatum eſt, te in febrim ſubito incidiſſe. Quod celeriter me feciſti de Cæſaris literis certiorem, feciſti mihi gratum. Item poſthac, ſi quid opus erit, ſi quid acciderit novi, facies ut ſciam. Cura ut valeas. Vale. D. IV Nonas Junias.

M. T. C. Terentiæ S. P. D.

IX. AD cæteras meas miſerias acceſſit dolor, et e Dolabellæ valetudine, et e Tulliæ. Omnino de omnibus rebus nec quid conſilii capiam, nec quid faciam, ſcio. Tu velim tuam et Tulliæ valetudinem cures. Vale.

M. T. C. Terentiæ suæ S. P. D.

X. QUOD fieri placeret, ſcripſi ad Pomponium ſerius, quam oportuit. Cum eo ſi locuta eris, intelliges quid fieri velim. Apertius ſcribi, quando ad illum ſcripſeram, neceſſe non fuit. De ea re, et de cæteris rebus, quam primum velim nobis literas mittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. VII Id. Quint.

M. T. C. Terentiæ suæ S. P. D.

XI. SI vales, bene eſt: valeo. Tullia noſtra venit ad me pridie Idus Junii; cujus ſumma virtute, et ſingulari humanitate, graviore etiam ſum dolore affectus, noſtra factum eſſe negligentia, ut longe alia in fortuna eſſet, atque ejus pietas ac dignitas poſtulabat. Nobis erat in animo Ciceronem ad Cæſarem mittere, et cum eo Cn. Salluſtium. Si profectus erit, faciam te certiorem. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. XVII Kal. Quint.

M. T. C. Terentiæ S. P. D.

XII. QUOD nos in Italiam ſalvos veniſſe gaudes, perpetuo gaudeas velim: ſed perturbati dolore animi, magniſque injuriis, metuo, ne id conſilii ceperimus, quod non facile explicare poſſimus. Quare, quantum potes, adjuva. Quid autem poſſis, mihi in mentem non venit. In viam quod te des hoc tempore, nihil eſt: et longum eſt iter, et non tutum: et non video, quid prodeſſe poſſis, ſi veneris. Vale. D. prid. Nonas Novemb. Brunduſio.

M. T. C. Terentiæ S. P. D.

XIII. QUOD ſcripſi ad te proximis literis de nuntio remittendo; quæ ſit iſtius vis hoc tempore, et quæ concitatio multitudinis, ignoro. Si metuendus iratus eſt, quies tamen ab illo fortaſſe naſcetur. Totum judicabis quale ſit; et quod in miſerrimis rebus minime miſerum putabis, id facies. Vale. VI Idus Quintiles.

Tullius Terentiæ, et Pater Tulliolæ, duabus animis suis: et Cicero Matri optimæ, suaviss. Sorori S. P. D.

XIV. SI vos valetis, nos valemus. Veſtrum jam conſilium eſt, non ſolum meum, quid ſit vobis faciendum. Si ille Romam modeſte venturus eſt, recte in præſentia domi eſſe poteſtis: ſin homo amens diripiendam urbem daturus eſt, vereor ut Dolabella ipſe ſatis nobis prodeſſe poſſit. Etiam illud metuo, ne jam intercludamur, ut, cum velitis exire, non liceat. Reliquum eſt, quod ipſæ optime conſiderabitis, veſtri ſimiles fœminæ ſintne Romæ. Si enim non ſunt, videndum eſt, ut honeſte vos eſſe poſſitis. Quomodo quidem nunc ſe res habet, modo ut hæc vobis loca tenere liceat, belliſſime vel mecum, vel in noſtris prædiis, eſſe poteritis. Etiam illud verendum eſt, ne brevi tempore fames in urbe ſit. His de rebus velim cum Pomponio, cum Camillo, cum quibus vobis videbitur, conſideretis. Ad ſummam, animo forti ſitis. Labienus rem meliorem fecit. Adjuvat etiam Piſo, quod ab urbe diſcedit, et ſceleris condemnat generum ſuum. Vos meæ cariſſimæ animæ, quam ſæpiſſime ad me ſcribite, et vos quid agatis, et

quid iſtic agatur. Quintus pater, et filius, et Rufus vobis ſalutem dicunt. Valete. VIII Kal. Quintil. Minturnis.

M. T. C. Terentiæ ſuæ S. P. D.

XV. SI vales, bene eſt. Conſtitueramus, ut ad te antea ſcripſeram, obviam Ciceronem Cæſari mittere: ſed mutavimus conſilium, quia de illius adventu nihil audiebamus. De cæteris rebus, etſi nihil erat novi, tamen quid velimus, et quid hoc tempore putemus opus eſſe, ex Sica poteris cognoſcere. Tulliam adhuc mecum teneo. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. XII. Kalendas Quintiles.

M. T. C. Terentiæ ſuæ S. P. D.

XVI. SI vales, bene eſt: valeo. Etſi ejuſmodi tempora noſtra ſunt, ut nihil habeam, quod aut a te literarum expectem, aut ipſe ad te ſcribam; tamen neſcio quomodo et ipſe veſtras literas expecto, et ſcribo ad vos, cum habeo qui ferat. Volumnia debuit in te officioſior eſſe, quam fuit; et id ipſum, quod fecit, potuit diligentius facere, et cautius: quanquam alia ſunt quæ magis curemus, magiſque doleamus. Quæ me ita conficiunt, ut ii voluerunt, qui me de mea ſententia detruſerunt. Cura ut valeas. Pridie Kalend. Januarii.

M. T. C. Terentiæ ſuæ S. D.

XVII. SI vales, bene eſt: valeo. Si quid haberem quod ad te ſcriberem, facerem id et pluribus verbis et ſæpius. Nunc quæ ſunt negotia, vides. Ego autem quomodo ſim

affectus, ex Lepta et Trebatio poteris cognoſcere. Tu fac ut tuam et Tulliæ valetudinem cures. Vale.

TULLIUS TERENTIÆ SUÆ, ET PATER SUAVISS. FILIÆ TULLIOLÆ, CICERO MATRI, ET SORORI, S. P. D.

XVIII. CONSIDERANDUM vobis etiam atque etiam, animæ meæ, diligenter puto, quid faciatis; Romæne ſitis, an mecum in aliquo tuto loco. Id non ſolum meum conſilium eſt, ſed etiam veſtrum. Mihi veniunt in mentem hæc: Romæ vos eſſe tuto poſſe per Dolabellam, eamque rem poſſe nobis adjumento eſſe, ſi quæ vis, aut ſi quæ rapinæ fieri cœperint. Sed rurſus illud me movet, quod video omnes bonos abeſſe Roma, et eos mulieres ſuas ſecum habere. Hæc autem regio, in qua ego ſum, noſtrorum eſt cum oppidorum, tum etiam prædiorum; ut et multum eſſe mecum, et, cum abieritis, commode et in noſtris eſſe poſſitis. Mihi plane non ſatis conſtat adhuc, utrum ſit melius: vos videte, quid aliæ faciant iſto loco fœminæ, et ne, cum velitis, exire non liceat. Id velim diligenter etiam atque etiam vobiſcum et cum amicis conſideretis. Domus ut propugnacula et præſidium habeat, Philotimo dicetis. Et velim tabellarios inſtituatis certos, ut quotidie aliquas a vobis literas accipiam. Maxime autem date operam ut valeatis, ſi nos vultis valere. IX Kal. Formiis.

M. T. C. TERENTIÆ S. D.

XIX. IN maximis meis doloribus excruciat me valetudo Tulliæ noſtræ; de qua nihil eſt, quod ad te plura ſcribam: tibi enim æque magnæ curæ eſſe, certo ſcio. Quod me propius vultis accedere, video ita eſſe faciendum: etiam ante feciſſem; ſed me multa impedierunt, quæ ne nunc

quidem expedita ſunt. Sed a Pomponio expecto literas, quas ad me quam primum perferendas cures velim. Da operam ut valeas.

M. T. C. Terentiæ suæ S. P. D.

XX. IN Tuſculanum nos venturos putamus aut Nonis, aut poſtridie: ibi ut ſint omnia parata: plures enim fortaſſe nobiſcum erunt, et, ut arbitror, diutius ibi commorabimur. Labrum ſi in balineo non eſt, ut ſit; item cætera, quæ ſunt ad victum et ad valetudinem neceſſaria. Vale. Kal. Octobr. de Venuſino.

M. T. C. Terentiæ suæ S. P. D.

XXI. SI vales, bene eſt: valeo. Da operam, ut convaleſcas: quod opus erit, ut res tempuſque poſtulat, provideas atque adminiſtres: et ad me de omnibus rebus quam ſæpiſſime literas mittas. Vale.

M. T. C. Terentiæ suæ S. P. D.

XXII. SI vales, bene eſt: valeo. Nos quotidie tabellarios noſtros expectamus: qui ſi venerint, fortaſſe erimus certiores quid nobis faciendum ſit; faciemuſque te ſtatim certiorem. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. Kal. Septembr.

M. T. C. Terentiæ suæ S. P. D.

XXIII. SI vales, bene eſt: valeo. Redditæ mihi tandem ſunt a Cæſare literæ ſatis liberales; et ipſe opinione celerius venturus eſſe dicitur. Cui utrum obviam procedam, an hic eum expectem, cum conſtituero, faciam te certiorem. Tabellarios mihi velim quam primum remittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. D. pridie Idus Sext.

M. T. C. Terentiæ suæ S. P. D.

XXIV. SI vales, bene eſt: valeo. Nos neque de Cæſaris adventu, neque de literis, quas Philotimus habere dicitur, quidquam adhuc certi habemus. Si quid erit certi, faciam te ſtatim certiorem. Valetudinem tuam fac ut cures. Vale. III Idus Sextiles.

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER XV.

M. Tullius M. F. Cicero Proconsul, S. P. D. Coss. Prætt. Tribb. Pl. Senatui.

I. SI vos valetis, bene eſt: ego quidem valeo. Etſi non dubie mihi nuntiabatur, Parthos tranſiſſe Euphratem cum omnibus fere ſuis copiis; tamen, quod arbitrabar a M. Bibulo proconſule certiora de his rebus ad vos ſcribi poſſe, ſtatuebam mihi non neceſſe eſſe publice ſcribere ea, quæ de alterius provincia nuntiarentur. Poſtea vero quam certiſſimis auctoribus, legatis, nuntiis, literis, ſum certior factus; vel quod tanta res erat, vel quod nondum audieramus Bibulum in Syriam veniſſe, vel quia adminiſtratio hujus belli mihi cum Bibulo pene eſt communis; quæ ad me delata eſſent, ſcribenda ad vos putavi. Regis Antiochi Commageni legati primi mihi nuntiarunt, Parthorum magnas copias Euphratem tranſire cœpiſſe: quo nuntio allato, cum eſſent nonnulli, qui ei regi minorem fidem habendam putarent, ſtatui expectandum eſſe, ſi quid certius afferretur. A. d. XIII Kal. Octobr. cum exercitum in Ciliciam ducerem, in finibus Lycaoniæ et Cappadociæ mihi literæ redditæ ſunt a Tarcondimoto, qui fideliſſimus ſocius trans Taurum, amiciſſimuſque populi Romani, exiſtimatur; Pacorum Orodis, regis Parthorum, filium, cum permagno

equitatu Parthico tranſiſſe Euphratem, et caſtra poſuiſſe Tybæ; magnumque tumultum eſſe in provincia Syria excitatum. Eodem die ab Iamblicho, phylarcho Arabum, quem homines opinantur bene ſentire, amicumque eſſe reipublicæ noſtræ, literæ de eiſdem rebus mihi redditæ ſunt. His rebus allatis, etſi intelligebam ſocios infirme animatos eſſe, et novarum rerum expectatione ſuſpenſos, ſperabam tamen eos, ad quos jam acceſſeram, quique noſtram conſuetudinem integritatemque perſpexerant, amiciores populo Romano eſſe factos; Ciliciam autem firmiorem fore, ſi æquitatis noſtræ particeps facta eſſet. Et ob eam cauſam, et ut opprimerentur ii, qui ex Cilicum gente in armis eſſent, et ut hoſtis is, qui eſſet in Syria, ſciret, exercitum populi Romani non modo non cedere his nuntiis allatis, ſed etiam propius accedere; exercitum ad Taurum inſtitui ducere. Sed, ſi quid apud vos auctoritas mea ponderis habet, in iis præſertim rebus, quas vos audiſtis, ego pene cerno; magno opere vos et hortor et moneo, ut his provinciis, ſerius vos quidem quam decuit, ſed aliquando tamen, conſulatis. Nos quemadmodum inſtructos, et quibus præſidiis munitos, ad tanti belli opinionem miſeritis, non eſtis ignari: quod ego negotium non ſtultitia obcæcatus, ſed verecundia deterritus, non recuſavi; neque enim unquam ullum periculum tantum putavi, quod ſubterfugere mallem, quam veſtræ auctoritati obtemperare. Hoc autem tempore res ſeſe ſic habet, ut niſi exercitum tantum, quantum ad maximum bellum mittere ſoletis, mature in has provincias miſeritis, ſummum periculum ſit, ne amittendæ ſint omnes hæ provinciæ, quibus vectigalia populi Romani continentur. Quamobrem autem in hoc provinciali delectu ſpem habeatis aliquam, cauſa nulla eſt: neque multi ſunt, et diffugiunt, qui ſunt, metu oblato: et, quod genus hoc militum ſit, judicavit vir fortiſſimus M. Bibulus in Aſia; qui, cum vos ei permiſiſtis, delectum habere noluerit. Nam ſociorum auxilia propter acerbitatem atque injurias imperii noſtri, aut ita imbecilla ſunt, ut non multum nos juvare poſſint, aut ita

alienata a nobis, ut neque expectandum ab iis, neque committendum iis, quidquam eſſe videatur. Regis Dejotari et voluntatem et copias, quantæcunque ſunt, noſtras eſſe duco. Cappadocia eſt inanis. Reliqui reges tyrannique, neque opibus ſatis firmi, nec voluntate, ſunt. Mihi in hac paucitate militum animus certe non deerit; ſpero ne consilium quidem. Quid caſurum ſit, incertum eſt. Utinam ſaluti noſtræ conſulere poſſimus; dignitati certe conſulemus.

M. Tullius M. F. Cicero Procos. S. P. D. Coss. Prætt. Tribb. Pl. Senatui.

II. SI vos valetis, bene eſt: ego quidem valeo. Cum pridie Kal. Sext. in provinciam veniſſem, neque maturius propter itinerum et navigationum difficultatem venire potuiſſem, maxime convenire officio meo reique publicæ conducere putavi, parare ea, quæ ad exercitum, quæque ad rem militarem, pertinerent. Quæ cum eſſent a me cura magis et diligentia, quam facultate et copia, conſtituta, nuntiique et literæ de bello, a Parthis in provinciam Syriam illato, quotidie fere afferrentur; iter mihi faciendum per Lycaoniam, et per Iſauros, et per Cappadociam, arbitratus ſum: erat enim magna ſuſpicio, Parthos, ſi ex Syria egredi atque irrumpere in meam provinciam conarentur, iter eos per Cappadociam, quod ea maxime pateret, eſſe facturos. Itaque cum exercitu per Cappadociæ partem eam, quæ cum Cilicia continens eſt, iter feci; caſtraque ad Cybiſtra, quod oppidum eſt ad montem Taurum, locavi; ut Artuaſdes, rex Armenius, quocunque animo eſſet, ſciret, non procul a ſuis finibus exercitum populi Romani eſſe; et Dejotarum, fideliſſimum regem atque amiciſſimum reipublicæ noſtræ, maxime conjunctum haberem, cujus et conſilio et opibus adjuvari poſſet reſpublica. Quo cum in loco caſtra haberem, equitatumque in Ciliciam miſiſſem, ut et meus adventus

iis civitatibus, quæ in ea parte eſſent, nuntiatus firmiores animos omnium faceret, et ego mature, quid ageretur in Syria, ſcire poſſem; tempus ejus tridui, quod in his caſtris morabar, in magno officio et neceſſario mihi ponendum putavi. Cum enim veſtra auctoritas interceſſiſſet, ut ego regem Ariobarzanem, *Euſeben* et *Philorhomæum* tuerer, ejuſque regis ſalutem, incolumitatem, regnumque, defenderem, regi regnoque præſidio eſſem; adjunxiſſetiſque, ſalutem ejus regis populo ſenatuique magnæ curæ eſſe; quod nullo unquam de rege decretum eſſet a noſtro ordine; exiſtimavi, me judicium veſtrum ad regem deferre debere, eique præſidium meum, et fidem, et diligentiam, polliceri; ut, quando ſalus ipſius, et incolumitas regni, mihi commendata eſſet a vobis, diceret, ſi quid vellet. Quæ cum eſſem in conſilio meo cum rege locutus; initio ille orationis ſuæ vobis maximas, ut debuit, deinde etiam mihi, gratias egit; quod ei permagnum et perhonorificum videbatur, Senatui populoque Romano tantæ curæ eſſe ſalutem ſuam; meque tantam diligentiam adhibere, ut et mea fides, et commendationis veſtræ auctoritas, perſpici poſſet. Atque ille primo, quod mihi maximæ lætitiæ fuit, ita mecum locutus eſt, ut nullas inſidias neque vitæ ſuæ, neque regno, diceret ſe aut intelligere fieri, aut etiam ſuſpicari. Cum ego ei gratulatus eſſem, idque me gaudere dixiſſem, cohortatus, ut recordaretur caſum illum interitus paterni, et vigilanter ſe tueretur, atque admonitu Senatus conſuleret ſaluti ſuæ; tum a me diſceſſit in oppidum Cybiſtra. Poſtero autem die cum Ariarathe, fratre ſuo, et cum paternis amicis, majoribus natu, ad me in caſtra venit; perturbatuſque et flens, cum idem et frater faceret, et amici, meam fidem, veſtram commendationem, implorare cœpit. Cum admirarer, quid accidiſſet novi; dixit, ad ſe indicia manifeſtarum inſidiarum eſſe delata, quæ eſſent ante adventum meum occultata, quod ii, qui ea patefacere poſſent, propter metum reticuiſſent: eo autem tempore, ſpe mei præſidii, complures ea quæ ſcirent, audacter, ad ſe detuliſſe: in

his amantiſſimum ſui, ſumma pietate prædi tum, fratrem dicere ea, quæ is me quoque audiente dicebat, ſe ſollicitatum eſſe, ut regnare vellet: id vivo fratre ſuo accidere non potuiſſe: ſe tamen ante illud tempus eam rem nunquam in medium propter periculi metum protuliſſe. Quæ cum eſſet locutus, monui regem, ut omnem diligentiam ad ſe conſervandum adhiberet; amicoſque patris ejus avique judicio probatos hortatus ſum, regis ſui vitam, docti caſu acerbiſſimo patris ejus, omni cura cuſtodiaque defenderent. Cum rex a me equitatum cohorteſque de exercitu meo poſtularet, etſi intelligebam, veſtro ſenatus-conſulto non modo poſſe me id facere, ſed etiam debere; tamen, cum reſpublica poſtularet, propter quotidianos ex Syria nuntios, ut quam primum exercitum ad Ciliciæ fines adducerem; cumque mihi rex, patefactis jam inſidiis, non egere exercitu populi Romani, ſed poſſe ſe ſuis opibus defendere, videretur; illum cohortatus ſum, ut in ſua vita conſervanda primum regnare diſceret: a quibus perſpexiſſet ſibi inſidias paratas, in eos uteretur jure regio; pœna afficeret eos, quos neceſſe eſſet; reliquos metu liberaret: præſidio exercitus mei ad eorum, qui in culpa eſſent, timorem potius, quam ad contentionem, uteretur: fore autem, ut omnes, cum ſenatus-conſultum noſſent, intelligerent, me regi, ſi opus eſſet, ex auctoritate veſtra præſidio futurum. Ita confirmato illo, ex eo loco caſtra movi, et iter in Ciliciam facere inſtitui; cum hac opinione e Cappadocia diſcederem, ut conſilio veſtro, caſu incredibili ac pene divino, regem, quem vos honorificentiſſime appellaſſetis nullo poſtulante, quemque meæ fidei commendaſſetis, et cujus ſalutem magnæ vobis curæ eſſe decreviſſetis, meus adventus præſentibus inſidiis liberaret. Quod ad vos a me ſcribi non alienum putavi, ut intelligeretis ex iis, quæ pene acciderunt, vos multo ante, ne ea acciderent, providiſſe; eoque vos ſtudioſius feci certiores, quod in rege Ariobarzane ea mihi ſigna videor virtutis, ingenii, fidei, benevolentiæque, erga vos perſpexiſſe,

ut non ſine cauſa tantam curam diligentiamque in ejus vos ſalutem videamini contuliſſe.

M. Cicero M. Catoni S. D.

III. CUM ad me legati, miſſi ab Antiocho Commageno, veniſſent in caſtra ad Iconium a. d. III Non. Septembr. iique mihi nuntiaſſent, regis Parthorum filium, quocum eſſet nupta regis Armeniorum ſoror, ad Euphraten cum maximis Parthorum copiis, multarumque præterea gentium magna manu, veniſſe, Euphratenque jam tranſire cœpiſſe; dicique Armenium regem in Cappadociam impetum eſſe facturum; putavi, pro noſtra neceſſitudine, me hoc ad te ſcribere oportere. Publice propter duas cauſas nihil ſcripſi: quod et ipſum Commagenum legati dicebant ad Senatum ſtatim nuntios literaſque miſiſſe; et exiſtimabam M. Bibulum proconſulem, qui circiter Idus Sextiles ab Epheſo in Syriam navibus profectus erat, quod ſecundos ventos habuiſſet, jam in provinciam ſuam perveniſſe; cujus literis omnia certiora perlatum iri ad ſenatum putabam. Mihi, ut in hujuſmodi re, tantoque bello, maximæ curæ eſt, ut quæ copiis et opibus tenere vix poſſumus, ea manſuetudine et continentia noſtra, ſociorum fidelitate, teneamus. Tu velim, ut conſueſti, nos abſentes diligas et defendas. Vale.

M. T. C. Imp. M. Catoni S. D.

IV. SUMMA tua auctoritas fecit, meumque perpetuum de tua ſingulari virtute judicium, ut magni mea intereſſe putarem, et res eas, quas geſſiſſem, tibi notas eſſe, et non ignorari a te, qua æquitate et continentia tuerer ſocios, provinciamque adminiſtrarem: his enim a te cognitis, arbitrabar,

facilius me tibi, quæ vellem, probaturum. Cum in provinciam pridie Kal. Sext. veniſſem, et propter anni tempus ad exercitum mihi confeſtim eſſe eundum viderem, biduum Laodiceæ fui, deinde Apameæ quatriduum, triduum Synnadis, totidem dies Philomeli. Quibus in oppidis cum magni conventus fuiſſent, multas civitates acerbiſſimis tributis, et graviſſimis uſuris, et falſo ære alieno, liberavi. Cumque ante adventum meum ſeditione quadam exercitus eſſet diſſipatus, quinque cohortes ſine legato, ſine tribuno militum, denique etiam ſine centurione ullo, apud Philomelum conſediſſent, reliquus exercitus eſſet in Lycaonia; M. Anneio legato imperavi, ut eas quinque cohortes ad reliquum exercitum duceret, coactoque in unum locum exercitu, caſtra in Lycaonia apud Iconium faceret. Quod cum ab illo diligenter eſſet actum, ego in caſtra a. d. VII Kal. Sept. veni; cum interea ſuperioribus diebus ex ſenatus-conſulto, et evocatorum firmam manum, et equitatum ſane idoneum, et populorum liberorum regumque ſociorum auxilia voluntaria, comparaviſſem. Interim cum, exercitu luſtrato, iter in Ciliciam facere cœpiſſem Kal. Septemb. legati a rege Commageno ad me miſſi, pertumultuoſe, neque tamen non vere, Parthos in Syriam tranſiſſe nuntiaverunt. Quo audito, vehementer ſum commotus cum de Syria, tum de mea provincia, de reliqua denique Aſia. Itaque exercitum mihi ducendum per Cappadociæ regionem eam, quæ Ciliciam attingeret, putavi. Nam, ſi me in Ciliciam demiſiſſem, Ciliciam quidem ipſam propter montis Amani naturam facile tenuiſſem; (duo ſunt enim aditus in Ciliciam ex Syria, quorum uterque parvis præſidiis propter anguſtias intercludi poteſt, nec eſt quidquam Cilicia contra Syriam munitius) ſed me Cappadocia movebat, quæ patet a Syria, regeſque habet finitimos, qui etiamſi ſunt amici nobis, tamen aperte Parthis inimici eſſe non audent. Itaque in Cappadocia extrema non longe a Tauro apud oppidum Cybiſtra caſtra feci, ut et Ciliciam tuerer, et Cappadociam tenens, nova finitimorum conſilia impedirem.

Interea in hoc tanto motu, tantaque expectatione maximi belli, rex Dejotarus, cui non ſine cauſa plurimum ſemper et meo, et tuo, et ſenatus, judicio tributum eſt, vir cum benevolentia et fide erga populum Romanum ſingulari, tum præſtanti magnitudine et animi et conſilii, legatos ad me miſit, ſe cum omnibus ſuis copiis in mea caſtra eſſe venturum. Cujus ego ſtudio officioque commotus, egi ei per literas gratias; idque ut maturaret, hortatus ſum. Cum autem ad Cybiſtra propter rationem belli quinque dies eſſem moratus, regem Ariobarzanem, cujus ſalutem a ſenatu, te auctore, commendatam habebam, præſentibus inſidiis nec opinantem liberavi; neque ſolum ei ſaluti fui, ſed etiam curavi, ut cum auctoritate regnaret. Metram, et eum, quem tu diligenter mihi commendaras, Athenæum, importunitate Athenaidis exilio multatos, maxima apud regem auctoritate gratiaque conſtitui. Cumque magnum bellum in Cappadocia concitaretur, ſi ſacerdos armis ſe, quod facturus putabatur, defenderet, adoleſcens et equitatu, et peditatu, et pecunia, paratus, et toto iis, qui novari aliquid volebant; perfeci, ut e regno ille diſcederet, rexque ſine tumultu, ac ſine armis, omni auctoritate aulæ communita, regnum cum dignitate obtineret. Interea cognovi multorum literis atque nuntiis, magnas Parthorum copias et Arabum ad oppidum Antiochiam acceſſiſſe, magnumque eorum equitatum, qui in Ciliciam tranſiſſet, ab equitum meorum turmis, et a cohorte prætoria, quæ erat Epiphaneæ præſidii cauſa, occidione occiſum. Quare cum viderem, a Cappadocia Parthorum copias averſas, non longe a finibus eſſe Ciliciæ, quam potui maximis itineribus ad Amanum exercitum duxi. Quo ut veni, hoſtem ab Antiochia receſſiſſe, Bibulum Antiochiæ eſſe, cognovi; Dejotarumque confeſtim jam ad me venientem cum magno et firmo equitatu et peditatu, et cum omnibus ſuis copiis, certiorem feci, non videri eſſe cauſam cur abeſſet a regno; meque ad eum, ſi quid novi forte accidiſſet, ſtatim literas nuntioſque miſſurum eſſe. Cumque eo animo veniſſem, ut utrique provinciæ, ſi ita tempus

ferret, ſubvenirem; tum id, quod jam ante ſtatueram, vehementer intereſſe utriuſque provinciæ, pacare Amanum, et perpetuum hoſtem ex eo monte tollere, agere perrexi. Cumque me diſcedere ab eo monte ſimulaſſem, et alias partes Ciliciæ petere, abeſſemque ab Amano iter unius diei, et caſtra apud Epiphaneam feciſſem; a. d. quartum Id. Octob. cum adveſperaſceret, expedito exercitu ita noctu iter feci, ut ad tertium Id. Octob. cum luceſceret, in Amanum aſcenderem; diſtributiſque cohortibus et auxiliis, cum aliis Q. frater, legatus, mecum ſimul, aliis C. Pontinius legatus, reliquis M. Anneius et L. Tullius legati præeſſent; pleroſque nec opinantes oppreſſimus, qui occiſi captique ſunt, intercluſi fuga. Eranam autem, quæ fuit non vici inſtar, ſed urbis, quod erat Amani caput, itemque Sepyram et Commorin, acriter et diu repugnantibus, Pontinio illam partem Amani tenente, ex antelucano tempore, uſque ad horam diei decimam, magna multitudine hoſtium occiſa, cepimus; caſtellaque ſex capta: complura incendimus. His rebus ita geſtis, caſtra in radicibus Amani habuimus apud Aras Alexandri quatriduum; et in reliquiis Amani delendis, agriſque vaſtandis, quæ pars ejus montis meæ provinciæ eſt, id tempus omne conſumpſimus. Confectis his rebus, ad oppidum Eleutherocilicum Pindeniſſum exercitum adduxi: quod cum eſſet altiſſimo et munitiſſimo loco, ab iiſque incoleretur, qui ne regibus quidem unquam paruiſſent; cum et fugitivos reciperent, et Parthorum adventum acerrime expectarent; ad exiſtimationem imperii pertinere arbitratus ſum comprimere eorum audaciam, quo facilius etiam cæterorum animi, qui alieni eſſent ab imperio noſtro, frangerentur. Vallo et foſſa circumdedi, ſex caſtellis caſtriſque maximis ſepſi; aggere, vineis, turribus, oppugnavi; uſuſque tormentis multis, multis ſagittariis, magno labore meo, ſine ulla moleſtia ſumptuve ſociorum, ſeptimo quinquageſimo die rem confeci; ut omnibus partibus urbis diſturbatis, aut incenſis, compulſi in poteſtatem meam pervenirent. His erant finitimi pari ſcelere et audacia Tibarani:

F f f 2

ab his, Pindeniſſo capto, obſides accepi : exercitum in hiberna dimiſi. Q. fratrem negotio præpoſui, ut in vicis, aut captis, aut male pacatis, exercitus collocaretur. Nunc velim tibi ſic perſuadeas, ſi de his rebus ad ſenatum relatum ſit, me exiſtimaturum, ſummam mihi laudem tributam, ſi tu honorem meum ſententia tua comprobaris. Idque, etſi talibus de rebus graviſſimos homines et rogare ſolere, et rogari, ſcio; tamen admonendum potius te a me, quam rogandum, puto. Tu es enim is, qui me tuis ſententiis ſæpiſſime ornaſti : qui oratione, qui prædicatione, qui ſummis laudibus, in ſenatu, in concionibus, ad cælum extuliſti: cujus ego ſemper tanta eſſe verborum pondera putavi, ut uno verbo tuo cum mea laude conjuncto, omnia adſequi me arbitrarer. Te denique memini, cum cuidam clariſſimo atque optimo viro ſupplicationem non decerneres, dicere, te decreturum, ſi referretur ob eas res, quas is conſul in urbe geſſiſſet. Tu idem mihi ſupplicationem decreviſti togato, non ut multis, republica bene geſta, ſed, ut nemini, republica conſervata. Mitto, quod invidiam, quod pericula, quod omnes meas tempeſtates, et ſubieris, et multo etiam magis, ſi per me licuiſſet, ſubire paratiſſimus fueris : quod denique inimicum meum, tuum inimicum putaris: cujus etiam interitum, ut facile intelligerem, mihi quantum tribueres, Milonis cauſa in ſenatu defendenda approbaris. A me autem hæc ſunt profecta, quæ ego in beneficii loco non pono, ſed in veri teſtimonii atque judicii, ut præſtantiſſimas tuas virtutes non tacitus admirarer, (quis enim idem non facit ?) ſed in omnibus orationibus, ſententiis dicendis, cauſis agendis, omnibus ſcriptis, Græcis, Latinis, omni denique varietate literarum mearum, te non modo iis quos vidiſſemus, ſed iis de quibus audiſſemus, omnibus anteferrem. Quæres fortaſſe, quid ſit, quod ego hoc neſcio quid gratulationis et honoris a ſenatu tanti eſtimem. Agam jam tecum familiariter, ut eſt et ſtudiis et officiis noſtris mutuis, et ſumma amicitia, dignum, et neceſſitudine etiam paterna. Si quiſquam fuit unquam remotus, et natura, et magis

etiam, ut mihi quidem ſentire videor, ratione atque doctrina, ab inani laude et ſermonibus vulgi, ego profecto is ſum. Teſtis eſt conſulatus meus; in quo, ſicut in reliqua vita, fateor ea me ſtudioſe ſecutum, ex quibus vera gloria naſci poſſet; ipſam quidem gloriam per ſe nunquam putavi expetendam. Itaque et provinciam ornatam, et ſpem non dubiam triumphi, neglexi. Sacerdotium denique, cum (quemadmodum te exiſtimare arbitror) non difficillime conſequi poſſem, non appetivi. Idem poſt injuriam acceptam, quam tu reipublicæ calamitatem ſemper appellas, meam non modo non calamitatem, ſed etiam gloriam, ſtudui quam ornatiſſima ſenatus populique Romani de me judicia intercedere. Itaque et augur poſtea fieri volui, quod antea neglexeram; et eum honorem, qui a ſenatu tribui rebus bellicis ſolet, neglectum a me olim, nunc mihi expetendum puto. Huic meæ voluntati, in qua ineſt aliqua vis deſiderii, ad ſanandum vulnus injuriæ, ut faveas, adjutorque ſis, quod paulo ante me negaram rogaturum, vehementer te rogo; ſed ita, ſi non jejunum hoc neſcio quid, quod ego geſſi, et contemnendum videbitur, ſed tale, atque tantum, ut multi nequaquam paribus rebus honores ſummos a ſenatu conſecuti ſint. Equidem etiam mihi illud animadvertiſſe videor, (ſcis enim, quam attente te audire ſoleam) te non tam res geſtas, quam mores, inſtituta, atque vitam, imperatorum ſpectare ſolere, in habendis aut non habendis honoribus. Quod ſi in mea cauſa conſiderabis, reperies, me exercitu imbecillo contra metum maximi belli, firmiſſimum præſidium habuiſſe æquitatem et continentiam. His ego ſubſidiis ea ſum conſecutus, quæ nullis legionibus conſequi potuiſſem; ut ex alieniſſimis ſociis amiciſſimos, ex infideliſſimis firmiſſimos, redderem, animoſque novarum rerum expectatione ſuſpenſos, ad veteris imperii benevolentiam traducerem. Sed nimis hæc multa de me, præſertim ad te, a quo uno omnium ſociorum querelæ audiuntur. Cognoſces ex iis, qui meis inſtitutis ſe recreatos putant. Cumque omnes uno prope conſenſu de me apud te ea,

quæ mihi optatiſſima ſunt, prædicabunt; tum duæ maximæ clientelæ tuæ, Cyprus inſula et Cappadociæ regnum, tecum de me loquentur: puto etiam regem Dejotarum, qui uni tibi eſt maxime neceſſarius. Quæ ſi etiam majora ſunt; et in omnibus ſeculis pauciores viri reperti ſunt, qui ſuas cupiditates, quam qui hoſtium copias, vincerent; eſt profecto tuum, cum ad res bellicas hæc, quæ rariora et difficiliora ſunt, genera virtutis adjunxeris, ipſas etiam illas res geſtas juſtiores eſſe et majores putare. Extremum illud eſt, ut, quaſi diffidens rogationi meæ, philoſophiam ad te allegem; qua nec mihi carior ulla unquam res in vita fuit, nec hominum generi majus a diis munus ullum eſt datum. Hæc igitur, quæ mihi tecum communis eſt, ſocietas ſtudiorum atque artium noſtrarum, quibus a pueritia dediti ac devincti, ſoli propemodum nos philoſophiam illam veram et antiquam, quæ quibuſdam otii eſſe ac deſidiæ videtur, in forum, atque in rempublicam, atque in ipſam aciem pene, deduximus, tecum agit de mea laude; cui negari a Catone fas eſſe non puto. Quamobrem tibi ſic perſuadeas velim: ſi mihi tua ſententia tributus honos ex meis literis fuerit, me ſic exiſtimaturum, cum auctoritate tua, tum benevolentia erga me, mihi, quod maxime cupierim, contigiſſe. Vale.

M. Cato M. T. C. Imp. S. P. D.

V. *QUOD et reſpublica me, et noſtra amicitia, hortatur, libenter facio, ut tuam virtutem, innocentiam, diligentiam, cognitam in maximis rebus, domi togati, armati foris, pari induſtria adminiſtrare gaudeam. Itaque, quod pro meo judicio facere potui, ut innocentia conſilioque tuo defenſam provinciam, ſervatum Ariobarzanis cum ipſo rege regnum, ſociorum revocatam ad ſtudium imperii noſtri voluntatem, ſententia mea et decreto laudarem, feci. Supplicationem decretam, ſi tu, qua in re nihil fortuito, ſed ſumma tua ratione et continentia, reipublicæ proviſum eſt, diis immortalibus gratulari*

nos, quam tibi referre acceptum, mavis, gaudeo. Quod ſi triumphi prærogativam putas ſupplicationem, et idcirco caſum potius, quam te, laudari mavis; neque ſupplicationem ſequitur ſemper triumphus, et triumpho multo clarius eſt, ſenatum judicare, potius manſuetudine et innocentia imperatoris, provinciam, quam vi militum, aut benignitate deorum, retentam atque conſervatam eſſe; quod ego mea ſententia cenſebam. Atque hæc ego idcirco ad te contra conſuetudinem meam pluribus ſcripſi, ut, quod maxime volo, exiſtimes me laborare, ut tibi perſuadeam, me et voluiſſe de tua majeſtate, quod ampliſſimum ſim arbitratus; et, quod tu maluiſti, factum eſſe gaudere. Vale, et nos dilige, et inſtituto itinere ſeveritatem diligentiamque ſociis et reipublicæ præſta.

M. T. C. M. Catoni S. P. D.

VI. LÆTUS *ſum laudari me,* inquit Hector, opinor, apud Nævium, *abs te, pater, a laudato viro.* Ea eſt enim profecto jucunda laus, quæ ab iis proficiſcitur, qui ipſi in laude vixerunt. Ego vero vel gratulatione literarum tuarum, vel teſtimoniis ſententiæ dictæ, nihil eſt quod me non aſſecutum putem: idque mihi cum ampliſſimum, tum gratiſſimum eſt, te libenter amicitiæ dediſſe, quod liquido veritati dares. Et, ſi non modo omnes, verum etiam multi, Catones eſſent in civitate noſtra, in qua unum extitiſſe mirabile eſt; quem ego currum, aut quam lauream, cum tua laudatione conferrem? Nam ad meum ſenſum, et ad illud ſincerum ac ſubtile judicium, nihil poteſt eſſe laudabilius, quam ea tua oratio, quæ eſt ad me perſcripta a meis neceſſariis. Sed cauſam meæ voluntatis, non enim dicam cupiditatis, expoſui tibi ſuperioribus literis; quæ etiam ſi parum juſta tibi viſa eſt, hanc tamen habet rationem, non ut nimis concupiſcendus honos, ſed tamen, ſi deferatur a ſenatu, minime aſpernandus, eſſe videatur. Spero autem, illum ordinem, pro meis ob rempublicam ſuſceptis laboribus, me

non indignum honore, uſitato præſertim, exiſtimaturum. Quod ſi ita erit, tantum ex te peto quod amiciſſime ſcribis, ut, cum tuo judicio, quod ampliſſimum eſſe arbitraris, mihi tribueris, ſi id quod maluero acciderit, gaudeas. Sic enim feciſſe te, et ſenſiſſe, et verius ſcripſiſſe, video; reſque ipſa declarat tibi illum honorem noſtrum ſupplicationis jucundum fuiſſe, quod ſcribendo affuiſti. Hæc enim ſenatus-conſulta non ignoro ab amiciſſimis ejus, cujus de honore agitur, ſcribi ſolere. Ego, ut ſpero, te propediem videbo, atque utinam republica meliore, quam timeo. Vale.

M. T. C. Procos. C. Marcello Cos. design. S. P. D.

VII. MAXIMA ſum lætitia affectus, cum audivi te conſulem factum eſſe; eumque honorem tibi deos fortunare volo, atque a te pro tua parentiſque tui dignitate adminiſtrari. Nam cum te ſemper amavi dilexique, tum mei amantiſſimum cognovi in omni varietate rerum mearum; tum patris tui pluribus beneficiis, vel defenſus triſtibus temporibus, vel ornatus ſecundis, et ſum totus veſter, et eſſe debeo: cum præſertim matris tuæ, graviſſimæ atque optimæ fœminæ, majora erga ſalutem dignitatemque meam ſtudia, quam erant a muliere poſtulanda, perſpexerim. Quapropter a te peto majorem in modum, ut me abſentem diligas atque defendas. Vale.

M. T. C. Proc. C. Marcello Collegæ S. P. D.

VIII. MARCELLUM tuum conſulem factum, teque ea lætitia affectum eſſe, quam maxime optaſti, mirandum in modum gaudeo; idque cum ipſius cauſa, tum quod te omnibus ſecundiſſimis rebus digniſſimum judico, cujus erga

me ſingularem benevolentiam vel in labore meo, vel in honore, perſpexi: totam denique domum veſtram vel ſalutis, vel dignitatis meæ, ſtudioſiſſimam cupidiſſimamque cognovi. Quare gratum mihi feceris, ſi uxori tuæ Juniæ, graviſſimæ atque optimæ fœminæ, meis verbis eris gratulatus. A te id, quod ſueſti, peto, me abſentem diligas atque defendas. Vale.

M. T. C. Procos. M. Marcello Cos. S. P. D.

IX. Te et pietatis in tuos, et animi in rempublicam, et clariſſimi atque optimi conſulatus, C. Marcello conſule facto, fructum cepiſſe, vehementer gaudeo. Non dubito, quid præſentes ſentiant: nos quidem longinqui, et a te ipſo miſſi in ultimas gentes, ad cælum mehercule te tollimus veriſſimis ac juſtiſſimis laudibus. Nam, cum te a pueritia tua unice dilexerim, tuque me in omni genere ſemper ampliſſimum eſſe et volueris et judicaris; tum hoc vel tuo facto, vel populi Romani de te judicio, multo acrius vehementiuſque diligo: maximaque lætitia afficior, cum ab hominibus prudentiſſimis, viriſque optimis, omnibus dictis, factis, ſtudiis, inſtitutis, vel me tui ſimilem eſſe audio, vel te mei. Unum vero ſi addis ad præclariſſimas res conſulatus tui, ut aut mihi ſuccedat quam primum aliquis, aut ne quid accedat temporis ad id, quod tu mihi et ſenatus-conſulto et lege finiſti, omnia me per te conſecutum putabo. Cura ut valeas, et me abſentem diligas atque defendas. Quæ mihi de Parthis nuntiata ſunt, quia non putabam a me etiam nunc ſcribenda eſſe publice, propterea ne pro familiaritate quidem noſtra volui ad te ſcribere; ne, cum ad conſulem ſcripſiſſem, publice viderer ſcripſiſſe.

M. T. C. Imp. C. Marcello C. F. Cos. design.
S. P. D.

X. QUANDO id accidit, quod mihi maxime fuit optatum, ut omnium Marcellorum, Marcellinorum etiam, (mirificus enim generis ac nominis veſtri fuit erga me ſemper animus) quando ergo ita accidit, ut omnium veſtrum ſtudio tuus conſulatus ſatisfacere poſſet, in quem meæ res geſtæ, lauſque et honos earum potiſſimum incideret; peto a te id, quod facillimum factu eſt, non aſpernante, ut confido, ſenatu, ut quam honorificentiſſimum ſenatus-conſultum, literis meis recitatis, faciendum cures. Si mihi tecum minus eſſet, quam eſt cum tuis omnibus, allegarem ad te illos, a quibus intelligis me præcipue diligi. Patris tui beneficia in me ſunt ampliſſima: neque enim ſaluti meæ, neque honori, amicior quiſquam dici poteſt. Frater tuus quanti me faciat, ſemperque fecerit, eſſe hominem qui ignoret arbitror neminem. Domus tua denique tota me ſemper omnibus ſummis officiis proſecuta eſt. Neque vero tu in me diligendo cuiquam conceſſiſti tuorum. Quare a te peto majorem in modum, ut me per te quam ornatiſſimum velis eſſe; meamque et in ſupplicatione decernenda et in cæteris rebus exiſtimationem ſatis tibi eſſe commendatam putes. Vale.

M. T. C. Imp. C. Marcello Cos. design. S. P. D.

XI. QUANTÆ curæ tibi meus honos fuerit, et quam idem extiteris conſul in me ornando et amplificando, qui fueras ſemper cum parentibus tuis et cum tota domo, etſi res ipſa loquebatur, cognovi tamen ex meorum omnium literis. Itaque nihil eſt tantum, quod ego non tua cauſa debeam,

factururſque ſim cum ſtudioſe, tum libenter. Nam magni intereſt, cui debeas: debere autem nemini malui, quam tibi; cui me cum ſtudia communia, beneficia paterna tuaque, jam ante conjunxerant; tum accedit, mea quidem ſententia, maximum vinculum, quod ita rempublicam geris atque geſſiſti, qua mihi carius nihil eſt, ut, quantum tibi omnes boni debeant, quo minus tantundem ego unus debeam, non recuſem. Quamobrem tibi velim hi ſint exitus, quos mereris, et quos fore confido. Ego, ſi me navigatio non morabitur, quæ incurrebat in ipſos Eteſias, propediem te, ut ſpero, videbo. Vale.

M. T. C. Imp. L. Paulo Cos. design. S. P. D.

XII. ETSI mihi nunquam fuit dubium, quin te populus Romanus pro tuis ſummis in rempublicam meritis, et pro ampliſſima familiæ dignitate, ſummo ſtudio, cunctis ſuffragiis, conſulem facturus eſſet: tamen incredibili lætitia ſum affectus, cum id mihi nuntiatum eſt; eumque honorem tibi deos fortunare volo, a teque ex tua majorumque tuorum dignitate adminiſtrari. Atque utinam præſens illum diem mihi optatiſſimum videre potuiſſem, proque tuis ampliſſimis erga me ſtudiis atque beneficiis tibi operam meam ſtudiumque navare. Quam mihi facultatem cum hic nec opinatus et improviſus provinciæ caſus eripuit, tamen, ut te conſulem rempublicam pro tua dignitate gerentem videre poſſim, magnopere a te peto, ut operam des, efficias, ne quid mihi fiat injuriæ, neve quid temporis ad meum annuum munus accedat. Quod ſi feceris, magnus ad tua priſtina erga me ſtudia cumulus accedet. Vale.

M. T. C. Imp. L. Paulo Cos. S. P. D.

XIII. MAXIME mihi fuit optatum Romæ eſſe tecum, multas ob cauſas, ſed præcipue, ut et in petendo et in gerendo conſulatu meum tibi debitum ſtudium perſpicere poſſes. Ac petitionis quidem tuæ ratio mihi ſemper fuit explorata; ſed tamen navare operam volebam. In conſulatu vero cupio equidem te minus habere negotii; ſed moleſte fero, me conſulem ſtudium tuum adoleſcentis perſpexiſſe, te meum, cum id ætatis ſim, perſpicere non poſſe. Sed ita fato neſcio quo contigiſſe arbitror, ut tibi ad me ornandum ſemper detur facultas, mihi ad remunerandum nihil ſuppetat præter voluntatem. Ornaſti conſulatum, ornaſti reditum meum: incidit meum tempus rerum gerendarum in ipſum conſulatum tuum. Itaque cum et tua ſumma amplitudo et dignitas, et meus magnus honos magnaque exiſtimatio, poſtulare videatur, ut a te plurimis verbis contendam ac petam, ut quam honorificentiſſimum ſenatus-conſultum de meis rebus geſtis faciendum cures, non audeo vehementer a te contendere, ne aut ipſe tuæ perpetuæ conſuetudinis erga me oblitus eſſe videar, aut te oblitum putem. Quare, ut te velle arbitror, ita faciam; atque ab eo, quem omnes gentes ſciunt de me optime meritum, breviter petam. Si alii conſules eſſent, ad te potiſſimum, Paule, mitterem, ut eos mihi quam amiciſſimos redderes: nunc cum tua ſumma poteſtas, ſummaque auctoritas, notaque omnibus noſtra neceſſitudo ſit, vehementer te rogo, ut et quam honorificentiſſime cures decernendum de meis rebus geſtis, et quam celerrime. Dignas res eſſe honore et gratulatione, cognoſces ex iis literis, quas ad te, et collegam, et ſenatum, publice miſi: omniumque mearum reliquarum rerum, maximeque exiſtimationis meæ, procurationem ſuſceptam velim habeas. In primiſque tibi curæ ſit, quod abs te ſuperioribus quoque

literis petivi, ne mihi tempus prorogetur. Cupio te conſulem videre, omniaque ſpero, cum abſens, tum etiam præſens, te conſule aſſequi.

M. T. C. Imp. C. Cassio Proquæst. S. P. D.

XIV. MARCUM Fabium quod mihi amicum tua commendatione das, nullum in eo facio quæſtum: multi enim anni ſunt, cum ille in ære meo eſt, et a me diligitur propter ſummam ſuam humanitatem et obſervantiam. Sed tamen, quod te ab eo egregie diligi ſenſi, multo amicior ei ſum factus. Itaque, quanquam profecerunt literæ tuæ, tamen aliquanto plus commendationis apud me habuit animus ipſius erga te, mihi perſpectus et cognitus. Sed de Fabio faciemus ſtudioſe, quæ rogas: tu multis de cauſis vellem me convenire potuiſſes; primum, ut te, quem jamdiu plurimi facio, tanto intervallo viderem; deinde, ut tibi, quod feci per literas, poſſem præſens gratulari; tum, ut quibus de rebus vellemus, tu tuis, ego meis, inter nos communicaremus; poſtremo, ut amicitia noſtra, quæ ſummis officiis ab utroque culta eſt, ſed longis intervallis temporum interruptam conſuetudinem habuit, confirmaretur vehementius. Id quando non accidit, utemur bono literarum, et eadem fere abſentes, quæ ſi coram eſſemus, conſequemur. Unus ſcilicet fructus, qui in te videndo eſt, percipi literis non poteſt. Alter, gratulationis eſt, is quidem exilior, quam ſi tibi te ipſum intuens gratularer: ſed tamen et feci ante, et facio nunc, tibique cum pro rerum magnitudine, quas geſſiſti, tum pro opportunitate temporis, gratulor, quod te de provincia decedentem ſumma laus et ſumma gratia provinciæ proſecuta eſt. Tertium eſt, ut id quod de noſtris rebus coram communicaſſemus inter nos, conficiamus idem literis. Ego cæterarum rerum cauſa tibi Romam properandum magnopere cenſeo. Nam et ea, quæ reliqui, tranquilla de te

erant: et hac tua recenti victoria tanta, clarum adventum tuum fore intelligo. Sed, ſi quæ ſunt onera tuorum, ſi tanta ſunt, ut ea ſuſtinere poſſis, propera; nihil tibi erit lautius, nihil glorioſius: ſin majora; conſidera, ne in alieniſſimum tempus cadat adventus tuus. Hujus rei totum conſilium tuum eſt; tu enim ſcis, quid ſuſtinere poſſis. Si potes; laudabile atque populare eſt: ſin plane non potes; abſens hominum ſermones facilius ſuſtinebis. De me autem idem tecum his ago literis, quod ſuperioribus egi, ut omnes tuos nervos in eo contendas, ne quid mihi ad hanc provinciam, quam et ſenatus et populus annuam eſſe voluit, temporis prorogetur. Hoc a te ita contendo, ut in eo fortunas meas poſitas putem. Habes Paulum noſtrum noſtri cupidiſſimum: eſt Curio, eſt Furnius. Sic velim enitare, quaſi in eo ſint mihi omnia. Extremum illud eſt de iis, quæ propoſueram, confirmatio noſtræ amicitiæ; de qua pluribus verbis nihil opus eſt. Tu puer me appetiſti; ego autem ſemper ornamento te mihi fore duxi. Fuiſti etiam præſidio triſtiſſimis meis temporibus. Acceſſit poſt tuum diſceſſum familiaritas mihi cum Bruto tuo maxima. Itaque in veſtro ingenio et induſtria mihi plurimum et ſuavitatis et dignitatis conſtitutum puto. Id tu ut tuo ſtudio confirmes, te vehementer rogo; literaſque ad me et continuo mittas, et, cum Romam veneris, quam ſæpiſſime. Vale.

M. T. C. Cassio S. P. D.

XV. ETSI uterque noſtrum, ſpe pacis, et odio civilis ſanguinis, abeſſe a belli pertinacia voluit; tamen, quando ejus conſilii princeps ego fuiſſe videor, plus fortaſſe tibi præſtare ipſe debeo, quam a te expectare. Etſi, ut ſæpe ſoleo mecum recordari, ſermo familiaris meus tecum, et item mecum tuus, adduxit utrumque noſtrum ad id conſilium, ut uno prælio putaremus, ſi non totam cauſam, at certe noſtrum judicium,

definiri convenire. Neque quiſquam hanc noſtram ſententiam vere unquam reprehendit, præter eos qui arbitrantur melius eſſe deleri omnino rempublicam, quam imminutam et debilitatam manere. Ego autem ex interitu ejus nullam ſpem ſcilicet mihi proponebam, ex reliquiis magnam. Sed ea ſunt conſecuta, ut magis mirum ſit accidere illa potuiſſe, quam nos non vidiſſe ea futura; nec, homines cum eſſemus, divinare potuiſſe. Equidem fateor meam conjecturam hanc fuiſſe, ut, illo quaſi quodam fatali prælio facto, et victores communi ſaluti conſulere vellent, et victi ſuæ: utrumque autem poſitum eſſe arbitrabar in celeritate victoris. Quæ ſi fuiſſet, eandem clementiam experta eſſet Africa, quam cognovit Aſia, quam etiam Achaia; et, ut opinor, ipſo legato ac deprecatore. Amiſſis autem temporibus, quæ plurimum valent, præſertim in bellis civilibus, interpoſitus annus alios induxit ut victoriam ſperarent, alios, ut ipſum vinci contemnerent. Atque horum malorum omnium culpam fortuna ſuſtinet. Quis enim aut Alexandrini belli tantam moram huic bello adjunctum iri, aut neſcio quem iſtum Pharnacem Aſiæ terrorem illaturum putaret? Nos tamen, in conſilio pari, caſu diſſimili uſi ſumus: tu enim eam partem petiſti, ut et conſiliis intereſſes, et, quod maxime curam levat, futura animo proſpicere poſſes: ego, qui feſtinavi ut Cæſarem in Italia viderem, (ſic enim arbitrabamur) eumque multis honeſtiſſimis viris conſervatis redeuntem, ad pacem currentem, ut aiunt, incitarem; ab illo longiſſime et abſum et abfui. Verſor autem in gemitu Italiæ, et in urbis miſerrimis querelis: quibus aliquid opis fortaſſe ego pro mea, tu pro tua, pro ſua quiſque parte ferre potuiſſet, ſi auctor affuiſſet. Quare velim pro tua perpetua erga me benevolentia, ſcribas ad me, quid videas, quid ſentias, quid expectandum, quid agendum, nobis exiſtimes. Magni erunt mihi tuæ literæ. Atque utinam primis illis, quas Luceria miſeras, paruiſſem; ſine ulla enim moleſtia dignitatem meam retinuiſſem. Vale.

M. T. C. C. Cassio S. P. D.

XVI. PUTO te jam ſuppudere, cum hæc te tertia jam epiſtola ante oppreſſit, quam tu ſchedulam, aut literam. Sed non urgeo: longiores enim expectabo, vel potius exigam. Ego, ſi ſemper haberem cui darem, vel ternas in hora darem. Fit enim neſcio quid, ut quaſi coram adeſſe videare, cum ſcribo aliquid ad te: neque id καθ' εἰδώλων φαντασίας, ut dicunt tui amici novi, qui putant etiam διανοητικὰς φαντασίας ſpectris Catianis excitari. Nam, ne te fugiat, Catius Inſuber, Epicureus, qui nuper eſt mortuus, quæ ille Gargettius, etiam ante Democritus, εἴδωλα, hic ſpectra nominat. His autem ſpectris etiam ſi oculi poſſent feriri, quod vel iis ipſa occurrunt; animus quî poſſit, ego non video. Doceas tu me oportebit, cum ſalvus veneris, in meane poteſtate ſit ſpectrum tuum, ut, ſimul ac mihi collibitum ſit de te cogitare, illud occurrat: neque ſolum de te, qui mihi hæres in medullis; ſed ſi inſulam Britanniam cœpero cogitare, ejus εἴδωλον mihi advolabit ad pectus. Sed hæc poſterius: tento enim te, quo animo accipias. Si enim ſtomachabere et moleſte feres, plura dicemus; poſtulabimuſque, ex qua hæreſi, *vi, hominibus armatis,* dejectus ſis, in eam reſtituare. In hoc interdicto non ſolet addi, *In hoc anno.* Quare ſi jam biennium, aut triennium eſt, cum virtuti nuntium remiſiſti, delinitus illecebris voluptatis, in integro res nobis erit. Quanquam qui-cum loquor? cum uno fortiſſimo viro; qui poſtea quam forum attigiſti, nihil feciſti niſi pleniſſimum ampliſſimæ dignitatis. In iſta ipſa αἱρέσει metuo ne plus nervorum ſit, quam ego putarim, ſi modo eam tu probas. Quid tibi in mentem venit? inquies. Quia nihil habebam aliud, quod ſcriberem. De republica enim nihil ſcribere poſſum: neque enim, quod ſentio, libet ſcribere. Vale.

M. T. C. C. Cassio S. P. D.

XVII. PRÆPOSTEROS habes tabellarios; etſi me quidem non offendunt: ſed tamen, cum a me diſcedunt, flagitant literas; cum ad me veniunt, nullas afferunt. Atque id ipſum facerent commodius, ſi mihi aliquid ſpatii ad ſcribendum darent: ſed petaſati veniunt: comites ad portam expectare dicunt. Ergo ignoſces: alteras habebis has breves: ſed expecta πάντα περὶ πάντων. Etſi quid ego me tibi purgo, cum tui ad me inanes veniant, ad te cum epiſtolis revertantur? Nos hic, (tamen ad te ſcribam aliquid) D. Syllam patrem mortuum habebamus. Alii a latronibus, alii cruditate, dicebant. Populus non curabat; combuſtum enim eſſe conſtabat. Hoc tu pro ſapientia tua feres æquo animo: quanquam πρόσωπον πόλεως amiſimus. Cæſarem putabant moleſte laturum, verentem ne haſta refrixiſſet. Mindius Marcellus et Attius pigmentarius valde gaudebant, ſe adverſarium perdidiſſe. De Hiſpania novi nihil; ſed expectatio valde magna: rumores triſtiores, ſed ἀδέσποτοι. Panſa noſter paludatus a. d. III Kalend. Jan. profectus eſt, ut quivis intelligere poſſet id, quod tu nuper dubitare cœpiſti, τὸ καλὸν δ' αὐτὸ αἱρετὸν eſſe. Nam quod multos miſeriis levavit, et quod ſe in his malis hominem præbuit, mirabilis eum virorum bonorum benevolentia proſecuta eſt. Tu quod adhuc Brunduſii moratus es, valde probo et gaudeo; et mehercule puto te ſapienter facturum, ſi ἀκενόσπουδος fueris. Nobis quidem, qui te amamus, erit gratum. Et, amabo te, cum dabis poſthac aliquid domum literarum, mei memineris. Ego nunquam quemquam ad te, cum ſciam, ſine meis literis ire patiar. Vale.

M. T. C. C. Cassio S. P. D.

XVIII. LONGIOR epiſtola fuiſſet, niſi eo ipſo tempore petita eſſet a me, cum jam iretur ad te: longior etiam, ſi φλύαρον aliquem habuiſſet. Nam σπουδάζειν ſine periculo vix poſſumus. Ridere igitur, inquies, poſſumus. Non mehercule facillime: veruntamen aliam aberrationem a moleſtiis nullam habemus. Ubi igitur, inquies, philoſophia? Tua quidem in culina, mea moleſta eſt. Pudet enim ſervire. Itaque facio me alias res agere, ne convicium Platonis audiam. De Hiſpania nihil adhuc certi, nihil omnino novi. Te abeſſe, mea cauſa moleſte fero; tua gaudeo. Sed flagitat tabellarius. Valebis igitur, meque, ut a puero feciſti, amabis.

C. Cassius M. T. Ciceroni S. P. D.

XIX. *NON mehercule in hac mea peregrinatione quidquam libentius facio, quam ſcribo ad te: videor enim cum præſente loqui et jocari. Nec tamen hoc uſu venit propter ſpectra Catiana; pro quo tibi proxima epiſtola tot ruſticos Stoicos regeram, ut Catium Athenis natum eſſe dicas. Panſam noſtrum ſecunda voluntate hominum paludatum ex urbe exiſſe, cum ipſius cauſa gaudeo, tum mehercule etiam omnium noſtrum. Spero enim homines intellecturos, quanto ſit omnibus odio crudelitas, et quanto amori probitas et clementia; atque ea, quæ maxime mali petant et concupiſcant, ad bonos pervenire. Difficile eſt enim perſuadere hominibus,* τὸ καλὸν δι᾽ αὑτὸ αἱρετὸν *eſſe:* ἡδονὴν *vero et* ἀταραξίαν *virtute, juſtitia,* τῷ καλῷ, *parari, et verum et probabile eſt. Ipſe enim Epicurus, a quo omnes Catii et Amaſinii, mali verborum interpretes, proficiſcuntur, dicit:* οὐκ ἔστιν ἡδέως, ἄνευ τοῦ καλῶς καὶ δικαίως, ζῆν. *Itaque et Panſa, qui* ἡδονὴν *ſequitur, virtutem retinet; et ii, qui a vobis* φιλήδονοι

vocantur, ſunt φιλόκαλοι καὶ φιλοδίκαιοι, omneſque virtutes et colunt et retinent. Itaque Sylla, cujus judicium probare debemus, cum diſſentire philoſophos videret, non quæſiit, quid bonum eſſet; omnia bona coemit: cujus ego mortem forti mehercules animo tuli. Nec tamen Cæſar diutius nos eum deſiderare patietur; nam habet damnatos, quos pro illo nobis reſtituat: nec ipſe ſectorem deſiderabit, cum filium viderit. Nunc, ut ad rempublicam redeam, quid in Hiſpaniis geratur, reſcribe. Peream, niſi ſollicitus ſum, ac malo veterem et clementem dominum habere, quam novum et crudelem experiri. Scis, Cnæus quam ſit fatuus: ſcis, quomodo crudelitatem virtutem putet: ſcis, quam ſe ſemper a nobis deriſum putet. Vereor, ne nos ruſtice gladio velit ἀντιμυκτηρίσαι. Quid fiat, ſi me diligis, reſcribe. Hui, quam velim ſcire, utrum iſta ſollicito animo an ſoluto legas. Sciam enim eodem tempore, quid me facere oporteat. Ne longior ſim, vale: et me, ut facis, ama. Si Cæſar vicit, celeriter me expecta.

M. T. C. TREBONIO S. P. D.

XX. ORATOREM meum (ſic enim inſcripſi) Sabino tuo commendavi. Natio me hominis impulit, ut ei recte putarem, niſi forte, candidatorum licentia hic quoque uſus, hoc ſubito cognomen arripuit. Etſi modeſtus ejus vultus, ſermoque conſtans, habere quiddam a Curibus videbatur. Sed de Sabino ſatis. Tu, mi Treboni, quando ad amorem meum aliquantum olim diſcedens addidiſti; quo tolerabilius feramus igniculum deſiderii tui, crebris nos literis appellato: atque ita, ſi idem fiet a nobis. Quanquam duæ cauſæ ſunt, cur tu frequentior in iſto officio eſſe debeas, quam nos: primum, quod olim ſolebant, qui Romæ erant, ad provinciales amicos de republica ſcribere; nunc tu nobis ſcribas oportet; res enim publica iſtic eſt: deinde, quod nos aliis officiis tibi abſenti ſatisfacere poſſumus; tu nobis, niſi literis, non video, qua re alia ſatisfacere

poſſis. Sed cætera ſcribes ad nos poſtea. Nunc hæc primo cupio cognoſcere, iter tuum cujuſmodi ſit, ubi Brutum noſtrum videris, quamdiu ſimul fueris: deinde, cum proceſſeris longius, de bellicis rebus, de toto negotio, ut exiſtimare poſſimus, quo ſtatu ſimus. Ego tantum me ſcire putabo, quantum ex tuis literis habebo cognitum. Cura ut valeas, meque ames amore illo tuo ſingulari.

M. T. C. Trebonio S. P. D.

XXI. Et epiſtolam tuam legi libenter, et librum libentiſſime: ſed tamen in ea voluptate hunc accepi dolorem, quod cum incendiſſes cupiditatem meam conſuetudinis augendæ noſtræ, (nam ad amorem quidem nihil poterat accedere) tum diſcedis a nobis, meque tanto deſiderio afficis, ut unam mihi conſolationem relinquas, fore, ut utriuſque noſtrum abſentis deſiderium crebris et longis epiſtolis leniatur. Quod ego non modo de me tibi ſpondere poſſum, ſed de te etiam mihi: nullam enim apud me reliquiſti dubitationem, quantum me amares. Nam, ut illa omittam, quæ civitate teſte feciſti, cum mecum inimicitias communicaſti; cum me concionibus tuis defendiſti; cum quæſtor in mea, atque in publica, cauſa, conſulum partes ſuſcepiſti; cum tribuno plebis quæſtor non paruiſti, cui tuus præſertim collega pareret: ut hæc recentia, quæ meminero ſemper, oblivifcar, quæ tua ſollicitudo de me in armis, quæ lætitia in reditu, quæ cura, qui dolor, cum ad te curæ et dolores mei perferrentur: Brunduſium denique te ad me venturum fuiſſe, niſi ſubito in Hiſpaniam miſſus eſſes: ut hæc igitur omittam, quæ mihi tanti æſtimanda ſunt, quanti vitam æſtimo et ſalutem meam: liber iſte, quem mihi miſiſti, quantam habet declarationem amoris tui? primum, quod tibi facetum videtur quidquid ego dixi, quod aliis fortaſſe non item: deinde, quod illa, ſive faceta ſunt, ſive ſic, fiunt, narrante te,

venuſtiſſima. Quin etiam ante quam ad me veniatur, riſus omnis pene conſumitur. Quod ſi in his ſcribendis nihil aliud, niſi, quod neceſſe fuit, de uno me tam diu cogitaviſſes, ferreus eſſem, ſi te non amarem. Cum vero ea, quæ ſcriptura perſecutus es, ſine ſummo amore cogitare non potueris, non poſſum exiſtimare, plus quemquam a ſe ipſo, quam me a te, amari. Cui quidem ego amori, utinam cæteris rebus poſſem, amore certe reſpondebo; quo tamen ipſo tibi confido futurum ſatis. Nunc ad epiſtolam venio, cui copioſe et ſuaviter ſcriptæ nihil eſt quod multa reſpondeam. Primum enim ego illas Calvo literas miſi, non plus, quam has, quas nunc legis, exiſtimans exituras: aliter enim ſcribimus, quod eos ſolos, quibus mittimus; aliter, quod multos lecturos putamus. Deinde ingenium ejus melioribus extuli laudibus, quam tu id vere potuiſſe fieri putas. Primum, quod ita judicabam, acute movebatur: genus quoddam ſequebatur, in quo, judicio lapſus, quo valebat tamen, aſſequebatur quod probaret: multæ erant et reconditæ literæ; vis non erat: ad eam igitur adhortabar. In excitando autem et in acuendo plurimum valet, ſi laudes eum, quem cohortere. Habes de Calvo judicium et conſilium meum: conſilium, quod hortandi cauſa laudavi: judicium, quod de ingenio ejus valde exiſtimavi bene. Reliquum eſt, tuam profectionem amore proſequar, reditum ſpe expectem, abſentem memoria colam, omne deſiderium literis mittendis accipiendiſque leniam. Tu velim tua in me ſtudia et officia multum tecum recordere; quæ cum tibi liceat, mihi nefas ſit obliviſci, non modo virum bonum me exiſtimabis, verum etiam te a me amari plurimum judicabis. Vale.

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER XVI.

M. T. C. et Cicero meus, et Frater, et Fratris filius, Tironi S. P. D.

I. PAULO facilius putavi poſſe me ferre deſiderium tui, ſed plane non fero: et quanquam magni ad honorem noſtrum intereſt, quam primum ad urbem me venire, tamen peccaſſe mihi videor, qui a te diſceſſerim. Sed quia tua voluntas ea videbatur eſſe, ut prorſus, niſi confirmato corpore, nolles navigare, approbavi tuum conſilium; neque nunc muto, ſi tu in eadem es ſententia: ſin autem, poſtea quam cibum cepiſti, videris tibi poſſe me conſequi; tuum conſilium eſt. Marionem ad te eo miſi, ut aut tecum ad me quam primum veniret, aut, ſi tu morarere, ſtatim ad me rediret. Tu autem hoc tibi perſuade, ſi commodo valetudinis tuæ fieri poſſit, nihil me malle, quam te eſſe mecum: ſi autem intelliges opus eſſe, te Patris, convaleſcendi cauſa, paulum commorari, nihil me malle, quam te valere. Si ſtatim navigas, nos Leucade conſequere: ſin te confirmare vis, et comites, et tempeſtates, et navem idoneam, ut habeas, diligenter videbis. Unum illud, mi Tiro, videto, ſi me amas, ne te Marionis adventus et hæ literæ moveant. Quod valetudini tuæ maxime conducet, ſi feceris, maxime obtemperaris voluntati meæ. Hæc pro tuo ingenio conſidera. Nos ita

te deſideramus, ut amemus: amor, ut valentem videamus, hortatur; deſiderium, ut quam primum. Illud igitur potius. Cura ergo potiſſimum, ut valeas. De tuis innumerabilibus in me officiis erit hoc gratiſſimum. III. Non. Nov.

Tullius Tironi suo S. P. D.

II. NON queo ad te, nec lubet ſcribere, quo animo ſim affectus: tantum ſcribo, et tibi et mihi maximæ voluptati fore, ſi te firmum quam primum videro. Tertio die abs te ad Alyziam acceſſeramus. Is locus eſt citra Leucadem ſtadia CXX. Leucade aut te ipſum, aut tuas literas a Marione, putabam me accepturum. Quantum me diligis, tantum fac ut valeas, vel quantum te a me ſcis diligi. Nonis Novembr. Alyzia.

Tull. et Cicero Tironi suo, et Q. Pater, et Q. Fil. S. D.

III. NOS apud Alyziam, ex quo loco tibi literas ante dederamus, unum diem commorati ſumus, quod Quintus nos conſecutus non erat. Is dies fuit Nonæ Novembr. Inde ante lucem proficiſcentes, ante diem VIII Idus Novembr. has literas dedimus. Tu, ſi nos omnes amas, et præcipue me, magiſtrum tuum, confirma te. Ego valde ſuſpenſo animo expecto, primum te ſcilicet, deinde Marionem cum tuis literis. Omnes cupimus, ego in primis, quam primum te videre, ſed, mi Tiro, valentem. Quare nihil properaris; ſatis quotidie videro, ſi valebis. Utilitatibus tuis poſſum carere: te valere, tua cauſa primum volo, tum mea, mi Tiro. Vale.

M. T. C. ET Q. FR. ET Q. FIL. TIRONI S. P.

IV. VARIE ſum affectus tuis literis; valde priore pagina perturbatus, paulum altera recreatus. Quare nunc quidem non dubito, quin, quoad plane valeas, te neque navigationi, neque viæ, committas: ſatis te mature videro, ſi plane confirmatum videro. De medico et tu bene exiſtimari ſcribis, et ego ſic audio; ſed plane curationes ejus non probo. Jus enim dandum tibi non fuit, cum κακοςόμαχος eſſes: ſed tamen et ad illum ſcripſi accurate, et ad Lyſonem. Ad Curium vero, ſuaviſſimum hominem, et ſummi officii, ſummæque humanitatis, multa ſcripſi; in his etiam, ut, ſi tibi videretur, te ad ſe transferret. Lyſo enim noſter vereor ne negligentior ſit: primum, quia omnes Græci; deinde, quod cum a me literas accepiſſet, mihi nullas remiſit. Sed eum tu laudas. Tu igitur quid faciendum ſit judicabis. Illud, mi Tiro, te rogo, ſumptui ne parcas ulla in re, quod ad valetudinem opus ſit. Scripſi ad Curium, quod dixiſſes, daret. Medico ipſi puto aliquid dandum eſſe, quo ſit ſtudioſior. Innumerabilia tua ſunt in me officia, domeſtica, forenſia, urbana, provincialia, in re privata, in publica, in ſtudiis, in literis noſtris. Omnia viceris, ſi, ut ſpero, te validum videro. Ego puto te belliſſime, ſi recte erit, cum quæſtore Meſcinio decurſurum: non inhumanus eſt; teque, ut mihi viſus eſt, diligit. Et cum valetudini tuæ diligentiſſime conſulueris, tum, mi Tiro, conſulito navigationi. Nulla in re jam te feſtinare volo: nihil laboro, niſi ut ſalvus ſis. Sic habeto, mi Tiro, neminem eſſe qui me amet, quin idem te amet: et cum tua et mea maxime intereſt te valere, tum multis eſt curæ. Adhuc, dum mihi nullo loco deeſſe vis, nunquam te confirmare potuiſti: nunc te nihil impedit: omnia depone, corpori ſervi. Quantam diligentiam in valetudinem tuam contuleris, tanti me

fieri judicabo. Vale, mi Tiro, vale, vale, et ſalve. Lepta tibi ſalutem dicit, et omnes. Vale. VII Idus Novembr. Leucade.

TULLIUS, ET CICERO, ET Q. Q. TIRONI HUMANISSIMO ET OPTIMO S. P. D.

V. VIDE, quanta ſit in te ſuavitas: duas horas Thyrei fuimus: Xenomenes hoſpes tam te diligit, quam ſi vixerit tecum. Is omnia pollicitus eſt, quæ tibi eſſent opus: facturum puto. Mihi placebat, ſi firmior eſſes, ut te Leucadem deportares, ut ibi te plane confirmares. Videbis quid Curio, quid Lyſoni, quid medico, placeat. Volebam ad te Marionem remittere, quem, cum meliuſcule tibi eſſet, ad me mitteres; ſed cogitavi, unas literas Marionem afferre poſſe, me autem crebras expectare. Poteris igitur, et facies, ſi me diligis, ut quotidie ſit Acaſtus in portu: multi erunt quibus recte literas dare poſſis, qui ad me libenter perferant. Equidem Patras euntem neminem prætermittam. Ego omnem ſpem tui diligenter curandi in Curio habeo. Nihil poteſt illo fieri humanius, nihil noſtri amantius: ei te totum trade. Malo te paulo poſt valentem, quam ſtatim imbecillum, videre. Cura igitur nihil aliud, niſi ut tu valeas: cætera ego curabo. Etiam atque etiam vale. Leucade proficiſcens, VII Idus Novembr.

M. TULLIUS CICERO PATER ET FIL. ET Q. Q. TIRONI S. D.

VI. TERTIAM ad te hanc epiſtolam ſcripſi eodem die, magis inſtituti mei tenendi cauſa, quia nactus eram cui darem, quam quo haberem quid ſcriberem. Igitur illa: quantum me diligis, tantum adhibe in te diligentiæ. Ad tua innumerabilia in me officia adde hoc, quod mihi erit

gratiſſimum omnium. Cum valetudinis rationem, ut ſpero, habueris, habeto etiam navigationis. In Italiam euntibus omnibus ad me literas dabis, ut ego euntem Patras neminem prætermitto. Cura, cura te, mi Tiro. Quando non contigit ut ſimul navigares, nihil eſt quod feſtines; nec quidquam cures, niſi ut valeas. Etiam atque etiam vale. VII Idus Novembr. Actio, veſperi.

M. T. C. Tironi S. P. D.

VII. SEPTIMUM jam diem Corcyræ tenebamur, Quintus autem pater et filius Buthroti. Solliciti eramus de tua valetudine mirum in modum; nec mirabamur nihil a te literarum: iis enim ventis iſtinc navigatur, qui ſi eſſent, nos Corcyræ non ſederemus. Cura igitur te, et confirma; et, cum commode et per valetudinem et per anni tempus navigare poteris, ad nos amantiſſimos tui veni. Nemo nos amat, qui te non diligat. Carus omnibus expectatuſque venies. Cura ut valeas. Etiam atque etiam, Tiro noſter, Vale. XV Kal. Novembr. Corcyra.

Q. Cicero Tironi S.

VIII. *MAGNÆ nobis eſt ſollicitudini valetudo tua: nam, tametſi qui veniunt,* ἀκίνδυνα μὲν, χρονιώτερα δὲ, *nuntiant, tamen in magna conſolatione ingens ineſt ſollicitudo, ſi diutius a nobis abſuturus eſt is, cujus uſum et ſuavitatem deſiderando ſentimus. Attamen quanquam videre te tota cogitatione cupio, tamen te penitus rogo, ne te tam longæ navigationi et viæ per hiemem, niſi bene firmum, committas, neve naviges niſi explorate. Vix in ipſis tectis et oppidis frigus infirma valetudine vitatur, nedum in mari et via ſit facile abeſſe ab injuria temporis.*

Ψύχος δὲ λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον,

inquit Euripides. Cui tu quantum credas, neſcio: ego certe ſingulos ejus verſus ſingula teſtimonia puto. Effice, ſi me diligis, ut valeas, et ut ad nos firmus ac valens quam primum venias. Ama nos, et vale. Q. filius tibi ſalutem dicit.

Tullius et Cicero S. D. Tironi suo.

IX. NOS a te, ut ſcis, diſceſſimus a. d. iv Non. Novembres. Leucadem venimus a. d. viii Idus Novembres. A. d. vii Actium. Ibi propter tempeſtatem ad vi Idus morati ſumus. Inde a. d. v Idus Corcyram belliſſime navigavimus. Corcyræ fuimus uſque ad xvi Kalend. Decembr. tempeſtatibus retenti. A. d. xv Kal. Decembr. in portum Corcyræorum ad Caſſiopen ſtadia cxx proceſſimus. Ibi retenti ventis ſumus uſque ad ix Kalendas. Interea, qui cupide profecti ſunt, multi naufragia fecerunt. Nos eo die cœnati ſolvimus. Inde auſtro leniſſimo, cælo ſereno, nocte illa et die poſtero in Italiam ad Hydruntem ludibundi pervenimus; eodemque vento poſtridie (id erat a. d. vii Kal. Decembr.) hora quarta Brunduſium venimus; eodemque tempore ſimul nobiſcum in oppidum introiit Terentia, quæ te facit plurimi. A. d. v Kal. Decembr. ſervus Cn. Plancii Brunduſii tandem aliquando mihi a te expectatiſſimas literas reddidit, datas Id. Novembr. quæ me moleſtia valde levarunt, utinam omnino liberaſſent. Sed tamen Aſclapo medicus plane confirmat, propediem te valentem fore. Nunc quid ego te horter? ut omnem diligentiam adhibeas ad convaleſcendum. Tuam prudentiam, temperantiam, amorem erga me, novi: ſcio te omnia facturum, ut nobiſcum quam primum ſis; ſed tamen ita velim, ut ne quid properes. Symphoniam Lyſonis velim vitaſſes, ne in quartam hebdomada incideres. Sed, quando pudori tuo maluiſti obſequi, quam valetudini, reliqua cura. Curio miſi, ut medico honos haberetur,

et tibi daret quod opus eſſet: me, cui juſſiſſet, curaturum. Equum et mulum Brunduſii tibi reliqui. Romæ vereor ne ex Kal. Jan. magni tumultus ſint. Nos agemus omnia modice. Reliquum eſt, ut te hoc rogem et a te petam, ne temere naviges. Solent nautæ feſtinare quæſtus ſui cauſa. Cautus ſis, mi Tiro. Mare magnum et difficile tibi reſtat. Si poteris, cum Meſcinio; caute is ſolet navigare: ſi minus, cum honeſto aliquo homine, cujus auctoritate navicularius moveatur. In hoc omnem diligentiam ſi adhibueris, teque nobis incolumem præſtiteris, omnia a te habebo. Etiam atque etiam, noſter Tiro, vale. Medico, Curio, Lyſoni, de te ſcripſi diligentiſſime. Vale, ſalve.

M. T. C. Tironi S. P. D.

X. EGO vero cupio te ad me venire, ſed viam timeo. Graviſſime ægrotaſti; inedia, et purgationibus, et vi ipſius morbi, conſumptus es. Graves ſolent offenſiones eſſe ex gravibus morbis, ſi quæ culpa commiſſa eſt. Jam ad id biduum, quod fueris in via, dum in Cumanum venis, accedent continuo ad reditum dies quinque. Ego in Formiano ad III Kal. eſſe volo. Ibi te ut firmum offendam, mi Tiro, effice. Literulæ meæ, ſive noſtræ, tui deſiderio oblanguerunt. Hac tamen epiſtola, quam Acaſtus attulit, oculos paulum ſuſtulerunt. Pompeius erat apud me, cum hæc ſcribebam, hilare et libenter. Ei cupienti audire noſtra, dixi, ſine te omnia mea muta eſſe. Tu Muſis noſtris para, ut operas reddas. Noſtra ad diem dictam fient. Docui enim te, fides ἔτυμον quod haberet. Fac plane ut valeas. Nos adſumus. Vale. XIV. Kal.

Tullius et Cicero, Terentia et Tullia, Q. Fr. et Q. Fil. Tironi S. P. D.

XI. ETSI opportunitatem operæ tuæ omnibus locis deſidero, tamen non tam mea quam tua cauſa doleo, te non valere. Sed quando in quartanam converſa vis eſt morbi (ſic enim ſcribit Curius) ſpero te, diligentia adhibita, etiam firmiorem fore. Modo fac, id quod humanitatis tuæ eſt, ne quid aliud cures hoc tempore, niſi ut quam commodiſſime convaleſcas. Non ignoro, quantum ex deſiderio labores, ſed erunt omnia facilia, ſi valebis. Feſtinare te nolo, ne nauſeæ moleſtiam ſuſcipias æger, et periculoſe hyeme naviges. Ego ad urbem acceſſi pridie Nonas Januar. Obviam mihi ſic eſt proditum, ut nihil poſſit fieri ornatius. Sed incidi in ipſam flammam civilis diſcordiæ, vel potius belli; cui cum cuperem mederi, et, ut arbitror, poſſem, cupiditates certorum hominum (nam ex utraque parte ſunt, qui pugnare cupiant) impedimento mihi fuerunt. Omnino et ipſe Cæſar, amicus noſter, minaces ad ſenatum et acerbas literas miſerat; et erat adhuc impudens, qui exercitum et provinciam invito ſenatu teneret: et Curio meus illum incitabat. Antonius quidem noſter et Q. Caſſius, nulla vi expulſi, ad Cæſarem cum Curione profecti erant; poſteaquam ſenatus conſulibus, prætoribus, tribunis plebis, et nobis, qui proconſules ſumus, negotium dederat, ut curaremus, ne quid reſpublica detrimenti caperet. Nunquam majore in periculo civitas fuit: nunquam improbi cives habuerunt paratiorem ducem. Omnino ex hac quoque parte diligentiſſime comparatur: id fit auctoritate et ſtudio Pompeii noſtri, qui Cæſarem ſero cœpit timere. Nobis inter has turbas ſenatus tamen frequens flagitavit triumphum: ſed Lentulus conſul, quo majus ſuum beneficium faceret, ſimul atque expediſſet quæ eſſent neceſſaria de republica, dixit ſe relatu-

rum. Nos agimus nihil cupide, eoque eſt noſtra pluris auctoritas. Italiæ regiones deſcriptæ ſunt, quam quiſque partem tueretur. Nos Capuam ſumpſimus. Hæc te ſcire volui. Tu etiam atque etiam cura ut valeas, literaſque ad me mittas, quotieſcunque habebis cui des. Etiam atque etiam vale. D. pridie Id. Jan.

M. T. C. Tironi suo S. P. D.

XII. QUO in diſcrimine verſetur ſalus mea, et bonorum omnium, atque univerſæ reipublicæ, ex eo ſcire potes, quod domos noſtras, et patriam ipſam, vel diripiendam vel inflammandam reliquimus. In eum locum res deducta eſt, ut, niſi quis deus vel caſus aliquis ſubvenerit, ſalvi eſſe nequeamus. Equidem ut veni ad urbem, non deſtiti omnia et ſentire, et dicere, et facere, quæ ad concordiam pertinerent: ſed mirus invaſerat furor non ſolum improbis, ſed etiam his qui boni habentur, ut pugnare cuperent, me clamante, nihil eſſe bello civili miſerius. Itaque cum Cæſar amentia quadam raperetur, et oblitus nominis atque honorum ſuorum, Ariminum, Piſaurum, Anconam, Arretium, occupaviſſet, urbem reliquimus: quam ſapienter, aut quam fortiter, nihil attinet diſputare. Quo quidem in caſu ſimus, vides. Feruntur omnino conditiones ab illo, ut Pompeius eat in Hiſpaniam: delectus qui ſunt habiti, et præſidia noſtra, dimittantur: ſe ulteriorem Galliam Domitio, citeriorem Conſidio Noniano (his enim obtigerunt) traditurum: ad conſulatus petitionem ſe venturum, neque ſe jam velle, abſente ſe, rationem haberi ſui: ſe præſentem trinundinum petiturum. Accepimus conditiones; ſed ita, ut removeat præſidia ex his locis quæ occupavit, ut ſine metu de iis ipſis conditionibus Romæ ſenatus haberi poſſit. Id ille ſi fecerit, ſpes eſt pacis non honeſtæ; leges enim imponuntur: ſed quidvis eſt melius, quam ſic eſſe ut ſumus. Sin

autem ille ſuis conditionibus ſtare noluerit, bellum paratum eſt; ejuſmodi tamen, quod ſuſtinere ille non poſſit, præſertim cum a ſuis conditionibus ipſe fugerit: tantummodo ut eum intercludamus, ne ad urbem poſſit accedere; quod ſperabamus fieri poſſe. Delectus enim magnos habebamus, putabamuſque illum metuere, ſi ad urbem ire cœpiſſet, ne Gallias amitteret, quas ambas habet inimiciſſimas, præter Tranſpadanos: ex Hiſpaniaque ſex legiones et magna auxilia, Afranio et Petreio ducibus, habet a tergo. Videtur, ſi inſaniet, poſſe opprimi, modo ut urbe ſalva. Maximam autem plagam accepit, quod is, qui ſummam auctoritatem in illius exercitu habebat, T. Labienus, ſocius ſceleris eſſe noluit: reliquit illum, et nobiſcum eſt; multique idem facturi eſſe dicuntur. Ego adhuc oræ maritimæ præſum a Formiis. Nullum majus negotium ſuſcipere volui, quo plus apud illum meæ literæ cohortationeſque ad pacem valerent. Sin autem erit bellum, video me caſtris et certis legionibus præfuturum. Habeo etiam illam moleſtiam, quod Dolabella noſter apud Cæſarem eſt. Hæc tibi nota eſſe volui: quæ cave ne te perturbent, et impediant valetudinem tuam. Ego A. Varroni, quem cum amantiſſimum mei cognovi, tum etiam valde tui ſtudioſum, diligentiſſime te commendavi, ut et valetudinis tuæ rationem haberet et navigationis, et totum te ſuſciperet ac tueretur: quem omnia facturum confido; recepit enim, et mecum locutus eſt ſuaviſſime. Tu, quando eo tempore mecum eſſe non potuiſti, quo ego maxime operam et fidelitatem deſideravi tuam, cave feſtines, aut committas, ut aut æger, aut hieme, naviges. Nunquam ſero te veniſſe putabo, ſi ſalvus veneris. Adhuc neminem videram, qui te poſtea vidiſſet, quam M. Voluſius, a quo tuas literas accepi: quod non mirabar; neque enim meas puto ad te literas tanta hieme perferri. Sed da operam ut valeas; et, ſi valebis, cum recte navigari poterit, tum naviges. Cicero meus in Formiano erat, Terentia et Tullia Romæ. Cura ut valeas. IV Kal. Febr. Capua.

M. T. C. Tironi S. P. D.

XIII. OMNIA a te data mihi putabo, ſi te valentem video. Summa cura expectabam adventum Menandri, quem ad te miſeram. Cura, ſi me diligis, ut valeas: et, cum te bene confirmaris, ad nos venias. Vale. IV Idus April.

M. T. C. Tironi S. P. D.

XIV. ANDRICUS poſtridie ad me venit, quam expectaram. Itaque habui noctem plenam timoris ac miſeriæ. Tuis literis nihilo ſum factus certior, quomodo te haberes: ſed tamen ſum recreatus. Ego omni delectatione literiſque omnibus careo: quas, ante quam te videro, attingere non poſſum. Medico mercedis, quantum poſcet, promitti jubeto. Id ſcripſi ad Ummium. Audio te animo angi, et medicum dicere, ex eo te laborare. Si me diligis, excita ex ſomno tuas literas, humanitatemque, propter quam mihi es cariſſimus. Nunc opus eſt te animo valere, ut corpore poſſis. Id cum tua, tum mea, cauſa facias, a te peto. Acaſtum retine, quo commodius tibi miniſtretur. Conſerva te mihi. Dies promiſſorum adeſt; quem etiam repræſentabo, ſi adveneris. Etiam atque etiam vale. IV Idus, hora VI.

M. T. C. Tironi S. P. D.

XV. ÆGYPTA ad me venit pridie Idus Apriles. Is etſi mihi nuntiavit, te plane febri carere, et belle habere; tamen, quod negavit te potuiſſe ad me ſcribere, curam mihi attulit, et eo magis, quod Hermia, quem eodem die

venire oportuerat, non venerat. Incredibili ſum ſollicitudine de tua valetudine: qua ſi me liberaris, ego te omni cura liberabo. Plura ſcriberem, ſi jam putarem libenter te legere poſſe. Ingenium tuum, quod ego maximi facio, confer ad te mihi, tibique conſervandum. Cura te etiam atque etiam diligenter. Vale.

Scripta jam epiſtola, Hermia venit. Accepi tuam epiſtolam vacillantibus literulis: nec mirum, tam gravi morbo. Ego ad te Ægyptam miſi, quod nec inhumanus eſt, et te viſus eſt mihi diligere, ut is tecum eſſet; et cum eo cocum, quo utere. Vale.

Q. C. M. Ciceroni Fratri S. P. D.

XVI. *De Tirone, mi Marce, ita te, meumque Ciceronem, et meam Tulliolam, tuumque filium videam, ut mihi gratiſſimum feciſti, cum eum indignum illa fortuna, ac nobis amicum, quam ſervum, eſſe maluiſti. Mihi crede, tuis et illius literis perlectis, exſilui gaudio. Tibi et ago gratias, et gratulor. Si enim mihi Statii fidelitas eſt tantæ voluptati: quanti eſſe in iſto hæc eadem bona debent, additis literis, ſermonibus, humanitate, quæ ſunt his ipſis commodis potiora? Amo te omnibus equidem maximis de cauſis, verum etiam propter hanc, vel quod mihi ſic, ut debuiſti, nuntiaſti. Te totum in literis vidi. Sabini pueris et promiſi omnia, et faciam. Vale.*

M. T. C. Tironi S. P. D.

XVII. VIDEO quid agas. Tuas quoque epiſtolas vis referri in volumina. Sed heus tu, qui κανὼν eſſe meorum ſcriptorum ſoles, unde illud tam ἄκυρον, *valetudini fideliter inſerviendo*? Unde in iſtum locum *fideliter* venit? cui verbo

domicilium eſt proprium in officio, migrationes in alienum multæ. Nam et doctrina, et domus, et ars, et ager etiam fidelis dici poteſt, ut ſit, quomodo Theophraſto placet, verecunda tralatio. Sed hæc coram. Demetrius venit ad me: quo quidem comitatu ἀφωμίλησα: ſatis ſcis. Tu eum videlicet non potuiſti videre: cras aderit: videbis igitur. Nam ego hinc perendie mane cogito. Valetudo tua me valde ſollicitat: ſed inſervi, et fac omnia: tum te mecum eſſe, tum mihi cumulatiſſime ſatisfacere putato. Cuſpio quod operam dediſti, mihi gratum eſt. Valde enim ejus cauſa volo. Vale.

Tullius Tironi S. P. D.

XVIII. QUID igitur? non ſic oportet? Equidem cenſeo ſic, addendum etiam, *ſuo*. Sed, ſi placet, invidia vitetur: quam quidem ego ſæpe contempſi. Tibi διαφόρησιν gaudeo profuiſſe. Si vero etiam Tuſculanum, dii boni, quanto mihi illud erit amabilius! Sed, ſi me amas, quod quidem aut facis, aut perbelle ſimulas; quod tamen in modum procedit: ſed ut eſt, indulge valetudini tuæ; cui quidem tu adhuc, dum mihi deſervis, ſerviſti non ſatis. Ea quid poſtulet non ignoras: πέψιν, ἀκοπίαν, περίπατον σύμμετρον, τέρψιν, εὐλυσίαν κοιλίας. Fac bellus revertare. Non modo te, ſed etiam Tuſculanum noſtrum, plus amem. Parhedrum excita, ut hortum ipſe conducat: ſic olitorem ipſum commovebis. Helico nequiſſimus H-S CIↃ dabat, nullo aprico horto, nullo emiſſario, nulla maceria, nulla caſa. Iſte nos tanta impenſa derideat? calface hominem, ut ego M. Othonem: itaque abutor coronis. De Crabra quid agatur, etſi nunc quidem etiam nimium eſt aquæ, tamen velim ſcire. Horologium mittam, et libros, ſi erit ſudum. Sed tu nulloſne tecum libellos? an pangis aliquid Sophocleum? fac opus appareat. A. Ligurius, Cæſaris familiaris, mortuus eſt,

bonus homo, et nobis amicus. Te quando expectemus, fac ut ſciam. Cura te diligenter. Vale.

M. T. C. Tironi S. P. D.

XIX. EXPECTO tuas literas de multis rebus: te ipſum multo magis. Demetrium redde noſtrum, et aliud, ſi quid poteſt, boni. De Aufidiano nomine nihil te hortor. Scio tibi curæ eſſe: ſed confice. Et, ſi ob eam rem moraris, accipio cauſam: ſi id te non tenet, advola. Literas tuas valde expecto. Vale.

M. T. C. Tironi S. P. D.

XX. SOLLICITAT, ita vivam, me tua, mi Tiro, valetudo: ſed confido, ſi diligentiam, quam inſtituiſti, adhibueris, cito te firmum fore. Libros compone; indicem, cum Metrodoro lubebit, quando ejus arbitratu vivendum eſt. Cum olitore, ut videtur. Tu potes Kalendis ſpectare gladiatores, poſtridie redire, et ita cenſeo. Verum, ut videbitur. Cura te, ſi me amas, diligenter. Vale.

C. Fil. Tironi suo dulcissimo S. P. D.

XXI. *CUM vehementer tabellarios expectarem quotidie, aliquando venerunt poſt diem* XL *et* VI, *quam a vobis diſceſſerant: quorum mihi fuit adventus adoptatiſſimus. Nam cum maximam cepiſſem lætitiam ex humaniſſimi et cariſſimi patris epiſtola: tum vero jucundiſſimæ tuæ literæ cumulum mihi gaudii attulerunt. Itaque me jam non pœnitebat intercapedinem ſcribendi feciſſe: ſed potius lætabar: fructum enim magnum humanitatis*

tuæ capiebam ex ſilentio mearum literarum. Vehementer igitur gaudeo, te meam ſine dubitatione accepiſſe excuſationem. Gratos tibi optatoſque eſſe, qui de me rumores afferuntur, non dubito, mi dulciſſime Tiro: præſtaboque, et enitar, ut in dies magis magiſque hæc naſcens de me duplicetur opinio. Quare quod polliceris te buccinatorem fore exiſtimationis meæ, firmo id conſtantique animo facias licet. Tantum enim mihi dolorem cruciatumque attulerunt errata ætatis meæ, ut non ſolum animus a factis, ſed aures quoque a commemoratione abhorreant. Cujus te ſollicitudinis et doloris participem fuiſſe, notum exploratumque eſt mihi; nec id mirum. Nam cum omnia mea cauſa velles mihi ſucceſſa, tum etiam tua: ſocium enim te meorum commodorum ſemper eſſe volui. Quod igitur tum ex me doluiſti, nunc, ut duplicetur tuum ex me gaudium, præſtabo. Cratippo me ſcito non ut diſcipulum, ſed ut filium, eſſe conjunctiſſimum. Nam cum et audio illum libenter, tum etiam propriam ejus ſuavitatem vehementer amplector. Sum totos dies cum eo, noctiſque ſæpenumero partem: exoro enim ut mecum quam ſæpiſſime cænet. Hac introducta conſuetudine, ſæpe inſcientibus nobis et cænantibus obrepit, ſublataque ſeveritate philoſophiæ, humaniſſime nobiſcum jocatur. Quare da operam, ut hunc talem, tam jucundum, tam excellentem virum videas quam primum. Nam quid ego de Bruttio dicam? quem nullo tempore a me patior diſcedere: cujus cum frugi ſeveraque eſt vita, tum etiam jucundiſſima convictio. Non eſt enim ſejunctus jocus a philologia, et quotidiana συζητήσει. *Huic ego locum in proximo conduxi; et, ut poſſum, ex meis anguſtiis illius ſuſtento tenuitatem. Præterea declamitare Græce apud Caſſium inſtitui, Latine autem apud Bruttium exerceri volo. Utor familiaribus, et quotidianis convictoribus, quos ſecum Mitylenis Cratippus adduxit, hominibus et doctis, et illi probatiſſimis. Multum etiam mecum eſt Epicrates, princeps Athenienſium, et Leonides, et horum cæteri ſimiles.* Τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς τάδε. *De Gorgia autem quod mihi ſcribis, erat quidem ille in quotidiana declamatione utilis: ſed omnia poſtpoſui, dummodo præceptis patris parerem.* Διαῤῥήδην *enim ſcripſerat, ut eum dimitte-*

rem ſtatim. Tergiverſari nolui, ne mea nimia σπουδῇ ſuſpicionem ei aliquam importaret. Deinde illud etiam mihi ſuccurrebat, grave eſſe, me de judicio patris judicare. Tuum tamen ſtudium, et conſilium, gratum acceptumque eſt mihi. Excuſationem anguſtiarum tui temporis accipio : ſcio enim, quam ſoleas eſſe occupatus. Emiſſe te prædium vehementer gaudeo, feliciterque tibi rem iſtam evenire cupio. Hoc loco me tibi gratulari noli mirari : eodem enim fere loco tu quoque, emiſſe te, feciſti me certiorem. Habes ubi deponendæ tibi ſint urbanitates. Ruſticus Romanus factus es. Quomodo ego mihi nunc ante oculos tuum jucundiſſimum conſpectum propono ; videor enim videre ementem te ruſticas res, cum villico loquentem, in lacinia ſervantem ex menſa ſecunda ſemina. Sed (quod ad rem pertinet) me tum tibi defuiſſe, æque ac tu doleo. Sed noli dubitare, mi Tiro, quin te ſublevaturus ſim, ſi modo fortuna me : præſertim cum ſciam, communem nobis emptum eſſe iſtum fundum. De mandatis quod tibi curæ fuit, eſt mihi gratum. Sed peto a te, ut quam celerrime mihi librarius mittatur, maxime quidem Græcus : multum mihi enim eripitur operæ in exſcribendis hypomnematis. Tu velim in primis cures ut valeas, ut una συμφιλολογεῖν poſſimus. Antherum tibi commendo. Vale.

Tullius Tironi S. P. D.

XXII. SPERO ex tuis literis, tibi melius eſſe : cupio certe. Cui quidem rei omni ratione cura ut inſervias : et cave ſuſpiceris, contra meam voluntatem te facere, quod non ſis mecum. Mecum es, ſi te curas. Quare malo te valetudini tuæ ſervire, quam meis oculis et auribus. Etſi enim et audio te, et video libenter : tamen hoc multo erit, ſi valebis, jucundius. Ego hîc ceſſo, quia ipſe nihil ſcribo : lego autem libentiſſime. Tu iſtic, ſi quid librarii mea manu non intelligent, monſtrabis. Una omnino interpoſitio difficilior eſt, quam ne ipſe quidem facile legere ſoleo, de quadrimo Catone. De

triclinio cura ut facis. Tertia aderit, modo ne Publius rogatus ſit. Demetrius iſte nunquam omnino Phalereus fuit, ſed nunc plane Billienus eſt. Itaque te do vicarium: tu eum obſervabis. Etſi: veruntamen: de illis: noſti cætera. Sed tamen, ſi quem cum eo ſermonem habueris, ſcribes ad me, ut mihi naſcatur epiſtolæ argumentum, et ut tuas quam longiſſimas literas legam. Cura, mi Tiro, ut valeas: hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

Tullius Tironi suo S. P. D.

XXIII. TU vero confice profeſſionem, ſi potes. Etſi hæc pecunia ex eo genere eſt, ut profeſſione non egeat. Veruntamen. Balbus ad me ſcripſit, tanta ſe epiphora oppreſſum, ut loqui non poſſit, Antonius de lege quid egerit. Liceat modo ruſticari. Ad Bithynicum ſcripſi. De Servilio tu videris, qui ſenectutem non contemnis. Etſi Atticus noſter, quia quondam me commoveri πανικοῖς intellexit, idem ſemper putat, nec videt, quibus præſidiis philoſophiæ ſeptus ſim: et hercle, quod timidus ipſe eſt, θορυβοποιεῖ. Ego tamen Antonii inveteratam ſine ulla offenſione amicitiam retinere ſane volo, ſcribamque ad eum, ſed non antequam te videro: nec tamen te avoco a Syngrapha, γόνυ κνήμης. Cras expecto Leptam: etenim ad cujus rutam pulegio mihi tui ſermonis utendum eſt. Vale.

Tullius Tironi S. P. D.

XXIV. ETSI mane Harpalum miſeram, tamen cum haberem cui recte darem literas, etſi novi nihil erat, iiſdem de rebus volui ad te ſæpius ſcribere: non quin confiderem diligentiæ tuæ; ſed rei me magnitudo movebat. Mihi prora et puppis (ut Græcorum proverbium eſt) fuit a me tui

dimittendi, ut rationes noſtras explicares. Offilio et Aurelio utique ſatis fiat. A Flamma, ſi non potes omne, partem aliquam velim extorqueas, in primiſque ut expedita ſit penſio Kal. Jan. De attributione conficies. De repræſentatione, videbis. De domeſticis hactenus. De publicis omnia mihi certa, quid Octavius, quid Antonius: quæ hominum opinio: quid futurum putes. Ego vix teneor quin accurram. Sed ſt! Literas tuas expecto: et ſcito Balbum tum fuiſſe Aquini, cum tibi eſt dictum, et poſtridie Hirtium. Puto utrumque ad aquas. Sed quod egerint. Dolabellæ procuratores fac admoneantur. Appellabis etiam Papiam. Vale.

Cicero Fil. Tironi S. P. D.

XXV. *ETSI juſta et idonea uſus es excuſatione de intermiſſione literarum tuarum, tamen id ne ſæpius facias, rogo. Nam etſi de republica rumoribus et nuntiis certior ſio, et de ſua in me voluntate ſemper ad me perſcribit pater: tamen de quavis minima re ſcripta a te ad me epiſtola ſemper fuit gratiſſima. Quare, cum in primis tuas deſiderem literas, noli committere, ut excuſatione potius expleas officium ſcribendi, quam aſſiduitate epiſtolarum. Vale.*

Q. Cicero Tironi suo S. P. D.

XXVI. *VERBERAVI te cogitationis tacito duntaxat convicio, quod faſciculus alter ad me jam ſine tuis literis perlatus eſt. Non potes effugere hujus culpæ pœnam. De patrono Marcus eſt adhibendus: iſque diu et multis lucubrationibus commentata oratione. Vide, ut probare poſſit, te non peccaſſe. Plane te rogo, ſicut olim matrem noſtram facere memini, quæ lagenas etiam inanes obſignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuiſſe, quæ furtim eſſent exſiccatæ: ſic tu, etiam ſi, quod ſcribas, non habebis,*

ſcribito tamen, ne furtum ceſſationis quæſiviſſe videaris. Valde enim mihi ſemper et vera, et dulcia tuis epiſtolis nuntiantur. Ama nos, et vale.

Q. Cicero Tironi suo S. P. D.

XXVII. *MIRIFICAM mihi verberationem ceſſationis epiſtola dediſti. Nam, quæ parcius frater perſcripſerat, verecundia videlicet, et properatione, ea tu ſine aſſentatione, ut erant, ad me ſcripſiſti, et maxime de conſulibus deſignatis; quos ego penitus novi libidinum et languoris effœminatiſſimi animi plenos: qui niſi a gubernaculis receſſerint, maximum ab univerſo naufragio periculum eſt. Incredibile eſt, quæ ego illos ſcio, oppoſitis Gallorum caſtris, in æſtivis feciſſe; quos ille latro, niſi aliquid firmius fuerit, ſocietate vitiorum deliniet. Res eſt aut tribunitiis, aut privatis conſiliis munienda. Nam iſti duo vix ſunt digni, quibus alteri Cæſenam, alteri Coſſutianarum tabernarum fundamenta credas. Te, ut dixi, fero oculis. Ego vos a. d.* III *Kal. videbo, tuoſque oculos, etiam ſi te veniens in medio foro videro, diſſaviabor. Me ama. Vale.*

M. TULLII CICERONIS EPISTOLÆ AD FAMILIARES.

LIBER I.

Edit. Olivet.		
p.	l.	
1	6	Ammonius ψ *Hamonius*
	7	creditores *v competitores*
	15	relinquit P *reliquit*
2	1	neque *v d.*
	4	te ſui P *v ſe tui*
	—	Marcellinum *v Marcellum*
	5	ſe *v d.*
	6	fore *v eſſe*
	10	res *v d.*
	11	decernit, ut *v decrevit ut ſi*
	12	regem P *ſi regem*
	—	commodo P *v commode*
	15	etiam *v jam*
	—	M. *v d.*
	—	tres P *tris*
	17	reduci *v duci*
	18	Afranium *v præter Africanum*
	22	obſcura P *obſcuræ*
	24	adduxerunt *v duxerunt*
	26	minorem *v majorem*
	29	es *v eſſes*
	30	exulceratis *v exultantis*
	31	verſamur *v verſatur*
	32	præſentes tuo *v præſentiſque*
	33	Vale P *v d.*
3	8	eſſe *v*, ψ *d.*
	11	reducerent *v ducerent*
	14	jam *v clam*
	16	Proxima *v Promiſſa*
	—	Hortenſii *v Bibuli*
	21	Diem P *diem enim*

MSS. P *v*, ψ		
p.	l.	
3	21	Perſpiciebant P *Proſpicebant*
	23	quanquam P *quam*
	24	ii *v et*
4	5	ante diem P *v ad*
	10	aut ſalvis legibus *v d.*
	14	et, ut quam *v utque*
	16	Vale P *v d.*
	20	et *v in*
	21	gratioſiſſimus *v gratiſſimus*
	25	libertos *v liberos*
	26	Ampius P *Appius*
	27	decreverit P *decrevit*
	—	eum *v d.*
	29	Vale P *v d.*
5	2	Ante diem P *v Ad*
	6	in *v non*
	11	Pupiam *v Papiam*
	16	quin *v qui*
	19	populi P *populi Romani*
	21	proviſum *v improviſum*
	25	videar *v d.*
	27	a vi P *v d.*
	28	Vi P *ut*
	30	Vale P *v d.*
6	15	habeat P *habet*
	—	profecto *v d.*
	18	aut *v aut is*
	26	exiſtimare *v æſtimare*
	31	et agendi et cogitandi *v agendis et cogitandis*
7	1	majore P *v meliorem*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
7	3	agantur P *aguntur*
	5	mihi P *v d.*
	6	Poſteaquam *v Poſteaquam (quod eſt initium alterius Epiſtolæ)*
	—	apud P *et apud*
	—	ante diem P *ad*
	8	jactatus *v jactus*
	13	idque P *id*
	14	id P *v*, ψ *d.*
	29	ſcilicet *v d.*
	30	infringatur hominum improbitas *v infringantur hominum improbitates*
8	1	proditorum P *perditorum*
	3	rebus tuis *v robuſtius*
	4	ſalus *v d.*
	10	Vale P *d.*
	17	disjuncti ψ *dijuncti*
	20	Quoties P *Quotiens*
	26	te et maxime *v d.*
9	1	ut *v hæc*
	3	in te *v d.*
	8	mecum *v mihi*
	9	a me provocatus *v me provocante*
	16	te ab ſe abalienatum P *v abs te alienatum*
	27	conſultum P *v conſilium*
	29	habitura *v habere*
10	3	illi *v illis*
	4	exiſtimaturos *v æſtimaturos*
	5	ſin aliquid P *v ſi quid*
	8	cujus P *cui*
	9	Nos ψ *Id nos*
	10	ſi dubium P *ſin dubium ſit v ſi dubium ſit*
	17	hæc *v d.*
	18	placebat *v placebit*
	19	imperii *v atque imperii*
	—	pecunias P *provincias*
	21	rationem P *regionem v religionem*
	28	operis *v operibus*
	29	eſt ψ *ineſt*
	31	invidendo ψ *videndo*
11	4	libentius P *v*, ψ *liberius*
	—	quod ψ *qui (al. quo)*
	6	præfuiſti P *faviſti v d.*
	14	ut *v d.*
	15	moneo, cum P *admoneo tum*
	24	Quanquam P *Quam*
	29	Quæ quidem mea ψ *qui quidem in ea*
	30	movit P ψ *movet*
	32	reliqua ψ *qua*
12	1	profeciſſe P *perfeciſſe*
	4	poſſe *v*, ψ *d.*
12	4	arbitrabantur ψ *arbitrantur*
	5	conſecuti P *v aſſecuti*
	7	Quod P *Quod eo*
	10	tu *v ut*
	11	diſcas *v addiſcas*
	15	ſummæ virtutis *v ſumma virtute*
	20	habemus *v habemus. Vale.*
	28	ſcribere P *perſcribere v cognoſcere*
	31	me pietas P *medietas (ſed a rec. man. "p" ponitur pro "d" et "me" punctis ſubnotatur) v me dieta*
13	4	conformo P *confirmo (ſed "conformo" a man. rec.)*
	6	ſimulatione P *v diſſimulatione*
	7	Pompeium *v te*
	12	ſum *v d.*
	13	defendam *v taceam*
	14	me P *v d.*
	20	paucis, aut P *aut cum paucis (a ſecunda manu)*
	—	diſſentiendum *v diſſentiendum eſt*
	22	meditere *v mediter*
	30	tu P *tunc v ut*
	32	a me *v d.*
14	4	Idque —— poſſum P *v id q̄ cunque ſentiam ſed utilitatem mihi meipſum ſatisfacere non poſſum*
	10	Cætera *v Cæteraque*
	16	graviſſimum P *et graviſſimum*
	20	poſſunt P *poſſent*
	22	disjuncti P *v*, ψ *ſejuncti*
	26	equidem ψ *etiam*
	27	quæ P *q̄ quæ*
15	2	præſentiores P *præſtantiores*
	5	actionis P *accuſationis (a ſecunda manu "actionis") v accuſationis*
	6	inimicus P *ſupra "in" "do" ponitur a manu aliquanto recentiori quaſi "dominus" legi oporteret*
	8	in P *contra (ſup. lin.)*
	9	ſeſe P *per ſeſe*
	—	ea *v d.*
	13	cognoſſe P *cognoſcere*
	16	quæris *v quæris. Vale. (hic incipit nova Epiſtola)*
	17	cum P *d.*
	19	adductus ψ *adductis*
	—	et *v eum et*
	21	Ego *v Ergo*
	33	obſcnra *v obſcuriora*
16	4	minimi P *minime*
	—	putabantur P *imputabantur (ſed "im" deletur)*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
16	4	ex P *et*
	—	reſarciendis ψ *ſarciendis*
	6	enim P *v d.*
	8	te *v eo*
	13	P. Sextium P *v Pompeium Sextius* ψ *Pompeium Sextium*
	19	aliud *v*, ψ *d.*
	24	Aprilis *v Aprilibus*
	25	Maii *v*, ψ *Maiis*
	—	Num *v Non*
	29	putaram P ψ *putarem*
	32	Lucam *v Lucaniam*
17	4	Luca *v Lucania*
	9	is ψ *id*
	12	ne P *non*
	13	cum *v tamen*
	14	cum ante tamen P *eum tum*
	—	mandatis Vibullium P *mandati ſui bulla v mandatis Bibulum* ψ *mandatis Vibullum*
	18	memoremque *v memorem atque*
	20	habuiſſet ψ *habuiſſem*
	32	ut *v d.*
	—	ego P *d.*
18	3	accidiſſe accepimus *v recepiſſe*
	5	valent *v valerent*
	—	compulſus *v repulſus*
	26	me *v d.*
	—	et ψ *et ut*
	31	ex P *eſſe v tum ex*
19	7	mirificus P *mirifica*
	8	conſenſus P *conſenſio*
	13	reprehendendi P *v reprehendendi ſunt*
	16	conſervare *v conſervatos*
	18	iis *v hi*
	—	pugnare licuiſſet *v pugna reſtituiſſent*
	26	Recreatis —— excitatis *v*, ψ *Recreati —— excitati*
	32	furia P *v*, ψ *furta*
	34	tres *v in tres*
	—	eſt illorum P ψ *ſcelerum v illorum*
20	1	tribunus plebis P *tyrannus P. Lentulus (ſed "tr." a rec. man.) v tyrannus P. Lentulo*
	10	ſumma *v ſummam*
	16	meoque *v meo*
	20	abfuerit ψ *affuerat*
	26	quæ declaraſſet ſe P *v quæ jam declaraſſet ſeſe*
	29	conſule *v conſilio*
21	4	deſciverim a P *v deſiſterem*
	5	cum ψ *d.*
	6	cœperam *v propoſueram*
	11	idemque P *v idque*
21	12	ii P *v d.*
	13	jam *v d.*
	14	Itaque *v Itemque*
	20	prope jam *v propterea*
	25	tenebar P *tenerem*
	27	cuivis *v ejus*
	31	ornandus P *v memorandus*
22	12	miſeris *v miſeris ex Cilicia*
	19	tu P *v d.*
	23	provocemus *v vocemus*
	20	eam P *c̄a (id eſt "cauſam")*
	23	petivi *v petivit*
	26	hilare *v hilariter*
	34	diebus *v d.*
23	3	credo *v dico*
	5	arbitrabar *v arbitror*
	6	fuiſſet *v effugiſſe*
	8	ſæpe nutu *v ſpe*
	16	Cæſarque *v Cæſariſque*
	19	teſtata *v teſtante*
	20	a P *e*
	21	condixiſſet *v conduxiſſet*
	25	quamque P *quamquam*
	29	delendum *v dolendum*
	30	neque *v d.*
	31	immutatis P *σ mutatis*
24	2	eum *v enim*
	3	tandem P *tamen*
	6	ſemper ψ *d.*
	7	paulo P *d.*
	9	in P *et in*
	11	cum mihi, tum P *mihi militum*
	14	minimum *v inimicum*
	16	ejus omni ψ *ejuſmodi*
	20	potentium ψ *potentum̄*
	23	tum P *v tuum*
	27	eadem ψ *etiam*
	34	Quod rogas P *v Hic incipit nova Epiſtola*
25	2	ut ψ *ne*
	3	etiam *v etiam carmina quædam*
	5	Ariſtoteleo *v Ariſtotelico*
	9	ac P *at*
	—	Ariſtoteleam, et Iſocrateam P *v*, ψ *Ariſtotelicam et Iſocraticam*
	13	In te *v*, ψ *d.*
	22	ea tantæ *v ut ea ante*
	24	Quod *v Quodque*
	25	te P *v*, ψ *et*
	33	me *v d.*
26	1	dictitabat *v diſtabat*
	2	ſi licitum ψ *illicitum*
	4	paraturum P *pacturum* ψ *ſeparaturum*
	8	eſſe *v d.*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
26 9 decedere ψ *diſcedere*
10 decedas ψ *diſcedas*
12 quanquam ne id quidem, *v quicquid id quidem mihi*
14 libertatem *v*, ψ *liberalitatem*
16 poſſis ψ *poſſit*
17 et *v d.*
18 oſtendere *v oſtendere tibi*
20 Felicitate quidem P *Facilitate autem, quod v felicitatem autem quidem*
21 potuiſſes ψ *potuiſſe*

p. l.
26 22 equidem *v et jam quidem*
23 conſuetudinem ψ *conſuetudines*
24 illi *v d.*
26 tamen *v non*
27 Vale P *d.*
29 hoc *v d.* ψ *tibi*
30 liceat uti *v haberi ſoleat.*
27 3 veniunt P *v nunc veniunt*
5 tecum coram *v te contra*
9 Vale P *v d.*

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES
LIBER II.

Edit. Olivet. MSS. F P *v*, ψ

p. l.
28 1 Curioni P *Curioni conſuli deſignato*
2 ſuſpectum ψ *ſuſceptum*
5 cum F P *quod* ψ *quoniam*
6 ferres F P *v*, ψ *fers*
9 Etenim quis P *Quis enim*
10 ſcribendo F ψ *in ſcribendo* P *ſcribendi*
— quam ego *v d.*
— ſummum F P *v*, ψ *ad ſummum*
12 ſin *v ſi*
14 non *v non in*
16 doleo ψ *dolere*
17 tuæ *v*, ψ *d.*
18 in F *mihi*
29 1 conformatus F P *confirmatus*
3 ulla nunquam F P *nulla unquam*
4 nunquam ψ *unquam*
— delebit F *delevit*
8 in adoleſcentia P *adoleſcentia*
9 tua *v d.*
— Vale P *d.*
12 clariſſimo *v graviſſimo*
14 e vita ψ *a vita*
16 jucundus P *perjucundus v et perjucundus*

p. l.
29 17 patri ψ *patri tuo*
— Vale *v d.*
19 Rupæ F P *v Nempe*
20 nec mihi F *ne mihi*
22 Equidem F P *v*, ψ *meam quidem*
— quid ſentiam F *ſentiam* P *v ſententiam*
— te F *me*
23 ne F *me*
— offendam F *oſtendam*
24 coramque *v coramque te*
— meam *v d.*
26 ut ſi *v etiam ſi*
27 recordari ψ *recordare*
30 4 copiarum *v copia munerum*
5 quin F *v qui*
— ſed ψ *ſi*
6 oſtenderam F *oſtenderem*
— qui ingrediar F *quoniam omnem ingredior v quoniam ingredior* ψ *quin*
— explicandam F *explicandum*
8 Summa *v ſummam*
— expectatione *v expectationem*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
30	8	te eſſe F ψ *eſſe*
	9	a F *ad*
	—	ingenio *v viro*
	13	quemquam F *quempiam*
	14	vale *v d.*
	17	ipſa *v d.*
	19	Hujus generis F *v In hujus generis ſententias* P *In hujus generis ſententiam*
	20	expetis F P *v expectas (in* P *ſup. lin.* "*expetis*"*)* ψ *expectes*
	22	quæ me ψ *quæ non*
	23	jocoſum *v jucundum*
	24	Utro F *Vero*
	—	Jocerne ψ *Jocorne*
	25	mehercule F *in herculem*
	28	ea *v d.*
	29	nunc *v*, ψ *non*
31	1	gravis F *gravie*
	2	quam *v*, ψ *qua*
	—	facillime *v facile* ψ *facillime una re*
	3	laudum *v laudem et*
	—	adamaris F *admiraris*
	5	tua *v d.*
	7	mei *v noſtri*
	—	Vale F *d.*
	9	ſe F *ſeſe*
	10	etſi *v audeo. Et ſi* ψ *audeo tibi*
	—	ut *v d.*
	—	ad te *v an tu in*
	13	ſit F *eſt*
	—	conſpectu F *conſpecta*
	14	vario ψ *vano*
	—	et P *d.*
	16	mirabilis F *amirabilis*
	17	non *v d.*
	18	quod F *quid*
	19	et *v d.*
	21	habes ψ *habeas*
	23	civi ac F *cive ac* P *civi aut* ψ *cive aut*
	25	Vale P *v d.*
	27	Nondum F *Nundum*
	28	Sextum Villium F P ψ *Servilium*
	—	mei *v noſtri*
32	4	perferri F *perferre*
	6	a me *v a meipſo*
	7	petenda F *expetenda*
	8	pudenti F *prudenti*
	9	putet *v putaret*
	11	quia tua ψ *vel tua*
	14	eidem F P *ei*
	15	omnium F *d.*
	17	beneficia P *v d.*

p.	l.	
32	18	tantam *v d.*
	20	poſſet F *poſſit*
	21	omnem *v omnemque*
	25	ſit F *ſint*
	26	poſita ψ *ſita*
	31	liberalitatemque ψ *libertatemque*
	32	ſtudia F *ſtudioſorum*
	33	diligentiam ψ *dignitatem*
	—	ſi F *etſi*
	34	at P *ac* ψ *approbatam tamen*
33	1	gratioſam F *gratioſam habet*
	—	et eorum F *ut ſis et eorum*
	3	qui F *Et*
	8	ut huic F *v et huic* ψ *vel huic*
	9	prope F *prope meæ* P *proprie*
	12	decoris *v decoris dignitatis*
	13	fuiſſe F *fuiſſe etiam*
	14	hæc F *v hoc*
	15	quantum *v quatenus*
	16	etiam F *d.*
	18	totum *v totum et me*
	19	ſic F *ſi*
	22	referenda *v ferenda*
	23	Vale F P *v d.*
	28	et F *v*, ψ *ut*
	30	nunquam ψ *nuſquam*
	31	hoc F ψ *hæc*
34	2	defendes F *defendas*
	7	vanitatis F *varietatis*
	8	vita *v vita ſit*
	—	cogita F P *v cogitatione (ſed* P *habet in marg.* "*cogitato eſſe*"*)*.
	10	loquere *v loquere, et*
	—	Alteri F *aliter* P *alter*
	14	vel ſocius ψ *d.*
	—	conſiliorum P *conſiliorum horum (ſup. lin.)*
	—	tametſi ψ *jam etſi*
	16	te ut poſſem ψ *ut te poſſim*
	18	et ψ *d.*
	—	unis *v unius*
	21	Taraſoni F P *Traſoni v Taſſaroni*
	22	dedi ψ *credidi*
	24	mihi F *d.*
	25	tribunum plebis F *Tirannum Publio Lentulo v tyranno Pu Lentulo*
	26	putarem F *putare*
	—	itemque F P *v itaque*
	—	ſæpius F P *ſæpe*
	27	et adoleſcente F *tum adoleſcente et v tamen adoleſcente et* ψ *tum ab adoleſcente*
	—	gratioſiſſimo *v graviſſimo viro etiam*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.

34 28 tribuno plebis F *v* *Tiranno Publi Lentulo*
— tribuno ψ *d.*
30 et *v d.*
— ut F *d.*
— ſenati conſultum *v*, ψ *ſenatus conſultum*
31 profectus F *prefectus*
32 Vale P *d.*
35 2 tibi *v d.*
4 ea *v d.*
9 perferet *v perfert* ψ *perferet etiam*
18 habeto ψ *habes*
20 complectetur ψ *complectetur te*
21 eidem ψ *iidem*
22 ego *v ego enim*
23 proficiſcebar *v proficiſcebatur*
24 literarum *v laturum*
28 Vale *v d.*
36 1 C. P. *C. Proconſul* ψ *Proc.*
— Rufo ψ *d.*
4 ignoratione *v ignorantia*
5 et propter latrocinia *v d.*
6 cum gratulor P ψ *gratulor v congratulor*
8 ut dederis nobis *v d.*
— ſcripſeras *v ſcribis*
— quem ψ *quod*
10 ipſe *v d.*
— dicam *v dico*
15 Incredibile ψ *incredibili*
— factu P ψ *factum v facto*
16 deſiperem *v reſiderem*
17 animi *v omnium* ψ *homini*
19 cum P *quam*
20 mi Rufe P *v mirifice*
22 etiam *v d.*
23 ineptiarum *v ineptiarum melius*
— Vale P *v d.*
28 Hillo *P v* ψ *nihilo*
37 2 iſta *v iſta tua*
3 idem eveniat *v id veniat*
10 Amanum *v Amanium*
16 Antiochia P *Anthiochia*
21 apud *v ad ipſum*
— Iſſum P ψ *ipſum*
— ex te *v ſæpe*
23 adduxi P *abduxi*
24 turribus ψ *turbinibus*
25 Pindeniſſum P *Pindinenſium* ψ *Pindeninſum*
28 in præſenti ψ *impræſentiarum*
29 te *v d.*
— æſtas *v ætas*

p. l.

37 32 ſpiſſius *v*, ψ *ſervis*
34 literis *v d.*
— cum P *tum*
38 1 etiam P *et*
2 Vale P *v d.*
4 Putareſne *v putares*
5 veſtra *v noſtra*
6 noſtratia *v et nugatoria*
7 quidnam *v quid*
9 tui P *d.*
— ſatietas *v athletas*
— autem P *exacte (in marg. "ante")*
— famam *v famam jam*
12 poſſimus et ſoleamus P *v*, ψ *poſſum et ſoleam*
14 ſi *v ſed*
— decedemus *v decedamus*
18 dicuntur *v dicunt*
19 tamen *v non*
— Patiſco *v Paciſco*
20 plane ψ *ſane*
21 magnæ curæ ψ *magna cura*
— dies P *v res*
23 perſcribas *v ſcribas*
— ea *v d.*
24 cognovero *v cognoſcam*
— Vale P *v d.*
26 ſollicitus *v Sed cur ſollicitus*
— ita *v d*
27 Quinquatrus *v*, ψ *Quinquatriis*
28 citeriora *v*, ψ *certiora*
39 4 tuarum ψ *d.*
— etſi, cum *v ſi*
— tu ψ *d.*
6 plane *v d.*
7 Diogenes *v Diogenus*
8 Peſſinunte P *Peſſimonte*
9 habebant *v habebat*
— Dejotarum P *Jato v Jactum regem* ψ *latoregem*
10 urbem P *v*, ψ *d.*
12 ſordida P *ſordida eſt*
— iis *v d.*
14 ambulatiuncula *v bultaciuncula*
16 erat *v eram*
17 conſervata P *conſervanda (ſup. lin.)*
— ſpem P *v*, ψ *Spes*
18 triumpharem *v triumpharam*
21 Vale P *v d.*
29 eo ψ *illo*
40 1 es teſtis *v*, ψ *ſcis*
2 κωμικῶς ψ *comicos ut opinor*
— occidit P *v accidit*
6 ætate P *et ætate et*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
40	6	ingenio P *d.*
	7	meum ψ *eum*
	13	ex *v et*
	18	veternus P *v*, ψ *veteranus*
	19	lætabar ψ *lætabor*
	20	pagella ψ *plagella*
	21	nunc P *v*, ψ *non*
	—	Quis P ψ *qui*
	22	vivam *v*, ψ *in via*
	23	confeceram ψ *cum feram*
	24	locupletaram P *collocupletare. In v locupletari*
	—	ſuperioris ψ *ſuperioribus*
	25	conſervaram P *v conſervata*
	—	privatis P *v in privatis*
	27	Maii P ψ *Maiis*
	—	attigiſſem *v d.*
	28	rem collocaſſem P *v collocarem*
	30	Vale P *d.*
41	2	XIV. P *Hæc epiſtola iterum occurrit Lib. XIII. ep.* 50
	—	Marco F P *v*, ψ *a. (ſed eſt in* P *Lib. XIII.)*
	3	cum F P *tum*
	5	ſuſcipias *v aſſumas*
	8	accipio F P *excipio (ſed in* P *Lib. XIII. "accipio")*
	9	tua F *veſtra*
	12	Vale P *v d. (ſed eſt Lib. XIII)*
	16	mehercule F P ψ *hercule*
	—	cum F P *tum*
	17	qui F *d.*
	18	ei, qui F *enim ea quæ*
	—	noſtras F *d.*
	19	Dolabellam F *Dolobellam*
	20	primum F P *plurimum*
	21	prudentia F *te prudentia v te prudentiæ*
	22	cui ψ *cur*
	—	ego P *d.*
	23	literis P *d.*
	—	miſi F *niſi*
	—	agas F *ais v agis*
	26	me *v tu*
	—	honeſtum eſſe F P *v honeſtiſſime*
	27	Pompeio ψ *Pompeio ego*
	28	mihi P *d.*
42	1	Diſtrictus F *diſcretus*
	2	provincia F *prudentia*
	3	præpoſui ψ *poſui*
	—	inquies F P ψ *inquis*
	4	at P *ac*
	—	exemplo F *exemplum*
	5	honore ψ *exemplo*

p.	l.	
42	5	quem F *que*
	—	Pontinius P *v*, ψ *Pompeius*
	6	impetrari F ψ *imperari*
	12	Poſtremo *v d.*
	13	duorum F *dominorum*
	16	mutari F *imitari*
	18	etiam P *d.*
	19	Matrinio P *v*, ψ *matrimonio*
	—	Eteſiæ morabuntur F *morabitur* ✱ *Etheſii me*
	20	vos F *nos*
	—	Vale P *v d.*
	25	ſuſpicarere P *ſuſpicareris*
	26	fuit *v fuiſſet*
	30	ut me P *ut v d.*
	31	aut P *aut me*
43	1	jacentem P *jam jacentem*
	2	collectam *v Collegæ*
	—	effunderem *v ponerem*
	3	ſemper *v ſemperque*
	—	fugi *v fugi quod*
	9	onere *v honore*
	11	oculos ψ *voculas*
	—	jam P *v d.*
	15	facillime P *v d.*
	—	moveo P *facillime movet* ψ *moveo facillime*
	16	velle *v*, ψ *non vellem*
	21	ſermonem *v ſed nomen tuum* ψ *ſermonem tum*
	22	T Ampii : P *tam pium.*
	—	vidiſti *v*, ψ *providiſti*
	23	nonne *v non me*
	24	exiturum P *v me exiturum*
	26	in *v d.*
	27	me *v d.*
	31	eſſe *v d.*
	—	Q. P *v d.*
	32	Hoc P *Hæc*
44	1	fidiſſime ψ *fideliſſime*
	5	me *v d.*
	7	in memoria P *memoriam*
	9	quod ψ *quod me*
	13	hac tantum *v*, ψ *hoc tamen*
	14	libertate P *v*, ψ *liberalitate*
	16	mihi ψ *mihi fuit*
	—	honeſtos ψ *honeſtas*
	18	tu P *d.*
	20	eaſdem ψ *eas*
	21	ut ψ *d.*
	22	habebunt P *habeant*
	23	Adoleſcente *v adoleſcentes eos ego* ψ *adoleſcentes ego*
	26	Curtius *v Curius*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
44 28 Dolabellæ P *De Dolabella* ψ *Dolabella*
29 agatur v *agatur et*
32 poſtulabit v *poſtulat*
— Vale P v *d.*
45 1 Caninio P *Camino*
— Proquæſtori P *Proconſuli*
2 tuus v *d.*
— ante diem P v *ad*
3 ergo P *ego*
4 quenquam ψ *d.*
6 nuſquam v *nunquam*
7 Ciceronum P *Ciceronem*
8 volo v *velim*
9 reipublicæ ψ *reipublicæ cauſa*
17 idem ψ *item*
18 tranſierint v *tranſiverunt*
20 commotus ψ *commonitus*
22 tamen P *tum*
24 populum Romanum P *d.*
25 Laodiceæ ψ *Lodicæ*
26 pecuniæ ψ *provinciæ*
27 drachmis CCCIↃↃↃ v *drachum* COCHI ψ *dracum* CCCLIII
28 cuiquam v *d.*
29 commodare P *accommodare*
— præda ψ *prædæ*
46 6 petis v, ψ *petis a me*
11 cum v *quam*
12 ſe ψ *d.*
14 reticere v *reticerem*
15 tractarere v *tractaretur* ψ *tractare*
18 ſui v *tui*
27 remiſiſſe v *renuiſſe*
28 auxiliariis v *auxiliaribus*
— auxiliariis ψ *auxiliariariis egere ſe*
47 2 Vale P v *d.*

p. l.
47 3 Proprætori P *Prætori*
4 officium v *propter officium*
— Rhodonem ψ *Rodonem*
5 tibi ψ *d.*
11 oſtendi ψ *oſtendit*
13 ſine ψ *ſi*
19 jure præſertim v *d.*
— plebis v *d.*
22 terrores v *deteriores*
23 quæſtoriis v, ψ *quæſtoris*
25 tua laus v *d.*
26 quæ v *quæque*
27 quod ψ *d.*
30 Vale P v *d.*
48 1 Caldo, Quæſt. Des. P *d.*
4 obtigiſſe ψ *obtigiſſe nuntiavit*
5 quo ψ *quod*
— provincia F *provinciam*
7 ſors ψ *fors*
9 id F P *d.* ψ *ita*
11 decederem ψ *diſcederem*
12 ante diem F P *ad*
— x. kal. ψ $\overset{o}{v}$ *kal.*
13 et officium F *officium*
— perſpici F *proſpici*
15 te ψ *d.*
16 ex loco P *in loco*
20 ſi —— veneris F *d.*
22 C. F P *Conſul*
— Virgilius ψ *Virginius*
— familiariſſimus F *familiaris*
24 commendatio v *commendator*
27 optatior F *optator*
28 in v, ψ *ad*
32 Vale P v *d.*

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES
LIBER III.

Edit. Olivet.

p. l.
49 5 quod juvet F *v eſt quod vidi* P *quod vidi* ψ *quo diu*
8 eodem F *d.*
9 Sic *v*, ψ *Sic enim*
10 cum F P *tum*
— quod ex *v quod tuis*
12 omnia F *d.*
13 perficiam F *proficiam*
15 celebritate ψ *crebritate*
17 forte *de* F *de*
20 et amoris F *amoris*
— ſuo *v d.*
50 1 cum ψ *d.*
2 Quid F *Quod*
4 remittes *v remitteres*
6 L. F *Lentulum*
7 juriſconſultus ψ *jureconſultus*
11 id eum ψ *idem*
12 te F P *v d.*
— Vale P. *v d.*
16 moleſtiis *v d.*
17 amicior P *amicitior*
18 ullo F *ulla*
19 mallet eam F *valet etiam* P *vellet eam*
— mihi P *d.*
— aptam P *apertam*
20 quoque F *d.*
22 maximo opere F *maximopere*
24 poteris F *potes*
— plurimis F *plurimum*
— proſpicias F *perficias* ψ *proficias*
26 quoad ejus F P *v quod equidem (ſed* P *marg. habet* "*quoad*"*)*
— potueris F P *poteris*
28 poſſis F *poteris*
31 id fieri F *fieri ad id*
51 1 res *v res ipſa*
3 eſſe ψ *eſſe a te*
4 Vale P *d.*
6 Ante diem P *Ad v d.*

MSS. F P *v*, ψ

p. l.
51 6 xi. ψ *XVI.*
— Junias *v d.*
7 modo ψ *d.*
9 venerant ψ *venerat*
10 eſſe ψ *eſſet*
14 ut *v ut ea*
18 tradit ψ *tradit ut*
20 amiciori P *amiciciori*
23 te P *d.*
— id *v d.*
25 mihi *v d.*
27 conſulta *v conſulto*
30 maxime *v d.*
— Ego C *v*, ψ *ego conſul*
52 1 venerit *v veneris*
2 ea *v erit* ψ *d.*
— Vale P *d.*
3 Pulchro ψ *Pulchro Imperatori*
5 L. Clodio *v Lentulo*
6 eum *v eas*
11 Mihi et *P Mihi v d.*
— Q *v quod*
12 filius *v Fabius* ψ *felix*
13 plurimi ψ *plurimum*
14 augurali ψ *auguriali*
15 amantiſſime *v humaniſſime*
17 ſumma *v d.*
18 ipſe *v*, ψ *ipſum*
20 filiæ tuæ ψ *filia tua*
— M. *v meum*
21 Collegii ψ *collegiique*
22 videtur ψ *videatur*
23 Clodium P *C. Lentulum*
24 ipſe P *d.*
26 eam ψ *meam*
27 Vale P *v d.*
53 2 ante diem P *v ad*
3 Lucilius ψ *Lucinius*
4 hominem ψ *homine*
— amiciorem P *amicitiorem*
7 Lucilium *v Lucium*
8 de ψ *d.*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
53 10 ſint ⤈ *ſunt*
— neceſſaria *v neceſſaria putaſſem*
11 officiorum ⤈ *beneficiorum*
— perſpecta P *perfecta*
13 agam ⤈ *ago*
20 perſpectum *v*, ⤈ *perſcriptum*
23 hæc *v hoc*
24 meorum ⤈ *meorumque dierum*
29 tunc P *tum*
30 per P *et per v et perſore*
54 1 eſſe *v d.*
2 id *v id me*
3 Erat id *v eſſe ad*
4 ita *v te*
6 prope ⤈ *propter*
7 Laodiceæ P *Laudiceæ*
10 putem P *puto*
12 celerrime ⤈ *celerrimis*
— et quam creberrimis P *d.*
15 audeo ⤈ *debeo*
16 prius ut te conveniam P *v d.*
— quam ⤈ *quod*
21 abeſſes *v præeſſes*
24 ſibi *v ſi*
— Sane P ⤈ *Sane autem*
25 Vale P *d.*
55 14 iis ⤈ *iis multis*
— ego *v d.*
17 Itaque et P *Ita*
22 diſceſſiſti P *deceſſiſti*
24 tibi P *d.*
— decedendum *v ſuccedendum* ⤈ *accedendum*
25 illis *v*, ⤈ *d.*
26 ignorant P ⤈ *ignorent*
27 videatur ⤈ *videbatur*
28 venirem ⤈ *veni*
29 Tarſum ⤈ *Tharſum*
56 3 ſibi ⤈ *tibi*
4 Quin ⤈ *qui*
6 videtur P *videretur*
9 quæ *v quæ jam*
14 probatum *v probatum dedit*
15 evocatorum ⤈ *evocaturum*
— videretur *v*, ⤈ *videbatur*
18 uſurum ⤈ *viſurum*
— quod ne nunc quidem deſpero ⤈ *d.*
23 correxeris *v conceſſeris*
29 commod ſſime *v jucundiſſime*
— Vale P *d.*
57 3 Laodiceæ ⤈ *Laudiceæ*
6 reddiderunt *v tradiderunt*
10 peracute P *peraccurate*
11 enim ⤈ *d.*

p. l.
57 12 cognoſcere *v cognoſcerem*
— poſſem *v*, ⤈ *d.*
13 Cilicia recepiſſem P *v alia re cepi*
17 cognoſſem P *v cognoſcerem*
58 8 Præſertim cum P *v*, ⤈ *d.*
13 (mea ſententia) ⤈ *meas ſentias*
— ſumma *v ſumma etiam doctrina*
14 urbanitate P *v*, ⤈ *urbanitatem*
19 viros P ⤈ *viros eos*
— vobis *v nobis*
21 gloriam *v gratiam*
24 vel *v d.*
25 ipſe *v ipſi*
26 ut P *d.*
— *εὐγένεια* P *d. (cum ſpatio) v excellentia* ⤈ *εὐγένεια intelligas*
27 Athenodorus P *et Athenodorus v et ſs Athenodorius*
— Sandonis *v Scadonis*
29 etiam *v eſt*
30 vere *v eſſe*
32 videaris ⤈ *videris*
59 1 *πειρ'* —— Ζεύς. P *d. (cum ſpatio)*
2 *κέ* ⤈ *καὶ*
— *μητίετα* ⤈ *μητίευτα*
6 mei benevolentiæque *v meæ benevolentiæ*
7 Vale P *d.*
10 eſſes *v eſſet*
12 de *v d.*
15 aut P ⤈ *d.*
16 niſi ⤈ *ni me*
18 ageretur *v ageret*
22 ſignificatione P *v ſollicitudine et ſignificatione*
25 imminutione *v immutatione*
29 principes ⤈ *princeps*
60 2 Synnadis P *Synadis v ſi vadis*
3 verbis ⤈ *rebus*
— Appium Claudium P *v Apud Clodium* ⤈ *App. Clodium*
4 Myndenſium *v Medeſium* ⤈ *Mideaſium*
7 meminiſſe P *meminiſſem*
11 qui P *quis*
15 non tam *v vero tantam* ⤈ *tantum*
16 quam *v quantam*
19 in meum. Diligentiſſime *v in meum diligentiſſimum*
28 mittebantur: *v*, ⤈ *mittebant.*
32 uſque *v hac uſque*
61 3 Synnadis ⤈ *Sinadeis*
8 a me *v inane* ⤈ *me*

p.	l.	
61	10	oſtiorum *v oſtiorum non* ψ *hoſtiorum*
	14	neceſſario *v neceſſario non*
	15	iſtiuſmodi *v hujuſmodi*
	19	generum *v generum tuum libertum Brunduſii* ψ *generum tuum Brutum*
	—	Lentulum, neque ad P *d.*
	20	Corcyræ ψ *Coryciæ*
	23	totum *v d.*
	26	me *v meam*
	27	Synnadis ψ *Synnadæ*
	31	hæc *v hoc*
62	2	committere ψ *committerem*
	5	cuipiam P ψ *quiſpiam*
	6	dicitur P *dicit* ψ *maledicit*
	7	adhuc P *d.*
	8	diceretur P *dicerent*
	—	in plures P *impurius v in plurimis*
	10	fuiſſe *v eſſe*
	12	nunquam *v nonnunquam*
	14	coarguit *v eo arguit*
	21	limavit P *v* ψ *limitabit*
	32	bima P *bina* ψ *binia*
	—	mihi P *d.*
	—	inimicius P *inimicicius*
	33	Octobris *v*, ψ *octobribus*
	34	Hæc *v Hoc*
63	1	Mopſuheſtiæ P *Moſeſtiæ v Moſyeſtiæ* ψ *Moſheſtiæ*
	2	me *v*, ψ *meos*
	3	eas *v tuas*
	6	quam *v d.*
	8	quod P *quos*
	—	noſtrum *v d.*
	9	Vale P *v d.*
	11	litteras *v litteras tuas*
	15	Appianorum P ψ *Apamecrum*
	16	impedita *v prohibita*
	—	meæ *v*, ψ *mea*
	18	Philotimo ψ *Philotrimo*
	24	Si P *etſi*
	—	inciderit *v acciderit*
	28	ipſe *v d.*
64	1	Ἐπικούρειον ψ *eſt ἐπικουρὶ*
	5	eris *v fueris*
	7	item *v d.*
	22	ſupplicatio *v ſupplicationibus*
	25	in *v d.*
	26	feci ψ *fieri*
	28	æſtiviſque *v ex tuiſque*
	29	quemadmodum *v ut*
	30	Vale P *d.*
65	4	tam *v d.*
	5	facillima *v facilia*
	15	conteſtans ψ *obteſtans*
65	15	confirmo *v confido*
	16	pro ψ *pro tua*
	20	expectes ψ *ſpectes*
	21	mihi ψ *d.*
	23	Nollem P *v vellem*
	24	ego *v*, ψ *d.*
	27	ſicut P ψ *ſicuti*
	—	perſpicies *v facies*
	28	erit *v fuit* ψ *fuerit*
	29	Pontinius P *Pomtinus* ψ *Pomitinus*
66	1	ſuis P *d.*
	5	deceſſiſſet ψ *receſſiſſet*
	—	ſollicitudo *v ſollicitudo tibi*
	13	magnam *v permaximam*
	15	debeantur *v debebantur*
	17	tributa P *attributa*
	21	ſuſcipiendis *v accipiendis*
	—	patroni *v patui fortunatis Præſidiis*
	27	ſuſcepiſſet *v ſumpſiſſet*
	28	conciliaſſem *v conciliarem*
	29	cuiquam ψ *cuipiam*
	32	purgandi ψ *pugnandi*
	34	mitteretur ? *v mitteretur ? ſic magis aperte*
67	2	clam ψ *jam*
	—	Quod *v Quam*
	3	certe ψ *d.*
	6	memini ψ *memini ex picteto*
	11	datum *v mandatum*
	—	induxit ψ *indixit*
	14	non ψ *d.*
	16	tuo *v d.*
	—	mallem *v d.*
	20	magni ψ *magnanimi*
	21	perſpectum ψ *reſpectum*
	24	juvat ψ *juvet*
	28	nihil *v mihi*
	29	indicandum P *indurandum*
	31	tunc *v nunc*
	32	cognoſſem ? *v cognoſcerem*
68	3	vicerim *v vincerem*
	—	utilitatem *v voluptatem*
	7	tamen *v cum*
	16	cooptari P ψ *optari*
	17	licebat, qui cuiquam *v decebat quicunque*
	23	conſularium *v conſiliarium*
	24	illa ψ *ulla*
	27	non P *d.*
	—	facilitate *v facultate*
	28	adverſante P ψ *adverſantem*
	29	quæ P ψ *qua*
	31	quidem *v ſuis quidem*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
68	33	ut Phrygi *v in Phrygia*
	—	Lycaoni *v Licaonia*
69	1	crederet. *v crederetur*
	2	præter *v propter*
	3	intelligam *v intelligebam*
	8	etiam *v d.*
	9	profecta P *perfecta*
	—	inſtituta P *conſtituta*
	—	ſunt ψ *ſint*
	—	* * * P. *d.*
	10	hæc *v hæc nunc*
	14	Vale P *d.*
	17	Q. P *d.*
	20	Reſpondebo P *v Reſpondeo*
	31	aſſentor ψ *aſſentior*
70	5	ſic Sylla P *v ſi ulla* ψ *etſi ulla*
	6	ne P ψ *ne is v ne quemvis*
	8	aut P ψ *et*
	14	tales *v tales vero*
	—	eo ψ *eos*
	25	tuarum *v d.*
	28	applicaverunt: ψ *applicuerunt*
	31	te *v iter* ψ *perite*
71	2	expectabo *v expecto*
	3	me *v ad me*
	—	quiſquam ψ *quiſpiam*
	9	eæ *v eſſe*
	12	es *v eſt*
	15	Gratulabor ψ *Gratulor*
	—	tibi *v d.*
	16	convertar ψ *convertam*
	17	neque id ψ *neque enim vel*
	18	fuit ψ *fuerit*
	19	vir P *d.*
	—	clarior ψ *durior*
	20	et P *d.*
	21	ne in *v d.*
	—	latebra *v latebram*
	22	impugnare P *oppugnare*
	26	quod P *quid*
	28	evenire ψ *venire*
72	2	debeo *v debes*
	4	vereor P *v*, ψ *non vereor*
	5	parum ψ *parumper*
	—	perſpicias P *proſpicias*
	—	aliis P ψ *illis*
	7	ne ψ *non*
	10	ſudare *v*, ψ *ſuadere*
	12	mihi *v d.*
	18	mihi *v mihi et imperio*
	—	et jam ψ *etiam*
	19	diem III. nonas P *Idus Non*
	22	expectaret *v*, ψ *expectarent*
	23	nihilo P *in nihilo*
	24	me *v d*
	25	darem ψ *d.*
	26	cavendi, ψ *cavendo*
	27	Vale P *d.*
	30	tuum ψ *d.*
	31	tuo ψ *d.*
73	1	perſcripſit F *præſcripſit*
	2	auctoritate *v auctore*
	—	orationis ψ *rationis*
	4	munus *v*, ψ *onus*
	8	propono F *propone*
	10	devinctus F *devictus*
	13	ſtudiiſque F P *ſtudiis*
	—	colimus *v collegimus*
	—	quanti F P *v*, ψ *ut quanti*
	14	uti F P ψ *tanti*
	15	qua F *quo*
	16	hoc ψ *hæc*
	—	nihil F *mihi*
	17	hac *v d.*
	18	cui F P *quo*
	19	hæc F *v hoc*
	20	hæc F P *d.*
	—	adverſus ψ *adverſum*
	21	Vale P *v d.*

E P I S T O L A R U M

A D F A M I L I A R E S

L I B E R IV.

Edit. Olivet· MSS. F P *v*, ψ

p.	l.	
74	2	Caius F P *d.*
	—	Trebatius *v Trebacius*
	4	acceſſiſſem F *accediſſem* ψ *d.*
	8	potuiſſemus ψ *potuiſſemus. Inter*
	—	inter —— tuliſſemus F *d.*
	9	abſens, te ψ *abſente*
	13	eſſe *v*, ψ *etſi*
	15	videmur F *videbitur v videbamur* ψ *videbimur*
	—	poſſe *v d.*
	21	te F P *v*, ψ *d.*
75	1	ſive ψ *ſive immo*
	2	ſenatorum *v ſenatorium*
	3	imitarer P *invitarem*
	4	me cum F *dum me*
	—	rogaret ψ *rogaſſet*
	5	Hiſpaniis ψ *Hiſpanis*
	6	videas F *v*, ψ *vides*
	7	diſtributis ψ *d.*
	9	mihi *v d.*
	10	Sin P *Si*
	14	eum velles F *cum vellem*
	17	tantum *v*, ψ *quantum*
	19	homines *v*, ψ *d.*
	—	Vale P *d.*
	21	Ante diem III. F P *Ad XVI. v Ad XII.* ψ *Ad tertio*
	23	Philotimum P *Philotinum*
	—	mandata ψ *mandatum*
	25	quod F *cum*
	27	Servius *a Servius nunc his*
	28	quod F *qui*
76	4	honeſtumque P *honeſtiſſimumque*
	6	ſimilis *v ſimul*
	8	qua cum F P *quanquam*
	9	defendenda F *diſerenda*
	—	arbitrabamur F *arbitramur*
	10	deducta F *v reducta*
	11	perſpicis *v proſpicis*
	13	ea F *omnia*
	15	diſcedendum F *diſcenaendum*
	19	in P *d.*
	20	ſtatutum F *ſtatum v factum*

p.	l.	
76	27	communibus F *v omnibus*
	30	te ψ *ne*
77	2	pernicie ψ *provinciæ*
	—	et F *ex*
	3	conſolantur F *conſulantur*
	6	abfui F *affui*
	8	prædicendo *v prædicando*
	12	cognito F *cognitæ*
	13	rempublicam *v in republica*
	—	multo *v d.*
	15	adeo F *d.*
	17	ſunt ψ *ſint*
	—	tua F *tua ſententia*
	19	parietinis F *v perpetuis* P *perditinis* ψ *parte civis*
	20	eſt ψ *eſt enim*
	21	te F *re*
	22	et F *d.*
	23	ſanctitatem *v ſenectutem*
	24	eo ψ *ideo*
	30	recte *v rectam*
	34	quotidie ψ *continuo*
78	2	ſapientiſſimis F *ſapientiſſimo*
	6	te *v te de*
	8	dicam F *dico*
	9	ſpero ψ *ſperem*
	13	eſt loci *v d.*
	14	quoque *v quoque etiam*
	15	animum tamen F *animumque inde*
	—	abducerent F *adducerent*
	17	ego *v d.*
	20	cum ψ *quod*
	21	ſe *v ſibi*
	—	Vale P *d.*
	28	epiſtolas *v epiſtolas ad te*
	30	εἰρωνεύεσθαι ψ *ἐιρωνεύομαι*
79	1	cedo ψ *credo*
	7	id *v ibi*
	8	et confuſio *v d*
	9	perculſa *v percluſa* ψ *periculoſa*
	10	ubi P *ut ibi* ψ *ut ſibi*
	11	te P *v d.*
	14	doleat P *doleas*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
79	20	fac *v fac ut*
	25	negaturum *v rogaturum*
	28	conſurgeret ψ *aſſurgeret*
	30	ſpeciem *v ſpem*
	—	reviviſcentis ψ *reminiſcentis*
	32	ſi *v ſic*
80	7	ut *v d.*
	12	A *v d.*
	13	abduci ψ *adduci*
	—	negotiis ψ *d.*
	14	te *v d.*
	—	vel ψ *immo*
	15	ſummaque virtute *v d.*
	19	ſis, *v ſum*
	—	te *v d.*
	23	Vale *v d.*
	25	renuntiatum F *nuntiatum*
	—	Tulliæ ψ *d.*
	26	eo *v eo teneor ac*
	29	miſerum P *v*, ψ *minimum*
	30	per ψ *propter*
	—	confieri F *v fieri* P *conſiteri* ψ *conferri*
	—	debet F *debent*
	31	queunt *v*, ψ *poſſunt*
	—	uti F P *ut*
81	1	indigere *v egere*
	2	tamen ψ *d.*
	3	quod F ψ *quo*
	4	quod F ψ *quo*
	5	tanto opere F P *tantopere*
	10	callere F *calere*
	—	æſtimare P *v*, ψ *exiſtimare*
	14	commutare F *communicare*
	16	animi ψ *animis*
	17	ageret ψ *gereret*
	18	deligere F *diligere*
	19	putares F *poſſes* ψ *putares ?*
	—	ſeſe P *ſe*
	20	per F P *pro*
	21	ordinatim F *ordinati*
	22	liberalitate ψ *libertate*
	23	ademptum F *adeptum*
	—	amittere F *mittere*
	24	Malum F *v d.*
	—	perpeti P *perpetiri (in marg.)*
	25	tibi *v d.*
	26	poſſit F P *poſſet*
	27	Megaram ψ *Megarem*
	28	Megara F *Megaram* P *Megare* ψ *Megarem*
	—	Piræeus F P *Pireus v Epyrus*
	22	quodam F *quondam*
	30	diruta F *dirupta*
81	31	Hem! *v En*
	32	interiit *v periit*
	33	jaceant F P *v*, ψ *jacent*
82	3	præterea ψ *propter*
	—	diminutio facta eſt: P *dimicatio facta.*
	4	omnes —— facta F P *d.*
	5	tanto opere F P *tantopere*
	6	tamen ψ *d.*
	7	homo *v homine*
	—	quoniam homo nata fuerat ψ *d.*
	8	avoca F P *advoca*
	—	ea *v ea te*
	9	fuerit F P *fuerat*
	12	perfunctam *v vel functum*
	13	poſſitis F *poſſis*
	15	imitare F ψ *imitari*
	17	ea *v d.*
	—	tute F *d.*
	19	ac F *aut*
	21	quis ψ *quid*
	22	hoc *v hoc ergo*
	30	te *v d.*
	31	apiſci F P ψ *adipiſci*
	—	aliquando *v d.*
	32	adverſam F *adveram*
	33	ne F *nec*
	34	tranquilliorem *v tranquilliore eſſe*
83	1	geruntur ψ *gerantur*
	2	Vale P *d.*
	4	ſcribis *v dicis*
	5	præſens F *v*, ψ *præſentia*
	7	tuis *v d.*
	—	aliquantum P *aliquantulum*
	—	ea P *ea quæ*
	12	putaret F *putare*
	13	fuerint P *fuerunt*
	—	tamen ψ *d.*
	14	oratio *v ratio*
	16	tu *v d.*
	18	mihi *v quidem*
	19	Q. F *filius*
	21	duo F P ψ *duos*
	—	veſter F P *noſter v d.*
	23	eorum luctum F *v*, ψ *eorum tum* P *eos tu*
	24	conſequebantur *v conſolarentur*
	26	adeptus *v d.*
	—	manebat F *manebit*
	29	libebat P *licebat*
84	1	cogeremque F P ψ *cogerem v cogere*
	2	confugerem ψ *fugerem*
	3	ſuavitate F *in ſuavitate*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
84	5	conſanuiſſe F P *v* *conſenuiſſe* ψ *conſueviſſe*
	6	levaret F *leniret*
	8	ejus ψ *eis*
	—	et domo P *domo*
	11	quam primum F *jam*
	—	levatio F P *v*, ψ *ratio*
	15	exopto F *expecto*
	—	videre F *viderem*
	—	etiam *v d.*
	17	accommodandum *v* *accommodatum*
	19	alieni F *v* *alicui*
	—	amiciſſimi F *amiciſſimo*
	21	conceſſu F *conſenſu*
	22	T. P *d.*
	27	tua F P *v d.*
	29	a F *d.*
	31	geſſeris, ψ *præclare geſſeris*
85	1	idem *v d.*
	4	te F *et*
	5	rebus gerendis ψ *deſunt omnia "rebus" uſque ad "pugnabamus."*
	6	enim *v d.*
	11	cum F *eum*
	—	ſpe ψ *ſæpe*
	13	invitum *v d.*
	14	ſunt F *ſecuti*
	15	diſtractos F ψ *diſtinctos*
	16	ii qui ψ *hique ſe*
	17	victori ſeſe F *victores ſe eſſe* P *victos ſe eſſe* ψ *vos eſſe victores*
	—	crediderunt F *credunt*
	20	fortis P *fortiſſimi*
	22	arbitrer F *arbitror v arbitrarer*
	24	aliud eſſe *v* *adeſſe*
	—	afferret *v* *afferre poſſet*
	26	nihil *v* *non*
	28	tamen F *tum*
	30	fugeres F *fugeris*
	32	tibi *v d.*
	—	tamen F ψ *non*
	—	cujuſmodi *v* *ejuſmodi*
	33	malles F *males*
	—	cum F *tum*
86	1	nonne mavis F *non majus*
	2	oppetenda F *appetenda*
	3	externis *v*, ψ *extremis*
	—	alienis F P *in alienis*
	4	te diligunt F *v* *intelligunt*
	5	maximis ψ *magnis*
	6	tuæ *v d.*
	9	patietur F *pateretur* ψ *patitur*
	—	tamen *v* *tantum*
	30	nolo *v* *volo*
86	11	Hic P *Hoc*
	—	te F *d.*
	—	unius *v d.*
	13	precibus *v* *precibus apud Cæſarem*
	17	Vale P *d.*
	21	unumque F P *v*, ψ *virumque*
	22	fers F *ferre*
	24	te F *eum*
	25	poſſim F *poſſum*
	—	tibi me *v* *tibi non*
	26	adſim ψ *ſim*
	27	me F *d.*
	—	cauſa, *v* *cauſa ſed ea quoque etiam quæ non*
	—	quæ poſſum ψ *d.*
	28	putent F P ψ *putem*
	—	tamen *v* *tamen multum monuiſſe*
	—	vel tu F P *vultu*
	30	inducas F *indicas*
	31	ſit F *tibi*
87	1	reque F P *v* *teque* ψ *neque*
	6	dignitates ψ *dignitatem*
	8	tuum ψ *tuum fore*
	10	Vale P *v d.* ψ *Vale, atque etiam vale noſtri memor*
	12	Q. Mucio F *nuntio*
	14	cenſerem eſſe oportere ψ *cenſorem eſſe oporteret*
	—	arbitrarer F *tibi arbitrarer*
	17	eum *v d.*
	20	nolis F *noles* ψ *nobis*
	22	quod *v* *quod quam*
	26	Deinde F *denique*
	27	plane ψ *vero*
	29	is *v d.*
	31	certorum F P *ceterorum v*, ψ *cæterorum*
88	1	uteretur F *uterentur*
	2	incertis F *ceteris v*, ψ *cæteris*
	—	rebus F P *in rebus*
	4	eſſet F *eſt*
	5	vobis F *v* *nobis*
	—	voluerit F *volunt*
	—	omnia ψ *omnia omnia*
	8	nihil ψ *nihil eſt*
	9	etiamſi F P *et ſi*
	—	eos ipſos ψ *eo ipſo*
	10	impotentioreſque F *impotentiores*
	11	Multa *v* *multa etiam victo facienda ſunt*
	14	careres *v* *cares*
	17	iſtius F *ejus* ψ *hujus*
	18	ut ψ *d.*
	20	perſequi F *proſequi*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
88	24	eam *v tam*
	—	privare F *privari*
	25	iſſe F P *v*, ψ *eſſe*
	26	ejuſdem *v ejus*
	27	ſi F *v*, ψ *d.*
	31	externis F *extremis*
	—	etiam F *d.*
	34	incolumitati *v voluntati*
	—	Vale P *v d.*
89	2	erat F P *d.*
	4	proficiſceretur *v recederet*
	6	enim *v d.*
	11	autem F *aut*
	12	idque F P *v*, ψ *atque*
	13	valeret; P *valeret*
	14	tu *v tu vero*
	15	conſiderabis ψ *conſervabis*
	16	Vale P *d.*
	17	M. P *d.*
	—	M. P *d.*
	18	me *v te*
	20	Cum F *Quod*
	—	C. F P *v*, ψ *Conſul*
	21	me F *d.*
	22	ut P *d.*
	25	fit F *ſit*
	26	ac P *aut*
90	1	Hoc ψ *hæc*
	5	Vale P *d.*
	8	nobis P *v*, ψ *bonis*
	—	certiores *v*, ψ *certiores facere*
	9	advectus *v deductus* ψ *adductus*
	10	A. *d.* P *Ad*
	12	Poſtero die *v Poſtridie*
	13	ab *v d.*
	14	uti P *ut*
	—	Maleas in P *v*, ψ *Maias*
	15	ejus diei P *d* ψ *illius diei*
	16	hora decima P *v*, ψ *horam decimam*
	—	P. P *v d.* ψ *C.*
	18	a P. Magio *v a magno*
	—	Chilone ψ *Cilone*
	21	Magium *v Magnum*
	22	cogerem P ψ *d. v ducerem*
	23	Piræeo *v Epyreo*
	24	Acidini P *Achadini*
	26	deterrimo *v teterrimo*
91	8	iidem ψ *eidem*
	14	nulla *v*, ψ *ulla*
	22	Quod P *Quid*
	—	abjectus P *adjectus*
	23	ſuſtentabam *v ſuſtinebam*
	—	veniebat ψ *venit*
	24	quam gaudere, quod viverem *v d.*
	25	pepulit *v pepulerit*
	27	nihilominus *v nihil minus*

p.	l.	
91	28	hoc ψ *d.*
	29	cum P *tum*
	—	familiariſſimis *v confamiliariſſimis*
	31	benevolentiam *v benevolentia*
	—	me *v d.*
92	3	etiam *v etiam et ipſum* ψ *etiam ipſum*
	5	et *v et mihi*
	6	Obtinemus *v obtinebimus*
	9	rebus *v d.*
	13	qui ψ *quia*
	—	aut *v aliquid*
	14	ſontibus *v ſumptibus*
	15	quondam ψ *quadam*
	16	amiciſſimo *v amantiſſimo*
	17	poſſum ψ *poſſim*
	24	ſtudia *v tua ſtudia*
	25	quod *v quidem*
	—	poſſum *v d.*
	26	attendoque *v attendoque non poſſum* ψ *attendoque poſſum*
93	4	quibus P *a quibus*
	6	omiſeram ψ *commiſeram*
	9	adhuc *v hic*
	—	certe ψ *certo*
	11	Cætera P ψ *Cæteraque*
	13	mea ψ *mihi*
	14	hoc *v d*
	15	eſſe P ψ *te eſſe*
	16	te orem P *v*, ψ *horter*
	18	ingenio ψ *ingenio induſtriaque percepiſti*
	20	hæc *v hoc*
	23	Vale P *v d.*
	24	Plancio ψ *Planco*
	26	gratulabare P *congratulabare*
	31	poſſis P *v poſſe* ψ *d.*
94	8	videbamque *v videbam quanto*
	14	hæc *v*, ψ *hoc*
	15	timidum, *v timidi*
	23	veterum ψ *veterum inimicorum*
	24	etiam P *v vel etiam* ψ *vel*
	25	velim, ψ *velim eo*
	28	tibi ψ *mihi*
	30	eſſe ψ *fore*
	32	certe *v d.*
	34	Vale P *d.*
95	2	tuas literas F *literas veſtras* P *epiſtolas tuas*
	—	id *v d.*
	3	cognovi autem id quod mihi dubium non fuit. ψ *d.*
	7	ſcribi F *ſcire*
	11	et F P *aut*
	13	te ψ *me*
	—	me ψ *te*
	—	Vale P *d.*

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES
LIBER V.

Edit. Olivet. — MSS. F P *v*, ψ

p. l.
96 2 Si vales bene eſt F *d.*
3 neque *v* *nec*
— me *v*, ψ *d.*
8 et ſqualore ſum F *in ſqualore ſum ego*
10 adminiſtraſtis ψ *adminiſtratis*
11 Te tam F P ψ *Etiam v et jam*
13 Vale P *d.*
97 5 diſpertitum P *diſpartitum*
7 inſidiis ψ *inſidiis et ab occulta conjuratione defenderem atque hanc noſtram*
10 labefactatam P *labefactam*
— me *v* *d.*
13 fuiſſet *v* *eſſet*
14 errore ψ *merore*
15 injucunda *v* *jucunda*
16 errorem *v* *mærorem* ψ *merorem*
21 tu *v* *d.*
24 levior ψ *lenior*
28 veſtra P *noſtra*
30 quam cito *v* *d.*
98 1 extabit ψ *extabat*
6 mutue P *mutuo*
8 eſſe *v* *d.*
— imminuta *v* *minuta*
12 fratri tuo *v* *d.*
16 me *v* *d.*
22 certo ſcio *v*, ψ *credo*
27 nihil *v* *nihil miſit*
34 dicendi P *v* *adjicendi* ψ *ad dicendum*
99 2 magiſtratus P *magiſtratum* ψ *d.*
8 A. d. tertium P *Ad tertium quoque*
13 eſſet *v* *eſt*
15 Hæc *v* *hoc*
17 impertivit P *impartivit*
18 his *v* *d.*
— ſi P *ſi me*
22 remiſſio animi ac diſſolutio *v* *remiſſo animo ac diſſoluto*
23 aliquid *v* *d.*
24 viſi ſunt *v* *videbantur*

p. l.
99 25 jam *v* *d.*
— tamen *v* *d.*
27 ſenatus-conſulto ψ *ſenaticonſulto*
33 tuo *v* *tuo hoc reſpondeo*
100 4 ejuſmodi P *hujuſmodi*
— utendum *v*, ψ *tenendum*
9 detraham *v* *detrahere*
— Vale P *d.*
13 ab ejuſmodi homine F *v* *eiuſmodi homines* P ψ *hujuſmodi homines*
14 te F *a te*
— ne F P ψ *d.*
15 volo F P ψ *nolo*
— tametſi bis F *tamen* P *tametſi*
— invitum F *inimicum*
16 Lollium F *v* *Lelium* ψ *Lolium*
19 Vale P *d.*
22 tantum *v* *tantum mihi*
23 fuerit *v* *ſit*
26 qui hac iter faciebant ψ *d.*
101 1 ſenatu F *ſenatum*
2 conatus F P *coactus*
3 tua F *d.*
5 viciſti F *ulciſci*
6 ut F *v* *vero*
— adduceris F *adductus*
7 opem F *optime*
8 Sin F P *ſi*
11 ſervandorum ψ *reſervandorum*
12 Vale P *v* *d.*
15 quo F *quod*
16 iis F *is*
18 omnium F *hominum*
— in te *v* *d.*
21 Ego *v* *Sed ego*
22 debeat ψ *debet.*
23 quæ ad tuum commodum F *d.*
25 relatam F P *relictam*
— eſſe *v* *d.*
27 id *v* *d.*
28 ſolere *v* *d.*
102 1 potes F *poſſis v facile potes*
3 conſtantia F *v* *conſtantia tua*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
102 4 crede F *credere*
5 ego P *d.*
7 ſentiam F *v ſententiam*
8 et *v et cur cujuſmodi*
9 Atque —— commendo F *d.*
10 eſſe F *d.*
11 id omne *v d.*
12 nihil F *d.*
13 Vale P *d.*
21 cum F *eum*
— Cornelio F *v Cornelia*
23 plurimumque F *plurimum*
— Fufium P *Fuſium*
25 Januarium F *Januarii*
26 rejecta ψ *redacta*
27 prideni F P *primo v pridie*
— evenire F *v*, ψ *venire*
28 de F *te*
21 xxxv P *diebus XXXV* ψ *XIXV*
31 quiſquam P *quis*
103 1 vindicem *v indicem conjurationis credunt*
2 ei nummos F *et numos*
3 fœneratores ψ *feneratos*
— Omnino F P ψ *Omni*
10 Vale F P *d.*
12 Si —— valeo F *d. v*, ψ *Si tibi eſt quomodo vis bene eſt.*
16 ſcito *v ſcito te tuos*
— amicos P *inimicos*
— perculſos F *percuſſos*
20 lætari *v delectari*
21 reſpondetur *v reſponderetur*
23 adjunxerint F P *adjunxerunt*
24 Ac F *An*
25 ſcribam aperte *v*, ψ *d.*
26 noſtra amicitia *v*, ψ *mea amicitia*
29 vererere, ne F *verere* P *verere ne v verebare*
— cujus P *cujuſquam*
104 1 geſta F *d.*
2 tibi multo majori F *te multo minorem*
3 facile et F *facile etiam*
4 adjunctum ψ *adinventum*
— Vale P *d.*
8 ſcripſerint P *perſcripſerint*
11 nulla ψ *ulla unquam*
19 tuis *v d.*
25 nunquam *v utitur*
105 3 quidem P *quid*
5 interciderunt *v inciderunt*
7 enim *v cum*
15 contendent *v contenderent*

p. l.
105 16 ambo ψ *ambos*
22 eſſe facturum P ψ *facturum*
24 in ea *v d.*
28 tuam *v d.*
30 te *v d.*
31 velim *v d.*
106 3 Vale P *d.*
5 Si —— valeo F P *d.*
6 advenit F P *v ad te venit*
7 dicier F *dicere*
9 An F *Aut*
14 ac ſuſtinendum *v d.*
16 mehercules ψ *hercules*
21 anagnoſtes *v Magnoſtes*
— Vardæis F P *Nardacis*
22 tamen F *v autem*
— præmandavi F *permandavi v mandavi*
23 ſi *v*, ψ *d.*
24 Vale *v* "*Vale. Ex caſtris.*" *finis eſt*, ψ *Vale. Idus Quintiles ex caſtris.*
25 A. d. v. idus F *L. d. n. s. d.* P *l. d. n. l. d.*
— Narona P *Varona*
27 Si *v Si tu recte*
107 1 quin illum aliquando eruam ψ *d.*
3 Apage te *v*, ψ *Apagete*
6 ingenuos, *v*, ψ *ingenuas*
7 Romanos P ψ *Romanas*
8 Simius, *v Si minus* ψ *Simus*
— ſemiſſis *v ſit ſervus*
— cepi *v*, ψ *cepit*
9 mi *v d.*
— mehercule ψ *mehercule quidem*
13 fratres *v d.*
14 Appii os ψ *Appios*
— ſuffectus *v affectus* ψ *effectus*
17 maxima ψ *maxime*
18 adhuc mihi *v nobis adhuc*
21 eſt ψ *ſit*
22 antiqua *v antiquæ*
23 niſi *v ubi*
26 vi oppugnando *v in expugnando*
— hoc *v d.*
29 detruſerunt ψ *detruſerant*
— jam P *v*, ψ *d.*
32 habere. *v habere ex caſtris.*
33 Vale —— Narona P *d.*
— Nonis ψ *Idus*
108 2 mea F *d.*
3 te ψ *te ſemper*
5 retuliſti *v reddidiſti*
9 ei F *v*, ψ *et*
15 et F *d.*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
108	15	et F *ſed*
	17	captivum ⚓ *captum*
	18	Dalmatiis F P *Dalmaticis* ⚓ *Dalmatis*
	20	Vale P *d.*
	22	Coram ⚓ *Noram*
	23	eadem *v d.*
	25	expromam *v exponam*
109	3	celerrime res noſtras *v celeriter rumores noſtros*
	4	commemoratio ⚓ *commemoratio nominis*
	6	indicio P *judicio*
	7	vivi *v divini*
	8	premerere *v premerer*
	—	et jam ⚓ *etiam*
	10	pene *v d.*
	—	dixeras *v diceris*
	11	ordiri P *ordiri velle*
	—	cogitares *v cogitarem arcte ne malles*
	16	ſejungeres *v non ſejungeres*
	27	naviter *v graviter*
	28	plane *v d.*
	30	ſuaviſſime *v graviſſime*
	31	a P *et*
	—	deflecti P ⚓ *affici*
	32	ea P *d.* ⚓ *eam*
	34	concedet ⚓ *concedat*
110	1	erit ⚓ *erit mihi*
	3	mihi *v d.*
	6	ea *v d.*
	7	duces *v cenſes*
	8	conſueſti *v cenſuiſti*
	9	proditionem, ⚓ *proditiones*
	12	ſcripto *v te ſcripto* ⚓ *te ſcriptore*
	14	optabiles ⚓ *optabis*
	16	delectationem ⚓ *delectamen*
	18	intuentibus *v d.*
	21	percontanti ⚓ *percunctanti*
	23	moreretur P *moriretur*
	—	cujus ſtudium —— retinetur *v d.*
	25	mediocriter *v d.*
	27	lætitiam *v d.*
	29	Quo P *v Quod*
	34	aſſentatiuncula ⚓ *abſentatiuncula*
111	2	qui, quid ſis, *v*, ⚓ *qui ſis*
	6	me *v d.*
	11	nihilo ſint P *nihilo ſunt*
	16	omnium *v hominum*
	18	quam ſi ⚓ *quaſi*
	21	viri, ⚓ *mihi ut non ſolum*
	25	impertitum P *impartitum*
	—	videatur *v videbatur*
111	28	impedierit, *v impedirent*
112	10	tanto opere P *tantopere*
	13	gloriola P *v gloria*
	15	cauſam *v d.*
	17	tecum *v te*
	18	Vale P *v d.*
	21	eſt *v ſit*
	22	conjunctam *v conjuncta*
113	13	eſſe *v d.*
	15	debilitatumve *v debilitatumque*
	21	autem P *v d.* ⚓ *erimus*
	—	omnibus *v*, ⚓ *omni*
	26	mihi *v mihi ipſi de me aliqua*
	29	lenimur *v leniuntur*
	33	volumus P *v*, ⚓ *volemus*
114	1	iiſdem P ⚓ *iiſdemque*
	2	Vale. *v Vale meque mutuo dilige*
	4	vales ⚓ *vobis*
	—	valeo P *ego valeo*
	—	paululo tamen P *v paulo*
	6	diſceſſerat P *v*, ⚓ *a me diſceſſeras*
	8	Si P *v niſi*
	11	tuo *v d.*
	12	nunc requietem P ⚓ *non requiem*
	13	ipſum P *v*, ⚓ *te ipſum*
	14	hic *v his* ⚓ *hinc*
	15	nec ⚓ *non*
	17	videbis *v videbas*
	—	occultiſſima *v acutiſſimum*
	18	intelliges *v intelligis*
	19	intelliges *v intelligis*
	24	deterrere *v deterrere te*
115	3	a te *v d.*
	6	utens *v uteris*
	8	debebant *v debeant*
	9	confugiam ? *v fugiam*
	—	habuimus enim *v ſunt hujuſmodi*
	10	neſcio ⚓ *ſcio*
	11	poſſem ; equidem et maxime vellem. *v poſſe me quidem vellem. Et maxime*
	12	paria ⚓ *patria*
	13	quæ res, deeſt noſtræ conjunctioni P *quæres id eſt noſtræ conjunctionis* ⚓ *quaſi deeſt noſtræ conjunctionis*
	14	Nec P ⚓ *ne*
	15	in Puteolano *v d.*
	19	perfugium *v profugio*
	25	ea *v d.*
	—	abeſſe *v abeſſe ab*
	28	exiguam *v exiguam oblivionem*
	29	id *v d.*
116	5	ſum F *ſim*
	7	egerem *v eguerim*
	9	tacere ⚓ *tacere me*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
116 12 ſanare *v ſervare*
17 poſſimus F P ⸸ *poſſumus*
18 memoria F *memoriæ*
19 hæ F *hæc*
21 quantum F *quantus*
22 prolatio F *probatio* P *v*, ⸸ *perturbatio*
23 ſuſceperunt ⸸ *ſuſceperint*
— autem F *tamen*
24 eoſdem F *eodem*
30 in qua ſi F P *v*, ⸸ *et quaſi*
31 ducenda *v dicenda*
117 1 debeat F *debet*
2 impendere *v d.*
3 qui F *cum*
— quidem *v d.*
9 ex iniquiſſima F *iniquiſſime*
12 jam F *d.*
— doloris ⸸ *doloris in qua non eſt jam gravitatis &c.*
14 jam *v d.*
15 immoderatius caſum *v moderatius caſus*
15 qui F P *quoniam*
— præcipere P *v*, ⸸ *præripere*
22 fecerit ⸸ *faciat*
— dies F *deus*
26 quiddam ⸸ *quiddam me*
27 functum *v*, ⸸ *functurum*
118 1 nullas *v nulla miſi*
11 offendiſſem ⸸ *offendiſſem tamen nulla in re &c.*
16 opera *v opere*
20 id eſt *v idem*
26 utinam ne vere P *autem ne* ⸸ *neve*
27 hominem *v neminem virum*
— delectet P *delectaret v*, ⸸ *deferret*
32 tecum eſſe ⸸ *tecum duces*
119 3 animi tui conſcientia, P *v*, ⸸ *amici tuæ conſcientiæ.*
4 ſi *v d.*
9 perficiam, *v perſpiciamne*
10 Vale P *d.*
13 ſum F *ſim*
— jamdiu *v d.*
16 omnes *v d.*
17 ſimus F P *ſumus*
— virtus ⸸ *virtutis tua fortuna &c.*
20 ea denique *v Eademque*
23 qui *v d.*
— liberos *v liberos tuos habes*
24 et F *d.*
26 et cum unum ſit judicium F *d.*
27 ſententia *v ſententia ſit*

p. l.
119 27 eaque F *vel ea*
— potentiæ *v*, ⸸ *potentia*
29 leniſſime F ⸸ *leviſſime*
30 debet. F *v debet. Vale*
120 4 te *v d.*
6 poſſet *v poſſit*
8 et F *d.*
— res cecidiſſet *v non ceſſiſſet*
15 ego *v d.*
17 quo F *quod*
18 communicatio ⸸ *commutatio*
19 quædam *v d.*
20 ſocietatem F *v ſocietatis*
23 meum ⸸ *d.*
24 habebo ⸸ *habeo*
25 arbitrabor *v arbitror*
26 Quid F *quod*
27 ſumus F *v ſimus*
29 ſunt rectiſſima F *v ſint rectiſſime*
— Quare F *Qua* P ⸸ *Quæ (in marg. quod)*
30 idem F *id*
121 1 etiam F *et*
2 Vale *v d.*
— Cicero Rufo P *Hæc Epiſtola deeſt*
6 commovere *v*, ⸸ *commonere*
7 me miſiſſes *v d.* ⸸ *veniſſes*
8 poſſem *v potuiſſem*
13 dein ⸸ *deinde*
16 Quod *v*, ⸸ *Quid*
17 cum *v quomodo* ⸸ *quando*
21 me *v d.*
22 ſuſpectum ⸸ *ſuſceptum*
24 lectionem *v electionem*
26 ſi fides, majorem tibi habui ⸸ *d.*
27 habui *v d.*
— quam *v quam tibi*
29 quam ⸸ *quam darem*
30 certe ⸸ *certum*
122 1 Apameenſem ⸸ *Apamienſem*
2 quoniam *v quo modo* ⸸ *quum*
— conſolidatas ⸸ *conſultas*
7 periti *v parati*
8 peritiſſimus ⸸ *peritiſſimis*
— amiciſſimus *v amantiſſimus* ⸸ *amiciſſimis*
9 ſed *v*, ⸸ *d.*
10 H S *v SS*
11 ſed *v ſed ſunt SS*
— Erat *v Erat enim Curetum Mancipis &c.*
13 liberalitatis *v libertatis*
— privas *v privaſſet*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
122	16	præfectumque *v*, ↓ *præfectumque Leptam*
	18	nec ſciſſe *v nec feciſſe me nec cogitaſſe*
	21	excogitatam *v*, ↓ *excogitatam putas*
	25	uni *v unum*
	29	agnovi *v cognovi*
	30	quam *v quam depoſuerat Sextius* ↓ *quam tum depoſuerat*
	31	hæc *v hoc*
	32	me *v te*
	33	meo *v d.*
123	3	tot veſtigiis impreſſa *v d.* ↓ *totis*
	—	errari *v*, ↓ *errare*
	5	cum ↓ *quando*
	8	quidem ↓ *qui*
	9	ſi *v ſi cauſa eſt* ↓ *ſi cauſa eſſet*
	—	H-S ↓ *ſeſtertiis*
	10	ita ↓ *id.*
	—	referri *v referre*
	11	quando ↓ *quomodo*
	—	gratum *v gratioſum* ↓ *gaviſum*
	13	cum *v*, ↓ *d.*
	—	ſenatus-conſulto ↓ *S. C.*
	—	ſim *v*, ↓ *ſum*
	14	pecunia *v*, ↓ *pecuniæ exactæ*
	23	retuliſſem ↓ *detuliſſem*
	—	beneficia *v benevolentia*
	28	Myrina ↓ *Smyrna*
124	2	tuam *v*, ↓ *me tuam*
	3	de H-S centum *v d.*

p.	l.	
124	4	hæc *v d.*
	5	ad ↓ *a*
	10	perveniſſe ↓ *proveniſſe*
	12	æſtimationem *v exiſtimationem* ↓ *æſtimatione*
	13	jocatum *v*, ↓ *locatum Tullius rure redierit &c.*
	16	non *v d.*
	—	Vale *v d.*
	20	ego *v d.*
	21	ita *v*, ↓ *iſta communia*
125	2	aut *v aut ad*
	—	perfugio *v profugio*
	3	literulis ↓ *literis*
	11	quem ↓ *quoniam*
	—	quavis *v*, ↓ *quamvis tota*
	14	tamen *v tam*
	16	id *v id id*
	18	velim *v*, ↓ *d.*
	23	tuæ ↓ *d.*
	26	enim *v etiam*
	31	debeamus ↓ *debebamus*
	33	me *v me etiam*
126	2	homini *v d.*
	6	ne te ↓ *te non*
	7	prius *v d.*
	8	Me *v Tu*
	—	facis *v facis me*
	9	ſervias *v ſervias. Vale.*

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER VI.

Edit. Olivet. MSS. F P *v*, ↓

p.	l.	
127	7	eadem *v d.*
	9	a miſeriis *v miſeris*
	11	maxime *v d.*
	13	deſideras *deſideres*
	—	quidem *v d.*
	14	tu *v d.*

p.	l.	
127	21	ipſe ↓ *is*
128	5	te id *v teipſum*
	10	recteque *v rectaque*
	11	vivendum *v faciendum*
	13	præmiis ↓ *præmio*

p. l.

128 16 videbamur ſequi: nec P *videbantur v*, ψ *videbatur. Sed quod hæc*
17 tam *v*, ψ *tamen*
20 putarimus ψ *putaremus*
22 nobis *v d.*
27 veniebant ψ *veniebat*
28 eum eſſe *v eſſe unum*
33 neque ψ *et*
34 ea *v d.*

129 5 exploratius *v exploratus*
6 non *v d.*
9 mihi *v d.*
— Philargyrus ψ *phylargirus*
11 debes ψ *deberes*
12 quin aut aliqua *v quin aut reipublicæ* ψ *quin aliqua republica*
16 Ser. Sulpicium *v Ser. et Sulpicium*
19 potius ψ *potius quam armati*
20 fortaſſe *v d.*
21 brevius *v brevibus*
22 debebam *v debeam*
23 hujus ψ *d.*
25 non P *v*, ψ *d.*
26 navare *v novare*
— efficere ψ *perficere*
30 ſolebam *v ſoleam*
31 aut quod *v et qui*

130 1 proficiſcantur *v*, ψ *proficiſcatur*
4 in *v d.*
5 opinabantur *v ſuſpicabantur*
7 urgeri ψ *urgere*
9 reciperis P ψ *receperis (in marg. ab al. manu hoc legitur ſcolium: diſceſſeris." hiſtoricum verbum. dicimus enim " recipere pedem et receptui canere.")*
14 tantum *v ſtatum*
16 præcipue ψ *præterea*
17 accidit *v accidat*
21 cum *v tamen*
25 Vale P *v d.*
28 quod ψ *quo*

131 8 tamen —— video *v d.*
18 diſceſſerint P ψ *diſceſſerunt*
— aut eorum qui remanſerint P *v d.* ψ *remanſerunt*
21 angar *v aut angar* ψ *tangar*
23 omnia *v omnia communia*
— maximæ ψ *d.*
26 quod P *v quid*
31 videatur ψ *videtur*

132 2 ego certo ſciam *d.*
— haud P *v d.*
4 ſunt *v*, ψ *ſint*

p. l.

132 4 tum P *v tamen*
5 depugnandum P *pugnandum*
6 illa *v illa magis atque magis*
9 aliquantum ψ *aliquantulum*
16 magnum ψ *d.*
17 cum P ψ *quando (quoniam ſup. lin.)*
19 cum P ψ *quando*
— debuimus ψ *debemus*
20 hoc *v hæc*
25 aliis P *v*, ψ *illis*
29 hujuſmodi *v ejuſmodi*
31 quod *v qui*

133 3 prima *v tamen primo*
4 plus *v*, ψ *prius*
8 avellar ψ *evellar*
10 etiam P ψ *me*
12 perduxerit *v produxerit*
17 nullus ψ *ullus*
27 Vale P *d.*

134 1 temporis *v corporis*
6 magnæ *v d.*
17 accedunt *v accedit*
21 putaſſet ψ *pucaret*

135 3 meritorum *v meritorum tuorum*
— et partium P *partium*
5 et jam P *v*, ψ *etiam*
9 id P *d.*
— argumentum ψ *argumentum epiſtolæ differetur.*
11 amiciſſimi *v amantiſſimi*
13 jam P *d.*
19 ratio P *ſciencia (in marg.)*
— Etruſcæ *v hujuſce* ψ *vetuſtæ*
21 cum P *tum v tamen*
23 tum *v d.*

136 2 providerim ψ *prævideriṁ*
4 ſuaſiſſe ψ *ſuaviſſe*
5 hic *v is*
9 cum P *quando v quomodo* ψ *quod*
14 illius belli *v d.*
22 cum ut ψ *quomodo et*
24 debebit P *v debet*
25 prædictio ψ *prædicatio*
— involatu P *v*, ψ *volatu*
27 ſoniviis P ψ *ſomniis*
30 quarum alteram *v*, ψ *quorum alterum*

137 7 leviter ψ *leniter*
10 republica P *v*, ψ *reip.*
11 parem ψ *par eſt*
— poſſe *v poſſe te habere prohibere*
12 Nollet P *Nolet*
15 ſuſceperat ψ *ſuſcepit*
19 perſonam ψ *perſona*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
137 24 hoc *v hæc*
26 eam civitatem *v ea civitate*
31 te *v tu*
33 incertos *v cæteros*
138 1 poſſe *v te ferre*
4 horum P *et horum*
9 viveremus *v vixerimus*
12 perſpicio ψ *perſpicimus*
18 cum P *tum*
19 Vale P *v d.*
22 miſerere *v miſeriæ*
23 cum P ψ *quando*
25 ſtyli *v ſtyli me*
— Qua —— fato P *d.*
26 mendum ſcripturæ P *emendando ſcriptura v,* ψ *emendandum*
27 corrigitur *v corrigatur*
29 quin vota *v,* ψ *qui vota*
31 ſuperaretur ψ *ſuperetur optaret*
139 2 ignorit *v ignoſcat*
6 elatum ψ *latum*
8 Impeditum P *impedit (impudens ſup. lin.) v Imperitum*
9 ſubſequatur *v aſſequatur*
12 primum *v primum munus*
13 quam ψ *ſecundum quam*
16 ruinæ *v ruinam ſtruas*
17 cum P *tum*
19 pœnæ ψ *pœnæ ſed illius judicii cauſa*
21 loquitur *v,* ψ *loquetur*
22 muto *v mitto*
— Age vero P *ego vere v ego vero*
23 num P *v non*
24 faciet ? ψ *facies ?*
28 cum plurima ψ *complurima*
33 eſt *v d.*
140 2 neceſſe ψ *nec eſſe*
5 omnis *v omnis fides*
6 Cæſar ψ *d.*
13 conſueris P *conſueſti v,* ψ *conſuevіſti*
14 ſed *v ſed imperant*
16 Vale P *v d.*
18 ſtudioſus *v ſtudioſiſſimus*
20 rebus P *v in rebus* ψ *d.*
22 quoad ψ *quod*
27 Sicilia *v,* ψ *Gallia*
29 quid ψ *quod*
141 1 an P *v aut*
7 et *v vel*
8 quod ψ *aut quod ſpero aliqua &c.*
9 magno opere P *magnopere*
10 Poſtumo P *Poſtumio*
16 Furfanio ψ *Furfano*
17 quoniam ψ *quando*

p. l.
141 19 Vale *v d.*
20 Furfanio *v Furfano*
23 ſumus F *fuimus*
27 non ullo ψ *nullo*
28 ſcribere. *v,* ψ *ſcribere quam neceſſe eſt.*
29 poſſim, tueri, vides P *v poſſim tueri. ut des (in marg. vel poſſim tueri et decus.)*
30 Reliquum F *ut des reliquum*
142 1 petam F *d.*
— tua *v tu*
4 Vale P *d.*
8 commorandi *v,* ψ *commorando*
9 dolori *v dolore*
10 recuperas P *v,* ψ *reciperes*
12 Poſtumuleno et Seſtio *v Poſtumio et Sextio* ψ *Sextio*
13 Theudæ P *Theidæ*
14 hæc P *d.*
15 liberis ψ *libertis*
18 parata P *v,* ψ *paratam*
19 ita ψ *ita bene*
22 cum P *quoniam* ψ *quando*
29 qui P *d.* ψ *ſiquis*
— incolumitate ψ *columitate*
143 4 Trebiano *v Trebeliano*
7 Antea P *Hic nova incipit epiſtola*
8 enim *v autem*
10 quamque ψ *quanquam*
12 ſtudiorum optimorum *v conciliorum*
16 ipſe ψ *id*
17 at P *v,* ψ *et*
18 diuturne P *v,* ψ *diuturnam*
22 fit *v d.* ψ *ſit*
23 quoniam *v quomodo*
25 obſervabimus *v obſervavimus*
32 temporibus *v d.*
33 Vale P *v d.*
144 2 Dolabellam F P *Dolobellam* ψ *Dolebam*
3 acciderat mihi F *accidere*
5 tanto ψ *tantum*
6 tua F *mea*
— mihi P *d.*
9 vere *v,* ψ *vero facere non*
10 quando F *quum*
14 tum P *tamen*
— Veſtorius P *v,* ψ *Neſtorius*
15 ſcripſit F P ψ *ſcribit*
20 Vale P *d.*
145 5 Matius *v Marius*
9 intercedunt *v d.*
11 ſtudioſiſſimum, ψ *ſtudioſum*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.

145 12 Tillius P *v illius (marg. Tulius ↓ Tullius*
14 quam *v quanquam ↓ quas*
17 quem *v quam*
20 perbrevi *v perbreve*
21 futura ſit. *v eſſe videatur.*
22 gravis P *v*, ↓ *gratus*
23 recepit *v ſed recepit ſe*
25 Epulciæ P *Epulaiæ (ſup. lin.)*
— lacrymæque P *lacrymæ*
— Ampiæ *v d.*
26 ſignificant *v ſignificabant*
28 magno opere P *magnopere*
31 ut exploratam ↓ *quam explorare*
32 quam P *v*, ↓ *eam quam*
33 reſtinctus *v extinctus*
146 3 diſcrimina *v crimina*
9 quos *v his quos*
— ſimillimum P *ſimilem*
12 eandem *v ipſam*
13 profugium *v perfugium*
14 modo ↓ *d.*
21 feceram P *feci v fecerim*
27 mihi *v d.*
28 cum P *tum*
31 quidem *v quicquid*
147 1 virtus *v virtute et pietate et amoris*
3 fit *v*, ↓ *ſit*
10 Cum P ↓ *Quando*
12 in ↓ *de*
13 exiſtimas *v exiſtimabas*
16 reliquiæ *v reliquæ*
17 opera ↓ *d.*
21 nunc P *tu* ↓ *cum*
— ſperare P *ſpectare*
24 Vale P *d.*
25 Ligario ↓ *Legario*
26 omnem *v*, ↓ *omnem meum*
148 7 a. d. v. P *v ad II* ↓ *cum a ii*
12 ex ↓ *et*
13 ex multis *v d.*
16 ferebas *v feras*
23 quidque F *quicquid*
24 volo. F P *v volo. Vale* ↓ *volo. Benevale noſtri memor*
26 amicitiæ *v non multæ amicitiæ*
149 1 ipſorum F *v in ipſorum* ↓ *non ipſorum*
3 tuum *v d.*
— exiſtimas *v putas*
4 Vale P *d.*
8 id etiam quo F *quod*
— expetam *v expectem*
13 conjunctiores ↓ *conjunctiori*
— tecum F *cum*

p. l.

149 13 Simul P *Simulac*
21 feciſſent P ↓ *auriſpicinam feciſſent (in marg.) v faceret*
— legerentur *v legeretur*
27 Paciæci P *Patiati v Panecii* ↓ *Paciaci*
— illi P ↓ *illas*
150 1 P. P *Q. v Q. Selicio* ↓ *Q. Laſſo*
2 inſpectante ↓ *ſpectante*
4 veniſſet ↓ *d.*
5 quod ↓ *quo*
8 expediri P *experiri (in marg. expediri) v expleri*
12 ſin *v ſi*
15 tamen *v d.*
16 hujuſmodi *v ejuſmodi*
20 delectabant *v delectant*
21 otium. ↓ *otium domus*
24 prius *v prior*
25 ediſcat ↓ *edificat*
— habeat ↓ *habet*
26 *ἱδρῶτα* ↓ *ἱδρῶτα προπάροιθε θεοὶ ἔθεσσαν*
22 mihi *v*, ↓ *d.*
— viſum eſt *v*, ↓ *viſum eſt. Diverſorio*
30 tecti *v docti*
151 1 Cæteroqui P *Ceterum quod (Cetera ſup. lin.)*
3 regionum P ↓ *regiorum*
5 conveniri ↓ *convenire*
6 videtur *v videris*
8 enim ↓ *d.*
10 beneficium *v officium*
12 ſpecies P *v*, ↓ *ſpes*
13 Aſturæ *v adture* ↓ *Attunæ*
18 puto *v puta*
19 opperiri ↓ *operari*
21 non P *negligendum (in marg.)*
— quantivis P *v quamvis*
22 Nihil *v*, ↓ *Nihil eſt præterea*
23 adventibus P *advenientibus* ↓ *eventibus*
24 Chilone ↓ *Cilone*
— multa? *v multas*
25 quocunque *v quotiecunque*
27 cum P *quoniam v quomodo* ↓ *quando*
30 ſæpe ↓ *d.*
152 2 ita viximus ↓ *ita viximus ut omnia quæ &c.*
3 *non v d.*
6 ut P *et*
12 nos *v meos*
16 Lentuli, *v Lentuli tui*
19 tum *v tamen*
20 nihil ↓ *non*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
152	23	amiſſa *v*, ψ *miſſa*
	24	ipſe *v* *ipſo*
	28	aliquo *v*, ψ *d.*
153	5	Vale *v* *d.*
	6	Domitio P *Ad M. Marcellum (manu rec.)*

p.	l.	
153	11	nec *v* *ne*
	—	afferrem *v* *afferre*
	22	parenti, *v* *parenti, Liberis*
	24	tuorumque *v*, ψ *tuorum qui*

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER VII.

Edit. Olivet· — MSS. P *v*, ψ

p.	l.	
155	2	aliqui *v*, ψ *aliquis*
	4	contemnenda *v*, ψ *contemnenda eſſe*
	6	utrumque P *v* *utroque*
	11	Stabianum ψ *Stabilianum*
	—	Sejanum P *Senum (Senium ſup. lin. et in ora libri Stabianum Senium) v Sabianum*
	—	per eos *v* *per hos*
	13	communes mimos *v* *cominus numos*
	16	Sp. P *v* *P.*
	19	cauſa in ſcenam *v* *mei in cæna*
	20	deceſſiſſe arbitrabar ψ *deeſſe arbitrarer*
156	2	alia ψ *omnia*
	3	Quid ? ne P *Qui ne* ψ *Quid ne*
	14	deſideraſſe *v* *deſiderare*
	15	Græcos P *v* *Græcos vero*
	20	homini *v*, ψ *homini politico*
	21	aut ψ *autem*
	22	beſtia ψ *bellua laniatur*
	23	ſunt P *ſint*
	24	ſpectavimus *v* ψ *ſpectamus*
	30	pene *v* *omnino*
	—	Caninii P *Canninii*
	33	tædebat ψ *decebat*
	34	hortabantur *v* *hortabatur*
157	2	fructum *v* *nullum*

p.	l.	
157	2	expecto P *v*, ψ *peto*
	3	nonnunquam ψ *nonnunquam mihi*
	8	te *v* *d.*
	10	te ipſum, qui P ψ *et ipſum quidem (quod ſup. lin.)*
	11	commentaris P *commentor. (commentaris ſup. lin.)*
	16	quod P ψ *quo*
	19	conſolor P *conſolabor (conſolor rec. man.)*
	21	Vale P *d.*
	27	cum P *quoniam* ψ *quando*
	—	cohæredibus ψ *hæredibus*
	28	licitatorem *v* *illicitatorem* ψ *in licitatorem*
	—	apponam P ψ *ponam*
158	1	illam ψ *d.*
	6	vix P *v*, ψ *quod vix*
	11	hic ψ *hinc*
	12	animi *v*, ψ *animi mei*
	—	delegerat *v* *elegerat*
	19	diſtinemur *v*, ψ *detinemur*
	20	poſſimus. *v* *poſſimus. Vale.*
	23	et (ut video) verſabimur ψ *d.*
	25	a. d. P *ad*
	26	Maias P *v*, ψ *Maii*
	28	habebat ψ *habeat*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
158	31	profecto *v d.*
159	2	famæque cedere *v quam famæ credere*
	4	ibi offendi *v tibi oſtendi*
	5	extra P *præter*
	10	primum ψ *prius*
	16	collectitio ψ *collectio*
	18	Hunc ψ *Hinc*
	23	voluntaria. *v voluntaria certe mihi fuit.*
	28	cujuſquam ψ *cujuſpiam*
	30	quo P *quod*
	—	optima *v melior*
	—	vivendi ψ *veniendi*
	33	nulla P *v*, ψ *non*
160	3	nunquam *v non*
	9	unus, ut *v unius ubi*
	26	Ante diem IX. kal. P *Ad. IX. kal. Sextili v Ad. XIII. kl.*
	29	dum P *cum*
	—	ſumus. P *v*, ψ *ſumus. Vides enim, quanto poſt una futuri ſumus*
	—	quod P *quid*
	31	expecta. ψ *expecta. Iterum vale atque etiam bene vale.*
161	4	omnibus ψ *communibus*
	10	ſperaſſet P *v expectaſſet*
	16	Orſium P *Itſium v Itiſimum* ψ *Furium*
	17	delega P *delegam*
	22	Hunc ψ *Nunc*
	24	conferri *v*, ψ *conferre*
	25	hæc P *hoc*
	—	vetere ψ *utere*
	27	inepti ψ *inepte*
	28	pudentiorem *v prudentiorem*
	29	ſingularis ψ *ſingulari*
162	2	gloriolæ *v gloriæ*
	4	Simus P ψ *Sumus*
	—	putidiuſculi *v pudiuſculi*
	5	Cura *v Cura mi Cæſar ut*
	10	indicio P *judicio*
	13	conſequere *v proſequere*
	14	habebant *v habitaret*
	16	verterent *v vetarent*
	22	non quit P *v*, ψ *nequit*
	23	Cura ut valeas P *d.*
163	2	capias *v arripias*
	8	habes *v*, ψ *d.*
	9	Vale *v Vale, et me dilige*
	18	Vacerra P *Vacera*
	—	Mamilio ψ *Manilio*
	19	cum ψ *quando*
	24	Vale P *d.*
163	28	meo P *d.*
164	4	Quod ψ *Quid*
	5	Vacerra P *Baltera v Batara*
	6	Octavius ψ *Octavius tuus quidem familiaris*
	8	terræ ψ *terentiæ*
	10	Vale P *v d.*
	14	viderere F *v videare*
	17	ſubinvideo *v ſubrideo*
	—	te P *d.*
	23	Mucio *v Lucio* ψ *Mutio*
	28	andabatam *v andalatam*
165	7	ſolatium, ψ *ſolatium.*
	8	poſſim ψ *poſſem*
	10	attraham ψ *traham*
	12	Ædui *v hac dui* ψ *Hedui*
	14	juvero. *v juvero te. Vale* ψ *juvero. Vale*
	17	interregnis *v regis*
	20	tibi *v d.*
	24	ſcribis ; *v dicis.*
	25	deſiderium *v iſtuc deſiderium*
	28	Samarobrivæ P ψ *Samarobrinæ v Samarobunæ*
	30	ſi P *ſin*
	—	abſueris ψ *affueris*
166	13	Samarobrivam *v Samorabunam*
	—	tum *v tu*
	14	Seius ψ *ejus*
	19	ſua *v d.*
	22	ſtatueris —— ſcribe ψ *d.*
	24	ſcribe *v ſcribe aliquid ad nos aliquando*
	25	Vale *v d.*
167	4	arbitrarere *v arbitrarer* ψ *arbitrere*
	9	Teſta mi *v iſtam*
	19	Adhiberi ? *v adhibere. Nihil eſt* ψ *adhibere, neque eſt*
	20	vi P *v in (vi ſup. lin.)*
	—	hominibus P *omnibus (ſup. lin.)*
	22	te *v d.*
	23	Treviros ψ *trevires*
	25	diligentiſſime *v*, ψ *diligentiſſime. Vale.*
	26	A. d. IV. non Mart. P *d.*
16	2	Vettius ψ *Vectius*
	3	mei *v d.*
	4	nuntiarat. *v dixit.*
	6	advocato *v advocante*
	7	ſin ψ *ſi*
	12	cognoſcerem ψ *cognoſcere*
	14	etiam *v d.*
	16	etiam *v d.*
	19	iſtic *v hic*
	22	tibi *v tibi me abſente quicquam*

VARIÆ LECTIONES.

p. l
168 24 Cum ↓ *Q.*
— Matii ↓ *Marii*
169 4 fatuas *v ſtatuas*
— nimis ↓ *minùs*
— φιλοθεώρον P *philcthetem v phyloterum* ↓ *Phylcteram*
11 abduxiſſes *v*, ↓ *adduxiſſes*
— ecquid ↓ *hæc quid*
15 poſſint *v poſſunt* ↓ *poſſent*
18 Samarobrivæ P *Samarobrinæ v Samorabranæ*
19 eſſe *v eſſe. Vale* ↓ *eſſe. Cura ut bene valeas et vale*
22 poſſum ↓ *poſſim*
27 ſubimpudens P *v ſubimprudens*
170 1 tibi *v mihi*
3 nullum *v d.*
6 ex adoleſcentia tua ↓ *et adoleſcentiam tuam*
10 detulerim *v*, ↓ *attulerim*
11 mea *v ea*
16 et verbis P ↓ *verbis*
19 difficultate ↓ *voluntate*
20 perferto et ultima expectato ↓ *profecto et ultima expectatio*
23 ac liberaliſſimi *v*, ↓ *d.*
24 idoneum ↓ *idoneum fuit*
28 te *v d.*
29 Vale P *v d.*
171 11 quam P *v*, ↓ *tam*
— fructuoſiſſimus *v famoſiſſimus*
— quando P *quoniam v quo modo*
17 palimpſeſto P *v palmipſeſto*
19 hæc P *hoc*
20 epiſtolas ↓ *literas*
21 fieri? *v fieri. Nec certam*
25 abfuturus ↓ *affuturus*
27 Philemonis P ↓ *Philomenis*
172 1 Epiſtolam P *v*, ↓ *Hic incipit nova Epiſtola*
— Arruntio *v Arruncio quod vel in concione*
5 demiror *v admiror*
9 tribuerem ↓ *tribueram*
11 Ariſtotelea P *v*, ↓ *Ariſtotelica*
12 planiſſime ↓ *pleniſſime*
13 potuit *v potuerit*
16 num ↓ *nam*
17 uſumque *v unumquemque* ↓ *unumque*
22 v. kl. Sext. Rhegio ↓ *d.*
26 Rufio P *Ruffius v Ruffinius tuus*
173 3 Velienſes *v d.*
— Heletem P ↓ *Haletem*
4 Papirianam *v Papinianam*

p. l.
173 5 lotum P ↓ *locum*
6 proſpexeris P *conſulueris tibi (in marg.)*
7 perfugium *profugium*
8 tuam P *d. v etiam*
9 amœno P *v et amœno*
11 videbis ↓ *d.*
— diis *v aliis*
12 Niconis P *Nixhominis*
13 Νικόνος ↓ Νίκονωνος
14 Baſſus *v Balbus*
— XIII. kal. *v VIII. kl. Sext. Julia*
16 Velia. P *Velia. Vale* ↓ *d.*
20 Q. P *v d.*
— Cæpio *v*, ↓ *capio*
23 Offilium P ↓ *Officium*
— ſe *v d.*
26 excepto *v expecto*
28 te vehementer *v d.*
174 3 poſſetne ↓ *poſſe, ne*
7 ſenſiſſe *v ſentire*
8 Scævolæ *v Scaulio* ↓ *Scaulæ*
8 Vale P *v d.*
9 Cicero —— aſſumo. Vale (177.11) P *d.*
12 hoc *v*, ↓ *hoc erat ſummum nominaſſe facturum*
14 rogare *v negare*
25 ſumpſiſti *v*, ↓ *ſumpſiſſe*
26 Quid ſimile *v d.*
175 4 emere *v timere*
6 fuiſſe *v d.*
7 enim *v d.*
9 trapezophoron ↓ *trapezephorum*
10 habebo *v*, ↓ *habeo*
11 Iſta quidem *v*, ↓ *ſe quidem iſta*
14 Itemque Junii *v Itemque tibi ninii*
15 Exhedria ↓ *Ex hadria*
21 cum jactura *v conjectura*
24 Nicia ↓ *Nicea*
26 Liciniam ↓ *Licinium*
27 ſorore ↓ *ſororem. Ea*
29 Dexius ↓ *Decius*
34 video *v videbo*
176 2 faciam *v faciemus*
3 facies *v facias*
— videtur *v videbitur*
8 Cipius *v*, ↓ *citius*
9 Etſi ↓ *Et ſi qua*
10 regnare exiſtimabamur *v pugnare exiſtimabar* ↓ *rogare*
13 addictum *v aſtrictum*
18 cum *v quæ* ↓ *quem*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
176 21 unctorem *v victorem*
— Sacerdos *v Sacerdotes*
22 nequiorem. Cognoſti ψ *d.*
24 enim *v cum*
25 Vale *v d.* ψ *Cura ut bene valeas*
28 libebit *v,* ψ *licebit*
177 4 Catonium Catoninos *v Catonem, Cato in nos* ψ *Catonios*
6 audi ψ *audii*
7 duo ψ *duos*
9 nec ψ *ne*
11 jam *v d.*
— Vale *v d.*
16 ita *v d.*
18 abs P *a*
19 quo P ψ *quod*
20 dicat P *dicant v dicunt*
28 nata *v nati*
29 helvellas ψ *helnellas*
178 1 videatur *v,* ψ *videar*
7 Vale P *v d.*
10 liceret *v licebat*
12 Tribunatum *v Tribunum dicis*
13 plebeii ψ *Plebeium*
15 impudenter P *v parum pudenter*
23 quid ψ *quantum*
— debeat. *v debeat. Vale*
25 cum P *quod*
179 2 his *v d.*
6 ibi ψ *ubi*
10 Itaque *v Idque*
12 accuſares ψ *accuſaſſes*
15 carior P *vita mea carior*
17 dies, *v dies, qua eſt victis mederi. Quæ et ſtultis mederi ſolet*
24 prima *v primam*
— hæc *v hoc*
25 Vale. *v,* ψ *d.*
28 illius : *v filius*
29 ſenes coemptionales P *nos ſenes contionales* ψ *concionales*
30 quanti ψ *quanta*
180 3 teque —— poſſimus P *d.*
— refigere *v,* ψ *defigere*
4 tuto *v tuo*
5 ſine ψ *ſi*
6 duo P *duos*
7 Dat. —— Novemb. P *v d.* ψ *Dat. a. d. verbis* IIII° *kl. novemb.*

p. l.
180 17 quæſtoriis ψ *quæſtoris*
20 tributis *v,* ψ *tribuniciis*
21 kal. *v kal. ſeptimas*
30 meum *v meo*
31 iſto ſum *v,* ψ *iſtorum*
181 1 Acilius P *Atilius* ψ *Accilius*
3 beneficio *v beneficio eſt affectus.*
6 hac *v,* ψ *hac epiſtola*
10 plurimi fieri *v plurisfieri*
14 operam P *v opera*
16 pedes P *pedes habeant*
18 urbanitatem *v humanitatem*
20 ſuccedimus ψ *ſuccedemus*
21 tamen P *v tantum*
— intereat *v intereat. Vale.*
27 perjucunda P *jocunda v jucunda*
182 2 Sextiana *v Stoiciana* ψ *feſtina*
— Quid ? *v Quid tu*
3 non reſiſtis *v d.*
4 cognoſci ψ *cognoſti*
— ſua ψ *tua*
9 libro ψ *d.*
11 quereris ψ *quæris*
12 minus ψ *manus*
13 liberum *v liberum urbanitatis*
15 cæteros *v d.*
17 elegantes *v jucundæque*
20 cum P *tum*
21 eſt P ψ *eſt enim*
— amoribus P *v majoribus*
23 quando P *quoniam* ψ *quomodo*
26 judico *v video*
28 quo P *quod*
29 videor ψ *video*
183 6 ſuaviſſimo Volumni *v ſuaſum eſt Volumi* ψ *viſum eſt Volumni*
9 non P *et*
10 Accium *v Aratrum*
12 venies ψ *venis*
15 communibus P *v,* ψ *omnibus*
18 huc limatulo ψ *hic delimatulo*
— et *v ut*
19 interioribus *v veteribus*
— verecundiorem *v jucundiorem*
22 ipſi *v d.*
— literas *v litteris*
24 perinvitus *v,* ψ *pluribus*
26 miſiſſes *v ſcripſiſſes*

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER VIII.

Edit. Olivet. — MSS. *v*, ψ

p. l.

184 1 M. Cælius — conſueverunt (p. 205. 30) *P. hic liber octavus deeſt, et ad oram ſcribitur a recentiore manu "deſunt 4 Cartæ ſecundum quoſdam."*
2 me omnes *v d.*
3 perſcripturum ψ *ſcripturum*
5 quam *v quantum*
— peregrinantibus *v peregrinationibus*
7 hoc *v*, ψ *in hoc te*
8 condemnes *v condones*
9 ſcribendas ψ *reſcribendas*
10 id *v d.*
13 edicta ψ *dictæ*
14 moleſtiam ψ *moleſtia*
15 certiorem *v certiorem et actum erit*
18 perſcribemus *v d.*
185 1 Galliarum ψ *Gallicarum*
7 cupiat *v capiat*
8 eo *v ea*
— ſuſurratores *v*, ψ *ſuſurrationes*
— equitem ψ *equidem*
9 ſeptimam legionem *v ſeptima legione*
10 Bellovacos ψ *Helvacos*
11 incerta *v incerta quidem tum* ψ *incerta tamen*
12 plane *v palam*
13 IX. *v VIIII.*
14 ſubroſtrani *v ſub roſtra* ψ *ſub roſtra ni*
— capiti ſit ψ *capti ſint*
— diſſiparant periiſſe *v deſperat periſſe*
15 a Q. *v*, ψ *atque*
16 Baulis embæneticam ψ *bauliſem beneticam*
17 ejus eſuriei *v excitare* ψ *eſurire*
18 ut defungeremur *v inde frangeremur* ψ *vide fungeremur*
21 Vale *v d.*
22 Cælius ψ *C. Cælius S. D. M. T. C.*
23 repræſentante ψ *repreſentare*
25 ordine *v genere*

p. l.

185 27 cum *v d.*
28 faverem ei *v favere mei*
— præparaſſem *v peperiſſe*
31 ferri ψ *fieri*
31 relictus *v relicta*
186 1 videtur ψ *videretur*
3 tibi *v d.*
5 tum ψ *tota*
6 cuivis ψ *cujus*
— viciſſe ψ *vixiſſe*
7 nihil *v non*
8 reſederunt ψ *reſiderunt*
— videbatur ψ *videbantur*
9 competitorem *v competitorem et egentem*
11 Hoc *v Hæc*
— quod ψ *quia*
14 pantheras ψ *panteteras*
— rogo *v*, ψ *d.*
16 dedit. *v dedit. Vale* ψ *dedit. Cura ut valeas; hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.*
18 Eſtne? *v Eſt ne via tibi quod*
20 eo ψ *ego*
— factito, quod *v facio quidem*
21 otiolum *v*, ψ *otium*
22 jucundiſſimum *v jucundum*
— vacanti ψ *vaganti*
31 me ψ *mea*
— ſi fio *v a Siphio*
187 1 quod *v ſed*
2 poterit ψ *poſſit*
3 qui ψ *quæ*
9 Qui ψ *Quid*
10 tuis *v d.*
11 prodat ψ *præbeat*
13 conveniat *v*, ψ *convenit*
14 maxime ψ *ad nos*
17 tam *v quam* ψ *d.*
— mirere *v mirer*
19 eundem *v illum*
22 Cruris *v ociis*
— vultum ψ *vulcus*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
187	24	equites ψ *quæ*
	25	miratum *v d.*
	28	bonos et ψ *bono*
	31	infimorum ψ *infirmorum*
188	3	inſidiis *v judiciis*
	8	evitandis ψ *evitandis his*
	6	occupatiorem ψ *d.*
	7	expectare ψ *ſpectare*
	8	uſque *v Quæ*
	—	Prætoriis ψ *Prætoris*
	9	moræ *v more*
	11	ædilium *v ea*
	—	Vinicianum ψ *Vicinianum*
	12	deriferamus *v dixeramus* ψ *deſeramus*
	13	dictatore *v dictatore Sulpicio dejecit*
	15	Inde ψ *d.*
	16	es ψ *eſt*
	—	deſieramus ψ *deſideramus*
	17	IX. ψ *XII.*
	—	ex ψ *in*
	21	abducturum ψ *adducturum*
	22	obtrectatorum ψ *obtrectaturum*
	25	Pompeius *v d.*
	26	tranſigetur *v tranſigeretur*
	27	intercedetur *v intercederetur*
	28	Pompeius ψ *Pompeio*
	32	ut Cybiratas ψ *ut tibi iratas*
189	2	Sex. *v Sext. Vale*
	5	animi ψ *enim*
	6	hoc *v hoc more* ψ *hoc modo*
	11	ducit *v dicit*
	13	negotio ψ *d.*
	18	tralatitia ψ *conſolatitia*
	24	incili ψ *in Sicilia*
	25	frequentem ψ *frequenter*
	26	Quod ψ *hoc*
	27	introibit ψ *introivit*
	28	ſuam cauſam ψ *ſua Cauſa*
	29	ſuppetat ψ *ſuperet*
190	4	acceſſit ad tribunal *v deceſſit de tribunali*
	6	retudit *v tollit* ψ *retulit*
	12	partem *v d.*
	20	interceſſerit ψ *emanarit*
	22	acciderit ψ *acceſſerit*
	26	conſepta ψ *confecta*
	27	ſunt ψ *ſinit*
	—	autem *v tamen*
	29	ſed ψ *ſe*
191	1	calfaciunt *v afficiunt* ψ *calefaciunt*
	—	nos hic *v*, ψ *nihil*
	4	concerpitur *v concerſitur*
	7	quæ ψ *quas*
	9	*quod* ψ *d.*
	10	De Dolabella ψ *Dolabellam*
191	10	reſerves ψ *conſerves*
	12	opinioni ψ *opinione*
	15	ego ψ *eo*
	16	rem *v*, ψ *res*
	19	ſubito *v d.*
	21	adoleſcens *v adoleſcentior*
	22	Triarii ψ *Triari*
	23	retulerat ψ *retuleras*
	25	bis ψ *his*
	26	hercule ψ *hercules*
	28	aliqui deprehenſus *v aliquis deprehendendus* ψ *aliquis*
192	3	te *v d.*
	4	Sempronium *v Sempronium mel ac*
	—	Rufum, Rufum ψ *Rufum*
	5	tuliſſe, *v tuliſſe, quid is*
	15	ut Veſtorius *v quod Neſtorius* ψ *qui Neſtorius*
	—	nunc contentio *v vitat ſententia*
	17	turbarat *v d.*
	—	quidquam reliquerat maxima ψ *cuiquam relinqueret maximæ*
	18	invidia *v*, ψ *invidiæ*
	—	prætor ψ *prætore*
	22	indicet ψ *implicet*
	24	Admiraris *v Miraris*
	—	Quid ψ *immo*
	25	de patre *v genitoris* ψ *patris*
	27	Laterenſis —— judicaſſent *v d.*
	—	pronuntiavit *v pronuntiabit quod*
	30	legiſque ψ *legeſque*
	—	jus ratumque ψ *jusjuratum*
193	2	tranſegit ψ *tranſegiſſet*
	5	contendere ψ *contenere*
	6	Serviliis ψ *Servilius*
	7	emiſſario ſuo Titio ψ *emiſſa ruſteno*
	10	Pompeii ψ *Pompeio*
	12	auctoritateſque *v auctoritaſque P. R. kal.*
	13	Senatus-Conſulti ψ *Senatus-Conſultus*
	14	filius *v*, ψ *Fabius*
	16	Annalis ψ *Amialis*
	17	Lucceius ψ *Lucius*
	19	Quod M. *v hic nova fit epiſtola*
	20	L. ψ *C.*
	23	prius *v plus*
	—	quid conjunctim ψ *quis conjunctum*
	24	Conſulibus ψ *conſiliis*
	26	conſulibus *v*, ψ *conſiliis*
	27	ea re ψ *republica*
	30	ferrent ψ *referrent*
	—	quod ii —— ferrent *v d.*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
193	33	filius v *Fabius*
	—	Ahenobarbus v *Atheno. Balbus.*
194	3	V. F ↓ *ut*
	5	afferre ↓ *deferre*
	6	quo minus —— referri v *d.*
	8	exiſtimare v *d.*
	9	interceſſer t v *interceſſiſſet*
	11	Vinicius v *Vicinius*
	13	emerita, aut ↓ *merita*
	15	referri ↓ *referre*
	16	interceſſerit ↓ *interceſſiſſet*
	17	ad ſenatum, populumque ↓ *ad hunc ordinem*
	19	Ciliciam ↓ *Siciliam*
	21	provincia v *provinciam*
	24	quos ex S. C. v *quos C.* ↓ *quos S. C.*
	25	qui ↓ *quin*
	—	proficiſceretur —— provincias v *d.*
	32	auctoritas v *d.*
	33	Cælius ↓ *Lælius*
195	1	hominibus ↓ *omnibus*
	6	At —— volet v *d.*
	8	homines ↓ *d.*
	—	Pompeio ↓ *Pompeium*
	9	alteramutram ↓ *alterutram*
	10	ſui ↓ *ſua*
	12	video ↓ *vides*
	13	liberaliter v *liberalitatem*
	15	ſuperſederi ↓ *ſuperſedere*
	—	quando ↓ *cum*
	18	iſtuc ↓ *iſtoc*
	24	quamne ↓ *quamve*
	27	ſententias v *ſententiam*
	28	objurgatus ↓ *objurgatur*
	29	apparuerit ↓ *apparuit*
	30	cauſas liberales v, ↓ *cauſam liberalis*
	31	interpellat v *interpellabat* ↓ *impellat*
196	1	rejecta ↓ *rejectum eſt*
	—	re ↓ *eſt cauſa*
	2	potuerunt ↓ *potuerant*
	3	quidem ↓ *d.*
	5	expedietur v, ↓ *expeditur*
	6	quando ↓ *cum*
	8	parares ↓ *pararis*
	9	Patiſchum v *Paratus eum*
	12	dare ↓ *d.*
	13	Cybiratas arceſſieris v *tobiratas acceſſeris*
	15	ſeorſum ↓ *ſeorſus*
	16	curæ v *curare*
	19	eos, quos v *eas quas*
196	20	ullam v *nullam*
	—	iſto ↓ *iſtoc*
	22	iſtuc ↓ *iſtoc*
	26	Favonium ↓ *Favonum*
	—	eſſe ↓ *d.*
	27	vetat v, ↓ *d.*
	28	conſulem eſſe v, ↓ *conſul ipſe*
	30	de provinciis Galliis ↓ *d.*
	31	conjunctim ↓ *conjunctum*
	—	Balbum v *Gallum*
	32	queſtum v *conqueſtum*
	—	Canidius v *Callidius*
	33	fuit ↓ *d.*
197	2	Caſſii v, ↓ *Cæſaris*
	4	profectas v *profectus*
	7	timuiſſem v *timuiſſet*
	9	acciperent v *accipient*
	13	alius —— removendum v *d.*
	16	aut v, ↓ *et*
	19	ſub v *ſuper*
	23	provincias v *provinciam*
	24	renuntiaſſe ↓ *renuntiaſſet*
	28	Jan. v *d.*
	29	Servium v *Servius*
	—	hos ↓ *hoc*
	30	quî ↓ *quam*
	31	Novis ↓ *nobis*
198	2	autem v, ↓ *aut ſit, aut*
	5	aliquid v *d.*
	6	porro v *quoque*
	7	occurſurus ↓ *occurſus*
	—	Plures v *Pluribus*
	8	non v *non certo*
	9	multa v *mutare* ↓ *multa eſſe*
	10	de agro Campano v *d.*
	11	negant v *negat*
	—	Sed Pompeium v *De Pompeio*
	—	nolle v *ne*
	12	deceſſum v *acceſſum*
	17	Vale v *d.*
	21	cui ↓ *quod*
	—	negabat ↓ *negant*
	23	adeptus ↓ *adeptum*
	24	ad pactionem v *de pactione*
	25	confirmarunt v, ↓ *confirmavit*
	—	ſe v *eſſe* ↓ *d.*
	—	hunc v *hujus*
	27	ſe ſpem v, ↓ *ei*
	28	edicturum v *dicturum*
	29	prendimus v *prævidimus*
199	1	de te v, ↓ *et*
	2	hos v *nos*
	3	his, quod ↓ *hiſque*
	6	Furnius v *Firmius*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.

199 6 quaſi ψ *quaſi ut*
7 circumierunt ψ *circum venerunt*
10 tum ψ *cum*
11 neque ψ *inique*
12 Curio *v d.*
13 libentius non *v libente*
16 Pompeius *v Pomponius*
— Id *v inde*
17 Novemb. *v d.*
— decedat *v non decedat*
18 actiones ψ *rationes*
21 putet ψ *putent*
26 videntur ψ *videtur*
28 ſelige *v ſic lege*
30 inutilia *v*, ψ *utilia*
31 deſideras ψ *deſideres*
32 quando *v*, ψ *quomodo*
34 agas ψ *agros*
— Vale *v d.*
200 5 indixit *v dicit*
6 multi *v d.*
10 ut reprehenderem ψ *deprendere*
12 Tum quidem ψ *Tamen quaſi*
13 illum *v illud*
14 ne cui *v nequeo*
— ſatisfaceret *v*, ψ *ſatisfacere*
15 tuam ψ *d.*
17 excanduit ψ *ſcanduit*
18 quaſi *v*, ψ *ut ſi*
— quod *v d.*
21 ponerent ψ *poneret*
22 Inſolentiſſimi *v Inſolentiæ* ψ *Inſolentiſſime*
— ſummis *v d.*
23 Scantinia ψ *Scatinia*
24 Pola locutus *v locutus* ψ *prælocutus*
26 quoque *v d.*
— approbatum ψ *approbatus*
28 Servi hujus *v Servii*
30 timori eſſe *v Tu morare*
201 2 Vale *v d.*
5 quibus *v quidem*
8 hebes ψ *habes*
10 Vides, Cicero ψ *Volens C.*
11 de ψ *d.*
12 quæ ψ *quomodo*
14 iit *v ut*
— eſt *v*, ψ *ſcil. Pompeius*
16 ratio *v ratione* ψ *cum ratione*
17 vellet *v*, ψ *d.*
18 ſit *v d.*
— cognoſcat *v ipſe cognoſcam* ψ *iſte cum cognoſcam*
— futurum ψ *futurus*

p. l.

201 18 aut non poſſit *v d.*
19 has literas *v hæc*
— animam *v hanc cauſam*
23 repulſa *v republica*
25 neceſſitudinem *v neceſſitudine*
202 2 unumque me *v nunquam movere* ψ *move*
5 in expectatione eſt ψ *in expectattionem ineſt*
12 ſi *v niſi*
— Fert ψ *Fecit*
13 amores ψ *amor*
14 erumpit ψ *erupit*
15 quod ψ *quid*
17 neceſſitudo ψ *neceſſitudine*
— tum ψ *cum*
— non *v*, ψ *unde*
18 diſſenſione ψ *diſcuſſione*
19 cernetur *v*, ψ *certetur*
22 habiturum ψ *iturum*
23 omnes ψ *d.*
— vivant *v d.*
25 eligendas ψ *eligendam*
— partes *v d.* ψ *partem*
27 de agri *v d.* ψ *agris*
28 nitrum ψ *vitrum*
29 eluere vult venas ψ *ei vere vultu enaſci*
29 ſibi omnes *v d.*
31 legis Scantiniæ ψ *leges Scatiniæ*
203 3 tuo ψ *ſuo*
4 parabat *v parabat. Vale*
8 Ecquem autem *v et quomodo aut*
9 aut legiſti *v legiſti*
— audiſti *v vidiſti*
10 tibi *v d.*
11 orbiculatis *v herbiculis*
12 imo *v d.*
15 Pompeium *v*, ψ *Pompeius*
16 Id quod ψ *Idque*
17 properandi *v properandum* ψ *properando*
— maluit ψ *ſimulavit*
20 quodnam ψ *quod*
21 Intemelii *v intimidi* ψ *timidi*
22 Bellienus ψ *Belienus*
23 nobilem illic *v d.*
25 iit ψ *ut*
— cum quatuor ψ *numero*
26 Domitii ψ *domini*
27 Venere prognatus *v*, ψ *venirem propugnatus*
— veſtro *v noſtro*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
203	28	Pſecade natus *v ipſe cadenatus* ψ *condemnatus*
	—	D. *v*, ψ *D. Vale*
204	3	oſtendiſti *v dixiſti*
	—	id *v d.*
	—	neque *v d.*
	4	male ψ *qualis*
	6	conſulas *v d.*
	7	neque temere *v d.*
	10	Cæſari ψ *Cæſaris*
	12	exiit *v*, ψ *exilit*
	13	mehercule *v*, ψ *d.*
	15	caræ *v curæ*
	—	nos *v d.*
	—	fortunas ψ *fortunam*
	16	ſequere ψ *d.*
	—	ne aut *v*, ψ *d.*
	19	cunctatione *v conjunctione*
	21	reſiſtentes ψ *reſiſtenti*
	22	parum optimatem eſſe *v paratum adoptatum fore* ψ *parum adoptati ineſſe*
	23	quid ψ *quod*
204	25	quas *v d.*
	27	reperio ψ *intelligo*
	—	quod tu, non *v d.*
	28	mihi ſignificaſti *v d.*
	29	Ave *v*, ψ *hæc*
	—	Negavi me *v Negavit ſe*
	30	mitteret ψ *mitterem*
205	8	jam *v tam*
	—	confecta *v d.*
	—	Id ſi *v cum*
	15	et amore ψ *tam ore*
	—	Tum tu ψ *Tutu*
	18	mihi ψ *me*
	20	hinc *v d.*
	21	nunc *v d.*
	—	paucos ψ *d.*
	22	niſi *v d.* ψ *niſi eſt*
	23	plebs ψ *pios*
	24	reliqua expecta ψ *relliquias expectant*
	25	mihi *v d.*
	26	quam ψ *qua*
	30	conſueverunt *v*, ψ *conſueverunt. Vale.*

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES
LIBER IX.

Edit. Olivet.		MSS. P *v*, ψ

p.	l.	
206	2	Ex his *v Ego ex*
	4	ſuſpicari ψ *intelligere*
	7	non *v niſi*
	10	cum noſtris *v d.*
	12	Videbar enim mihi *v*, ψ *videbam enim inde*
	13	infideliſſimis ſociis demiſiſſem *v infideliſſimas ſociis demiſſum*
	16	cum P *quoniam*
	18	ea P *v d.*
	—	quæ impendeant *v d.* ψ *impediant*
	19	ad te *v adire*
206	20	minime P *minus*
	21	eſſe P *eſſe dijudicetur*
	22	Vale P *d.*
207	4	me *v d.*
	—	ut P *et ut*
	12	ipſam P *d.*
	13	tui *v d.*
	14	idem *v mehercule idem*
	15	facile *v facere*
	16	victoria *v victoria Cæſaris*
	17	eſſe *v d.*
	20	fefellit ψ *fallit*

p. l.

207 21 eſt P *enim*
25 putabam *v videbam*
30 Hæc ego ſuſpicans ψ *hoc ego ſuſpicatus*
208 1 callum jam *v*, ψ *calumnia*
4 confectum ſit *v geſtum ſit*
9 ploratum potius, quam P *d.*
10 ſtet P *conſtet (ſup. lin.)*
17 navare P *juvare v*, ψ *gravare*
18 Mihi ψ *Nihil*
20 Vale P *v d.*
22 habebam *v haberem*
28 id credo *v idcirco*
30 volutentur *v*, ψ *volutemur*
31 te *v d.*
209 6 te ψ *d.*
7 reſcribens *v reſcriberes*
8 Sic ψ *Si*
9 Cicero —— Vale P *Hæc Epiſtola deeſt*
11 eſſe te ψ *eſſet*
— ſin —— venire ψ *d.*
13 *Χρυσιππεία* ψ *Chyſippianas*
19 Vale *v d.*
22 ſequar ψ *ſequatur*
23 ne, ſi *v*, ψ *niſi*
24 Secuti *v Locuti*
25 reliquimus autem *v reliquum. Ii autem*
210 2 occiderunt ψ *occiderint*
4 ante ψ *ad te*
5 te *v d.*
10 ſcilicet P ψ *d.*
13 Oſtiæ P *v*, ψ *optime (in marg. Hoſtiæ)*
18 ubi utrique ψ *utar utrique*
21 nihil *v d.*
23 quidem neſcio *v*, ψ *Quid enim jam ſcio*
27 eſt *v d.* ψ *eſſe*
28 alterius utrius P *ex alterutrius (ex ſup. lin.)*
211 5 etiam *v d.*
6 vel emori P *velle mori v vel mori*
8 viderunt ψ *viderint*
11 duxi *v*, ψ *duxerim*
14 iſtorum *v d.*
17 Quod *v Quem*
23 etiam P ψ *eandem*
25 Is *v In* ψ *Is ego*
26 narro *v d.*
28 quæve P ψ *quæ*
212 4 antea *v*, ψ *ante a te*
6 quando P *quoniam*

p. l.

212 7 equis P *ab æquis*
14 quæris *v quæris, quis*
— ſcimus *v ſenſimus*
17 contemnit *v contremuit*
18 adventat enim Dolabella *v adventatu Dolabellæ*
19 Eum *v Eum enim*
25 quamvis quis oſtenderit P *qua quis oſtenderet*
27 ut admoneam *v moneor ut*
213 1 ejus P *d.*
2 media ψ *inedia*
4 quid *v d.*
7 conjunctionem ψ *conjunctione*
10 Antiochinas P *Antiochias*
12 Philonis ψ *Philionis*
15 videtur P *videbitur (ſup. lin.)*
— inter P *et inter (ſup. lin.)*
17 quietis ψ *qui et his*
18 certo *v aliquo*
22 his autem *v aut*
27 et ipſe valeo P ψ *d.*
— recte valet P *et ego recte valemus*
30 tua *v d.*
214 1 ne ψ *Nec*
2 tibi ψ *te tibi*
3 ſuadere videar *v de tua re videtur*
7 gloria ψ *gloriam*
8 contigit *v*, ψ *contingit*
12 Quamobrem ψ *quam rem*
14 conſilii ψ *conſilium*
— a *v*, ψ *d.*
— ille *v d.*
17 vel officio *v nobis officio*
— ſatisfactum ψ *d.*
19 ſequimur ψ *ſequamur*
20 nulla ψ *illa*
26 tamen *v d.*
29 Vale P *d. v Vale mi Cicero.*
215 2 Salvio P *Salino*
4 nihil *v d.*
6 expectandæ ψ *expetendæ*
8 Vidium P *Nidium*
— opinor *v puto*
9 expenſum *v ſenſum*
— *ὀβελίζει v d.*
11 *τοῦ ποιητοῦ* an *πυρεμβεβλημένοι v d.*
12 fungorum illorum *v fulgoris eorum*
— ingentium culinarum P *vigentius cularum* ψ *ingenticularum*
13 Septimiæ P *Septime* ψ *Septimæ*
— mihi *v d.*
14 quidem *v d.*
15 *συμβιώτην* noſtrum *v tuum*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
215 25 cæteroqui *v cætera quidem* ψ *cæteraque*
26 Vale P *d.*
216 5 cum P *quoniam*
7 multum *v non multum*
— quo P *quod*
10 omnis ψ *omnino*
12 te ψ *me*
13 a te refutentur *v ac refutent*
— cupio *v volo*
20 tu ades *v*, ψ *abes*
25 ſcriptione *v ſuſpicione*
26 volui *v*, ψ *d.*
217 3 Vale P *d.*
5 Caius Suberinus P *E Suberius v Tuberinus* ψ *Subernius*
6 familiariſſimi *v familiariſſimus*
9 putarat ψ *putaret*
13 Planii *v Plancii*
15 ambo P *ambos*
16 animi *v eum*
25 hominibus P *v omnibus*
27 dicturus *v daturus*
30 vix *v jure*
— cum P *quando v quo*
31 poſſit ψ *poſſet*
218 1 amas *v facis*
5 rogo *v rogo. Vale.*
7 eram *v eram tua fama*
8 ex —— voluptatemque *v d.*
12 optimi *v d.*
14 quin *v qui*
15 continuo P *quotidie*
— maximas *v magnas*
21 omnis ψ *omnia*
— videatur ψ *videantur*
22 Et P *Eſt*
27 veniſſem P *venirem*
28 doloribus *v dolore*
29 O *v O vir*
31 jam *v d.*
219 8 jocatus *v locutus*
9 ſunt ψ *ſint*
12 ſic ψ *ſic tantum*
13 nihil pulchrius *v et pulchrius*
14 ut ſcis ψ *d.*
15 ſuaviſſimos ψ *ſummos*
18 etiam P *eſſe*
22 Proponam *v Præponas*
24 Ne *v Non*
27 Contigit enim *v Contingit autem*
32 concionem *v intentionem* ψ *contentionem*
34 ut ψ *tum*

p. l.
220 1 conceſſu P *conſenſu (ſup. lin.)* ψ *conceſſa*
4 poſitam *v*, ψ *repoſitam*
6 plura P *d.*
10 triduo ψ *quatriduo*
11 Zetho P *Ceto*
13 eſſe —— tibi *v*, ψ *d.*
14 reapſe P *res abſens v*, ψ *re abſens*
18 id et ψ *id etiam*
23 quod lubet *v quodlibet*
24 videam *v videram*
25 Latio P *Latii (ſup. lin.)*
26 nationibus P *nationibus pateat (ſup. lin.)*
28 Granios P *Gracchos (ſup. lin. a ſecunda manu)* ψ *Gravios*
31 feſtivitatis *v vetuſtatis*
221 3 mihi *v d.*
4 commorationis *v*, ψ *moderationis*
7 relinquere *v reliquæ mihi reliquerunt*
12 urgeo *v urges*
14 et quidem P *equidem*
— ponor ψ *pono*
18 jam *v d.*
20 reges *v d.*
22 parebo ψ *probo*
23 aberit, ad fungos *v abjecit affringes*
— Domum —— conferam ψ *d.*
24 dies conferam P *judicia proferam*
27 deſperabam *v ſperabam*
28 cum fabris *v d.*
30 probabuntur ψ *probantur*
222 6 ut ψ *ne*
7 reſcripſeram *v ſcripſeram*
9 cum P *quoniam*
— ea res *v d.*
10 potuerit *v*, ψ *poterit*
12 potuerit *v poterit*
15 ſic *v ſic enim*
— a Cæſare diliguntur *v Cæſarem diligunt*
20 arbitrer ψ *arbitror*
21 fortuna ψ *fortuna vera*
22 quod ψ *cur*
24 præſtari quidquam *v præſciri quicquam*
223 1 eſt *v eſſet*
3 literatiſſimum fuiſſe *v cariſſimum fore*
4 hic *v hic verſus*
6 ἀποφθεγμάτων *v d.* ψ ἀποφθεγκλμάτων ῥωμαίων

VARIÆ LECTIONES.

p. l.

223 6 quod P *quid*
9 ſermone vario ψ *ſermones varios*
10 illiterata *v illiteratiſſima nec illiterata*
11 reliquis *v cæteris*
12 præterea *v præter eadem* ψ *præter ea*
13 putet ψ *fuit*
15 Sic ψ *Sicut*
19 quia P *quod* ψ *d.*
21 civis ψ *viri*
— certe *v d.*
23 puto ψ *d.*
27 et *v et ut*
29 ab P *et ab*
32 regna tulerint *v regna tulerunt* ψ *regnum tulerunt*
33 fuerint *v*, ψ *fuerunt*
34 meum ſtatum *v d.*
224 2 cum tu *v Quomodo*
— Œnomaum ψ *OEnoma ut*
5 quam tyrotarichi patinam ψ *qua tirotaricha patera*
6 nunc *v Nec*
— dicendi *v diſcendi*
8 apud —— eos *v d.*
10 Tum enim *v Tamen*
— rem habebas *v hærebas*
— quæſticulis P *v*, ψ *quæſtinuculis*
— faciebam *v*, ψ *faciebat*
11 tam ψ *jam*
16 Temperius P *temperancius (ſup. lin.)*
17 revocare, feram P *referam* ψ *revoca, referam*
18 Volo *v Nolo*
19 ſcribis *v ſcribas*
— polypum Miniani *v piſcis polypus minuvia*
20 ſimilem *v ſimilis*
— audebis *v audebis ponere*
23 ſuſtuli ψ *ſuſtuliſti*
24 liceat *v licet*
— venire *v evenire*
26 redi ψ *d.*
28 Seliciana P ψ *Feliciana*
29 eſt *v eſt illorum ciborum*
— ſannionum *v ſaveronum* ψ *ſannorum*
225 5 ſcio ψ *ſciam*
7 ex quo vel *v d.*
8 certe ψ *d.*
9 quadriennium ψ *quadriennio*
10 hoc *v d.*
11 videor *v videar*
12 volent *v volent illi*
18 cum P *quando*

p. l.

225 28 reſcripſi ψ *ſcripſi*
— quo P *quod*
29 nec *v d.*
30 affirmatione *v affirmatione mea*
226 3 Vale P *d.*
5 propterea ψ *præterea*
6 iidem ψ *eadem*
9 pulſus eſſet *v expulſus* ψ *expulſus eſſet*
13 nunc *v d.*
20 id quod ψ *idque*
24 exaruiſſet *v oratio exaruiſſet*
26 Ateriano P *Athemano* ψ *Lateriano*
27 jam *προλεγομένας v d.*
28 Minervam *v Minervam docere videar*
— quando, ut ψ *quomodo*
31 iſtuc P *v iſtos*
— familiares ψ *omnes familiares*
227 1 provides ψ *provideas*
4 eam pulvinus *v pulvulus*
— Vale P *v d.*
8 reges tam *v*, ψ *res geſtæ*
11 ſuam P *v*, ψ *tuam*
12 primis ψ *primus*
14 obſonio *v ſomnio*
18 Vale P *v d.*
20 Dupliciter *v Dupliciter a te*
21 jam *v d.*
22 velitem ψ *vel item*
26 ovum *v domum*
27 vitulinum *v vitellicum*
228 1 cogitationem *v d.*
3 nos *v d.*
— conjecimus ψ *conjiciemus*
4 inſolentiam ψ *moleſtiam*
5 dico *v duco*
7 Ὀψιμαθεῖς *v d.*
8 artolagani P *artolagini* ψ *artholagini*
9 artis *v ex actis* ψ *ex arcis*
11 cœnam *v d.*
12 meus *v d.*
15 peramanter *v perhumaniter*
18 corpori ψ *torpori*
19 eluxi *v eluſi*
21 comedim P *v*, ψ *comedam*
25 fulmina? Tum *v fulmina* ψ *fulminatum*
26 cum vero etiam *v non etiam tum*
28 *ἀπόπυγμα v d.*
229 6 Mugillanus *v Mulgarius*
7 Atratino *v Attacino*
8 Papiſii *v Papirii*
10 Papiſius P *v Papirius*
12 annis *v d.* ψ *anno*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
229 12 ccccxv v *CCCXV*
16 inſequuntur P ψ *inſequentur*
21 M. Carbones v *d.*
24 et tribunus P *tribunus*
27 atramento P *atra tormento*
29 Vale P *d.*
230 4 cum eo ψ *d.*
5 differunt v *dixerunt*
8 non eſt v *nihil eſſe*
9 in Demiurgo modo v *trimino*
— forte ψ *ferre*
13 uſurpata v *uſurpato*
14 invitam v *invictam*
16 quia ψ *qua*
19 Anum v *Annum*
22 penicillus v *feniculus*
23 peni v *d.*
25 multi P v, ψ *multis*
26 uſus v *d.*
27 voluimus P *volumus* v *d.*
29 inquis ψ *inquit*
231 3 vocitatus v *vocatus*
— num ψ *non*
— putas P *d.*
4 quidem v *quid*
5 cum P *quoniam*
10 nec v *ne*
— eſſe v *d.*
11 Igitur P *Ergo*
12 diviſio P *diviſor*
— ineſt v *enim id eſt*
16 Et quidem P *Equidem*
— Et —— depſit v *d.*
17 Batuit P *Bactuit*
— depſit P *dempſit*
20 Lanuvini P *illamini*
21 Suppedit P *Suſpedit (ab al. manu)* v *ſuſpendet*
23 Ὁ σοφὸς εὐθυῤῥήμων ἴση v *d.*
— multa ψ *multi*
26 apertiſſimis v, ψ *apertiſſime*
27 crepitus v *ſtrepitus*
— ructus v *cunctos*
18 Honorem v *Honor eſt*
232 1 Papirio Pæto ψ *L. Planco*
2 fortaſſe v *fortaſſe veniam*
— Sed cum v *Si tum*
4 ſylva v *inſula*
8 arthriticum ψ *architiricum*
10 Vale v *d.*
12 Rufum P *Ruffum*
21 literis v *d.*

p. l.
232 23 inaudiſſe ψ *mandaviſſe*
26 eget v *d.*
28 itare deſiſſe P ψ *ita rediſſe* v *ita non rediſſe*
233 2 quid ψ *quod*
4 proficiebas v *conficiebas*
9 ferre non poſſes v *fieri poſſe*
12 aptius P v, ψ *eſt aptius*
13 id v *d.*
17 aut v *et*
20 facillime v *maxime*
21 exiſtimes v *ne exiſtimes*
27 Etiam atque etiam ψ *d.*
29 reddidere ψ *reddiderunt*
234 3 neſcis ψ *neſcio*
5 legendo v *d.*
6 ut P v *et ut*
8 quod ψ *ſicut*
11 Epicureis ψ *Epicuris*
13 ego ψ *d.*
— percuſſus v *perculſus*
14 communitatem ψ *comitatem*
15 Fabio v *d.*
17 non v *minime*
20 tua v *d.*
21 judiciis ψ *judicibus*
25 Vale P v *d.*
27 harum v *litterarum*
28 codicillis v *codicilibus*
30 ſervitutem v *virtutem*
31 ergo v, ψ *ego*
235 1 Angar ψ *Angam*
5 eſt ψ *eſſet*
7 priuſquam v *quam*
8 Cytheris P ψ *Citharis*
9 adſpectabant P ψ *expectabam (cum punctis et in marg. ab al. man. "aſpectabant")* v *aſpectabam*
— os v *a.*
12 Habeo v *Immo*
13 interpretabere v *impetrabere*
15 ne P *nedum*
— loquor P v *loquor aliquid*
18 quicquam P *quid* ψ *quicquid*
— a mane ψ *amæne*
19 baro P v *vero*
20 eſſet ψ *eſſe*
— hercule P *d.*
22 aut v *et*
23 epulamur ψ *epulemur*
26 joci v *joci. Vive felix.*
— Vale P v *d.*

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES
LIBER X.

Edit. Olivet. — MSS. P *v*, ψ

p.	l.	
236	1	Planco ψ *L. Planco*
	2	Et ψ *Etſi*
	10	mi ψ *O*
	11	reipublicæ ψ *d.*
	13	impotentiſſimi *v impudentiſſimi*
	—	intemperatiſſimi P *intemperantiſſimi*
	15	nec omnino —— civitatis P *d.*
	16	ac ψ *aut*
	—	cum P *quando*
	21	tuum ψ *unum*
237	1	cum P *tum*
	—	etiam *v d.*
	2	aliquanto ψ *aliquando*
	7	nobis *v a nobis*
	8	Furnium *v Furium*
	11	te *v d.*
	—	putem ψ *putes*
	12	Vale *v d.*
	17	ſentiens *v d.*
	22	unquam *v*, ψ *nunquam*
	25	me *v meæ*
	26	meæ *v tuæ*
	—	Vale *v d.*
238	4	provincia *v republica* ψ *provinciam*
	5	juſtitiam ψ *d.*
	8	mihi *v d.*
	10	es *v*, ψ *eſſes*
	11	erga te *v d.*
	—	tua *v d.*
	—	ætate ψ *et a te*
	14	eſſe P *ſtudeoque habere* ψ *habere*
	18	ſi *v ſi me*
	23	probare ψ *d.*
	29	præſertim *v præſenti*
	30	devexata P *v dejecta* ψ *rejecta*
	31	ad te *v d.*
239	6	ſtudioſe ψ *ſtudio*
	9	animadverto P *v animadverti*
	11	rediſſe ψ *rediviſſe*
	13	plurimas *v quamplurimas*
	14	a *v a mea*
	19	admonitio *v monitio*
	20	hortatio *v hortatio tua*
239	23	tributa *v attributa*
	—	parta ψ *parata*
	24	æſtimata *v exiſtimata*
	26	movere ψ *monere*
	27	omne *v omne tempus*
	—	eſt *v enim*
	29	diſcreparem *v diſceptarem*
	—	nec nunc *v nec unquam*
240	2	hæ gentes *v*, ψ *agentes*
	5	mutuo P *multum v d.*
	9	expectatiſſimæ ψ *ſpectatiſſimæ*
	12	rempublicam *v repub.*
	—	æſtimandum *v exiſtimandum*
	17	attulerat *v*, ψ *attulerunt*
	20	accedebat P *accedebant*
	—	te *v d.*
	23	rempublicam *v repub.*
	24	majori fructui ψ *majoris fructus*
	25	aut *v et*
241	4	ſic —— mihi ψ *d.*
	5	pro patria *v proprium*
	—	et ψ *d.*
	6	Vale P *v d.*
	13	aut ψ *autem*
	26	quæſo *v d.*
	29	habitus *v habitus eſt*
242	2	in *v d.*
	3	et ages P *ages*
	4	et conſul P *v conſul*
	5	tumo ψ *tua*
	6	nulla ψ *ulla*
	8	ea ψ *mea*
	11	omnium *v*, ψ *omnium rerum*
	13	præſtitiſſe *v præſtare*
	—	exhortatione *v cohortatione*
	15	prædicatorem *v prædicator*
	17	perſecutus *v conſecutus*
	18	ipſum *v d.*
	23	me *v d.*
	26	fructu *v fructum*
	27	velle *v vellem*
	28	diligas *v diligas. Vale.*
243	3	forte *v d.*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
243	10	complures *v d.*
	12	mihi ipſe P *v*, ψ *in ſpe*
	—	proficiendum P *perficiendum v proficiſcendum*
	14	expeditus —— volui ψ *d.*
	12	fuerunt P *fuit*
	20	polliceremur *v*, ψ *pollicemur*
	22	magnis *v d.*
	26	petenda exiſtimarent *v putanda exiſtimarentur*
	—	Eliciendæ P *Alliciendæ*
	28	cum pluribus *v d.*
	30	partiremur P ψ *pateremur v puteremus*
244	1	eſſet *v etiam*
	4	boni ψ *homini*
	8	quibuſque ψ *quibuſque omnibus*
	9	conveniret præcepimus ψ *convenire præciperet*
	—	poteſt *v debet*
	15	paratiſſimum *v d.*
	16	certantem ψ *certamen*
	18	animo *v d.*
	20	recuſem *v recuſarem*
	25	judicibus *v judiciis*
	27	qui *v qui ſunt*
	28	nec *v nec qui*
	30	videtur *v videtur. Vale.*
245	2	recipiſſe P *promiſiſſe (gloſſ.)*
	3	majus ψ *magis*
	5	pervidere *v*, ψ *prævidere*
	6	recipio P *promitto (gloſſ.)*
	8	veſtra ſuſpicio *v noſtra conſpicio*
	12	mihi P *d.*
	—	quod P *id quod*
	14	a. d. P *ad*
	15	Maias P *Maii*
	16	ab P *a*
	17	itineri P *v*, ψ *in itinere*
	18	genere P *ætate (in marg.)*
	19	ſcis *v putas*
	20	Vale P *d.*
	26	legeres *v ageres*
	28	habuiſſemus *v habuiſſem*
246	1	ab P *a*
	—	cum *v d.*
	2	tuus *d.*
	4	mihi *v d.*
	5	ſpem *v ſpeciem*
	9	perpetuæ *v veræ*
	16	effecit *v facit* ψ *efficit*
	17	III Kal. April. P ψ *d.*
	19	tibi *v d.*
	22	es ψ *d.*
	25	muneribus ψ *mulieribus*
	25	arbitriumque *v d.*
	27	propter me *v d.*
	—	adhibenda *v adhibita*
246	30	exitu *v*, ψ *exitum*
	31	copias *v exercitum*
247	3	obſidione *v d.*
	7	eſt *v eſſet*
	8	conſtiti ψ *conſtituti*
	10	ſuſtinere *v ſuſcipere*
	13	furorem *v favorem*
	16	neque *v nullum*
	—	nec *v nullam*
	17	reſiduam *v d.*
	18	ſed *v d.*
	26	diligas *v diligas. Vale.*
	31	affert *v afferat*
248	3	cum P *tum*
	5	minime *v minus eſt*
	6	meminiſſem ψ *retuliſſem*
	11	a. d. P *v ad*
	13	virorum et *v d.*
	14	omnes *v d.*
	15	Munatius P *Nunatius v Minatius* ψ *Mimatius*
	16	ſciebat P *ſciebat oſtendi v ſciebam*
	17	Variſidius *v Variſidius detulerat*
	—	eſſe *v d.*
	18	Munatius P *Nunatius v Minatius* ψ *Mimatius*
	20	urbanum *v urbis*
	25	eum *v d.*
	27	cum *v ſub*
	30	ſecunda *v prima*
	—	frequens ψ *frequenter*
249	3	quam *v quam facit*
	4	univerſus *v d.*
	7	hæc *v d.*
	8	inaniſſimis P *v inanibus*
	9	fugacia ψ *fuga*
	—	caduca P ψ *et caduca*
	10	maxime *v maximis*
	—	magnis *v d.*
	11	quando P *quoniam*
	12	tu *v d.*
	14	cognoſces *v recognoſces*
	—	cum P *tum*
	17	T. Munatii *v C. Minacii* ψ *T. Mimatii*
	19	April. *v April. Vale*
	22	eſſet *v*, ψ *eſt*
	24	cognoſcere *v agnoſcere*
	25	dicta *v data*
	26	ſummo *v magno*
	28	conſiderandum P *v*, ψ *conſiderandum nobis*
	30	extrema *v cætera*
250	6	etiam *v de*
	7	autem ψ *enim*
	9	equidem —— multis ψ *d.*
	10	reipublicæ P ψ *d.*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
250	11	igitur curam *v a.*
	12	quæ P *qua v neque*
	—	ſcintilla *v ſcintilula*
	13	factum : et *v d.*
	14	D. III. Non. Maii P ⸸ *d.*
	21	ſuccurreret *v conſuleret*
	23	Profeci P *Perfeci*
	24	ſe *v ſi*
	28	ex *v pro*
251	2	cunctatus ⸸ *contactus*
	4	perſequi atque *v d.*
	8	a. d. P *ad*
	11	a. d. P *ad*
	13	ſubſequar *v ſubſequemur*
	14	ſollicitudinis ⸸ *ſolitudinis*
	15	reperiemus *v faciemus*
	19	vaſtatione P *devaſtatione*
	22	ne P *nec*
	24	is *v d.*
	25	eas ſtatim *v eis*
	26	quidem *v d.*
	28	Flagitare *v flagitatæ*
	29	ſe *v ſe dixit*
252	1	eam *v etiam*
	—	Ea quæ fuerit, *v eam quæ fluxit*
	4	huc *v hinc* ⸸ *huic*
	6	ducet *v perducet*
	—	cures, ut ante *v cura ut a te*
	12	Maii ⸸ *Maias*
	15	paſſuum ⸸ *paſſus*
	16	ipſe *v d.*
	17	recipio P *promitto (ſup. lin.)*
	—	celeriter *v d.*
	—	confecturum *v conſecuturum*
	18	confectum *v d.*
	19	cum *v d.*
	20	ſe *v d.*
	21	recuſabat *v recuſabit*
	23	juvare *v*, ⸸ *tueri*
	25	officiis *v negotiis*
	27	fidelitatem ⸸ *infidelitatem*
	29	ſocietatis P *v ſocietate*
	30	Sex. Gaviano P *v*, ⸸ *Segaviano*
	31	ad Lepidum *v d.*
253	1	cognoſſe P *cognoſcere*
	3	meam *v d.*
	6	Lævus P *Lernus v lebernus*
	13	multo etiam magis *v multa et magna*
	17	etſi *v et*
	20	tamen P *Nam (in marg.)*
	24	poſſet *v poſſem*
	26	non *v in*
	—	contractis *v contratis*
	27	puto *v video*
253	33	conſtitiſſet *v conſtituiſſet*
	31	Mulionis *v Milonis*
254	1	intra P *inter*
	4	magnum ea *v magnaque ejus*
	—	ſentit *v ſentiret* ⸸ *d.*
	6	abſtraxiſſent *v diſtraxiſſent*
	8	a. d. P *ad*
	10	ibi *v d.*
	14	a te *v d.*
	16	fatendum *v faciendum*
	20	ſummique *v maximique*
	22	perficias *v conficias*
255	2	iſtinc *v iſthuc*
	4	vellemus *v volemus*
	—	modo *v noſtro*
	6	habet *v habeat*
	8	ad ſe *v d.* ⸸ *te*
	—	errare ⸸ *errarem*
	11	quis *v*, ⸸ *Quem*
	13	jam *v d.*
	—	cauſa ⸸ *d.*
	—	enim illa *v d.*
	14	vulgari *v d.*
	17	hæc *v d.*
	18	eum ⸸ *ejus*
	—	fore *v eſſe*
	20	certe *v d.*
	—	eſſe *v d.*
	23	IV. Kal. Jun. P ⸸. *v d. Jun. Vale.*
	26	hæc *v d.*
	—	levitate ⸸ *voluntate*
	—	quare *v quaſi*
	28	perditis ⸸ *perditus*
	—	ei *v enim et* ⸸ *ei et*
256	1	Lepido *v Lepidi*
	3	affirmationi *v* ⸸ *affirmatione*
	4	haberem *v me habere*
	6	ſumma *v ſententia*
	—	in Iſara flumine *v Hyſara flumen* ⸸ *Iſaram flumen*
	8	ipſe *v d.*
	—	maturarem venire *v mature venirem*
	10	expectarem ⸸ *ſpectarem*
	12	poſſe *v d.*
	13	delibare P *delibrare (a prima manu) deliberare (a ſecunda)*
	14	celeriter *v tamen celeriter*
	15	ſuſpicabar ⸸ *ſupplicabar*
	16	eis ⸸ *meiſque*
	19	miſi ⸸ *dedi*
	—	et P ⸸ *Ex*
	20	Ciſpio P *Caſpio*
	23	Canidios *v Candidios*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
256	23	Rufrenoſque P *Ruffrenoſque*
	—	et cæteros *v d.*
	26	tot civibus *v d.*
	29	principes *v princeps*
	30	ſummæ dementiæ et *v maximæ*
	31	prodidiſſem *v perdidiſſem*
	32	deſuturum P *v*, ψ *deſuturam*
	33	Ut P ψ *d.*
	34	habeam P *v habeo* ψ *habebo*
257	2	felicitate *v felicitati*
	8	meque *v meque mutuo*
	10	excuſem P *v*, ψ *excuſes*
	17	obſervantiam *v obſervantiam. Iterum vale*
	26	fratri *v d.*
	27	ne noſtro *v veſtro*
	28	te ex Planci *v d.*
	29	ſenatus-conſulto ψ *ſenatu-conſulto*
258	2	et quidem *v equidem*
	—	Vale. P *Vale. III. Kal. Julii*
	8	facillime *v facile*
	9	non ψ *d.*
	11	coegit ψ *cogit*
	13	patientia *v pertinacia*
	14	millium P *millia*
	16	ſalutariter *v*, ψ *ſalutari*
	17	Vocontii *v Veruntii*
	20	a. d. P *ad v d.*
	22	me *v d.*
	23	ullus *v unus*
	24	omitteretur *v*, ψ *amitteretur*
	27	ad P *et ad rempub.* ψ *repub.*
	31	facit *v*, ψ *fecit*
259	1	deductum ψ *ductum*
	3	vivit —— ſed *v d.*
	4	Magno P *Ego magno v* ψ *Et magno*
	5	veniebant *v veniebat*
	7	extingueret *v extingueretur*
	8	improbabam *v improbabat*
	—	miſſos P *v*, ψ *dimiſſos*
	9	vetaveram P *vetaverant (a prima manu) vetueram (a ſecunda)*
	—	militum *v plebis*
	13	acie *v aciem*
	14	copiis *v copiis ſuis*
	17	urbis ψ *vobis*
	20	mehercules *v d.*
	21	exacuunt ψ *excutiunt*
	24	Allobrogum *v Allobrogum. Vale*
	28	voluiſti *v volui*
	29	videtur *v non videtur*
	31	indulgentia ψ *diligentia*
	—	Quod *v Quid*
260	1	gratas ψ *gratias*
	2	tui *v*, ψ *tua*
	3	in perpetuum *v d.*
	5	ego *v d.*
	8	caſus *v caſus eos*
	9	averſos *v*, ψ *adverſus*
	—	poſſem ψ *poſſim*
	10	hic *v d.*
	11	aviditas *v aſſiduitas*
	12	probari *v probare*
	13	ſubſidia *v præſidia*
	14	impetu ψ *impetui*
	—	parricidarum P *paricidarum*
	17	bima P *v bina (ſed "bima" in ora ab al. man.)*
	18	exercitus *v d.*
	19	nimium *v d.*
	20	noſtrorum *v d.*
	21	æquo *v ex hoc*
	23	videbamus *v videbatur*
	24	literis *v d.*
	27	literiſque ψ *literiſque noſtris*
	28	quod ad ψ *quoad*
	29	quod ψ *quo*
	30	ego *v d.*
	31	quod *v quod eum*
	32	hunc *v habet eum*
261	2	id omne *v civem*
	3	ex eo tempore, quo *v eo turpe, quod* ψ *eo tempore*
	4	voluiſſet *v potuiſſet*
	5	adverſiſſimam ψ *averſiſſimam*
	6	maximo detruſum. P ψ *maximo. Et rurſus*
	7	conſilia ψ *conſilio*
	—	etiam *v d.*
	8	cogitationem *v rogitationem*
	9	tranſtulerint, exputare *v tranſtulerat, explicare*
	10	mihi *v d.*
	12	ille *v illa*
	—	me *v te*
	13	enim ψ *enim vero*
	14	quantum ψ *quantam*
	15	auctoritatem *v auctoritatis*
	16	duriore ψ *duriori*
	21	tibi *v d.*
	27	iſtamque *v Itaque*
	—	navitatem ψ *nativitatem*
262	1	maximo opere *v magnopere*
	2	quid *v d.*
	—	Sin *v Si*
	4	ne ψ *ne quid*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
262	5	conſecuti *v ſecuti*
	8	poſt *v præter*
	11	etiam *v d.*
	12	fore *v*, ψ *d.*
	14	neceſſe P *neceſſe eſſe*
	16	ut ψ *ut hæc*
	19	Calviſio *v Claviſio*
	20	Dardanus *v*, ψ *Garganus*
	21	Vale P *d.*
	23	omittendos P *v dimittendos*
	25	illud *v hoc*
	27	ſpem *v d.*
	—	victoriæ *v victoriam*
	28	excitatum *v exercitatum*
	30	extremo P *extremis*
	32	ſin jam *v ſi ut* ψ *ſi jam*
263	1	O mi *v Sed mi* ψ *mi*
	2	diſcas *v noſcas*
	4	ſis P *ſcil. v*, ψ *d.*
	7	meum ψ *tuum*
	9	præpropera *v*, ψ *propera*
	10	agitur *v agatur*
	11	prætor ψ *præter*
	13	Utrum P *Verum*
	15	ulla *v nullam*
	—	prætura *v præturam*
	16	ſequuntur P *v*, ψ *aſſequuntur*
	20	protrudimus *v*, ψ *protendimus*
	26	conciliandæ *v conciliandos*
	27	eam P *v*, ψ *pacem eam*
	29	reſtitutura ψ *reſtituere*
	30	eſſe *d*, ψ *d.*
264	1	quæ neque *v quod nullum*
	4	videbis *v videbis. Vale.*
	8	veſtrum P *v unum (in marg. vel veſtrum)*
	10	vero P *d.*
	12	enim P *v d.*
	15	tu *v tu tamen*
	16	a. d. P *ad*
	22	Romano *v d.*
	25	perferri ψ *proferri*
	29	Servio. L. Cæſar *v L. Servio Cæſar*
265	1	vero certum habeto *v certe habeo*
	4	eſſet *v d.*
	6	ſi *v cum*
	7	Vale P *d.*
	10	cognoſſe P *cognoſcere*
	11	certo P *certe*
	12	malint *v maluerint*
	14	hoc tempore *v d.*
	17	Pridie Nonas Quintiles P ψ *d. v Quintiles. Vale.*
	20	Septimo Decimo *v Decima ſeptima*
	21	Hirtii *v et Hircius* ψ *Hirtius*
265	22	paſſuum ψ *paſſus*
	24	Silani P *ſcil. illam v ſed* ψ *Silanii*
	26	arbitrabatur *v*, ψ *arbitrabamur*
	27	duas *v d.*
266	1	contineri ψ *continere*
	2	quoniam P ψ *quando*
	3	continebat; neque *v retinebat nihil*
	4	habere *v d.*
	7	tranſivimus *tranſimus*
	9	concurrit P *v cucurrit*
	10	etſi P *ſed*
	11	ego *v d.*
	12	triceſimam-quintam *v XX*
	13	quingentos *v*, ψ *d.*
	—	ultra *v ultimam*
	14	circuire P *circumire*
	15	averſos *v adverſos*
	16	aggrederentur *v egrederentur*
	—	eſſe *v d.*
	17	equum *v equitatum*
	23	circuibantur ψ *circumibantur*
	24	vel *v d.*
	26	complures *v quamplures*
	29	eodem ψ *eo denique*
	—	pugnatum *v pugnandum*
	31	ea *v eadem*
	—	rediit ψ *redit*
	—	unde *v ex quibus*
	33	ſuarum *v d.*
267	1	prætorianarum P ψ *prætoriarum (a prima manu) prætorianarum (a ſecunda)*
	2	ſexaginta *v* 4
	—	A. d. XII. Kal. Maii, ex caſtris. P *v d.* ψ *A. d. XII. Kal. Maii*
	7	Caſtulonenſis *v Caſtinolenſis*
	—	tenuit ψ *renuit*
	—	nunc *v d.*
	9	qui *v d.*
	—	diſpoſiti *v diſpoſitis*
	12	creberrime *v celerrime*
	13	moveas ψ *moveare*
	14	videre *v videri*
	—	oderunt —— adeo *v d.*
	20	tutum me *v ſi*
	22	me *v d.*
	24	dilexi ψ *ipſi*
	—	mihi *v d.*
	25	juſſus *v viſus*
	26	eo —— feci *v d.*
	28	dominatione *v dominante*
	—	id *v d.*
	30	quod ψ *quo*
	31	literis P *v*, ψ *literis ſuis*

p.	l.	
268	2	literas *v d.*
	—	Senatui *v ad ſenatum*
	6	num *v nunc*
	7	poteram *v poteramus*
	8	conditione ↓ *condictione*
	10	pro concione *v per concionem*
	13	contentiones *v* ↓ *conciones*
	15	quidquam putare *v quicquam putavere*
	16	ſim *v ſum*
	—	ſtudeo *v cupio*
	18	ſim *v ſum*
	—	Quod ↓ *Quid*
	20	Quæres *v*, ↓ *Quas res*
	—	æſtimem *v exiſtimem*
	21	receſſurus P *v*, ↓ *diſceſſurus*
	23	in Italiam *v d.*
	—	magis ↓ *d.*
	25	tali ↓ *tibi*
	28	miſi P *mihi (ſed in marg. ab al. man. "miſit") v miſit*
	29	XVII P *XII v d.*
	—	Vale P *d.*
269	3	coacto *v aucto* ↓ *coacti*
	5	Kal. Juniis *v d.*
	6	Bogudis ↓ *Bogutis*
	—	bene *v peneque*
	7	turpiſſime *v d.*
	12	loci ↓ *joci*
	—	prorogavit ↓ *arrogavit*
	13	biennii *v d.*
	16	Illa vero jam P *Illud etiam*
	18	et P *Hæc*
	19	Pompeianum P *Pompeianum objecit*
	20	quia *v qui*
	—	depreſſus *v oppreſſus*
	22	conjecti P *v collecti*
	23	abriperetur *v*, ↓ *arriperetur*
	—	defodit *v perfodit*
	25	quiritanti P ↓ *queritanti*
	26	ſum P *ſum inclamaret*
	27	etiam P *et* ↓ *d.*
	—	in his ↓ *in iis*
	28	auctionum P *d. v auctionem*
	29	objecit *v*, ↓ *abjecit*
	30	præſtat P *v reſtat*
270	3	denarios *v denario*
	—	quingenos ↓ *quingentos*
	—	daturum *v dicturus*
	5	ullum ↓ *ullam*
	6	mehercules; nec *v et mehercule*
	—	utpote *v*, ↓ *ut puta*
	7	quoque *v*, ↓ *d.*
	9	urſit me ↓ *uſſit*
	10	ſibi *v d.*
270	11	ullis *v illius*
	12	debetis ↓ *debitis*
	13	imperaſſetis *v imperaſſet*
	14	ſi, quod *v Sed quod* ↓ *ſi quid*
	15	mea *v ea*
	17	quoquam —— ſupplicio ↓ *d.*
	22	Gallum Cornelium *v Balbum*
	23	Corduba P ↓ *Cordubæ*
	25	Si —— valeo *v d.*
	27	novem *v quatuor*
271	2	veterani *v veterani milites*
	5	ego non *v d.*
	7	diſcuſſiſſem *v exceſſiſſem*
	8	et P *d.*
	9	ſimiles, palparer plane P *diſſimilis ei parere (" dis" ſup. lin. ab al. man.) v ſimul palmarem* ↓ *ſimilis palmarerum*
	10	commeatus P *commeatum*
	11	verebar P *videbar (in marg. ab al. manu verebar)*
	15	binis tabellariis P *v*, ↓ *binos tabellarios*
	—	impoſitis P *v impoſui*
	16	Octaviano *v Octavio*
	20	ab omni *v a*
	21	Luſitania legiones ↓ *Luſitana regione*
	26	conciſum *v confuſum*
	27	Peducæum P *Peduceum v Padercum* ↓ *Poducæum*
	28	Carfulenum P *Carfuleum*
	30	cepiſſet *v cepiſſem*
	—	conciſam *v concuſſam*
272	1	* P *d.*
	—	P. P ↓ *Pupilli*
	2	legione ↓ *d.*
	—	ſeptima *v d.*
	3	deſcenſurum ↓ *diſceſſurum*
	5	L. *v per L.*
	7	ſenatus *v d.*
	8	volunt P *v vult*
	9	XVII *v XIV*
	10	Neque *v Nullos*
	13	autem *v d.*
	14	propterea quia *v præterea*
	15	proximis ↓ *promiſſis*
	16	nam neque *v num nihil*
	17	ad me veniri P *litteras ad me venire*
	18	quadrageſimo *v quarto*
	19	omnia *v d.*
	—	nuntientur *v nuncientur. Vale.*
	22	ſi —— valeo *v* ↓ *d.*
	25	eos *v eas*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
272	27	Antonianos ψ *Antonios*
	29	ſecundam P *Al. quintam (in marg.)*
	30	Nam P *Nam ut*
273	1	deceſſit P *diſceſſit, ad eum confluxit.*
	—	* P *XXX cohortes (in marg. al. militibus)*
	2	et equites *v d.*
	3	his *v eo*
	4	quod ψ *et*
	8	reipublicæ *v pop. Rom.*
	9	officii *v*, ψ *d.*
	—	mutuo P *mutui*
	11	utroque ψ *utraque*
	13	ſint P *ſunt*
	16	enim P *autem v etiam*
	17	abs *v ex*

p.	l.	
273	17	dignitatem ψ *gloriam et dignitatem*
	18	perpetuo *v perpetua*
	19	et P *d.*
	21	perſpecta ψ *perfecta*
	23	D. XI P *VI.* ψ *XII*
	25	Senat. Pop. P *pr. tr. pl. ſe.*
	27	Si —— valeo *v d.*
	—	bene eſt P *d.*
274	1	civibus conſervandis ψ *civilibus obſervandis*
	4	conſcripti ψ *conſcriptos*
	5	omiſſis ψ *amiſſis*
	6	diſſenſione *v defenſione*
	8	III *v*, ψ *IIII*
	9	Valete P *d.*

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER XI.

Edit. Olivet. MSS. P *v*, ψ

p.	l.	
275	2	ſimus ψ *ſumus*
	4	neqne *v nullam*
	—	mihi P *d.*
	5	neque *v neque ullum*
	6	Quod P ψ *Quorum*
	7	atque ψ *at*
	9	relinquerentur *v linquerentur*
	11	reliquiſque *v cæteriſque*
	12	Hæc ſe *v*, ψ *Nec me*
	13	inſectatio *v ſectatio*
	15	interdicamur P ψ *interdicatur*
	19	Succurret *v Succurreret*
	20	expectemus ψ *expectamus*
276	1	Cæcilium ψ *Cælium*
	2	tempore P *in tempore*
	3	Pro Caſſio et te P *Et pro te quidem Caſſi*
	5	reſcribatis *v*, ψ *ſcribatis*

p.	l.	
276	9	invidiam ψ *injuriam unquam*
	11	ſtatuerem *v ſtatuerem. Vale*
	14	ſcripſiſſemus *v*, ψ *conſcripſiſſemus*
	16	jam *v jam etiam*
	17	ſimus *v ſumus*
	—	noſtri *v noſtri non*
	20	quos ψ *quod*
	21	participes ψ *principes*
	22	nos tutos *v tuto*
	24	te P *etiam v d.*
	25	poſſe *v*, ψ *credere*
	26	nec quidquam ψ *nequicquam*
	29	credidimus *v*, ψ *credimus*
	30	eſt *v eſſet*
277	7	Vale P *d.*
	9	Si vales, bene eſt P *v*, ψ *d.*
	10	a te *v d.*
	11	laceſſivimus P *v*, ψ *laceſſimus*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
277	11	miraturum P *minaturum*
	12	credidimus ψ *credimus*
	14	doleamus *v* *doceamus* ψ *non debeamus*
	15	imperatis *v* *impetratis*
	19	iracundiam *v* *iram*
	20	non P *nec*
	22	decedere ψ *decernere*
	24	noſtrum *v* *d.*
	—	eſt *v* *eſt ab*
	25	liber *v* *libera*
	28	nos ψ *d.*
278	1	æſtimemus *v* *putamus*
	4	ut ſalva *v* *ſalutaria*
	5	Pridie P ψ *d.*
	6	Sextiles *v* *Sextiles. Vale*
	10	Progreſſus P *Profectus*
	—	Inalpinos P*v* *Tranſalpinos*
	12	efficere *v* *reficere*
	13	nam *v* *d.*
	14	bellicoſiſſimis ψ *bellicoſis*
	16	facies ψ *facias*
	17	Vale P *d.*
	19	a ψ *ad*
	20	commoraretur *v* *moraretur*
	21	tuto P *tutum*
	22	rediret *v* *veniret*
	23	a. d. P *ad*
	25	ea de te *v* *eadem maxime*
	—	optabam P *volebam v hortabar*
	26	Quare *v* *qua*
	27	hortatorem *v* *hortationem*
279	7	ſpem reliquam nullam P *reliquum nihil*
	10	domminatu ψ *metu*
	13	cum *v* *enim* ψ *d.*
	—	hortatione ψ *cohortatione*
	14	ſcripſi ψ *dixi*
	16	et gloriam *v* *d.*
	17	me cum *v* *me eſſe tum*
	18	ipſe *v* *ipſi*
	19	velim *v* ψ *velim me*
	20	Vale P *v* *d.*
	24	Quod ψ *Quid*
	25	te mihi *v* *me tibi*
	29	ſenatus P *et ſenatus*
	—	a. d. P *v* *ad*
	30	XIII *v* 4.
	—	referre ψ *deferre*
280	9	augendam *v* *d.*
	16	cognoſſe *v* *d.* ψ *cognoſcere*
	18	tamen *v* *inde*
	19	velim P *volo*
280	22	publico P *privato (in marg. "publico")*
	23	etiam eſt P *ſit v*, ψ *etiam et*
	—	et clarior *v* *d.*
	—	et adoleſcentem P *et me etiam aduleſcentem*
	27	tuos *v* *d.*
	29	ſalutem *v* *ſummam*
	31	auctoritas *v* *voluntas*
281	2	proxime *v* *proximo*
	3	atque animatus debes P *ſit animus tuus uti debet* ψ *ſeu animatus debes*
	7	tua ψ *tuus*
	—	ut ad te *v* *ad me ut*
	8	ſcriberem ψ *ſcribere*
	10	qui quid *v* *qui* ψ *quicquid*
	—	nihil dum *v* *nondum* ψ *nihil*
	15	antea ψ *ante a*
	18	ardor ψ *amor*
	—	odioque *v* *odiumque*
	20	debemus, quid *v* *ſolemus. Quid*
	24	Fac valeas *v*, ψ *Vale*
	27	auctoritate *v* *autem*
282	2	eum *v*, ψ *enim*
	3	elabatur ψ *delabatur*
	4	te *v* *d.*
	5	poſſit *v* *velit*
	6	perſpicere *v* *proſpicere*
	7	Neque hæc *v* *Nec hoc*
	8	advertere P *v*, ψ *animadvertere*
	—	perſuaſiſſimum eſt *v* *perſuaſi*
	—	Lepidum *v* *Aſinium et Lepidum*
	13	Regii. *v* *Regiis. Vale*
	17	ſi —— malle me P *v*, ψ *Sed tamen in hoc tempore (non videantur hæc dici cauſa ſimulationis) mallem mehercule*
	22	quam potero *v* *potero* ψ *d.*
	25	injiciat *v* *nunciata*
	—	vacivitas P *novitas (ſup. lin.)* ψ *vacuitas*
	26	commendari ψ *committi*
	27	parvulam manum peditum *v* *parvam manum militum*
	30	difficillimo ψ *d.*
283	2	ſint *v* *ſunt*
	—	ſi recipitur *v* *d.*
	3	decurſionibus *v* *decurſoribus*
	4	quæ incurreret *v* *quibus incurrit*
	8	imperari *v* *impetrari*
	11	ne ψ *non*
	13	acceſſi, H-S ψ *acceſſiſſem*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.

283 13 Tantum P *Tantummodo*
15 nunc *v jam* ψ *d.*
19 me *v d.*
— ſenſeris ψ *ſenſeris. Vale*
— Dertona P *Derthoma v de Bertona* ψ *d.*
20 D. Brutus ψ *M. Brutus*
24 adhuc ψ *d.*
25 ejus ψ *ſuis*
284 2 deterrere *v decernere*
— Pridie P *II.* ψ *d.*
— finibus Statiellenſium P *de finibus Statillenſium v finibus Caſtielenſim* ψ *d.*
5 epiſtolas *v litteras*
6 Flacco ψ *d.*
7 T. Vibii *v tuus*
10 perſpicias *v inſpicias*
11 tua P *veſtra*
12 Romam P *v,* ψ *Romæ*
15 ut *v,* ψ *d.*
18 facti *v fracti*
19 exiſtimant *v,* ψ *exiſtimatur*
20 populi ψ *populi Romani*
22 ſit P *eſt*
— ne *v pro eo ne*
24 ſcribere *v ſcribere. Vale*
28 fugiet ψ *fugit*
285 2 potui. Eram *v,* ψ *poteram*
3 Cæſari non credebam *v d.*
4 collocutus eſſem P *locutus fuiſſem*
— Poſtero P *Poſtera* ψ *Poſtridie*
8 acceptæ ψ *acceptatæ*
— fecit *v,* ψ *d.*
9 iit ψ *ut*
10 iit *v d.*
11 prius quam P *d.*
— Jacet ψ *Latet*
15 M. *v d.*
18 Etiam ψ *et*
19 poſſet *v poſſent*
20 ſtatim *v d.*
— Pollentiam *v d.*
— eo *v d.*
21 Hora P *Ille hora nona*
22 equitibus P *equitibus optinebat. Ex quo*
25 exercitum ψ *d.*
27 confidimus *v credimus*
28 ſe *v d.*
29 dabitur *v datur*
31 concordia ψ *fide*
32 nihil *v d.*
33 et ab P *cum*

p. l.

285 34 reliquiſque P *reliquis*
286 2 comparabant P *compararunt*
7 mihi *v nihil*
8 Ὄργανον *v Octavianus*
— enim *v,* ψ *non enim id*
9 diſſolutum *v conſultum*
— exploratæ victoriæ *v,* ψ *explorata Victoria*
10 Mutina *v,* ψ *Mutinæ*
12 tanquam σκιαμαχίαι *v tum quaſi anihilatæ* ψ *Sejani achalæ*
— videantur ψ *videntior*
14 conditione ψ *condictione*
16 valde *v,* ψ *unde*
19 iſtic ψ *iſthuc*
— renatum P *renovatum*
22 retexunt ψ *retexerunt*
— ſuperiora *v ſuperiores*
— ad *v de*
24 faciliora *v feliciora*
25 ne extimeſcam P *v,* ψ *non extimeſco : in quo*
28 Vale P *d.*
287 3 Planco *v plura*
8 perge ψ *perage*
— et jam ψ *etiam*
11 et quidem *v equidem*
— opto ψ *exopto*
14 ſollicitudinis ψ *ſolitudinis*
18 loco P *loco ſuo*
19 impedit *v impediat*
24 ejus ψ *ſua*
27 mea ψ *tua*
28 contigit *v Romæ contigit*
288 6 cum P *quando*
7 quibus P *quis*
8 eas *v d.*
16 ambitus ψ *ambitu*
— extare P *excitare (in marg. ab al. m. "exiſtere")* ψ *excitari*
25 Volumnioque *v Volumioque*
27 ſuſpicabamur ψ *ſuſpicabantur*
289 9 indiceret ψ *induceret*
15 vivo, imperatorem *v uno imperatore*
16 XIIII Kal. Jun. *v d.*
24 Vicetini *v,* ψ *Vicentini*
25 a te *v d.*
26 rempublicam *v repub.*
27 inertiſſimum *v ineptiſſimum*
28 Jun. P *Jan.*
290 5 narravit P *v,* ψ *narrat*
6 fane ψ *fanum*
8 ſed ψ *ſe*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
290	13	veſtrum P *noſtrum*
	14	nondum ψ *d.*
	15	tuo *v quo*
	21	ne *v ne in*
	27	Syllanis ψ *Sillani*
291	2	habuit *v habuerit*
	4	ſcire *v d.*
	5	Vale P *v d.*
	—	Eporedia P *ab Eporedia v*, ψ *d.*
	8	qui ſunt *v d.*
	9	ſolum, aut *v ſolum locutum putas, aut*
	13	queri P *dicit queri*
	16	iidem *v idem*
	24	de his ψ *d.*
	—	ita valde ψ *d.*
	25	enim P *v*, ψ *etenim*
	27	præcipis. Sed ψ *præcipis ut caveam. Sed*
	30	neque metuam P *nec metuo*
	—	et *v*, ψ *ſed*
292	4	maxime P *maxime conſiliis tuis juvari, et*
	6	veſtrum *v noſtrum*
	8	vobis ψ *nobis*
	10	Vale. Pridie P *II v Pridie*
	13	Caii P *C. fratris*
	21	ſe *v*, ψ *me*
	23	Nutus tuus *v Nutus* ψ *Nitius*
	27	Vale P *v d.*
293	6	debebas *v debebis*
	10	poterint *v poterunt*
	11	Italia ψ *Italiam*
	—	Eporedia P *ab Eporeida* ψ *d.*
	13	Narro *v Parum*
	16	commode ψ *d.*
	21	ne *v*, ψ *non*
	22	te *v me*
	24	Sin P *v*, ψ *Si in*
	26	Servium *v Servilium*
	—	non *v d.*
	27	Vale P *v d.*
	—	Id. Junias ψ *d.*
294	2	quotidie ψ *d.*
	3	te *v te ſubito*
	6	injucundum *v non jucundam*
	9	commune *v d.*
	10	adeſſet *v adeſſent*
	13	XIV Kal. Quint. ψ *d.*
	17	et *v te*
	18	arceſſant ψ *accerſant*
	20	ita *v d.*
	21	hominibus ψ *d.*
	—	detis ψ *deditis*
295	7	cum *v cum ego*
	9	novi P *novi aliquid*
	10	reſpondeo ψ *reſpondeam*
	—	præponam P ψ *proponam*
	14	iſque *v inde*
	16	agnovi *v cognovi*
	19	diligeret *v diligenter*
	21	ſunt ψ *ſint*
296	1	te ψ *d.*
	3	Tarento ψ *tanto*
	—	quæ P *vel quæ*
	4	communium *v omnium*
	9	ſæpe ψ *d.*
	—	tum cum *v tum* ψ *tum eum*
	10	φιλοσοφούμενα ſcriberem *v*, ψ *philoſophum en adſcriberem*
	11	fuit *v d.*
	12	quam *v quaſi*
	13	putaram ψ *putarim*
	15	præter *v d.*
	16	et *v ut*
	—	multo ψ *multa*
	18	maxime ψ *præcipue*
	—	fides ψ *fide*
	19	conſtantia *v d.*
	23	facias *v d.*
	24	ſint *v ſunt*
	27	liquido *v*, ψ *aliquando*
	31	quidem *v equidem*
	32	ſoleo *v ſoleam*
	34	amici *v amicitiæ*
297	1	Ex ψ *Et*
	9	nec te *v*, ψ *nec a te*
	11	Matius P *Marius*
	13	ſperaram ψ *ſperabam*
	14	non *v d.*
	17	artibus *v rebus*
	18	potuiſſe *v poſſe*
	19	cum P *quando*
	22	contulerint *v*, ψ *contulerunt*
	24	patriam ψ *patriæ*
	25	perinde ψ *proinde*
	—	vicerint ψ *viderint*
	28	re *v fere*
298	1	poſſent ψ *poſſem*
	4	civibus *v quibus*
	3	Poſſum *v Poſſim*
	7	cum P ψ *quando*
	9	impunite P *impune*
	—	At *v Ad*
	12	metu *v metum*
	—	nobis P *a nobis*
	13	Nullius P *Nullis*
	—	deſciſcam *v*, ψ *deſiſtam*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
298	14	oppetendam P *v appetendam*
	15	ſuccenſent *v ſuccenſerint*
	18	probat *v probatur*
	28	Cæſaris victoriæ ψ *d.*
	31	mortui P ψ *mortuo*
	—	Cæſare, petenti *v Cæſari repetenti* ψ *Cæſari repenti*
299	1	quod Cæſar P *Cæſar me*
	3	eos P *eoſque*
	5	modeſtia *v moleſtiæ*
	9	aliquis ψ *aliquid*
299	12	lubenter *v libenter*
	13	dilige *v diliges*
	15	Atticus ψ *Antonius*
	19	videretur ψ *videbatur*
	21	conſilio ψ *d.*
	—	dando ψ *dicendo*
	23	eundemne ψ *eundem*
300	2	ego *v d.*
	8	quidem ψ *d.*
	10	ignota *v incognita*

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER XII.

Edit. Olivet. — MSS. P *v*, ψ

p.	l.	
301	2	nullum *v*, ψ *nullam*
	3	id eſt, *v et*
	4	vobis ψ *nobis*
	6	Manabat *v*, ψ *Manebat*
	8	compreſſa P *compreſſum*
	—	ad *v id*
	9	tuti ψ *tutæ*
	10	Quanquam primum quidque ψ *Quam primum quique*
	11	ut *v et*
	16	deſcribuntur P ψ *diſtribuuntur*
302	5	ſua P *libertatis non ſua*
	—	recuperavit ψ *reciperavit*
	6	cujus P *et cujus v ejus*
	—	refigere *v refugere*
	13	maximæ curæ *v maxime caram*
	14	valeas. P *v valeas. Vale*
	17	eſſet ψ *eſſe*
	18	recuperare P *recipere*
	20	nequiſſimum ψ *nequiſſime*
	—	occiſum *v otioſum*
	22	in ψ *contra*
302	24	communicet P *communicem*
	25	aſſentiente ψ *abſente*
	27	ſenatum ψ *ſenatu*
	—	venire licet *v d.*
	—	enim P *d.*
	28	a. d. P *v ad*
	—	a P *in*
	29	quam paratus P *quem apparatus*
	—	complures ψ *plures*
303	1	ſuo more *v*, ψ *d.*
	2	profici ψ *proficiſci*
	3	ut *v d.*
	—	enim *v d.*
	4	quæ *v d.*
	6	poſſint *v*, ψ *poſſunt*
	—	Nec P *non*
	10	non ψ *vero*
	11	veſtro P *noſtro*
	17	ſi *v ſed*
	19	perditis P *deperditis*
	24	præſtabitur P *v præſtabitur. Vale.*
	26	primum *v proximum*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
303	27	poſuit P *propoſuit*
	28	parricidæ P *paricidæ*
	30	furioſus ψ *furioſum*
304	1	fuit *v*, ψ *eſt*
	—	cum P *quoniam*
	4	poſſit *v non poſſit*
	8	dubitanter P *v dubitant*
	11	interpretari *v impetrari*
	16	dicta P *decreta (gloſſ.)*
	20	Quanquam P *quam*
	22	quemque ψ *quemquem*
	26	nulli ψ *nihil*
	27	concurritur *v occurritur*
	30	in *v d.*
	—	Syriam ψ *Syria*
	31	quæ nuntiantur *v d.*
305	2	tam ψ *jam*
	3	Syriam ψ *Syria*
	5	exiſtimamini *v exiſtimavi*
	7	fama *v d.*
	11	Syria *v Syriam*
	12	habere P *v et habere*
	15	celeritatem P *celeritatem judicarentur*
	18	et copiis *v d.*
	21	belli *v d.*
	—	reliqui P *reliquum*
	23	Hirtius *v d.*
	26	niſi *v non*
	27	ſignificat P *ſignificarat*
306	1	Cæſar *v d.*
	2	partim inertes *v d.*
	4	conſenſio ψ *confuſio*
	10	poteris *v poteras*
	12	ſit *v eſt*
	13	ne ψ *ne non*
	15	ſi ψ *ſin*
	16	Res P *res enim*
	17	adducta diſcrimen *v deducta certamen*
	19	omnium *v hominum*
307	3	quidem ψ *d.*
	5	noluiſſe ψ *voluiſſe*
	6	Favebam et ψ *favebam etiam*
	7	et P *d.*
	11	dum ψ *d.*
	13	iſtis ψ *ipſis*
	—	copiæque *v copiaſque*
	17	Scelus *v Celius*
	19	cognoſſe P *v cognoſcere*
	27	propoſito *v pro pacto*.
	—	ſumma ψ *ſummam*
308	3	facit ψ *fecit*
	5	enim ψ *autem*
	8	cum ψ *quod*
	11	ut *v ut in*

p.	l.	
308	12	procedant *v ſuccedant*
	—	te *v d.*
	13	non *v d.*
	21	ſpe ψ *ſpes*
	22	magnum ψ *d.*
	23	Lepidi ψ *Lelii*
	25	nuntio *v nuntio pronuntiante*
	26	Maii P *v Maiis*
	27	omnes *v d.*
309	1	titubatum P *titubatum eſſet*
	3	potuero ψ *potero*
	4	is P *v*, ψ *d.*
	8	appropinquare *v propinquare*
	10	arbitrabimur *v*, ψ *arbitramur*
	11	viceramus *v vicerimus*
	16	quidem *v d.*
	18	quidem ψ *d.*
	22	hoſtium *v d.*
	25	Si —— valeo P *v*, ψ *d.*
	26	Murcum P *Marcum*
	27	Viri fortes ψ *d.*
	—	optimique ψ *optimoſque*
	29	Cæcilius ψ *Cælius*
	30	quatuorque —— ſcito ψ *d.*
310	1	cohortatione *v exhortatione*
	2	eſt in te P *v*, ψ *opus*
	—	firma *v d.*
	5	Taricheis *v Caricheis*
	7	Si —— valeo P *v*, ψ *d.*
	9	et noſtri et *v eſt noſtræ*
	12	oppreſſa republica *v oppreſſam rempublicam*
	14	eduxerat *v adduxerat*
	17	voluerint P *voluerunt*
	19	meos *v noſtros*
	20	Habeo P *v*, ψ *Habui*
	21	ſum *v d.*
	23	nullum ψ *ullum*
	25	exercitus P ψ *exercitum*
	29	animadvertis P *v animadverteris*
	31	Murci P *Marci* ψ *Mucii*
311	11	egerim ψ *egerit*
	12	Fac —— caſtris ψ *d.*
	—	Maii P *v Maiis*
	15	Si —— valeo P *v*, ψ *d.*
	—	reipublicæ *v reipublicæ cauſa*
	16	gaudemus *v gaudeamus*
	21	vivemus *v viveremus*
	23	tenebris comperiſti *v tenebaris comparaſti*
	—	habebimus *v*, ψ *habemus*
	25	ſerviremus *v*, ψ *ſervi eſſemus*
	26	illa *v illa quæ*
	28	ipſe tuo *v in petito*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
311	30	ſimilia v *ſimul*
312	2	debent ψ *de bene*
	5	me ψ *d.*
	—	ad ψ *d.*
	6	probavimus ψ *probabimus*
	12	non P v *d.*
	—	Corycum P v *Corinthum* ψ *Coritum*
	15	Bithynia ψ *Libitinia*
	—	Turulius P *Turillius*
	17	celerrime v *celeriter*
	18	Laodiceni ψ *Laudiceni*
	—	arceſſierunt v *accerſierunt*
	23	millium v *militum*
	24	Πάλτῳ P v *d.*
	25	tetradrachmis ψ *tetrachinis*
	—	triticum v, ψ *d.*
	29	Volo igitur vos P ψ *Te volo v et volo*
	30	nobis expediri P *iter vobis expedire v,* ψ *iter nobis expediri*
	—	confidere P *confido*
	31	vale v *d.*
	—	a Crommyacride P v *ac Romani Iacride*
313	5	ampliuſque ψ *amplius quam*
	9	rei ψ *rei gratia*
	12	profligata ψ *profugata*
	—	cum quidem P ψ *quandoquidem*
	15	etiam P v, ψ *eſſe*
	16	vobis v *nobis*
	17	quam valde deſperaverint v *deſperaverunt*
	18	et quidem P *Equidem*
	19	ſcripſi P *ſcripſi, quam revera furere inveni. quod vero aliquid de his ſcripſi, (a manu ſecunda)*
	—	noli: mira ψ *nolim iras*
	20	moverunt v, ψ *d.*
	21	contemptione ψ *contentione*
	23	tum v *tam*
	25	receperunt v *receperint*
	28	pati v, ψ *putari*
	—	utile v *d.*
	31	Quoniam P v *quando*
314	4	huc ψ *hoc*
	7	proſpexiſti ψ *perſpexiſti*
	—	dum v *d.*
	—	venient ψ *veniunt*
	9	confiſus ψ *confuſus*
	—	eſt v *d.*
	11	habet v *d.*
	23	exegeram v *exegeras*
	25	reique v *reipublicæ*
	26	aliter P v *autem (aliter ſup. lin.)*
	30	Bruti v *Brutus*
314	33	delectus ψ *delectum*
315	4	a Dolabella ψ *d.*
	6	Antoniis ψ *Antonio*
	15	tua v *tui*
	17	IV. P *XIIII.* v *XIII* ψ *d.*
	—	Jun. v *Jan.* ψ *d.*
	—	Pergæ v *Perge* ψ *d.*
	20	Si —— valeo P *d.*
	—	ego ψ *equidem*
	23	celerrime poſſent v *celeberrime poſſet* ψ *celerrime poſſet*
	25	et v, ψ *d.*
	26	ac divenditis v *d.*
316	1	primum v *ob rem primum*
	—	de omni re P v *d.*
	2	eſſet ψ *eſt*
	3	complures v *d.* ψ *quam plures*
	5	proquæſtor ψ *quæſtor*
	6	Rhodum ψ *Rhodium*
	9	conſulibus v, ψ *d.*
	19	omni v *ejus*
	21	amphorum v, ψ *amphorarum*
	22	cum contumelia v *contumelias*
	23	noſtra ψ *veſtra*
	27	in P *d.*
	—	pravitate ψ *importunitate*
	31	nec ψ *ne*
	33	docebantur v *dicebantur*
	34	ante P *ad* v *d.*
317	1	tamque ψ *tantaque*
	4	ſive v *ſine*
	5	furore P *furor*
	—	potentia v, ψ *patientia*
	—	antea P *ante*
	7	veſtra P ψ *noſtra*
	—	noſtro P *ex noſtro*
	10	voluerunt v, ψ *noluerunt*
	11	nos v *eos*
	21	regio ψ *mare*
	22	Cyprumque P v, ψ *Ægiptumque*
	27	omnibuſque cum v *omnibus* ψ *omnibuſque*
	28	provinciam ψ *d.*
318	6	ſuo ψ *d.*
	7	profugiſſe P *perfugiſſe*
	9	ſe v *ex*
	12	Laodicea v *Laodiceæ*
	14	Quarto —— Pergæ v, ψ *d.*
	17	Si vales, bene eſt P v *d.*
	—	a. d. P *ad*
	21	noſtro v *veſtro*
	24	adeo v *ideo*
	25	eſt ψ *d.*
	30	viſere P v *videre*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
318 30 etiam ψ *d.*
319 2 erit *v d.*
5 non ψ *nec*
6 ageretis ψ *egeritis*
13 *εὐθυῤῥημονέςερος v d.* ψ *εὐωνμενέςερος*
14 quam ψ *qua*
16 qui P *v,* ψ *quid*
20 quin ψ *quid*
22 tibi ψ *tibi omnes*
27 quo P ψ *quod*
— tua *v d.*
320 1 Video P *v quia video*
2 nactum *v nactis*
5 indocto ψ *docto*
9 rem minus probatis ψ *res minus probabilis*
— ſolitudine P ψ *ſollicitudine*
13 intelligam *v intelligis*
15 paucos ψ *paucis*
— Vale *v d.*
18 ea *v d.*
19 Animum adverti *v,* ψ *Animadverti*
20 nunquam *v nonnunquam*
25 et *v ut*
27 gratiſſimæ mihi ψ *d.*
28 ſis ψ *ſit*
321 2 ſed —— pax ψ *d.*
4 delectent P ψ *delectant*
7 ludis *v,* ψ *ludos*
8 et P *d.*
12 Vale *v d.*
14 in P *d.*
15 mihi *v quidem mihi*
16 Non —— eſſe *v d.*
17 verebar ut P *Sed ne v,* ψ *verebar ne*
26 fugiet *v fugarum*
322 2 tuos ψ *nos*
— Vale *v d.*
4 literæ ψ *literæ fuerunt*
— Sinueſſanum *v Sinueſſarium*
— diverſoriolum *v,* ψ *diverſiolum*
6 feret *v ferret*
7 reddideris *v,* ψ *redieris*
— *πάντα περὶ πάντων v d.*
9 poſſum *v poſſim*
— ut *v ut tu*
10 etiam P *d.*
11 Vale *v d.*
13 Caius Anicius P *Caſſius Canitius v Caius Canutius*
14 eſt *v eſt profectus*
17 ei *v et*
18 ipſe ψ *d.*

p. l.
322 19 ſenatoribus *v d.*
21 et *v,* ψ *et id*
22 Hoc ψ *Hæc*
23 Id *v,* ψ *d.*
24 Da —— Valeas ψ *d.*
323 3 noſtro ψ *veſtro*
15 A. d. P *Ad*
— ſenatus *v ſenatus autem*
17 obtinerent *v obinent*
23 poteſt *v poſſit*
28 excuſes. P *excuſes. Vale.*
324 3 Stratorius *v Tartorius* ψ *Tratonius*
4 eo P *ea*
7 ſunt P *ſint*
8 Rerum P *v Hic nova incipit Epiſtola*
— mitti *v d.*
10 fictum ψ *factum*
16 comprehenderit P *quæ comprehenderit*
— A. d. VII P *Ad VI*
18 quas *v d.*
— ſibi P *d.*
19 et *v etiam*
31 Sed —— melius ψ *d.*
— Stratorium P *Tractorium v,* ψ *Tratorium*
325 3 potes. P *potes. Vale.*
9 rempublicam *v republica*
19 Pinarium *v Primarium*
22 negotiaque *v d.*
23 noſtri *v mei*
24 plurimum ψ *plurium*
25 Facies *v Facias*
— Pinarii *v Pinnarii*
27 Vale *v d.*
326 2 Liberalibus *v Liberalius* ψ *Trallibus*
3 altero viceſimo die P *alter*
6 ipſo ψ *d.*
9 Calviſii *v Claviſii*
13 a. d. XIII P *ad* 10 ψ *ad* 3
— Januarii *v Januarias*
20 certa *v certe*
— jam ψ *d.*
24 illud P *d.*
— cæcum P *v,* ψ *græcum*
27 Eteſiæ *v Epheſiæ*
28 proſequi *v perſequi*
29 tribules *v tribulos*
327 3 tentaret *v,* ψ *tentare*
4 conjeci *v,* ψ *confeci*
5 primum ψ *primus*
8 ad illud P *illud v d.* ψ *illuc*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.

327 10 tanta perturbatione *v tantam perturbationem*
11 affert *v defert*
13 nos ψ *d.*
16 magno *v ut magno*
18 Lucceium P *Lutium v Lucium*
21 reipublicæ *v reſpublica*
328 2 Turius P *Tutius*
5 Rubellium P *v*, ψ *Rubelinum*
6 oratione ψ *ratione*
7 liberalitate *v libertate*
11 liberalitatem *v libertatem*
13 Turium P *Thulum* ψ *Erotententurium*
14 eos *v*, ψ *eos a me*
17 te —— etiam *v d.*
19 et *v ex*
20 equiti Romano *v* ψ *equitis Romani*
27 Vale *v d.*
329 4 nimis *v*, ψ *minus*
— Metuiſti —— viderere ψ *d.*
7 ſemper ψ *d.*
9 id P *d.*
10 appellaretur *v*, ψ *appellaret*
12 H-S P *d.*
— de H-S ıɔcc P *X.*
14 cenſeo *v cenſes*
17 me *v*, ψ *d.*
18 neque *v*, ψ *a.*
19 facillimo ψ *facillima*
20 Vale *v d.*
22 notiſſima ſunt P *d.*
23 Populo Romano *v republica*
25 Gabinio ψ *Gabino*
26 quod —— defendiſſet *v d.*
330 2 delecter *v delector*
— puto *v dubito*
3 eum tibi *v hunc*
— commendem *v*, ψ *commendarim*
— cauſas P *v cauſam* ψ *Cauſa*
6 libertos ψ *liberos*

p. l.

330 7 erit *v ſuerit*
11 dictum *v a te dictum*
13 ſcribendo P *v*, ψ *ad ſcribendum*
14 tum *v cum*
15 illi *v*, ψ *illo*
16 tum P *v d.*
— ut P *v*, ψ *ut tum*
— re P *v d.*
19 maximo *v d.*
20 Cura ut valeas P ψ *Vale v d.*
22 præter *v propter*
— literas P *literas defert*
27 poſſim ψ *poſſum*
29 detur *v datur*
31 oportebat *v oporteret*
331 2 impudens ψ *tu quidem impudens*
4 diſtinebar *v*, ψ *deſtinabar*
6 diſtineor *v diſtinor* ψ *deſtineor*
7 videntur ψ *d.*
10 ut ψ *d.*
12 officiis ψ *officio*
13 Cherippus *v Carippus* ψ *Cerippus*
15 mihi P *d.*
16 ac *v nec*
18 neque ψ *ne*
24 Attio P *Anthioco v Actio*
25 Stratorius P *Antonius v Tratorius* ψ *Tritonius*
— P. *v bulio*
— Lucceio P ψ *Lucio (ſed e ſcribitur ſup. c ab al. m.) v Luceio*
26 ſum *v ſim*
30 Lucceio P *Luceio* ψ *Luccio*
— obtemperavit *v obtemperaverit*
33 arbitrarere ψ *arbitrarer*
332 3 etiam *v d.*
4 digni P *v*, ψ *d.*
5 comparandi ψ *comparmorandi*
7 exemplo *v ipſo*
9 Vale *v d.*

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES
LIBER XIII.

Edit. Olivet.

p.	l.	
333	2	conſtiterat P *conſtaret*
	—	animi ψ *d.*
	3	an *v d.*
	4	accepiſti P *v recepiſti*
	5	tua P *d.*
	7	quod ψ *quid*
	10	agam nunc. Ac P *v*, ψ *agam. Nunc ad*
	14	Patrone ψ *Patrono*
	15	vehementer ψ *multum*
	18	ſuorum *v ſociorum*
	19	Etiam ψ *Et jam*
	—	Phædro *v Phædrio*
334	5	impediri ψ *impedire*
	—	Idem *v*, ψ *Eidem*
	—	ut *v d.*
	8	ſi jam plane tua *v ſua plane*
	10	des —— humanitatem *v d.*
	—	tuam ψ *d.*
	14	Patronis P *d.*
	15	orationem et ψ *orationis*
	19	quam *v quanquam*
	20	contentionem *generationem*
	21	cæteriſque *v cæterique*
	—	delectant, non *v delectat. Nam*
	24	Pomponium Atticum *v Pompeium Athicum*
	32	illiberalem P *v liberalem*
	34	ſcribas *v ſcribis*
335	1	ὑπομνηματισμὸν *v d.*
	2	Prius *v Plus*
	6	Caio Aviano P *Gaio Avicino*
	—	Evandro *v Suandro*
	9	ei *v paululum ei*
	10	ei P *ejus*
	—	remigrare *v remigare*
	12	interſit *v intereſt*
	14	Vale *v d.*
	16	Fuſium F *v Fuſſium*
	—	unum F *d.*
	—	intimis P *vicinis*
	20	Ipſum præterea F *Propterea*

MSS. F P *v*, ψ

p.	l.	
335	21	Vale *v d.*
	24	municipibus Volaterranis *v municicipiis Volteranis*
	25	meo ψ *d.*
336	1	retulerunt *v retulerant*
	2	nec in laboribus *v*, ψ *laboribuſque*
	9	ſunt P *d.*
	13	in ψ *d.*
	14	Volaterranum *v Volteranum* ψ *Volateraneum*
	18	ſecutus ψ *conſecutus*
	22	ſcripta P *dicta*
	24	etiam P *v d.*
	26	Volaterranos *v Volteranos*
	27	ego *v ergo*
	31	opibus *v operibus*
	—	facultatem P *bonitatem (poteſtatem ſup. lin.)*
	—	hoc P *in hoc*
	32	Volaterranos *v Volteranos*
337	4	Volaterranis *v Volteranis*
	5	eorum ψ *d.*
	6	poſſumus *v*, ψ *poſſemus*
	—	Vale *v d.*
	11	impedio *v impedii* ψ *impendii*
	12	pro *v d.*
	16	Curtio ψ *Cutio*
	21	Volaterrano *v Volterano*
	24	amiſſa ψ *omiſſa*
	26	dividatur *v dividitur*
	28	apud te *v d.*
	31	cum *v meum cum*
338	1	Hoc *v et ex*
	2	Vale *v d.*
	3	Orcæ ψ *d.*
	4	Si —— valeo P *v*, ψ *d.*
	5	me et P *d.*
	14	adhibet P *v*, ψ *adhibetur*
	17	eam *v ea*
	18	et *v ut*
	20	graviſſimam *v gratiſſimam*
	27	non *v verbis non*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
338 31 exprompſeris P *v*, ψ *expreſſeris*
339 4 id *v d.*
8 Cura ut valeas ψ *Curabo. Vale*
9 P. Cornelius P *Cornelius (Hic incipit nova Epiſtola)*
10 quanto opere P *quantopere*
12 quam primum *v d.*
15 Galliam *v Gallia*
16 me ψ *nos*
17 Atellani ψ *Atellarii*
18 eſſet *v eſt*
— laborarem *v laborem*
22 tuo ψ *d.*
23 ſum P *ſim*
27 mea ψ *mei*
340 3 nos *v vos*
7 erga P *et erga*
9 etſi *v ſi*
13 me ψ *d.*
15 habeam *v Habebam*
18 affirmanti *v affirmanti arbitranti*
19 plurimum *v quamplurimum*
24 ſit mihi *v d.*
27 judicemus *v judices*
28 cum P *v*, ψ *quando*
32 Vale *v d.*
341 6 homines *v d.*
7 cognoſſet P *v*, ψ *cognoſceret*
8 filia *v*, ψ *familia*
12 Laberio *v Liberio*
— æſtimationem *v exiſtimationem*
15 et aſſignationes *v d.*
18 poterit ψ *potuerit*
21 Albino *v Albano* ψ *Albinio*
— Laberiana *v Liberiana*
23 ſatisfecerit per P *ſatisfeceris pro*
342 3 mea ψ *ea*
6 ſua *v ſui*
11 Bithynicæ ψ *Bithyniæ*
— ſocietas P *d.*
12 maxima P *maxime*
14 primiſque P *v primis*
16 filius, Men. P ψ *Memmii filius v Meii filius*
17 Pupium P *Pompeium*
19 tueare ψ *tueri*
24 iis ψ *d.*
25 Vale *v d.*
28 eum *v d.*
343 4 de ψ *ad*
10 augerent P *v auxerunt*
13 ſocietates *v ſocietate*
14 cauſa *v*, ψ *d.*
17 jam —— reipublicæ *v d.*

p. l.
343 22 mihi *v d.*
25 promitto, in meque P *ex me*
27 cupiditate *v commoditate*
29 ego P *d.*
33 effeciſſe ψ *efficere*
34 illud ψ *d.*
344 4 Vale *v d.*
8 non ſolum *v d.*
11 ſarta *v ſacrata* ψ *ſancta*
12 conſiſtunt *v conſtitui*
16 Mamercum P *Mancium v*, ψ *Mantertium*
23 eo ψ *d.*
27 Cæſium P *Cælium*
345 1 Bruto ψ *D. Bruto*
3 potui ψ *potui tibi*
4 Fuſidium *v Furfidium*
6 hanc *v*, ψ *ad hanc*
9 præterea *v propterea*
12 legatione *v legione*
14 id *v d.*
18 Vale *v d.*
19 Bruto ψ *D. Bruto*
21 officii ψ *officiis*
26 commodaveris *v*, ψ *commendaveris*
346 2 Titio P ψ *Titione v Ticione*
5 P. P *Pupilius*
13 L. P *d.*
15 Vale *v d.*
17 Præcilium P *v Protilium* ψ *Publium Retilium*
22 Hem P *Sed v*, ψ *En*
23 ſoliti ſunt *v*, ψ *ſolitus eſt*
347 1 Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθεν *v*, ψ *d.*
2 Audiebam P *v Audiebamus*
3 Ἄλκιμος ἔσσ', ἵνα τίς σε ὀψιγόνων εὖ εἴπῃ *v*, ψ *d.*
4 Ὡς νεφέλη ἐκάλυψε μέλαινα P *d.*
5 iidem me conſolantur P *v*, ψ *id me conſolatur*
6 etiamnum P *et inani*
7 Μὴ μὰν ἀσπουδεί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην *v*, ψ *d.*
8 Ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι, καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι *v*, ψ *d.*
10 Εὐελπίδου· *v d.*
11 Μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ' αὑτῷ σοφός *v d.*
13 ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω *v d.*
14 Αἰὲν ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων *v d.*
17 comprehenderis *v complecteris*
20 Vale *v d.*
23 plurimum ψ *primum*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
347	23	cum *v d.*
	24	optime *v*, ψ *per me*
	29	eo *v*, ψ *d.*
	30	quod *v*, ψ *quo*
	31	putabat *v putavit*
348	8	arbitrarer P *arbitrer*
	10	et —— libenter dedi P *d.*
	11	id ψ *d.*
	12	mei ψ *meum*
	13	eram ψ *enim*
	15	Diodoto P *Docto (Diodoro ſup. lin. ab al. m.)*
	18	Poſſe P *quod poſſe*
	21	multo *v*, ψ *d.*
	23	id *v*, ψ *id mihi*
	24	gratum. P *gratum. Vale.*
	25	Manius *v*, ψ *Marcus*
	—	Patris ψ *Patras*
	27	venit *v*, ψ *veni*
	28	Patris *v Patras*
	—	proxime *v proximo*
349	3	forte cognoſti *v cognoviſti*
	4	humanitate P *et humanitate*
	5	per ſe ipſum P *ipſe per ſe*
	8	poſt mea P *præterea v*, ψ *poſtea*
	11	indigeat ψ *intelligat*
	15	M. *v Marci*
	20	Vale *v d.*
	22	ut ψ *aut*
	26	Attico ψ *Attice*
	31	enim ψ *d.*
350	4	non ſumme P *niſi ſumme*
	5	tamen P *d.*
	7	utrumque *v utrum*
	11	plane *v præclare*
	13	vale *v d.*
	15	Lyſone ψ *Liſone*
	17	etiam P *d.*
	23	tuerere ψ *tuere*
	27	intelliges *v intelligas*
351	3	ſtudia ſumma *v*, ψ *ſtudio ſummo*
	5	Memmius ψ *Menius*
	7	adoptavit *v adoptaverit*
	—	ut *v d.*
	11	poſtea *v*, ψ *d.*
	12	et voluntatis ψ *d.*
	14	ille negligenter P *indiligenter*
	15	faceres ψ *feceris*
	17	Vale *v d.*
	19	Aſclapone P *Aſcalpone v A Serapone*
	20	cum F *tum* P *d.*
	22	cum F *tum*
	26	Vale *v d.*
352	4	in *v*, ψ *d.*
352	6	Cybiræ *v Tibur*
	9	ſuis ψ *d.*
	10	in *v d.*
	11	ejus *v*, ψ *ſuam*
	12	Avianum *v Amanum*
	—	Hammonium P *Hamonium*
	17	a te *v d.*
	—	Hammonium P *Hamonium*
	20	pudentem *v prudentem*
	23	Manlium *v Manilium*
	27	Manlium *v Manilium*
353	1	familiaris ψ *familiaritas*
	—	Manlii *v Manilii*
	4	cui ψ *alicui*
	5	Manlium *v Manilium*
	6	juveris *v ſciveris*
	9	Vale *v d.*
	11	tuo F P *v meo*
	14	Coſſinii *v Coſſini*
	15	Anchialus F ψ *Anchilaus*
	16	neceſſariis F *neceſſarius*
	18	et P *d.*
	—	ſuum P *d.*
	19	majore —— poſſem ψ *d.*
	—	poſſem P *v poſſum*
	21	juveris F *juverit*
	24	Vale P *d.*
354	2	vehementiſſime —— fuiſſe ψ *d.*
	3	enim *v d.*
	6	eſſe *v d.*
	7	maximas ψ *d.*
	8	potuerunt ψ *potuerint*
	9	deponeres *v poneres*
	10	me ψ *d.*
	14	arbitrabatur ψ *arbitratur*
	17	uniſque *v niſi quia* ψ *iſque*
	18	conſecutum *v conſecuturum*
	19	liberalitate ψ *liberaliter*
	20	ut *v et*
	—	ut —— feceram ψ *d.*
	22	Vale *v d.*
	24	Hageſaretus *v Nageraſetus* ψ *Ageſſarettus*
	—	Lariſſæus F *Lariſæus v Larioſus* ψ *Lariſeus*
	—	beneficiis ψ *officiis*
	27	et familiarem F *d.* P *v et familiarem meum*
	31	te F *ſe*
	—	Vale P *v d.*
355	3	quod ψ *quo*
	4	accepi, ſemper gravem *v accepiſſem pergravem*
	6	confidere ψ *confidero*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
355 7 et P ψ *te (ſup. lin.)*
8 magnum ψ *magni*
9 judicabat ψ *judicavit*
14 Mindio P *v Numidio*
— Eli P *Ea v eo* ψ *Elii*
18 et *v ut*
24 Quod *v Pro*
25 M. *v d.*
26 arbitramur *v arbitremur*
28 bene *v d.*
31 cum ψ *tamen*
— illum ψ *illud*
356 1 mea *v ſua*
2 Vale *v d.*
8 vos ſoletis *v voletis* ψ *volet is*
— alio *v in alio*
9 Arianus P *v Cymanus*
— Hammonius P *v Ammonius*
12 ſe *v d.*
— rem *v d.*
15 eſt ψ *d.*
17 aliqnid P *v d.*
18 multo P *mihi*
25 obtinente ψ *obtinere*
28 Vale P *v d.*
357 3 tamen *v cauſa*
4 ago ψ *agam*
6 mediocriter *v d.*
7 gratiſſimum ψ *gratiſſima*
8 te *v d.*
9 multo ψ *multa*
12 ipſo Meſcinio *v iſto Meſſinio*
17 te *v in te*
— quidem *v quæ*
19 ſatiſdetur *v ſatiſdet*
21 ineaſque *v in eaſdem*
24 ſcripſi ψ *ſcriptum*
— id —— meque P *id in me*
27 jucundiſſimo P *v et jucundiſſimo*
— ad *v d.*
28 Nec ψ *Hæc*
29 arbitror ψ *arbitrabor*
— ſuorum ψ *d.*
358 4 apud te ψ *d.*
10 cum *v quando*
11 videbitur ψ *videbatur*
12 ſignifices *v*, ψ *ſignificares*
15 Vale P *v d.*
18 ſunt P *v*, ψ *ſint*
21 quam ſcis *v qua*
25 cœptum ψ *acceptum*
29 Expectare ψ *expectant*
359 5 patuit *v*, ψ *paruit*
6 T. P *d.*

p. l.
359 6 ſorte *v forte*
14 plus ψ *poſſum plus*
— an *v aut*
16 velim *v concedas*
19 præeſſet ulli *v poſſet illi*
23 venire ψ *venit*
— continuo ψ *continuum*
24 Teſtamento *v Teſtamentum*
26 In *v vix*
— ſunt ii *v ſumptu*
28 H-S xxx P *v*, ψ $\overline{\text{xxx}}$
29 ſtudiis ψ *ſtudio*
31 poſſim *v modo poſſim* ψ *nullam poſſim*
360 1 petiiſſem P *v*, ψ *potuiſſem*
2 delituiſſe *v delituiſſem?*
6 ſumito *v ſummitto* ψ *ſubmitto*
7 quantum ipſum *v quanto ipſe*
13 me ψ *d.*
14 quod P *quo*
— quod —— auctoritate ψ *d.*
21 Vale *v d.*
23 Manlius P *Manilius*
— Catinenſis P *Athenienſis*
29 quoniam P *quando*
361 1 doctrinæque *v doctrinæ*
2 aderit *v aberit*
4 tractes *v eum tractes*
5 Vale *v d.*
9 perneceſſarius *v neceſſarius*
14 adductus *v ductus*
— cum F P *tum*
21 Clodios *v*, ψ *Clodium*
22 videar *v videor*
24 Sic *v d.*
27 ut P *d.*
362 1 patietur ψ *patitur*
2 Vale *v d.*
4 Otacilio ψ *Octacilio*
8 ſcripſi. Habet is *v ſcripſiſti. Habes*
9 Hilarus P *Hilarius* ψ *Ilarius*
10 Demoſtratus P ψ *Demonſtratus*
16 Lilybetano *v libitum* ψ *Libitoni*
21 Vale *v d.*
23 Caius Aveanus *v Suavianus*
24 præter ψ *propter*
— hoſpitium *v officium*
363 8 Vale P *v d.*
11 quanta P *quantum*
13 num *v non*
16 revelli *v repelli*
— eidem ψ *ei*
21 Gratiſſimum ψ *Gratum*
22 ſibi *v*, ψ *d.*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
363	22	Vale P *v d.*
	24	Calactinum *v Calatinum* ⸸ *Calacti-mum*
	26	delata ⸸ *relata*
364	4	vehementer gratum ⸸ *vehementiſ-ſime gratum et jucundum*
	5	Vale P *v d.*
	9	eſt *v d.*
	10	jam inde *v d.*
	11	Bruttius P *Brutus*
	14	Bruttius P *Brutus*
	15	Vale P *v d.*
	17	Titurnia *v*, ⸸ *Titurina*
	18	Titurnius *v Titurinus*
	20	ſibi ⸸ *d.*
	23	adjumento *v d.*
	—	Vale P *v d.*
	24	fuiſſe ⸸ *fore*
365	5	perneceſſarios *v neceſſarios*
	6	multas *v multis*
	7	hæc *v hoc*
	9	Vale P *v d.*
	11	Lucceii P *Lucii*
	16	Lucceium P *Luceium*
	18	jam *v tamen*
	19	liberalitate ⸸ *libertate*
	21	per te ⸸ *d.*
	—	Lucceio P *Luceio*
	25	tuis *v d.*
366	2	Lucceius P *Luceius*
	7	Lucceio P *Luceio*
	8	ſatisfacturos *v ſatisfacturus*
	10	te *v d.*
	11	Lucceii P *Luceii*
	12	Lucceius P *Luceius*
	13	aut *v et*
	15	Vale P *v d.*
	18	tamen *v jam*
	19	ea cauſa *v mea cauſa* ⸸ *cauſa*
	—	declarare *v declamare*
	22	cum P *tum*
	27	negotia *v d.*
367	3	Vale P *v d.*
	5	tuis F P *tuis literis v tui*
	—	familiariſſimi F *v familiariſſimi mei*
	8	tamen F *tum*
	10	negotia F *negotii*
	12	gratiſſimum F *d.*
	13	ipſe F *ego*
	14	idque —— rogo ⸸ *d.*
	15	Vale P *v d.*
	18	Anchialum ⸸ *Anchilaum*
	25	dubitabat P *dubitat*
368	2	Zoilus P *Coilus v Corlus*
368	8	Vale *v d.*
	12	ſolum *v d.*
	18	Vale *v d.*
	24	primus P ⸸ *primum*
369	1	conſtituta ⸸ *conſecuta*
	3	Vale *v d.*
	5	Quintus F *v d.*
	—	Sexti filius *v Sextus tibi*
	10	unquam F *nunquam*
	11	peto F *cupio*
	19	quæ F P *v qua*
	20	Patris *v Patras*
	22	quodque maximum F P *quoque: maximus* ⸸ *quoque*
370	1	omnique F P *omni*
	3	ex mea ⸸ *pro mei*
	4	te *v in te*
	13	Vale *v d.*
	14	Regi ⸸ *M. Regulo*
	15	Licinius F *Lucinius* P *Lacinius*
	23	Vale P *v d.*
371	2	Lucio P *v*, ⸸ *Aulo*
	6	enim *v autem*
	7	præcipue —— Helleſponto ⸸ *d.*
	9	Pariana P *Pericina* ⸸ *Patriana*
	12	διοίκησιν ⸸ *d.*
	13	commendarim *v commendavi*
	15	Genucilium *v Gemicilium*
	18	ſunt F P *v ſint*
	—	mea *v magna*
	24	commodes *v d.*
	25	ſocrus ⸸ *ſocius*
	27	apparitione F P *v apparatione*
	28	Vale P *v d.*
372	3	re P *te*
	—	Anneii P *Amici v Manucii*
	4	M. Anneium *v Manucium*
	6	voluntatem ⸸ *voluptatem*
	8	Anneium *v Manucium*
	9	petentibus ⸸ *potentibus*
	11	in *v de*
	16	fuit *v non fuit*
	18	tuo *v d.*
	24	Anneius *v Manucius*
	29	tuum *v d.*
	30	Vale P *v d.*
373	2	Cluvius P *Climius*
	4	habet ⸸ *habeat*
	—	meis *v eis*
	8	nolim P ⸸ *nollem*
	—	Mylaſii *v Plaſis*
	9	Alabandenſes P ⸸ *Alabandes v Alabandis*
	10	ecdici Mylaſii *v eolici ullas* ⸸ *cedici*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
373 13 Alabandenſes *v*. ψ *Alabandes*
— ecdicos *v eolicos*
14 mittere *v d.*
— Philotes *v Philetios* ψ *Philoties*
— *ὑποθήκας v d.*
15. hæ *v d.*
17 ſolvat —— pecuniam *v d.*
18 Caunii P *Canini v Canuvii*
19 Id —— habuiſſe ψ *d.*
21 depoſitam *v poſitam*
— uſuræ *v uſuras*
22 conſerventur *v conſervent*
23 noſtri ψ *d.*
24 is ψ *his*
26 Vale P *v d.*
374 4 Anneium *v Manucium*
9 Ciliciam *v Siciliam*
10 Anneius *v Manucius* ψ *M. Anneius*
11 et P *ut*
13 Sardiano ψ *Sardiniano*
15 Anneii *v Manucii*
19 Vale P *v d.*
21 Lucius *v A.*
— Cuſtidius P *Cuſtodius*
— tribulis *v tribulus*
25 aqua *v æque*
375 3 familiaritas F *familiaritatis*
4 ejus *v eis*
6 ut P *d.*
7 impetret F *impetres*
— ut ψ *et*
8 apud *v ad*
— te vehementius ψ *d.*
9 Vale P *v d.*
10 Munatio P *Numatio*
11 Lucius Livineius Trypho *v A. Livineius Tripho*
17 perſpicere ψ *proſpicere*
22 Vale P *v d.*
24 Tito P *Cito*
376 1 inſtituerit ψ *inſtituit*
2 erudito *v adoleſcente erudito*
3 Nicæenſes *v Micenſes*
8 plurimum *v primum*
— ſolvatur *v ſolvantur*
— Nicæenſium *v Micenſium* ψ *Nicenſium*
9 Vale *v d.*
11 Et P *v Etſi*
— Atilii ψ *Atili*
13 te ψ *d.*
18 Quintum P *d.*
19 cura *v d.*
20 Vale *v d.*
23 Lænio ψ *Lucio*

p. l.
376 24 verbis ψ *d.*
— plane P *d. (ſed additur in marg.)*
25 et F *ut*
— eſt ψ *quidem eſt*
26 Lænium F *Lomium*
27 cum F *tum*
— plurimis ψ *pluribus*
377 1 conſuetudinis F *conſuetudinem*
4 de P *v*, ψ *d.*
5 atque etiam F *atque*
6 habet F *d.*
8 cognoſces F *cognoſcas*
— te P *d.*
10 Vale P *v d.*
14 eſſet *v eſt*
16 quoque *v d.*
17 quæ —— feceris *v d.*
19 Nero *v vero*
21 Nyſæos *v viſcos*
— Nero *v vero*
23 Neronis *v Varenis*
24 Strabonem *v hic incipit nova epiſtola*
25 cauſam *v opera*
26 nec ψ *ne*
378 6 etiam *v d.*
— Vale *v d.*
8 Terentio *v Thermo*
14 cum *v d.*
16 manſuetudine *v conſuetudine*
18 ut *v et*
— hac laude Hiſponis *v hanc laudem diſponere*
22 ornaris *v ornaveris*
27 eſſe *v d.*
— Vale *v d.*
379 1 Propr. ψ *d.*
3 veſtræ *v noſtræ*
6 moveret ψ *moneret*
8 hoc *v d.*
— animi *v cum*
10 faceres ψ *facies*
15 cum P ψ *quando v quo*
17 te rogo atque *v d.*
— oro *v exoro*
18 tegas ψ *regas*
19 Vale P *v d.*
21 mea F *d.*
23 Artemonis *v Artemone*
24 cum P *tum*
— vehementer F *d.*
26 poſteaquam ψ *quam*
— facere cœpi F *d.*
380 1 iſta ψ *te iſta*
2 propterea *v præterea*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
380	3	et F P *et ut*
	4	declararis P *v declarabis*
	5	id eſt *v d.*
	—	ſi *v etſi*
	8	Vale P *v d.*
	10	Gratæ *v Plurimum gratæ*
	15	tuis *v ſuis*
	17	reipublicæ *v republica*
	21	referebat *v ferebat*
	22	ſi *v d.*
	—	utilius *v melius*
	25	quæ P *ea quæ v æque*
	28	veſtris *v noſtris*
	29	Vale P *v d.*
381	2	Mithres, eſt P *mihi heres eſt v Mitheos eſt*
	3	Poſtumi ↓ *Poſtimii*
	4	ipſum ↓ *d.*
	5	fui *v d.*
	8	ad hunc ↓ *adhuc*
	10	vulgariter *v*, ↓ *vulgare*
	13	Colophonio *v Calephonio*
	15	et ↓ *ei*
	—	ut *v d.*
	16	cognovi *v d.*
	—	gravis *v gravius*
	17	uti de ſe *v inde ſi*
	21	Vale P *v d.*
	22	Servilio *v Sulpitio*
	26	ut *v*, ↓ *in*
	—	Ampio *v*, ↓ *Appio*
	27	Ampium *v*, ↓ *Appium*
382	2	rebus F *in rebus*
	3	Quod —— rogo ↓ *d.*
	4	Vale *v d.*
	5	Servilio ↓ *Sulpicio*
	7	erga ↓ *in*
	9	cum F *d.*
	10	Aguſius F *v*, ↓ *Anguſius* P *Agriſius*
	—	illo F *in illo*
	11	periculorum ↓ *d.*
	12	meorum *v d.*
	—	a me *v tamen*
	13	ei F P *d.*
	15	hanc ↓ *hanc meam*
	16	uſu F ↓ *uſui*
	—	Vale P *v d.*
	18	Cærelliæ F *Caie Arelie* P *Serchliæ*
	20	mihi *v modo*
	22	Meminiſſe —— tamen F *d.*
	23	Cærelliæ F *Carelliæ*
	26	pateretur F *patietur*
	28	hoc ↓ *hæc*
383	1	Vennonii F *Nennonii* ↓ *Venonii*
383	2	Cærelliæ commodandi F ↓ *Carelliæ commendandi v Cærelliæ commendare*
	—	interpretabere *v impetrabere*
	3	ejus F *hujus*
	5	Cerelliæ F *Carelliæ*
	6	Vale P *v d.*
	9	tuos F *nos*
	12	Antipatro ↓ *Antipatre*
	15	certe F *v d.*
	—	perſuadeo *v perſuadebis*
	16	A P *v*, ↓ *d.*
	22	poteſt F *d.*
	—	ut F *ni*
	23	poſſet ↓ *poſſit*
	24	quin *v quid*
	25	Vale *v d.*
	27	obſervantia *v benevolentia*
384	8	Vale P *v d.*
	9	T. Titio T. F. Legato P *Q. Philippo Proc.*
	11	valeat *v valet*
	13	debeo ↓ *doleo*
	14	mihi *v d.*
	17	minus *v nimis*
	—	A te idem *v ac eidem*
	19	quorum *v Quare*
	22	putat P *putet*
	23	pergratum ↓ *pergratum atque jucundum*
	—	Vale P *v d.*
	26	nihil *v nihil mihi*
385	1	cum *v quaſi*
	3	vobis ↓ *d.*
	4	Valgium *v*, ↓ *Valigium*
	6	a vobis *v nobis*
	8	arbitrabor. P *arbitrabor. Valete*
	12	inter ↓ *in*
	14	reliquo *v aliquo*
	18	M. *v hic incipit nova Epiſtola*
	24	ejus P *tua*
	26	Dionyſius *v hic inſit nova Epiſtola*
386	1	meus ↓ *d.*
	—	Naronæ *v Veronæ*
	6	ſummo me *v ſumme*
	7	Vale P *v d.*
	9	Sicyonius *v Sicronius*
	10	contingit P *v*, ↓ *contigit*
	12	in hoſpites *v etiam hoſpitis*
	13	præter ↓ *præ*
	—	et colit P *colit*
	15	aditum P *d.*
	16	munio *v minuo*
	21	ut eum *v eum autem*
	24	Avianum *v Avinium*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
386	26	gratiſſimo ψ *graviſſimo*
	—	quam —— digniſſimos *v d.*
387	1	majore *v a majore*
387	4	Hoc —— rogo ψ *d.*
	6	Vale P *v d.*

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES
LIBER XIV.

Edit. Olivet. — MSS. P *v*, ψ

p.	l.	
388	3	perfertur *v profertur*
	14	eſſemus *v ſumus*
	15	aut *v d.*
	17	labori *v operi labori*
	19	ſed tamen, ſi *v Si tamen*
	—	tribunos ψ *tribuni*
389	3	ſecum ψ *tecum*
	—	et adhuc retinet ψ *d.*
	4	deferto *v d.*
	—	Hiſpo *v Hipſo* ψ *ipſe*
	7	in *v d.*
	11	ea ψ *d.*
	13	ſitis, volui eſſe *v ſit voluiſſe*
	15	vicum *v vitum*
	—	venditurum P *v*, ψ *vendituram*
	18	ne *v neque*
	23	et mediocri fortuna *v d.*
	26	dic P *v dicit*
	—	Valete. D. ψ *d.*
	—	a. d. P *ad*
390	1	Tulliolæ *v et Tulio* ψ *Tulliæ*
	5	quod *v quid*
	8	video *v d.*
	9	præſtitiſſem *v præſtitiſſes*
	15	tuis ψ *d.*
	16	ſubleventur ψ *ſublevantur*
	18	Veſtæ P *v*, ψ *Veſta*
	—	ducta *v ductus*
	—	Hem *v en* ψ *Heu*
	21	Quod *v Quæ*
390	22	area *v arca*
	25	partem te *v*, ψ *parte*
	26	ſin ψ *ſi*
	27	reliquias tuas miſera P ψ *reliquas miſeras v reliquas miſerias*
	31	video ψ *videor*
	—	ut ψ *ne*
391	3	aut —— ſcribitis ψ *d.*
	5	mittatis *v mittas*
	6	mea —— valete ψ *d.*
	7	A. d. P *v ad*
	8	Tullius —— S. D. P *d.*
	—	et —— ſuis *v d.*
	11	mœrore ψ *dolore*
	18	conficiar *v*, ψ *conficior*
	19	ſuaviſſimis *v ſuaviſſimæ*
	—	liberis P *verbis (a manu rec.)*
	22	Inimici *v Mihi inimici*
	27	his *v*, ψ *d.*
	29	Dexippo *v Deſipo* ψ *Cliſippo*
392	4	ad te ψ *d.*
	6	Dexippo *v Deſipo* ψ *Deſippo*
	—	quoque ita ψ *d.*
	7	miſi *v niſi*
	9	audiam *v audias*
	10	Cum *v Sin*
	12	te *v*, ψ *et*
	13	Si —— vos *v d.*
	14	opus *v d.*
	15	ſummum *v ad ſummum*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
392 17 rem *v res*
— expectare ⸸ *ſpectare*
20 Vale —— Dyrrachii ⸸ *d.*
21 Dyrrachii *v d.*
25 ſunt *v ſint*
26 cum aut *v quia ut*
28 cupidi fuiſſemus P *v*, ⸸ *cupidus fuiſſem*
31 ſin *v*, ⸸ *ſi*
393 2 homines P *v homines quos*
3 ſervivi P ⸸ *ſemper ſervivi v ſemper ſervavi*
5 præ P *v pro*
7 officiumque *v hoſpitiumque*
9 Brunduſio *v Brunduſium*
— a. d. P *ad*
— Maias ⸸ *Maii*
10 Cyzicum P *et Cyticum v et Ciricum*
12 animo *v anima*
14 rem *v d.* ⸸ *ſpem*
17 deeſt *v non eſt* ⸸ *eſt*
19 Iſte *v Is tui*
— ſit ⸸ *ſic*
20 meo ⸸ *meo teneo*
21 egeris *v agas*
28 nos *v vos*
29 ſunt. Tu quod *v ſcitu. Quod*
31 recte *v ficte*
34 noluerunt P *voluerunt*
394 1 viximus *v vivimus*
3 animam *v animum*
5 non *v*, ⸸ *d.*
6 Philetærum ⸸ *Philaterum*
7 impediebatur *v impediebantur*
— hominem fidelem *v d.*
8 omnes. Peſcennius *v*, ⸸ *omnis ſpes. Cennius*
10 quoad P *quod v quo*
14 Maias ⸸ *Jun.*
15 M.——D. *v d.*
16 Tullia lux *v Tuliola*
21 mihi *v d.*
26 etſi *v et*
27 venimus P *v veniemus*
28 rem ⸸ *rempub.*
395 1 commodo P ⸸ *cum commodo*
5 noſtrum ⸸ *noſter*
6 ſalvi ⸸ *d.*
9 et optiſſima ⸸ *d.*
10 valeatis *v valeatis: Valete*
— a. d. P *ad*
16 agit *v egit*
21 et te miſerrimam *v ex te miſerrima*
22 id quod *v idque*

p. l.
395 25 Χολὴν ἄκρατον *v*, ⸸ *d.*
— ſum *v d.*
27 ſatisfacias P *ſatisfacies*
28 eam *v ea*
396 1 ſcripſi ⸸ *conſcripſi*
3 quo ⸸ *quod*
4 fortiore *v*, ⸸ *fortiores*
— cognoſſem *v*, ⸸ *cognoſcerem*
7 noſtri *v veſtri*
— Tu P ⸸ *Ut*
8 villis iis *v illis*
11 Etiam atque etiam ⸸ *d.*
12 III P *v VII*
17 de Cæſaris *v d.*
19 Vale *v d.*
— Junias P ⸸ *Junii*
20 M.——D. *v d.*
22 e *v*, ⸸ *d.*
24 Tulliæ *v Tuliolæ*
397 2 Quod P *v Quid*
4 ſcribi *v ſcripſi*
5 fuit ⸸ *fuerat*
7 VII Id. Quint. ⸸ *d.*
9 Si —— valeo P *d. v*, ⸸ *Si vales, bene eſt: ego bene valeo*
10 Junii ⸸ *Junias*
11 eſſe *v*, ⸸ *eſt*
13 Ciceronem *v certiorem*
18 quod nos P *Quos*
21 poſſimus *v poſſumus*
25 Brunduſio ⸸ *Brunduſii*
398 4 quies *v qui*
7 VI ⸸ *VII*
8 Pater *v Patri*
10 Suaviſs.——D. ⸸ *d.*
13 eſt *v d.*
15 Etiam ⸸ *Et jam*
16 intercludamur *v intercludatur*
19 vos ⸸ *d.*
— Quomodo P ⸸ *Quando*
20 vobis ⸸ *nobis*
21 prædiis *v præſidiis*
22 eſt *v d.*
27 quam ſæpiſſime *v d.*
— agatis *v agitis*
399 1 pater ⸸ *frater*
2 VIII —— Minturnis ⸸ *d.*
8 opus *v d.*
— Sica ⸸ *Sicca*
10 XII *v*, ⸸ *d.*
— Kalendas Quintiles ⸸ *d.*
12 Si —— valeo P ⸸ *d. v Ego valeo,*
15 veſtras *v tuas*
19 ut ii ⸸ *uti ei*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
399	20	Pridie —— Jan. ψ *d.*
	—	Kalend. P *v Non.*
	22	Si —— valeo P *v d.*
400	1	affectus *v afflictus*
	—	ut ψ *et*
	2	Vale P *d.*
	4	Tulliolæ *v d.*
	8	Mihi —— poſſe ψ *d.*
	11	video ψ *vides*
	12	Roma *v d.*
	13	cum P *tum*
	15	noſtris ψ *veſtris*
	17	velitis *v voletis*
	19	præſidium *v*, ψ *prædium*
	20	Philotimo ψ *Philtimo*
	22	IX ψ *VIII*
	—	Formiis P *Formis v*, ψ *Febr.*
400	26	Quod *v Quid*
	28	ne *v d.*
401	6	ibi P *v*, ψ *ibi fac*
	7	commorabimur *v commorabuntur*
	8	ſi *v ſed*
	—	balineo P *v*, ψ *balneo*
	—	ut ſit *v*, ψ *fac ut*
	9	victum *v vitum*
	—	Kal. Octobr. ψ *d.*
	10	venuſino *v venuſio*
	12	Si —— valeo P *v d.*
	17	Si —— valeo P *v d.*
	20	Kal. Septembr. ψ *d.*
402	2	Si —— valeo P *v d.*
	7	D. —— Sext. ψ *d.*
	9	Si —— valeo P *v d.*
	12	ſtatim *v d.*
	—	ut *v d.*

EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER XV.

Edit. Olivet. — MSS. P *v*, ψ

p.	l.	
403	3	Si —— valeo P *d.*
	8	certiſſimis *v certioribus*
	17	A. d. P *Ad*
	18	Ciliciam P *v Siciliam*
	—	et Cappadociæ ψ *e Cappadocia*
	19	Tarcondimoto P *Tarcodimoto*
	20	populi Romani *v reipub.*
	21	Orodis *v*, ψ *Orodi*
404	1	Tybæ *v Tybiæ*
	3	Iamblicho P ψ *Iambico*
	4	noſtræ *v d.*
	—	literæ *v et veſtræ litteræ*
	6	infirme *v infirmare*
	11	ex *v tecum*
	12	hoſtis *v honeſtius*
404	13	cedere ψ *credere*
	15	apud *v d.*
	16	magno opere P ψ *magnopere*
	18	Nos *v*, ψ *Vos*
	19	munitos *v inimicos*
	21	obcæcatus *v excæcatus* ψ *occæcatus*
	28	autem *v*, ψ *ut*
	30	militum ψ *multum*
	31	judicavit ψ *indicavit*
	32	permiſiſtis P *promiſiſtis*
	33	acerbitatem *v acerbitates*
	34	imbecilla ψ *imbecillia*
	—	ut ψ *aut*
405	1	neque —— iis *v d.*
	7	caſurum *v cauſarum*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
405	8	conſulemus *v conſulemus. Vale*
	11	Si—— valeo P *d.*
	14	meo *v d.*
	15	ad *v d.*
	16	a ψ *ad*
	19	per Iſauros ψ *Iſauros*
	20	per ψ *d.*
	—	ſum *v d.*
	21	meam *v*, ψ *eam*
	22	maxime ψ *maxima*
	30	adjuvari *v juvari*
	—	cum *v d.*
406	8	eſſem *v eſſet*
	—	adjunxiſſetiſque *v adjunxiſſetque is*
	10	noſtro *v veſtro*
	12	et *v*, ψ *d.*
	14	eſſem *v eſſet*
	—	locutus *v d.*
	16	perhonorificum *v*, ψ *honorificum*
	20	ille ψ *illo*
	21	eſt *v d.*
	27	Ariathe *v Ariarte* ψ *Ariarthe*
	28	perturbatuſque et *v cum perturbatus eſſet*
	32	occultata *v occulata*
	33	reticuiſſent ψ *renuntiaſſent*
407	2	ea, quæ ψ *eaque*
	—	audiente *v audiebat audiente*
	3	ſe *v ſed*
	7	avique P *v fide atque* ψ *atque*
	8	cuſtodiaque *v d.*
	11	tamen *v d.*
	13	ut *v et*
	14	jam *v d.*
	—	egere *v egeret*
	15	ſed poſſe ſe *v ſi poſſe*
	16	ut *v d.*
	21	cum P *quando*
	23	et iter in *v iter*
	25	veſtro *v noſtro*
	27	ſalutem *v ſalute*
	29	a ψ *ad*
	30	ut ψ *d.*
	33	fidei *v d.*
408	1	diligentiamque *v diligentiaque*
	—	ſalutem *v*, ψ *ſalute*
	2	contuliſſe *v contuliſſe. Valete*
	5	a. d. P *ad*
	6	iique *v ii qui*
	9	jam *v d.*
	10	Armenium *v Armonium*
	—	Cappadociam *v Cappadocia*
	16	habuiſſet *v habuit ſe*
408	18	ut *v d.*
	20	noſtra *v veſtra*
	22	Vale P *d.*
	26	putarem *v putares*
409	4	Synnadis ψ *Sinandis*
	11	Anneio *v Manucio* ψ *Manneio*
	15	a. d. VII P *v ad VI*
	16	firmam ψ *ſummam*
	17	populorum ψ *populum*
	—	ſociorum *v*, ψ *et ſociorum*
	18	comparaviſſem *v comperiſſem*
	25	demiſiſſem ψ *dimiſiſſem*
	26	montis Amani *v monitus amavi*
	29	me *v d.*
410	4	præſtanti P *v*, ψ *præſentia et*
	7	ei *v*, ψ *et*
	9	moratus P *commoratus*
	13	Athenæum *v Athenum*
	18	toto P *tota*
	—	perfeci *v perſpici*
	22	Antiochiam ψ *Antiocheam*
	24	equitum meorum *v equitatu majorum* ψ *equitatu meorum*
	25	occidione ψ *obſidione*
	27	Amanum *v manum*
	30	et peditatu *v vel peditatu* ψ *d.*
	34	utrique *v utrinque*
411	1	ſubvenirem *v ſubveniſſem*
	2	pacare *v d.*
	3	agere ψ *d.*
	4	diſcedere *v deſcendere*
	5	et *v ad.*
	6	a. d. P *ad*
	—	cum —— Octobr. *v d.*
	9	aliis Q. *v ab aliiſque*
	12	fuga. Eranam autem P *v*, ψ *fugerunt.*
	14	Commoris P *Commorim* ψ *Cominorum*
	15	Pontinio *v*, ψ *Pomitino*
	19	reliquiis *v*, ψ *reliquis*
	22	Eleutherocilicum *v Eluchero cilicum*
	23	iiſque *v his qui*
	—	incoleretur *v incolerent*
	24	cum *v tum*
	25	ad *v d.*
	30	oppugnavi *v*, ψ *oppugnamus*
	—	uſuſque *v hiſque*
	34	Tibarini P ψ *Tebarani v Thibare*
412	2	in vicis *v invitus*
	4	ſic *v d.*
	5	mihi *v tibi*
	6	etſi *v ſi*
	9	ornaſti *v d.*
	14	decerneres ψ *decernens*
	15	is *v d.*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
412	16	geſſiſſet *v geſſimus. Et*
	18	Mitto *v d.*
	19	et ψ *ut*
	21	inimicum *v d.*
	23	ſunt profecta *v perfecta*
	26	idem P *v*, ψ *te id*
	28	omni *v d.*
	29	iis *v d.*
	30	hoc *v d.*
	34	fuit *v d.*
413	10	ſemper —— calamitatem *v*, ψ *d.*
	11	gloriam ψ *gloria*
	15	ineſt *v eſt*
	18	ſi *v d.*
	—	neſcio *v ſcio*
	21	mihi P *d.*
	—	animadvertiſſe *v animum advertiſſe*
	25	exercitu imbecillo *v exercito in bello*
	27	ea ſum ψ *caſum*
	30	animoſque *v animoque* ψ *animos quæ*
	34	putant *v putaverint*
	—	de *v d.*
	—	ea *v d.*
414	2	de me *v domi*
	4	et *v ut*
	7	adjunxeris ψ *adjunxerim*
	8	geſtas ψ *d.*
	10	ad te *v d.*
	—	allegem *v relegem*
	11	munus ψ *d.*
	17	agit *v d.*
	19	fuerit *v fuit*
	20	cum P *v tum*
	—	tua ψ *d.*
	—	tum *v d.*
	21	cupierim ψ *cuperim*
	—	Vale P *d.*
	22	M. —— D. *v d.*
	25	adminiſtrare *v adminiſtrari*
	29	laudarem *v laudatam*
415	1	ſi ψ *d.*
	10	maluiſti *v valuiſti*
	11	itinere *v utere*
	12	præſta. *v præſta. Vale*
	15	enim *v d.*
	20	liquido *v aliquid*
	21	omnes ψ *unus*
	22	in qua *v d.*
	25	ad me ψ *d.*
	29	ſi P *ſi non (ſup. Lin. ab al. man.)*
	31	ob ψ *in*
416	2	tantum *v tanto*
	5	verius ψ *d.*
	7	ignoro ψ *ignoras*
416	8	de *v*, ψ *d.*
	9	republica meliore ψ *rempullicam meliorem*
	10	Vale *v d.*
	15	pro *v peto pro*
	16	tum mei *v tum me jam* ψ *cum mei jam*
	17	ſum ψ *ſim*
	20	majora ψ *majorem*
	23	ut *v d.*
	—	Vale P *d. (Hæc et proxima Epiſtola nonam ſequuntur)*
417	1	ſingularem *v d.*
	4	graviſſimæ *v gratiſſime*
	5	eris ψ *fueris*
	6	Vale P *v d.*
	12	te P *v*, ψ *d.*
	13	tua *v d.*
	17	hominibus *v his omnibus*
	22	finiſti *v fuiſti*
	27	ſcripſiſſe *v ſcripſiſſe. Vale.*
418	3	Quando P *Quomodo*
	6	veſtrum *v veſtro*
	8	earum *v eorum*
	9	eſt P *v*, ψ *ſit*
	10	honorificentiſſimum *v*, ψ *honorificentiſſime*
	12	omnibus *v d.*
	22	Vale P *d.*
	28	Itaque *v Ita*
419	1	cum ſtudioſe tum *v*, ψ *cum ſtudioſe, ac*
	2	malui *v d.*
	4	accedit *v accedat*
	5	geris *v*, ψ *geſſeris*
	9	ipſos Eteſias *v ipſas Etheſias*
	10	Vale P *d.*
	13	pro tuis *v d.*
	17	a teque *v atque*
	21	cum P *v quando*
	26	magnus *v d.*
	27	Vale P *v d.*
420	4	conſulatu ψ *conſulatum*
	—	perſpicere *v perficere*
	6	navare *v majorem*
	—	vero *v non*
	8	conſulem *v conſule*
	—	adoleſcentis *v adoleſcentiæ*
	10	ut *v d.*
	12	incidit ψ *incidi*
	13	rerum gerendarum ψ *d.*
	—	conſulatum *v d.*
	16	plurimis *v pluribus*
	—	honorificentiſſimum *v honorificentiſſime*
	25	noſtra *v d.*
	27	Dignas res eſſe *v Digna res eſſet*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
420 27 Dignas res eſſe *v* *Digna res eſſet*
— cognoſces *v* *cognoſcas*
28 iis *v* *his*
421 2 omniaque *v* *omniaque quæ* ψ *et omnia quæ*
— præſens——aſſequi ψ *d.*
5 Marcum P *d.*
9 quod te *v*, ψ *d.*
10 profecerunt ψ *profecerint*
13 mi convenire ψ *mecum venire*
14 jamdiu P *v* *tamdiu*
16 de rebus *v* *d.*
20 non *v* *d.*
22 ſcilicet P *v* *ſcilicet uni*
28 Tertium ψ *Certum*
31 magnopere *v* *d.*
422 2 ut *v* *et*
3 propria——ſuſtinere poſſis P ψ *d.* *ſuſtinere poſſis prope*
8 ſuſtinebis *v* *d.*
9 ut *v* *et*
11 voluit *v*, ψ *volunt*
— Hoc *v* *Hæc*
14 eſt *v* *d.*
19 tuo *v* *d.*
20 ſuavitatis et dignitatis conſtitutum *v* *ſuavitas et dignitas conſtitutis*
25 noſtrum ψ *noſter*
26 pertinacia P *In ora Codicis additur "netia" forſan pro "neceſſaria"* ψ *neceſſaria*
27 fuiſſe *v* *d.*
29 item ψ *idem*
30 noſtrum *v* *noſtrorum*
423 1 definiri *v*, ψ *definire*
2 præter eos ψ *prætereo*
3 quam *v* *d.*
— imminutam ψ *inimicam*
5 reliquiis ψ *reliquis*
7 Equidem *v* *Ego quidem*
8 meam conjecturam *v* *d.*
10 victi P *v* *victoriæ*
— poſitum *v*, ψ *propoſitum*
— arbitrabar ψ *arbitrari*
14 interpoſitus annus alios *v* *interpoſitis annis aliis*
15 induxit——alios *v* *d.*
16 culpam *v* *culpa*
17 enim ψ *eſt*
20 diſſimili *v* *admaſſili*
22 proſpicere *v*, ψ *perſpicere*
23 arbitrabamur ψ *arbitramur*
27 pro tua *v* *d.*
28 ſi ψ *d.*

p. l.
423 30 expectandum *v* *expetendum*
31 primis ψ *proximis*
32 Luceria P *Nuceria (ſup. lin. a ſecunda manu)* ψ *Niceria*
— paruiſſem *v* *paruiſſet*
33 retinuiſſem *v* *retinuiſſet*
— Vale P *d.*
424 2 hæc te P *v*, ψ *hæc*
3 oppreſſit P *v*, ψ *operis ſit*
5 ternas ψ *tertias*
6 quid *v* *d.*
— videare ψ *videar*
7 *κατ᾽ εἰδῶν φαντασίας* *v* *d.* ψ *κατειδηκεναντιας*
8 *διανοητικὰς φαντασίας* *v* *d.*
— ſpectris Catianis *v* *ſpretis canis* ψ *ſpectes Cacianis*
9 Iuſuber *v* *d.* ψ *inſuper*
10 Gargettius P ψ *Gargatius*
11 *εἴδωλα* *v* *d.*
— nominat, His ψ *nominatis*
12 iis P *v* *d.* ψ *velis*
16 de *v* *ad*
17 cœpero P *v* *certo* ψ *cero*
— cogitare *v* *cogi*
20 vi ψ *in*
30 Vale P *v* *d.*
425 3 offendunt *v* *deſcendunt*
6 petaſati P *v* *pegaſeati*
7 alteras——breves ψ *d.*
8 *πάντα περὶ πάντων*
9 revertantur P *v* *revertentur*
11 cruditate ψ *crudelitate*
12 combuſtum *v* *combuſtus*
13 *πρόσωπον πόλεως* *v* *d.*
14 *πολεως* P ψ *καλὸν καὶ αὐτὸ αἱρετὸν*
15 Mindius *v* *Nundius*
— pigmentarius ψ *Pigmetrius*
18 a. d. P *ad*
— Kalend. *v* *d.*
21 miſeriis ψ *miſeria*
22 bonorum *v* *d.*
24 *ἀκενόσπουδος* ψ *αχρεῖος πῖλος*
28 Vale P *d.*
426 4 etiam ψ *autem*
— *φλύαρον* ψ *φαιδρον σπουδαζην*
6 aliam aberrationem *v* *oberrationem*
7 Tua *v* *eſt*
8 moleſta eſt ψ *moleſtaſſet*
10 certi *v* *certum*
15 videor ψ *video*
16 Catiana P *v*, ψ *Catina*
17 regeram *v* *regerem*
— ut Catium *v* *Vetacium*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
426 19 hominum ψ *hominem*
21 omnibus *v*, ψ *hominibus*
23 *τὸ καλὸν δ' αὐτο αἱρετὸν v d.*
24 *ἡδονὴν v d.*
— *ἀταραξίαν v d.* ψ *διαξιαν*
— *τῷ καλῷ v d.*
26 dicit ψ *dicito*
27 *οὐκ ἔστιν ἡδέως, ἄνευ τοῦ καλῶς καὶ δικαίως, ζῆν v d.*
28 *ἡδονήν v d.*
— retinet ; et *v retinent*
— vobis *v nobis*
— *φιλήδονοι v d.*
427 1 virtutes ψ *virtutem*
— *φιλόκαλοι καὶ* ψ *d.*
3 omnia P *v*, ψ *et omnia*
4 coemit *v coeunt*
5 nam *v non enim*
10 ſit *v ſatis*
12 *ἀντμοκτηρίσαι* ψ *αντικτερισαι*
— fiat P *fiet*
13 iſta ψ *iſtas*
14 Sciam *v Scias*
15 vicit *v venit*
16 expecta ψ *expecta. Iterum bene vale*

p. l.
427 20 licentia *v licentiam*
22 Curibus ψ *curribus*
24 olim diſcedens *v d.*
— feramus ψ *tollamus*
29 tu nobis ſcribas *v te nobis ſcribere*
31 non *v d.*
— qua re alia ψ *quare alias*
428 2 ſit *v*, ψ *ſit ad nos*
6 habebo ψ *habeo*
11 quod *v quem*
12 nam *v nam cum*
18 teſte *v d.*
20 atque ψ *aut*
31 ſunt ψ *ſint*
429 1 venuſtiſſima P *v*, ψ *et venuſtiſſima*
4 perſecutus *v proſecutus*
6 quemquam *v quam*
— a te *v d.*
14 tu id vere *v ducerem*
19 cohortere ψ *cohercere*
20 conſilium, quod ψ *d.*
— hortandi ψ *Cohortandi*
21 quod ψ *quo*
25 Tu ψ *d.*

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER XVI.

Edit. Olivet. MSS. P ψ

p. l.
430 1 M. &c. P *Quatuor inſequentes Epiſtolæ ſequuntur ſeptimam*
4 ad ψ *et*
10 videris ψ *videres*
11 eo P *d.*
431 4 gratiſſimum P *mihi gratiſſimum (in marg. ab al. manu)*
6 ſim ψ *ſum*
9 Alyziam P *Alluziam*

p. l.
431 9 Is ψ *d.*
13 Alyzia P *Alluzia*
18 Is P *Is enim*
— fuit ψ *fuerat*
432 9 Ad Curium P *et ad Curium*
20 viceris ψ *vicero*
24 tum ψ *tu*
433 1 fieri P ψ *fieri a te*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
433	5	Thyrei P *Thirrei*
	8	placebat ψ *placeas*
	12	mitteres ψ *remitteres*
	21	etiam——vale ψ *d.*
434	4	Cura cura ψ *Cura*
	—	contigit P *contingit*
	6	VII Idus ψ *d.*
	21	χρονιώτερα δὲ ψ *χρονιωτερας*
435	7	Nos P *Dignos*
	—	a. d. P *ad*
	8	a. d. P. *ad*
	9	A. d. P *ad*
	—	morati ψ *moniti*
	10	a. d. P *ad*
	12	A. d. XV P *ad* V
	—	Decembr. P ψ *d.*
	—	Corcyræorum P *Corciracorum*
	13	Caſſiopen P ψ *Caſſodem*
	18	a. d. P ψ *ad*
	20	A. d. P *ad*
	21	tandem ψ *d.*
	25	quid P ψ *quidem*
	—	horter? P *hortor,*
	29	incideres P *incederes* ψ *cederes*
	31	Curio ψ *Curionem*
436	2	vereor ψ *vero*
	10	præſtiteris P *feceris* ψ *dederis*
	17	quæ P. *qua*
	22	oculos ψ *oculi*
	23	ſcribebam P *ſcriberem*
	26	dictam ψ *dicta*
	27	XIV Kal. ψ *d.*
437	5	quando P *quomodo*
	22	prætoribus ψ *d.*
	30	majus ψ *magis*
438	1	eoque ψ *eo quod*
	6	Jan. ψ *Junias*
	8	Quo ψ *Quod*
	—	in P *d.*
	12	quis ψ *qui*
	14	pertinerent P *pertineant*
	24	Conſidio P *Coſidio* ψ *Conſilio*
	25	petitionem ψ *venditionem*
	26	ſui ψ *ſuam*
	27	trinundinum P ψ *trium nundinum*
	31	quidvis ψ *quibus*
439	1	ſtare ψ *inſtare*
	4	ſperabamus ψ *ſperamus*
	17	certis ψ *cæteris*
	20	cum P *quam*
	21	commendavi P *commendem*
	23	quem P *quæ*
	32	erat ψ *eſt*
440	5	Idus April ψ *d.*
	7	expectaram ψ *expectarem*
	20	IV Idus P III *Idus Ju.* ψ IV
	—	hora VI ψ *d.*
	23	te ψ *d.*
441	4	mihi tibique ψ *mihique*
	10	cocum ψ *quoquum*
	14	gratiſſimum ψ *cariſſimum*
	15	ac ψ *hac*
	16	perlectis ψ *lectis*
	17	exſilui ψ *exilivi*
	20	his ψ *d.*
	25	referri ψ *referam*
	26	eſſe ψ *non eſſe*
442	4	tralatio ψ *tranſlatio*
	6	hinc ψ *hic*
	12	igitur P *agitur*
	13	ſic ψ *ſit*
	14	vitetur ψ *videtur*
	—	διαφόρησιν ψ *d. (cum ſpatio)*
	20	ἀκοπίαν ψ *αλυπιαν*
	—	εὐλυσίαν ψ *ευλεσιαν*
	—	κοιλίας P ψ *d.*
	22	amem ψ *amenum*
	23	Helico ψ *elico*
	25	Iſte ψ *Is ne*
	26	Crabra P *Cribra*
	29	pangis ψ *paragis*
	30	Ligurius P ψ *Liguribus*
443	6	poteſt ψ *potes*
	11	mi ψ *d.*
	13	indicem ψ *d.*
	14	quando——eſt ψ *pro ejus arbitratu vivere*
	21	adoptatiſſimus ψ *optatiſſimus*
444	12	Quod P *Quo*
	13	tum ψ *tu*
	17	noctiſque ψ *nocteſque*
	22	Bruttio P *Bruto*
	23	convictio ψ *conjunctio*
	27	Bruttium P *Brutum* ψ *Brutium*
445	1	nimia——aliquam P ψ *animi——ſuſpicionem aliquam (cum lacuna)*
	7	noli ψ *nolo*
	10	mihi P *enim*
	23	Cui P *Cujus*
	25	curas ψ *cures*
	27	valebis ψ *valebis mihi*
	31	de quadrimo Catone ψ *de qua primo curato*
446	15	etſi P *ut ſi*
	16	πανικοῖς ψ *d.*
	21	γόνυ κνήμης ψ *d.*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
446 22 pulegio mihi P *pleio* ↓ *plebeio*
27 de ↓ *d.*
447 1 noſttas ↓ *d.*
— Ofillio P *Ofilio*
3 velim ↓ *velis*
4 De attributione——videbis ↓ *d.*
5 domeſticis P ↓ *domeſticis ejus*
7 ſt! P ↓ *ſi*
9 Puto ↓ *d.*
10 Sed P *Seu* ↓ *d.*
— egerint ↓ *elegerint*

p. l.
447 10 admoneantur P *ut admoneantur*
13 Etſi ↓ *Si*
24 pænam. De patrono P ↓ *pænam te patrono.*
448 2 mihi ↓ *tui*
7 aſſentatione P ↓ *aſſenſione*
15 Coſſutianarum ↓ *Coſſutinarum*
16 a. d. P ↓ *ad*
17 diſſaviabor P *diſſabiabor*
18 Vale. P *Vale. Deo gratias (adjecit librarius)*

CORRIGENDA.

P. 44 l. 13 meum 183 7 vigebamus 304 8 dubitanter

4097

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELMSLEY PLACE
TORONTO 5, CANADA.

4097.